D.H. LAWRENCE

fii și îndrăgostiți

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

FII ȘI ÎNDRĂGOSTIȚI

D. H. LAWRENCE

Fii şi îndrăgostiţi

În româneşte de
Antoaneta Ralian

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Coperta de *Vasile Olac*

Sons
And Lovers
by
D. H. Lawrence
Penguin Books
in Association with
William Heinemann Ltd.

I

ÎNCEPUTURILE VIEȚII CONJUGALE A FAMILIEI MOREL

După „Drumul Iadului" au urmat „Casele de Jos". Drumul Iadului fusese o îmbulzeală de cocioabe strîmbe, acoperite cu stuf, înșirate pe malul gîrlei de pe Greenhill Lane. În ele locuiau minerii care săpau la puțurile de cărbune aflate mai departe cu două bazine. Gîrla curgea pe sub arini, iar apa aproape că nici nu era înnegrită de scursorile minelor acelora prăpădite, de unde cărbunele se scotea la suprafață cu ajutorul unor măgari ce trudeau anevoie, învîrtindu-se în jurul unui cric. Și peste tot, întregul ținut era presărat cu puțuri de felul ăsta, dintre care unele fuseseră exploatate încă de pe vremea lui Charles al II-lea ; cei cîțiva mineri și măgari scurmau în adîncuri ca furnicile, împînzind lanurile și cîmpiile cu mușuroaie ciudate și cu petice de zgură neagră ; iar căsuțele cărbunarilor, răspîndite ici și colo, perechi-perechi, sau mai multe laolaltă, împreună cu fermele și cu locuințele bizare ale țesătorilor, împrăștiate prin parohie, alcătuiau satul Bestwood.

Dar iată că în urmă cu vreo șaizeci de ani s-a petrecut pe neașteptate o schimbare. Puțurile cu cric au fost îmbrîncite în lături de minele vaste ale marilor financiari. Au fost descoperite bazinele metalifere și carbonifere din Nottinghamshire și Derbyshire. S-a ivit pe firmament Carston, Waite & Co. În mijlocul unei cumplite agitații, lordul Palmerston a inaugurat oficial prima mină a sus-zisei companii, în Spinney Park, la liziera pădurii Sherwood.

Cam în această vreme a fost ars din temelii vestitul Drum al Iadului, care, pe măsură ce treceau anii, do-

bîndise o faimă tot mai păcătoasă ; de pe urmele lui s-au strîns mormane de murdărie.

Carston, Waite & Co. au constatat că dăduseră peste un teren mănos, prin urmare s-au săpat o serie de mine noi de-a lungul văilor pîraielor dintre Selby şi Nuttall, şi în scurtă vreme se aflau în funcţiune şase puţuri. De la Mina Nuttall, pitită sus printre pădurile de pe dealul de gresie, pornea o cale ferată, trecînd pe lîngă ruinele schitului Carthusienilor şi pe lîngă fîntîna lui Robin Hood, pînă jos la mina din Spinney Park, îndreptîndu-se apoi în continuare spre Minton, o mină mare, pripăşită printre lanuri de grîu ; de la Minton, şinele străbăteau terenurile fermelor din vale pînă la Bunker Hill, unde se bifurcau, luînd-o la nord spre minele Beggarlee şi Selby, care domină rîul Crich şi dealurile din Derbyshire ; şase mine, ca şase piroane negre împlîntate în cîmpie, legate între ele printr-un lanţ şerpuitor : calea ferată.

Pentru a putea caza regimentele de mineri, Carston, Waite & Co. au clădit Careurile, nişte grupuri mari de locuinţe aşezate în pătrat, pe coasta dealului din Bestwood, iar în valea gîrlei, pe locul unde a fost Drumul Iadului, au construit Casele de Jos.

Casele de Jos erau alcătuite din şase imobile locuite de mineri, două şiruri de cîte trei, faţă-n faţă, dispuse asemenea punctelor negre de pe piesa şase-zero dintr-un joc de domino ; fiecare imobil cuprindea douăsprezece locuinţe. Acest dublu şir de clădiri se ridica la poalele povîrnişului cam abrupt din Bestwood, privind în sus — cel puţin prin ferestrele de la mansardă — către cărarea ce urca domol din vale spre Selby.

Casele în sine erau trainice şi cuviincioase. Dacă te plimbai în jurul lor, puteai vedea grădiniţe cu primule şi flori-de-piatră, împodobind faţadele umbrite ale imobilelor aliniate în şirul din spate, şi busuioc şi garoafe în grădiniţele însorite ale celor din faţă ; puteai vedea la faţadă ferestre îngrijite, marchize, gărdulеţe din verdeaţă şi lucarne la mansardă. Dar astea toate la exterior ; ferestrele din faţă dădeau spre camerele de primire, nelocuite, ale soţiilor minerilor. Camerele de locuit şi bu-

cătăriile se aflau în fundul casei față-n față cu cele ale imobilului din spate, toate dînd înspre o meschină curticică dosnică, și, ceva mai încolo, înspre cenușare. Printre șirurile de case și printre șirurile lungi de cenușare se întindea aleea unde copiii se jucau, nevestele pălăvrăgeau, iar bărbații fumau. În realitate, așadar, condițiile de trai în Casele de Jos, care fuseseră clădite atît de solid și arătau așa de frumos, erau destul de respingătoare, întrucît oamenii sînt nevoiți să-și ducă viața în bucătărie și bucătăriile dădeau spre acea dezgustătoare alee a cenușarelor.

Cînd a coborît din Bestwood, doamna Morel nu era prea dornică să se mute în Casele de Jos — care numărau pe atunci doisprezece ani — și nici să se stabilească în vale. Dar n-avea de ales. De altminteri, locuința ei se afla într-un imobil de la capătul șirului frontal, astfel încît nu avea vecini decît într-o singură parte ; de partea cealaltă se afla un petic suplimentar de grădină. Și locuind într-o casă de la capăt, se bucura de un fel de rang aristocratic printre femeile din locuințele de la mijloc, pentru că plătea o chirie de cinci șilingi și șase pence, în loc de cinci șilingi pe săptămînă. Dar această superioritate n-o consola prea mult pe doamna Morel.

Avea treizeci și unu de ani și opt ani de căsnicie. O femeie mai curînd mărunță, cu o siluetă delicată, dar o ținută dîrză, și care, la primul contact cu femeile din Casele de Jos, se cam închistase. A venit în vale în iulie, iar în septembrie urma să nască al treilea copil.

Bărbatul ei era miner. Se mutaseră abia de trei săptămîni în noua locuință, cînd a început bîlciul sau tîrgul anual. Știa că Morel, fără îndoială, o să facă din bîlci prilej de sărbătoare. Luni dimineață, în ziua bîlciului, a plecat cu noaptea în cap. Cei doi copii erau grozav de nerăbdători. William, un băiețaș de șapte ani, a șters-o îndată după gustare, ca să dea tîrcoale în jurul terenului unde se instala bîlciul, lăsînd-o pe Annie, care avea numai cinci ani, să bîzîie toată dimineața că vrea să meargă și ea. Doamna Morel își vedea înainte de treabă. Era prea puțin intimă cu vecinele și nu știa pe

nimeni căruia să-i fi putut încredința fetița. Așa încît i-a făgăduit că după-masă o s-o ducă la bîlci.

William își făcu apariția la douăsprezece și jumătate. Era un copilandru plin de vioiciune, blond, pistruiat, avînd un aer de danez sau de norvegian.

— Mamă, poți să-mi dai să mănînc ? strigă dînd buzna înăuntru, cu șapca pe cap. Fin'că începe la unu jumate, așa zice omu-acela.

— Ai să mănînci îndată ce o să fie gata mîncarea, răspunse mama.

— Nu-i încă gata ? se văită, privind-o indignat, cu ochii lui albaștri. Atunci plec fără să mănînc.

— N-ai să faci una ca asta. În cinci minute isprăvesc totul. Nu-i decît douăsprezece jumătate.

— Or să-i dea drumu, se tîngui băiatul aproape plîngînd.

— Las' că nu mori dacă-i dă drumu, răspunse mama. Și-apoi nu-i decît douăsprezece și jumătate, mai ai un ceas întreg.

Băiatul porni în grabă să pună masa, și cei trei se așezară să mănînce. Erau tocmai la budinca de ouă bătute, garnisită cu marmeladă, cînd William sări deodată de pe scaun și rămase încremenit. De la oarecare depărtare, se auzea slab primul sunet de trompetă al călușeilor și un vuiet de goarnă. Fața începu să-i zvîcnească, și privi disperat la maică-sa.

— Ți-am spus eu ! strigă și se repezi să-și ia șapca de pe bufet.

— Ia-ți budinca în mînă — și nu-i decît unu și cinci așa că te-ai înșelat — ți-ai uitat moneda de doi penni, strigă mama dintr-o suflare.

Băiatul se întoarse, cu amarnică nemulțumire, ca să-și ia moneda de doi penni ; apoi plecă fără un cuvînt.

— Vreau să merg și eu, vreau să merg și eu ! țipă Annie, pornindu-se pe plîns.

— Ai să mergi, mîță miorlăită și smiorcăită ce ești ! o liniști maică-sa.

Mai tîrziu, după-masă, urcă dealul împreună cu fetița, tîrșindu-și picioarele pe sub gardul viu, înalt. Finul fu-

sese adunat de pe cîmp, iar vitele se mulțumeau să pască mirișteа. Era cald, liniștit.

Doamnei Morel nu-i plăceau bîlciurile. Erau două rînduri de căluși, unul învîrtit de un motor cu aburi, altul de un ponei; trei flașnete măcinau, o asurzeau pocnetele ciudate ale împușcăturilor de pistol, hărmălaia îngrozitoare din baraca unde se trăgea la țintă cu nuci de cocos, răcnetele din ghereta de tir, strigătele cucoanei cu lanterna magică. Mama își zări fiul în fața barăcii cu leul Wallace, privind ca vrăjit la pozele înfățișînd această faimoasă jivină care ucisese un negru și schilodise pe viață doi albi. Îl lăsă de capul lui și se duse să-i cumpere fetiței un fuior de vată de zahăr. Iată-l însă pe băiat drept în fața ei, aţiţat la culme.

— Nu mi-ai spus că vii — ai văzut ce de-a chestii sînt pe aici? Leul ăsta a omorît trei oameni — mi-am cheltuit cei doi penni — ia te uită!

Scoase din buzunar două suporturi de ou, pictate cu trandafiraşi roz.

— Astea le-am cîștigat la baraca aceea unde trebuie să nimerești să vîri niște bile în niște găuri. Am cîștigat astea două jucînd în două rînduri — un penny un joc — au trandafiri pe ele, ia te uită! Eu le-am vrut pe astea.

Mama știu că le voise pentru ea.

— Îhm! făcu ea cu satisfacție. Sînt într-adevăr drăguțe.

— Vrei să le ții mata, că mie mi-e frică să nu le sparg.

Acum, că venise și ea, băiatul era numai freamăt, o conducea prin bîlci, îi arăta toate năzdrăvăniile.

Pe urmă, cînd intrară la spectacolul cu lanterna magică, mama îi explică înțelesul pozelor, legîndu-le într-un fel de povestea pe care puștiul o ascultase fermecat. Nu se mai urnea de lîngă ea. Tot timpul se ținea de poala maică-sii, mîndrindu-se cu ea, umflîndu-se în pene, cu orgoliul lui de băiețaș. Pentru că nici o altă femeie nu arăta așa de cucoană ca dînsa, îmbrăcată cu boneta neagră și cu pardesiul ei. Cînd întîlnea femei cunoscute, doamna Morel le zîmbea. Și cînd o răzbi oboseala, îi spuse băiatului:

— Ei, te întorci acum cu mine acasă, sau mai rămîi ?

— Cum asta, vrei să pleci aşa devreme ? strigă el cu o privire plină de mustrare.

— Devreme ? E trecut de patru, eu aşa ştiu.

— Şi de ce vrei să te întorci ? se lamentă puştiul.

— Tu nu trebuie să vii cu mine, dacă nu vrei.

Şi se îndepărtă încetişor, cu fetiţa de mînă, în timp ce fiul rămase locului, urmărindu-le din priviri, cu inima sfîşiată că o lasă pe maică-sa să plece, şi totuşi nesimţindu-se în stare să părăsească bîlciul. Cînd trecu prin faţa cîrciumii „Luna şi stelele", doamna Morel auzi zbierete de voci bărbăteşti, iar mirosul de bere îi înţepă nările ; iuţi pasul, gîndind că bărbatul ei s-o fi aflînd probabil la bar.

La şase şi jumătate, fiul ei se întoarse acasă, ostenit, cam palid şi, într-un fel, abătut. Se simţea tare amărît, fără să-şi dea însă seama, pentru că o lăsase să plece singură. Din clipa în care maică-sa plecase, bîlciul nu-i mai tihnise.

— Tata a venit ? o întrebă.

— Nu.

— E la „Luna şi stelele", ajută la servit. L-am văzut pe fereastră, prin chestia aia neagră din tinichea cu găuri în ea ; era cu mînecile suflecate.

— Ha ! exclamă scurt mama. E lefter. Şi-o să fie bucuros să-i dea ăia de băut, chiar dacă n-o să vadă un sfanţ în plus.

Cînd lumina începu să scadă, iar doamna Morel nu mai văzu să coasă, se ridică de pe scaun şi se îndreptă spre uşă. De pretutindeni răzbea larma veseliei, neastîmpărul zilei de sărbătoare, de care, în cele din urmă, se molipsi şi ea. Ieşi în grădina din coasta casei. Femeile se întorceau de la bîlci, însoţite de copiii care strîngeau la piept cîte un mieluşel alb cu picioare verzi, sau un căluţ de lemn. Din cînd în cînd, trecea împleticindu-se cîte un bărbat, plesnind de cîtă băutură supsese. Uneori, cîte un soţ cumsecade se întorcea acasă liniştit, însoţit de familie. Dar femeile erau îndeobşte singure, numai cu copiii. Ţaţele, care nu se dezlipeau de casă niciodată, se adunaseră la o bîrfă prin colţurile aleii, ţinîndu-şi

brațele încrucișate pe sub șorțurile albe, în timp ce le învăluia înserarea.

Doamna Morel era singură, dar se deprinsese cu singurătatea. Băiatul și fetița dormeau sus ; da, s-ar fi spus că acolo, în casa din spate, era căminul ei, căminul trainic și statornic. Dar se simțea tare nefericită din pricina copilului ce urma să se nască. Universul părea un loc cumplit de anost, în care pe ea n-o mai aștepta nimic — cel puțin pînă cînd William nu va crește mare. Nu-i mai era hărăzit nimic altceva decît această trudă mohorîtă — pînă or să se facă copiii mari. Și copiii ! Nu-l mai putea îndura pe ăsta, al treilea ! Nu-l dorea. Tatăl copilului servea căni cu bere la o cîrciumă, trăgînd la măsea cît îl țineau puterile. Îl disprețuia, și era legată de el. Și acest copil, care urma să vină, era mai mult decît putea ea să îndure. Dacă nu i-ar fi avut pe William și pe Annie, i-ar fi fost lehamite de toate, de lupta cu sărăcia, cu urîțenia, cu meschinăria.

Trecu în grădina din fața casei, simțindu-se prea greoaie ca să iasă în drum și, totuși, netrăgînd-o inima să rămînă în casă. Zăpușala o sufoca. Și gîndindu-se la cele ce aveau să vină, perspectivele vieții ei îi dădeau senzația că e îngropată de vie.

Grădina din față era un pătrat mic, împrejmuit cu un gărduleț de mărăcini. Rămase acolo, încercînd să se mîngîie cu parfumul florilor și cu înserarea blîndă, tot mai deasă. Peste drum de portița ei era pîrleazul care ducea la poteca de pe deal, pe sub gardul de arbuști înalți, printre pășunile cosite ce răspîndeau o dogoare incandescentă. Sus, pe cer, lumina palpita și fremăta. Scînteierea cîmpului se stingea iute ; pămîntul și gardurile de verdeață emanau umbrele serii. Pe măsură ce se întuneca, pe sprînceana dealului se ivea un nimb roșiatic, pe care se profila mișcarea tot mai domoală a bîlciului.

Din cînd în cînd, prin albia de întuneric a potecii de sub arbuștii înalți, apăreau bărbați, poticnindu-se în drum spre casă. Un tînăr porni să coboare în fugă panta abruptă de la poalele dealului, și se prăvăli izbindu-se cu zgomot de pîrleaz. Doamna Morel se cutremură. Tînă-

rul se ridică, înjurînd cu necaz și vărsîndu-și năduful de parcă gîndea că pîrleazul voise dinadins să-l lovească.

Doamna Morel intră în casă întrebîndu-se dacă lucrurile n-aveau să se schimbe oare niciodată. De pe acum începea să fie conștientă că n-or să se schimbe. Vremea cînd fusese nemăritată îi părea a fi atît de departe, încît se întreba dacă femeia asta care își tîrăște pașii greoi prin grădina din spate, la Casele de Jos, era totuna cu fata care alerga atît de sprintenă pe dig la Sheernes, cu zece ani în urmă.

„Ce legătură am eu cu cele de aici ? se întreba în sinea ei. Ce legătură am eu cu toate astea ? Chiar cu copilul pe care trebuie să-l nasc ? Se pare că de persoana mea nu a ținut nimeni seama."

Uneori, viața te înșfacă, îți tîrăște trupul în vîltoare, îți împlinește destinul ființei tale, și cu toate astea ceea ce se întîmplă cu tine nu ți se pare real, ci îți lasă senzația că lucrurile s-au petrecut fără știrea ta.

„Aștept, își spunea doamna Morel în sinea ei, aștept întruna, și ceea ce aștept eu nu poate veni niciodată."

Apoi făcu ordine în bucătărie, aprinse lampa, înteți focul, adună rufele care trebuiau spălate a doua zi și le puse la muiat. După care se așeză din nou să coasă. Ore în șir, licărul acului străpunse pînza la intervale regulate. Din cînd în cînd femeia ofta, și se foia în scaun ca să-și ușureze poziția anevoioasă. Și în tot acest timp se gîndea cum să scoată mai mult din puținul pe care-l avea, pentru binele copiilor.

La unsprezece și jumătate i-a venit acasă bărbatul. Obrajii îi erau aprinși și-i străluceau deasupra mustății negre. Dădea ușor din cap. Era încîntat de sine.

— Oh ! Oh ! m-ai așteptat, fetițo ? L-am ajuta' pe Anthony și cî' crezi că mi-a dat ? Nu mai mul' de-o imputită de juma de coroană, și asta-i toți bîștarii...

— S-o fi gîndit că pentru rest te-ai despăgubit cu bere, îi tăie ea vorba.

— Da' n-am bău'... n-am bău'. Tu mă crezi. Am bău' foarte puțin azi, dacă măcar am pus vreun strop în gură. Își înmuie duios glasul. Și uite-aici, ți-am adus ție o buca' de turtă dulce și o nucă de cocos pentru copii.

Așează pe masă turta dulce și nuca de cocos, o minge păroasă.

— Sigur, pen' nimica în lume nu ți s-ar deschide gura să zici mulțumesc, nu ?

În chip de compromis, doamna Morel luă nuca de cocos și o scutură ca să vadă dacă are lapte.

— E bună, po' să pui pariu pe orice. Am luat-o de la Bill Hodgkinsson. „Bill, îi zic, ce-ți fac eu face cît trei nuci. Nu vrei tu să-mi dai una pentru băiatul și fata mea ? „Ți-o dau, Walter, băiete, îmi zice, ia care vrei tu, fără supărare." Așa c-am lua' una și am zis mersi. N-am vru' eu s-o scutur în nasu' lui, da' el mi-a zis : „Mai bine fii atent să fie una bună, Walt". Așa că, vezi, știu că-i cu lapte. Băiat bun Bill Hodgkinsson, bun băiat.

— Un om beat e larg la mînă, și amîndoi erați beți turtă, comentă doamna Morel.

— Hei, gură spurcată, cine-i beat aicea, cine, mă rog ? se oțărî Morel.

Era grozav de mulțumit de sine pentru că ajutase la servit la „Luna și stelele". Trăncănea de zor. Doamna Morel, foarte obosită și sătulă de pălăvrăgeala lui, se duse la culcare cît putu de repede, în timp ce bărbatu-su scormonea în jăratic.

Doamna Morel se trăgea dintr-o familie bună, de orășeni, vestiți luptători pentru autonomie și care militaseră alături de colonelul Hutkinson, rămînînd niște dîrzi congregaționaliști [1].

Bunicul ei dăduse faliment în negoțul cu dantelă, într-o vreme cînd în Nottingham se ruinaseră numeroși fabricanți de dantelărie. Tatăl ei, George Coppard, era mecanic — un bărbat solid, frumos, trufaș, mîndrindu-se cu pielea lui albă și cu ochii albaștri, dar și mai mult cu integritatea firii sale. Gertrude semăna cu maică-sa în ce privește silueta delicată. Dar firea ei mîndră și intransigentă era moștenită de la familia Coppard.

[1] Adepți ai mișcării protestante apărute în Anglia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, și care preconiza autonomia bisericilor locale, negînd ierarhia bisericească.

George Coppard era hărțuit de propria-i sărăcie. Cu timpul, a fost numit contramaistru pe șantierul naval din Sheerness. Doamna Morel, Gertrude, era cea de a doua fiică a sa. Aducea la chip cu maică-sa, pe care o iubea mai mult decît pe toți ceilalți, dar moștenise ochii limpezi, sfidători, ai Copparzilor și fruntea lor înaltă. Ținea minte cît de mult îi displăcuse felul arogant în care taică-su o trata pe blajina, hazlia, inimoasa ei mamă. Ținea minte cum alerga de-a lungul digului la Sheerness, pînă la bărci. Ținea minte cum o răsfățaseră și o lăudaseră toți oamenii cînd se dusese o dată la șantierul naval, pentru că era o copiliță gingașă și destul de mîndră. O ținea minte pe profesoara bătrînă și caraghioasă a cărei asistentă devenise și pe care o ajutase cu drag în munca de la școala particulară. Și mai păstra încă *Biblia* pe care i-o dăduse John Field. Pe la nouăsprezece ani, obișnuia să se întoarcă de la biserică împreună cu John Field. Acesta era fiul unui comerciant înstărit, urmase colegiul la Londra, și se pregătea să se dedice vieții de afaceri. Oricînd, în orice clipă, Gertrude își putea aminti, pînă la cel din urmă amănunt, o după-amiază de duminică de septembrie, cînd au stat împreună sub vița din spatele casei ei. Razele de soare se prefirau printre frunzele de viță, alcătuind un frumos joc de lumini, ca o dantelă care se lăsase peste ea și peste el. Unele frunze erau de un auriu pur, ca niște flori galbene, plate.

— Stai un pic așa, fără să te miști, i-a strigat John. Părul tău, acuma, seamănă... nu știu cu ce. E strălucitor ca arama și ca aurul, e roșu ca arama încinsă și unde bate soarele e tărcat cu fișii de aur. Și se spune că ai păr castaniu ! Maică-ta zice că-i de culoarea șoarecelui.

Ochii ei au întîlnit privirea lui aprinsă, dar fața-i netedă nu a trădat aproape nimic din bucuria care o năpădise.

— Spui că nu-ți place viața de afaceri, continuă Gertrude.

— Nu ! O urăsc ! strigă băiatul înfierbîntat.

— Și ți-ar plăcea să intri în rîndurile clerului, urmă ea aproape implorîndu-l.

— Da. Mi-ar plăcea mult, dacă aş şti că pot deveni un predicator de prima mînă.

— Atunci de ce nu... de ce să nu încerci ? Glasul ei căpătase o notă sfidătoare. Dacă aş fi bărbat, nimic nu m-ar putea opri.

Îşi ţinea capul drept, cu semeţie. Băiatul era cam sfios în prezenţa ei.

— Dar taică-meu e aşa de încăpăţînat. I-a intrat în minte să mă vîre în afaceri, şi ştiu foarte bine că n-o să se lase în ruptul capului.

— Dar tu eşti *bărbat*, a strigat ea.

— Nu-i totul să fii bărbat, i-a răspuns John încruntîndu-se nedumerit şi neputincios.

Acum, cînd era cotropită de grijile ei, în Casele de Jos, şi înarmată cu oarecare experienţă asupra a ceea ce înseamnă să fii bărbat, înţelegea şi ea că asta nu-i totul.

La douăzeci de ani, Gertrude a plecat din Sheerness din pricina sănătăţii. Taică-su se retrăsese la Nottingham, în casa părintească. Tatăl lui John Field se ruinase ; băiatul s-a angajat ca profesor la Norwood. N-a mai auzit nimic de el timp de vreo doi ani, pînă a pornit să facă investigaţii concrete. Se însurase cu proprietăreasa lui, o femeie de patruzeci de ani, văduvă, cu stare. Şi totuşi doamna Morel păstra *Biblia* lui John Field. Nu credea că el ar fi putut... în sfîrşit, înţelegea ea foarte bine ce ar fi putut şi ce n-ar fi putut John Field să fie. Aşa încît ţinea *Biblia* şi îi păstra amintirea neştirbită în inimă, ca o bucurie a ei. Timp de treizeci şi cinci de ani, pînă cînd şi-a dat sufletul, Gertrude n-a pomenit un cuvînt despre John Field.

Cînd împlinise douăzeci şi trei de ani, a întîlnit la o petrecere de Crăciun un tînăr din Erewash Valley. Morel avea pe atunci douăzeci şi şapte de ani. Era bine legat, semeţ şi foarte vioi. Avea un păr negru, ondulat şi lucios, şi o barbă neagră, viguroasă, pe care nu o rădea niciodată. Obrajii îi erau îmbujoraţi, iar gura roşie, cu buze umede, se făcea observată pentru că Morel rîdea întruna şi din toată inima. Avea calitatea aceea rară de a rîde plin, răsunător. Gertrude Coppard l-a urmărit,

fascinată. Radia atîta culoare și atîta vitalitate, vocea lui luneca atît de ușor într-un haz robust, era atît de prevenitor și de prietenos față de toți! Și tatăl ei poseda un ascuțit simț al umorului, dar umorul lui avea o notă satirică. Pe cînd hazul omului ăstuia era altfel: blînd, neintelectualizat, cald, ca un fel de joc săltăreț. Gertrude era tocmai opusul lui. Avea o minte iscoditoare, receptivă, care afla plăcere și amuzament în a-i asculta pe ceilalți. Se pricepea să-i facă pe oameni să vorbească. Îndrăgea ideile și era socotită ca fiind foarte „intelectuală". Cel mai mult îi plăcea să susțină o discuție, cu o persoană cultivată, despre religie, sau filozofie, sau politică. Dar nu i se ofereau prea des asemenea prilejuri. Așa încît îi îndemna întotdeauna pe oameni să vorbească despre ei înșiși, și în felul acesta se distra și ea.

Ca înfățișare era mai curînd micuță și plăpîndă, cu o frunte înaltă și cu mănunchiuri de zulufi castanii, mătăsoși, care-i cădeau pe umeri. Ochii albaștri aveau o privire directă, deschisă și scormonitoare. Avea mîinile frumoase ale Copparzilor. Îmbrăcămintea ei era întotdeauna discretă. Purta o rochie de mătase albastru-închis cu un ciudat lanț de scoici de argint. Acesta, și o broșă masivă, de aur, alcătuiau singurele ei podoabe. Era imaculcată, profund religioasă și plină de o minunată candoare.

Walter Morel păru să se topească în fața ei. Gertrude reprezenta pentru miner lucrul acela plin de mister și de fascinație: o doamnă. Cînd îi vorbi, accentul ei de sud și engleza pură îi încîntară auzul. Ea îl urmărea. Walter era bun dansator, întrucît dansul constituia o trăsătură a lui firească și plină de voioșie. Bunicul său fusese un refugiat din Franța care se căsătorise cu o chelneriță englezoaică — dacă se poate numi căsătorie. Gertrude Coppard îl urmărea pe tînărul miner în timp ce dansa; mișcările lui degajau un soi de beatitudine, de vrajă, fața-i îmbujorată apărea ca o floare a trupului, părul negru îi era răvășit, rîdea cu aceeași plăcere, indiferent de partenera asupra căreia se înclina. I se părea minunat, întrucît nu mai întîlnise pînă atunci pe nimeni ca el. Pentru ea, taică-su însemna prototipul bărbaților. George Coppard cu ținuta lui trufașă, frumos și amar;

el care citea de preferință lucrări teologice și nutrea simpatie doar pentru un singur bărbat : apostolul Pavel ; aspru cu cei subordonați și ironic cu cei familiari ; George Coppard care ignora orice plăcere a simțurilor ; acest George Coppard era cu totul diferit de miner. Gertrude disprețuia dansul ; nu avea nici o înclinație pentru această artă și nu învățase vreodată nici măcar un dans popular. Era o puritană, ca și tatăl ei, nobilă și cu adevărat austeră. De aceea învăluitoarea căldură a vitalității senzuale, care emana din carnea acestui bărbat asemenea flăcării dintr-o lumînare, fără ca gîndirea și spiritul s-o devieze concentrînd-o în incandescență, așa cum se întîmplase cu emoțiile ei, i se părea ceva miraculos, ceva ce-o depășea.

Morel se îndreptă spre ea și se înclină asupră-i. Un val cald o năpădi ca și cum ar fi băut vin.

— Haide, acuma trebuie să vii și să dansezi cu mine, îi spuse mîngîietor. Știi, e ușor. Ard de nerăbdare să te văd dansînd.

Îi mărturisise mai înainte că nu știe să danseze. Gertrude privi bărbatul smerit în fața ei, și zîmbi. Avea un zîmbet foarte frumos. Și Morel se simți atît de emoționat, că nu mai știu de nimic.

— Nu, n-am să dansez, răspunse ea cu blîndețe.

Cuvintele se desprinseră clare, cristaline. Fără să știe prea bine ce face — adeseori făcea lucrul cel mai potrivit numai din instinct — minerul se așeză lîngă ea, înclinîndu-se reverențios.

— Dar dumneata nu trebuie să pierzi dansul, îl mustră Gertrude.

— Nu, pe ăsta nu vreau să-l dansez, e un dans care nu-mi place.

— Și totuși la acest dans m-ai invitat pe mine.

La aceste cuvinte, bărbatul rîse cu poftă.

— Nu m-am gîndit la asta. Nu-ți trebuie mult ca să mă dezumfli.

Era rîndul ei să rîdă.

— Nu arăți prea dezumflat, îl asigură.

— Sînt ca un balon, mă umflu pentru că n-am încotro, răspunse el hohotind zgomotos.

— Şi eşti miner ! exclamă ea cu surprindere.

— Da. Am coborît în mină de la zece ani.

Gertrude îl privi cu o admiraţie consternată.

— De la zece ani ! Şi n-a fost extrem de greu ?

— Te înveţi repede. Trăieşti ca şobolanii şi noaptea scoţi capul afară din gaură ca să vezi ce se mai întîmplă.

— Cînd te aud, parcă mă simt şi eu oarbă, se înfioră fata.

— Ca o cîrtiţă, rise el. Da, şi e mereu cîte unul care orbecăie ca o cîrtiţă. Îşi împinse faţa înainte, orbeşte, şi ţuguindu-şi botul ca o cîrtiţă, păru să adulmece şi să dibuie în căutarea direcţiei. Şi cu toate astea mai vor şi bani, protestă el naiv. În viaţa ta n-ai văzut aşa ceva ca ăştia cînd coboară în subteran. Dar trebuie să mă laşi să te duc odată jos, ca să vezi cu ochii tăi.

Îl privi intrigată. În faţa ei se deschisese brusc o nouă zonă a vieţii. Lua cunoştinţă de existenţa minerilor, care trudesc cu sutele în măruntaiele pămîntului şi ies la suprafaţă numai seara. I se părea plin de noblețe. Omul ăsta îşi risca viaţa zi de zi, şi o făcea cu inima uşoară. Se uită la el cu o vagă chemare în candida ei umilinţă.

— Ţi-ar place şi ţie să cobori ? o întrebă cu duioşie. Da' mai bine nu, că ai să te murdăreşti.

Nu mai fusese niciodată pînă atunci „tu" şi „ţie", pentru nimeni.

La Crăciunul următor erau căsătoriţi şi timp de trei luni a fost desăvîrşit fericită ; timp de şase luni a fost foarte fericită.

El făcuse legămînt să nu bea şi purta panglica albastră a antialcoolicilor : îi plăcea să fie ostentativ. Locuiau în casa lui — aşa credea ea. Era o casă mică dar destul de comodă şi frumos aranjată, cu mobile solide, respectabile, care se potriveau cu spiritul ei onest.

Femeile din vecinătate îi erau cam străine, iar mama şi surorile lui Morel strîmbau din nas la aerele ei de doamnă. Dar n-avea nevoie de nimeni atîta timp cît îşi simţea bărbatul alături.

Uneori, cînd ostenea de atîtea giugiuleli, încerca să-şi deschidă inima în faţa lui. Îl vedea ascultînd-o cu aten-

ție, dar fără să înțeleagă. Acest lucru i-a inhibat năzuințele de a ajunge la o mai subtilă intimitate, și începu să aibă străfulgerări de teamă. Citeodată, seara, Morel părea neliniștit ; își dădu seama că lui nu-i era de ajuns doar să se știe alături de ea. Era bucuroasă cînd îl vedea îndeletnicindu-se cu diverse treburi mărunte.

Era un om foarte îndemînatic — putea să construiască sau să repare orice. Așa încît de multe ori ea îl stîrnea :

— Îmi place vătraiul mamei tale — e mic și cochet.

— Zău, fetițo ? Eu l-am făcut. Așa că pot să-ți fac și ție unul.

— Cum așa ? Doar e din oțel !

— Și ce-i cu asta ? Ai să ai și tu unul foarte asemănător, dacă nu chiar unul la fel.

Gertrude nu se sinchisea de mizeria pe care i-o făcea în casă, de ciocănituri și de bocăneli. El avea o preocupare, așadar era fericit.

Dar în cea de a șaptea lună de căsătorie, în timp ce-i peria hainele de duminică, a simțit niște hîrtii ce-i foșneau în buzunare și, cuprinsă de o subită curiozitate, le-a scos să le citească. Morel purta foarte rar costumul lui de mire și, oricum, pînă atunci ei nu-i dăduse niciodată prin cap să-i caute prin hîrtii. Erau notele de plată pentru mobila din casă, încă neachitate.

— Ascultă-mă, i s-a adresat în seara aceea, după ce-l lăsase să se spele și să-și mănînce cina. Am găsit facturile astea în haina ta de la nuntă. Încă n-ai plătit datoriile ?

— Nu, încă n-am avut ocazia.

— Dar mi-ai spus că totul e plătit. Aș face mai bine să mă reped sîmbătă la Nottingham și să le achit eu. Nu-mi place să șed pe scaune care nu-mi aparțin și să mănînc pe o masă încă neplătită.

El nu răspunse nimic.

— Pot să iau carnetul tău de cecuri ?

— Poți să-l iei, dar nu prea văd la ce-o să-ți folosească.

— Am crezut... începu ea.

Îi spusese că are o sumă frumușică pusă deoparte. Gertrude își dădu seama că nu avea nici un rost să-l

ia la întrebări. Rămase înțepenită de amărăciune și de indignare.

A doua zi se duse să facă o vizită mamei lui.

— Nu dumneata ai cumpărat mobila pentru Walter ?

— Ba da, răspunse bătrîna cu acreală.

— Și cîți bani ți-a dat ca s-o cumperi ?

Bătrîna răspunse înțepată :

— Optzeci de lire, dacă ții așa de mult să știi.

— Optzeci ! Dar mai datorează încă patruzeci și două de lire.

— Și ce vrei să-ți fac ?

— Dar unde s-au dus toți banii ăștia ?

— Dac-ai să cauți, ai să găsești toate facturile — în afară de zece lire pe care mi le datora mie, și șase lire cheltuieli de nuntă, pentru noi, aici.

— Șase lire ! repetă Gertrude Morel.

I se părea monstruos ca, după ce tatăl ei cheltuise din greu pentru nuntă, să se mai fi risipit șase lire pe mîncare și băutură în casa părinților lui Walter, pe socoteala acestuia din urmă.

— Și cît a investit în casele lui ? mai întrebă ea.

— Casele lui... care case ?

Buzele Gertrudei Morel se înălbiră. Walter îi spusese că locuința lor și casa de alături îi aparțineau.

— Casa în care locuim, credeam că e... începu ea.

— Sînt casele mele, amîndouă, replică soacră-sa. Și pe deasupra ipotecate. Tot ce pot face e să plătesc dobînda la zi.

Gertrude rămase palidă și mută. Acum era taică-su în carne și oase.

— Atunci ar trebui să-ți plătim chirie, observă cu răceală.

— Walter îmi plătește chirie, răspunse mama

— Și cît îți plătește ?

— Șase șilingi și șase pence pe săptămînă.

Era mai mult decît făcea. Gertrude își ținea capul înălțat și privea drept înainte.

— Ferice de tine, i se adresă bătrîna pe un ton mușcător, ai un bărbat care-și ia asupră-i toate grijile bănești și-ți lasă mînă liberă.

Tînăra păstră tăcere.

Soțului nu-i spuse mare lucru, dar felul de a se purta cu el se schimbă ; ceva din sufletul ei mîndru, pătruns de simțul onoarei, împietrise în stîncă dură.

Încă din luna octombrie, gîndul nu-i era decît la Crăciun. Cu doi ani în urmă, de Crăciun, se cununaseră. Anul ăsta, de Crăciun, avea să-i dăruiască un copil.

— Matale nu dansezi, cucoană, așa-i ? o întrebă vecina ei cea mai apropiată, prin octombrie, cînd se făcea zarvă mare în jurul deschiderii unui curs de dans la hanul „Cărămida și olanul" din Bestwood.

— Nu... dansul nu m-a atras niciodată, răspunse doamna Morel.

— Ia te uită ! Și ce nostim că te-ai măritat tocmai cu domnu matale. Știi că-i vestit ca dansator.

— Nu știam că-i vestit, rîse doamna Morel.

— Cum, dar așa e ! Ce mai, doar a condus mai bine de cinci ani școala de dans de la clubul minerilor.

— Zău ?

— Sigur că da. Cealaltă începu s-o ațîțe. Și ce îmbulzeală era în fiecare marți, joi și sîmbătă — și s-au întîmplat și unele chestii mai deocheate pe acolo, așa se spune.

Clevetirile de felul ăsta însemnau fiere și amărăciune pentru doamna Morel, și n-a fost deloc scutită de ele. La început, femeile n-o cruțau pentru că, fără voia ei, le era superioară.

Morel începu să vină tîrziu seara acasă.

— Acuma se lucrează foarte tîrziu în mină, nu-i așa ? o întrebă doamna Morel pe spălătoreasa ei.

— Nu mai tîrziu ca altădată, n-aș crede. Dar mai fac dumnealor cîte un popas să-și bea halba la „Ellen" și acolo se-ntind la vorbă, și iacă-tă ! Cina se sleiește — și-așa le trebuie.

— Dar domnul Morel nu bea.

Femeia lăsă jos rufele din mînă, se uită lung la doamna Morel, apoi își văzu mai departe de treabă fără să scoată o vorbă.

Cînd se născu băiatul, Gertrude Morel a bolit. Bărbatu-su a fost bun cu ea, bun ca pîinea caldă. Cu toate astea se simțea foarte singură, la depărtare de mile de toți ai ei. Începuse să se simtă singură alături de el,

și prezența lui nu făcea decît să-i sporească singurătatea.

La început, băiețașul arăta mic și plăpînd, dar s-a dezvoltat repede. Era un copil frumos, cu zulufi de un auriu întunecat, și cu ochi de un albastru închis care treptat deveniră cenușii. Gertrude îl iubea cu patimă. Copilul venise exact în clipa cînd mîhnirea și deziluzia ajunseseră foarte greu de răbdat; cînd încrederea ei în viață fusese zdruncinată, iar sufletul îi era vlăguit și singuratic. Se ocupa mult de copil, și soțul era gelos.

În cele din urmă doamna Morel ajunse să-și disprețuiască bărbatul. Își revărsă toată dragostea asupra copilului și se îndepărtă de tată. Minerul începuse s-o neglijeze; senzația de noutate pe care i-o dăduse la început căminul se spulberase. „Om lipsit de fermitate, gîndea Gertrude cu amărăciune. Ce simte pe minut, asta înseamnă pentru el totul. Nu poate persevera în nimic. În spatele fanfaronadelor lui nu se ascunde decît un gol."

Începu o luptă între soț și soție — o bătălie crîncenă, înverșunată, care nu se isprăvi decît o dată cu moartea unuia dintre ei. Gertrude luptă să-l facă să-și asume răspunderile, să-și îndelinească îndatoririle. Dar el avea o fire prea deosebită de a ei. Era o natură pur senzuală, iar ea se străduia să-l preschimbe într-un om moral, cucernic. A încercat să-i deschidă ochii cu sila. El n-a putut răbda — și-a ieșit din minți.

Cînd băiețașul era încă fraged, firea tatălui deveni atît de irascibilă, încît nu puteai să te mai încrezi în el. Era de ajuns ca băiatul să-l necăjească un pic, că tatăl începea să răcnească. N-a trecut mult și mîna grea a minerului a lovit copilul. Atunci doamna Morel și-a urît soțul, l-a urît zile întregi; iar el se ducea și bea; în timp ce ea începu să nu se mai sinchisească. Doar că la întoarcere îl șfichiuia cu ironiile.

Înstrăinarea dintre ei îl determină pe Morel să înceapă a o jigni grosolan, cu bună știință sau nu, ceea ce în alte împrejurări n-ar fi făcut.

William împlinise un an, și maică-sa se mîndrea cu el — atîta era de drăgălaș! Începuse de pe acum s-o ducă greu, dar surorile ei îl îmbrăcau pe băiat. Și

cînd îl vedea cu pălăriuța lui albă, pe care se răsucea o pană de struț, cu hăinuța albă, și cu cununa de bucli-șoare în jurul capului i se umplea inima de bucurie. Într-o dimineață de duminică, doamna Morel trăgea cu urechea la pălăvrăgeala dintre tată și copil, care se aflau jos. Apoi o fură somnul. Cînd coborî, în vatră ardea un foc luminos, odaia era încălzită, gustarea de dimineață aștepta pe masă, stîngaci pregătită, iar lîngă sobă, în jilțul lui, ședea Morel, puțin stînjenit; între picioarele lui, copilul — tuns ca o oaie, cu un căpșor creț, rotund și ciudat — uitîndu-se nedumerit la ea; pe un ziar așternut deasupra scoarței din fața sobei, miriade de bucle în formă de semilună, strălucind ca puful de aur al unei păpădii împrăștiat în dogoarea ro-șiatică a focului. Doamna Morel rămase nemișcată. Era primul ei copil. Se făcu albă ca varul la față și nu putu rosti o vorbă.

— Cum îți place? rise Morel fără tragere de inimă.

Gertrude își încleștă pumnii, îi ridică și se repezi spre el.

Morel se dădu înapoi.

— Aș fi în stare să te ucid, aș fi în stare! strigă.

O îneca furia, și-și ținea pumnii înălțați.

— Doar n-ai de gînd să faci o muiere din el, răspunse Morel înfricoșat, plecîndu-și capul ca să-și ferească ochii de privirea ei.

Încercarea lui de a face haz se spulberase.

Mama privi în jos la căpșorul țepos, tuns scurt, al copilului. Îi puse mîinile pe păr și începu să-i mîngîie și să-i dezmierde creștetul.

— Oh, băiatul meu! șopti cu voce sugrumată.

Buzele îi tremurau, fața i se pungi și, trăgînd copilul la piept, își îngropă obrajii în umărul lui și plînse amarnic.

Gertrude era o femeie dintre acelea care nu pot plînge; care închid durerea în ele, așa cum o închide un bărbat. Plînsul de acum părea să-i sfîșie ceva pe dinăuntru.

Morel rămase cu coatele proptite pe genunchi și cu mîinile încleștate, pînă cînd i se înălbiră încheieturile.

Privea la foc, simțindu-se atît de năucit, de parcă nu putea nici să respire.

La un moment dat, Gertrude isprăvi cu plînsul, liniști copilul și strînse masa. Nu ridică însă ziarul așternut pe scoarță, încărcat cu zulufi. În cele din urmă, bărbatul strînse ziarul și-l vîrî după sobă. Doamna Morel își vedea de treabă în tăcere, cu buze țepene. Morel arăta spăsit. Se tîra amărît prin casă, și mîncarea avu gust de iască în ziua aceea. Ea îi vorbea politicos, fără să facă nici o aluzie la cele întîmplate. Dar Morel avea senzația că se consumase ceva ireparabil.

După aceea, Gertrude îi mărturisi că a fost o proastă și că, mai devreme sau mai tîrziu, băiatul tot trebuia să fie tuns. Pînă la urmă, ajunse chiar să admită că ideea soțului ei de a face chiar atunci pe frizerul fusese foarte bună. Dar Gertrude știa, după cum știa și Morel, că fapta lui pricinuise o importantă prefacere în sufletul ei. Toată viața i-a rămas în amintire scena aceea, ca una dintre cele mai cumplite suferințe.

Acel act de o bărbătească stîngăcie a fost spada care a dat lovitura de grație dragostei ei pentru Morel. Înainte, în timp ce se lupta înverșunat cu dînsul, își făcea totuși sînge rău văzîndu-l că se îndepărtează de ea. Acum însă, încetă să se mai macine din pricina dragostei lui; pentru ea, Morel deveni un străin. Și prin asta, viața i se păru mai ușor de îndurat.

Totuși bătălia cu el continuă. Doamna Morel își păstra înaltul simț moral moștenit de la generații întregi de puritani. Devenise la ea un soi de instinct religios, și în relațiile cu Morel era aproape fanatică, pentru că-l iubea sau pentru că-l iubise cîndva. Cînd Morel păcătuia, îl tortura. Cînd bea și mințea, cînd deseori era lichea și unori chiar ticălos, își mînuia biciul fără cruțare.

Din nefericire erau firi prea opuse. Ea nu se mulțumea cu atît cît putea fi dînsul; îl voia așa cum ar fi trebuit să fie. Și în felul acesta, căznindu-se să-l facă mai bun decît putea el fi, îl împinse la distrugere. Și ea se izbi și se răni, dar rănile i se cicatrizară și esența îi rămase neatinsă. Și-apoi, ea avea copiii.

Morel începu să bea vîrtos, deşi nu mai mult decît numeroşi alţi mineri ; şi bea numai bere, aşa încît chiar dacă băutura-i vătăma sănătatea, nu i-o ruina. La fiecare sfîrşit de săptămînă, cheful era în toi. În serile de vineri, sîmbătă şi duminică zăcea la crîşma „Blazonul minerului" pînă la ora închiderii. Lunea şi marţea era nevoit să se ridice şi să plece, cu mare neplăcere, la ora zece. Uneori, în serile de miercuri şi de joi stătea acasă, sau ieşea numai pentru un ceas. Dar niciodată n-a lipsit de la muncă din cauza băuturii.

Cu toate că-şi vedea cu stăruinţă de lucru, cîştigurile îi scădeau. Era un flecar, rău de gură. Nu putea suferi nici un fel de autoritate şi se punea în bețe cu administratorii minei. Obişnuia, de pildă, să povestească :

— Azi-dimineaţă, vine ştabu la noi în galerie şi zice : „Ştii, Walter, astea nu merg. Ce-i cu armăturile astea ?" Şi eu îi zic : „Nu'ş despre ce vorbeşti ! Ce-au armăturile alea ?" „Nu ţin, zice el, într-o zi ai să te trezeşti cu coperişul în cap." La care eu îi zic : „Atunci n-ai decît să te caţări pe-un morman de cărbuni şi să susţii coperişul cu scăfîrlia ta". A văzut roşu înaintea ochilor, s-a mîniat foc şi a început să-njure, şi toată lumea s-a prăpădit de rîs.

Morel era un foarte bun imitator. Imita vocea chiţăită, de grăsan, a administratorului, şi străduinţile lui de a vorbi o engleză corectă.

— „Aşa nu mai merge, Walter, zice. Cin'se pricepe mai bine, eu sau tu ?" La care eu îi zic : „Cît te pricepi tu, Alfred, niciodată n-am putut să-mi dau seama. Pînă s-o întîmpla ceva, du-te mai bine şi te culcă."

Şi Morel îi da înainte spre hazul chefliilor. Cîte ceva din toate astea era adevărat. Administratorul minei era un om lipsit de educaţie. Creseuse împreună cu Morel şi, cu toate că cei doi nu se înghiţeau, fiecare îl lua pe celălalt de bun. Dar Alfred Charlesworth nu-i ierta amicului din copilărie ieşirile în public. Drept urmare, deşi Morel era un miner bun, care la vremea cînd se însurase ajunsese uneori la cîştiguri de cinci lire pe săptămînă, începu, încetul cu încetul, să fie re-

partizat în abataje tot mai proaste, cu cărbune subțire și greu de extras, și cu cîștiguri mici.

Și pe urmă, în timpul verii nu prea e activitate la mină. De multe ori, în dimineţile însorite, bărbaţii se întorc acasă pe la orele zece-unsprezece, sau douăsprezece. La gura puțului nu se înșiră vagoanele goale. Femeile din casele de pe deal se uită în vale, în timp ce-și scutură scoarțele, bătîndu-le pe gard, și numără pe degete vagonetele pe care le trage locomotiva de-a lungul văii. Iar copiii, cînd se întorc acasă de la școală, la ora prînzului, privesc în vale și, văzînd roțile de ventilație oprite, spun :

— Minton e închis. Înseamnă că tata-i acasă.

Și peste tot plutește o umbră, care învăluie femeile și copiii și bărbaţii, pentru că fiecare știe că la sfîrșitul săptămînii banii or să fie tare puțini.

Morel se înțelesese cu nevastă-sa să-i dea treizeci de șilingi pe săptămînă, din care trebuia să acopere totul : chirie, hrană, îmbrăcăminte, taxe, asigurări, doctori. Cîteodată, cînd îi mergea bine, îi dădea treizeci și cinci. Dar prilejurile astea nu compensau nicicum pe cele cînd îi dădea numai douăzeci și cinci. În timpul iernii, cînd lucra într-un abataj ca lumea, putea cîștiga cincizeci, cincizeci și cinci de șilingi pe săptămînă. Atunci era fericit. În serile de vineri, sîmbătă și duminică, cheltuia regește, topind prisosul de douăzeci de șilingi, sau pe aproape. Și din toți banii ăștia abia de-i rămînea un penny să le dea copiilor, sau să le cumpere o jumătate de kilogram de mere. Totul se ducea pe băutură. Cînd cîștigurile erau mai mici, o scotea greu la capăt, dar nu se îmbăta atît de des, așa încît doamna Morel obișnuia să spună :

— Cred că prefer s-o ducă greu cu banii, fiindcă atunci cînd are buzunarul doldora, nu mai avem un minut de liniște în casă.

Cînd scotea patruzeci de șilingi pe săptămînă, păstra zece ; din treizeci și cinci, reținea cinci, din treizeci și doi, patru, din douăzeci și opt, trei, din douăzeci și patru, ținea doi ; din douăzeci, unu și șaizeci, iar din optsprezece reținea un șiling ; din șaisprezece, o monedă de șase pence. Niciodată n-a agonisit un penny și nu-i dă-

dea nici nevesti-sii prilej să pună ceva deoparte ; în schimb, ea trebuia uneori să-i achite datoriile ; nu datorii la cîrciumă, pentru că de astea nu erau niciodată înştiinţate femeile, ci alte datorii, ca de pildă cînd a cumpărat un canar, sau cînd şi-a luat un baston „fantezi".

La vremea bilciului, Morel nu-şi vedea de lucru, iar doamna Morel se străduia să facă economii în ciuda faptului că era gravidă. O rodea amarnic gîndul că el petrecea în tîrg şi risipea banii, în timp ce ea zăcea acasă, hărţuită de griji. Fuseseră două zile consecutive de sărbătoare. Marţi, Morel se deşteptă devreme. Era bine dispus. Dis-de-dimineaţă, înainte de orele şase, îl auzi jos, fluierînd pentru propria lui delectare. Ştia să fluiere plăcut, vioi şi muzical. Aproape întotdeauna fluiera imnuri. Ca băiat fusese corist, cu voce frumoasă, şi susţinuse părţi de solo în catedrala din Southwell. Acum însă, numai fluieratul lui matinal mai amintea de vremurile acelea.

Nevastă-sa stătea ascultîndu-l cum cîrpăcea prin grădină, făcînd reparaţii mărunte, iar fluieratul lui răsuna peste hîrşîitul fierăstrăului şi peste bocănitul ciocanului. Încerca întotdeauna o senzaţie de intimitate şi de linişte auzindu-l că-şi vede liniştit de îndeletnicirile lui bărbăteşti, în dimineţile însorite, în timp ce ea stătea întinsă în pat, iar copiii încă dormeau.

Pe la ceasurile nouă, pe cînd copiii se jucau desculţi pe canapea, iar mama spăla de zor vasele, Morel ieşi din magazia lui de tîmplărie, cu mînecile suflecate şi cu vesta atîrnîndu-i descheiată. Era încă un bărbat chipeş, cu păr negru, ondulat, şi o mustaţă stufoasă, neagră. Dar faţa-i era cam buhăită şi avea un aer ursuz. Acum însă era vesel. Veni drept la chiuveta de bucătărie unde spăla vase nevastă-sa.

— Ce, eşti aici ? exclamă el vijelios. Şterge-o şi lasă-mă să mă spăl.

— Poţi aştepta pînă termin, răspunse ea.

— Zău ? Şi ce dacă n-am s-aştept ?

Această voioasă ameninţare o amuză pe doamna Morel.

— Atunci te poți duce să te speli cu clăbuc în cada de rufe.

— Ha! Nu mai spune, limbă afurisită ce ești!

Rămase locului un moment, urmărind-o din priviri, apoi se îndepărtă, așteptînd-o să-și termine treaba.

Cînd voia, știa să-și compună o înfățișare foarte spilcuită. De obicei, îi plăcea să-și lege un fular în jurul gîtului. Acum însă se ferchezui, aranjîndu-și o adevărată toaletă. Pufni și plescăi cu atîta plăcere în timpul spălatului, se repezi cu atîta grabă la oglinda din bucătărie și, aplecîndu-se fiindcă era prea joasă pentru el, își alese cu atîta meticulozitate cărarea prin părul negru și ud, încît doamna Morel se simți iritată. Își puse un guler răsfrînt, o cravată neagră, și redingota de duminică. Așa încît arăta șelivisit, și dacă hainele nu prea erau la înălțime, se făcea în schimb simțit instinctul lui de a-și pune la maximum în valoare frumusețea.

La nouă și jumătate, Jerry Purdy veni să-și caute tovarășul. Jerry era cel mai bun prieten al lui Morel, și doamna Morel nu-l putea suferi. Un bărbat înalt, subțire, cu o mutră de vulpe, felul acela de față care pare lipsită de gene. Călca țeapăn, cu o demnitate precaută, de parcă avea capul înșurubat pe un arc de lemn. Era o fire rece și vicleană. Mărinimos atunci cînd ținea să fie astfel, părea să-l fi îndrăgit pe Morel și să-l fi luat, mai mult sau mai puțin, sub oblăduirea lui.

Doamna Morel îl ura. O cunoscuse pe nevastă-sa, care murise de tuberculoză și care, în ultimele ei zile, încerca o aversiune atît de violentă față de bărbatu-su, încît, dacă acesta intra în camera ei, îi pricinuia pe loc o hemoragie. Fapt de care Jerry nu părea să se fi sinchisit prea tare. Și acum fiică-sa mai mare, o fată de cincisprezece ani, vedea, de bine de rău, de gospodărie și-i îngrijea pe cei doi copii mai mici.

— Un individ meschin, cu inima de piatră, îl categorisise doamna Morel.

— În viața mea nu l-am văzut pe Jerry meschin, protesta Morel. Om cu mînă mai largă și mai darnic ca dînsul nu poți găsi oricît l-ai căuta, din cîte mă pricep eu.

— Mînă largă pentru tine, i-o tăia nevastă-sa. Dar strînsă pumn cînd e vorba de copiii lui, bieții de ei.

— Bieții de ei ! Și de ce, mă rog, bieții de ei, aș vrea să știu ?

Dar doamna Morel nu se lăsa înduplecată cînd era vorba de Jerry.

Obiectul acestor discuții se ivi acum, lungindu-și gîtul peste perdeaua din spălătorie. Prinse privirea doamnei Morel.

— Bună dimineața, 'coană. Domnu matale i-acasă ?

— Da... i-acasă.

Jerry intră fără să fie poftit și rămase în pragul bucătăriei. Nu fu invitat să ia loc, dar rămase acolo, exercitînd cu răceală prerogativele bărbaților și soților.

— Zi frumoasă azi, i se adresă el doamnei Morel.

— Da.

— Splendidă dimineață, splendidă pentru o plimbare.

— Vrei să spui că ieșiți împreună la plimbare ? întrebă ea.

— Da. Avem de gînd s-o întindem pe jos pînă la Nottingham.

— Ihm !

Cei doi bărbați se salutară cu veselie. Jerry plin de încredere în sine, Morel mai reținut, temîndu-se să nu apară prea încîntat de față cu nevastă-sa. Dar își legă ghetele în mare grabă, cu voioșie. Porniră să străbată zece mile, peste cîmp, spre Nottingham. Urcînd coasta dealului, dinspre Casele de Jos, se avîntară bucuroși în tăriile dimineții. La „Luna și stelele" poposiră pentru prima băutură, iar a doua o luară la „Crîșma veche". Apoi răbdară cinci nesfîrșite mile de secetă, pînă se cinstiră la Bulwell cu o triumfală halbă de bere amară. Dar se mai opriră pe o fîneață, cu niște oameni de la coasă care aveau plosca plină, așa încît, cînd începu să se zărească orașul, lui Morel i se lipeau ochii de somn. Orașul se așternea pe dealul din față, fumegînd ușor în arșița amiezii, și crestînd clina dinspre sub cu turle, coșuri și clădiri masive de fabrici. După ce străbătură ultima porțiune de cîmpie, Morel se culcă sub un stejar și dormi zdravăn mai bine de o oră. Se deșteptă ca să meargă mai departe, cu o senzație ciudată.

Cei doi prînziră la iarbă verde împreună cu sora lui Jerry apoi se dreseră un pic la „Cupa cu punci", unde se amestecară în tămbălăul curselor de porumbei călători. Morel nu jucase cărți în viața lui, considerînd cărțile de joc ca pe o forță ocultă, malefică — „pozele diavolului" așa le numea ! Dar era maestru la popice și la domino. Primi din partea unuia din Newark provocarea la o partidă de popice. Toți petrecăreții aflați în barul vechi și lung s-au împărțit în două tabere, pariind care pe unul, care pe celălalt. Morel își scoase surtucul. Jerry ținea pălăria în care se puneau banii de rămășag. Cei rămași la mese urmăreau jocul ; cîțiva stăteau cu cănile de bere în mîini. Morel cumpăni cu grijă în palmă bila de lemn, apoi o lansă. Dădu iama în popice și cîștigă jumătate de coroană, ceea ce-i restabili creditul.

Pe la orele șapte, cei doi prieteni se aflau în cele mai bune dispoziții. Prinseră trenul de 7,30 spre casă.

După-masa, Casele de Jos deveneau de nesuportat. Fiecare locatar ieșea afară la aer. Femeile, adunate cîte două sau cîte trei, cu capetele descoperite și șorțuri albe, flecăreau în aleea dintre imobile. Bărbații, odihnindu-se între două băuturi, se propteau în călcîie și discutau. Plutea un miros stătut ; acoperișurile de ardezie scînteiau în zăpușeala încinsă.

Doamna Morel își duse fetița la pîriul de pe pajiște, care se afla la o depărtare de vreo două sute de iarzi. Apa se prăvălea zglobie peste pietre și peste oale sparte. Mama și copilul se sprijiniră de parapetul vechiului podeț pentru oi, și se uitară la apă. Sus, la locul de scăldat, în celălalt capăt al pajiștei, doamna Morel deslușea trupurile goale ale băieților țîșnind de jur împrejurul zănoagei adînci și gălbui, sau cîte o siluetă luminoasă care săgeta cîmpia întunecată și calmă. Știa că William e la scăldat, și cea mai mare spaimă a vieții ei era să nu se înece băiatul. Annie se juca sub gardul înalt de arbuști și culegea roade de anin, despre care zicea că-s coacăze. Copilul trebuia supravegheat întruna, iar muștele o sîcîiau îngrozitor.

La șapte, pregăti copiii de culcare. După aceea mai trebălui un timp.

Cînd Walter Morel și Jerry ajunseră cu bine la Bestwood, li se luă o povară de pe inimă ; scăpaseră de călătoria cu trenul, așa că acum puteau încheia o zi glorioasă. Intrară la „Nelson“ cu satisfacția unor călători reîntorși pe meleagurile natale.

A doua zi reîncepea lucrul, și gîndul ăsta le adumbrea oamenilor bucuria. De altfel, cei mai mulți își tocaseră banii. Unii se și grăbeau posomorîți spre casă, să se odihnească pentru a doua zi. Doamna Morel, auzindu-le cîntatul jalnic, intră înăuntru. Se făcură ceasurile nouă, apoi zece, dar „perechea“ încă nu se întorsese. Undeva, pe un prag, un om cînta în gura mare, cu glas tărăgănat : „Călăuzește-ne, lumină sfîntă !“ Doamna Morel era întotdeauna indignată că bețivanii, cînd deveneau sentimentali, se simțeau obligați să intoneze imnuri.

— De parcă *Geneviera* nu-i destul de bună pentru ei, obișnuia să spună.

În bucătărie plutea aromă de ierburi și de hamei fiert. Pe plită, o cratiță mare, neagră, scotea aburi ușori. Doamna Morel luă un vas mare din lut gros, roșu, presără pe fund o movilită de zahăr alb și, încordîndu-și puterile ca să poată ridica greutatea, turnă înăuntru fiertura din cratiță.

Chiar în clipa aceea intră Morel. La „Nelson“ fusese tare vesel, dar în drum spre casă prinsese arțag ; încă nu-i trecuse cu totul senzația aceea de nervozitate și de durere, care-l încercase după ce dormise în iarbă pe arșiță ; și pe măsură ce se apropia de casă, începură să-l înțepe și ghimpii conștiinței încărcate. Nu-și dădea seama că-i mînios. Dar cînd poarta grădinii rezistă încercărilor lui de a o deschide, o izbi cu piciorul și strică încuietoarea. Intră în casă tocmai cînd doamna Morel turna fiertura de ierburi din cratiță. Împleticindu-se ușor, se împiedică de masă. Lichidul clocotit împroșcă stropi. Doamna Morel sări îndărăt.

— Doamne sfinte, strigă ea, să vii acasă în asemenea hal de beție !

— Să viu acasă în ce ? mîrîi el, cu pălăria trasă peste ochi.

Ea simți deodată cum îi năvălește sîngele în cap.

— Vrei să spui că *nu* ești beat ?

Lăsase jos cratița și amesteca zahărul în bere. Morel lzbi greu cu pumnii în masă și-și împinse fața într-a ei.

— Vrei să spui că nu ești beat, o îngînă el. Numai o cățea spurcată ca tine poate gîndi una ca asta.

Își împinse mai mult fața spre ea.

— Chiar că și avem bani de aruncat pe gîrlă !

— N-am cheltuit nici doi șilingi toată ziua de azi.

— Doar n-ai ajuns să te îmbeți pe gratis, ca un lord. Sau dacă l-ai supt cumva pe iubitul tău Jerry, strigă ea cuprinsă de un val de furie, mai bine l-ai lăsa să-și vadă de copii, că au mare nevoie.

— Minți, minți ! Tacă-ți gura, muiere afurisită !

Se aflau în toiul scandalului. Fiecare uitase de orice altceva în afară de ura față de celălalt și de lupta aprigă dintre ei. Ea era la fel de îndîrjită și de furioasă ca și dînsul. Continuară pînă cînd Morel îi strigă că-i o mincinoasă.

— Nu, țipă ea, ridicîndu-se în picioare, cu răsuflarea tăiată. Să nu mă faci mincinoasă pe mine — tu, cel mai ordinar mincinos care a trăit vreodată sub soare !

Ultimele cuvinte le rosti aproape sufocată.

— Ești o mincinoasă ! răcni el, izbind cu pumnul în masă. Ești o mincinoasă, o mincinoasă !

Doamna Morel își încordă spinarea și încleștă pumnii.

— Împuți casa asta cu prezența ta ! îi strigă.

— Atunci ieși afară din casă — e casa mea ! Ieși afară ! zbieră. Eu aduc banii în casă, nu tu ! E casa mea, nu a ta ! Atunci, ieși afară — ieși afară de aici !

— Așa am să și fac, ripostă ea, brusc năpădită de lacrimile neputinței. Ah, de cînd aș fi plecat, de cîtă vreme nu mi-ai fi știut nici urma, de n-ar fi fost copiii ! Of, de ce mi-am mîncat viața și nu te-am părăsit înainte cu ani, cînd n-aveam decît unul. O invadă iar o furie uscată. Crezi cumva că pentru *tine* rămîn — crezi că aș rămîne măcar un minut pentru *tine ?*

— Atunci cară-te ! urlă ca scos din minți. Cară-te !

— Ba nu ! îl înfruntă ea. Nu ! strigă din nou cu tărie, n-am să te las să-ți faci jocul ; n-o să fie după pofta inimii tale ! *Eu* trebuie să am grijă de copiii ăștia. Zău așa, rîse, că bine mi-ar sta să las copiii în seama ta !

— Pleacă, strigă el cu vocea îngroşată, ridicînd pumnul. Îi era teamă de ea. Pleacă !

— Aş fi fericită să pot pleca ! Aş ride ! Ce-aş mai rîde, Dumnezeule, de-aş scăpa de tine !

Morel se apropie, împingîndu-şi înainte faţa încinsă, cu ochii injectaţi, şi-i apucă braţele. Ea ţipă, înfricoşată, şi se zbătu să se elibereze. Recăpătîndu-şi încetul cu încetul stăpînirea de sine, Morel, gîfîind, o împinse brutal spre uşa de intrare şi o zvîrli afară, trăgînd cu zgomot zăvorul după ea. Apoi se întoarse din nou în bucătărie, se înfundă în jilţul ei, cu capul congestionat bălăbănindu-i-se între genunchi. Treptat, îl cuprinse o toropeală, un amestec de istovire şi de beţie.

Luna se înălţase în cumpăna cerului şi strălucea magnific în noaptea de august. Doamna Morel, încrîncenată de furie, se cutremură cînd se văzu afară, în lumina puternică, spectrală, care-i dădu fiori reci ; fu ca un şoc pentru sufletul ei înfierbîntat. Cîteva minute rămase neputincioasă, privind la frunzele de revent, late şi lucioase, care creşteau pe lîngă uşă. Apoi trase aer în piept. Coborî cărarea din grădină ; îi tremurau mădularele şi pruncul clocotea în ea. Un timp nu-şi putu controla gîndurile ; mecanic, îi revenea în minte ultima scenă, şi iar îi revenea, în timp ce anumite cuvinte şi anumite momente îi străpungeau ca un fier roşu sufletul ; şi de fiecare dată, cînd retrăia ultimul ceas, fierul roşu o frigea în acelaşi loc, pînă cînd arsura îi pătrunse în carne, şi durerea se stinse ; în cele din urmă, îşi reveni în simţiri. Starea aceasta de delir trebuie să fi durat vreo jumătate de oră. Deveni din nou conştientă de noaptea ce-o împresura. Privi în jur înspăimîntată. Rătăcise prin grădina laterală şi străbătuse de nenumărate ori, în sus şi în jos, cărarea mărginită de tufişurile de coacăze, pe sub zidul lung. Grădina era de fapt o fîşie îngustă, despărţită cu un gard de mărăcini de drumul care tăia printre clădiri.

Trecu în grabă din grădina laterală în cea din faţa casei, unde putea sta ca într-o imensă baie de lumină albă, luna revărsîndu-se din înalturi şi împroşcînd-o

drept în obraz, razele țișnind din crestele dealurilor de peste drum și inundînd orbitor întreaga vale în care se piteau Casele de Jos. Gîfîind și pe jumătate plîngînd, ca o reacție la încordarea de pînă atunci, își murmura întruna, pentru sine : „Ce pacoste ! Ce pacoste !“

La un moment dat, deveni conștientă de ceva dinafară. Cu efort, încercă să se concentreze și să-și dea seama ce anume îi pătrundea conștiința. Crinii zvelți, albi, vibrau în clarul de lună, și parfumul lor umplea aerul, ca o prezență vie. Doamna Morel respiră convulsiv, cu o ușoară spaimă. Atinse petalele cupelor mari, palide, și fu străbătută de un fior. Crinii păreau să se întindă în lumina lunară. Își vîrî mîna într-un caliciu : în sclipirea străvezie, aurul aproape că nu i se distingea pe degete. Se aplecă să privească staminele încărcate de polen galben ; dar păreau împovărate doar de întunericul nopții. Apoi bău o sorbitură adîncă de parfum. Aproape că o ameți.

Doamna Morel se rezemă de poarta grădinii, privind afară, și un timp se lăsă furată de gînduri. Nu știa la ce se gîndește. În afară de o vagă senzație de greață și de prezența copilului din pîntece, toată ființa ei se topise odată cu parfumul de crini în văzduhul muiat în argint. După un timp, și copilul se dizolvă împreună cu ea în filtrul vrăjit al clarului de lună, se contopi cu dealurile, cu crinii, cu casele, și plutiră laolaltă într-un leșin al uitării.

Cînd își reveni, era cotropită de somn. Privi în jur, apatic ; tufele de flox [1] alb păreau desișuri de lăstăriș pe care fuseseră întinse rufe la uscat ; un fluture de noapte ricoșă deasupra lor și se pierdu în grădină. Îl urmări din priviri și se deșteptă. O boare de vînt, purtînd mireasma aspră, înțepătoare, a floxului, o învioră. Străbătu cărarea, șovăind în fața tufișului de trandafiri albi. Răspîndeau un parfum dulce și simplu. Își trecu degetele peste volanele albe ale rozelor. Parfumul proaspăt și pe-

[1] Arbust originar din America de Nord.

talele răcoroase şi catifelate îi deşteptară în minte imaginea zorilor şi a luminii însorite. Îi plăceau mult. Dar era vlăguită şi voia să doarmă. Se simţea pierdută, acolo, afară, în grădina aceea plină de mister.

De nicăieri nu răzbea nici un zgomot. Desigur, copiii nu se deşteptaseră, sau adormiseră din nou. Un tren, la trei mile depărtare, urui prin vale. Noaptea era foarte întinsă şi foarte stranie, şi-şi desfăşura în nemărginire spaţiile brumate. Din ceaţa argintie emanată de întuneric, veneau sunete vagi şi învăluite : un cristei prin apropiere, un şuierat de tren ca un suspin, strigăte îndepărtate.

Inima abia domolită începu din nou să-i bată cu repeziciune, şi, trecînd prin grădiniţa laterală, se îndreptă cu grabă spre uşa din spatele casei. Încercă uşor clanţa ; uşa era încă zăvorîtă, ferecată împotriva ei. Bătu uşor, aşteptă, apoi bătu din nou. Nu trebuia să deştepte copiii şi nici vecinii. Se vede că Morel adormise, şi n-avea să se trezească prea uşor. Îi ardea inima de dorinţa de a se afla înăuntru. Se agăţă de mînerul uşii. Se lăsase o boare rece ; avea să răcească, asta-i mai lipsea la starea ei !

Scoţîndu-şi şorţul şi învelindu-şi capul şi braţele cu el, străbătu din nou cu paşi iuţi grădiniţa laterală şi se duse la fereastra bucătăriei. Proptindu-se cu mîinile de prichici, izbuti să se uite pe sub oblon şi să zărească braţele lui Morel întinse pe masă şi capul lui negru răsturnat pe braţe. Dormea cu faţa în jos pe masă. Ceva din atitudinea lui o făcu să-i fie silă de toate. Lampa fumega ; îşi dădea seama după culoarea arămie a luminii. Ciocăni în fereastră, din ce în ce mai tare. Avu impresia că o să spargă geamul. Dar Morel nu se deşteptă.

După cîteva eforturi zadarnice, începu să dîrdîie, parte din pricina contactului cu piatra rece, parte de oboseală. Grijulie, ca întotdeauna, pentru copilul încă nenăscut, se întrebă ce ar putea face ca să se mai încălzească. Se duse în magazia de cărbuni, unde se găsea o scoarţă veche pe care o scosese cu o zi înainte pentru omul ce aduna zdrenţe şi cîrpe. Îşi înveli umerii cu ea. Era so-

foasă, dar îi ținea cald. Apoi începu din nou să măsoare în sus și în jos cărarea din grădină, oprindu-se întruna ca să arunce o privire pe sub oblon, ciocănind în fereastră, și spunîndu-și că pînă la urmă va trebui el să se trezească, dacă n-ar fi decît din pricina poziției incomode în care dormea.

După vreun ceas, începu să bată lung și încet în geam. Treptat, sunetul răzbi pînă la el. Cînd, disperată, încetă să mai ciocănească, îl văzu mișcîndu-se, apoi ridicîndu-și fața orbește. Bătăile dureroase ale inimii îl aduseră la trezie. Gertrude ciocăni imperativ în geam. Morel tresări. O clipă, îi văzu pumnii încleștîndu-se și ochii scînteind. Nu avea într-însul nici un dram de frică. Dacă ar fi avut de-a face cu douăzeci de răufăcători, s-ar fi repezit în ei cu ochii închiși. Privi de jur împrejur, nedumerit, dar gata să țină piept oricui.

— Walter, deschide ușa ! îi spuse ea cu răceală.

Mîinile i se destinseră. Îl străfulgeră aducerea aminte a ceea ce făcuse. Își lăsă capul în piept, morocănos și îndărătnic. Îl văzu îndreptîndu-se grăbit spre ușă, auzi zăvorul trăgîndu-se. Apoi Morel apăsă clanța. Ușa se deschise — în față i se căscă noaptea argintată, înfricoșătoare pentru ochii lui, după lumina roșcată a lămpii. Se trase grăbit îndărăt.

Cînd intră în casă, doamna Morel îl văzu dînd aproape buzna pe ușa interioară și năpustindu-se pe scări. În graba lui de a fugi de acolo înainte de intrarea ei, își smulsese gulerul, care zăcea acum cu butonierele rupte. Lucrul acesta o enervă.

Se încălzi și se liniști. Uitînd de toate în oboseală, începu să pună la punct mărunțișurile care mai rămăseseră de făcut : pregăti masa pentru gustarea lui de dimineață, clăti sticla pe care-o lua cu el la mină, îi așeză hainele de lucru pe cuptor ca să i le încălzească, îi puse încălțările la îndemînă, îi scoase o basma curată pentru gît și o pungă cu două mere, apoi scormoni jăraticul și se duse la culcare. Morel dormea buștean. Sprîncenele subțiri, negre, i se îmbinau pe frunte într-o linie de îm-

bufnată amărăciune, în timp ce brazdele de pe obraz și gura morocănoasă păreau să spună : „Nu-mi pasă cine ești sau ce ești, eu am să fac cum mă taie pe mine capul“.

Doamna Morel îl cunoștea prea bine ca să se mai uite la el. În timp ce-și descheia broșa în fața oglinzii, zîmbi vag cînd își zări fața mînjită toată cu pulberea galbenă a crinilor. Își curăță obrajii și, în cele din urmă, se culcă. Un timp, mintea ei continua să fulgere și să scapere scîntei, dar adormi înainte ca soțul să i se fi trezit din primul somn al beției.

II

VENIREA LUI PAUL PE LUME, ȘI ÎNCĂ O BĂTĂLIE

După asemenea scenă ca aceasta din urmă, Walter Morel se arătă cîteva zile stînjenit și rușinat, dar curînd își recăpătă nepăsarea brutală. Totuși, s-ar fi zis că-i mai scăzuse siguranța de sine, îi mai slăbise. Chiar și fizicește se închircise parcă și statura lui frumoasă, masivă, se gîrbovi. Nu fusese niciodată corpolent, așa încît, pe măsură ce ținuta dreaptă, impunătoare, i se pleoști, trupul lui păru să se fi contractat, o dată cu mîndria și cu forța morală.

Abia acum își dădu seama cît de greu îi venea nevesti-sii să se mai tîrască la treburile casnice și, cum compătimirea îi era sporită de căință, se grăbi să-i ofere ajutor. Începu să vină direct de la mină acasă, și-și petrecu împreună cu ea toate serile, pînă vineri, cînd nu-l mai răbdă inima să stea în casă. Dar se întoarse pe la zece, aproape treaz.

Își prepara întotdeauna singur gustarea de dimineață. Cum se scula foarte devreme și avea timp berechet, nu-și trăgea nevasta jos din pat la șase dimineața, cum făceau alți mineri. Se deștepta pe la cinci, uneori chiar mai devreme, și cobora în bucătărie. Cînd nu putea dormi, nevastă-sa zăcea în așternut, așteptînd aceste clipe, ca pe un răgaz de calm. Încolo, singurele momente de liniște adevărată, păreau a fi doar cele cînd el nu era acasă.

Morel, în cămașă, coborî scările și apoi își trase pantalonii de lucru, care erau lăsați întotdeauna pe cuptor, să se încălzească peste noapte. Focul ardea mocnit;

pentru că doamna Morel scormonea în fiecare seară tăciunii. Şi primul zgomot care se auzea în casă era zăngănitul vătraiului pe grătar, cînd Morel sfărîma restul de cărbuni ca să pună la fiert ceainicul, umplut de cu seară şi lăsat pe plită. Ceaşca, furculiţa, cuţitul şi toate de care avea nevoie, în afară de mîncarea propriu-zisă, erau pregătite pe masă, pe un ziar. Apoi îşi prepară gustarea, îşi făcu un ceai, îndesă nişte cîrpe în crăpătura de sub uşă ca să nu pătrundă curentul, aprinse un foc zdravăn şi gustă un ceas de tihnă. Îşi prăji slănina, ţinînd-o în vîrful unei furculiţe, şi prinse pe pîine stropii de grăsime care se prelingeau ; apoi culcă bucata de slănină prăjită pe o felie groasă de pîine, o împărţi cu briceagul în bucăţele, îşi turnă ceaiul în farfurioară şi se simţi fericit. Mesele nu erau niciodată atît de plăcute cînd toţi ai casei se aflau în jur. Detesta furculiţele ; furculiţa e o ustensilă modernă care nu a pătruns încă pînă la oamenii de jos. Cel mai mult îi plăcea lui Morel să se servească de briceag. Pe urmă mîncă şi bău în singurătate ; pe vreme rece, se aşeza adeseori pe un scăunaş, cu spatele lipit de coşul sobei, punîndu-şi mîncarea pe apărătoarea de foc şi ceaşca pe plită. Îi plăcea să ţină obloanele închise şi lumînarea aprinsă, chiar dacă afară era plină zi ; obicei dobîndit în mină.

La şase fără un sfert, se ridică, îşi unse două felii groase de pîine cu unt, pe care le vîrî într-o taşcă de americă albă. Îşi umplu sticla cu ceai. Ceaiul rece, fără lapte şi fără zahăr, era băutura preferată pentru mină. După aceea, îşi scoase cămaşa şi-şi îmbrăcă pieptarul de miner, o bluză din flanelă groasă, răscroită adînc în jurul gîtului şi cu mîneci scurte.

Pe urmă urcă la nevastă-sa şi-i duse o ceaşcă de ceai, pentru că era bolnavă, şi pentru c-aşa avea el chef.

— Ţi-am adus o ceaşcă de ceai, fato, îi zise.

— Ei, nu era nevoie, ştii doar că nu-mi place, răspunse ea.

— Bea-o ; o să te tragă din nou la somn.

Ea primi ceaiul. Lui Morel îi plăcea s-o vadă cum îl ia şi-l soarbe.

— Pun rămăşag că-i fără zahăr.

— Ba are... o bucată groasă, replică ofensat.

— Mare minune, spuse ea, sorbind din nou.

Cînd părul îi era despletit, fața doamnei Morel avea mult farmec. Lui îi plăcea s-o audă bombănindu-l. Se uită din nou la ea și plecă fără nici un cuvînt de rămas bun. Niciodată nu-și lua cu el la mină mai mult de două felii de pîine cu unt, așa încît un măr sau o portocală erau adevărate delicatese. Îi plăcea întotdeauna cînd ea îi pregătea cîte un fruct. Își legă o basma în jurul gîtului, își trase cizmele mari, butucănoase, îmbrăcă surtucul cu buzunare adînci, în care-și vîra tașca și sticla de ceai, și ieși în aerul proaspăt al dimineții, închizînd ușa în urma lui, fără s-o încuie. Îi plăceau zorii și drumul care tăia peste cîmp. Și-și făcea apariția la mină ținînd în dinți o rămurică smulsă din gardul de verdeață, pe care o sugea toată ziua, ca să-i țină gura umedă, jos, în adîncurile subteranului, simțindu-se la fel de fericit ca și pe cîmp.

Mai tîrziu, cînd se apropie vremea venirii pe lume a pruncului, robotea prin casă, în felul lui neatent, scoțînd cenușa, frecînd plita, măturînd pe jos, înainte de a se duce la lucru. Apoi, simțindu-se îndreptățit, urca la ea :

— Am făcut eu curățenie în locul tău ; nu mai e nevoie să clintești un fir toată ziulica, așa că șezi liniștită și citește-ți cărțile tale.

Cuvintele lui o făceau să rîdă, în ciuda indignării.

— Și mîncarea se gătește singură ? întreba.

— Ei, la mîncare nu mă pricep.

— Te-ai pricepe tu, dacă nu te-ar aștepta de-a gata.

— Da, poate c-așa o fi, răspundea el și pleca.

Cînd cobora, doamna Morel găsea casa deretică, dar murdară. N-avea astîmpăr pînă nu curăța totul temeinic ; așa încît ieșea cu fărașul la cenușar. Într-o zi, doamna Kirk, spionînd-o, își făcu drum, taman în minutul acela, la magazia de cărbuni. După care i se adresă peste gard :

— Ei, te tot foiești întruna, de ce nu mai stai locului ?

— Da, răspundea doamna Morel cu un ton dezaprobator. Ce să-i faci ?

— Nu l-ați văzut pe Ciorăpar ? le strigă de peste drum o femeie mărunțică.

Era doamna Anthony, o sfrijită cu păr negru, ciudată, care purta întotdeauna o rochie de catifea cafenie, strînsă pe corp.

— Nu l-am văzut, răspunse doamna Morel.

— Aş vrea să vie o dată! Am cazanul plin cu rufe, şi-s sigură că i-am auzit clopoţelul.

— I-auzi-l! E-n capul străzii!

Cele două femei se uitară în josul aleii. La capătul Caselor de Jos, un om cocoţat într-o droşcă demodată, se apleca peste nişte boccele de culoare gălbuie; o adunătură de femei întindeau spre el braţele, unele oferindu-i cîte o legătură. Şi doamna Anthony ţinea pe braţ o grămadă de ciorapi gălbui, din lînă nevopsită.

— Săptămîna asta am terminat zece duzini, îi zise cu mîndrie doamnei Morel.

— Ţţ, ţţ, ţţ! făcu cealaltă. Nu ştiu cum de găseşti timp!

— Ei, replică doamna Anthony, dacă-ţi faci timp, găseşti timp.

— Zău aşa, eu nu ştiu cum izbuteşti, urmă doamna Morel. Şi cît încasezi pe toţi ăştia?

— Două pence şi juma duzina.

— Ce să-ţi spun, dac-aş muri de foame şi n-aş sta să fac douăzeci şi patru de ciorapi pentru două pence şi juma.

— Nu ştiu, răspunse doamna Anthony, merge foarte repede.

Ciorăparul se apropia, sunîndu-şi clopoţelul. Femeile aşteptau în poartă, ţinînd pe braţ grămezile de ciorapi. Ciorăparul, un om grosolan, glumea cu ele, încerca să le tragă pe sfoară, le vorbea urît. Doamna Morel, plină de dispreţ, se retrase în curtea ei.

Exista o înţelegere că ori de cîte ori o femeie avea nevoie de vecina ei, vîra vătraiul în foc şi bocăneа cu el în capătul sobei. Cum sobele erau spate-n spate, izbiturile făceau zgomot mare în casa vecină. Într-o dimineaţă, doamna Kirk, care frămînta o plăcintă, îşi simţi inima aproape sărindu-i din loc cînd auzi poc-pocul în sobă. Cu mîinile pline de făină, alergă la gard.

— Ai bătut la mine, doamnă Morel?

— Dacă nu te superi, doamnă Kirk.

Doamna Kirk se cățără pe cazanul ei de rufe, sări zidul aterizînd pe cazanul doamnei Morel, și alergă la vecina ei.

— Ei, dragă, cum îți este ? strigă îngrijorată.

— Poți s-o chemi pe doamna Bower, îi răspunse doamna Morel.

Doamna Kirk ieși în curte, își înălță vocea puternică și stridentă și strigă :

— Ag-gie ! Ag-gie !

Chemarea fu auzită de la un capăt la celălalt al Caselor de Jos. În cele din urmă, Aggie își făcu apariția în fugă și fu trimisă urgent după doamna Bower, în timp ce doamna Kirk își părăsi plăcinta și rămase cu vecina ei.

Doamna Morel se vîrî în pat. Doamna Kirk îi luă pe Annie și pe William să mănînce la ea. Doamna Bower, o grăsună cu mers legănat, deveni stăpînă în casă.

— Taie niște friptură rece și fă o budincă de mere pentru domnu, la prînz, îi ceru doamna Morel.

— Las' că poate răbda *azi* și fără budincă, răspunse doamna Bower.

De obicei, Morel nu era printre primii care se adunau la rampă în momentul plecării. Cîte unii se înființau acolo înainte de ora patru, cînd suna fluierul de încetarea lucrului ; dar Morel, al cărui abataj — unul foarte prost — se afla de astă dată la vreo milă și jumătate distanță de centrul minei, lucra de obicei pînă cînd se oprea primul dintre tovarășii de schimb, și atunci se întrerupea și el. În ziua aceasta însă, minerul se săturase de muncă. La ora două, se uită la ceas în lumina lămpii verzi — era un abataj cu condiții de securitate — iar la două și jumătate își privi din nou ceasul. Tăia la o bucată de rocă ce-i bloca drumul, avînd să-i împiedice a doua zi lucrul. În timp ce se lăsa pe vine, sau îngenunchea izbind zdravăn cu tîrnăcopul, făcea întruna : Huști ! Huști !

— N-ai de gînd să isprăvești, Sorry [1] ? strigă Barker, colegul lui de echipă.

[1] *Sorry* este o formulă apelativă, provenind, probabil, din „Sirrah" — termen disprețuitor pentru „domnule".

— Să isprăvesc? Cît o ține lumea și pămîntul, mormăi Morel.

Și-i dădu zor cu tîrnăcopul. Era ostenit.

— I-o treabă care te seacă la rărunchi, urmă Barker.

Dar Morel era prea exasperat, ajuns la capătul puterilor, ca să-i mai răspundă. Izbea totuși înainte și cresta cu toată forța.

— Ai putea s-o lași baltă, Walter, îl sfătui Barker. Poți s-o tai și mîine fără să-ți scuipi bojocii.

— Mîine nu pun nici măcar un deget pe piatra asta, Isr'el, strigă Morel.

— Mă rog, dacă nu-l pui tu, o să trebuiască să-l pună altul, răspunse Israel.

Morel continuă să aplice lovituri de tîrnăcop.

— Hei, acolo sus — încetarea! strigară oamenii care plecau din galeria vecină.

Morel continuă să taie.

— Cînd isprăvești, prinde-mă din urmă, îi spuse Barker plecînd.

Cînd Barker se îndepărtă, Morel, rămas singur, se simți cuprins de furie sălbatică. Nu-și terminase treaba. Se istovise muncind ca un nebun. Se ridică, leoarcă de sudoare, azvîrli unealta, își trase surtucul pe el, suflă în luminare, își luă lampa și ieși. În josul galeriei principale se înșiruiau, clătinîndu-se, lămpile celorlalți mineri. Răzbea o larmă de voci cavernoase. Aveau de străbătut un drum lung subteran. Se așeză pe platforma pe care se prelingeau stropi grei de apă. O mulțime de mineri așteptau la rînd să urce, discutînd zgomotos. Morel răspundea scurt și răstit.

— Plouă, Sorry, spuse bătrînul Giles, care primise de sus această veste.

Morel află în sfîrșit și un prilej de mîngîiere. Sus, în cabina lămpilor, își lăsase umbrela lui veche, care-i era dragă. În cele din urmă, îi veni și lui rîndul la colivie și cît ai clipi ajunse la suprafață. Înmînă lampa și-și luă umbrela pe care o cumpărase la o licitație, cu un șiling și șase pence. Un moment rămase la rampa puțului, cu privirile pierdute peste cîmp; se cernea o ploaie cenușie. Vagoanele erau pline cu cărbune ud, lucios. Apa șiroia peste marginea vagoanelor, peste literele albe,

„Minele de cărbuni G. W. et Co“., peste oamenii care, fără să le pese de ploaie, se scurgeau în josul şinelor şi pe cîmp, formînd o gloată cenuşie, posomorîtă. Morel îşi deschise umbrela şi ascultă cu plăcere răpăitul picăturilor de ploaie pe mătase.

Pe tot drumul spre Bestwood, minerii tropăiau, uzi, mohorîţi şi murdari, dar gurile roşii bodogăneau fără întrerupere. Şi Morel mergea cu un grup, însă tăcea. Pe măsură ce înainta, se încrunta bosumflat. Mulţi dintre mineri intrau la „Prinţul de Wales“ sau la „Ellen“. Morel, simţindu-se destul de acru ca să poată rezista ispitei, îşi tîrşi mai departe picioarele pe sub copacii uzi, care picurau din crengi peste gardul parcului, şi prin noroaiele de pe Greenhill Lane.

Doamna Morel zăcea în pat, ascultînd ropotul ploii, zgomotul de paşi ai minerilor de la Minton, glasurile lor, şi băngănitul porţilor cînd oamenii se îndreptau spre pîrleaz ca s-o apuce pe cîmp.

— În cămară ai să găseşti nişte bere de ierburi, spuse ea. Domnul o să vrea să bea ceva, dacă nu se opreşte la circiumă.

Dar cum întîrziase, îşi spuse că s-o fi oprit la o băutură, mai cu seamă că ploua. Ce-i păsa lui de copil sau de dînsa ?

De fiecare dată cînd născuse, fusese tare bolnavă după aceea.

— Ce e ? întrebă ea simţind că-şi dă sufletul de rău ce-i era.

— Băiat.

Asta o mai consolă un pic. Gîndul de a fi mamă de bărbaţi îi încălzea inima. Se uită la copil. Avea ochi albaştri, o claie de păr blond şi era slăbuţ. O inundă un val de dragoste fierbinte, în pofida a tot ce îndurase. Îl luă în pat cu ea.

Morel fără să se gîndească la nimic, îşi tîra picioarele pe cărarea grădinii, istovit şi mînios. Îşi închise umbrela şi o puse în spălător ; apoi îşi descălţă în bucătărie cizmele grele. Doamna Bower se ivi în uşa care ducea spre celelalte odăi.

— Ei, zise ea, cucoana se simte cît se poate de rău : e băiat.

Minerul mormăi, își așeză în grabă pe bufet tașca și plosca de tinichea, intră din nou în spălător și-și atîrnă surtucul în cui, apoi se întoarse în bucătărie și se înfundă în jilț.

— N-ai ceva de băut ? o întrebă.

Femeia intră în cămară. Se auzea pocnetul unui dop. Dezgustată, trînti cu zgomot cana pe masă, în fața lui Morel. Acesta bău, suflă greu, își șterse mustața stufoasă cu capătul basmalei de la gît, suflă iar, și se lăsă pe speteaza scaunului. Femeia nu-i mai adresă nici un cuvînt. Îi puse mîncarea în față, și se duse sus.

— A venit domnul ? întrebă lăuza.

— I-am servit masa, răspunse doamna Bower.

După ce zăcu un timp cu brațele întinse pe masă — îi era ciudă că doamna Bower nu-i așternuse fața de masă, și-i dăduse mîncarea într-o farfurie mică, în loc de una adîncă, plină ochi — începu să mănînce. Faptul că nevastă-sa era bolnavă, că mai avea încă un băiat, nu însemna nimic pentru el în momentul acela. Era prea sleit ; voia să mănînce ; voia să șadă cu brațele pe masă ; îl enerva prezența doamnei Bower în casă. Focul era prea slab ca să-i fie pe plac. După ce termină de mîncat, mai șezu locului douăzeci de minute ; după aceea, umplu soba și aprinse un foc zdravăn. Pe urmă, cu picioarele încălțate numai în ciorapi, urcă sus, fără nici o tragere de inimă. Să dea ochi cu nevastă-sa, în clipa aceea, însemna un efort și era prea obosit. Fața-i era neagră și mînjită de sudoare. Pieptarul muiat se uscase pe el, îmbibîndu-se de jeg. În jurul gîtului avea o basma de lînă murdară. Cu această înfățișare se înființă la piciorul patului.

— Cum îți mai este ? întrebă.

— Am să mă fac bine, răspunse ea.

— Îhm !

Rămase fisticit, neștiind ce să mai spună. Era istovit, și toată dandanaua asta îl plictisea, și nici nu prea știa bine unde se găsește.

— Zice că-i băiat, bîigui.

Ea ridică pătura şi-i arătă copilul.

— Fie binecuvîntat ! murmură tatăl.

Doamnei Morel îi veni să rîdă pentru că bărbatu-su binecuvînta copilul papagaliceşte, simulînd o emoţie paternă pe care în clipa aceea nu o simţea deloc.

— Acuma du-te, îi spuse ea.

— Mă duc, fato, răspunse, întorcîndu-se cu spatele.

Alungat în felul ăsta, ar fi vrut s-o sărute dar nu cuteza. Şi ea ar fi vrut să fie sărutată, dar nu se putea hotărî să-i dea a înţelege. Răsuflă uşurată cînd îl văzu ieşind din odaie, lăsînd în urmă-i un miros vag de sudoare şi de funingine.

Doamna Morel primea în fiecare zi vizita pastorului Congregaţiei. Domnul Heaton era tînăr şi foarte sărac. Soţia lui murise la naşterea primului copil, aşa încît rămăsese singur în prezbiteriu. Îşi luase licenţa la Cambridge, era foarte timid şi nu ştia să predice. Doamna Morel ţinea la el şi pastorul se bizuia mult pe dînsa. Cînd se înzdrăveni, şedeau ore întregi de vorbă. Pastorul avea să fie naşul copilului.

Uneori rămînea să ia ceaiul la doamna Morel. Atunci ea aşternea din timp faţa de masă, scotea ceştile cele mai bune, cu dungă subţire, verde la margine, şi nădăjduia că Morel n-o să vină acasă prea devreme ; într-adevăr, în zilele acelea n-ar fi avut nimic împotrivă să-l ştie că se opreşte la o bere. Întotdeauna gătea două mese de prînz, pentru că ţinea la ideea că masa principală a copiilor trebuia servită la ora douăsprezece, iar Morel lua prînzul la ora cinci. Aşa încît acum, domnul Heaton legăna pruncul în braţe, în timp ce doamna Morel bătea ouăle pentru budincă, sau curăţa cartofi ; urmărind-o tot timpul din ochi, pastorul discuta cu ea viitoarea predică. Avea idei bizare şi fantastice. Doamna Morel îl aducea la realitate. Era o discuţie despre Nunta din Cana.

— Preschimbarea apei în vin, la Cana, spuse el, e un simbol al faptului că în viaţa de toate zilele a mirelui şi miresei, ba chiar şi în sîngele lor, care pînă atunci fusese insipid, asemenea apei, s-a infiltrat spiritul, prefăcîndu-l în vin, pentru că, atunci cînd pătrunde iubirea, întreaga structură spirituală a omului se schimbă, se în-

sufletește de Duhul Sfînt, ba chiar și forma trupească i se modifică.

Doamna Morel gîndi : „Da, bietul de el, tînăra lui soție a murit ; și nu i-a mai rămas decît să-și contopească iubirea cu Sfîntul Duh".

Ajunseseră pe la jumătatea primei cești de ceai, cînd se auzi tropăitul cizmelor de mină.

— Doamne sfinte ! exclamă fără voie doamna Morel.

Pastorul păru cam speriat. Morel intră. Era plin de draci. Dădu din cap un „bună ziua" către pastor, care se ridică în picioare ca să dea mîna cu el.

— Nu, făcu Morel, arătîndu-și mîinile. Niciodată n-ai să vrei să strîngi o mînă ca asta, nu-i așa ? Poartă prea mult urma cozii de tîrnăcop și de lopată.

Pastorul roși încurcat și se așeză din nou. Doamna Morel se ridică și aduse cratița aburindă. Morel își scoase haina, își trase jilțul la masă și se așeză greoi.

— Ești obosit ? îl întrebă pastorul.

— Obosit ? Oi fi, răspunse Morel. Dumneata nu știi ce-nseamnă să fii obosit așa cum sînt *eu* obosit.

— Nu, răspunse preotul.

— Ia uită-te aici, spuse minerul, arătîndu-i umerii pieptarului. S-a mai uscat el, da' tot e leoarcă de sudoare, bun de stors ca un cearșaf ud. Ia pipăie !

— Dumnezeule ! strigă doamna Morel. Domnul Heaton nu dorește să-ți pipăie pieptarul tău jegos.

Preotul întinse mîna cu fereală.

— Nu, poate că n-o fi dorind, spuse Morel. Dar fie că vrea el sau nu, sudoarea asta iese din *mine*. Și în fiecare zi pieptarul mi se udă de poți să-l storci. Și dumneata n-ai nici o băutură, cucoană, pentru un bărbat care vine înscorțoșat de la mină ?

— Știi bine c-ai băut toată berea, răspunse doamna Morel turnîndu-i ceaiul.

— Și nu se poate lua alta ? Apoi întorcîndu-se către preot : Un om care se coace în praf, știi — care se ghiftuiește cu murdăria dintr-o mină de cărbuni — are *nevoie* de-o băutură cînd vine acasă.

— De bună seamă, întări pastorul.

— Da' pun rămășag pe o sută contra unu că n-o să se găsească nici un strop în casa asta.

— Poftim apă — și poftim ceai, spuse doamna Morel.

— Apă! Nu apa o să-mi limpezească mie gîtlejul.

Își umplu cu ceai farfurioara de sub ceașcă, suflă în el pînă-l răci, îl sorbi prin mustața stufoasă și neagră, și după aceea suspină. Pe urmă își mai umplu o farfurioară, și puse ceașca pe masă.

— Îmi pătezi fața de masă! strigă doamna Morel, așezînd ceașca pe o farfurie.

— Un om care vine acasă, așa ca mine, e prea ostenit ca să se mai gîndească la fețe de masă.

— Ce păcat! exclamă nevastă-sa cu sarcasm.

În încăpere plutea un miros de carne cu legume și de îmbrăcăminte de mină îmbîcsită.

Morel se aplecă spre pastor, împingîndu-și înainte mustața mare și gura care strălucea foarte roșie în fața neagră de funingine.

— Domnule Heaton, i se adresă el, un om care a zăcut toată ziua îngropat în văgăuna aceea neagră, tăind la un perete de cărbune mult mai solid decît zidul ăsta...

— Nu trebuie să se văicărească, îi tăie vorba doamna Morel.

Își detesta soțul pentru că ori de cîte ori avea un auditoriu se jeluia și încerca să-și atragă compătimirea. William, care ședea într-un colț văzînd de copilul mic, îl detesta, cu acea ură a tinereții față de orice falsitate; îl ura și pentru felul grosolan în care se purta cu maică-sa. Annie nu ținuse niciodată la el; se mulțumea să-l evite.

După plecarea preotului, doamna Morel examină fața de masă.

— Frumoasă treabă! exclamă.

— Crezi c-am să zac cu mîinile la piept pentru că ți-ai invitat un pastor la ceai? zbieră el.

Amîndoi erau furioși, dar ea nu scoase o vorbă. Pruncul începu să țipe, iar doamna Morel, apucînd o cratiță de pe plită o lovi din greșeală pe Annie în cap, drept care fetița se porni să miorlăie, iar Morel să strige la ea. În mijlocul acestui infern, William ridică privirile spre placa mare, smălțuită, care atîrna peste polița căminului și citi deslușit textul:

„Doamne, binecuvîntează căminul nostru!"

În continuare, doamna Morel, încercînd să liniștească pruncul, se repezi la William și îi arse o palmă, țipînd :

— Tu ce moșmondești acolo ?

După aceea se așeză și începu să rîdă pînă cînd îi dădură lacrimile, în timp ce William răsturnă cu piciorul scăunașul pe care șezuse, iar Morel mîrîi :

— Nu văd ce-i așa de rîs în asta !

Într-o seară, imediat după vizita pastorului, simțindu-se incapabilă să mai reziste în urma unei noi ieșiri a lui Morel, o luă pe Annie și copilul și ieși cu ei. Morel îl lovise pe William și niciodată mama nu-i ierta una ca asta.

Traversă podețul oilor și o luă pe după un colț al pajiștii spre terenul de crichet. Pășunile alcătuiau o întindere de lumină pîrguită de amurg, înfiorată de șoaptele îndepărtate ale morii. Se așeză pe o bancă sub anini, pe terenul de crichet, și privi înserarea. În fața ei se desfășura cîmpul întins și verde, neted și solid, ca matca unui ocean de lumină. În umbra albăstruie a pavilionului, se zbenguiau niște copii. Un stol de ciori se întorceau acasă croncănind, zburînd în înaltul cerului împînzit de norișoi bucălați. Cîrmeau, ondulînd într-o curbă lungă, proiectată pe fundalul purpuriu, adunîndu-se, croncănind, rotindu-se, ca niște fulgi negri prinși într-un vîrtej lent, în jurul unei buturugi care se înălța asemenea unei movilițe negre pe cîmpie.

Cîțiva domni făceau exerciții de crichet și doamna Morel auzea păcănitul mingii și zvonuri de voci bărbătești bruse ridicate ; deslușea siluetele albe, lunecînd în tăcere pe terenul unde umbrele începuseră să se împreune. În depărtare, la fermă, stogurile de fîn erau pe o parte poleite de lumină, iar pe cealaltă învăluite într-o umbră albastră-cenușie. O căruță încărcată cu snopi se legăna ușor în strălucirea galbenă, lichidă.

Soarele asfințea. În serile senine, dealurile din Derbyshire apăreau muiate în purpura amurgului. Doamna Morel urmărea discul roșu care se retrăgea de pe cerul licăritor, lăsînd în urmă-i un siniliu catifelat ca de floare, în timp ce spre apus văzduhul se învăpăiase de parcă toate flăcările pămîntului se învolburau în locul

acela, iar în spate bolta lustruită se înveşmînta în albastru imaculat. O frîntură de secundă, pe cîmp, boabele de frasin prinseseră lumina şi scînteiară ca tot atîtea diamante printre frunzele întunecate. Cîteva căpiţe de grîu, într-o margine de mirişte, părură să se însufleţească ; doamna Morel îşi închipui că le vede înclinîndu-se într-o plecăciune ; poate că fiul ei va fi un Iosif. Cerul de răsărit răsfrîngea, într-o irizare trandafirie, sîngeriul apusului. Stogurile mari de fîn, care împungeau pe coasta dealului aureola, se răciră.

Doamna Morel trăia unul dintre acele momente de calm, în care micile frămîntări se mistuie şi frumuseţea lucrurilor irupe la suprafaţă ; avea răgazul şi puterea să se vadă pe sine. Din cînd în cînd, o rîndunică zbura pe lîngă ea aproape atingînd-o cu aripa şi, din cînd în cînd, Annie venea cu pumnii plini de „coacăze" de anin. Copilaşul nu avea astîmpăr în poala maică-sii, întinzînd mînuţele ca să se agaţe de lumină.

Doamna Morel îşi coborî privirile asupra lui. Se temuse de copilul ăsta ca de o calamitate, din pricina urii pe care-o nutrea faţă de soţul ei. Dar acum, pruncul îi inspira un simţămînt ciudat. Îşi simţea inima grea, de parcă ar fi fost bolnav sau schilod. Şi totuşi copilul părea perfect normal. Dar nu se putea opri să observe felul curios în care băieţaşul îşi îmbina sprîncenele, şi ochii lui bizar de îngînduraţi, de parcă se străduia să înţeleagă ceva dureros. Cînd se uita la ochii adînci şi îngînduraţi ai copilului, simţea o povară pe inimă.

— Arată de parcă s-ar gîndi la ceva... la ceva trist, spunea doamna Kirk.

Deodată, privindu-l, povara de pe inima ei de mamă se prefăcu într-o durere pătimaşă. Se aplecă deasupra copilului, şi cîteva lacrimi se desprinseră cu iuţeală din chiar inima ei. Copilaşul îşi înălţă degetele.

— Mieluşelul meu ! ii murmură încetişor.

Şi în clipa aceea undeva, în adîncul sufletului, simţi că ea şi bărbatul ei se făcuseră vinovaţi.

Copilaşul se uita în sus la maică-sa. Avea ochii albaştri, ca ai ei, dar privirea îi era grea, pironită, de parcă îşi dăduse seama de ceva care-i copleşise cugetul.

În brațele ei zăcea pruncul firav. Ochii lui de un albastru-adînc, care o priveau întotdeauna neclintiți, păreau să-i scormonească și să smulgă din ea cele mai tăinuite gînduri. Nu-și mai iubea bărbatul; nu dorise acest copil, și uite-l aici în brațele ei, scurmîndu-i inima. Îl simțea în ea, ca și cum cordonul care legase trupușorul lui plăpînd de trupul ei n-ar fi fost tăiat.

Un val de iubire caldă se transmise de la mamă la copil. Îl lipi de obrajii și de sînul ei. O să se străduiască din toate puterile, din tot sufletul ei, să-l despăgubească pentru faptul că venise pe lume nedorit, lipsit de iubire. O să-l iubească cu atît mai mult, acum că se afla aici; o să-l legene în dragostea ei. Ochii limpezi, iscoditori ai copilului o îndurerau și o speriau. Oare știa totul despre ea? Oare cînd se zămislise acolo, sub inima ei, îi ascultase simțirile? În privirea lui se ascundea o mustrare? Simțea că i se topește măduva în oase, de teamă și de durere.

O dată mai mult deveni conștientă de soarele roșu care se aninase de muchea dealului din față. Deodată, înălță copilul în brațe.

— Privește! îi șopti. Privește, frumosul meu!

Împinse pruncul către soarele învăpăiat, pîlpîitor, și simți ușurare. Îl văzu ridicîndu-și pumnișorii. Apoi îl strînse din nou la sîn, rușinată de impulsul ei de a-l dărui îndărăt luminii din care se plămădise.

— Dacă o să trăiască, gîndi ea, ce-o să se întîmple cu el, ce-o să ajungă oare?

Inima-i era frămîntată.

— Am să-l numesc *Paul*, strigă deodată, fără să știe de ce.

După un timp, se întoarse acasă. Peste pășunile verzi pogorise o umbră străvezie care întuneca totul. După cum se așteptase, găsi casa pustie. Dar Morel se întoarse la zece și, cel puțin, ziua aceasta se încheie în liniște.

La vremea aceea, Walter Morel devenise extrem de irascibil. Munca părea să-l secere. Cînd se întorcea acasă, nu vorbea cu nimeni omenește. Dacă focul era domol, zbiera; bombănea în legătură cu mîncarea; cînd copiii sporovăiau, țipa la ei într-un fel care făcea ca mamei să-i clocotească sîngele în vine, iar cei mici să-l urască

Vineri, pe la ora unsprezece, nu sosise încă acasă. Copilașul nu se simțea bine, era neliniștit și plîngea cînd maică-sa îl lăsa din brațe. Doamna Morel, frîntă de oboseală, slăbită încă de naștere, aproape că nu se mai putea stăpîni.

„Aș vrea să vină o dată acasă pacostea asta!" își spuse istovită.

În cele din urmă, copilașul îi adormi în brațe. Se simțea prea sleită ca să-l mai poarte pînă la leagăn.

„La orice oră o veni, nu-i spun o vorbă, își zise ea. Nu fac decît să mă perpelesc; am să tac chitic. Dar dac-o să facă ceva care să mă scoată din sărite..." adăugă în sinea ei.

Oftă, auzindu-l venind, de parcă sosirea lui era ceva ce-i depășea puterea de rezistență. Morel, ca răzbunare, era aproape beat. Cînd intră în casă, nevastă-sa se aplecă asupra copilului, ca să nu trebuiască să-l vadă. Dar o săgeată de foc îi străbătu trupul cînd îl auzi împiedicîndu-se de bufet și făcînd să zăngăne toate oalele, și-l văzu apoi apucîndu-se de mînerele albe ca să-și recapete echilibrul. Își atîrnă în cuier pălăria și haina, apoi se întoarse, fulgerînd-o din priviri, de la distanță, în timp ce ea ședea aplecată asupra copilului.

— Nu-i nimic de mîncare în casa asta? i se adresă insolent, ca unei slugi.

În anumite stadii ale beției, imita limbajul afectat, sclifosit, al orășenilor. Era împrejurarea în care doamna Morel îl ura cel mai mult.

— Știi foarte bine ce se găsește în casă, îi răspunse cu atîta răceală, încît tonul suna impersonal.

Rămase locului și se zgîi la ea fără să i se clintească un mușchi de pe față.

— Am pus o întrebare cuviincioasă și aștept un răspuns cuviincios, rosti afectat.

— Pe care l-ai primit, spuse ea ignorîndu-l.

O fulgeră din nou cu privirile. Apoi înaintă, împletindu-se. Se rezemă cu o mînă de masă și cu cealaltă începu să smucească sertarul, ca să scoată un cuțit de pîine. Sertarul nu se deschidea pentru că-l trăgea într-o parte. Înfuriindu-se, îl smulse cu totul, răsturnîndu-l, și

linguri, furculițe, cuțite, o sută de alte obiecte din metal se răspîndiră zăngănind și zornăind pe pardoseala de cărămidă. Copilul tresări cu un spasm.

— Ce faci acolo, dobitoc împiedicat și beat ce ești? strigă mama.

— N-aveai deci' să scoți tu blestema'ele as'ea de luhruri. N-aveai deci' să te scoli și să-ți se'vești bărbatul, cum fac alte femei.

— Să te servesc... să te servesc? strigă ea. Chiar că mă și văd servindu-te pe tine

— Da, ș-am să te învăs eu ce tre'să faci. Să mă serveșți, da, ai să mă' serveșți pe mine...

— Niciodată, milord. Mai curînd aș servi un cîine de pripas.

— Ce... ce?

Încercă să potrivească sertarul la loc. La cuvintele ei din urmă se întoarse. Fața-i era stacojie, ochii injectați. O clipă, o privi amenințător, în tăcere.

— Pfui! făcu ea repede, cu dispreț

În agitația lui, împingea de zor sertarul. Acesta căzu, lovindu-l tăios peste fluierul piciorului și, cu un gest reflex, apucă sertarul și zvîrli cu el în nevastă-sa.

Unul din colțuri o lovi în tîmplă și sertarul gol se izbi cu mare zgomot de sobă. Doamna Morel se clătină, și a lipsit o clipă ca să se prăbușească, năucă, de pe scaun. Simți că i se face rău pînă-n miezul inimii: strînse cu putere copilul la sîn. Se scurseră cîteva clipe; apoi, cu un efort, își recăpătă stăpînirea de sine. Copilașul plîngea jalnic. Tîmpla ei dreaptă sîngera destul de abundent. Amețită, își privi copilul, și cîteva picături de sînge stropiră șalul alb în care-l învelise; dar, cel puțin, copilul nu fusese lovit. Își înclină capul ca să-și țină echilibrul, și sîngele i se prelinse în ochi.

Walter Morel rămase pironit locului, rezemîndu-se cu o mînă de masă, cu privirile în gol. Cînd se simți destul de sigur pe picioare, se îndreptă spre nevastă-sa, se poticni, se prinse de speteaza balansoarului ei, cît pe-aci s-o dea peste cap; apoi, aplecîndu-se asupră-i și clătinîndu-se în timp ce vorbea, o întrebă pe un ton de mirare îngrijorată:

— Te-a atins ?

Se clătină din nou, gata să cadă peste copil. Catastrofa îl făcuse să-şi piardă cu totul echilibrul.

— Pleacă de aici ! îi strigă ea căznindu-se să-şi menţină prezenţa de spirit.

El sughiţă.

— Hai... hai să vedem ce-i, spuse, sughiţînd din nou.

— Pleacă de-aci !

— La'mă, las'mă uit ce-i, fato !

Duhoarea de băutură îi umplu nările ; simţea apăsarea nesigură a mîinii lui care se rezema, clătinîndu-se, de speteaza balansoarului.

— Pleacă de-aici, îi spuse şi-l împinse, lipsită de vlagă.

El rămase locului, în echilibru şovăielnic, holbîndu-se la ea. Adunîndu-şi toate puterile, doamna Morel se ridică, ţinînd copilul cu un singur braţ. Cu un cumplit efort de voinţă, păşind ca-n somn, se duse în spălătorie, unde-şi ţinu cîteva minute ochiul sub apă rece ; dar era prea ameţită. Temîndu-se să nu leşine, se reîntoarse în balansoar, tremurînd din toate fibrele. Din instinct îşi strîngea copilul la piept.

Morel, necăjit, izbutise să împingă sertarul la loc în cavitatea lui, şi acum, în genunchi, dibuia cu labe amorţite după linguri împrăştiate.

Tîmpla doamnei Morel continua să sîngereze. El se ridică în picioare şi veni spre nevastă-sa, lungindu-şi gîtul.

— Ce ţi-a făcut, fato ? întrebă cu glas umil şi nenorocit.

— Poţi vedea şi singur ce mi-a făcut.

Se aplecă spre ea, sprijinindu-se în mîinile cu care îşi încleştase coapsele, deasupra genunchilor, şi îşi încordă privirile ca să se uite la rană. Doamna Morel se feri de faţa lui, cu mustaţa-i stufoasă, întorcîndu-şi obrazul pe cît îi sta în putinţă. În timp ce se uita la nevastă-sa, rece şi neclintită ca piatra, cu buzele ţepene, Morel simţi că i se face rău de slăbiciune şi de neputinţă. Dădu să se întoarcă, scîrbit, cînd văzu un strop de sînge picurînd din rana deschisă în părul subţire, strălucitor al copi-

lului. Fascinat, urmări picătura vîscoasă, suspendată o clipă în norişorul de păr auriu şi prelingîndu-se apoi printre firele diafane. Căzu încă un strop. Avea să se închege pe ţeasta moale a copilului. Privea ca vrăjit, simţind cum se încheagă picătura ; apoi, în cele din urmă, se deşteptă.

— Ce te tot uiţi la copil ? fură singurele cuvinte ale nevesti-sii.

Dar glasul ei jos, intens, îl făcu să-şi plece şi mai mult capul. În cele din urmă, doamna Morel se înmuie :

— Adu-mi nişte vată din sertarul de mijloc, îi ceru.

Foarte docil, se îndepărtă, poticnindu-se, şi se întoarse cu un tampon, pe care-l încălzi în faţa focului şi i-l aplică pe frunte, în timp ce ea şedea cu pruncul în poală.

— Acum adu-mi o basma curată.

Din nou scotoci şi răscoli în sertar, şi se întoarse cu o basma roşie, îngustă. Nevastă-sa i-o luă din mînă şi, cu degete tremurătoare, încercă să şi-o lege în jurul capului.

— Lasă-mă să ţi-o leg eu, îi spuse umil.

— Pot şi singură.

După ce se legă, urcă în odăile de sus, atrăgîndu-i atenţia să scormonească tăciunii şi să încuie uşa.

Dimineaţa, doamna Morel dădu explicaţii :

— M-am lovit de drugul de la magazia de cărbuni, în timp ce căutam o greblă pe întuneric, pentru că mi se stinsese lumînarea.

Cei doi copii se uitară la ea cu ochi mari, îngroziţi. Nu spuseră nimic, dar gurile lor întredeschise păreau să exprime tragedia pe care o simţeau inconştient. A doua zi, Walter Morel zăcu în pat pînă aproape de ora mesei de prînz. Nu se gîndea la cele întîmplate cu o seară înainte. Nu se gîndea aproape la nimic, şi sub nici un chip la cele petrecute în ajun. Zăcea şi suferea ca un cîine bătut. Cel mai mult se rănise pe el ; şi era cu atît mai îndurerat, cu cît pentru nimica în lume nu i-ar fi spus ei vreun cuvînt bun, sau nu şi-ar fi exprimat vreo părere de rău. Se căzni să se descotorosească de orice sentiment împovărător. „A fost vina ei", îşi spuse. Dar nimic nu-i putea împiedica adîncurile conştiinţei să-l

înțepe cu pedeapsa aceea care-i mînca spiritul, ca o rugină, și pe care n-o putea alina decît în băutură.

Simțea că nu putea lua hotărîrea să se scoale, sau să vorbească, ori să se miște, și că nu putea decît să zacă acolo ca o buturugă. De altfel, îl chinuia o violentă durere de cap. Era sîmbătă. Spre prînz, se dădu jos din pat, se duse în cămară și-și luă niște mîncare, se ospătă ținîndu-și capul în piept, apoi își trase cizmele și ieși, pentru a se întoarce la ora trei, vag amețit și ușurat; după aceea, din nou drept în pat. Se sculă pe la șase seara, bău un ceai, și plecă glonț.

Duminică, lucrurile se repetară: zăcerea în pat pînă la amiază, „Palmerston" pînă la două și jumătate, masa de prînz, culcatul; aproape că nu rosti o vorbă. Cînd, în jurul orei patru, doamna Morel urcă în odăile de sus ca să-și îmbrace rochia de duminică, el dormea tun. I-ar fi fost milă de dînsul dacă l-ar fi auzit măcar o dată spunîndu-i: „Nevastă, îmi pare rău". Nici gînd; se încăpățîna să-și repete în sinea lui că ea a fost de vină. Și în felul ăsta se nărui. Și-n felul ăsta ea se înstrăină cu totul de dînsul. Se aflau amîndoi într-un impas de ură, dar ea era cea mai tare.

Familia începu să bea ceaiul. Duminica era singura zi cînd luau mesele cu toții împreună.

— Tata n-are de gînd să se scoale? întrebă William.

— Lasă-l să se odihnească, răspunse maică-sa.

Peste toată casa plutea o atmosferă grea. Copiii respirau aerul otrăvit și se simțeau covîrșiți. Erau abătuți, nu știau ce să facă, de-a ce să se joace.

De îndată ce se trezi, Morel sări din pat. Era un lucru ce-l caracterizase întreaga viață. Nu putea trăi fără activitate. Toropeala inactivă în care zăcuse două zile îl sufoca.

Se făcuse aproape șase cînd se sculă. De astă dată, intră în bucătărie fără nici o șovăire, întrucît sensibilitatea lui oscilantă împietrise din nou. Nu-i mai păsa ce gîndea sau simțea familia.

Serviciul de ceai era pe masă. William citea cu glas tare din *Cartea copilului*, iar Annie asculta și întreba mereu: „De ce?" Cînd auziră tropăitul pe scări al pi-

cioarelor încălțate în ciorapi, amîndoi copiii amuțiră, iar cînd tatăl lor intră înăuntru, se închircirâ. Și totuși, în general era îngăduitor cu ei.

Morel își prepară singur masa, cu brutalitate. Mîncă și bău cu mai mult zgomot decît ar fi fost nevoie. Nimeni nu-i adresă nici un cuvînt. Viața de familie se oprise, se închistase, amuțise în clipa cînd intrase el. Dar nu se mai sinchisea că se înstrăinase de ai lui.

Îndată ce isprăvi ceaiul, se ridică, plin de vioiciune, ca să se pregătească de ducă. Tocmai această vioiciune, această grabă de a pleca de acasă o seca la inimă pe doamna Morel. Auzindu-i plescăiala încîntată în apa rece și zăngănitul vesel al pieptenelui de metal pe marginea ligheanului, cînd își uda părul, închise ochii cu dezgust. Cînd Morel se îndoi ca să-și lege șireturile ghetelor, din mișcarea lui se degajă o anumită plăcere vulgară, care-l separă net de restul familiei rezervate, contemplative. Fugea întotdeauna de conflictele cu el însuși. Chiar și în străfundul inimii lui se justifica, spunîndu-și : „Dacă n-ar fi spus cutare și cutare lucru, nu s-ar fi întîmplat nimic. A încasat ce-a meritat !“ În timp ce se desfășurară toate preparativele de plecare, copiii așteptară, stinghe-riți. Cînd ieși din casă, răsuflară ușurați.

Morel închise ușa după el și se simți fericit. Era o seară ploioasă, la „Palmerston“ avea să fie plăcut. Grăbi pasul, plin de nerăbdare. Toate acoperișurile de ardezie ale Caselor de Jos luceau negre și ude. Drumurile, întotdeauna tuciurii din pricina prafului de cărbune, erau năclăite de un glod negricios. Porni și mai grăbit. La „Palmerston“ ferestrele erau aburite. În coridor lipăiai din cauza umezelii lăsate de tălpile ude. Dar înăuntru aerul era cald, deși îmbîcsit, și încărcat de larma glasu-rilor, de miros de bere și de fum.

— Walter, ce vrei să bei ? strigă o voce, de cum apăru Morel în prag.

— Oh, Jim, băiete, de unde ai mai răsărit și tu ?

Oamenii îi făcură loc și-l primiră cu căldură. Era bucuros. Într-un minut sau două, izbutiră să topească în el orice simț de responsabilitate, orice rușine, orice

tulburare şi, devenind limpede ca un cristal, se pregăti pentru o noapte de veselie.

Miercurea următoare, Morel era lefter. Îi era groază de nevastă-sa. O ura pentru că o rănise. Nu ştia cum să-şi omoare seara, întrucît n-avea nici măcar o monedă de două pence ca să se ducă la „Palmerston", unde şi-aşa se îndatorase pînă peste cap. Aşadar, în timp ce nevastă-sa se afla jos în grădină cu copilul, el scotoci prin sertarul de sus al bufetului, unde-şi ţinea ea poşeta, o găsi şi o inspectă. Conţinea o jumătate de coroană, două monezi de cîte o jumătate de penny şi o monedă de şase pence. Luă moneda de şase pence, aşeză cu grijă punga la loc, şi o întinse.

A doua zi, cînd vru să plătească zarzavagiul, doamna Morel se uită în pungă după moneda de şase pence şi simţi că i se scufundă inima. Apoi se aşeză şi începu să gîndească : „Dar *fusese* oare o monedă de şase pence ? Nu cumva am cheltuit-o ? Sau n-oi fi lăsat-o în altă parte ?"

Era foarte necăjită. Scormoni pretutindeni în căutarea monedei şi, cu cît se gîndea mai mult, în inima ei era tot mai încredinţată că bărbatu-su o luase. Banii din pungă constituiau toată averea ei. Gîndul că şterpelise de la ea era de nesuportat. Se mai întîmplase în două rînduri. Prima dată nu i-a spus nimic, şi la sfîrşitul săptămînii, Morel i-a strecurat şilingul înapoi în pungă. În felul ăsta şi-a dat seama că el i-l luase. A doua oară nu l-a mai pus înapoi.

De data asta însă, simţea că întrecuse măsura. După ce i-a servit masa — venise devreme în ziua aceea — îl întrebă cu răceală :

— Ai luat tu aseară o monedă de şase pence din poşeta mea ?

— Eu ? răspunse el privind-o ofensat. N-am luat nimic. Nici nu ţi-am văzut măcar poşeta.

Dar doamna Morel îl mirosi că minte.

— Ştii foarte bine că ai luat-o, îi spuse liniştită.

— Îţi repet că n-am luat-o, strigă el. Iar te agăţi de mine, da ? M-am săturat pînă peste cap !

— Aşadar, în timp ce eu stringeam rufele, mi-ai umflat şase pence.

— Am să te fac să plăteşti pentru cuvintele astea, răcni el împingîndu-şi cu disperare scaunul.

Se foi, se spălă şi urcă scările cu pas hotărît. Mai tîrziu, coborî îmbrăcat, ţinînd în mînă o boccea mare, legată într-o basma uriaşă, cu pătrate albastre.

— Şi-acum, îi declară, cînd ai să mă mai vezi înapoi să-mi spui şi mie.

— Oricum, am să te văd mai repede decît o să am eu chef.

Ieşi din casă cu legătura în mînă. Ea rămase tremurînd uşor, dar cu inima înecată de dispreţ. Ce-o să se facă dacă el se duce la altă mină, capătă de lucru şi se încurcă cu altă femeie ? Dar îl cunoştea prea bine — n-ar fi în stare. Era cu desăvîrşire sigură de el. Cu toate astea, inima i se zvîrcolea în piept.

— Unde e tata ? întrebă William cînd veni de la şcoală.

— Zicea că fuge de-acasă, răspunse mama.

— Unde ?

— Ei, nu ştiu. Şi-a strîns lucrurile în basmaua albastră şi-a zis că nu se mai întoarce.

— Şi ce-o să ne facem ? strigă băiatul.

— Ei, nu te necăji, n-ajunge el prea departe.

— Dar dacă nu se mai întoarce ? scînci Annie.

Fetiţa şi cu William se aşezară pe canapea şi începură să miorlăie. Doamna Morel rise.

— Hei, tontălăilor ! exclamă. Las' că-l vedeţi înapoi înainte de se luminează de zi.

Dar copiii nu se lăsau consolaţi. Soarele asfinţi. Oboseala o împiedică pe doamna Morel să mai lupte cu îngrijorarea. O parte din sufletul ei îi şoptea că ar fi o binefacere să nu-l mai vadă ; dar altă parte se frămînta din cauza copiilor ; şi, totuşi, în adîncul inimii, nu-l putea lăsa să plece. În străfundurile ei ştia foarte bine că nu poate pleca de la ea.

Cînd se duse la magazia de cărbuni din capătul grădinii, simţi ceva pe după uşă. Se uită să vadă ce-i. Pe jos, în întuneric, zăcea trîntită bocceaua albastră. Se aşeză pe o brichetă de cărbune şi începu să rîdă. De fiecare dată cînd dădea cu ochii de legătura pîntecoasă

şi diformă, furişată în colţul ei întunecos, cu capetele atîrnînd din noduri ca nişte urechi pleoştite, o pufnea rîsul. Se simţea uşurată.

Doamna Morel îl aşteptă. Ştia că plecase fără bani, aşa că dacă se oprea la cîrciumă, însemna să facă o nouă datorie. Era sătulă de el — sătulă pînă peste cap. Nu avusese nici măcar curajul de a-şi purta legătura dincolo de gardul curţii.

Pe la ceasurile nouă, în timp ce şedea căzută pe gînduri, Morel deschise uşa şi intră pe furiş, dar îmbufnat. Nevastă-sa nu rosti o vorbă. Îşi dezbrăcă haina şi se înfundă în jilţul lui, unde porni să-şi scoată ghetele.

— Ai face mai bine să-ţi aduci înăuntru bocceaua înainte de-ţi scoţi ghetele, îl povăţui ea calm.

— Poţi să mulţumeşti cerului c-am venit în noaptea asta înapoi, îi spuse el privind-o ursuz, de jos în sus, şi încercînd să pară impresionant.

— Nu zău, dar unde, mă rog, te-ai fi dus ? N-ai avut curaj nici măcar să-ţi scoţi bocceaua afară din curte, i-o trînti ea.

Făcea o figură atît de bleagă, încît nu putea nici să fie furioasă pe el. Morel continuă să-şi scoată ghetele şi să se pregătească de culcare.

— Nu ştiu ce ai în legătura aceea albastră, dar dac-o laşi afară, ai să te trezeşti de dimineaţă cu copiii că ţi-o aduc în casă.

Drept care se ridică, ieşi din casă, apoi se întoarse, străbătu bucătăria ferindu-şi faţa, şi urcă scările în grabă. Cînd doamna Morel îl văzu strecurîndu-se iute, cu bocceaua în mînă, rîse de una singură ; dar inima îi era amară, pentru că îl iubise cîndva.

III

MOREL A ALUNGAT DIN INIMA WILLIAM ÎI IA LOCUL

În cursul săptămînii următoare, Morel s-a aflat într-o dispoziție de nesuportat. Ca toți minerii, era mare amator de doctorii, pe care, destul de ciudat, adeseori și le cumpăra singur.

— Trebuie să-mi dai un strop de tentură de vitriol, i-o minune cînd poți să ai o picătură în casă.

Așa încît doamna Morel îi aducea tinctura de vitriol, prima lui doctorie favorită. Și-și fierbea o cană de ceai de pelin. Avea atîrnate în pod mănunchiuri întregi de ierburi uscate : pelin, busuioc, izmă-creață, floare de soc, romaniță, nalbă-de-mare, isop, păpădie și țintaură. De obicei, pe plită se afla cîte un urcior cu vreo fiertură de un fel sau altul, din care bea din plin.

— Grozav ! exclama plescăind din buze, după un ceai de pelin. Grozav !

Și își îmbia și copiii să guste.

— E mai bun decît oricare din ceaiurile voastre sau decît zeama de nucă de cocos, îi asigura.

Dar ei nu se prea lăsau ademeniți să bea.

De data asta însă, nici hapurile, nici picăturile de vitriol și nici toate ierburile lui nu-i alungau „blestematele de piroane din cap". Căzuse bolnav de o aprindere de creier. De cînd dormise pe jos, în ziua excursiei cu Jerry la Nottingham, nu mai fusese întreg la cap. De atunci se îmbătase întruna și făcuse scandal. Acum era rău bolnav și doamna Morel trebuia să-l îngrijească. Era unul din cei mai dificili pacienți care se poate închipui. Cu toate astea, și chiar făcînd abstracție de faptul că el cîștiga pîinea în casă, doamna Morel nu i-a dorit nici-

odată moartea. Mai exista încă în ea ceva ce tînjea după el.

Vecinele s-au arătat foarte cumsecade : din cînd în cînd unele chemau copiii la masă, altele făceau treaba la bucătărie în locul ei, sau cîte una vedea o zi întreagă de copilul mic. Totuşi a scos-o foarte greu la capăt. Vecinele n-o puteau ajuta chiar în fiecare zi. Şi atunci trebuia să-şi îngrijească sugarul şi bărbatul, să deretice prin casă şi să gătească, să facă tot ce era de făcut. Era sleită de puteri, dar îşi îndeplinea toate îndatoririle.

Şi cu banii abia de făcea faţă. Încasa de la asigurări şaptesprezece şilingi pe săptămînă şi, în fiecare vineri, Barker şi cu celălalt tovarăş de echipă puneau jos o parte din cîştigul lor, pentru soţia lui Morel. Iar vecinii le făceau supe, şi le dădeau ouă şi alte mărunţişuri necesare unui bolnav. Dacă cei din jur n-ar fi ajutat-o cu atîta mărinimie, doamna Morel n-ar fi putut s-o scoată la capăt fără să se împotmolească în datorii grele, care ar fi legat-o de mîini şi de picioare.

Săptămînile treceau. În pofida aşteptărilor, starea lui Morel se îmbunătăţi. Avea o constituţie robustă, aşa încît, o dată pornit pe tămăduire, se înzdrăveni repede. În scurtă vreme începu să trebăluiască prin bucătărie. În timpul bolii, nevastă-sa îl cam răsfăţase. Morel ar fi vrut să continue şi acum. Îşi ducea adesea mîna la cap, îşi lăsa în jos colţurile gurii şi simula dureri pe care nu le simţea. Dar nu era chip s-o amăgească. La început, doamna Morel se mulţumi să facă haz în sinea ei. Apoi începu să-l ocărască cu asprime :

— Pentru Dumnezeu, omule, nu te mai văita atîta ! Asta îl cam jigni, dar continuă să se prefacă bolnav.

— Eu în locul tău n-aş scînci toată ziua ca un copil de ţiţă ! îi spuse nevastă-sa răspicat.

Morel se indignă şi înjură pe sub mustaţă, ca un băietandru. Se văzu nevoit să adopte un ton normal şi să pună capăt văicărelilor.

Cu toate acestea, un răstimp domni liniştea în casă. Doamna Morel era mai îngăduitoare, iar el, depinzînd cu totul de nevastă-sa, ca un copil, se simţea destul de fericit. Şi nu ştia că îngăduinţa ei se datora faptului că-l iubea mai puţin. Pînă atunci, în ciuda a tot ce se întîmplase.

fusese soțul și omul ei. Doamna Morel simțise că ceea ce-l lovea pe el o lovea, mai mult sau mai puțin, și pe ea. Pîinea cea de toate zilele depindea de dînsul. Procesul de reflux al iubirii ei a cunoscut stadii diverse, dar a rămas, tot timpul, un reflux.

Acum, o dată cu nașterea celui de al treilea copil, făptura ei lăuntrică nu se mai revărsa neputincioasă către Morel, ci era asemenea valului care se înalță ușurel, ținîndu-se la depărtare de țărm. După nașterea copilului, aproape că nici nu-l mai dorise. Și, pomenindu-se desprinsă de el, nemaisimțindu-l parte din ființa ei ci, mai curînd, parte din împrejurările exterioare, nu o mai frămînta atîta ceea ce făcea dînsul, și-l lăsa în voie.

În anul care a urmat, interveni acea stagnare, acea melancolie care e asemenea toamnei, în viața unui bărbat. Nevasta lui îl alunga din inimă, oarecum cu părere de rău, dar fără îndurare ; îl alunga din inimă și se întorcea către copii ca să-și soarbă seva de iubire și de viață. De aci înainte, Morel deveni mai mult sau mai puțin o formă exterioară. Și dînsul, aproape că accepta situația, așa cum se întîmplă cu atîția alți bărbați, cedînd locul copiilor.

În timpul convalescenței, cînd între ei se spulberase într-adevăr totul, se străduiră amîndoi să regăsească într-un fel vechea intimitate care-i legase în primii ani de căsnicie. Morel ședea acasă și, în timp ce copiii erau în pat, iar nevastă-sa cosea — lucra totul singură, cămășile și hăinuțele copiilor — el îi citea cu glas tare din ziar, rostind cuvintele rar și lansîndu-le, unul cîte unul, ca un aruncător de cuțite. Uneori ea îl zorea, anticipîndu-i lectura cu cîte o frază. Iar el îi asculta vorbele umil.

Tăcerile care se lăsau între ei erau curioase. Nu se auzea decît țac-țacul iute și ușor al acului, plescăitul zgomotos al buzelor lui, cînd dădea drumul la fum și sfîrîitul grătarului, cînd scuipa în foc. Și atunci, gîndurile doamnei Morel se întorceau spre William. Se făcuse băiat mare. Era în fruntea clasei și profesorul spunea că-i băiatul cel mai ager la minte din toată școala. Îl vedea de pe acum bărbat, tînăr, plin de vigoare, făcînd ca lumea să strălucească din nou pentru ea.

Și Morel, care ședea acolo, singur, neavînd la ce se gîndi, nu se prea simțea la largul lui. Sufletul său dibuia

orbește în căutarea ei, și n-o afla. Simțea un fel de gol, aproape un vid în inimă. Nu-și găsea locul și era neliniștit. Curînd nu mai putu vieții în atmosfera aceea, și nevastă-sa fu afectată. Amîndoi, cînd rămîneau o bucată de vreme singuri, simțeau o apăsare în piept. Și atunci, el se ducea să se culce, iar ea se așeza în voie, ca să se bucure de singurătate, să lucreze, să gîndească, să trăiască.

Între timp însă, un al patrulea copil se afla pe drum, rod al acestui scurt răgaz de calm și duioșie între cei doi părinți singuratici. Cînd se născu ultimul copil, Paul împlinise șaptesprezece luni; era un băiețaș durduliu, palid, liniștit, cu ochi mari, albaștri, și păstra încă acea ciudată îmbinare a sprîncenelor. Ultimul născut era de asemeni băiat, bălăior și frumușel. Cînd se văzu gravidă, doamna Morel se necăji din motive economice și din pricină că nu-și iubea soțul; dar nu de teamă pentru copil.

Îi puse băiatului numele Arthur. Era tare drăgălaș; avea un smoc de zulufi aurii și, de la bun început, și-a iubit tatăl. Doamna Morel era bucuroasă că măcar acest copil se arăta atașat de tată. Cînd auzea pasul minerului, sugarul își întindea mînuțele și gîngurea. Și dacă Morel era bine dispus, îi răspundea pe dată, cu glasul lui cald, moale;

— Ei, ce-i, voinicule? Într-o clipă vin la tine.

Și cum îl vedea scoțîndu-și surtucul de mină, doamna Morel învelea copilul într-un șorț și-l întindea tatălui.

— Ia te uită ce arătare! exclama uneori luînd înapoi plodul mînjit pe față cu funingine de la sărutările și hîrjonelile lui taică-său. Iar Morel rîdea plin de voie bună:

— E un pui de miner, bată-l norocul să-l bată!

Acestea erau acum clipele de fericire din viața doamnei Morel: cînd în inima ei copiii îl cuprindeau între dînșii și pe tată.

Și William creștea tot mai mare și mai voinic și mai vioi, în vreme ce Paul, mai degrabă plăpînd, tăcut, se făcea tot mai subțirel și se ținea ca o umbră de poala maică-sii. De obicei era ager și plin de interes, dar uneori

avea crize de depresiune. Deseori mama își găsea copilul de trei-patru ani plîngînd pe canapea, de-ți rupea inima.

— Ce s-a întîmplat ? îl întreba, dar nu primea nici un răspuns. Ce s-a întîmplat ? stăruia, mîniindu-se.

— Nu știu, sughița copilul.

Atunci încerca să-l facă să judece, sau să-l facă să rîdă, dar fără rezultat. Simțea că-și iese din fire. Iar tatăl, întotdeauna iritat, sărea de pe scaun și striga :

— Dacă nu-nceteazâ, îl pocnesc pînă ți-l fac eu să tacă !

— N-ai să faci una ca asta, răspundea mama cu răceală.

Și își scotea copilul în curte, îl îndesa în scăunașul lui și-i spunea :

— Hai, dă-ți drumul la plîns aici, tristețe !

Și-atunci, poate că vreun fluture sau o foaie de revent îi distrăgea atenția, sau dacă nu, plîngea pînă adormea. Accesele acestea nu erau prea dese, dar aruncau o umbră în inima doamnei Morel, și o făceau să se poarte cu Paul altfel decît cu ceilalți copii.

Într-o dimineață, pe neașteptate, în timp ce se uita spre capătul Caselor de Jos după omul care vindea drojdie de bere, se auzi strigată. Era mărunțica și sfrijita doamnă Anthony, în catifea cafenie.

— Hei, madam Morel, vreau să-ți spun ceva despre Willie al dumitale.

— Da ? replică doamna Morel. Și ce anume ?

— Cînd un băiat îl înșfacă pe altul de guler și-i sfîșie hainele, merită o chelfăneală zdravănă, ce părere ai ? începu doamna Anthony.

— Dar Alfred al dumitale e de aceeași vîrstă cu William al meu, ripostă doamna Morel.

— O fi, dar asta nu-i dă dreptul să-l înșface pe băiat de guler și să i-l rupă de la gît.

— Mă rog, răspunse doamna Morel, eu nu-mi bat copiii și chiar dacă aș face-o, aș sta mai întîi să ascult și versiunea lor.

— Să știi că la copii le prinde bine cînd îs nițel scărmănați, i-o întoarse doamna Anthony. Cînd ajunge să rupă dinadins gulerul altui băiat...

— Sînt sigură că n-a făcut-o dinadins, o întrerupse doamna Morel.

— Acu, fă-mă şi mincinoasă ! se oţărî doamna Anthony.

Doamna Morel se îndepărtă şi închise poarta după ea. Mîna în care ţinea urciorul pentru drojdie de bere îi tremura.

— Am să-i aduc la cunoştinţă bărbatului dumitale, strigă după ea doamna Anthony.

La prînz, după ce William isprăvise de mîncat şi era pe punctul de a o şterge din nou afară — avea unsprezece ani pe atunci — maică-sa îl întrebă :

— Pentru ce i-ai rupt lui Alfred Anthony gulerul ?

— Cînd i-am rupt gulerul ?

— Nu ştiu cînd, dar mama lui spune că i l-ai rupt.

— Cum aşa — asta a fost ieri — şi avea gulerul rupt dinainte.

— Dar tu i l-ai rupt mai tare.

— Aşa a fost, jucam „cobbler“ [1], şi-am atins-o pe-a şaptespea, şi Alfy Ant'ny începe să strige : „Cine poate să mă prindă ? Cine poate să mă prindă ?“ Ş-atuncea eu îi zic : „A, vrei să te prind ?“ Şi l-am prins, şi pe el l-au apucat toţi dracii, şi mi-a smuls piatra din mînă ş-a fugit cu ea. Ş-atuncea eu am fugit după el şi cînd l-am prins s-a tras într-o parte şi i s-a rupt gulerul. Da' eu mi-am luat piatra înapoi...

Scoase din buzunar o castană veche şi înnegrită, legată cu un şiret. „Piatra“ asta străveche, „bătuse“ şi izgonise din joc alte şaptesprezece pietre, legate cu şireturi asemănătoare. Aşa încît băiatul era mîndru de veterana lui.

— Oricum ar fi, spuse doamna Morel, ştii că n-aveai dreptul să-i sfîşii gulerul.

— Vai, mamă ! Doar n-am vrut să-l rup, ş-apoi era un guler vechi de cauciuc, şi fusese dinainte rupt.

— Altă dată să fii mai atent, îl dojeni maică-sa. Nu mi-ar plăcea deloc dacă mi-ai veni *tu* acasă cu gulerul rupt.

[1] Joc de copii : fiecare aruncă o piatră cu care trebuie să lovească pietrele celorlalţi jucători.

— Nu-mi pasă, mamă ; n-am făcut-o dinadins.

Băiatul era amărît de dojană.

— Nu, mă rog, dar trebuie să fii mai grijuliu.

William o şterse, bucuros că scăpase numai cu atîta. Şi doamna Morel, care nu ţinea să aibă nici un necaz cu vecinii, se gîndi că o s-o lămurească pe doamna Anthony cum stau lucrurile, şi cu asta basta.

Dar în seara aceea, Morel se întoarse de la mină cu o mutră de un cot. Se înfipse în bucătărie şi începu să se uite de jur împrejur ; timp de cîteva minute, nu rosti o vorbă. Apoi :

— Unde-i Willy ăla ?

— Ce-ai cu el ? întrebă nevastă-sa care ghicise despre ce era vorba.

— O să afle cînd pun mîna pe el, răspunse Morel trîntindu-şi cu zgomot ploşca pe bufet.

— Bănuiesc că te-a agăţat doamna Anthony şi ţi-a împuiat capul cu gulerul lui Alfy, spuse doamna Morel dispreţuitor.

— Nu importă cine m-a agăţat. Cînd pun mîna pe el îi rup oasele.

— Destul de rău că eşti gata să ţii partea oricărei zgripţuroaice cu limbă de viperă, care-ţi îndrugă poveşti împotriva copiilor tăi.

— Îl învăţ eu minte ! o ţinea morţiş minerul. Pe mine nu mă importă a' cui e băiatul ; să nu s-apuce dumnealui să rupă şi să sfîşie în dreapta şi-n stînga după placul lui.

— Să rupă şi să sfîşie în dreapta şi-n stînga ! repetă mama. A fugit după Alfy care i-a luat piatra, şi din întîmplare l-a apucat de guler, pentru că celălalt s-a ferit, aşa cum ar fi făcut oricare Anthony.

— Las' că ştiu eu ! strigă Morel cu ameninţare în glas.

— Tu ştii chiar înainte de-a ţi se spune, răspunse muşcător nevastă-sa.

— Tu să nu te amesteci, tună Morel. Las' că ştiu eu ce-am de făcut !

— Asta-i mai mult decît îndoielnic, dac-ai putut lăsa ca o caţă cu limba otrăvită să te convingă să-ţi baţi copiii.

— Las' că ştiu eu, repetă Morel.

Ea nu mai spuse nimic, ci rămase locului, încercînd să-i potolească toanele.

Deodată, William dădu buzna înăuntru, strigînd :

— Mamă, poţi să-mi dai ceaiul ?

— Pot să-ţi dau chiar ceva mai mult, răcni Morel.

— Ţineţi gura, omule, îl sfătui doamna Morel, şi lasă mutra asta caraghioasă !

— Ai să vezi tu mutră caraghioasă la ăsta cînd oi isprăvi cu el, strigă Morel ridicîndu-se de pe scaun şi zgîindu-se la fii-su.

William, care era un băiat înălţuţ pentru anii lui, dar foarte sensibil, se făcuse alb la faţă şi se uita la taică-su cu un soi de groază.

— Şterge-o de aici ! îi porunci doamna Morel fiului.

Băiatul nu avu curajul să se mişte. Deodată, Morel îşi încleştă pumnii şi se îndoi.

— Am să-ţi arăt eu, „şterge-o de aici ! zbieră ca scos din minţi.

— Ce ! strigă doamna Morel gîfîind de furie. Doar n-ai de gînd să dai în băiat de hatîrul *ei*, n-ai să dai !

— Nu zău ? strigă Morel. Nu zău ?

Şi holbîndu-se la copil, se repezi înainte. Doamna Morel sări între ei, cu pumnul ridicat.

— Nu care cumva să îndrăzneşti !

— Cum ? strigă Morel fistichit pentru o clipă. Ce-ai spus ? Ea se răsuci spre băiat.

— Ieşi afară din casă ! îi porunci furioasă.

Băiatul, ca hipnotizat de dînsa, se întoarse cît ai clipi şi o zbughi afară. Morel se repezi la uşă, dar sosi prea tîrziu. Reveni, palid de mînie pe sub negreala de mină. Dar nevastă-sa era acum plină de arţag.

— Să îndrăzneşti numai ! strigă ea cu o voce puternică, răsunătoare. Să îndrăzneşti, milofd, să atingi copilul ăsta cu un deget ! Ai să regreţi pe veeie !

Morel era speriat de ea. Se aşeză tulburat de furie.

Cînd copiii crescură îndeajuns de mari ca să fie lăsaţi singuri, doamna Morel se înscrise la Fanionul femeilor. Era un mic club de femei, ţinînd de Societatea cooperatistă a angrosiştilor şi unde aveau loc întruniri în fiecare luni seara, în sala lungă de peste băcănia cooperativei

din Bestwood. Femeile trebuiau să discute despre binefacerile cooperației și despre alte probleme sociale. Uneori, doamna Morel ținea cîte o prelegere. Li se părea curios copiilor s-o vadă pe mama lor, care era întotdeauna ocupată cu treburile casei, șezînd și scriind cu scrisul ei iute, gîndind, consultînd cărți, și apoi din nou scriind. În asemenea [redacted]rilejuri, nutreau cel mai adînc respect pentru dînsa.

Îndrăgeau Fanionul. Era singurul lucru care nu le stîrnea gelozia, deși le răpea mama — în parte din pricină că ei îi plăcea atît de mult acolo, în parte pentru bunătățile pe care le aducea de la băcănie. Unii soți ostili, care găseau că nevestele lor devin prea independente, numeau Fanionul Clubul Scîrț-pîrț, adică fabrica de bîrfă. Ce-i drept, de pe platforma creată de Fanion, femeile își priveau cu alți ochi căminurile și condițiile de viață, și începeau să le descopere cusururi. Așa încît minerii se trezeau că nevestele își creaseră un nou nivel de apreciere, care-i descumpănea. În fiecare luni seara, doamna Morel se întorcea și ea cu o sumedenie de idei noi, așa încît copiii țineau ca William să fie acasă cînd venea mama, pentru că lui îi spunea o groază de lucruri.

Cînd băiatul împlini treisprezece ani, maică-sa îi găsi o slujbă la birourile cooperativei. Era un băiețandru deștept, cu o fire deschisă, cu trăsături cam aspre și ochi albaștri ca de viking.

— De ce-i fi vrînd să faci din el un contopist cu fundul lustruit? o întrebă Morel. Tot ce-o să facă e c-o să-și roadă pantalonii fără să scoată un ban. Cît îi dă la-nceput?

— Nu are importanță cît îi dă la început, repliică doamna Morel.

— N-are! Trimite-l cu mine în subteran, și la o săptămînă după ce coboară, scoate zece șilingi, ca nimica. Da' las' că știu eu, să-și frece fundul pantalonilor pentru șase șilingi, e mai bine decît să cîștige zece șilingi în mînă, alături de taică-su.

— N-o să se facă miner, și cu asta basta! decretă doamna Morel.

— Sigur, mîna-i bună pentru mine, da' nu-i destul de bună pentru dumnealui.

— Dacă maică-ta te-a îngropat pe tine la doisprezece ani în mină, nu văd de ce-ar trebui să fac şi eu la fel cu băiatul meu.

— La doişpe ani ! M-a trimis mult mai devreme !

— Oricînd te-o fi trimis.

Era foarte mîndră de fiul ei. Urma şcoala serală şi învăţa stenografia, aşa că la şaisprezece ani ajunsese cel mai bun stenograf şi contabil din oraş, cu excepţia unuia singur. Pe urmă dădu şi lecţii la şcoala serală. Dar îşi ieşea din sărite atît de iute, încît numai firea lui bună şi statura voinică îl ocroteau.

William făcea tot ce făceau bărbaţii maturi — adică lucrurile cuviincioase. De pildă, alerga iute ca vîntul. La doisprezece ani a cîştigat premiul întîi la o cursă de alergări : o călimară de sticlă, în formă de nicovală. Călimara trona mîndră pe bufet şi îi dădea doamnei Morel o vie satisfacţie. Băiatul alergase numai de dragul ei. Venise acasă cu răsuflarea tăiată, cu nicovala lui în mînă, strigînd un : „Ia te uită, mamă !" Acesta a fost primul tribut real pe care i l-a adus. Şi ea l-a acceptat ca o regină.

— Ce drăguţ ! a exclamat.

Pe urmă, băiatul începu să devină ambiţios. Îi aducea maică-sii toţi banii cîştigaţi. Cînd îi dădu paisprezece şilingi pe săptămînă, ea îi restitui doi ca bani de buzunar şi, cum William nu punea gura pe băutură, se consideră foarte bogat. Se însoţea cu burghezia din Bestwood. Rangul cel mai înalt din orăşel îl deţinea pastorul. Apoi venea directorul de bancă, pe urmă medicii, negustorii, şi la urmă oştile de mineri. William se împrieteni cu fiii farmacistului, profesorului şi negustorilor. Juca biliard la Mechanics Hall. De asemenea dansa — spre necazul maică-sii. Se bucura de toate distracţiile pe care le oferea Bestwood, de la bombele cu dans, cu şase pence intrarea, de pe Churchstreet, pînă la diverse sporturi şi la biliard.

Paul era gratificat cu descrieri ameţitoare a tot felul de domnişoare ca nişte flori, dintre care, cele mai multe, asemenea unor flori smulse, nu trăiau în inima lui William mai mult de două săptămîni.

Uneori cîte o victimă venea în căutarea amorezului rătăcitor. Doamna Morel se pomenea la uşă cu cîte o fată ciudată, şi imediat ridica nasul pe sus.

— Vă rog, domnul Morel e acasă ? întreba demoazela cu un aer rugător.

— Soţul meu este acasă, răspundea ea.

— Vreau... vreau să spun domnul Morel cel *tînăr*, stăruia fata stingherită.

— Care dintre ei ? Sînt mai mulţi.

Roşind şi bîlbîindu-se, frumoasa explica :

—L-am... l-am cunoscut pe domnul Morel... La Ripley.

— Ah, la dans !

— Da.

— Nu-mi plac fetele pe care fiul meu le întîlneşte la dans. Iar el *nu-i* acasă.

A doua zi, William venea supărat foc pe maică-sa pentru că o alungase pe fată în chip atît de aspru. Era un tinerel nepăsător, dar cu o figură ageră, şi mergea cu paşi mari, uneori încruntîndu-se, şi de multe ori cu şapca împinsă şmecherește pe ceafă. Cînd aveau loc asemenea scene, intra în casă mofluz. Îşi zvîrlea şapca pe canapea, îşi proptea bărbia puternică în palmă şi se uita fix în jos la maică-sa. Ea era puţintică la trup, cu părul pieptănat foarte strîns, începînd chiar de la marginea frunţii. Răspîndea un aer de calmă autoritate şi, totuşi, de negrăită căldură. Ştiind că fiul ei era furios, simţea un tremur lăuntric.

— M-a căutat ieri o domnişoară, mamă ?

— Nu ştiu de nici o domnişoară. A venit o fată.

— Şi de ce nu mi-ai spus ?

— Am uitat, pur şi simplu.

William pufnea uşor pe nări.

— O fată frumoasă — părea o domnişoară.

— Nu m-am uitat la ea.

— Cu ochi mari cafenii.

— *Nu* m-am uitat. Şi spune-le fetelor tale, fiule, că atunci cînd aleargă după tine, nu la maică-ta trebuie să vină să te caute. Spune-le asta... pipiţelor cu care faci cunoştinţă la dans.

— Sînt convins că e o fată cumsecade.

— Şi eu sînt convinsă că nu e.

Cearta se încheia aici. Între mamă şi fiu era un mare conflict cu privire la dans. Neînţelegerea atinse punctul culminant, cînd William o anunţă că se duce la Hucknell Torkard — considerat ca un orăşel cu faimă proastă — la un bal mascat. Urma să se costumeze în scoţian. Se găsea de închiriat un costum pe care-l purtase un prieten de-al lui şi care-i venea ca turnat. Costumul de scoţian fu adus acasă. Doamna Morel îl primi cu răceală şi nu desfăcu pachetul.

— Mi-a venit costumul ? întrebă William.

— E un pachet în odaia din faţă.

William se repezi acolo şi tăie sfoara.

— Ţi-l închipui pe fiul tău îmbrăcat în asta ? o întrebă el, încîntat, arătîndu-i costumul.

— Ştii bine că nu vreau să mi te închipui „în asta".

În seara balului, cînd veni acasă să se îmbrace, o găsi pe doamna Morel gătită cu pardesiul şi boneta.

— Nu rămîi să mă vezi, mamă ? întrebă fiul.

— Nu ; nu vreau să te văd.

Arăta palidă, şi faţa-i era crispată şi dură. Se temea ca fiul ei să nu calce pe urmele lui taică-su. William şovăi o clipă şi îşi simţi inima grea de îngrijorare. Dar deodată zări bereta scoţiană cu panglici. O luă în mînă, plin de bucurie, şi uită de maică-sa. Doamna Morel plecă de acasă.

Cînd împlini nouăsprezece ani, William părăsi brusc birourile cooperativei, şi-şi găsi un serviciu la Nottingham. Slujba cea nouă era plătită cu treizeci de şilingi pe săptămînă, în loc de optsprezece. Într-adevăr, o creştere simţitoare. Maică-sa şi taică-su plesneau de mîndrie. Toată lumea îl lăuda pe William. Se părea că o să facă o carieră rapidă. Doamna Morel spera să-şi pună şi ceilalţi copii pe picioare cu ajutorul lui William. Annie se pregătea să fie profesoară ; Paul, foarte inteligent şi el, învăţa bine şi lua lecţii de franceză şi de germană cu naşul lui, pastorul, care continua să fie bun prieten cu doamna Morel. Arthur, un băieţaş răsfăţat şi foarte frumos, era încă la şcoala primară, dar se spunea că are perspective să obţină o bursă la liceul din Nottingham.

William rămase un an în serviciul cel nou din Nottingham. Studia cu stăruinţă, şi se făcuse un tînăr serios.

Părea că-l frămînta ceva. Totuşi, continua să se ducă la serate dansante şi la petreceri pe rîu. Nu bea. Toţi copiii Morel erau antialcoolici fanatici. Se întorcea noaptea tîrziu acasă, şi totuşi mai stătea şi studia. Maică-sa îl implora să fie mai grijuliu, să se ţină sau de una sau de alta.

— N-ai decît să dansezi, dacă ai chef de dans, băiete; dar nu-ţi închipui că poţi să şi lucrezi la birou, să te şi distrezi, să mai şi înveţi pe deasupra; constituţia omului nu rezistă la astea toate. Fă sau una sau alta — ori distrează-te, ori învaţă latina; dar nu încerca să le faci pe amîndouă o dată.

După un an, obţinu o slujbă la Londra, cu o sută douăzeci de lire pe an. Părea o sumă fabuloasă. Maică-sa aproape că nu ştia dacă să se bucure sau să se amărască.

— Mamă, de luni într-o săptămînă, sînt chemat în Lime Street, strigă el cu ochi strălucitori, în timp ce citea scrisoarea.

Doamna Morel simţi deodată cum i se opreşte inima în loc. William îi citi scrisoarea: „Vă rog să ne răspundeţi cu poşta de joi, dacă sînteţi de acord. Al. Dvs...“ Mă angajează, mamă, cu o sută douăzeci pe an, fără să mă fi văzut măcar la faţă. Nu ţi-am spus eu că pot s-o fac! Ia gîndeşte-te la mine, la Londra! Şi pot să-ţi trimit douăzeci de lire pe an, mamă! O să vă scăldaţi cu toţii în bani.

— Aşa o să fie, băiete, răspunse maică-sa cu tristeţe.

Nici un moment nu i-a trecut prin gînd lui William că s-ar putea ca mama să fie mai curînd îndurerată de plecarea lui decît bucuroasă de succes. Într-adevăr, pe măsură ce se apropia ziua plecării, inima doamnei Morel se strîngea şi se usca de disperare. Cum îl mai iubea! Mai mult, îşi pusese atîtea speranţe în el! Aproape că trăia prin dînsul. Îi plăcea să-l îngrijească: să pregătească ceaşca pentru ceaiul lui, să-i calce gulerele, cu care băiatul se mîndrea. Era o bucurie pentru ea să-l ştie că se mîndreşte cu gulerele lui. Nu exista spălătorie. Aşa că le freca ea, cu un mic fier convex, şi le albea pînă cînd străluceau numai de la frecarea mîinii ei. Acum n-avea să i le mai spele. William pleca. Doamna Morel avea senzaţia că parcă iese cu totul din inima ei. Părea că nu-i lasă nici măcar imaginea lui în suflet. Asta era marea ei

amărăciune și suferință. Părea că ia cu dînsul tot ce-i aparținuse ei.

Cu cîteva zile înainte de plecare — William avea doar douăzeci de ani — își arse scrisorile de dragoste. Le ținuse într-o mapă, pe dulapul din bucătărie. Din unele îi citise maică-sii fragmente. Pe altele, doamna Morel își dăduse osteneala să le citească singură. Dar cele mai multe erau ordinare.

Sîmbătă dimineața, îi spuse lui frate-su :

— Hai, apostole, să ne uităm prin scrisorile mele, poți să-ți decupezi păsările și florile din colțul hîrtiei.

Doamna Morel își terminase de vineri treaba pentru sîmbătă, deoarece era ultima zi liberă înainte de plecarea lui William. Acum îi cocea o budincă de orez, care-i plăcea lui, ca să și-o ia pe drum. Băiatul aproape că nu-și dădea seama cît de pierită era maică-sa.

Scoase prima scrisoare din mapă. Era scrisă pe hîrtie mov, imprimată într-un colț cu ciulini verzi și roșii. William mirosi hîrtia.

— Plăcut parfum ! Ia miroase !

Și vîrî foaia sub nasul lui Paul.

— Mmm ! făcu Paul aspirînd parfumul. Cum se cheamă ? Ia miroase, mamă !

Mama își lăsă în jos, pe hîrtie, nasul mic și fin.

— Nu vreau să miros lăturile lor, spuse adulmecînd.

— Tatăl fetei e bogat ca un Cresus, comentă William. Are proprietăți nesfîrșite. Ea îmi spune Lafayette, pentru că știu franțuzește. „Vei vedea că te-am iertat.“ Îmi place să mă ierte. „I-am povestit azi-dimineață mamei despre tine și i-ar face mare plăcere să vii duminică la noi la ceai, dar va trebui să ceară și consimțămîntul tatei. Sper din toată inima că tata va fi de acord. Îți voi da de știre cum a întors-o din condei. Dacă, totuși, tu...“

— O să-ți dea de știre, ce ? îl întrerupse doamna Morel.

— Cum a „întors-o“ — da.

— Întors-o ! repetă doamna Morel cu dispreț. O credeam atît de cultivată !

William se simți puțin stingherit, și o abandonă pe fată, dîndu-i lui Paul colțul cu ciulini. Continuă să ci-

tească părți de scrisori ; unele o amuzau pe maică-sa, altele o întristau și o îngrijorau pentru el.

— Băiatul meu, îi spuse, fetele astea sînt foarte deștepte. Sînt conștiente că n-au decît să-ți gîdile puțin vanitatea, și te lipești de ele ca un cîine pe care l-ai scărpinat pe cap.

— Mă rog, dar nu pot sta să mă scarpine tot timpul, răspunse el. Și cînd au isprăvit, eu o întind.

— Într-o bună zi ai să te trezești cu ditamai jug pe grumaz, de n-ai să mai poți scăpa.

— Nu mă cunoști ! Sînt la fel de șmecher ca oricare din ele, mamă ; fetele n-au de ce să se umfle în pene !

—*Tu* te umfli în pene, băiete, îi spuse maică-sa cu calm.

Curînd, din teancul de scrisori parfumate nu mai rămase decît un morman de foițe carbonizate, răsucite ; iar Paul avea vreo treizeci sau patruzeci de colțuri ilustrate — rîndunici, și nu-mă-uita, și rămurele de iederă. Iar William plecă la Londra, să înceapă o viață nouă.

IV

ADOLESCENȚA LUI PAUL

Paul avea alcătuirea maică-sii : subțirel și mai degrabă scund. Părul lui blond se făcu mai întîi roșcat, apoi castaniu închis ; ochii îi avea cenușii. Era un copil palid, tăcut, cu ochi ce păreau să asculte, și cu buza de jos plină, răsfrîntă.

În general, părea mai mare decît vîrsta. Era foarte conștient de ceea ce simțeau ceilalți, îndeosebi maică-sa. Cînd doamna Morel era hărțuită de griji, Paul înțelegea și n-avea liniște. Sufletul lui părea s-o urmărească întruna, cu luare-aminte.

Pe măsură ce creștea, se făcea mai voinic. William era prea depărtat de el ca vîrstă, pentru a-i accepta tovărășia. Așa încît la început, băiatul i-a aparținut întru totul lui Annie. Copila era băiețoasă și cu capul în nori, după cum spunea maică-sa. Dar ținea grozav la cel de-al doilea frate. Așa încît Paul ajunsese remorca lui Annie, și lua parte la jocurile ei. Fata se lua la întrecere în alergare cu celelalte sălbăticiuni din Casele de Jos. Și Paul fugea totdeauna alături de ea, trăind alături de ea, trăind din plin participarea ei la joc, întrucît nu avea încă o participare proprie. Dar soră-sa îl adora. Paul părea să-și pună întotdeauna lucrurile la inimă, cînd ea ținea să-l facă să și le pună la inimă.

Annie avea o păpușă mare, de care era extrem de mîndră, deși nu prea ținea la ea. Într-o zi, își culcă păpușa pe canapea și o acoperi cu o fustă, ca să doarmă. După care, uită de ea. Mai tîrziu, Paul începu să exerseze săritura de pe brațul canapelei. Și sări drept peste păpușa învelită, zdrobindu-i fața. Annie se repezi la păpușă, scoase

un lung strigăt de jelanie și se puse pe bocit. Paul încremeni.

— Mamă, nu se vedea că-i acolo; nu se vedea că-i acolo, repeta întruna.

Cît timp își boci Annie păpușa, Paul stătu abătut și neputincios. Dar suferința fetiței se istovi. Își iertă frățiorul — era doar atît de necăjit! O zi sau două mai tîrziu însă, avu un mic șoc.

— Hai s-o sacrificăm pe Arabella, îi propuse Paul. Haide s-o ardem!

Annie fu îngrozită și fascinată în același timp. Ținea totuși să vadă ce-o să facă băiatul. Paul înjghebă un altar din cărămizi, scoase afară talașul din trupul Arabellei, vîrî părțile de ceară în gaura feței zdrobite, turnă deasupra puțină parafină și dădu foc. Urmări cu satisfacție diabolică stropii de ceară topită care se prelingeau de pe fruntea spartă a Arabellei și picurau în foc, ca niște broboane de sudoare. Tot timpul cît arse păpușa aceea mare și tîmpă, Paul urmări focul bucurîndu-se în tăcere. Cînd flăcările se stinseră, scormoni cu un băț prin cenușa fierbinte, peseui brațele și picioarele înnegrite și le strivi sub niște pietroaie.

— Asta a fost jertfirea doamnei Arabella, spuse el, și îmi pare bine că n-a mai rămas nimic din ea.

Annie fu foarte tulburată, deși nu-și putea exprima tulburarea prin cuvinte. Părea că Paul ura cu atîta înverșunare păpușa, numai pentru că o desfigurase.

Toți copiii Morel, dar Paul cu deosebire, erau *împotriva* tatei și țineau parte mamei. Morel continua să-i terorizeze și să se îmbete. Erau uneori perioade cînd făcea un infern din întreaga viață a familiei. Paul n-a uitat niciodată o seară de luni, cînd s-a întors de la corul de copii și a găsit-o pe maică-sa cu un ochi vînăt și umflat; taică-su stătea înfipt pe scoarța din fața sobei, cu picioarele răschirate și cu capul în piept, iar William, care tocmai se întorsese de la lucru, îl pironea din priviri. Cînd intrară copiii mai mici, se așternu tăcere, dar nici unul dintre cei doi nu-și clinti ochii.

Lui William îi păliseră pînă și buzele și stătea cu pumnii încleștați. Aștepta pînă cînd copiii se liniștiră, pîndind cu o furie și o ură copilărească. Apoi spuse:

— Laşule, n-ai fi îndrăznit s-o loveşti dacă eram eu de faţă.

Dar lui Morel i se urcase sîngele la cap. Se repezi la fiu-su. William era mai înalt, însă Morel avea muşchi mai puternici şi era turbat de furie.

— N-aş fi îndrăznit ? strigă el. N-aş fi îndrăznit ? Pezevenghiule, dacă te mai bagi mult, îţi ard un pumn de te las lat. Şi-am s-o şi fac, aşteaptă tu numai !

Morel se ghemui pe vine şi-şi agită pumnul într-un fel oribil, aproape animalic. William era livid de furie.

— Ai s-o faci ? întrebă el cu o linişte încordată. Atunci va fi pentru ultima oară !

Morel se tîrî mai aproape de el, se chirci iarăşi pe vine, trăgîndu-şi pumnul îndărăt ca să-şi ia vînt şi să lovească. William îşi pregăti pumnii în poziţie de apărare. În ochii lui albaştri se aprinse un licăr, de parcă sta să rîdă. Îşi pîndea tatăl. Un cuvînt, şi cei doi s-ar fi încleştat în luptă. Paul spera că o vor face. Copiii şedeau pe canapea, albi ca varul.

— Încetaţi odată, amîndoi ! strigă doamna Morel cu o voce şuierătoare. Îmi ajunge pentru o singură noapte ! Şi *tu*, spuse întorcîndu-se către soţul ei, priveşte-ţi copiii !

Morel îşi îndreptă privirea spre canapea.

— Priveşte *tu* la copii, căţea spurcată ce eşti ! Ce le-am făcut eu copiilor, aş vrea să ştiu ? Dar copiii ăştia îţi seamănă leit. I-ai învăţat toate tertipurile tale şi tot felul tău scîrbos de a fi. Aşa i-ai crescut !

Doamna Morel renunţă să-i răspundă. Nimeni nu rosti o vorbă. După un timp, Morel îşi zvîrli ghetele sub masă şi se duse la culcare.

— De ce nu m-ai lăsat să mă măsor cu el ? întrebă William cînd taică-su urcă. Aş fi putut să-l bat cu uşurinţă.

— Bine ţi-ar mai fi stat să-l baţi pe tatăl tău !

— *Tată !* repetă William. Pe ăsta îl poţi numi tată ?

— Mă rog, asta este — aşa că...

— De ce nu m-ai lăsat să-i dau o lecţie ? Mi-ar fi venit foarte uşor.

— Ce idee ! strigă ea. Încă n-am ajuns pînă acolo !

— Nu, replică William, am ajuns la mai rău. Ia privește-te în oglindă ! *De ce* nu m-ai lăsat să-i plătesc cu aceeași monedă ?

— Pentru că n-aș putea să suport ; așa încît gîndul ăsta să-ți iasă din cap ! se răsti ea.

Și copiii se duseră la culcare, amăriți ca vai de lume.

Cînd William crescu mare, familia se mută din Casele de Jos într-o locuință pe coama dealului, de unde aveau priveliștea întregii văi care se desfășura la poale, concavă ca o scoică. În fața casei se înălța un uriaș frasin bătrîn. Vîntul de apus, care venea dinspre Derbyshire, zgîlțîia casele cu furie. Iar copacul se văita. Asta îi plăcea lui Morel.

— E ca o muzică, spunea el. Mă adoarme.

Dar Paul, Arthur și Annie urau vuietul. Pentru Paul deveni un vaier de infern. În iarna primului an petrecut în casa nouă, Morel a fost îngrozitor. Copiii se jucau pînă la ora opt în drum, la muchia văii largi, întunecate. Pe urmă se duceau la culcare. Mama lor rămînea jos și cosea. Faptul că în fața casei se așternea un spațiu atît de vast, le dădea copiilor o senzație de noapte, de nemărginire, de spaimă. Spaima venea din gemetele copacului și din chinul certurilor din casă. Adeseori Paul se deștepta, la multă vreme după ce se culcase, din pricina bufniturilor care se auzeau de jos. Pe moment, devenea complet treaz și atent. Apoi auzea răgetele bubuitoare ale lui taică-su, venit acasă aproape beat, și răspunsurile tăioase ale maică-sii, pe urmă izbiturile cu pumnul în masă ale lui taică-su, și mîrîielile lui oribile cînd ridica glasul. Și pe urmă, toate zgomotele se înecau într-o învălmășeală sfîșietoare de gemete și vaiete ale frasinului zbuciumat de vînt. Copilul rămînea într-o tăcută încordare, așteptînd să se potolească vîntul ca să poată auzi ce face tatăl lor. S-ar fi putut s-o lovească din nou pe mama. Părea că întunericul vibra de un simțămînt de groază — ceva ce-ți zbîrlea părul — și de o amenințare sîngeroasă. Copiii stăteau cu inimile încleștate de spaimă. Și vîntul răscolea copacul cu tot mai multă sălbăticie. Toate corzile uriașei harpe murmurau, șuierau, țipau. Și după aceea urma groaza tăcerii care se lăsa brusc, tăcere pretutindeni,

afară și înăuntru. Ce să fi fost ? Era oare tăcerea îngerului ? Ce făcuse oare ?

Copiii zăceau nemișcați, respirînd în întuneric. Și apoi, în cele din urmă, îl auzeau pe tatăl lor zvîrlindu-și ghetele sub masă și tropăind pe scări, cu picioarele numai în ciorapi. Continuau totuși să asculte. Și pe urmă, în sfîrșit, dacă vîntul le lăsa răgaz, auzeau apa de la robinet ropotind în ceainicul pe care-l pregătea mama lor pentru a doua zi dimineață. Acum puteau să adoarmă liniștiți. Și dimineața erau fericiți-fericiți, foarte fericiți, jucîndu-se, iar seara dansînd în jurul felinarului singuratic care pîlpîia în întuneric. Dar inimile lor ascundeau un colțișor de groază, iar ochii o undă de întunecime, care trăda întreaga lor viață.

Paul își ura tatăl. În copilărie, avusese o religie a lui, fervență : „Doamne, fă-l să nu mai bea", se ruga în fiecare noapte. „Doamne, fă ca tatăl meu să moară", se ruga foarte des. „Fă ca să nu fie ucis în mină", se ruga în serile cînd, după ceai, taică-su nu se întorsese încă de la lucru.

Acestea erau alte momente de intensă suferință pentru familie. Copiii veneau de la școală și își luau ceaiul. Pe plită, cratița mare, neagră, fierbea înăbușit, iar oala cu tocană se încălzea în cuptor, gata pentru masa lui Morel. Trebuia să ajungă acasă la ora cinci. Dar luni de-a rîndul, seară de seară, se oprea pe drumul de întoarcere, la o băutură.

În nopțile de iarnă, cînd era rece și se întuneca foarte curînd, doamna Morel punea pe masă un sfeșnic de alamă cu o lumînare de seu, ca să economisească gazul. Copiii isprăveau de mîncat pîinea cu unt sau cu grăsime și erau gata s-o șteargă la joacă. Dar dacă Morel nu venise încă, șovăiau. Gîndul că ședea la crîșmă, negru de jeg, bînd de zor după o zi lungă de lucru, și că în loc să vină acasă să mănînce și să se spele, zăcea acolo, îmbătîndu-se pe stomacul gol, o făcea pe doamna Morel să-și iasă din fire. Și starea ei se transmitea copiilor. Acum, nu mai suferea singură : copiii sufereau alături de ea.

Paul ieși să se joace cu ceilalți. Jos, în albia văii inundate de amurg, licăreau, în dreptul minelor, mici jerbe de lumini. Cîțiva mineri întîrziați înaintau pe poteca

năpădită de umbre. Sosi și lampagiul să aprindă felinarele. Nu se mai vedea venind nici un miner. Întunericul închise valea ; munca se isprăvise. Era noapte.

Paul, îngrijorat, alergă în bucătărie. Luminarea solitară ardea încă pe masă, focul puternic răspîndea o lucire roșiatică. Doamna Morel ședea singură. Pe plită, cratița mustea ; tacîmurile erau întinse pe masă în așteptare. Întreaga încăpere era plină de așteptare, așteptarea omului care zăcea în straie năclăite de murdărie, cu stomacul gol, la cîteva mile depărtare de casă, dincolo de tot acest întuneric, și bea pînă se îmbăta. Paul rămase în prag :

— Tata a venit ? întrebă.

— Vezi bine că n-a venit, răspunse doamna Morel iritată de inutilitatea întrebării.

Băiatul tîndăli pe lîngă maică-sa. Amîndoi erau stăpîniți de aceeași îngrijorare. Puțin mai tîrziu, doamna Morel ieși în curte și strecură apa de la cartofii fierți.

— S-au stîrcit și s-au înnegrit, spuse ea, dar nici că-mi pasă.

Schimbară puține cuvinte. Paul aproape c-o detesta pe mamă pentru că suferea din pricina lui taică-su, care nu venise acasă de la lucru.

— De ce te necăjești ? o întrebă el. Dacă are chef să se oprească la circiumă și să se îmbete, de ce nu-l lași ?

— „De ce nu-l lași ?" se răsti la el doamna Morel. Ți-e ușor să spui : „de ce nu-l lași ?"

Ea știa că bărbatul care se oprește la circiumă cînd se întoarce de la lucru merge cu pași repezi spre distrugerea lui și a căminului. Copiii erau încă mici, și piinea lor atîrna de dînsul. William îi pricinuise un sentiment de ușurare, pentru că în sfîrșit avea pe cineva care l-ar fi putut înlocui pe Morel dacă acesta eșua. Dar atmosfera încordată din serile de așteptare erau mereu aceeași. Minutele lunecau pe cadranul ceasornicului. Se făcu ora șase și fața de masă era încă întinsă, mîncarea încă aștepta pe plită, iar în odaie plutea aceeași îngrijorare și aceeași așteptare. Băiatul nu mai putu răbda. Nu-l trăgea inima să se ducă afară la joacă. Așa încît dădu o fugă pînă la doamna Inger, vecina dintr-a doua casă, numai de dragul de a o auzi vorbindu-i. Doamna Inger

nu avea copii. Bărbatul se purta bine cu ea, dar lucra într-o prăvălie și venea acasă seara tîrziu. Așa încît, cînd îl văzu pe băiețaș la ușă, îl chemă :

— Vino înăuntru, Paul.

Cei doi stătură un timp de vorbă, cînd deodată băiatul se ridică de pe scaun spunînd :

— Ei, acuma mă duc să văd dacă mama n-are nevoie să-i cumpăr ceva.

Se prefăcea că-i vesel și nu-i povesti prietenei lui nimic din ce-l rodea.

Apoi alergă acasă.

Morel tocmai venise, morocănos și dezgustător.

— Asta-i ora la care se vine acasă ! îl apostrofă nevastă-sa.

— Ce te privește pe tine cîn' vin aca'ă, zbieră el, cu vocea năclăită.

Și toți ai casei rămaseră muți, pentru că era primejdios. Mîncă în felul cel mai brutal cu putință, și cînd isprăvi, împinse într-o parte toate vasele grămadă, ca să-și poată întinde brațele pe masă. Și după aceea adormi.

Lui Paul îi era scîrbă de taică-su cînd îl vedea în această poziție. Capul mic, respingător, al minerului, cu părul negru, presărat cu fire cenușii, zăcea pe brațele descoperite, iar fața, murdară cu nasul cărnos și sprîncenele subțiri, vulgare, era întoarsă într-o parte, toropită de atîta bere, de oboseală și bicisnicie. Dacă intra cineva brusc în încăpere sau dacă se făcea vreun zgomot, își înălța capul și răcnea :

— Îți crăp țeasta, m-auzi, dacă nu încetezi odată cu bocănitul ăla ! Mă-nțelegi ?

Și ultimele două cuvinte, zbierate amenințător, de obicei către Annie, făceau ca întreaga familie să se crispeze de ură împotriva tatălui.

Era ținut departe de problemele familiale. Nimeni nu-i spunea nimic. Copiii, cînd se aflau singuri cu mama, îi povesteau întîmplările zilei, toate fleacurile. Dar de îndată ce intra tatăl, viața se oprea în loc. Era ca o frînă introdusă în mecanismul lin, fericit, al familiei. Și Morel era conștient de mutenia care se lăsa de cum intra în casă, de încremenirea oricărei mișcări, de neplă-

cerea pricinuită de venirea sa. Dar lucrurile ajunseseră prea departe ca să se schimbe.

I-ar fi plăcut mult să-i audă pe copii vorbindu-i ; acestora le era însă cu neputință. Uneori, doamna Morel spunea cîte unuia dintre ei :

— Despre asta ar trebui să stai de vorbă cu taică-tu.

Paul cîștigă un premiu la un concurs organizat de o revistă pentru copii. Cu toții radiau de bucurie.

— Ai face bine să-i povestești și lui taică-tu cînd se întoarce. Știi cum e el, zice că lui niciodată nu i se spune nimic.

— Bine, răspunse Paul.

Dar ar fi preferat să fi pierdut concursul, decît să trebuiască să-i relateze lui taică-su victoria.

— Tată, am cîștigat un premiu la un concurs, îl anunță.

Morel se întoarse spre el.

— Zău, băiete ? Ce fel de concurs ?

— O, un fleac — despre femei celebre.

— Și cît e premiul pe care l-ai cîștigat ?

— O carte.

— A, da !

— Despre păsări.

— Îhm, îhm !

Și asta a fost totul. Conversația între tată și oricare alt membru al familiei era imposibilă. Morel era un intrus. Îl negase pe Dumnezeu cel lăuntric. Singurele prilejuri cînd reintra în viața propriei sale familii erau acelea cînd se îndeletnicea cu vreo activitate casnică și se simțea mulțumit de munca lui. Uneori, seara, cîrpăcea ghetele sau repara ceainicul, ori ploșca lui de mină. Atunci avea întotdeauna nevoie de cîteva ajutoare, și copiii nu mai puteau de bucurie. Cînd devenea din nou el însuși, copiii se aliau cu el în muncă, în reala activitate de făurire a unui bun. Era un meșteșugar priceput, destoinic, și unul dintre aceia care cînd sînt în toane bune, cîntă. Avea perioade întregi, luni, aproape ani, de izbucniri și purtări respingătoare. Pe urmă, uneori, devenea din nou bine dispus. Era plăcut să-l vezi alergînd spre spălător, cu o bucată de fier încins și strigînd :

— Feriți din calea mea — păzea !

După care bătea pe nicovală bucata de metal moale, înroșit, și-i dădea forma dorită. Sau o suda, cu un aer preocupat. Și copiii urmăreau cu bucurie cum metalul se înmuia brusc, topindu-se, și cum era împins spre muchia fierului de sudură, în timp ce încăperea se umplea de un miros de rășină arsă și de fier încins, iar Morel rămînea pentru o clipă tăcut și încordat. Cînd pingelea încălțămintea, întotdeauna cînta, ațițat de bocăniturile vesele ale ciocanului. Și se simțea fericit cînd se așeza să pună petice mari la pantalonii lui de lucru din catifea, operație pe care o făcea des, socotindu-i prea murdari și dintr-un material prea gros ca să-i poată cîrpi nevastă-sa.

Dar cel mai mult le plăcea copiilor cînd prepara fitilele pentru pușcat în mină. Morel aducea din pod un snop de paie lungi, de grîu. Le curăța, pînă cînd fiecare strălucea ca un bețigaș de aur ; după aceea, tăia paiele în lungimi egale, de cîte șase inci, lăsînd la capătul fiecăruia, dacă putea, o crestătură. Avea întotdeauna un cuțit cu tăișul foarte ascuțit, care reteza paiele drept, fără să le strivească. Pe urmă, punea pe masă o grămăjoară de praf de pușcă — o moviliță de grăunțe negre, pe scîndura albă, bine frecată, a mesei. Morel tăia și potrivea paiele, în timp ce Paul și Annie le umpleau și le astupau. Îi plăcea lui Paul să vadă grăuncioarele negre care lunecau din căușul palmei lui în gura paiului, adunîndu-se ca niște bobițe de piper, pînă ce umplea golul. Pe urmă astupa gura cu o bucățică de săpun, pe care o lua cu unghia degetului mare dintr-un calup mic, aflat pe o farfurioară — și fitilul era gata.

— Ia te uită, tată ! striga.

— În regulă, voiniceluie, răspundea Morel, care era ciudat de darnic cu răsfățurile față de-al doilea fiu al său.

Paul lăsa paiul să cadă în cutia cu pulbere, pregătită pentru a doua zi dimineața, cînd tata avea s-o ia la mină, și să pregătească o explozie care să sfărîme cărbunele.

Între timp, Arthur, care continua să țină mult la taică-su, se rezema de brațul scaunului lui Morel, și începea :

— Tăticule, povesteşte-ne despre cum i-acolo, jos, în mină.

Asta-i plăcea lui Morel.

— Ei, începea el, e unu' mărunţel pe care noi îl chemăm Taffy [1]. Şi-i grozav de caraghios !

Avea un fel colorat de a povesti. Te făcea să vezi toate năzdrăvăniile lui Taffy.

— E negricios şi nu prea înalt, urma el. Bun, într-o zi vine în abataj c-o pîrîitoare şi deodată îl auzi că strănută. „Hei, Taff, îi spunem, ce tot strănuţi ? Ai tras tutun pe nas ?" Şi iar strănută. Pe urmă îşi lungeşte gîtul şi-şi arată scăfirlia, puşlamaua naibii. „Ce vrei, Taff ?" îl întrebăm.

— Şi ce voia ? întreba întotdeauna Arthur.

— Îi făcusem noi poftă de tutun, puişorule.

Povestea cu Taffy se putea lungi la nesfîrşire şi la toţi le plăcea.

Uneori povestea suna altfel.

— Să-ţi spun una, dragul meu ! Cînd dau să-mi îmbrac haina, la ora gustării, ce gîndeşti că mi se plimba prin mînecă ? Un şoarece. „Hei, tu !" strig eu şi numai bine ce-am putut să-l apuc de coadă.

— Şi l-ai omorît ?

— L-am omorît, pentru că-s o pacoste. Mina-i împînzită de ei.

— Şi ce mănîncă ?

— Paiele din care cade praful de puşcă, şi-apoi ţi se vîră prin buzunare şi-ţi mănîncă gustarea, dacă-i laşi — oriunde ţi-ai atîrna haina — nepricopsiţii ăştia de rozători şi ronţăitori mititei.

Aceste seri fericite nu puteau să aibă loc decît atunci cînd Morel avea ceva de lucru. Şi se ducea devreme la culcare, adeseori înaintea copiilor. După ce isprăvea de cositorit şi răsfoia titlurile ziarelor, nu mai găsea nici o raţiune pentru care să rămînă treaz.

Şi cînd tatăl lor era în pat, copiii se simţeau în siguranţă. Stăteau şi tăifăsuiau pe şoptite. Tresăreau, cînd pe tavan se iveau raze de lumină de la lămpile mineri-

[1] Poreclă pentru locuitorii din Ţara Galilor.

lor ce tropăiau afară, pornind la schimbul de ora nouă. Ascultau zvonul de glasuri, și îi vedeau în închipuire cufundîndu-se în valea plină de întuneric. Uneori se duceau la fereastră, și urmăreau cele trei sau patru lămpi, din ce în ce mai minuscule, legănîndu-se pe cîmp, în beznă. Și atunci era atît de bine să te repezi îndărăt în pat și să te cocoloșești la căldurică.

Paul era cam firav, predispus la bronșite. Ceilalți copii erau destul de voinici ; și faptul acesta constituia pentru maică-sa o rațiune în plus ca să-l trateze altfel decît pe ceilalți.

Într-o zi, veni acasă la prînz, bolnav. Dar în familia lor nu se făcea mare caz pentru atîta lucru.

— Ce-i cu tine ? îl întrebă maică-sa, răstit.

— Nimic, replică băiatul.

Dar nu putu să mănînce.

— Dacă nu mănînci la masă, nu te duci nici la școală, îi spuse doamna Morel.

— De ce ?

— De aia !

Așa încît, după-masă, se întinse pe canapeaua cu perne călduțe, îmbrăcate în creton, pe care copiii le îndrăgeau. Apoi căzu într-un fel de toropeală. În după-masa aceea, doamna Morel avea de călcat. În timp ce lucra, asculta hîrîitul ușor, continuu, care ieșea din gîtlejul băiatului. Și din nou în inima ei încolți simțămîntul acela vechi, dureros, pe care i-l trezea copilul. Nici un moment nu se așteptase ca băiatul să trăiască. Și iată clocotea multă vitalitate în trupșorul lui tînăr. Poate că s-ar fi simțit mai ușurată dacă murea. Dragostea pe care i-o nutrea era întotdeauna amestecată cu tortură.

Băiatul, în moțăiala lui, era conștient de clămpănitul fierului de călcat pe suport, de bufniturile surde ale mașinii pe scîndura de călcat. Cînd se trezi, deschise ochii și o văzu pe maică-sa pe covorașul din fața sobei, ținînd fierul de călcat lîngă obraz, de parcă ar fi vrut să-i audă căldura. Privindu-i fața calmă, cu buzele strînse de suferință, de dezamăgire, de abnegație, și nasul, cel mai fin nas cu putință, și ochii albaștri, atît de tinerești, de ageri și liniștiți, i se strînse inima de dra-

goste. Cînd era senină, ca acum, arăta curajoasă şi plină de viaţă, dar părea frustrată de drepturile ei. Băiatul încerca o durere ascuţită simţind că femeia aceasta nu-şi realizase niciodată viaţa : şi incapacitatea lui de a o compensa îi dădea o senzaţie de acută neputinţă, dar, în acelaşi timp, o îndărătnică hotărîre lăuntrică. Idealul lui de copil.

Doamna Morel scuipă pe partea plată a fierului, şi o mică bulă de salivă sări şi lunecă iute pe suprafaţa neagră-lucioasă. Apoi, îngenunchind, frecă fierul cu putere pe dublura de sac a scoarţei din faţa sobei. Obrajii i se încinseră în dogoarea rumenă a focului. Lui Paul îi plăcea felul în care se lăsa în genunchi, cu capul pe un umăr. Avea mişcări sprintene şi iuţi. Era o plăcere să o urmăreşti. Nimic din ce făcea, nici un gest al ei, nu putea fi vreodată criticat de copii. Încăperea era caldă şi plutea miros de rufe proaspăt călcate. Mai tîrziu, sosi pastorul şi stătu de vorbă cu ea în şoaptă.

Paul căzu la pat cu un acces de bronşită. Nu era prea necăjit. Ce s-a întîmplat s-a întîmplat şi n-avea nici un rost să te iei la trîntă cu bolile. Îi plăceau serile, după ora opt, cînd se stingea lumina şi putea urmări dansul flăcărilor din sobă, reflectat pe întunecimea tavanului şi a zidurilor ; putea desluşi umbre uriaşe unduindu-se şi zvîrcolindu-se pînă cînd odaia părea să se fi umplut de făpturi care se luptau în tăcere.

Înainte de a se duce la culcare, tatăl intră în odaia bolnavului. Ori de cîte ori se îmbolnăvea cineva, se purta foarte blînd. Dar lui Paul îi tulbură visarea.

— Dormi, dragul meu ? întrebă Morel încetişor.

— Nu ; vine şi mama ?

— Termină de împăturit rufele. Ai nevoie de ceva ?

— N-am nevoie de nimic. Dar cît mai durează pînă vine ?

— Nu mai durează mult, puişorule.

Tatăl aşteptă nehotărît, un minut sau două, pe covoraşul din faţa sobei. Simţea că fiul nu-l doreşte. Apoi se duse în capul scării şi-i strigă nevesti-sii :

— Copilul întreabă de tine ; cît mai zăboveşti ?

— Pîn' ce termin, Doamne sfinte ! Spune-i să doarmă.

— Mama zice să dormi, îi repetă tatăl cu blîndețe lui Paul.

— Vreau să vină *ea*, stărui copilul.

— Zice că nu poate dormi pînă nu vii tu, strigă iar Morel, pe scară.

— Vai, vai! N-am să întîrzii. Și nu mai zbiera de pe scară. Mai sînt și ceilalți copii...

Morel intră din nou și se lăsă pe vine în fața focului din dormitor. Îi plăcea grozav focul.

— Zice că nu mai întîrzie mult.

Zăbovi în cameră un timp. Băiatul începea să se înfierbînte de iritare. Prezența tatălui părea să-i ațițe nervozitatea pricinuită de boală. În cele din urmă, Morel, după ce-și privi un răstimp fiul, spuse încetișor :

— Noapte bună, dragul meu.

— Noapte bună, răspunse Paul, răsucindu-se în așternut de ușurare că fusese lăsat singur.

Lui Paul îi plăcea la nebunie să doarmă cu maică-sa. În ciuda celor afirmate de igieniști, somnul desăvîrșit este acela pe care îl împarți cu o ființă iubită. Căldura, siguranța, liniștea sufletească, consolarea totală ce se degajă din atingerea celuilalt, leagă somnul care împletește în binefacerea lui și trupul și sufletul. Paul se lipea de maică-sa, și dormea, și se tămăduia ; iar doamna Morel, care întotdeauna dormea prost, se lăsa mai tîrziu furată de un somn adînc, ce părea să-i redeștepte încrederea.

În timpul convalescenței, Paul ședea pe pat, în capul oaselor, și privea la caii zgribuliți care se hrăneau din troacele de pe cîmp, răspîndind paie pe zăpada gălbuie, bătucită ; privea minerii care mărșăluiau spre casă — siluete mărunte, negre, adunate în pîlcuri, tîrîndu-se încet, pe potecile albe. Pe urmă, noaptea se ridica asemenea unui abur albăstrui, iscat din zăpadă.

În timpul convalescenței, totul era minunat. Fulgii de zăpadă răsăreau pe geam, rămîneau o secundă nemișcați, ca niște rîndunici, și apoi piereau într-o lacrimă de apă, ce se prelingea pe sticlă. La colțul casei, fulgii se învîrtejeau, ca niște porumbei în zbor. Și departe,

în vale, trenulețul șerpuia negru și șovăitor, brăzdînd nemărginirea albă.

Întrucît familia era atît de nevoiașă, toți copiii se simțeau fericiți dacă puteau aduce vreun sprijin material. În diminețile de vară, Annie, Paul și Arthur porneau cu noaptea în cap să culeagă ciuperci, prin iarba udă din care se înălțau ciocîrliile, și scormoneau în căutarea delicioaselor trupșoare nude, cu pielița albă, tainic pitite în verdeață. Și dacă izbuteau să culeagă o jumătate de pfund, se simțeau nețnchipuit de fericiți : încercau bucuria de a găsi ceva, bucuria de a primi ceva de-a dreptul din mîna Naturii, și bucuria de a contribui la fondurile familiei.

Dar cea mai importantă recoltă, după spicuirea grîului destinat fierturilor, erau murele. Simbăta, doamna Morel trebuia să cumpere fructe pentru budinci ; și îi plăceau murele. Așa că Paul și Arthur cutreierau crîngurile, dumbrăvile și carierele părăsite, în tot timpul cît se mai putea găsi măcar o mură ; la fiecare sfîrșit de săptămînă porneau în expediție. În regiunea satelor de mineri, murele ajunseseră oarecum o raritate. Dar Paul scotocea în lung și în lat. Îi plăcea să bată potecile în cîmp deschis, printre tufișuri. Și nu suferea să se întoarcă acasă la maică-sa cu mîna goală. Simțea că i-ar fi pricinuit o dezamăgire și ar fi preferat să moară decît s-o dezamăgească.

— Doamne sfinte ! exclama doamna Morel, cînd intrau în casă băieții, întîrziați, rupți de oboseală și flămînzi. Pe unde ați fost ?

— Ei, răspundea Paul, n-am găsit nici un bob, așa că ne-am dus pînă pe deal, la Misk. Și ia privește, mamă !

Doamna Morel se uita în coșuleț.

— Ah, astea-s grozave ! se minuna ea.

— Și-s mai bine de doi pfunzi, mamă, nu-i așa că-s peste doi pfunzi ?

Mama cîntărea coșul în mînă.

— Da, răspundea cu îndoială în glas.

După aceea, Paul căuta printre boabe o rămurică. Întotdeauna îi aducea o crenguță cu fructe, cea mai frumoasă pe care o găsea.

— Ce drăguț, spunea ea pe un ton bizar, tonul femeii care acceptă o atenție de la un îndrăgostit.

Băiatul prefera să colinde ziua întreagă, să cutreiere mile și mile, decît să se dea bătut și să vină acasă cu mîna goală. Cît timp a fost mic, doamna Morel nu și-a dat niciodată seama de acest lucru. Ea era o femeie care aștepta să-i crească copiii mari. Și William o preocupa în primul rînd.

Dar cînd William începu să lucreze la Nottingham și să se arate mai puțin pe acasă, mama deveni o tovarășă pentru Paul. În chip inconștient, Paul era gelos pe William, și acesta din urmă era gelos pe Paul. Dar, în același timp, erau buni prieteni.

Intimitatea doamnei Morel cu cel de-al doilea fiu al ei era mai subtilă și mai sensibilă, deși poate nu atît de pasionată ca aceea dintre ea și fiul mai mare. Se statornicise regula ca în după-mesele de vineri Paul să ridice banii. Minerii care lucrau în cele cinci mine erau plătiți vinerea, dar nu individual. Cîștigurile fiecărui abataj erau înmînate șefilor de echipă, ca principali contractanți, și aceștia făceau apoi împărțirea banilor fie la cîrciumă, fie la ei acasă. Și cum vineri după-masă școlile se închideau devreme, copiii puteau ridica banii în locul părinților. Fiecare dintre copiii Morel — William, Annie și apoi Paul — s-au îndeletnicit cu ridicarea banilor în după-mesele de vineri, pînă cînd le-a venit și lor rîndul să lucreze. Paul obișnuia să se ducă după bani pe la trei și jumătate, cu un săculeț de stambă în buzunar. Toate potecile roiau de femei, fete, copii și bărbați care se îndreptau spre birouri.

Birourile erau destul de frumoase : o clădire nouă, din cărămidă roșie, aproape ca o reședință, înălțată pe terenurile proprii ale minei, bine îngrijite, de la capătul aleii Greenhill. Holul clădirii fusese transformat în sală de așteptare, o încăpere lungă, goală, pavată cu dale albastre și mobilată doar cu o bancă prinsă de jur împrejur în zid. Aci ședeau minerii, în straiele lor de mină, murdare. Veniseră devreme. Femeile și copiii de obicei se plimbau în sus și-n jos pe aleile acoperite cu prundiș roșu. Paul examina întotdeauna bordura de gazon și pajiștea mare acoperită cu iarbă, pentru că printre fire

descoperea panseluțe și nu-mă-uita. Se auzea larmă de voci. Femeile își îmbrăcaseră pălăriile de la costumele de duminică. Fetele sporoviau în gura mare. Cîte un cățel alerga pe ici, pe colo. De jur împrejur, arbuștii verzi străjuiau neclintiți.

Deodată, dinăuntru se auzi strigîndu-se : „Spinney Park — Spinney Park". Toți lucrătorii de la Spinney Park dădură buzna în sală. Cînd veni și rîndul celor de la Bretty, Paul intră de-a valma cu mulțimea.

Casieria se găsea într-o încăpere mică. O străbătea o tejghea, care o împărțea în două. Îndărătul tejghelei stăteau doi bărbați : domnul Braithewaite și subalternul lui, domnul Winterbottom. Domnul Braithewaite era un bărbat masiv, cu o înfățișare gravă de patriarh, la care contribuia barba albă, cam rară. De obicei era înfofolit într-un fular uriaș de mătase, iar în căminul deschis ardea pînă spre mijlocul verii un foc zdravăn. Toate ferestrele erau închise. Uneori, iarna, oamenii care veneau de afară, de la aer curat, își simțeau gîtlejurile uscate din pricina îmbîcselii de la casierie. Domnul Winterbottom era un omuleț scund și gras, cu o chelie ca-n palmă. Făcea observații lipsite de haz, în timp ce șeful lui lansa mustrări patriarhale la adresa minerilor.

Camera era ticsită de mineri în straie de lucru, sau de alții care fuseseră acasă și se schimbaseră, de femei, unul sau doi copii și, de obicei, cîte un ciine. Paul era destul de pipernicit, așa încît adeseori soarta lui era să se amestece printre picioarele bărbaților, pe lîngă focul care-l pîrlea. Cunoștea ordinea numelor — era aceeași cu ordinea numerică a abatajelor.

— Holliday ! răsună vocea domnului Braithewaite.

Doamna Holliday înaintă tăcută spre tejghea, luă banii, se retrase.

— Bower... John Bower.

Spre tejghea înaintă un băiat. Domnul Braithewaite, masiv și irascibil, se holbă la el peste marginea ochelarilor.

— John Bower ! repetă el.

— Eu sînt, răspunse băiatul.

— Cum așa, parcă pînă acum aveai altfel de nas, grăi domnul Winterbottom, cel cu capul lustruit, privind peste tejghea.

Oamenii chicotiră, gîndindu-se la John Bower-senior.

— Cum de n-a venit taică-tu ? întreabă domnul Braithewaite cu o voce amplă, magistrală.

— Îi e rău, murmură băiatul.

— Trebuie să-i spui să se lase de băutură, rosti marele casier.

— Și dacă-ți dă un picior în fund de te lasă lat, te faci că nu observi, adăugă un glas batjocoritor din mulțime.

Toată lumea rise. Casierul cel masiv și important cercetă foaia următoare.

— Fred Pilkington ! strigă cu nepăsare.

Domnul Braithewaite era unul din acționarii principali ai firmei.

Paul știa că după încă două nume vine rîndul lui, și inima începu să-i bată. Se trezi îmbrîncit lîngă burlan. Îi frigea pulpele. Nu spera să poată răzbi prin zidul de oameni.

— Walter Morel ! răsună vocea.

— Aici ! icni Paul, mic și prăpădit.

— Morel... Walter Morel, repetă casierul, ținînd nota de plată între degetul mare și arătător, gata să treacă mai departe.

Spasme de timiditate îl înecau pe Paul și simțea că nu poate sau că nu-i vine să strige. Spinările oamenilor din fața lui îl anihilau cu totul. Atunci, domnul Winterbottom îl salvă :

— E aici. Unde-i băiatul lui Morel ?

Omulețul grăsun, roșu și chel își plimbă de jur împrejur ochii vioi. Arătă cu degetul spre cămin. Minerii întoarseră capetele, se dădură la o parte, îi făcură băiatului loc.

— Uite-l ! spuse domnul Winterbottom.

Paul se duse la tejghea.

— Șaptesprezece lire, unsprezece șilingi și cinci pence. De ce nu răspunzi cînd ești strigat ? întrebă domnul Braithewaite. Trînti peste nota de plată un săculeț cu cinci lire în monezi de argint apoi, cu o mișcare deli-

cată și elegantă luă un fișic de zece lire în monezi de aur și-l așeză lîngă argint. Aurul glisă pe hîrtie într-un rîuleț strălucitor. Casierul isprăvi de numărat banii ; băiatul împinse toată grămada de monezi pe tejghea, către domnul Winterbottom care reținea cotele pentru chirie și unelte. Aici începea o nouă suferință.

— Șaisprezece șilingi și șase pence, decretă domnul Winterbottom.

Băiatul era prea fisticit ca să poată număra. Împinse cîteva monezi de argint și o monedă de zece șilingi.

— Cît crezi că mi-ai dat aici ? întrebă domnul Winterbottom.

Băiatul îl privi, dar nu rosti nici un cuvînt. Habar n-avea cît îi dăduse.

— N-ai limbă-n gură ?

Paul își mușcă buzele și mai întinse cîțiva arginți.

— La școală nu vă învață să numărați ?

— Nu-i învață decît algebra și franceza, chicoti un miner.

— Și obrăznicia și nerușinarea, adăugă altul.

Din pricina lui Paul, aștepta alt miner. Cu degete tremurînde își împinse banii în săculeț și se strecură afară. În asemenea prilejuri suferea chinurile iadului.

Cînd ieși la aer și o porni pe Mansfield Road, ușurarea lui nu mai cunoștea margini. Pe zidul parcului creșteau petice de mușchi verde. Într-o livadă, pe sub meri, ciuguleau niște orătănii galbene și albe. Minerii mergeau în cîrd spre case. Băiatul pășea pe lîngă zid, sfios. Îi știa pe mulți dintre mineri, dar nu-i recunoștea pe sub masca de negureală. Și lucrul acesta însemna încă o suferință. Cînd ajunse la Bretty la Hanul Nou, taică-su nu sosise încă. Patroana, doamna Wharmby îl cunoștea ; bunică-sa, mama lui Morel, fusese prietenă cu doamna Wharmby.

— Taică-tu n-a venit încă, spuse patroana cu vocea aceea caracteristică, semidisprețuitoare, semiprotectoare a femeilor obișnuite să discute îndeobște cu bărbați maturi. Stai jos !

Paul se așeză pe muchia băncii din birt. Cîțiva mineri calculau într-un colț — făceau împărțeala banilor ; mereu intrau noi-veniți. Toți se uitau la băiat, fără să

spună o vorbă. În cele din urmă se arătă și Morel, repezit și dîndu-și aere, chiar cu fața neagră de cărbune.

— Bună ! i se adresă lui fii-su cu oarecare duioșie. Mi-ai făcut socotelile ? Vrei să bei ceva ?

Paul și ceilalți copii More fuseseră crescuți ca antialcoolici convinși, dar dac-ar fi băut o limonadă de față cu toți oamenii aceia, ar fi suferit mai cumplit decît dacă i s-ar fi smuls un dinte.

Patroana îl măsură de *haut en bas* [1], oarecum cu milă, dar și cu pică, inspirată de moralitatea lui fermă, înverșunată. Paul se întoarse acasă înnegurat. Intră pe tăcute. Vinerea era zi de coptură și de obicei îl aștepta cîte un corn cald. Maică-sa i-l puse dinainte.

Deodată, se întoarse spre ea, cu ochi scăpărători, într-o izbucnire de furie :

— Nu mă mai duc niciodată la birouri.

— Cum așa, ce s-a întîmplat ? întrebă doamna Morel surprinsă.

Accesele lui de furie bruscă o amuzau.

— *Nu* mă mai duc niciodată, declară el.

— O, foarte bine, atunci spune-i lui taică-tu.

Își mestecă piinița în dușmănie.

— Nu mă mai... nu mă mai duc după bani.

— Atunci o să se ducă unul din copiii Carlin ; or să fie foarte mulțumiți să primească cele șase pence, răspunse doamna Morel.

Cele șase pence constituiau unicul venit al lui Paul. Și-l cheltuia în cea mai mare parte cumpărînd daruri pentru zilele de naștere ale celorlalți ; era însă un venit, și el îl economisea. Dar... !

— N-au decît să le ia ei ! izbucni Paul. Eu n-am nevoie.

— A, foarte bine, făcu maică-sa. Dar nu-i nevoie să vorbești urît cu mine din cauza asta.

— Sînt respingători, și vulgari, și respingători, așa sînt, și eu nu mă mai duc niciodată ! Domnul Braithe-

[1] De sus în jos (fr.).

waite vorbește incorect englezește și domnul Winterbottom spune : „Băieții este".

— Și de asta nu vrei să te mai duci ? zîmbi doamna Morel.

Băiatul tăcu cîtăva vreme. Obrajii îi erau palizi, ochii întunecați și furioși. Maică-sa își vedea mai departe de treburi fără să-i dea atenție.

— Totdeauna stau în fața mea, așa că nu pot să-mi fac drum, spuse în cele din urmă copilul.

— Bine, băiețaș, dar nu trebuie decît să le *ceri* să-ți facă loc.

— Și Alfred Winterbottom zice : „Ce vă învață pe voi la școală ?"

— În tot cazul, pe *el* nu l-au învățat mare lucru, comentă doamna Morel, asta-i sigur — nici purtări, și nici minte — că șiretenia o are din născare.

Astfel, în felul ei specific, îl consola pe băiat. Hipersensibilitatea lui ridicolă o îndurera. Și uneori furia din ochii copilului o stîrnea, făcea ca sufletul ei amorțit să-și înalțe o clipă capul, surprins.

— Cît a fost socoteala ? întrebă ea.

— Șaptesprezece lire, unsprezece șilingi și cinci pence, iar reținerile șaisprezece șilingi și șase, răspunse băiatul. A fost o săptămînă bună ; iar reținerile pentru tata au fost numai de cinci șilingi.

În felul ăsta, doamna Morel putea calcula cît cîștigase bărbatul ei, și-l putea trage la răspundere dacă-i dădea prea puțini bani. Morel păstra întotdeauna secretă cifra cîștigului săptămînal.

Vinerea era seară de copt și de tîrguieli. De regulă, Paul rămînea acasă și supraveghea copturile. Prefera să stea în casă și să deseneze sau să citească ; îi plăcea foarte mult să deseneze. Annie întotdeauna „se distra" în serile de vineri ; Arthur își vedea ca de obicei de joaca lui. Așa încît Paul rămînea singur.

Doamnei Morel îi făcea plăcere să tîrguiască. În piața mică de pe culmea dealului, unde se întîlneau patru drumuri venind din Nottingham și Derby, Ilkeston și Mansfield, se ridicaseră o mulțime de dugheni. Mărfurile soseau din satele din jur cu căruțele. Piața mișuna de femei, drumurile erau ticsite de bărbați. Era grozav să

vezi atîția bărbați, pretutindeni, pe străzi. De obicei, doamna Morel se ciondănea cu vînzătoarea de ață de croșetat și dantele, simpatiza cu fructarul — care era un tontălău, dar nevastă-sa o afurisită — glumea cu vînzătorul de pește — un șarlatan, dar așa de nostim! — îl repezea pe vînzătorul de mușamale, era rece cu negustorul de vechituri, iar la olărie intra numai cînd era atrasă sau mai curînd trasă de albăstrelele de pe un castronaș. Atunci devenea de o politețe glacială :

— Mă-ntrebam cît să coste castronașul ăsta ?

— Pentru dumneavoastră, șapte pence.

— Mulțumesc.

Puse castronul la loc și plecă mai departe ; dar nu putea părăsi piața fără vas. Intră din nou, se învîrti printre oalele risipite cu nepăsare pe jos, și privi pe furiș la castronaș, prefăcîndu-se indiferentă.

Era o femeiușcă măruntă, cu bonetă și pardesiu negru. Boneta ei intrase în cel de-al treizecilea an de existență ; lucrul acesta o amăra grozav pe Annie.

— Mamă ! o implora fata, nu mai purta boneta asta flenduroasă.

— Și ce altceva să port ? răspundea mama acru. Sînt sigură că-i încă destul de bună.

La început, boneta avusese niște volane în creștet ; pe urmă îi pusese flori ; acum podoabele se reduceau la dantelă neagră și o bucățică de catifea.

— Arată cam dărîmată, spunea Paul. N-ai putea să-i dai un tonic ?

— Am să-ți trag o săpuneală pentru impertinența asta, se oțăra doamna Morel și-și lega vitejește panglicele bonetei sub bărbie.

Se uită iar la castronaș. Și ea și inamicul ei, olarul, se simțeau stingheriți, de parcă se declanșase un conflict între ei. Deodată, olarul strigă :

— Îl luați pe cinci pence ?

Doamna Morel tresări. Simți că-i îngheață inima ; dar se opri și-și luă castronașul.

— Îl iau, zise.

— Îmi faceți această favoare ? întrebă el. Ar trebui să-l scuipați cum se face cu lucrurile căpătate de pomană.

Doamna Morel plăti cu răceală cele cinci pence.

— Nu găsesc că mi l-ai dat de pomană, spuse ea. Dacă nu-ți convenea, nu mi-l lăsai la cinci pence !

— În dugheana asta îmbiesită și nenorocită trebuie să te socoți norocos dacă poți scăpa de lucruri, mormăi el.

— Ei da ; timpurile sînt cînd mai rele, cînd mai bune, filozofă doamna Morel.

Dar îl iertase pe olar. Erau iarăși prieteni. Acum cuteza din nou să-și plimbe degetele peste oale. Așa că era fericită.

Paul o aștepta, îi plăcea s-o vadă venind acasă de la tîrguieli. Erau momentele ei cele mai bune — arăta triumfătoare, ostenită, încărcată de pachete, îmbogățită sufletește. Îi auzi pasul iute și sprinten, la intrare, și-și înălță capul de peste desen.

— Of, suspină doamna Morel zîmbindu-i din prag.

— Ești încărcată, nu glumă ! exclamă el lăsînd jos pensula.

— Sînt ! gîfîi mama. Nepricopsita asta de Annie zicea c-o să mă aștepte în drum. Mă car cu atîta greutate !

Descărca pe masă sacoșa de sfoară și pachetele.

— Pîinea-i gata ? întreba îndreptîndu-se spre cuptor.

— Ultima-i la copt. Nu-i nevoie să inspectezi, n-am uitat de ea.

— Știi, olarul ăla ! începu doamna Morel închizînd cuptorul. Ții minte, spuneam că-i o lichea ? Ei bine, nu-i chiar așa de-al dracului.

— Zău ?

Băiatul o urmărea cu atenție. Doamna Morel își scoase boneta neagră.

— Nu. Cred că își ciștigă tare greu o pîine mă rog, ăsta-i un lucru de care se plînge toată lumea azi și asta-l face să fie acru.

— Și pe mine m-ar acri, comentă Paul.

— Ei, sigur, nu-i de mirare. Și mi-a lăsat... la cît crezi că mi-a lăsat *asta ?*

Scoase castronașul din învelișul de ziar ferfenițit, și-l privi cu plăcere.

— Ia să-l văd ! ceru Paul.

Mama și fiul mîncau vasul din ochi.

— Îmi *plac* obiectele pictate cu albăstrele, spuse Paul.

— Da, şi m-am gîndit că se potriveşte cu cana aia de ceai pe care mi-ai cumpărat-o tu.

— Un şiling şi trei pence, aprecie Paul.

— Cinci pence !

— E pe gratis, mamă !

— Da. N-am ştiut cum s-o întind mai iute cu el. Dar şi aşa am fost prea cheltuitoare, nu-mi dădea mîna să plătesc mai mult. Şi la urma urmei, dacă n-ar fi vrut, nu era obligat să mi-l lase la preţul ăsta.

— Nu era obligat, sigur că nu, spuse Paul, şi cei doi se întrecură să-şi potolească unul altuia teama de a-l fi păcălit pe olar.

— Poţi să pui compot în el.

— Sau cremă, ori jeleu.

— Ori ridichi şi salată verde.

— Nu uita de pîinea aceea din cuptor, spuse ea plină de voie bună.

Paul se uită în cuptor ; pipăi partea de jos a pîinii.

— E gata, spuse întinzîndu-i-o.

Doamna Morel încercă la rîndul ei pîinea.

— Da, întări ea, apoi îşi desfăcu sacoşa. Ah, sînt o nesăbuită care toacă banii. Ştiu bine c-am să rămîn fără-o leţcaie.

Dintr-un salt, Paul fu lîngă ea ca să vadă ultimul lux pe care tocase banii. Doamna Morel despături altă bucată de ziar şi scoase la iveală nişte răsaduri de pansele şi de margarete roşii.

— Patru pence ! gemu ea.

— Ce ieftin ! exclamă Paul.

— Da, dar taman în săptămîna *asta* nu-mi puteam permite.

— Dar ce frumoase-s !

— Nu-i aşa ? exclamă ea, uitînd de orice alt considerent şi lăsîndu-se furată de o bucurie pură. Paul, ia uită-te la aia galbenă — parcă-i o faţă de bătrîn.

— Exact ! strigă Paul aplecîndu-se ca să miroase florile. Şi ce mireasmă plăcută ! Dar sînt cam stropite cu noroi.

Alergă în spălător, se întoarse cu o cîrpă udă şi curăţă cu grijă panselele.

— Ia privește-l pe bătrîn acuma cînd e ud ! exclamă el.

— Da, se extazie doamna Morel, nemaiputîndu-și înfrina mulțumirea.

Copiii din strada Scargill alcătuiau un grup mai select. În capătul unde locuia familia Morel, nu erau prea numeroși. Ceea ce-i făcea și mai uniți. Băieții și fetele se jucau laolaltă, fetele amestecîndu-se în trînte și-n jocurile mai bărbătești, iar băieții luînd parte la jocurile cu dans, și la cele în cerc, sau la cele de-a cutare sau de-a cutare, ale fetelor.

Annie, Paul și Arthur îndrăgeau serile de iarnă, cînd afară nu era prea umed. Stăteau în casă pînă cînd minerii se întorceau cu toții pe la locuințele lor, și se lăsa un întuneric de tăiat cu cuțitul, iar străzile erau pustii.

Atunci își legau fularele la gît, pentru că, asemenea tuturor copiilor de mineri, nu puteau suferi paltoanele, și ieșeau afară. Drumul din fața casei era cufundat în beznă, iar la capătul lui se căsca hăul adînc al nopții, spart de un șirag de luminițe, jos, unde era mina Pinton, și de un altul, mult mai departe, pe partea cealaltă, unde se afla Selby.

Luminițele mai îndepărtate păreau să țintuiască bezna pe vecie. Copiii se uitau cu teamă în jos, spre unicul felinar plantat la capătul potecii care străbătea cîmpul. Dacă micul cerc luminos de sub felinar era pustiu, cei doi băieți se lăsau cotropiți de o reală tristețe. Stăteau cu mîinile în buzunare, sub felinar, întorcînd spatele către noapte, amărîți, privind la casele întunecate. Deodată, răsărea un șorțuleț sub un pardesiaș scurt și o fetișcană cu picioare lungi se apropia zburînd.

— Unde-i Billy Pillins și Annie a voastră și Eddie Dakin ?

— Nu știu.

Dar nu mai avea importanță — acum erau trei. Porneau un joc în jurul felinarului, pînă cînd năvăleau și ceilalți, urlînd. Atunci jocul devenea aprig și înverșunat.

Nu exista decît acest singur felinar. Îndărătul lui se adîncea marea albie a întunericului, de parcă întreaga noapte se adunase acolo. În față, peste cocoașa dealului, se deschidea alt drum larg și negru. Din cînd în cînd,

cîte cineva apărea pe deal și cobora cărarea spre cîmp. După ce străbătea vreo doisprezece metri, pierea înghițit de noapte. Copiii își continuau jocul.

Izolarea din jur îi făcea foarte uniți. Dacă izbucnea vreo ceartă, întregul joc se ducea de rîpă. Arthur era deosebit de susceptibil și Billy Pillins — de fapt Philips — era și mai și. Și atunci Paul trebuia să-i țină partea lui Arthur, iar de partea lui Paul trecea imediat Alice, în timp ce Billy Pillins era susținut întotdeauna de Emily Limb și de Eddie Dakin. Și atunci, cei șase combatanți se războiau, se încrîncenau cu îndîrjită vrăjmășie și fugeau acasă îngroziți. Niciodată n-a uitat Paul o noapte în care, în urma unei cumplit de sîngeroase lupte, a văzut o lună mare, roșie, ridicîndu-se încet, ca o pasăre uriașă, pe cărarea pustie din creasta dealului. Și și-a adus aminte de ce se spune în *Biblie*, că luna fi-va prefăcută în sînge. A doua zi s-a grăbit să se împace cu Billy Pillins, iar jocurile sălbatice, îndîrjite, continuară sub felinarul scăldat de atîta întunerec. Cînd doamna Morel intra în salon, îi auzea pe copii cîntînd de zor :

Eu port pantofi din piele de vițel,
Ciorapii din mătase străvezie,
Pe fiecare deget, un inel,
Și să mă scald în lapte îmi place mie.

Păreau atît de absorbiți de joc, încît glasurile lor, răsunînd în noapte, îți dădeau impresia unui trib de sălbatici care cîntau. Mama era tulburată ; și îi înțelegea cînd se întorceau acasă, seara la opt, cu obrajii încinși, ochii scăpărători și vocile întretăiate, pătimașe.

Le plăcea casa de pe strada Scargill pentru că era așezată în spațiu deschis, avînd la poale întreaga lume îngrămădită într-un căuș de scoică. În serile de vară, femeile se rezemau de zăplaz, tăifăsuind, cu fața către apus, și urmăreau cum se mistuie flăcările asfințitului, pînă cînd dealurile din Derbyshire se profilau pe orizontul roșu, zimțuite ca o creastă de salamandră.

În sezonul de vară, minele funcționau cu capacitate redusă, mai ales cele de cărbune moale. Într-o zi, doamna Dakin, vecină cu doamna Morel, ducîndu-se la

gard să-şi scuture scoarţele, scrută feţele unor bărbaţi care urcau agale dealul. Recunoscu pe dată că erau mineri. Rămase în aşteptare, o femeie înaltă, uscăţivă, cu faţa vicleană, înfiptă în coama dealului, ivindu-se aproape ca o sperietoare în faţa bieţilor mineri care trudeau la urcuş. Erau abia ceasurile unsprezece. În depărtare, pe culmile împădurite, plutea încă ceaţa care atîrnă ca un voal negru, străveziu, pe fundalul unei dimineţi de vară. Primul dintre bărbaţi ajunse la pîrleaz. „Cric-crac !" scîrţîiră scîndurile sub greutatea lui.

— Ce, aţi întrerupt lucrul ? strigă doamna Dakin.

— Da,' coană.

— Mare necaz că nu vă lasă să munciţi ! spuse ea sarcastic.

— Aşa-i, replică omul.

— Las' că abia aşteptaţi voi să ieşiţi din nou la suprafaţă.

Omul trecu mai departe. Doamna Dakin, ducîndu-se în fundul curţii, o pîndi pe doamna Morel la cenuşar.

— Cred că au suspendat la Minton, madam Morel, strigă ea,

— Să-ţi vină rău, nu alta, ripostă doamna Morel mînioasă.

— Ha ! Tocmai l-am văzut pe Jont Huthby.

— Măcar să nu-şi mai fi tocit pingelele de pomană, spuse doamna Morel.

Amîndouă femeile intrară în casă, dezgustate.

Minerii, cu feţele abia înnegrite, veneau înapoi în cîrd. Lui Morel nu-i plăcea să se întoarcă acasă. Se desfăta în dimineaţa însorită. Dar se dusese la mină ca să muncească, şi faptul că fusese trimis înapoi îl întărita.

— Doamne sfinte, la ora asta ! exclamă nevastă-sa cînd îl văzu intrînd.

— N-am ce-i face, femeie ! strigă.

— Mîncarea nu-i nici pe jumătate gata.

— Atunci am să-mi mănînc gustarea pe care am luat-o cu mine, izbucni el cu năduf.

Se simţea umilit şi frustrat.

Iar copiii, întorcîndu-se de la şcoală, se mirară să-şi vadă tatăl prînzind cu cele două felii groase de pîine

cu unt, mai degrabă uscate şi murdare, care fuseseră cărate la mină şi îndărăt.

— De ce-şi mănîncă tata gustarea acuma ? întrebă Arthur.

— Maică-ta ar fi zbierat la mine dacă n-o mîncam, pufni Morel.

— Ce mai poveste ! exclamă soţia sa.

— Şi-apoi, ar fi însemnat să se strice, urmă Morel. Eu nu sînt un risipitor ca voi ăştialalţi, care nu ştiţi decît să irosiţi. Eu dacă scap o bucăţică de pîine pe jos, la mină, cu tot praful şi murdăria de acolo, o ridic şi o mănînc.

— Altfel ar mînca-o şoarecii, spuse Paul, aşa că oricum nu s-ar irosi.

— Pîinea cu unt nu-i pentru şoareci, răspunse Morel. Murdară sau nu, prefer s-o mănînc eu decît să se irosească.

— Ai putea s-o laşi şoarecilor şi s-o scazi din costul primei halbe de bere, observă doamna Morel.

— Nu zău ! exclamă el.

În toamna aceea au dus-o foarte greu. William tocmai plecase la Londra şi mama simţea lipsa banilor aduşi de el în casă. Trimisese o dată sau de două ori cîte zece şilingi, dar era nevoit să-şi cumpere o sumedenie de lucruri, acum, pentru început. Scrisorile lui soseau cu regularitate, o dată pe săptămînă. Îi scria mult maică-sii povestindu-i despre viaţa lui, cum îşi făcea prieteni, cum el şi un francez îşi dădeau unul altuia lecţii, cum îi plăcea Londra. Maică-sa simţea că rămăsese acelaşi faţă de ea, ca şi acasă. Îi trimitea în fiece săptămînă scrisorile ei spontane, spirituale. Întreaga zi, în timp ce făcea curăţenie prin casă, se gîndea la el. Se găsea la Londra : avea s-ajungă cineva. Era, într-un fel, cavalerul *ei*, care-i purta flamura în bătălie.

Urma să vină de Crăciun pentru cinci zile. Niciodată nu mai avuseseră loc asemenea preparative. Paul şi Arthur cutreieraseră toate împrejurimile după ilice şi vîsc. Annie confecţionase serpentinele de hîrtie, după moda veche. Iar în cămară era un belşug nemaiîntîlnit. Doamna Morel pregăti un cozonac uriaş şi impunător. Simţindu-se generoasă ca o regină, îl învăţă pe Paul să cojească mig-

dale. Băiatul îndepărta cu respect pielițele de pe miezul lunguieț, și număra migdalele, nu cumva să se piardă vreuna. Se spune că ouăle se bat mai bine la rece. Așa că băiatul stătea în spălător, unde temperatura era aproape de îngheț, și bătea de zor cu telul, apoi alerga entuziasmat la maică-sa, pe măsură ce albușurile se înspumau, tot mai crescute și mai pufoase.

— Mamă, ia te uită ! nu-i grozav ?

Balansă un bulgăraș de spumă pe vîrful nasului, apoi îl suflă în aer.

— Hei, nu-l risipi ! îl dojeni maică-sa.

Toți ai casei erau înnebuniți de febra preparativelor. William urma să sosească în seara de ajun. Doamna Morel inspectă cămara. Era garnisită cu un cozonac mare cu stafide, plăcinte cu orez, tarte cu dulceață, tarte cu lămîie și plăcinte cu carne tocată — două platouri uriașe. Acum isprăvea cu copturile — tarte spaniole și plăcinte cu brînză. Fiecare colțișor din casă era împodobit. Ramura de ilice cu boabe roșii, ornată cu globuri luminoase și sclipitoare, se legăna încet deasupra capului doamnei Morel, în timp ce-și aranja în bucătărie micuțele tarte. În sobă duduia un foc puternic. Plutea o aromă de cozonac. William trebuia să sosească la ora șapte, dar de bună seamă că trenul va întîrzia. Cei trei copii ieșiseră să-l întîmpine. Era singură în casă. Dar la șapte fără un sfert reapăru Morel. Soțul și soția nu schimbară o vorbă. El ședea în jilț, stîngaci din pricina emoției, iar ea își vedea liniștită de copturi. Doar din felul foarte grijuliu în care își îndeplinea treburile, puteai vedea cît era de emoționată. Ceasul ticăia ritmic.

— La cît ziceai că vine ? întrebă Morel pentru a cincea oară.

— Trenul trebuie să sosească la șase și jumătate, replică ea cu emfază.

— Atunci o să fie aici la șapte jumate.

— Ei, să fii tu sănătos, în Midland întîrzie ore întregi, răspunse ea chipurile cu indiferență.

Dar nutrea speranța că, așteptîndu-se să întîrzie, o să-l facă să vină mai devreme. Morel ieși în prag, ca să-l vadă sosind. Apoi se întoarse din nou.

— Doamne sfinte, omule! exclamă ea. Pare-ai fi o cloşcă înfuriată.

— N-ar fi mai bine să-i pregăteşti ceva gata de mîncare? întrebă tatăl.

— E timp berechet.

— După cîte văd *eu* nu prea e, răspunse Morel întorcîndu-se îmbufnat în jilţ.

Nevastă-sa începu să elibereze masa. Ceainicul cînta. Aşteptau şi aşteptau.

Între timp, cei trei copii se aflau pe peron la Sethley Bridge, pe linia principală Midland, la două mile depărtare de casă. Aşteptară un ceas. Sosi un tren — dar William nu era în el. La capătul liniei străluceau luminile roşii şi verzi. Era întuneric beznă şi foarte frig.

— Ia întreabă-l dac-a sosit trenul de la Londra, o îndemnă Paul pe Annie cînd apăru un impiegat cu şapcă.

— Nu-l întreb nimic. Ţine-ţi gura — s-ar putea să ne expedieze de aici.

Dar Paul murea de dorinţa ca omul să afle că ei aşteptau pe cineva din trenul de Londra: suna atît de grandios! Era însă prea timid ca să acosteze pe oricine, darmite să pună o întrebare unui impiegat cu şapcă. Cei trei copii nu cutezau să intre în sala de aşteptare, de teamă să nu fie daţi afară, şi de teamă să nu se întîmple ceva în timp ce ei ar lipsi de pe peron. Şi continuau să aştepte în beznă şi în frig.

— A întîrziat un ceas şi jumătate, spuse Arthur patetic.

— Mă rog, e ajun de Crăciun, comentă Annie.

Deveniră tot mai tăcuţi. Nu venea. Scrutau întunericul de-a lungul liniei ferate. Într-acolo era Londra! Părea la capătul lumii. Ce nu se poate întîmpla cînd vii de la Londra! îşi spuneau în gînd. Erau prea tulburaţi ca să mai vorbească. Îngheţaţi şi nenorociţi şi muţi, se înghesuiau unul într-altul, pe peron.

În cele din urmă, după mai bine de două ore, din beznă scînteiară ochii rotunzi ai unei locomotive. Un hamal începu să alerge. Copiii se dădură îndărăt cu inimile bătînd să le sară din piept. Două uşi se deschiseră şi dintr-un compartiment coborî William. Alergară la el. Plin de veselie, le dădu să ţină pachete şi pe dată începu să le

explice că trenul acesta mare oprise special pentru el la o haltă atît de măruntă ca Sethley Bridge, unde de obicei nu oprește.

În vremea aceasta, părinții erau tot mai îngrijorați. Masa fusese pusă, costițele prăjite, totul era gata. Doamna Morel își îmbrăcă șorțul negru. Purta rochia ei cea mai bună. Apoi se așeză, prefăcîndu-se că citește. Fiecare minut era o tortură.

— Hm ! făcu Morel, a trecut un ceas jumate !

— Și copiii ăia care așteaptă !

— Se vede că încă n-a venit trenul.

— Îți spun, în ajunul Crăciunului întîrzie *ore* întregi.

Amîndoi erau furioși unul pe celălalt și chinuiți de îngrijorare. Afară, frasinul gemea în vîntul rece, aspru. Și nemărginirea aceea de noapte care se așterne între Londra și casă ! Doamna Morel suferea. Ticăitul ușor al ceasului o enerva. Se făcea atît de tîrziu ; era de neîndurat !

În cele din urmă, se auzi zgomot de voci și un pas în bătătură.

— A venit ! strigă Morel sărind în sus.

Apoi se trase îndărăt. Mama se repezi la ușă și așteptă. Puțină zarvă, tropăit de picioare și ușa se deschise brusc. Era William. Trînti pe jos geamantanul cu burduf și o luă în brațe pe maică-sa.

— Mater !

— Băiatul meu ! strigă ea.

Și timp de două secunde, nu mai mult, îl strînse și-l sărută. Apoi se retrase și rosti, încercînd să-și facă tonul cît mai firesc :

— Dar ce întîrziere ai avut !

— Nu-i așa ? strigă el întorcîndu-se către taică-su. Bună, tată.

Cei doi bărbați își strînseră mîna.

— Bună, băiete !

Lui Morel i se umeziră ochii.

— Credeam că nu mai vii, adăugă el.

— Of, veneam eu, oricum, exclamă William.

Apoi fiul se întoarse iar spre maică-sa.

— Dar ce bine arăți ! spuse ea cu mîndrie, rîzînd.

— Ei, te cred, exclamă William. Așa-i cînd se întoarce omul acasă !

Era un tînăr frumos, voinic, cu o ținută dreaptă și o înfățișare plină de cutezanță. Privi de jur împrejur la ramurile verzi și la creanga de ilice sub care te sărută, și la tartele micuțe care se găseau pe cuptor, în tăvițele lor.

— Pe bunul Dumnezeu, mamă, aici nu s-a schimbat nimic ! rosti cu ușurare, parcă.

O clipă domni tăcerea. Apoi William făcu un salt, luă o tartă de pe cuptor și și-o vîrî toată în gură.

— Ei, mai văzuși vreodată asemenea munte de copturi pentru niște pomanagii ! glumi tatăl.

Le adusese cadouri cu ghiotura. Cheltuise pînă la ultimul penny pe daruri. În casă plutea o atmosferă de supraabundență. Pentru maică-sa luase o umbrelă cu mîner aurit. A păstrat-o doamna Morel cîte zile a avut, și n-ar fi pierdut-o pentru nimic în lume. Fiecare primi cîte un dar minunat și în afară de astea mai adusese kilograme de dulciuri necunoscute : rahat, ananas glasat și alte asemenea lucruri cum numai în splendorile Londrei se pot găsi, așa gîndeau copiii ; Paul se împăuna printre prietenii săi în legătură cu dulciurile :

— Ananas adevărat, tăiat în felii, și pe urmă turnat în zahăr sticlos — extraordinar !

Întreaga familie era nebună de fericire. Căminul era cămin și țineau la el cu pasiune, indiferent prin cîte suferințe ar fi trecut. Avură loc petreceri, se distrară. Oamenii veneau să-l vadă pe William, să constate cum îl schimbase Londra. Și cu toții îl găseau „un adevărat gentleman și un băiat așa de frumușel, pe cuvîntul meu !"

În ziua cînd plecă înapoi, copiii se ascunseră prin diferite unghere ca să plîngă. Morel se duse la culcare amărît, iar doamna Morel se simțea parcă narcotizată : îi amorțiseră simțurile. Îl iubea pătimaș.

William lucra în biroul unui avocat care avea de-a face cu o mare agenție de navigație, și, în miezul verii, șeful său îi oferi o călătorie pe Marea Mediterană, cu unul din vapoarele firmei, în schimbul unei sume foarte mici. Doamna Morel îi scrise : „du-te, du-te, băiatul meu.

S-ar putea să nu ți se mai ivească vreodată asemenea prilej, și o să fiu aproape mai bucuroasă știindu-te în croazieră pe Mediterana, decît dac-ai veni acasă." Dar William își petrecu acasă cele două săptămîni de vacanță. Nici măcar Mediterana, care-i ațițase tot dorul tinerese de călătorii și toată uimirea lui de om sărac în fața minunilor Sudului, nu-l putea îndepărta, cînd era vorba să vină acasă. Și lucrul acesta o despăgubi pe maică-sa pentru multe suferințe.

V

PAUL SE LANSEAZĂ ÎN VIAȚĂ

Morel era un om neatent, nepăsător în fața pericolului. Drept urmare, suferea nenumărate accidente. Cînd doamna Morel auzea uruitul unui vagon de cărbuni gol încetînd drept în poarta ei, alerga în odaia din față ca să se uite afară, așteptîndu-se să-l vadă pe bărbatu-su zăcînd în vagonet, cu fața cenușie pe sub negreala de cărbune, cu trupul moale, lipsit de vlagă, și vătămat de cine știe ce rană. Dacă ar fi fost așa, ar fi fugit îndată afară, să ajute la transportare.

Cam la un an după plecarea lui William la Londra, și exact după ce Paul părăsise școala pentru a-și căuta o slujbă, doamna Morel tocmai se afla în odăile de sus, iar fii-su pieta în bucătărie — mînuia penelul cu pricepere — cînd se auzi o bătaie în ușă. Paul lăsă cu neplăcere penelul din mînă și se duse să vadă cine e. În aceeași clipă maică-sa deschise o fereastră de sus și se uită în stradă. În prag se afla un băiețandru de la mină, mînjit de cărbune.

— Aici stă Walter Morel ? întrebă.

— Da, răspunse doamna Morel. Ce e ?

Dar ghicise despre ce-i vorba.

— Domnul matale s-a rănit.

— Of, Doamne ! exclamă ea. Ar fi fost de mirare să nu se fi rănit, băiete. Și ce-a mai pățit de astă dată ?

— Nu știu sigur, da' pe undeva pe la picior. L-au dus la spital.

— Doamne sfinte ! strigă ea. Vai, dragă, ce om e și ăsta ! Cinci minute de liniște n-ai cu el. Să fiu a naibii

dacă nu-i așa. Abia i s-a tămădui degetul mare, și poftim ! L-ai văzut ?

— L-am văzut jos în mină. Și i-am văzut cum îl cărau într-un vagonet, și era leșinat ca mort. Dar a zbierat ca din gură de șarpe cînd l-a examinat doctorul Fraser în camera lămpilor — și tuna și fulgera și zicea că să fie dus acasă, că nu vrea să meargă la spital.

Băiețandrul bolborosi ceva în chip de încheiere.

— Te cred că voia să vină acasă, ca tot greul pe capul meu să cadă ! Mulțumesc, băiete. Oh, Doamne, ce m-am mai săturat — mi-e scîrbă și lehamite, asta mi-e !

Coborî la parter. Paul își strînse mecanic sculele de pictură.

— Și trebuie să-i fie destul de rău dacă l-au dus la spital, urmă ea. Dar ce nevolnic mai e și omul ăsta ! *Alții* nu fac atîtea accidente. Da, cred și eu, voia să-mi puie tot greul mie în circă. Vai, Doamne, tocmai acum cînd începeam și noi să mai răsuflăm un pic. Dă la o parte toate uneltele celea, că nu-i vreme de pictat acuma. La ce oră e trenul ? Va trebui să o întind pînă la Keston. Trebuie să las baltă curățenia în dormitor.

— Pot să fac eu mai departe, mamă, se oferi Paul.

— Nu-i nevoie. Am să prind la înapoiere trenul de șapte, așa cred. Oh, Sfîntă Fecioară, ce mai tărăboi o să facă ! Și bolovanii ăia de granit de la Tinder Hill — oricît le-ar numi el pietre de rinichi — o să-l hurduce de-o să-l facă bucăți. Mă întreb de ce n-or fi reparînd drumul, cînd e în asemenea hal de deteriorat și oamenii trec într-una pe acolo cu ambulanța. Ai fi crezut c-or să clădească un spital aicea. Doar oamenii au cumpărat terenul și, slavă Domnului, accidente ar fi destule ca să-l facă să meargă. Da' nu, zor nevoie să-i care zece mile într-o haraba de ambulanță pîn' la Nottingham. Mai mare rușinea ! Oh, și ce tărăboi o să facă ! Știu eu c-așa o să fie ! Oare cine o fi cu el ? Barker, cred. Bietul om, cred că i-ar fi plăcut mai bine să se afle oriunde în altă parte. Da' măcar o să aibă grijă de el, de asta sînt sigură. Și nu se știe cît o să fie țintuit în spitalu ăla — și ce draci o să aibă, mamă, mamă ! Da' dacă-i vorba numai de picior încă nu-i așa de rău.

În tot acest timp se pregătea de drum. Își scoase în grabă pieptarul și se ghemui sub boiler în timp ce apa picura încet în chiuvetă.

— Of, vedea-l-aș în fundul mării să-l văd, boilerul ăsta ! se văită în timp ce învîrtea nervoasă robinetul.

Avea brațe surprinzător de frumoase și puternice, pentru o femeie mărunțică.

Paul își adună sculele, puse ceainicul la fiert, așternu fața de masă.

— Pînă la patru și douăzeci nu-i nici un tren, spuse el. Așa că ai tot timpul.

— Ba nu, n-am ! strigă maică-sa privindu-l peste marginea prosopului în timp ce-și ștergea fața.

— Ba ai. Oricum, trebuie să bei o ceașcă de ceai. Vrei să te însoțesc pînă la Keston ?

— Să mă însoțești ? Și de ce, mă rog, aș vrea să știu ? Hai să vedem ce trebuie să-i duc ? O, Doamne ! Cămașa curată... și noroc că are una curată. Da' mai bine s-o pun la aerisit. Și ciorapi — ba de ciorapi n-o să aibă nevoie — și un prosop, cred, și batiste. Ce altceva ?

— Un pieptene, un cuțit, o furculiță și o lingură, completă Paul.

Nu era prima oară că taică-su se găsea la spital.

— Dumnezeu știe în ce hal de murdărie i-or fi picioarele, continuă doamna Morel în timp ce-și pieptăna părul lung, castaniu, moale ca mătasea și ici-colo argintat. Se spală cu multă grijă pînă la brîu și gîndește că de la mijloc în jos nu contează. Da-mi închipui că văd ei destule din astea pe-acolo.

Paul pusese masa. Îi tăie maică-sii vreo două felii de pîine foarte subțiri, pe care le unse cu unt.

— Uite aici ! îi spuse el punîndu-i o ceașcă cu ceai în fața scaunului.

— Nu mă bate la cap ! îl repezi ea furioasă.

— Ba trebuie, uite că-i totul gata, stărui băiatul.

Așa încît se așeză și-și sorbi ceaiul și înghiți cîteva îmbucături, în tăcere. Căzuse pe gînduri. Cîteva minute mai tîrziu plecă, parcurgînd pe jos cele două mile și jumătate pînă la halta Keston. Băgase în sacoșa umflată toate lucrurile pe care i le ducea la spital. Paul o urmări

din priviri în timp ce urca poteca printre gardurile de mărăcini — o siluetă micuță, mișcîndu-se iute — și-l duru inima văzînd-o din nou zvîrlită în necazuri și amărăciuni. Iar maică-sa, urcînd repede, îmboldită de griji, simțea că lăsase în urmă-i inima fiului care veghea asupră-i, îl știa că împărtășește cît poate din povara ei, ba chiar că-i este reazem. Și cînd ajunse la spital, își spuse : „L-aș necăji rău pe băiat dacă i-aș povesti ce grea e situația. Trebuie să fiu cu băgare de seamă."

Și cînd își tîrî din nou picioarele spre casă, îl simți că-i iese în întîmpinare, ca să împartă greutatea cu ea.

— E rău ? întrebă Paul, de îndată ce intră în casă.

— Destul de rău, îi răspunse.

— Ce e ?

Doamna Morel oftă și se așeză, desfăcîndu-și panglicile bonetei. Fiul îi urmări fața înălțată și mîinile mici, muncite, care trăgeau de funda de sub bărbie.

— Mă rog, continuă ea, nu-i propriu-zis periculos, dar sora spune că-i zdrobit rău. Știi, i-a căzut un bolovan mare peste picior — aicea — și are o fractură dublă. I-au ieșit bucăți de os prin carne...

— Vai... ce groaznic ! exclamară copiii.

— Și, desigur, el spune c-o să moară... n-ar semăna cu el, dacă n-ar spune-o. „S-a zis cu mine, fato !" îmi spune privindu-mă în ochi. „Nu vorbi prostii, îi zic eu, doar n-ai să mori că ți-ai rupt un picior, oricît de rău ți l-ai fi terciuit." „De aici nu mai ies decît în ladă de brad", geme el. „Mă rog, zic eu, dacă vrei să te așeze într-o ladă de lemn din grădină, cînd te-i simți mai bine, n-am nici o îndoială că or s-o facă." „Bineînțeles, dacă o să socotim că-i face bine", a zis sora. E o soră foarte de treabă, dar cam severă.

Doamna Morel își scoase boneta. Copiii așteptau în tăcere.

— Desigur că-i *e rău*, urmă ea, și o să-i fie. A fost o lovitură puternică, și a pierdut o mulțime de sînge ; și zdrobitura e foarte periculoasă. Nu-i sigur că o să se vindece ușor. Și apoi mai e și pericolul de infecție și cangrenă — dacă se ivesc complicații, se poate pierde în doi timpi și trei mișcări. Dar el e un om cu sînge curat și

are o carne care se lecuieşte nemaipomenit de iute, aşa că nu văd de ce s-ar ivi complicaţii. Desigur e o rană...

Era lividă de emoţie şi de teamă. Cei trei copii îşi dădură seama că tatăl lor era foarte grav, şi întreaga casă părea cufundată în tăcere şi în spaimă.

— Întotdeauna se înzdrăveneşte el pîn' la urmă, spuse Paul după un timp.

— Asta i-am zis şi eu, întări maică-sa.

Toţi se învîrteau prin casă fără să scoată o vorbă.

— Şi adevărat că arăta aproape sfîrşit, adăugă ea. Dar sora zice că-i din cauza durerii.

Annie luă pardesiul şi boneta maică-sii.

— Şi cum s-a mai uitat la mine cînd am dat să plec! I-am zis: „Acuma trebuie să mă duc, Walter, din cauza trenului... şi a copiilor". Şi s-a uitat lung la mine. E dureros.

Paul îşi luă penelul şi se apucă de pictat. Arthur ieşi să aducă nişte cărbune. Annie şedea cu o faţă deznădăjduită. Iar doamna Morel, aşezată în micul balansoar pe care i-l construise bărbatul ei cînd fusese însărcinată cu primul copil, rămase nemişcată, dusă pe gînduri. Era îndurerată şi suferea amarnic pentru omul atît de grav rănit. Şi cu toate acestea, în inima inimii ei, acolo unde ar fi trebuit să o ardă iubirea, era un gol. Acum, cînd toată mila ei de femeie era stîrnită la maximum, cînd ar fi trudit de moarte ca să-l poată îngriji şi salva, cînd ar fi luat asupra ei întreaga lui suferinţă dacă i-ar fi stat în putere, undeva, adînc, în străfundurile sufletului, simţea o totală indiferenţă faţă de el şi de chinurile lui. Asta o îndurera cel mai mult, această neputinţă de a-l iubi, chiar cînd îi erau răscolite cele mai puternice emoţii. Rămase multă vreme îngîndurată.

— Să vă spun una bună, îşi aminti deodată; cînd am ajuns la jumătatea drumului spre Keston, mi-am dat seama că am plecat de acasă cu ghetele mele de lucru — ia uitaţi-vă numai la ele!

Purta o pereche de ghete vechi de-ale lui Paul, cafenii şi tocite la vîrf.

— Nu ştiam ce să mă fac de ruşine, adăugă ea.

A doua zi dimineața, cînd Annie și Arthur erau la școală, doamna Morel stătu din nou de vorbă cu fiul ei, care o ajuta la treburile casei.

— La spital l-am găsit pe Barker. Să-l fi văzut cum arăta, bietul om. „Ia zi, i-am spus, cum ai călătorit cu el?“ „Nu mă mai întreba, cucoană!“ mi-a răspuns. „Las' că-mi dau seama cum o fi fost“, zic eu. „A fost rău de tot pentru el, madam Morel, rău a fost!“ „Știu“, zic eu. „La fiecare hurducătură simțeam că-mi sare inima-n gît, a continuat Barker. Și ce mai țipa! Cucoană, pentru tot aurul din lume n-aș mai vrea să trec prin asta.“ „Te înțeleg foarte bine“, i-am răspuns. „E o treabă împuțită“, a continuat el, și-o să dureze mult și bine pînă s-o lecui“. „Așa mă tem și eu“, i-am zis. Îmi place domnul Barker, da — îmi place. Are ceva foarte bărbătesc în el.

Paul își reluă tăcut munca.

— Și, de la sine înțeles, urmă doamna Morel, pentru un om ca taică-tu spitalul e greu de îndurat. El nu înțelege ce-s alea reguli și regulamente. Și nu lasă pe nimeni să-l atingă, cît timp îi merge. Data trecută, cînd și-a zdrobit mușchiul la coapsă, și trebuiau schimbate pansamentele de patru ori pe zi, lăsa pe cineva să-l atingă în afară de maică-sa și de mine? Doamne ferește! Așa că îți dai seama ce-o să aibă de tras acolo, cu surorile. Nu-mi place că l-am lăsat singur. Mi-a fost rușine, cînd l-am sărutat de rămas bun și am plecat.

Astfel îi vorbea fiului ei, aproape de parc-ar fi gîndit cu glas tare, iar el recepta pe cît putea, împărtășindu-i tulburarea și, în felul acesta, ușurîndu-i-o. Pînă la urmă, doamna Morel ajunse, fără să-și dea seama, să împărtășească toate grijile cu fiul ei.

Morel trecu printr-o încercare foarte grea. Timp de o săptămînă se găsi într-o situație critică. Apoi începu să se întremeze și atunci, știindu-l pe cale de însănătoșire, întreaga familie răsuflă ușurată și începu să trăiască fericită.

N-o duseră prea greu în timpul spitalizării lui Morel. Primeau paisprezece șilingi pe săptămînă de la mină, zece șilingi ajutor de boală și cinci șilingi din fondul pentru incapacitate de muncă; și apoi în fiecare săptămînă

tovarășii de echipă aduceau cîte ceva pentru doamna Morel — cîte cinci, ori șapte șilingi — așa încît o scotea binișor la capăt. Și în timp ce Morel mergea spre însănătoșire la spital, familia era extrem de fericită și de liniștită. În fiecare sîmbătă și miercuri, doamna Morel pleca la Nottingham să-și vadă soțul și de fiecare dată se întorcea cu cîte un flecușteț : un tub mic de vopsea pentru Paul, sau niște hîrtie de desen ; două cărți poștale ilustrate pentru Annie, de care se bucura zile întregi întreaga familie, înainte de a i se da voie fetei să le expedieze ; sau un fierăstrău de traforaj pentru Arthur, ori o placă de lemn. Își istorisea bucuroasă aventurile de prin magazinele mari. Curînd, vînzătorii din prăvălia cu materiale de pictură începură s-o cunoască și să știe totul despre Paul. Fata de la librărie îi purta un interes deosebit. Cînd se întorcea de la Nottingham, doamna Morel era plină de vești. Cei trei copii stăteau în jurul ei pînă venea vremea de mers la culcare, și o ascultau, intervenind, dezbătînd. Adeseori Paul întețea focul.

— Acum eu sînt bărbatul în casă, îi spunea cu bucurie maică-sii.

Vedeau și ei cît de pașnic poate fi un cămin. Și aproape că regretau — deși nici unul dintre ei n-ar fi recunoscut asemenea mîrșăvie — faptul că tatăl lor avea să revină în curînd.

Paul avea acum paisprezece ani și căuta de lucru. Era un băiat mai curînd scund, delicat, cu părul castaniu-închis și ochi de un albastru-deschis. Fața își și pierduse rotunjimile copilărești și începuse să semene oarecum cu a lui William : trăsături aspre, aproape angulare — și de o extraordinară mobilitate. De obicei părea să sesizeze lucrurile din zbor ; era plin de viață și de căldură ; zîmbetul lui, ca și al maică-sii, se ivea brusc și era plin de farmec ; dar alteori, cînd șuvoiul simțămintelor sale se lovea de vreo piedică, fața îi devenea stupidă și urîtă. Era genul acela de băiat care devine caraghios și mitocan de îndată ce nu e înțeles, sau cînd simte că e disprețuit ; dar care, la primul semn de căldură, redevine adorabil.

Suferea cumplit la orice prim contact, indiferent cu ce sau cu cine. Cînd împlinise şapte ani, şcoala însemnase un coşmar şi o tortură pentru el. Dar mai tîrziu începuse să-i placă. Şi acum, cînd îşi dădea seama că trebuie să-şi găsească un rost, trecea prin chinuri de timiditate încrîncenată. Picta destul de bine pentru vîrsta lui şi ştia puţină franceză şi germană şi matematică, atîta cît îl învăţase domnul Heaton. Dar nimic din ce ştia nu avea vreo valoare comercială. Nu era îndeajuns de voinic pentru munca manuală grea, aşa zicea maică-sa. Nu se prea omora să meşteşugărească, îi plăcea mai curînd să colinde, să facă excursii prin regiune, să citească sau să picteze.

— Tu ce vrei să faci ? îl întreba mama.

— Orice.

— Asta nu-i un răspuns, se enerva doamna Morel.

Dar era într-adevăr unicul răspuns pe care i-l putea da.

Ambiţia lui, în ce priveşte bunurile acestei lumi, era să cîştige în linişte treizeci sau treizeci şi cinci de şilingi pe săptămînă, undeva pe lîngă casă, şi apoi, după ce avea să moară taică-su, să locuiască într-o vilişoară împreună cu mama, să picteze şi să se plimbe cînd ar fi avut chef, şi să trăiască de-a pururi fericit. Acesta era programul în ce priveşte realizările personale. Dar în sinea lui era mîndru, măsurîndu-i pe oameni în comparaţie cu el şi etichetîndu-i, inexorabil. Şi spera că *poate* va izbuti cîndva să fie pictor, pictor cu adevărat. Dar la speranţa aceasta renunţă curînd.

— Atunci, îi spuse maică-sa, trebuie să urmăreşti în ziare ofertele de serviciu.

Se uită la ea. I se părea că are de trecut printr-o umilinţă şi o cazană amară. Dar nu răspunse nimic. Cînd se deşteptă a doua zi dimineaţă, întreaga lui făptură era crispată de un singur gînd :

„Trebuie să mă duc şi să cercetez ofertele de serviciu."

Gîndul stătea înscris pe frontispiciul zilei, ucigînd pentru el orice bucurie, ba chiar însăşi viaţa. Îşi simţea inima strînsă cu un nod.

Şi apoi, pe la ora zece, porni. Era socotit de toţi drept un copil ciudat, liniştit. În timp ce străbătea strada

însorită a orășelului, avea impresia că oamenii pe care-i întîlnea gîndeau în sinea lor : „Se duce la sala de lectură a cooperativei ca să se uite în ziare după o slujbă. Nu-și poate găsi o slujbă. Se vede că trăiește pe spinarea maică-sii". Apoi se strecură pe scările de piatră ale cooperativei, în spatele prăvăliei de manufactură, și aruncă o privire în sala de lectură. De obicei, se aflau acolo unul sau doi cititori, fie moșnegi de care nimeni n-avea nevoie, fie mineri aflați în concediu medical. Așa încît, intră în sală cu inima strînsă și chinuită, cînd îi văzu ridicînd privirile spre el ; se așeză la masă și se prefăcu că studiază știrile. Știa că oamenii gîndeau : „Ce caută un băiat de treisprezece ani într-o sală de lectură, răsfoind ziarele ?" și suferea amarnic.

Apoi se uită gînditor pe fereastră. Se și simțea prizonier al industrialismului. Talgere mari de floarea-soarelui priveau peste zidul roșu al grădinii din față, uitîndu-se în jos, în felul lor cochet, la femeile care zoreau pe stradă cu cumpărăturile pentru prînz. Valea, scăldată de grîu, strălucea în soare. Două mine de cărbuni, rătăcite în cîmp, își unduiau penajele de fum alb, subțiratic. În depărtare, pe dealuri, se întindeau pădurile din Aldersley, întunecate și fascinante. Își simțea inima grea. Intra în sclavie. Libertatea lui, libertatea din draga vale a vetrei părintești, începea să se spulbere.

Camionul berarului venea hodorogind dinspre Keston, încărcat cu butoaie enorme, patru de fiecare parte, ca boabele de fasole într-o păstaie plesnită. Camionagiul, tronînd la înălțime, hurducat zdravăn pe banca lui, apărea la nivelul ochilor lui Paul. Părul camionagiului, pe țeasta lui mică, rotundă, era aproape albit de soare, iar pe brațele roșii și groase, care se bălăbăneau leneș în poala șorțului de sac, luceau firișoare de păr alb. Fața roșcovană îi strălucea și părea aproape adormită sub dogoarea soarelui. Caii, cafenii și frumoși, mergeau nestruniți și arătau de departe a fi stăpînii situației.

Paul își dorea să fi fost un imbecil. „Aș vrea, își spunea în gînd, să fiu un grăsan ca ăsta și să mă perpelesc ca un cîine în soare. Aș vrea să fiu un porc și camionagiu de berar."

Cînd sala de lectură se goli în sfîrșit, își copie în grabă pe un petic de hîrtie un anunț, apoi un altul și o șterse de acolo extrem de ușurat. Maică-sa avea să cerceteze adresele copiate.

— Da, îi zise ea, poți să încerci.

William îi alcătuise în vacanță o scrisoare de solicitare, admirabil ticluită, în termeni de specialitate, pe care Paul o copie cu variațiuni. Băiatul avea un scris execrabil, astfel încît William, care tot ce făcea făcea bine, izbucnise într-o criză de enervare.

Fratele mai mare devenea cam fanfaron. Descoperise la Londra că se putea însoți cu tineri mult superiori prietenilor lui din Bestwood. Unii dintre funcționarii de la birou studiaseră dreptul și considerau munca de acum un fel de ucenicie. Oriunde se ducea, William își făcea prieteni — era atît de simpatic! Astfel, curînd începu să fie invitat și să întîrzie prin casele unor oameni care, la Bestwood, l-ar fi privit de sus chiar pe inaccesibilul director de bancă și care l-ar fi vizitat cu indiferență pînă și pe pastor. Drept care începu să-și închipuie că-i cine știe ce de capul lui. Într-adevăr, se mira singur de ușurința cu care devenea gentleman.

Maică-sa se bucura: băiatul părea atît de mulțumit! Dar locuința lui din Walthamstrow era foarte mohorîtă! Acum însă, din scrisorile tînărului părea să răzbească un soi de înfrigurare. Era tulburat de toate aceste schimbări, părea că-și cam pierduse echilibrul și că amețise în vîrtejul iute al noii sale vieți. Maică-sa începu să se teamă pentru el. Îl simțea cum se pierde. Dansa, și se ducea la teatru, făcea canotaj pe rîu, ieșea cu prietenii; dar ea știa că după aceea stătea noaptea treaz în camera lui friguroasă, tocind la latină, pentru că era hotărît să progreseze pe cît posibil și la birou și în cunoașterea legilor. Acum nu-i mai trimitea nici un ban maică-sii. Puținul pe care-l cîștiga era înghițit în întregime de noua lui viață. De altfel, ea nici n-avea nevoie, cu unele excepții, cînd se afla la strîmtoare și cînd zece șilingi ar fi scutit-o de multă bătaie de cap. Dar doamna Morel încă mai visa la William și la ce va realiza el, avînd-o pe mama lui în spate. Nici o clipă nu-și îngădui să recunoască în

sinea ei că avea inima grea și că era îngrijorată din pricina lui.

Totodată, William începuse să scrie mereu despre o fată pe care o întîlnise la dans, o brunetă frumoasă, foarte tînără, și o adevărată *lady*, după care alergau toți bărbații.

„Oare și tu ai fi alergat după ea, fiule, dacă nu i-ai fi văzut pe toți ceilalți urmărind-o ? îi scria mama. Cînd ești în mulțime te simți sigur de tine și vanitos. Dar bagă de seamă, vezi ce simți cînd descoperi că ai triumfat și că ești singur."

Pe William îl supărau asemenea povețe și își continua asediul. O plimbase pe fată cu barca. „Dacă ai vedea-o, mamă, ai înțelege ce simt. E înaltă și elegantă, cu cel mai limpede și mai transparent ten măsliniu, părul negru ca abanosul și niște ochi cenușii, ironici, scînteietori, ca luminile, noaptea, pe apă. Nu-i greu să fii satirică atîta timp cît n-ai văzut-o. Și se îmbracă tot atît de bine ca orice femeie din Londra. Îți spun eu, fiul tău nu se mîndrește nici pe jumătate cît s-ar cuveni cînd se plimbă cu ea pe Piccadilly."

Doamna Morel se întreba dacă nu cumva fiul ei se plimba pe Piccadilly mai curînd cu o siluetă elegantă, în rochii fine, decît cu o femeie care să-i fie apropiată. Dar îl felicită, cam în doi peri, așa cum era felul ei. Și, în timp ce sta aplecată deasupra albiei de rufe, mama se gîndea la fiu. Îl vedea înșeuat de o nevastă elegantă și cheltuitoare, cîștigînd puțin, tîrîndu-se și înnămolindu-se într-o casă mică și urîtă dintr-o suburbie. „Ei, își spunea în cele din urmă, pesemne că sînt eu o proastă prăpăstioasă care vede totul în negru." Cu toate astea inima ei nu se elibera nici o clipă de teama copleșitoare că William o să-și aducă nenorocirea cu mîna lui.

Paul fu chemat să se prezinte la Thomas Jordan, atelier de articole chirurgicale, în Nottingham, Spaniel Row 21. Doamna Morel radia de bucurie.

— Vezi ! îi strigă ea cu ochii aprinși. Ai scris numai patru scrisori și la cea de-a treia ți s-a răspuns. Ești norocos, băiete, așa cum ți-am spus eu întruna.

Paul privi la poza înfățișînd un picior de lemn, ornat cu un ciorap de gumă și cu alte articole medicale, poză care figura pe hîrtia de scrisori a domnului Jordan, și se simți înspăimîntat. Nu știuse pînă acum că existau ciorapi elastici. S-ar fi spus că avusese brusc presentimentul lumii de afaceri, cu sistemul ei de valori reglementate și cu impersonalitatea ei, și se cutremurase. De asemenea, i se părea monstruos să faci afaceri cu picioarele de lemn.

Marți dimineață, mama și fiul porniră împreună. Era august și o arșiță dogoritoare. Paul mergea, simțind cum ceva înăuntrul lui se strînge dureros. Ar fi suportat mai curînd orice chin fizic decît acest supliciu irațional de a fi expus unor străini care urmau să-l accepte sau să-l respingă. Totuși, vorbea de zor cu maică-sa. Niciodată nu i-ar fi mărturisit cît suferea din pricina acestor lucruri, iar dînsa nu ghicea decît în parte. Doamna Morel era voioasă, de parcă i-ar fi fost iubită. Se așeză în fața ghișeului de la Bestwood, și Paul o urmări cum căuta în pungă banii pentru bilete. Văzîndu-i mîinile, în mănușile vechi din antîlopă neagră, scoțînd monezile din punguța uzată, își simți inima contractîndu-i-se de tristețea dragostei pe care i-o purta.

Era emoționată și bucuroasă. Paul suferea pentru că maică-sa obișnuia să vorbească tare în prezența celorlalți călători.

— Ia te uită la vaca aia toantă, ce se mai învîrtește de jur împrejur, parc-ar fi la circ ! exclamă ea.

— Cred c-a împuns-o un tăun, observă Paul cu voce foarte scăzută.

— Un ce ? întrebă ea cu voioșie și total nestingherită.

Un timp căzu pe gînduri. Paul era în permanență conștient de prezența maică-sii alături. Deodată privirile li se întîlniră și ea îi zîmbi — un surîs rar, intim, înfrumusețat de bucurie și de iubire. Pe urmă fiecare dintre ei privi din nou pe fereastră.

Cele șaisprezece mile încete de cale ferată trecură. Mama și fiul coborîră strada gării, emoționați ca doi îndrăgostiți care pornesc într-o escapadă. În Carington Street, se opriră și se aplecară peste parapet ca să privească șlepurile de pe canalul de jos.

— Parc-am fi la Veneția, spuse Paul, uitîndu-se la lumina soarelui reflectată în apa care se scurgea printre zidurile înalte ale fabricilor.

— Poate că da, răspunse ea zîmbind.

Prăvăliile le plăcură grozav.

— Uită-te la bluza aceea, îl îndemna mama, nu i-ar sta bine lui Annie? Și nu costă decît o liră, unsprezece șilingi și trei pence. Așa-i că-i ieftin?

— Și-i toată lucrată de mînă, observă Paul.

— Da.

Aveau timp destul, astfel că nu se grăbeau. Orașul li se părea bizar și încîntător. Dar în sufletul lui, băiatul simțea un nod dureros, de teamă și nerăbdare. Îl înspăimînta întrevederea cu Thomas Jordan.

Ceasul bisericii St. Peter arăta aproape unsprezece. O luară pe o străduță strîmtă, care ducea la castel. O ulicioară întunecoasă și veche, cu prăvălii joase și afumate, case cu uși verde-închis și ciocănașe de alamă și cu praguri gălbui care ieșeau în afară, pe caldarîm; apăru încă o prăvălie veche, al cărei galantar mic semăna cu un ochi viclean, pe jumătate închis. Mama și fiul înaintau cu grijă, pîndind în toate părțile după firma Thomas Jordan și Fiul. Parcă s-ar fi aflat la vînătoare, într-un ținut sălbatic. De atîta emoție, pășeau în vîrful picioarelor.

Deodată, zăriră o poartă mare, neagră și boltită, pe care erau scrise numele mai multor firme, și printre acestea figura și Thomas Jordan.

— Aicea-i! triumfă doamna Morel. Dar întrebarea-i *unde* anume?

Se uitară în jur. Într-o parte era o fabrică de carton, o clădire bizară și sumbră, iar în cealaltă parte Hotelul Comercial.

— E sus în gang, zise Paul.

Se aventurară pe sub poarta boltită, ca și cum ar fi pătruns între fălcile balaurului. Se pomeniră într-o curte interioară, largă ca o fîntînă, împrejmuită de clădiri. Pe jos erau presărate paie, lăzi și cartoane. O rază de soare se răsfrîngea pe o lădiță din care talașul se revărsa în curte ca un rîuleț de aur. În rest, pretutindeni beznă ca în mină. Se vedeau mai multe uși și două rînduri de

scări. Drept în față, pe o ușă cu un ochi de sticlă murdar, aflată în capul unei scări, se conturau cuvintele fatale : Thomas Jordan și Fiul — Articole chirurgicale.

Doamna Morel păși prima și băiatul o urmă. Carol I a urcat treptele eșafodului cu o inimă infinit mai ușoară decît a lui Paul Morel, cînd își urmă mama pe scara murdară care ducea la ușa murdară.

Doamna Morel împinse ușa și rămase locului, pironită de o plăcută surpriză. În fața ei se deschidea o magazie vastă, tiesită de pachete ambalate în hîrtie gălbuie și de tineri cu mînecile suflecate, care roiau, părînd să se simtă ca la ei acasă. Plutea o lumină domoală, și pachetele gălbui, satinate, străluceau parcă în contrast cu tejghelele din lemn cafeniu-închis. Totul părea calm și foarte intim. Doamna Morel înaintă doi pași, apoi așteptă. Paul rămase în spatele ei. Mama purta pălăria ei de duminică și un voal negru ; băiatul era îmbrăcat într-o jachetă cu cordon și o cămașă cu guler mare, alb. Unul dintre funcționari ridică ochii spre ei. Era lung și osos, cu o față mică, și avea o căutătură ageră. Apoi își întoarse privirea spre celălalt capăt al încăperii, unde se afla un ghișeu de sticlă. După aceea veni către ei. Nu rosti nici un cuvînt dar se înclină într-un fel amabil și întrebător în fața doamnei Morel.

— Aș putea să-l văd pe domnul Jordan ? se interesă ea.

— Îl chem îndată, răspunse tînărul.

Se îndreptă spre ghișeul de sticlă. Un bărbat cu o față roșcovană și favoriți albi se uită la ei. Lui Paul îi evocă un cățel șpiț. Apoi omulețul străbătu încăperea, venind spre locul unde stăteau ei doi. Avea picioare scurte, era îndesat și purta un surtuc de alpaca. Se apropie vioi și curios, ca un cățel cu urechea ciulită.

— Bună dimineața, spuse șovăind în fața doamnei Morel, neștiind dacă era sau nu o clientă.

— Bună dimineața, am venit cu fiul meu, Paul Morel. I-ați cerut să se prezinte la dumneavoastră.

— Urmați-mă, răspunse domnul Jordan, într-un fel ușor repezit, care intenționa a fi tonul unui om de afaceri.

Îl urmară pe patron într-o odăiță jegoasă, capitonată cu piele neagră, lustruită de cît o frecaseră numeroșii clienți. Pe masă se afla un teanc de bandaje chirurgicale, ca niște hățuri galbene, din piele de căprioară, legate laolaltă. Arătau noi și vii. Paul adulmecă mirosul de piele proaspătă de căprioară, și se întrebă ce-or fi oare obiectele acelea. Era atît de năucit, încît abia de observa lucrurile din jur.

— Luați loc ! spuse domnul Jordan arătîndu-i iritat doamnei Morel un scaun acoperit cu o împletitură.

Ea se așeză pe margine, stînjenită. Apoi omulețul se foi și scoase o hîrtie.

— Dumneata ai scris scrisoarea asta ? se răsti el împingînd o hîrtie în care Paul recunoscu oferta lui.

— Da.

În clipa aceea era frămîntat de două probleme : în primul rînd se simțea vinovat că spune o minciună, din moment ce William compusese scrisoarea, în al doilea rînd se întreba de ce oare oferta lui aflată acum în mîna grăsună și roșie a acestui om, arăta atît de ciudată și de diferită față de cum fusese cînd zăcuse pe masa din bucătărie. Era ca o părticică din el, care o luase razna. Îl supăra felul în care o ținea omul acela.

— Unde ai învățat să scrii ? întrebă bătrînul cu ton mînios.

Paul se limită să-l privească rușinat, și nu răspunse.

— Are un scris urît, interveni doamna Morel, scuzîndu-se.

Apoi își ridică voaleta de pe față. Paul îi purta pică maică-sii pentru că nu se arăta mai mîndră față de omulețul ăsta vulgar, și în același timp îi îndrăgea fața eliberată de voal.

— Și zici că știi franțuzește ? se informă omul pe același ton răstit.

— Da, răspunse Paul.

— Ce școală ai făcut ?

— Școala cu internat.

— Și acolo ai învățat franțuzește ?

— Nu... eu... băiatul se înroși și nu mai putu scoate un cuvînt.

— Naşul lui i-a dat lecţii, interveni doamna Morel, pe un ton pe jumătate rugător dar oarecum distant.

Domnul Jordan şovăi. Pe urmă, în felul lui abrupt — mîinile sale păreau într-una gata de acţiune — scoase din buzunar un alt petic de hîrtie şi-l despături. I-l întinse lui Paul.

— Ia citeşte asta ! îi zise.

Era o notă în franceză, redactată într-o caligrafie subţire, neglijentă, străină, pe care băiatul nu putu s-o descifreze. Se holbă stupid la hîrtie :

— „*Monsieur*", începu el ; apoi se uită foarte fisticit la domnul Jordan. Este... este.

Voia să spună că de vină este scrisul, dar spiritul lui nu mai funcţiona în suficientă măsură în acea clipă ca să poată găsi cuvîntul de care avea nevoie. Simţindu-se total imbecil şi urîndu-l de moarte pe domnul Jordan, se întoarse disperat la foaia de hîrtie.

— Domnule... vă rog să-mi trimiteţi... hm... ăăă... aici nu pot să înţeleg, două perechi... *gris fil bas* — ciorapi cenuşii de aţă... hm... ăăă... *sans*... fără... ăăă... aici nu înţeleg cuvîntul... ăăă... *doigts*... degete... ăăă... nu înţeleg...

Voia să spună „scrisul", dar cuvîntul se încăpăţîna să nu-i vină pe buze. Văzîndu-l cu limba lipită, domnul Jordan îi smulse hîrtia din mînă.

— „Vă rog să-mi trimiteţi ramburs două perechi de ciorapi cenuşii din bumbac, fără *căpute*."

— Mă rog, se oţărî Paul, *doigts* înseamnă „degete"... ca şi... în general...

Omuleţul se uită la Paul. El nu ştia dacă *doigts* înseamnă „degete" ; ştia că pentru ce-l interesează pe el înseamnă „căpute.

— Cine a mai auzit de ciorapi cu degete ! se răţoi.

— Mă rog, asta înseamnă, degete, stărui băiatul.

Îl ura pe omul acela scund, care făcea un caraghios din el.

Domnul Jordan se uită la băiatul palid, tont, sfidător, apoi la mama care şedea tăcută cu acea expresie ciudat reţinută a omului sărac care trebuie să depindă de favoarea altora.

— Şi cînd poate să înceapă ? întrebă.

— Ei bine, spuse doamna Morel, cînd doriți dumneavoastră. A terminat cu școala.

— O să locuiască la Bestwood ?

— Da ; dar are un tren care sosește în gară la opt fără un sfert.

— Hm !

Discuția se încheie cu angajarea lui Paul ca funcționar secundar cu opt șilingi pe săptămînă. După ce stăruise că *doigts* înseamnă „degete", băiatul nu mai deschisese gura. Coborî scările în urma maicăi-sii. Ea îl privi cu ochii ei albaștri, luminoși, plini de dragoste și bucurie.

— Cred că o să-ți placă, îi spuse.

— *Doigts* înseamnă „degete", mamă, și totul era din cauza scrisului. Nu puteam descifra scrisul.

— N-are nici o importanță, băiete. Sînt sigură că o să se poarte omenește cu tine, și nici n-ai să-l vezi prea mult. Și băiatul acela de la început, ai văzut ce drăguț era ? Sînt sigură că o să-ți placă.

— Dar nu-i așa că domnul Jordan e vulgar, mamă ? El e proprietarul întregului atelier ?

— Bănuiesc că e un îmbogățit peste noapte. Dar nu trebuie să te sinchisești atîta de felul cum sînt oamenii. Nu sînt uricioși, în mod special, față de *tine* — ci pentru că așa e felul lor. Ție ți se pare întotdeauna că oamenii te au numai pe tine în vedere. Dar lucrurile nu stau așa.

Soarele ardea cu putere. Pe întinderea mare și pustie a pieței, cerul albastru scînteia, iar pietrele de granit ale caldarîmului sticleau incandescent. Prăvăliile din josul aleii Long Row erau înfășurate într-o obscuritate densă, dar umbra iriza culoare. În dreptul locului unde tramvaiele cu cai străbăteau piața, se afla șirul de tarabe ale unor fructari, cu fructe care străluceau în soare — mere și maldăre de portocale sîngerii, și corcodușe și banane. Cînd mama și fiul trecură pe acolo, parfumul fructelor le gîdilă nările. Treptat, senzațiile de frustrare și de furie turbată ale lui Paul se potoliră.

— Unde luăm masa ? întrebă mama.

Lucrul acesta era considerat ca un lux nesăbuit. Doar o dată sau de două ori în viața lui mai intrase Paul în vreun restaurant, și atunci luaseră doar cîte o ceașcă de

ceai și un corn. Cei mai mulți dintre localnicii din Bestwood socoteau că o ceașcă de ceai și puțină pîine cu unt, sau cumva niște conserve de carne de vită era tot ce și-ar fi putut îngădui să consume la Nottingham. Un prînz alcătuit din mîncare gătită era considerat drept o extravaganță... Paul încerca un sentiment de vinovăție.

Găsiră un local care părea foarte ieftin. Dar cînd doamna Morel cercetă lista de bucate, își simți inima ca de plumb : toate felurile erau atît de scumpe ! Comandă chiftele de pui și cartofi, ceea ce constituia felul de mîncare cel mai ieftin.

— N-ar fi trebuit să venim aici, mamă, îi spuse Paul.

— Nu face nimic. Altă dată nu mai venim.

Insista ca Paul să ia o tartă cu stafide, pentru că îi plăceau dulciurile.

— Nu vreau, mamă, se rugă el.

— Ba da, stărui ea, ai să ici.

Și se uită în jur după chelneriță. Dar chelnerița era ocupată și doamna Morel nu voia s-o deranjeze. Așa încît mama și fiul așteptară să se îndure de ei fetișcana care flirta cu clienții.

— Ce destrăbălată impertinentă ! comentă doamna Morel. Ia te uită, îi duce budinca domnului aceluia care a venit mult după noi.

— Mamă, n-are nici o importanță, o domoli Paul.

Doamna Morel era furioasă. Dar se simțea prea calică, și comanda ei fusese prea sărăcăcioasă ca să aibă curaj să stăruie asupra drepturilor sale. Așteptară și tot așteptară.

— Hai să plecăm, mamă.

Doamna Morel se ridică în picioare. Fata tocmai trecea pe lîngă ei.

— Vrei să ne aduci o tartă cu stafide ? i se adresă doamna Morel răspicat.

Fata o privi obraznic.

— Îndată, îi răspunse.

— Am așteptat destul, adăugă doamna Morel.

O clipă mai tîrziu, chelnerița se înapoie cu tarta. Doamna Morel ceru cu răceală să-i facă nota de plată. Paul ar fi vrut să se caște pămîntul sub el. Se minuna

de tăria maică-sii. Știa că numai ani lungi de umilințe o învățaseră să insiste — chiar în acea măsură infimă cît insista — asupra drepturilor ei. Și doamna Morel se simțea la fel de stînjenită ca și dînsul.

— E ultima oară cînd mai calc aici, declară ea îndată ce se văzură afară din local, bucuroasă că scăpaseră. Hai să mergem să ne uităm la *Keep's* și *Boot's* [1] și încă prin vreo două prăvălii, vrei ?

Avură discuții în legătură cu materialele de pictură, pentru că doamna Morel ținea morțiș să-i cumpere o pensulă la care Paul rîvnea. Dar băiatul refuză categoric această risipă. Zăcu în fața vitrinelor de modiste și de stofe, cam plictisit, dar bucuros că pe ea o interesau. Colindară orașul în lung și-n lat.

— Ia te uită la strugurii aceia negri ! exclamă ea. Te fac să-ți lase gura apă. De ani de zile mi-era poftă de așa ceva, trebuie să mai aștept însă pînă să-i pot lua.

Apoi se entuziasmă la florărie, stînd în prag și aspirînd parfumul.

— Oh ! oh ! Nu-i așa că-i minunat !

Dar Paul zări în întunericul din florărie o tînără elegantă, îmbrăcată în negru, care îi privea curioasă dindărătul tejghelei.

— Mamă, se uită lumea la tine, ii spuse, încercînd s-o tragă de acolo.

— Ce miros e ăsta ? exclamă ea refuzînd să se lase clintită din loc.

— Micsandre ! răspunse Paul, adulmecînd iute. Uite colo, un vas plin.

— Așa-i... roșii și albe. Dar n-am știut niciodată că micsandrele sînt așa parfumate !

Și, spre marea lui ușurare, se îndepărtă din prag, dar numai pentru a se opri în fața vitrinei.

— Paul, strigă mama către băiatul care încerca să iasă din raza vizuală a tinerei elegante în negru — vînzătoarea din florărie. Ia te uită aici !

Se întoarse în silă.

[1] Magazine cu articole casnice și încălțăminte.

— Ia uită-te numai la fucsiile astea, se extazie ea arătînd cu degetul.

— Îhm ! făcu el scoțînd un sunet curios, trădînd interes. Ai crede că florile atîrnă gata să se desprindă în orice clipă, așa de mari și de grele sînt.

— Și ce bogăție ! strigă ea.

— Și cum se îndoaie sub panglicile și fundele aiea !

— Da ! exclamă mama. Încîntător !

— Mă întreb cine le cumpără, spuse băiatul.

— Mă întreb și eu. Noi, în nici un caz.

— În salonul nostru ar muri.

— Da, în vizuina aia înghețată și lipsită de soare ; îți ucide orice firicel de plantă pe care ai încerca să-l ții ; în schimb, în bucătărie plantele se sufocă.

Cumpărară cîteva lucruri și porniră spre gară. Urmărind canalul furișat prin trecătoarea strîmtă dintre clădiri, zăriră ivindu-se, ca un miraj, în strălucirea diafană a soarelui, castelul cocoțat pe stînca lui abruptă, cafenie, pătată de mărăcinișurile verzi.

— Nu-i așa c-o să fie plăcut cînd am să ies în pauza de prînz ? întrebă Paul. Pot să colind prin toate locurile astea frumoase și să văd totul. Mă atrage.

— O să-ți placă, îl asigură maică-sa.

Petrecuse împreună cu mama lui o după-amiază splendidă. Sosiră acasă în asfințitul pîrguit, fericiți, radioși și osteniți.

Dimineața, Paul completă formularul pentru abonamentul de tren și se duse cu el la gară. Cînd se înapoie, maică-sa tocmai se apuca să spele podeaua. Băiatul se ghemui pe sofa, strîngîndu-și picioarele.

— Mi-a spus că pe sîmbătă îl primesc.

— Și cît o să coste ?

— O liră și unșpe.

Doamna Morel continua să frece podeaua fără să spună nimic.

— E mult ? întrebă Paul.

— Nu mai mult decît m-am așteptat.

— Ș-apoi am să cîștig opt șilingi pe săptămînă, urmă el.

Maică-sa nu răspunse și continuă să frece. În cele din urmă vorbi :

— William, cînd a plecat la Londra, mi-a promis că o să-mi trimită o liră pe lună. Mi-a dat în două rînduri cîte zece șilingi ; acuma știu că n-ar avea un sfanț chiar dacă i-aș cere. Nu că aș vrea să-i cer. Dar s-ar zice că ar putea să ne ajute măcar cu costul abonamentului ăstuia, care-i o cheltuială neașteptată.

— Cîștigă bani cu ghiotura, spuse Paul.

— Cîștigă o sută și treizeci de lire. Dar toți îs la fel : largi la promisiuni și strînși cînd e vorba să le ție.

— Cheltuiește peste cincizeci de șilingi pe săptămînă numai pentru el ! se miră Paul.

— Și eu țin toată casa asta cu mai puțin de treizeci, replică mama ; ba mi se mai cere să găsesc și bani pentru cheltuieli suplimentare. Da' o dată ce pleacă de acasă, nici nu se mai sinchisesc să te ajute. Preferă să-și toace banii pe fîța aia sclifosită.

— Ar trebui să aibă bani, dacă se ține așa măreață, își dădu Paul cu părerea.

— Ar trebui, da' n-are. L-am întrebat pe William. Și mai știu că nu pe degeaba îi cumpără el o brățară de aur. Mă întreb cine mi-a cumpărat *mie* vreodată o brățară de aur.

William avea succes cu „țiganca" lui, cum o numea. Îi ceruse fetei — o chema Louisa Lily Denys Western — o fotografie ca s-o trimită mamei lui. Fotografia sosi — o brunetă chipeșă, luată din profil, cu un surîs ușor afectat — și, după toate probabilitățile, complet goală, pentru că pe fotografie nu se zărea nici măcar un petic de îmbrăcăminte, nimic decît niște umeri goi.

„Într-adevăr, îi scrisese doamna Morel fiului ei, fotografia Louisei e uimitoare și îmi dau seama că trebuie să fie foarte frumoasă. Dar tu crezi, fiule, că-i o dovadă de bun-gust din partea unei fete să-i dea prietenului ei asemenea fotografie ca s-o trimită mamei sale — s-o vadă pentru prima oară ? De bună seamă, așa cum spui și tu, are umeri frumoși. Dar nu m-am așteptat să mi se dezvăluie atît de complet, chiar de la prima privire."

Morel găsise fotografia pe șifonierul din salon. Ieși de acolo ținînd-o între degetul mare și arătător.

— Cine mai e și asta ? o întrebă pe nevastă-sa.

— E fata cu care merge William al nostru.

— Hm ! Din cît se vede i-o bucăţică bună şi nu prea cred c-o să-i prindă bine băiatului. Cine-i ?

— O cheamă Louisa Lily Denys Western.

— Şi-aşa mai departe ! exclamă minerul. Şi ce e, actriţă ?

— Nu, zice că e o *lady*.

— Pe dracu ! făcu el continuînd să se uite la fotografie. O *lady*, nu zău ? Şi cît contează să stoarcă de la el ?

— Nimic. Locuieşte împreună cu o mătuşă bătrînă pe care o urăşte, şi ia puţinul care i se dă.

— Hm ! făcu Morel, lăsînd fotografia din mînă. Înseamnă că-i un fraier dacă s-a înhăitat cu una ca asta.

„Scumpă mater, îi răspunse William. Îmi pare rău că nu ţi-a plăcut fotografia. Nici o clipă nu mi-a trecut prin cap, cînd ţi-am trimis-o, că s-ar putea s-o găseşti indecentă. În orice caz i-am spus lui Gyp [1] că fotografia nu a corespuns principiilor tale de pudoare şi de bună-cuviinţă, aşa că îţi va trimite o alta, care sper să-ţi placă mai mult. E mereu fotografiată ; de fapt fotografii *îi cer* să le îngăduie s-o pozeze pe gratis."

Curînd sosi şi noua fotografie, cu cîteva rînduri stupide din partea fetei. De astă dată tînăra era înfăţişată în corsajul unei rochii de seară din satin negru, tăiat drept, cu mici mîneci vaporoase şi cu un şal de dantelă neagră învăluindu-i braţele frumoase.

— Mă întreb dacă mai poartă vreodată şi altceva în afară de rochii de seară, comentă doamna Morel cu sarcasm. Sînt convinsă că *s-ar cuveni* să fiu impresionată.

— Eşti răutăcioasă, mamă, o mustră Paul. Eu găsesc că prima fotografie, cea cu umerii goi, e fermecătoare.

— Găseşti ? întrebă mama. Ei bine, eu nu sînt de aceeaşi părere.

Luni de dimineaţă, băiatul se deşteptă la ora şase ca să pornească la slujbă. În buzunarul vestei avea abonamentul de tren, care o costase pe maică-sa atîta amărăciune. Îi plăcea abonamentul, cu barele lui galbene, transversale. Doamna Morel îi împachetase merindele pentru prînz într-un coşuleţ cu capac, şi la şapte fără un sfert

[1] Diminutiv de la *Gypsy* — ţigancă.

porni ca să prindă trenul de şapte şi cincisprezece. Doamna Morel ieşi în bătătură să-l privească plecînd.

Era o dimineaţă încîntătoare. Roadele verzi şi mlădii ale frasinului, cărora copiii le spuneau „porumbei", picau vesel în grădinile din faţa caselor, purtate de o adiere uşoară. Valea era vătuită de o pîclă brumărie, licărindă, prin care răzbăteau sclipirile grîului copt şi în care se topea nevăzut caierul de fum de la mina Minton. Se învolburau adieri de vînt. Paul îşi înălţă ochii spre pădurile din Aldersley, care luceau, şi parcă niciodată nu simţise ca acum cu cîtă forţă îl atrăgea căminul.

— Bună ziua, mamă, îi spuse zîmbind, dar cu sufletul tare nefericit.

— Bună ziua, răspunse ea voioasă şi plină de duioşie. Rămase un timp în drum, încinsă cu şorţul ei alb, şi-l urmări cum traversa cîmpul. Avea o statură joasă, îndesată, şi părea plin de vitalitate. Mama simţea, privindu-l cum înaintează pe cîmp, că va răzbi oriunde va voi să ajungă. Gîndul o purtă la William. El ar fi sărit gardul în loc să ocolească pe la pîrleaz. Se afla la Londra şi se descurca bine. Paul va lucra la Nottingham. Doi dintre fiii ei se avîntaseră în lume. Vedea cu ochii minţii două oraşe, mari centre industriale, şi ştia că în fiecare dintre ele plantase cîte un om al ei, şi că aceşti oameni vor realiza ceea ce va dori *dînsa*, pentru că se desprinseseră din ea, făceau parte din ea, şi făurirea lor vor fi şi ale ei. Întreaga dimineaţă nu-şi mai luă gîndul de la Paul.

La ora opt, băiatul urcă scările sordide ale atelierului de articole chirurgicale Jordan, şi se opri, neajutorat, lîngă prima masă de împachetat, aşteptînd să vină cineva să-l conducă. Depozitul nu-şi începuse încă activitatea. Tejghelele erau acoperite cu huse. Nu sosiseră decît doi oameni, şi-i putea auzi flecărind într-un colţ, în timp ce-şi dezbrăcau surtucele şi-şi suflecau mînecile. Era opt şi zece. De bună seamă, nu se prea omorau cu punctualitatea. Paul ascultă glasurile celor doi funcţionari. Apoi auzi pe cineva tuşind şi, întorcîndu-şi privirile, văzu în ghişeul din capătul încăperii un funcţionar bătrîn şi prăpădit, cu o cipilică de catifea neagră brodată cu roşu şi verde; bătrînul deschidea corespondenţa. Paul aşteptă şi aşteptă.

Unul dintre băieții mai tineri se duse la bătrînel și-l salută vesel, țipînd tare. Evident, „bătrînul șef" era surd. După aceea, tînărul se îndreptă cu pași mari, plin de importanță, spre tejgheaua lui. Îl urmări din priviri pe Paul.

— Bună, i se adresă. Tu ești cel nou ?

— Da.

— Hm ! Cum te cheamă ?

— Paul Morel.

— Paul Morel ? Bine, vino pe aici.

Paul ocoli dreptunghiul tejghelelor mergînd în urma tînărului. Încăperea era la etajul doi. În centrul pardoselei se afla o deschizătură imensă, pe care tejghelele o împrejmuiau ca niște ziduri ; era o cavitate spațioasă, prin care circulau lifturile, și care slujea totodată și de luminator pentru etajul de jos. Îi corespundea o altă deschizătură mare, lunguiață, în tavan, și cînd priveai în sus, dincolo de grătarul etajului de deasupra, se zăreau niște aparate ; sus de tot, drept deasupra capului, tavanul ultimului etaj era din sticlă ; pe acolo pătrundea lumina pentru toate cele trei etaje de dedesubt, devenind tot mai slabă pe măsură ce coborai, așa încît la primul etaj era întotdeauna noapte, iar la cel de al doilea, penumbră. Atelierul era la ultimul etaj, magazia de ambalaj la al doilea, depozitul la primul. Era o clădire veche, insalubră.

Paul fu condus într-un ungher foarte întunecat.

— Asta-i colțul „Spiralei", explică funcționarul. Tu lucrezi la „Spirală", cu Pappleworth. El e șeful tău, dar încă n-a venit. Nu vine înainte de opt jumate. Așa că dacă vrei, poți ridica și aduce aici scrisorile de la domnul Melling.

Tînărul arătă spre bătrînelul de la ghișeu.

— În regulă, zise Paul.

— Ai aici un cui ca să-ți atîrni șapca. Astea sînt registrele de intrări. Domnul Pappleworth n-o să mai întîrzie mult.

Și tînărul cel slăbănog se îndepărtă țanțoș, străbătînd aferat, cu pași lungi, podeaua de scînduri, neacoperită. Un minut sau două mai tîrziu, Paul se îndreptă spre

ghișeul de sticlă și rămase în ușă. Bătrînelul cu cipilica de catifea îl privea peste ramele ochelarilor.

— Bună dimineața, spuse el amabil și impresionant. Vrei scrisorile pentru departamentul „Spirală", Thomas ?

Pe Paul îl supăra să i se spună Thomas, dar luă scrisorile și se întoarse în ungherul lui întunecos, unde teiugheaua făcea o cotitură, unde masa cea mare de ambalat se termina și unde se întîlneau trei uși. Se cățără pe un scaun înalt și începu să citească scrisorile — acelea a căror caligrafie nu era prea neinteligibilă.

Conțineau cam următoarele :

„Vă rog să-mi trimiteți de urgență o pereche de ciorapi de damă femurali, din mătase, fără gambă, din aceia din care mi-ați trimis și anul trecut ; lungimea... lungimea coapsei pînă la genunchi... etc."

Sau „Maiorul Chamberlain dorește să repete comanda sa anterioară cu privire la un bandaj de hernie, din mătase, neelastic."

Multe dintre scrisori, unele fiind în franceză sau în norvegiană — constituiau adevărate rebusuri pentru băiat. Se foia nervos pe scaun, așteptînd sosirea „șefului". Trecu prin adevărate suplicii de timiditate cînd, la opt și jumătate, fetele din atelierul de sus tropăiră în goană pe lîngă el.

Domnul Pappleworth sosi — sugînd o gumă de mestecat — pe la nouă fără douăzeci, cînd toți ceilalți funcționari se aflau la lucru. Era un om uscățiv, cu tenul livid, nasul roșu, mișcări iuți, sacadate, îmbrăcat elegant, dar cu o ținută țeapănă. Să tot fi avut treizeci și șase de ani. Avea în el ceva slugarnic, ceva viclean, șmecher, dar și ceva familiar — în orice caz, ceva care-l făcea vrednic de dispreț.

— Tu ești băiatul meu cel nou ?

Paul se ridică în picioare și răspunse că el e.

— Ai adus scrisorile ?

Domnul Pappleworth își supse guma cu un plescăit.

— Da.

— Le-ai copiat ?

— Nu.

— Ei, atunci haide, hai să-i dăm drumul. Ţi-ai schimbat haina ?

— Nu.

— Trebuie să-ţi aduci de acasă o haină veche pe care s-o laşi aici.

Rostise ultimele cuvinte cu guma lipită între dinţi. Dispăru în întunericul dindărătul mesei de împachetat şi reapăru fără surtuc, suflecîndu-şi o manşetă elegantă, vărgată, peste un braţ slab şi păros. Apoi îşi îmbrăcă halatul. Paul observă cît era de sfrijit şi că pantalonii îi făceau falduri în spate. Şeful luă un scaun, îl trase lîngă băiat şi se aşeză.

— Stai jos, îi spuse.

Paul se aşeză.

Domnul Pappleworth se afla foarte aproape de dînsul. Privi teancul de scrisori, trase un registru lunguieţ dintr-un raft din faţa lui, îl deschise, luă un toc şi spuse :

— Fii atent, trebuie să copiezi scrisorile aici, în dosarul ăsta.

Se smiorcăi de două ori, îşi supse guma, se holbă la o scrisoare, apoi începu să transcrie, în registru, calm şi absorbit, cu o caligrafie frumoasă şi plină de înfloriturl. Aruncă o privire rapidă către Paul.

— Ai văzut ?

— Da.

— Crezi că ai să poţi şi tu ?

— Da.

— Atunci e în regulă, hai să te vedem !

Sări jos de pe scaun ; Paul luă un condei. Domnul Pappleworth se făcu nevăzut. Lui Paul îi plăcea să copieze scrisorile, dar le scria încet, laborios şi îngrozitor de urît. Era la a patra şi se simţea foarte aferat şi fericit, cînd reapăru domnul Pappleworth.

— Ei, ia să vedem, cum merge ? Le-ai făcut ?

Se aplecă peste umărul băiatului, mestecînd şi răspîndind un miros de mentă.

— M-ai dat gata, băiete ! Eşti un caligraf grozav ! exclamă el ironic. Nu face nimic, cîte ai copiat ? Numai trei ! Eu le-aş fi înghiţit pe toate. Trage-i înainte, băiete, şi numerotează-le. Uite aici ! Dă-i zor !

Paul continua să trudească la scrisori, în timp ce domnul Pappleworth se agita cu diverse alte treburi. Deodată băiatul tresări auzind un șuierat strident, chiar lîngă urechea sa. Domnul Pappleworth se apropie, scoase dopul unui tub și rosti cu o voce uimitor de furioasă și poruncitoare.

— Ce este ?

Paul auzi în gura tubului un glas stins ca de femeie. Privi cu gura căscată pentru că nu mai văzuse pînă atunci un tub acustic.

— Ei bine, rosti în tub, cu asprime, domnul Pappleworth, n-ai decît să rezolvi lucrările restante.

Se auzi din nou vocea slabă a femeii, spunînd ceva pe un ton iritat.

— Eu n-am timp să stau să te ascult, zise domnul Pappleworth și înfundă dopul în tub. Hai, băiete, i se adresă cu un ton rugător lui Paul. Uite că Polly țipă după comenzi. Nu poți să-i dai puțin zor ? Hai, să-i dăm drumul !

Spre dezolarea lui Paul, luă registrul și începu să copieze singur. Lucra repede și bine. După ce termină, trase spre el cîteva fișii lungi de hîrtie galbenă, late ca de vreo șapte centimetri, și începu să noteze comenzile zilei pentru muncitoarele din atelier.

— Urmărește ce fac eu, îi spuse lui Paul, în timp ce lucra cu mare iuțeală.

Băiatul urmări bizarele mici contururi de picioare, coapse, încheieturi, hașurate cu linii transversale și purtînd diverse numere pe ele, și cele cîteva directive scurte pe care șeful lui le nota pe hîrtia galbenă. Apoi domnul Pappleworth isprăvi și sări de pe scaun.

— Vino cu mine, îi spuse și, strîngînd fișiile de hîrtie galbenă care îi fluturau în mînă, dădu buzna pe o ușă și coborî cîteva trepte, la subsol, unde era instalația de gaz.

Străbătură depozitul rece și umed, apoi o încăpere mare, mohorîtă, unde se găsea o masă lungă, sprijinită pe căpriori, și intrară într-o cameră mică, plăcută, care fusese clădită ca un adaus la corpul imobilului principal. În odăiță se afla o femeie scundă, într-o bluză de serj roșu,

cu un păr negru adunat pe creştetul capului, aşteptînd ţanţoşă ca un cocoş.

— Iacă-tă-le ! spuse Pappleworth.

— Te cred că „iacă-tă-le", exclamă Polly. Fetele aşteaptă de aproape o juma' de oră. Gîndeşte-te numai cît timp pierdut de pomană.

— Mai bine vezi-ţi de treaba ta şi nu mai trăncăni atîta, i-o reteză domnul Pappleworth. N-aveaţi decît să rezolvaţi restanţele.

— Ştii foarte bine că sîmbătă s-a isprăvit totul, strigă Polly, repezindu-se în el cu ochi scăpărători.

— Ta-ta-ta-ra ! o îngînă el. Uite băiatul cel nou. Vezi să nu-l daţi şi pe ăsta gata ca pe ăla din urmă.

— Cum l-am dat gata pe ăla din urmă ? repetă Polly. Da, că mult mai dăm *noi* gata, noi sîntem alea care dăm gata ! Pe cuvîntul meu, un băiat poate fi dat gata numai cît lucrează cu dumneata.

— Acuma-i vreme de muncit, nu de pălăvrăgit, replică domnul Pappleworth sever şi rece.

— De nu ştiu cînd tot era vreme de muncit, ripostă Polly îndepărtîndu-se cu nasul pe sus.

Era o femeiuşcă dîrză, de vreo patruzeci de ani. În încăperea aceea, pe bancheta de sub fereastră, se găseau două maşini de tricotat în spirală. Uşa interioară ducea într-o cameră mai lungă, în care se găseau alte maşini. Un grup de fete, îmbrăcate cochet şi încinse cu şorţuri albe, stăteau de vorbă.

— N-aveţi nimic de făcut decît să trăncăniţi ? întrebă domnul Pappleworth.

— Ba da, să te aşteptăm pe dumneata, răspunse rîzînd o fată frumoasă.

— Hai, vedeţi-vă de treabă, vedeţi-vă de treabă ! le-o reteză el. Haide, puştiule ! De acum înainte ai să nimereşti singur aici.

Şi Paul alergă pe scări, în sus, în urma şefului său. Îi dădu să facă nişte verificări şi nişte facturi. Stătea la birou, căznindu-se cu scrisul lui execrabil. Mai tîrziu, domnul Jordan, păşind înfipt, veni dinspre ghişeul de sticlă şi se opri în spatele lui Paul, făcîndu-l pe băiat să se simtă foarte stingherit. Deodată, un deget roşu şi

dolofan fu împins pe formularul pe care tocmai îl completa.

— *Dl.* J.A. Bates, Esquire[1] ! exclamă în urechea lui vocea înfuriată.

Paul se uită la „Dl. J. A. Bates Esquire" așa cum se înfățișa în caligrafia lui urîtă, și se întrebă cu ce mai greșise.

— Asta-i tot ce vă învață la școală ? Dacă pui „D-l", nu mai pui Esquire. Un om nu poate fi amîndouă în în același timp.

Băiatul regretă abuzul său de generozitate în acordarea onorurilor, șovăi, și, cu degete tremurătoare, îl șterse pe „Dl." Dar domnul Jordan îi smulse factura din față.

— Fă alta ! Cum te gîndești să trimiți așa ceva unui gentleman ?

Și rupse enervat formularul albastru.

Paul, simțind că-i ard urechile de rușine, o luă de la capăt. Dar domnul Jordan pîndea în spatele lui.

— Nu înțeleg ce vă învață la școală ! Va trebui să scrii mai bine. Astăzi băieții nu învață altceva decît să recite poezii și să zdrăngăne la vioară. Ai văzut ce scris are ? îl întrebă pe domnul Pappleworth.

— Da, curățel, nu ? răspunse acesta cu indiferență.

Domnul Jordan scoase un mormăit nu lipsit de prietenie. Paul ghici că patronul lui mai curînd lătra decît mușca. Într-adevăr, era destul de gentleman ca să nu-și sîcîie subalternii și să nu ia seama la fleacuri. Dar cum știa că nu prea are aspect de propietar și conducător al întregii afaceri, ținea ca la început să-și joace rolul de patron, ca să se știe cum stau lucrurile.

— Ia să vedem, cum te cheamă ? întrebă domnul Pappleworth.

— Paul Morel.

E curios cît de mult suferă copiii cînd trebuie să-și rostească propriul nume.

— Paul Morel, da ? Ei bine, Paul-Morelează tu facturile astea și pe urmă...

[1] Titlu aristocratic purtat de nobilii de la țară.

Domnul Pappleworth se trînti pe un scaun și începu să scrie. Pe ușa aflată în spatele lui, intră o fată, puse pe masă niște articole dintr-o țesătură elastică, proaspăt călcate, și ieși iar. Domnul Pappleworth luă o genunchieră albăstruie, o examină cercetînd rapid și nota de comandă înscrisă pe hîrtia galbenă, anexată, și o puse la o parte. Urmă un ciorap elastic pentru gambă, de culoarea pielii. Luă în primire cele cîteva lucruri, scrise vreo două note de comandă și-l chemă pe Paul să-l însoțească. De astă dată ieșiră pe ușa de unde venise fata. Paul se trezi în capul unei scărițe cu trepte de lemn, iar dedesubt văzu o sală cu ferestre pe ambele laturi și, la capătul cel mai îndepărtat, vreo douăsprezece fete așezate la lumina geamurilor, lucrînd aplecate peste mașinile de cusut. Cîntau în cor *Două fetițe în albastru*. La zgomotul ușii deschise, toate întoarseră capul, pentru a-i privi pe domnul Pappleworth și pe Paul, la celălalt capăt al sălii, dominîndu-le de pe scară. Se opriră din cîntat.

— N-ați putea face mai puțină gălăgie ? întrebă domnul Pappleworth. Oamenii or să creadă că ținem pisici aicea.

O femeie cocoșată, care ședea pe un scaun înalt, întoarse spre domnul Pappleworth o față prelungă și greoaie și spuse cu o voce de contralto :

— Ăi de-or crede așa, înseamnă că-s motani.

Degeaba se străduia domnul Pappleworth să apară impresionant, de hatîrul lui Paul. Coborî treptele, intră în sala de finisaj și se îndreptă spre Fanny, cocoșata. Trupul acesteia, cățărat pe scaunul înalt, era atît de pitic, încît capul, cu meșele-i bogate de păr castaniu strălucitor, părea mult prea mare, de altfel ca și fața-i palidă, greoaie. Purta o rochie de postav negru-verzui, iar încheieturile mîinilor, care se iveau din manșetele strîmte, erau subțiri și plate ; cu o mișcare nervoasă își lăsă lucrul jos. Domnul Pappleworth îi arăta ceva ce era în neregulă la o genunchieră.

— Mă rog, răspunse ea, da' nu trebuia să vii să dai vina pe mine. Nu-s eu vinovată.

Se aprinsese la față.

— N-am spus nici un moment că eşti vinovată. Dar vrei să îndrepţi aşa cum ţi-am arătat? îi ceru domnul Pappleworth tăios.

— Nu zici că-s vinovată, dar grozav ţi-ar plăcea să fiu, strigă cocoşata aproape cu lacrimi în ochi. Apoi înşfăcă genunchiera din mîna şefului, adăugînd: Bine, am să ţi-o fac, da' nu-i nevoie să te răsteşti.

— Asta-i băiatul cel nou, îl prezentă domnul Pappleworth.

Fanny se întoarse spre Paul, zîmbindu-i cu blîndeţe:

— O! făcu ea.

— Da, şi să nu faceţi un fătălău din el.

— Nu noi o să facem un fătălău din el, replică Fanny indignată.

— Haide, Paul, îl chemă domnul Pappleworth.

— *Au revor*, Paul, spuse una dintre fete.

Urmară chicoteli. Paul plecă, roşu ca para focului, fără să fi scos o vorbă.

Ziua i se păru nesfîrşit de lungă. Toată dimineaţa muncitorii veniră întruna să vorbească cu domnul Pappleworth. Paul scria sau învăţa să ambaleze pachetele care aşteptau, pregătite, poşta de prînz. La ora unu, sau mai bine zis la unu fără un sfert, domnul Pappleworth dispăru ca să prindă trenul: locuia într-o suburbie. La unu fix, Paul, simţindu-se tare pierdut, îşi luă coşuleţul cu merinde şi coborî în depozitul de jos, unde se găsea masa lungă pe căpriori; mîncă în grabă, singur în pivniţa aceea sumbră şi tristă. Apoi ieşi afară. Lumina şi libertatea străzii îi stîrniră dorul de aventură şi-l făcură fericit. Dar la ora două se afla din nou în colţişorul lui din magazie. Curînd, muncitoarele tropăiră din nou pe lîngă el, făcînd diverse comentarii cu voce tare. Sus, la muncile grele de confecţionare a bandajelor şi de finisare a protezelor, lucrau fetele cele mai de rînd. Îl aşteptă pe domnul Pappleworth, neştiind ce să facă, şi mîzgăli hîrtia galbenă a notelor de comandă. Domnul Pappleworth îşi făcu apariţia la trei fără douăzeci. Se aşeză şi începu să sporovăiască cu Paul, tratîndu-l pe băiat ca pe un egal, chiar şi ca vîrstă.

După-masa nu era niciodată mare lucru de făcut, decît spre sfîrşitul săptămînii, cînd trebuiau întocmite conturile. La ora cinci, toţi lucrătorii coborîră în temniţa unde era masa pe căpriori şi acolo luară ceaiul, mîncînd pîine cu unt pe scîndurile goale şi murdare, şi discutînd între ei cu aceeaşi grabă sordidă şi cu aceeaşi neglijenţă cu care mîncau. Cu toate acestea, în sălile de sus, atmosfera de lucru era întotdeauna veselă şi senină Dar pivniţa aceea cu masa pe căpriori îl întrista.

După ceai, cînd toate lămpile cu gaz se aprinseră, munca se desfăşură mai vioi. Se pregăteau pachetele pentru expediţia mare de seară. Ciorapii elastici veneau calzi şi proaspăt călcaţi din atelier. Paul terminase facturile. Acum trebuia să ambaleze şi să scrie adresele, pe urmă să cîntărească pe balanţă pachetul lui. De pretutindeni se auzeau glasuri anunţînd greutăţi, zăngănit de metal, pocnete seci de sfoară înnodată, paşi grăbiţi îndreptîndu-se către bătrînul Melling, după timbre. În cele din urmă sosi şi poştaşul, cu sacul lui, glumind şi rîzînd. După aceea totul se domoli şi Paul îşi luă coşuleţul de merinde şi alergă la gară ca să prindă trenul de opt şi douăzeci. Ziua de muncă la atelier ţinea douăsprezece ore.

Maică-sa îl aştepta destul de îngrijorată. De la staţia Keston trebuia să vină pe jos, aşa că nu ajunse acasă înainte de nouă şi douăzeci. Iar a doua zi dimineaţă, plecă înainte de şapte. Doamna Morel se temea pentru sănătatea lui. Dar ea personal fusese nevoită să se împace cu atîtea necazuri, încît i se părea firesc ca şi copiii ei să aibă aceeaşi soartă. Trebuiau să accepte ce le era dat. Şi Paul rămase la Jordan, deşi în tot timpul cît a lucrat acolo sănătatea lui a fost afectată din pricina întunericului, a orelor nesfîrşite de muncă.

Se întoarse acasă palid şi obosit. Maică-sa se uită la el. Îl văzu că e satisfăcut, şi temerile i se risipiră.

— Ei, cum a fost ? îl întrebă.

— Foarte nostim, mamă. Munca nu e prea grea, şi toţi se poartă foarte drăguţ.

— Şi te-ai descurcat bine ?

— Da ; numai că toţi spun că scrisul meu e tare prost. Dar domnul Pappleworth — el e şeful meu — i-a spus

domnului Jordan c-o s-o scot la capăt. Lucrez la „Spirală", mamă ; trebuie să vii să vezi. E foarte plăcut.

În scurtă vreme, începu să-l îndrăgească pe domnul Pappleworth de la Jordan, care avea aerul unui „tip de baruri", se purta întotdeauna foarte degajat şi îl trata ca pe un camarad. Uneori, „şeful Spiralei" era nervos şi mesteca mai multe tablete de gumă ca de obicei. Dar chiar şi atunci nu devenea agresiv, făcînd parte dintre acei oameni a căror nervozitate îi răneşte mai mult pe ei decît pe alţii.

— Încă n-ai terminat cu *asta* ? striga uneori. Nu, zău, ai s-o ţii aşa pîn'la paştele cailor.

Şi apoi brusc — iar Paul nu izbutea deloc să-l înţeleagă în acele momente — devenea din nou glumeţ şi bine dispus.

— Mîine am să viu cu căţeluşa mea, un terrier de Yorkshire, îl anunţă exuberant pe Paul.

— Ce-i cu terrier de Yorkshire ?

— Nu ştii ce-i un terrier de Yorkshire ? *Nu cunoşti un Yorkshire ?*... Domnul Pappleworth era uluit.

— E un cîine mic, mătăsos — de culoarea oţelului şi argintului înnegrit ?

— Asta-i, băiete. E o comoară. A făcut nişte pui care valorează ca nimica cinci lire, şi ea singură valorează peste şapte lire ; şi nu cîntăreşte nici şase sute de grame.

A doua zi sosi căţeluşa. Era o jigodie tremurătoare, prăpădită. Lui Paul nu-i plăcu ; semăna cu o zdreanţă udă care n-avea să se mai usuce niciodată. Pe urmă o chemă unul dintre oameni şi începu să facă glume grosolane. Dar domnul Pappleworth arătă cu capul în direcţia băiatului şi discuţia continuă *sotto voce*.

Domnul Jordan mai făcu doar o singură excursie din ghişeul lui ca să-l supravegheze pe Paul, şi atunci unica greşeală pe care i-o găsi era că punea tocul pe birou.

— Pune tocul după ureche, dacă ai de gînd să devii slujbaş. Tocul după ureche !

Şi într-o zi îi spuse băiatului :

— De ce nu-ţi ţii umerii mai drepţi ? Ia vino cu mine.

Și-l duse în cușca lui de sticlă unde îi potrivi o pereche de bretele speciale pentru îndreptarea umerilor.

Dar cel mai mult îi plăceau lui Paul fetele. Bărbații i se păreau vulgari și plicticoși. Îi îndrăgea pe toți, dar erau neinteresanți. Polly, mărunta supraveghetoare răstită, găsindu-l odată pe Paul mîncînd în pivniță, îl întrebă dacă n-ar dori să-i încălzească vreun fel de mîncare pe lampa ei de gătit. A doua zi, maică-sa îi dădu bucate care puteau fi încălzite. Paul le duse în cămăruța plăcută, curată, a lui Polly. Curînd se statornici obiceiul ca să-și ia prînzul împreună cu Polly. Cînd sosea la opt dimineața, îi ducea ei coșulețul cu merinde, și cînd cobora la ora unu, își găsea prînzul gata. Paul era cam scund, palid, cu un păr des, castaniu, trăsături neregulate și o gură mare, cărnoasă. Polly îți evoca o păsăruică. El o asemuia adesea cu un prihor. Cu toate că de felul lui era tăcut, cu Polly stătea de vorbă ore întregi, povestindu-i despre ai casei. Fetelor le plăcea să-l audă vorbind. Adeseori făceau cerc în jurul lui cînd ședea pe bancă, iar el perora, rîzînd. Unele îl socoteau o mică făptură ciudată, și întotdeauna se purta cu atîta delicatețe față de ele. Toate îl îndrăgeau, iar el le adora. Lui Polly simțea că-i aparține. Apoi era Connie, cu coama ei de păr roșu, fața ca floarea de măr, glasul murmurat, o adevărată *lady* în rochia ei neagră, jerpelită ; Connie stîrnea latura romantică din el.

— Cînd înfășori pe bobină, îi spunea el, parcă ai toarce la o roată de tors — e atît de frumos ! Îmi aduci aminte de Elaine din *Idilele regelui*. Te-aș desena dac-aș putea.

Connie se uita la el roșind ușor. Și mai tîrziu, făcu o schiță pe care o prețuia foarte mult : Connie așezată pe un scăunaș în fața mașinii de cusut, cu coama ei de păr roșu revărsîndu-i-se peste rochia neagră, tocită, cu gura roșie nemișcată și serioasă, în timp ce depăna firul stacojiu de pe bobină.

Cu Louie, frumoasă și impertinentă, care ori de cîte ori îl vedea, părea să-și răsfrîngă disprețuitor buza de jos, obișnuia să glumească.

Emma era uriţică, bătrîioară, şi-i plăcea să te ia de sus. Dar cînd îl lua pe Paul de sus era tare fericită şi el n-avea nimic împotrivă.

— Cum introduci acele în maşină ? o întrebă.

— Pleacă de aici şi nu mă bate la cap !

— Dar trebuie să ştiu cum vîri acele.

În tot acest timp, ea pedala de zor la maşina de cusut.

— Sînt multe lucruri pe care ar trebui să le ştii, replică ea.

— Atunci, spune-mi, cum introduci acele în maşină ?

— Vai, ce pisălog eşti ! Ei bine, uite aşa se vîră acele în maşină.

Paul o urmărea atent. Deodată se auzi un şuierat. După care apăru Polly, grăind cu glas limpede :

— Paul, domnul Pappleworth vrea să ştie cît mai rămîi să te joci cu fetele.

Paul o zbughi pe scări strigînd „La revedere", iar Emma îşi îndreptă spinarea.

— Nu l-am pus *eu* să se joace cu maşina, spuse.

De obicei, cînd fetele se întorceau de la masă, la ora două, Paul alerga sus la Fanny, cocoşata din sala de finisaj. Domnul Pappleworth nu-şi făcea apariţia pînă la trei fără douăzeci, şi adeseori îşi găsea ajutorul şezînd lîngă Fanny, discutînd, sau desenînd, sau cîntînd laolaltă cu fetele.

De multe ori, Fanny, după o infimă ezitare, începea să cînte. Avea o voce frumoasă de contralto. Atunci o acompania toată lumea în cor şi era frumos. După un timp, Paul nu se mai simţi deloc stînjenit să se afle într-o sală cu o jumătate de duzină de muncitoare.

După ce isprăvea cu cîntatul, Fanny spunea :

— Ştiu că aţi rîs de mine !

— Nu mai fi aşa ţepoasă, Fanny, o dojenea una dintre fete.

Odată se vorbi despre părul roşu al lui Connie.

— După părerea mea, părul lui Fanny e mai frumos, spuse Emma.

— Nu-i nevoie să încerci să-ţi baţi joc de mine, ripostă Fanny roşind puternic.

— Zău că aşa-i, Paul ; are păr frumos.

— Culoarea-i grozavă, răspunse el. O culoare răcoroasă ca glia, şi totuşi strălucitoare. E ca o mlaştină.

— Doamne sfinte ! exclamă o fată rizînd.

— S-ar putea să nu fiu eu criticată ! remarcă Fanny.

— Ar trebui s-o vezi despletită, Paul, stărui Emma cu seriozitate. E o frumuseţe. Fanny, lasă-ţi părul în jos, pentru Paul, dacă vrea să picteze ceva.

Fanny nu se învoi, şi totuşi tare ar mai fi vrut.

— Atunci o să-ţi desprind eu părul, spuse băiatul.

— N-ai decît, dacă vrei, răspunse Fanny.

Paul îi scoase cu grijă acele din coc şi valurile de păr castaniu-închis lunecară pe spatele cocoşat.

— Ce bogăţie ! exclamă băiatul.

Fetele îl urmăreau. Se lăsase tăcere.

— E splendid ! spuse el aspirîndu-i parfumul. Pun rămăşag că valorează multe lire.

— Cînd mor, ţi-l las ţie moştenire, zise Fanny pe jumătate glumind.

— Acuma arăţi ca o femeie normală, care şade şi-şi usucă părul, i se adresă una dintre fete cocoşatei cu picioare lungi.

Biata Fanny avea o susceptibilitate bolnăvicioasă şi-şi închipuia întruna că e insultată.

Polly era scurtă la vorbă şi aferată. Cele două departamente erau mereu la cuţite, şi Paul o găsea mereu pe Fanny în lacrimi. Atunci devenea receptacolul tuturor durerilor ei, şi trebuia să-i pledeze cauza în faţa lui Polly.

Şi-n felul acesta, vremea se scurgea destul de fericit. În atelier domnea o atmosferă intimă. Nimeni nu era zorit sau mînat din spate. Lui Paul îi plăcea întotdeauna cînd ritmul muncii se înteţea, în jurul orelor de expediţie, care-i antrenau pe toţi în acţiune. Îi plăcea să-i urmărească pe ceilalţi funcţionari în timp ce lucrau. În momentele acelea, omul era munca şi munca era omul, contopiţi într-un tot. La fete, lucrurile stăteau altfel. Femeia reală din fiecare dintre ele părea să nu ia niciodată cu adevărat parte la îndeplinirea unei sarcini, ci să stea deoparte, în aşteptare.

Din trenul care-l ducea seara acasă, îi plăcea să privească luminile oraşului, împroşcate din belşug pe dea-

luri, adunîndu-se în vale într-o ghirlandă strălucitoare. Simţea că are o viaţă plină şi fericită. Puţin mai departe, la Bulwell, apărea o baltă de lumini, ca şi cînd stelele se scuturaseră, lăsînd să cadă pe pămînt miriade de petale ; şi în spatele lor se zărea văpaia roşie a cuptoarelor, jucînd pe nori ca o răsuflare încinsă.

De la staţia Keston pînă acasă avea de mers pe jos mai bine de două mile, urcînd două povîrnişuri lungi şi coborînd alte două scurte. Adeseori era ostenit şi număra felinarele cărăţate pe dealul din faţă, ca să ştie pe lîngă cîte mai are de trecut. Şi de pe coama dealului, în nopţile întunecoase, cuprindea cu privirea satele împrăştiate la o depărtare de cinci sau şase mile, care licăreau asemenea unei puzderii de luminiţe pîlpîitoare, un fel de cer aşternut la picioarele lui. Marlpool şi Heanor spulberau printr-o iluminaţie vie întunecimile depărtării. Şi, din cînd în cînd, bezna neagră, care ascundea valea dintre ele, era violată de cîte un tren lung, grăbind către Londra, spre miazăzi, sau către Scoţia, spre miazănoapte. Trenurile mugeau ca nişte proiectile ce spintecau întunericul, fumegînde şi arzînde, făcînd să vuiască valea la trecerea lor. Apoi se mistuiau, şi luminile oraşelor şi satelor continuau să clipească în tăcere.

După aceea, drumul cotea şi ajungea la casa lui, a cărei faţadă înfrunta celălalt versant al nopţii. Frasinul părea acum să-i fie prieten. Cînd Paul intra în casă, maică-sa se ridica în picioare, bucuroasă. Băiatul punea cu mîndrie cei opt şilingi pe masă.

— Te ajută la ceva, mamă ? întreba visător.

— Mai rămîne tare puţin, dacă scazi abonamentul şi mîncarea ta.

Apoi îi înşira peripeţiile zilei. Ca şi basmele din *O mie şi una de nopţi*, povestea vieţii lui se depăna, noapte de noapte, în faţa mamei sale. Şi aproape că ajunsese să-i pară a fi propria ei viaţă.

VI

MOARTE ÎN FAMILIE

Arthur Morel se făcea băiat mare. Era un copil iute, nepăsător, impulsiv, semănînd în mare măsură cu taică-su. Nu putea suferi învăţătura, se văicărea cînd avea de făcut vreo treabă şi, de îndată ce putea, o ştergea iar la joacă.

Aparent, el era floarea familiei, fiind bine făcut, graţios, şi plin de viaţă. Părul castaniu închis, coloritul proaspăt al feţei, minunaţii lui ochi albaştri, adumbriţi de gene lungi, laolaltă cu expansivitatea şi cu firea focoasă, făceau din el favoritul tuturor. Dar pe măsură ce creştea, firea îi devenea instabilă. Se înfuria din nimica toată, devenea insuportabil de necioplit şi de irascibil.

Maică-sa, pe care o iubea, era uneori foarte sîcîită, pentru că băiatul nu se gîndea decît la el. Cînd voia să se distreze, ura tot ce-i stătea în drum, chiar şi pe maică-sa. Cînd era amărît, îi împuia urechile cu văicăreli.

— Pentru Dumnezeu, băiete, îi spunea cînd i se văita de un profesor care, chipurile, nu-l putea înghiţi. Dacă nu te împaci cu un lucru, încearcă să-l schimbi, şi dacă nu-l poţi schimba, ia-l aşa cum e.

Ajunsese să-l deteste pe taică-su, pe care-l iubise şi care la rîndul lui îl adorase. Pe măsură ce îmbătrînea, Morel devenea încetul cu încetul o ruină. Trupul lui, care fusese cîndva atît de frumos în mişcare şi în plină vitalitate, se închirci ; s-ar fi spus că o dată cu anii nu se maturiza, ci se împuţina, devenind vrednic de dispreţ. Căpătase un aer meschin şi sordid. Şi cînd omul acesta vîrstnic, cu înfăţişarea mizeră, ţipa la el sau îi comanda,

Arthur se înfuria. De altfel, firea lui Morel devenise mai abraşă, iar deprinderile lui ajunseseră dezgustătoare. Cînd copiii crescură şi atinseră stadiul critic al adolescenţei, tatăl constituia un iritant neplăcut pentru sufletele lor. Se purta în casă la fel ca în subteran, printre mineri.

— Pisălog scîrbos! striga Arthur, sărind în sus şi plecînd de acasă cînd taică-su îl scîrbea.

Şi cu cît copiii îi detestau mai mult purtarea, cu atît Morel se încăpăţîna într-însa. Se părea că încearcă un soi de satisfacţie în a-i dezgusta şi a-i scoate din minţi, la vremea cînd ei trăiau susceptibilităţile şi irascibilitatea vîrstei de paisprezece şi cincisprezece ani. Astfel încît Arthur, care se ridicase în timp ce taică-su îmbătrînea şi devenea decrepit, îl ura mai rău decît toţi.

Uneori, însă, tatăl părea să resimtă ura dispreţuitoare a copiilor.

— Nu-i om care să trudească mai greu pentru familia lui, răcnea. Faci tot ce poţi pentru ei, şi-n schimb ei te tratează ca pe un cîine. Da' nu-nghit eu asta, atîta vă zic!

Dacă n-ar fi fost ameninţarea şi faptul că nu trudea chiar atîta cît îşi închipuia, le-ar fi fost milă de el. Aşa cum stăteau lucrurile, bătălia se ducea acum între tată şi copii, Morel stăruind în purtările lui murdare şi respingătoare numai pentru a-şi afirma independenţa. Copiilor le era scîrbă de el.

Arthur ajunse atît de arţăgos şi iritabil încît atunci cînd cîştigă o bursă pentru şcoala secundară din Nottingham, maică-sa hotărî să-l lase să stea în oraş, la una dintre surorile ei, şi să vină acasă numai sîmbăta şi duminica.

Annie continua să fie institutoare la internat şi cîştiga patru şilingi pe săptămînă. Dar ţinînd seama că îşi trecuse examenele, urma să primească în curînd cincisprezece şilingi, şi atunci problemele financiare ale casei aveau să fie rezolvate.

Doamna Morel se crampona acum de Paul. Era liniştit şi nu prea scînteietor. Dar rămăsese fidel picturii, şi rămăsese fidel şi mamei lui. În tot ce făcea, se gîndea la dînsa. Îl aştepta să se întoarcă seara acasă, şi atunci se descărca în faţa lui de tot ce-i împovărase gîndurile, sau

de tot ce i se năzărise peste zi. El stătea şi-o asculta cu seriozitatea care-l caracteriza. Cei doi împărtăşeau aceeaşi viaţă.

William se logodise cu bruneta lui şi-i cumpărase un inel de logodnă care costase opt guinee. Copiilor li se tăiase răsuflarea la auzul unui preţ atît de fabulos.

— Opt guinee ! exclamă Morel. Mai mare nebunia ! I-ar fi stat mai bine să-mi dea mie ceva din banii ăştia.

— Să-ţi dea *ţie !* strigă doamna Morel. Şi de ce să-ţi fi dat ţie ?

Îşi aminti că Morel nu-i cumpărase nici un inel de logodnă, şi-l prefera pe William care, chiar dacă era nesăbuit, în schimb nu era meschin. Dar tînărul nu mai scria acum decît despre seratele dansante la care se ducea cu logodnica lui şi despre toaletele strălucitoare pe care le purta ea ; sau îi descria maică-si, înveselit, cum s-au dus la teatru ca doi mari granguri.

Voia s-o aducă pe fată acasă. Doamna Morel îi scrise să vină de Crăciun. De data aceasta William sosi cu o *lady,* dar fără de cadouri. Doamna Morel pregătise cina. Auzind zgomot de paşi, se ridică şi se duse la uşă. William intră primul.

— Bună, mamă !

O sărută în grabă şi se dădu la o parte pentru a prezenta o fată înaltă şi frumoasă, care purta un taior elegant în carouri alb cu negru şi o blană la gît.

— Uite-o pe Gyp !

Domnişoara Western întinse mîna şi-şi arătă dinţii într-un zîmbet rezervat.

— Bună seară, doamnă Morel !

— Mă tem că sînteţi cam înfometaţi, spuse doamna Morel.

— O, nu, am luat masa în tren. Mănuşile mele sînt la tine, Chubby ?

William Morel, voinic şi ciolănos, îi aruncă o privire iute.

— De unde să fie la mine ?

— Atunci le-am pierdut. Nu te mînia pe mine.

Pe faţa lui trecu o umbră, dar nu spuse nimic. Domnişoara Western se uită de jur împrejur în bucătărie. I se

părea mică și ciudată, cu creanga de ilice licăritoare sub care te sărutai, cu ramurile de verdeață înfipte îndărătul tablourilor, cu scaunele de lemn, și masa mică. În clipa aceea intră și Morel.

— Bună, tată !

— Bună, fiule ! Mi-ai luat-o înainte.

Cei doi își strînseră mîna, și William o prezentă pe domnișoară. Aceasta îi dărui același surîs care-i dezvăluia dinții.

— Ce mai faceți, domnule Morel ?

Morel se înclină lingușitor.

— Sînt foarte bine și sper că și dumneavoastră la fel. Trebuie să vă faceți comodă.

— O, mulțumesc, răspunse ușor amuzată.

— Vino, te rog, sus, interveni doamna Morel.

— Dacă nu vă supărați. Dar n-aș vrea să vă deranjez.

— Nu-i nici un deranj. Annie o să te însoțească. Walter, du sus valiza asta.

— Și să nu te moșmondești un ceas cu gătelile, îi ceru William logodnicei sale.

Annie luă un sfeșnic de alamă și, prea intimidată ca să scoată vreo vorbă, o precedă pe tînără în dormitorul din față, pe care domnul și doamna Morel îl evacuaseră pentru ea. La lumina lumînării, dormitorul arăta înghesuit și rece. Nevestele de miner aprind focul în dormitor numai în cazuri de boală gravă.

— Să desfac valiza ? întrebă Annie.

— O, mulțumesc foarte mult.

Annie își jucă rolul de subretă, apoi coborî în bucătărie să aducă apă caldă.

— Cred că-i cam obosită, mamă, spuse William. A fost o călătorie a naibii de grea și apoi ne-am grăbit atît de tare.

— Pot să-i fiu de folos cu ceva ? întrebă doamna Morel.

— O, nu, o să se simtă foarte bine.

Dar în atmosferă plutea o răceală. După o jumătate de oră, domnișoara Western coborî, purtînd o rochie purpurie, mult prea elegantă pentru bucătăria minerului.

— Ți-am spus doar că nu-i nevoie să te schimbi, i se adresă William.

— Oh, Chubby! Apoi întorcîndu-se cu zîmbetul ei dulce către doamna Morel : Nu găsiți că bombăne întruna, doamnă Morel ?

— Da ? întrebă mama. Asta nu-i frumos din partea lui.

— Sigur că nu e.

— Ți-e rece, îi spuse doamna Morel. Nu vrei să vii lîngă foc ?

Morel sări din jilțul lui.

—Vino și așază-te aici, strigă el. Vino și așază-te aici!

— Nu, tată, interveni William, rămîi în scaunul dumitale. Așază-te pe sofa, Gyp.

— Nu, nu ! stărui Morel. Locul ăsta-i cel mai cald. Vino aici, domnișoară Western.

— Vă mulțumesc foarte mult, spuse fata așezîndu-se în jilțul minerului, locul de cinste.

Se înfioră ușor, simțind cum o pătrunde căldura bucătăriei.

— Chubby, dragule, adu-mi o batistă ! spuse făcînd botișor și folosind un ton intim, de parcă ar fi fost singuri, ceea ce-i făcu pe toți din familie să simtă că n-ar trebui să se afle de față.

De bună seamă, domnișoara Western nu-i considera ca persoane ; pentru ea erau niște creaturi care se aflau acolo. William tresări.

Dacă s-ar fi aflat într-o asemenea societate în Streatham, domnișoara Western ar fi fost o *lady* care își tratează cu condescendență inferiorii. Pentru ea, oamenii de felul ăsta erau, fără îndoială, niște neciopliți — într-un cuvînt, clasa muncitoare. Cum ar fi putut să se adapteze?

— Mă duc eu, se oferi Annie.

Domnișoara Western nu-i dădu nici o atenție, de parcă ar fi vorbit o servitoare. Dar cînd fata se întoarse jos cu batita, îi adresă un „O, mulțumesc !“ într-un fel grațios.

Le povesti despre cina luată în tren, care fusese atît de frugală, despre Londra, despre serate dansante. Se simțea foarte nervoasă și vorbea ca să-și astîmpere teama.

În tot acest timp, Morel ședea fumîndu-și tutunul gros, privind-o și ascultînd, în timp ce pufăia, vorbăria ei frivolă, londoneză. Doamna Morel, îmbrăcată cu bluza

cea mai bună, din mătase neagră, răspundea liniștit și cam înțepat. Cei trei copii se așezaseră în jur, într-o deplină tăcere și admirație. Domnișoara Western era prințesa. Tot ce era mai bun în casă fusese scos din dulapuri pentru ea : cele mai bune cești, cele mai bune linguriță, cea mai bună față de masă, cea mai bună cafetieră. Copiii gîndeau că, pesemne, totul i se părea extrem de luxos. Ea se simțea stingheră, neputînd să-i înțeleagă pe acești oameni, neștiind cum să se poarte cu ei. William glumea, ușor stînjenit.

Cînd se făcură ceasurile zece, întrebă :

— Nu ești obosită, Gyp ?

— Cam sînt, Chubby, răspunse ea pe același ton foarte intim și înclinîndu-și ușor capul pe umăr.

— Las' că-i duc eu lumînarea, mamă, spuse William.

— Foarte bine.

Domnișoara Western se ridică și-i întinse doamnei Morel mîna.

— Noapte bună, doamnă Morel.

Paul se duse la boiler și umplu cu apă caldă o sticlă de bere. Annie înfășură sticla într-un maiou vechi de flanelă și o sărută pe maică-sa, urîndu-i noapte bună. Urma să doarmă în aceeași cameră cu domnișoara, pentru că toate celelalte odăi erau pline.

— Așteaptă o clipă, îi spuse doamna Morel fetei.

Și Annie rămase locului, strîngînd la piept sticla cu apă caldă. Domnișoara Western dădu mîna cu fiecare, spre jena tuturor, și plecă precedată de William. Cinci minute mai tîrziu, tînărul coborî din nou. Avea inima grea, dar nu știa de ce. Stătu foarte puțin de vorbă, pînă ce toți se duseră la culcare, în afară de el și de maică-sa. Atunci se așeză pe scoarța din fața sobei, așa cum făcea pe vremuri, cu picioarele răsfrăcărate, și întrebă șovăielnic :

— Ei, mamă ?

— Ei, fiule ?

Doamna Morel ședea în balansoarul ei, sfîrțindu-se oarecum îndurerată și umilită.

— Îți place ?

— Da, veni foarte încet răspunsul.

— E încă timidă, mamă. Nu-i obișnuită. Știi, aici e cu totul altfel decît în casa mătușii ei.

— De bună seamă, băiete, și trebuie să-i vină destul de greu.

— Așa e. Apoi își încreți fruntea. Numai de nu și-ar da acelc astea infernale !

— Ei, e din pricina sfielii de la început, băiete. Las' că se-nvață ea.

— Așa e, mamă, răspunse el recunoscător. Dar fruntea îi era încă înnegurată. Știi, mamă, ea nu-i ca tine. Nu-i serioasă și nu gîndește.

— E tînără, băiete.

— Da ; și n-a avut de la cine să-nvețe. A pierdut-o pe maică-sa cînd era încă mică. De atunci încoace a stat cu o mătușă pe care nu o poate suferi. Iar taică-su a fost un craidon. Fata n-a simțit dragoste în jurul ei.

— Ei, da. Și tu trebuie s-o despăgubești pentru toate astea.

— Așa că... trebuie să-i ierți o mulțime de lucruri.

— Dar ce trebuie să-i ierți *tu*, băiete ?

— Nu știu. Dar cînd ți se pare ușuratică trebuie să-ți spui că n-a avut pe nimeni care să-i scoată la suprafață ce-i mai profund în ea. Și-apoi, e nebună după mine.

— De asta își poate da oricine seama.

— Dar știi, mamă... ea e... e cu totul altfel decît noi. Oamenii de felul ăsta, așa cum sînt cei printre care trăiește ea, au altfel de principii.

— Nu trebuie să-i judeci în pripă, spuse doamna Morel.

Dar tînărul părea muncit de îndoieli.

Totuși a doua zi dimineața cînta și zburda prin casă.

— Hello, strigă el de pe scară. Nu te scoli odată ?

— Ba da, se auzi glasul ei stins.

— Sărbători fericite ! îi strigă William.

Din dormitor răsună rîsul drăgălaș și cristalin. Totuși trecu o jumătate de oră și fata încă nu coborî.

— Spune-mi, o întrebă William pe Annie, se dăduse într-adevăr jos din pat cînd am întrebat-o eu ?

— Da, se sculase.

William mai zăbovi un timp, apoi se duse din nou la scară.

— La mulți ani ! strigă din nou.

— Mulțumesc, Chubby, dragule, se auzi de departe glasul amuzat.

— Dă-i zor, o imploră el.

Trecuse aproape o oră și William tot o mai aștepta. Morel, care se deștepta întotdeauna înainte de șase, se uită la ceas.

— Curată minunăție ! exclamă el.

Toată familia, în afară de William, lua gustarea de dimineață. Tînărul se duse din nou în capul scării.

— Cred c-o să ajung să-ți trimit în cameră un ou de Paști, strigă el furios.

Îi răspunse numai un hohot de rîs. După toate aceste îndelungate preparative, familia se aștepta la cine știe ce miracol. În cele din urmă, își făcu apariția arătînd foarte drăguță într-o fustă și-o bluză.

— Ți-a trebuit într-adevăr atîta timp ca să-ți termini toaleta ? întrebă William.

— Chubby dragă, asta-i o întrebare nepermisă. Nu-i așa, doamnă Morel ?

La început făcu pe marea doamnă. Cînd se duse cu William la biserică, el în redingotă și cu joben, iar ea în blănuri și în taiorul londonez, Paul și Arthur și Annie se așteptau ca toată lumea să se prosterneze în fața lor de admirație. Iar Morel, aflat în capul străzii, în hainele lui de duminică, privi eleganta pereche și simți că-i tată de prinț și prințesă.

Și, cu toate astea, nu era chiar atît de mare doamnă. De un an încoace, era un fel de secretară sau de funcționară într-un birou londonez. În mijlocul familiei Morel, însă, își dădea aere de regină. Se tolănea și-i lăsa pe Annie sau pe Paul s-o slujească, de parcă i-ar fi fost servitori. Față de doamna Morel se arăta volubilă, iar pe Morel îl trata cu un aer ocrotitor. Dar după o zi sau două, începu să schimbe tonul.

William dorea întotdeauna să-i ia cu ei la plimbare pe Paul și pe Annie. Era mult mai interesant. Și-apoi,

Paul o admira pe Gypsy din toată inima. De fapt, maică-sa nu-i putea ierta această adulare a fetei.

A doua zi, cînd Lily spuse :

— Vai, Annie, nu știi cumva unde mi-am lăsat mănușul ? William replică :

— Știi bine că-i în dormitor. De ce o mai întrebi pe Annie ?

Iar Lily urcă în dormitor, mînioasă, cu buzele strînse. Pe William îl irita faptul că făcea o slugă din sora lui.

În cea de a treia seară, William și Lily ședeau împreună pe întuneric, în salon, lîngă foc. La unsprezece fără un sfert, o auziră pe doamna Morel scormonind jăraticul în vatră. William intră în bucătărie, urmat de iubita lui.

— S-a făcut așa de tîrziu, mamă ?

Doamna Morel șezuse de una singură.

— Nu-i tîrziu, băiete, dar e ora la care de obicei mă duc la culcare.

— Și de ce nu te duci ? întrebă el.

— Și să vă las pe voi doi, singuri ? Nu, fiule. Nu cred eu în lucruri de astea.

— N-ai încredere în noi, mamă ?

— Am sau n-am, nu fac eu una ca asta. Puteți rămîne pînă la unsprezece, dacă vă place, și eu o să mai citesc.

— Du-te și te culcă, Gyp, îi ceru el fetei. Doar n-o s-o ținem trează pe mama.

— Lily, i se adresă doamna Morel, Annie a lăsat luminarea aprinsă, cred că ai să vezi.

— Da, mulțumesc. Noapte bună, doamnă Morel.

William își sărută iubita, petrecînd-o pînă în capul scării.

Se întoarse în bucătărie.

— N-ai încredere în noi, mamă ? repetă el cu un aer înțepat.

— Băiete, ți-am spus că nu cred că doi tineri ca voi trebuie lăsați singuri cînd toți ceilalți s-au culcat.

William fu nevoit să înghită acest răspuns. O sărută pe maică-sa, urîndu-i noapte bună.

În vacanța de Paști veni singur acasă. Și toată ziulica îi împuie maică-sii capul vorbindu-i despre iubita lui.

— Știi, mamă, cînd sînt departe, parcă nici nu mă mai gîndesc la ea. Cred că nu mi-ar păsa dacă n-aș mai vedea-o niciodată. Dar cînd mă aflu, serile, alături de dînsa, o iubesc la nebunie.

— E o dragoste cam ciudată ca să întemeiezi o căsătorie, spuse doamna Morel. Dacă nu te poate reține decît în felul ăsta !

— E curios ! exclamă el. Lucrul îl îngrijora și-l nedumerea. Și totuși, acuma sîntem atît de legați, încît n-aș putea renunța la ea.

— Tu știi mai bine, replică maică-sa. Dar dacă-i așa cum spui, eu n-aș numi asta dragoste — în orice caz, nu prea pare să fie.

— Ah, nu știu, mamă. E orfană și...

Nu ajunseseră la nici un fel de concluzie. William părea întrigat și frămîntat ; doamna Morel era mai curînd rezervată. Toate puterile și cîștigul lui se iroseau pe această fată. Cînd veni acasă, abia de-și putu îngădui s-o ducă pe maică-sa pînă la Nottingham.

De Crăciun, salariul lui Paul fu urcat la zece șilingi, spre marea lui bucurie. Se simțea fericit la Jordan, dar orele lungi petrecute în aer închis îi șubrezeau sănătatea. Doamna Morel, în existența căreia Paul ocupa un loc din ce în ce mai important, se gîndea cum l-ar putea ajuta.

Jumătatea lui de zi liberă era lunea după-amiază. Prin mai, într-o dimineață de luni, în timp ce mama și fiul își luau singuri gustarea, ea îi spuse :

— Cred că astăzi o să fie o zi tare frumoasă.

Băiatul o privi surprins. Simțea un tîlc în cuvintele ei.

— Știi că domnul Leivers a luat în arendă o fermă nouă. Săptămîna trecută mi-a cerut să vin s-o văd pe doamna Leivers și i-am făgăduit să te aduc și pe tine, într-o luni după-masă, dacă-i frumos afară. Vrei să mergem ?

— Te cred, scumpo, grozav ! strigă el. Și vrei să mergem azi după-masă ?

Paul plecă la gară radios. În jos, pe Derby Road, era un cireș care sclipea în soare. Zidul vechi de cărămidă care împrejmuia terenul comunal te frigea de roșu ce era, iar primăvara izbucnea ca o flacără verde. Și panta

repede a drumului se povîrnea neclintită sub colbul proaspăt al dimineții, ca un splendid mozaic de umbre și lumini. Copacii își înclinau falnic coamele verzi, și întreaga dimineață, în atelier, băiatul fu urmărit de viziunea primăverii de afară.

Cînd se întoarse acasă la prînz, o găsi pe maică-sa agitată.

— Mergem ? întrebă el.

— Cînd termin treaba.

Băiatul se ridică.

— Du-te și îmbracă-te cît spăl eu vasele, îi spuse mamei.

Ea se supuse. Paul spălă oalele, puse totul în ordine. Doamna Morel făcea parte dintre oamenii înzestrați cu darul firesc de a înota prin noroaie fără să-și murdărească pantofii. Dar Paul trebuia totuși să-i curețe încălțările. Erau niște ghete negre, din imitație de antilopă, de opt șilingi perechea. Pentru el însă, erau cei mai eleganți conduri din lume, și le curăță cu o reverență de parcă ar fi ținut în mînă două flori.

Doamna Morel apăru brusc în ușă, cu un aer cam stînjenit. Purta o bluză nouă din pînză. Paul sări de pe scaun, și-i veni în întîmpinare.

— Mii de trăsnete ! exclamă el. Ce splendoare, de-ți ia ochii !

Doamna Morel pufni ușor pe nări, și-și înălță capul.

— Ba nu-ți ia deloc ochii, replică. E foarte discretă.

Făcu cîțiva pași în timp ce Paul îi dădea tîrcoale.

— Spune, întrebă ea jenată, dar prefăcîndu-se a fi semeață și sigură de sine, îți place ?

— Grozav ! Ești o femeiușcă foarte drăguță de luat la plimbare.

Se trase îndărătul ei ca s-o examineze din spate.

— Știi, dacă m-aș nimeri pe stradă în spatele tău, mi-aș spune : „E cam încrezută cuconița asta !"

— Ei bine, nu-i încrezută de fel. Nu-i prea sigură că-i stă bine bluza.

— O, nu, ea nu se simte bine decît în țoale negre, ponosite, arătînd de parc-ar fi înfășurată în hîrtie arsă. Îți stă bine, și-ți spun că arăți foarte drăguță.

Doamna Morel pufni iar pe nări, în felul ei, satisfăcută, dar cu aerul că știe ea mai bine.

— Mă rog, m-a costat trei șilingi ; dac-o făceam de comandă n-o scoteam la prețul ăsta, nu-i așa ?

— Desigur că nu.

— Și știi, e material de calitate.

— Extrem de drăguță, întări Paul.

Bluza era albă, imprimată cu rămurele galbene și negre.

— Mi-e teamă că-i prea tinerească pentru mine, urmă ea.

— Prea tinerească pentru tine ! exclamă Paul enervat. De ce nu-ți cumperi niște păr alb fals ca să ți-l lipești pe cap ?

— În curînd n-o să fie nevoie să cumpăr. Încărunțesc destul de repede.

— Dar nu te grăbește nimeni. Ce vrei să fac c-o mamă cu păr alb ?

— Mi-e teamă, băiete, că va trebui să te resemnezi să ai o mamă cu păr alb, spuse ea pe un ton straniu.

Porniră la drum, cu pompă, ea purtînd umbrela dăruită de William, căci ardea soarele. Deși scund, Paul era mai înalt decît maică-sa. Se umfla în pene. Pe țarină, grîul tînăr avea luciri mătăsoase. Mina Minton își flutura egretele de fum alb, tușea și hîrîia răgușită.

— Ia privește ! îi atrase atenția doamna Morel.

Mama și fiul rămaseră locului contemplînd. Pe muchia măgurii unde se afla mina, înainta un mic grup, profilat pe cer : un cal, un camion și un om. Se cățărau pe creastă, către ceruri. O dată ajuns sus, omul cîrmi de cealaltă parte a măgurii, la vale. Un vacarm neașteptat le umplu urechile în timp ce rabla se rostogolea pe drumul povîrnit.

— Așteaptă-mă un minut, mamă, îi ceru Paul și doamna Morel se așeză pe o bancă, în timp ce băiatul schiță rapid scena.

Cît lucră Paul, doamna Morel păstră tăcere, mîngîindu-și ochii cu frumusețea după-amiezii și a căsuțelor roșii ce străluceau prin verdeață.

— Lumea asta-i un loc minunat de trăit, și-i grozav de frumoasă ! exclamă mama.

— Așa-i și mina, comentă Paul. Privește-o cum se strînge în ea însăși, de parc-ar fi o vietate — o ființă uriașă, necunoscută.

— Da, poate că da, răspunse mama.

— Și coloana de vagonete, ca un cîrd de animale care așteaptă hrana.

— Și-s foarte bucuroasă că așteaptă, interveni ea, înseamnă că săptămîna asta minerii or să aibă de lucru.

— Dar mie la lucruri îmi place amprenta omului, asta le dă viață. Vagonetele poartă amprenta omului, pentru că sînt mînuite de oameni.

— Da, încuviință doamna Morel.

Porniră pe sub copacii care străjuiau drumul. Paul îi dădea fel de fel de informații, și doamna Morel socotea interesant tot ce-i spunea. Trecură pe lîngă ferma Nethermere, care-și scutura aurul soarelui în poală, ca pe niște petale. Cotiră pe un drum proprietate particulară și se apropiară cu oarecare emoție de o fermă mare. Un dulău îi lătră furios. O femeie ieși în poartă, să vadă cine era.

— Așta-i drumul spre ferma Willey ? întrebă doamna Morel.

Paul rămase în urma ei, terorizat de teama c-or să fie goniți. Dar femeia era binevoitoare și le dădu lămuriri. Mama și fiul străbătură lanuri de grîu și de ovăz, și traversară un podeț, pătrunzînd într-o pajiște neîngrijită. Cîrduri de nagîți, cu pieptar alb, sclipitor, se roteau și făceau hărmălaie în jur. Oglinda lacului era albastră, nemișcată. Sus, deasupra capetelor, plutea un cocostîrc. În fața lor, pădurea se înghesuia pe deal, verde și încremenită.

— Mamă, e un drum sălbatic ! Parc-am fi în Canada, observă Paul.

— Nu-i așa că-i frumos ? exclamă doamna Morel, îmbrățișînd cu privirea întregul cuprins.

— Vezi cocostîrcul acela, ia te uită — uită-te la picioarele lui !

Paul hotăra la ce trebuie să se uite maică-sa și la ce nu. Și ea era pe deplin mulțumită.

— Acum, însă, pe unde o luăm ? întrebă doamna Morel. Leivers mi-a spus că traversăm pădurea.

Pădurea, îngrădită și întunecoasă, se întindea în stînga lor.

— În direcția asta eu izbutesc să simt o cărare sub tălpi, spuse Paul. Tu ai picioare de orășeancă, nu știu cum se face, dar așa e.

Dădură peste o portiță și curînd se aflau pe o potecă de pădure, verde și largă, mărginită de o parte de un desiș de brazi și pini, și de niște stejari bătrîni, care se înfundau adînc, de cealaltă parte. Iar printre stejari, pe sub ghindele verzi, dintr-un culcuș de frunze moarte, palid-ruginii, răzbiseră viorelele, alcătuind eleștee de azur. Paul îi culese flori.

— Am dat peste o poiană cu iarbă proaspăt cosită, îi spuse el.

Apoi îi mai aduse cîteva fire de nu-mă-uita. Și din nou își simți inima muiată de dragoste cînd văzu mîna ei bătătorită de muncă, strîngînd bucheţelul de flori pe care i-l culesese el. Mama era nespus de fericită.

La capătul potecii, însă, dădură peste un pîrleaz care trebuia sărit. Paul fu într-o secundă de partea cealaltă.

— Hai, lasă-mă să te ajut, îi spuse maică-sii.

— Nu, pleacă de aici ! Am să-l sar cum mă pricep eu.

Băiatul se aplecă, pregătindu-se s-o ajute. Doamna Morel se căţără cu multă prudenţă.

— Ce mai fel de a te căţăra ! exclamă Paul plin de dispreţ, cînd o văzu aterizînd teafără dincolo de gard.

— Nesuferite pîrleazurile astea ! strigă ea.

— Ce femeiușcă ageamie, nu te pricepi să sari un pîrleaz !

În faţa lor, de-a lungul lizierei pădurii, se înălţa un mănunchi de case de fermă, joase, roșietice. Cei doi grăbiră pasul. Chiar la marginea pădurii, se aşternea o livadă de meri, care-şi picurau petalele pe pietriș. Iazul era adînc, mărginit de un gard de mărăcini și de cîțiva stejari cu ramuri boltite peste apă. La umbră, păşteau niște vaci. Ferma și dependinţele ei alcătuiau trei laturi ale unui dreptunghi, îmbrăţișînd lumina soarelui între ele. Totul era cufundat în liniște adîncă.

Mama și fiul intrară în grădina mică, împrejmuită cu un grilaj, unde plutea o mireasmă de muşcate roșii. Lîngă

ușa deschisă a casei, erau niște turte de făină puse la răcit. O găină tocmai se apropia să le ciugulească. Apoi deodată apăru în ușă o fetișcană într-un șorț murdar. Avea vreo paisprezece ani, o față smeadă, îmbujorată, un mănunchi de bucle brune, foarte frumoase, fluturînd în vînt, și ochi negri ; sfioasă, mirată, puțin ostilă străinilor, se făcu nevăzută. Un minut mai tîrziu, apăru altă figură, o femeie mică și plăpîndă, cu obraji trandafirii și ochi mari căprui.

— Oh ! exclamă ea, zîmbind cu căldură, ați venit deci ! Mă bucur să vă văd !

Avea un glas cald și mai curînd trist.

Cele două femei își strînseră mîna.

— Ești sigură că nu te deranjăm ? întrebă doamna Morel. Știu eu ce înseamnă viața de fermă.

— O, nu ! Sîntem bucuroși să mai vedem pe cîte cineva, e atîta pustietate pe aici !

— Îmi închipui, răspunse doamna Morel.

Fură conduși în camera de primire — o încăpere lungă, joasă, cu un buchet mare de *boules-de-neige* pe cămin. Acolo femeile se așezară la taclale, în timp ce Paul ieși să inspecteze locul. Tocmai se afla în grădină, aspirînd parfumul garoafelor și admirînd florile, cînd fata ieși grăbită din casă, îndreptîndu-se spre mormanul de cărbuni de lîngă gard.

— Bănuiesc că ăștia-s trandafiri ? i se adresă Paul arătînd spre niște tufișuri sădite de-a lungul gardului.

Fata îl privi cu ochi mari negri, speriați.

— Bănuiesc că atunci cînd înfloresc sînt trandafiri, repetă el.

— Nu știu, bolborosi ea. Sînt niște flori albe și la mijloc roz.

— Atunci sînt garofițe.

Miriam roși. Avea o culoare frumoasă, caldă.

— Nu știu, spuse ea.

— N-aveți prea multe flori în grădină.

— Asta-i primul an de cînd sîntem aici, răspunse fata într-un fel distant, cu oarecare superioritate, retrăgîndu-se și intrînd în casă.

Paul nu o luă în seamă și-și continuă turul de explorare. Puțin mai tîrziu, ieși și maică-sa împreună cu gazda,

și începură să se plimbe printre clădiri. Paul era încîntat la culme.

— Presupun că toată ziua trebuie să îngrijești de păsări, de viței, de porci, i se adresă doamna Morel doamnei Leivers.

— Nu, îi răspunse femeia cea mărunțică. N-am timp să cresc vite, și nici nu mă pricep. Tot ce pot face e să țin gospodăria casei.

— Cred și eu că-i destul, aprecie doamna Morel.

Curînd apăru și fata.

— Mamă, ceaiul e gata, anunță cu un glas muzical, potolit.

— Mulțumesc, Miriam, venim îndată, rosti maică-sa, pe un ton aproape prevenitor. Ai vrea să iei acum ceaiul, doamnă Morel ?

— Desigur. Oricînd e gata.

Paul, maică-sa și doamna Leivers luară împreună ceaiul. Apoi ieșiră să se plimbe prin pădurea inundată de viorele, în timp ce efemerele nu-mă-uita le răsăreau în drum. Mama și fiul erau în extaz.

Cînd reintrară în casă, domnul Leivers și Edgar, fiul mai mare, se aflau în bucătărie. Edgar avea vreo optsprezece ani. Pe urmă sosiră de la școală Geoffrey și Maurice, doi băieți voinici de doisprezece și treisprezece ani. Domnul Leivers era un bărbat trupeș, în floarea vîrstei, cu o mustață aurie și ochi albaștri obișnuiți să scruteze semnele de schimbare a vremii.

Băieții îl tratau cam de sus pe Paul, dar acesta aproape că nu-și dădu seama. Se duseră apoi toți laolaltă să caute ouă, scormonind prin toate cotloanele. În timp ce hrăneau orătăniile, ieși din casă Miriam. Într-un coteț se afla o cloșcă împreună cu liota ei de puișori galbeni. Maurice luă un pumn de grăunțe și-i dădu găinii să-i ciugulească din palmă.

— Poți și tu să faci așa ? îl întrebă pe Paul.

— Să vedem, răspunse acesta.

Avea o mînă mică, îndemînatică și caldă. Miriam îl urmări din priviri. Întinse spre găină palma cu grăunțe. Pasărea îl sulița cu ochiul ei dur, strălucitor, și se repezi cu ciocul la palma lui. Paul tresări și rîse. Rap, rap, rap,

ciugulea găina în palma lui. Rîse din nou și ceilalți băieți i se alăturară.

— Te ciocănește și te pișcă, dar nu doare deloc, remarcă Paul, cînd dispăru ultima grăunță din palmă.

— Hai, Miriam, o chemă Maurice, haide, încearcă și tu!

— Nu, strigă fata, dîndu-se îndărăt.

— Ha, baby, copilul minune! o luară în rîs frații ei.

— Nu doare deloc, o încurajă Paul. Numai cît te pișcă. Și-i plăcut.

— Nu, continuă ea să strige, scuturîndu-și buclele negre și făcîndu-se mică.

— N-are curaj, spuse Geoffrey. N-are curaj să facă nimica decît să recite poezele.

— Nu se pricepe să sară un gard, nu face sfîrleaza, nu se dă pe gheață, nu se apără cînd o lovește o fată, nu știe să facă nimic decît să se plimbe închipuindu-și că-i mare lucru de capul ei. „Zîna lacurilor!" Asta-și închipuie că e, strigă Maurice.

Miriam era roșie ca para focului de rușine și de amărăciune.

— Ba eu am curaj să fac mult mai multe decît voi, strigă ea. Voi nu sînteți decît niște lași și niște tirani!

— Lași și tirani! repetară ei sclifosindu-se și îngînînd-o.

„Lui August Prostu nu mă plec,
I s-a răspuns unui zevzec."

strigă unul din băieți, tăvălindu-se de rîs.

Miriam intră în casă. Paul se duse cu băieții în livadă unde instalară o paralelă. Băieții erau puternici. Paul, mai curînd dibaci decît puternic, se descurcă bine. Luă între degete o floare de măr care atîrna pe o rămurică desprinsă.

— Eu n-aș rupe florile de măr, spuse Edgar, fratele mai mare. Înseamnă că n-o s-avem mere anul viitor.

— N-aveam de gînd s-o rup, răspunse Paul îndepărtîndu-se.

Băieții îi erau ostili; păreau preocupați de propriile lor treburi. Se întoarse spre locuință, ca s-o caute pe mamă-sa. Cînd coti prin spatele casei, o văzu pe Miriam

îngenuncheată în fața coteţului de găini, cu cîteva boabe de porumb în palmă, muşcîndu-şi buza şi cinchindu-se pe călcîie crispată. Găina o privea răutăcios. Miriam întinse palma cu multă sfială. Găina se repezi să ciugulească. Fata îşi retrase iute mîna cu un strigăt jumătate de spaimă, jumătate de supărare.

— N-o să te doară deloc, o asigură Paul.

Fata se aprinse la faţă şi se ridică.

— Voiam doar să încerc, spuse cu voce joasă.

— Uită-te la mine, să vezi că nu doare, o îndemnă el, şi punîndu-şi numai cîteva grăunţe în palmă, lăsă găina să-i ciugulească, ciup, ciup, ciup, din mîna goală. Îţi vine numai să rîzi!

Fata întinse iar mîna, şi-o retrase, încercă din nou şi sări în lături cu un strigăt. Paul se încruntă.

— Vai de mine, eu aş lăsa-o să-mi ciugulească grăunţe şi de pe faţă, numai că te pişcă uşor. E foarte dibace. Dacă n-ar şti exact pînă unde să apuce, gîndeşte-te numai cît pămînt ar înghiţi în fiecare zi.

Aşteptă neîndurător, urmărind-o. În cele din urmă, Miriam lăsă găina să-i pigulească din palmă. Scoase un ţipăt uşor — de frică şi de părere de rău că-i era frică — destul de patetic. Dar izbutise şi repetă isprava.

— Vezi, îi spuse băiatul. Nu-i aşa că nu doare?

Fata îl privi cu ochi negri dilataţi.

— Nu, rîse ea, tremurînd toată.

Apoi se ridică şi intră în casă. Într-un fel, părea că îi purta pică lui Paul.

„Gîndeşte despre mine că sînt o fetişcană oarecare", îşi spunea ea şi ţinea să-i dovedească faptul că era o persoană importantă, într-adevăr un fel de „Zînă a lacurilor".

Paul o găsi pe maică-sa gata de plecare. Îi zîmbi băiatului. El luă buchetul mare de flori. Domnul şi doamna Leivers îi petrecură pînă în cîmp. Măgurile din jur erau polcite de asfinţit; adînc în pădure, nălucea purpuriul viorelelor. Totul era încremenit într-o tăcere tulburată doar de foşnetul frunzelor şi de fîşîitul păsărilor.

— Împrejurimile-s minunate, exclamă doamna Morel.

— Da, răspunse domnul Leivers; ar fi un locşor tare frumos, dacă n-ar fi iepurii. Rod ţarina pîn-o distrug.

Nu știu, zău, dacă am să pot să-mi scot banii de arendă din pămîntul ăsta.

Pocni din palme și întreg cîmpul dinspre marginea pădurii fremătă : la tot pasul zbugheau iepuri cafenii.

— Cine-ar fi crezut ! se miră doamna Morel.

Mai departe porni singură cu Paul.

— Nu-i așa c-a fost splendid, mamă ? întrebă el cu voce calmă.

Se înălța un corn de lună. În inima băiatului se adunase atîta fericire, încît îl durea. Maică-sa simțea nevoia să vorbească pentru că și ei îi venea să plîngă de fericire.

— Cum l-aș mai ajuta eu pe omul ăsta !... Ce-aș mai îngriji de păsări și de vite ! Aș învăța să mulg, m-aș sfătui cu el, aș face planuri împreună cu el. Pe cuvînt, dac-aș fi eu nevasta lui, ferma ar merge ca pe roate, sînt sigură ! Dar ea n-are putere — pur și simplu n-are putere. Are prea multe poveri în circă. Îmi pare rău de dînsa, și mă doare inima și pentru el. Pe cuvînt, să fi fost al *meu*, nu mi s-ar fi părut un soț prea rău. Nu că ea l-ar socoti așa ; și-i tare drăguță.

De duminica Rusaliilor William veni acasă, împreună cu drăguța lui. Nu avea decît o săptămînă de vacanță. Era vreme frumoasă. De obicei, William, Lily și Paul ieșeau dimineața împreună să facă o plimbare. William nu-i vorbea prea mult iubitei sale, decît doar ca să-i povestească vreo amintire din copilărie. Paul, însă, fiecărea la nesfîrșire. Se așezau, toți trei, pe un tăpșan în apropiere de biserica Minton. Într-o parte, pe lîngă Castle Farm, se înălța o frumoasă perdea de plopi unduitori. Din gardurile vii, picau boabe de măceș : margaretele și garofițele de cîmp rîdeau în soare. William, un tînăr solid de douăzeci și trei de ani, acum slăbit și chiar puțin jigărit, zăcea întins pe spate, în plin soare și visa, în timp ce Lily îi răsfira părul cu degetele. Paul îi culegea buchete de margarete mari. Fata își scosese pălăria ; părul i se revărsă negru, ca o coamă de cal. Paul se întoarse lîngă ea și începu să-i împletească margarete în părul negru

ca abanosul — paiete mari, albe, cu miez auriu, și, ici-colo, cîte o garofiță roză.

— Acum arăți ca o zînă vrăjită, spuse băiatul. Nu-i așa, William ?

Lily rîse. William deschise ochii și se uită la ea. În privirea lui era o undă de amărăciune nedumerită, amestecată cu aprinsă admirație.

— M-a transformat într-o paparudă ? întrebă Lily rîzînd peste fața iubitului ei.

— Asta a făcut ! rîse și William.

Continuă s-o privească. Frumusețea ei părea că-l doare. Se uită la capul împodobit cu flori și se înnegură.

— Arăți destul de frumoasă, dacă asta dorești să știi, o asigură el.

Porni mai departe fără să-și pună pălăria. După cîteva momente, William își recăpătă stăpînirea de sine și deveni tandru cu ea. Ajungînd la un podeț, crestă în lemn inițialele lor, înconjurate de o inimă :

L.L.W.
W.M.

În timp ce cresta, Lily îi urmări mîna puternică, nervoasă, cu perișorii și pistruii ei strălucitori, și păru fascinată.

În tot timpul cît rămaseră William și Lily, în casă pluti o atmosferă de melancolie, de intimitate și de o anumită duioșie. Dar tînărul își ieșea adesea din fire. Lily își adusese, pentru o vizită de opt zile, cinci rochii și șase bluze.

— Spune-mi, i se adresă lui Annie, n-ai vrea să-mi speli astea două bluze și lucrușoarele astea ?

Și a doua zi dimineața, în timp ce William și Lily ieșiră la plimbare, Annie rămase să spele. Doamna Morel turba. Și uneori, William, cînd își dădea seama de atitudinea iubitei lui față de soră-sa, simțea că o urăște.

Duminică dimineața, Lily arăta superb, într-o rochie de mătase subțire, moale și unduioasă, sinilie ca penele gaiței, și o pălărie mare gălbuie, garnisită cu o sumedenie de trandafiri, cei mai mulți purpurii. Admirația pe care o stîrni întrecea orice margini. Dar seara, cînd se pregătea din nou să iasă, întrebă :

— Chubby, mănuşile mele sînt la tine ?

— Care ? întrebă William.

— Cele noi de antilopă neagră.

— Nu.

Toată lumea porni în căutarea lor. Le pierduse.

— Ştii, mamă, izbucni William, e a patra pereche pe care o pierde de la Crăciun încoace, mănuşi de cîte cinci şilingi perechea.

— Dar numai două le aveam de la tine, protestă fata.

Seara după cină, William zăcea întins pe scoarţa din faţa sobei, iar Lily se tolănise pe sofa ; părea s-o urască. Toată după-amiaza o lăsase singură, în timp ce fusese să-şi viziteze un vechi prieten. Fata îşi petrecuse vremea răsfoind o carte. După cină, William dorise să scrie o scrisoare.

— Uite-ţi cartea, Lily, îi spuse doamna Morel. Vrei să-ţi mai treci vremea citind ?

— Nu, mulţumesc. O să stau fără să fac nimic.

— Dar ai să te plictiseşti !

William scrise iritat, în mare viteză. În timp ce lipea plicul, reluă discuţia :

— Ea să citească o carte ! În toată viaţa ei n-a citit o carte !

— Ei, haide ! făcu doamna Morel plictisită de exagerare.

— E adevărat, mamă — n-a citit, strigă William sărind de pe scaun şi reluîndu-şi poziţia pe scoarţă. De cînd e pe lume, n-a citit o carte.

— Ca şi mine, se băgă în vorbă Morel. Nici eu nu văd ce poţi găsi în cărţi, ca să stai toată ziua cu nasu-n ele ; iaca, nici eu nu văd de ce.

— Nu trebuie să spui asemenea lucruri, îşi dojeni doamna Morel fiul.

— Dar e adevărat, mamă, nu poate *citi*. Ce i-ai dat ?

— Ei, i-am dat şi eu un fleac de Annie Swan. Nimeni n-are chef duminică după-masă să citească lucruri serioase.

— Ei bine, pun rămăşag că n-a citit nici zece rînduri.

— Te înşeli, răspunse maică-sa.

În tot acest timp, Lily zăcea amărîtă pe sofa. William se întoarse cu repeziciune spre ea.

— Ai citit ceva? o întrebă.
— Da, am citit.
— Cît?
— Nu mai știu cîte pagini.
— Povestește-mi ceva din cele ce-ai citit.
Nu fu în stare.

Niciodată nu izbutea să treacă de pagina a doua. William citea foarte mult, avea o inteligență vie, activă. Lily nu se pricepea la nimic altceva decît la dragoste și la trăncănit. El fusese obișnuit să-și cearnă toate gîndurile prin înțelegerea mamei sale; astfel încît, în momentele cînd simțea nevoia unui partener de discuție și în schimb i se cerea să fie un îndrăgostit giugiulitor și gînguritor, simțea că-și detestă logodnica.

— Știi, mamă, spuse el din nou, seara tîrziu, cînd se găsi singur cu maică-sa; Lily nu are deloc noțiunea banului, are un creier de nevăstuică. Cînd își ia salariul, se apucă să-și cumpere tot felul de năzbîtii ca bunăoară *marrons glacés* [1], și după aceea eu trebuie să-i plătesc abonamentul de tren și suplimentele, ba să-i cumpăr chiar și rufăria de corp; și ține să ne căsătorim, și mă gîndesc și eu că anul viitor ne-am putea cununa. Dar dacă merge tot așa...

— Ar fi vai și amar de căsnicia voastră, completă maică-sa. În locul tău m-aș mai gîndi, fiule.

— Ei, am mers prea departe ca s-o mai pot rupe acum, așa că mă însor de îndată ce-mi va fi posibil.

— Foarte bine, băiete. Dacă vrei, înseamnă că vrei, și nimic nu te poate opri; dar ca să-ți spun drept, eu n-am somn cînd mă gîndesc la căsătoria asta.

— Ei, se îndreaptă ea, mamă. O scoatem noi la capăt.

— Și te lasă să-i cumperi tu rufăria de corp? întrebă maică-sa.

— Mă rog, începu el pe un ton de scuză. Nu-mi cere; dar într-o dimineață — și era al naibii de rece — am găsit-o în stație dîrdîind de nu putea sta locului; am întrebat-o dacă e îmbrăcată cu lucruri groase. Mi-a răspuns; „Cred că da". Și eu am stăruit: „Ai lucruri groase pe de-

[1] Castane glasate (fr.).

desubt ?" Şi ea mi-a răspuns că nu, că poartă lenjerie subţire. Am întrebat-o de ce naiba nu şi-a pus ceva mai gros pe o vreme ca asta, la care mi-a spus că nu are altceva. Aşa că iat-o candidată la oftică. A trebuit s-o iau şi să-i cumpăr nişte lucruri călduroase. Înţelegi, mamă, n-aş avea nimic împotrivă, dac-am avea bani. Şi ştii, ar trebui să-şi păstreze din salariu măcar atita cît să-şi plătească abonamentul. Da' ţi-ai găsit, şi pentru asta tot la mine vine, şi trebuie să fac rost de bani.

— E o perspectivă cam sumbră, spuse doamna Morel cu amărăciune.

William era palid, iar pe faţa lui răvăşită, care odinioară fusese atît de nepăsătoare şi de veselă, frămîntarea şi deznădejdea lăsaseră urme.

— Dar acum nu mai pot renunţa la ea ; lucrurile au mers prea departe, repetă el. Şi-apoi, în ce priveşte unele chestiuni, n-aş mai putea trăi fără ea.

— Fiule ; adu-ţi aminte că eşti răspunzător, de viaţa ta. Nimic nu-i mai rău decît o căsnicie care ratează fără de speranţă. Dumnezeu ştie că şi căsnicia mea a fost destul de rea. Şi asta ar fi trebuit să-ţi servească drept învăţătură ; dar ar fi putut să iasă şi mai rău.

William se rezemă cu spinarea de muchia căminului, ţinîndu-şi mîinile în buzunare. Era un bărbat înalt, ciolănos, care dacă-şi punea ceva în cap, părea în stare să răzbească pînă la capătul lumii. Dar mama citi deznădejdea pe faţa lui.

— Acum, n-aş mai putea renunţa la ea, stărui.

— Mă rog, adu-ţi aminte că există şi lucruri mai rele decît să rupi o logodnă.

— *Acum* nu mai pot renunţa la ea.

Timpul se scurgea, măsurat de ticăitul ceasului ; mama şi fiul păstrau tăcere, dar între ei se dădea o bătălie mută. William nu mai rosti nici o vorbă. În cele din urmă, doamna Morel spuse :

— Ei, du-te la culcare, fiule. Mîine dimineaţă ai să te simţi mai bine şi poate că ai să gîndeşti mai limpede.

Tînărul o sărută şi plecă. Doamna Morel scormoni jăraticul. Simţea o greutate pe inimă cum nu mai simţise niciodată. Înainte vreme, cînd lucrurile mergeau rău cu

bărbatul ei, avusese senzația că se frînge ceva în ea, dar puterea ei de viață rămăsese nezdruncinată. Acum însă, simțea că însuși sufletul îi era zdrobit. I se frînsese speranța.

William manifesta foarte des ură față de logodnica lui. În ultima seară petrecută acasă, își bătea joc de ea :

— Știi, mamă, dacă nu mă crezi că Lily e așa cum spun, ce zici de faptul că a fost confirmată de trei ori ?

— Prostii, rîse doamna Morel.

— Prostii sau nu, ăsta-i adevărul. Prima comuniune însemna pentru ea un fel de teatru unde putea face o figură frumoasă.

— Nu-i așa, doamnă Morel, strigă fata. Nu-l credeți ! Nu-i adevărat.

— Cum asta ! strigă William întorcîndu-se ca fulgerul spre ea. Ai fost confirmată o dată în Bromby, o dată în Beckenham și încă o dată nu știu unde, în altă parte.

— Nicăieri în altă parte, exclamă ea în lacrimi, nicăieri în altă parte !

— Ba da ! Și chiar dacă nu, de ce, mă rog, ai fost confirmată de două ori ?

— Am avut și eu, cîndva, numai paisprezece ani, doamnă Morel, pledă ea cu lacrimi în ochi.

— Da, răspunse doamna Morel, te înțeleg, fetițo. Nu lua aminte la el. Ar trebui să te rușinezi, William, să îndrugi asemenea vorbe.

— Dar e adevărat, mamă. E grozav de cucernică — are cărți de rugăciune legate în catifea albastră, și de fapt n-are mai multă credință, sau orice altceva în ea, decît piciorul ăsta de masă. S-a lăsat confirmată de trei ori numai de dragul spectacolului, numai ca să facă paradă, și așa se petrec la ea *toate, absolut toate.*

Fata ședea pe sofa plîngînd. Era cam slabă de înger.

— Și-n ce privește iubirea ei, continuă William, ai putea tot atît de bine să pretinzi unei muște să te iubească ! Și musca o să se așeze pe tine și...

— Nici un cuvînt în plus ! îi porunci doamna Morel. Dacă vrei să vorbești lucruri de soiul ăsta, caută-ți alt loc. Mi-e rușine cu tine, William ! Nu poți fi mai bărbat ?! Tot timpul nu faci altceva decît să-i găsești cusur fetei ăsteia, și mai pretinzi că ești logodit cu ea.

Doamna Morel își curmă vorba, plină de mînie și de indignare.

William tăcu, și mai tîrziu se căi, o sărută pe față și o consolă. Și cu toate astea, spusese numai adevărul. O ura.

Cînd plecară, doamna Morel îi petrecu pînă la Nottingham. Aveau mult de mers pe jos ca să ajungă la halta Keston.

— Știi, mamă, începu el, Gyp e superficială. La ea nimic nu găsește un ecou mai adînc.

— William, dorese să nu mai spui astfel de lucruri, i-o reteză doamna Morel, simțindu-se jenată pentru fata care mergea alături de ea.

— Dar așa e, mamă. *Acuma* mă iubește de nu mai poate și dac-aș muri, în trei luni m-ar uita.

Doamna Morel se înspăimîntă. Deslușind amărăciunea resemnată a ultimelor cuvinte rostite de fiul ei, inima începu să-i bată de-i spărgea pieptul.

— Cum poți să știi ? replică ea. *Nu* știi și prin urmare nu ai dreptul să afirmi asemenea lucruri.

— Mereu spune lucruri din astea, scînci fata.

— La trei luni după ce m-ai îngropa, ți-ai găsi un altul și nici n-ai mai ști c-am existat. Asta-i iubirea ta.

Doamna Morel îi conduse la tren, în Nottingham, și se întoarse acasă.

— Există o singură speranță, îi mărturisi ea lui Paul. Că n-o să aibă niciodată destui bani ca să se-nsoare ; de asta sînt convinsă. Și în felul ăsta o să scape.

Doamna Morel se mai înveseli. Situația nu era chiar disperată. Era încredințată că William n-o să se însoare niciodată cu Gypsy a lui. Rămase în așteptare și îl ținu pe Paul lîngă ea.

Întreaga vară sosiră scrisori înfrigurate de la William ; făcea impresia că e artificial și crispat. Citeodată era exagerat de vesel. De obicei, însă, era turtit și amar.

— Vai, vai ! se văita maică-sa. Mi-e teamă că se ruinează din pricina creaturii ăleia care nu-i vrednică de iubirea lui — nu, nu mai mult decît o păpușă de cîrpă.

William voia să vină acasă. Vacanța de vară se irosise ; pînă la Crăciun mai era mult și bine. Scrise teribil de agitat, anunțînd c-o să vină pentru o sîmbătă și o duminică, în prima săptămînă din octombrie.

— Băiete, tu nu eşti bine, îi spuse mama cînd îl văzu.

Îi dăduseră aproape lacrimile la gîndul că-l avea din nou alături.

— Adevărat, nu mi-a fost bine, răspunse el. Am avut o răceală care m-a ţinut toată luna trecută, dar cred că mi-a trecut.

Era o vreme însorită de octombrie. William părea înnebunit de fericire, ca un şcolar care trage la fit ; pe urmă însă, deveni din nou tăcut şi rezervat. Arăta şi mai descărnat ca înainte, iar în ochi îi juca o privire rătăcită.

— Te surmenezi prea tare, îl avertiză mama.

Executa munci suplimentare, încercînd să strîngă ceva bani pentru a se putea însura, o lămuri el. Stătu de vorbă cu maică-sa doar o singură dată, sîmbătă seara ; şi vorbi cu tristeţe şi afecţiune despre iubita lui.

— Şi totuşi, ştii, mamă, dac-ar fi să mor, m-ar jeli două luni, nu mai mult, şi pe urmă m-ar da uitării. Ai să vezi, n-o să vină nici măcar o dată aici, la mormîntul meu, niciodată.

— Vai, William, doar n-ai de gînd să mori, aşa că de ce să mai vorbim ?

— Dar fie c-am să mor sau nu...

— Asta este ! Aşa-i ea şi ţi-ai ales-o singur. Aşa că n-ai dreptul să bombăni.

Duminică dimineaţa, în timp ce-şi îmbrăca gulerul, îi spuse maică-sii ridicîndu-şi bărbia :

— Ia te uită ce m-a ros gulerul !

La îmbinarea dintre bărbie şi gît era o umflătură mare, roşie.

— Asta nu-i normal. Ţine aici ; pune-ţi un pic de vaselină. Ar trebui să porţi altfel de gulere.

Plecă duminică la miezul nopţii, părînd ceva mai înviorat şi mai întărit în urma celor două zile petrecute acasă.

Marţi dimineaţă, sosi o telegramă de la Londra, anunţînd că William era bolnav. Doamna Morel, care tocmai se afla în genunchi, spălînd podeaua, se ridică, citi telegrama, chemă o vecină să vadă de casă, se repezi pînă la proprietăreasa ei şi împrumută un *sovereign*, se îmbrăcă şi porni la drum.

Ajunse în grabă la Keston, iar la Nottingham prinse un expres pentru Londra. Trebui să aştepte aproape o oră la Nottingham. Se foia pe peron, puţintică la trup, cu boneta ei neagră, întrebînd îngrijorată hamalii dacă ştiau cum se poate ajunge la Elmers End. Călătoria ţinu trei ore. Şedea într-un colţişor, încremenită într-un fel de stupoare. Nici în gara King's Cross nimeni n-o putu îndruma cum să ajungă la Elmers End. Cărîndu-şi sacoşa de sfoară în care-şi vîrîse cămaşa de noapte, pieptenele şi peria, întreba din persoană în persoană. În cele din urmă, o trimiseră cu metroul spre Cannon Street.

Se făcuse ora şase cînd ajunse la camera unde locuia William. Storurile nu erau trase.

— Cum se simte ? întrebă.

— Cu nimic mai bine, răspunse proprietăreasa.

Urcă scările în urma femeii. William zăcea pe pat, cu ochii injectaţi şi faţa cam decolorată ; cearşafurile erau mototolite, soba fără foc, un pahar cu lapte aştepta pe noptieră. Nimeni nu-l veghea.

— Ce-i cu tine, băiatul meu ? îi strigă mama cu curaj.

Nu primi nici un răspuns. Bolnavul îi aruncă o privire fără s-o vadă. Apoi începu să rostească, pe un ton apatic, de parcă repeta o scrisoare dictată :

— Din pricina unei spărturi survenite în cala vasului, încărcătura de zahăr a prins apă şi s-a întărit ca piatra. A fost necesar să fie tăiată cu tîrnăcopul.

Era complet inconştient. Cu puţin înainte de a se îmbolnăvi, avusese sarcina să examineze o asemenea încărcătură de zahăr în portul Londrei.

— De cînd e în starea asta ? o întrebă pe proprietăreasă.

— A sosit acasă luni la şase dimineaţa, şi se pare că a dormit întreaga zi ; pe urmă l-am auzit noaptea vorbind în somn, iar azi-dimineaţă te-a cerut pe dumneata. Aşa că ţi-am telegrafiat şi am chemat doctorul.

— Vreţi să faceţi focul ?

Doamna Morel încercă să mai domolească suferinţele fiului, să-l calmeze.

Sosi doctorul. Era un caz de pneumonie, declară el, complicat cu o ciudată formă de erizipel, care începuse

sub bărbie, acolo unde îl rosese gulerul, şi se întinsese pe faţă. Spera să nu-i atingă creierul.

Doamna Morel îl veghe în chip de infirmieră.

Se ruga pentru William, se ruga s-o recunoască. Dar faţa tînărului îşi pierdea tot mai mult culoarea. În timpul nopţii, trebui să se lupte cu el. Delira, delira întruna şi nu-şi recăpătă cunoştinţa. La ora două, după un acces paroxistic, muri.

Timp de un ceas, doamna Morel rămase împietrită în sordida odaie mobilată ; apoi îi deşteptă pe ai casei. La ora şase, cu ajutorul femeii de serviciu, îl înfăşură ; apoi o porni prin mohorîta suburbie londoneză, la oficiul de stare civilă şi la doctor.

La ora nouă, la căsuţa din Seargill Street sosi încă o telegramă :

„William murit azi-noapte. Aştept tata cu bani."

Annie, Paul şi Arthur se găseau acasă. Morel era la lucru. Cei trei copii rămaseră muţi. Annie începu să se smiorcăie, înfricoşată ; Paul se duse după taică-su.

Era o zi frumoasă. La mina Brinsley, fumul alb se destrăma încet în strălucirea unui cer albastru, catifelat ; roţile de ventilaţie scînteiau ; ciurul prin care se cerneau cărbunii în vagonete făcea un zgomot care-ţi sugera activitate febrilă.

— Îl caut pe tatăl meu ; trebuie să plece la Londra, se adresă băiatul primului om pe care-l întîlni.

— Îl cauţi pe Walter Morel ? Intră în curte şi spune-i lui Joe paznicul.

Paul intră în micul ghişeu din faţă.

— Îl caut pe tatăl meu, trebuie să plece la Londra.

— Taică-tu ? E în subteran ? Cum îi zice ?

— Domnu Morel.

— Cum ? Walter ? S-a-ntîmplat ceva ?

— Trebuie să plece la Londra.

Omul se duse la telefon şi făcu legătura cu biroul de jos din mină.

— Să vină Walter Morel. Numărul 4 ? Hard, s-a întîmplat ceva ; îl aşteaptă băiatul lui. Apoi întorcîndu-se către Paul : O să fie aici în cîteva minute.

Paul făcu cîțiva pași spre mină. Urmări liftul ridicîndu-se cu un vagonet de cărbuni. Cușca mare de oțel se opri pe saboți, încărcătura fu transportată, un vagonet gol fu împins la loc în lift, un clopot mare răsună pe undeva, liftul se zgîlții, apoi căzu ca un bolovan în gol.

Paul nu realiza că William murise, îi era cu neputință să gîndească în toată hărmălaia asta. Omul care trăgea vagonetele îl roti pe cel încărcat pe placa turnantă, și un alt om îl trase după el pe șinele curbe de pe terasament.

„Și William a murit, și mama mea-i la Londra, și ce-o să facă?“ se întreba întruna băiatul, de parcă-și punea o ghicitoare.

Urmări cum venea sus lift după lift, și taică-su tot nu se arăta. În cele din urmă, se ivi o siluetă omenească, în picioare, lîngă un vagon. Cușca se opri pe saboți și Morel păși afară. Mai șchiopăta încă ușor de pe urma accidentului.

— Tu ești, Paul? Îi e mai rău?

— Trebuie să pleci la Londra.

Cei doi străbătură curtea minei, unde oamenii îi urmăreau din priviri, curioși. Cînd ieșiră și o porniră de-a lungul șinelor, avînd de o parte cîmpul scăldat de soarele toamnei iar de cealaltă un zid de vagonete, Morel întrebă cu o voce temătoare:

— Băiețaș, nu-i așa că nu s-a dus?

— Ba da.

— Cînd s-a întîmplat?

În vocea minerului răsuna groaza.

— Azi-noapte. Am primit o telegramă de la mama.

Morel făcu cîțiva pași, apoi se rezemă cu spinarea de un vagonet și-și acoperi ochii cu mîna. Nu plîngea. Paul aștepta, privind în jur. Pe cîntar, roțile unui vagonet se rostogoleau încetișor.

Morel nu mai fusese decît o singură dată în viața lui la Londra. Plecă la drum, speriat și doborît, ca să-și ajute nevasta. Asta se întîmpla marți. Copiii rămaseră singuri acasă. Paul se duse la lucru, Arthur la școală, Annie își chemă o prietenă să stea cu ea.

Sîmbătă seara, cînd Paul coti spre casă, întorcîndu-se de la Keston, îi văzu pe maică-sa și pe taică-su care veniseră prin gara Sethley Bridge. Înaintau pe întuneric, în tăcere, sfîrșiți de oboseală, la distanță unul de celălalt. Băiatul așteptă.

— Mamă! șopti el în întuneric.

Silueta măruntă a doamnei Morel păru să nu fi auzit chemarea. Băiatul o strigă din nou.

— Da, Paul! răspunse ea cu indiferență.

Îl lăsă s-o sărute, dar părea că nici nu-l vede.

În casă se arătă la fel — micuță, palidă, mută. Nu făcu nici o observație, nu rosti nimic decît:

— Sicriul o să sosească în noaptea asta. Walter, mai bine ai vedea de ceva ajutoare. Apoi, întorcîndu-se spre copii: Îl aducem acasă.

După aceea căzu într-un fel de torpoare, șezînd cu privirile duse și mîinile încrucișate în poală. Paul, uitîndu-se la ea, simți că i se taie respirația. În casă plutea o tăcere de moarte.

— Am fost la lucru, mamă, o anunță el cu o voce plîngăreață.

— Ai fost? răspunse ea, fără nici o intonație în glas.

După o jumătate de oră, Morel se întoarse tulburat și buimac.

— Unde-o să-l așezăm cînd vine? o întrebă pe nevastă-sa.

— În odaia din față.

— Atunci să mut masa?

— Da.

— Și-o să-l sprijinim pe scaune?

— Știi, e... da, așa cred.

Morel și Paul aprinseră o lumînare și se duseră în odaia de primire.

Nu ardea nici o lampă acolo. Tatăl deșurubă tăblia mesei mari, ovale, din mahon, și goli centrul încăperii; apoi așeză șase scaune, față în față, ca sicriul să poată fi depus pe ele.

— Ai să te cruceşti cînd ai să vezi cît îi de lung! spuse minerul examinînd cu grijă aranjamentul pe care-l făcuse.

Paul se îndreptă spre bovindou și privi afară. Frasinul se profila negru și monstruos pe întunecimea nemărginită. Era o noapte foarte puțin luminoasă. Băiatul se întoarse lîngă mama lui.

Pe la orele zece, Morel strigă :

— A sosit !

Tresăriră toți. Se auzi zgomot de zăvoare trase la ușa din față, care se deschidea de-a dreptul din noapte în casă.

— Mai adu o luminare ! strigă Morel.

Annie și Arthur se apropiară. Paul îi urmă, însoțind-o pe mamă. Stătea în prag, alături de dînsa, cu brațul petrecut pe după mijlocul ei. În centrul odăii cu mobila trasă la perete, așteptau șase scaune, așezate față în față. La fereastră, în fața perdelei de dantelă, stătea Arthur, ținînd o lumînare în mîna înălțată, iar în ușa deschisă, proiectată pe fundalul nopții, se afla Annie, aplecată în față, cu sfeșnicul de alamă scînteindu-i în mîini.

Deodată se auzi zgomot de roți. Afară, în întunericul străzii, Paul deslușì niște cai și un vehicul negru, o lampă și cîteva chipuri palide ; apoi — cîțiva inși — mineri — toți cu mînecile suflecate, părură să se opintească în beznă. Pe urmă se iviră doi oameni, îndoiți sub o povară grea. Erau Morel și vecinul lui.

— Încet ! strigă Morel gîfîind.

El și tovarășul său urcară treptele povîrnite din grădină și înaintară, purtînd capătul lor de coșciug, care sclipea în cercul de lumină aruncat de lumînări. În spate se vedeau picioarele altor oameni, trudind la urcuș. Morel și Burns, aflați în față, se poticniră ; povara mare și neagră se clătină.

— Încet, încet ! strigă Morel, parcă îndurerat.

Toți cei șase purtători urcară în grădină, ținînd sicriul înălțat. Pînă la ușă mai erau trei trepte. Lampa gălbuie a căruței licărea singuratică, jos, în drumul înecat în beznă.

— Acuma ! făcu Morel.

Coșciugul se zgîlții, oamenii porniră să suie, cu povara lor, cele trei trepte. Lumînarea lui Annie pîlpîi și, cînd apărură purtătorii din față, fata începu să scîncească ; picioarele și capetele aplecate ale celor șase oameni se

opintiră din greu ca să urce în odaie, purtînd coşciugul care le intra în carne, tăindu-i dureros, ca suferinţa.

— Of, fiul meu... Fiul meu ! se jeluia încetişor doamna Morel, şi de fiece dată cînd sicriul sălta odată cu urcuşul inegal al oamenilor, repeta : of, fiul meu... fiul meu... fiul meu !

— Mamă ! se tînguí Paul, susţinîndu-i mijlocul cu braţul.

Nu-l auzi.

— Of, fiul meu... fiul meu, repeta întruna.

Paul văzu broboane de sudoare şiroind pe fruntea tatălui său. Şase oameni pătrunseră în încăpere — şase bărbaţi fără haină, cu picioarele muiate din pricina greutăţii, se opintiră ultima oară şi umplură odaia, izbindu-se de mobile.

Lăsară să le alunece sicriul de pe umeri şi-l aşezară uşurel pe scaune. Sudoarea se prelingea de pe faţa lui Morel, picurînd pe scîndurile coşciugului.

— Da' greu mai e, zău aşa ! spuse unul dintre oameni, şi cei cinci mineri oftară, se închinară şi, tremurînd din pricina efortului, coborîră din nou treptele, închizînd uşa în urma lor.

Cei din familie rămaseră în odaia din faţă, singuri cu lada mare şi lustruită. William, înfăşurat în giulgiu, măsura doi metri şi zece. Sicriul masiv, din lemn cafeniu deschis, trona ca un monument. Paul gîndi că n-o să mai poată fi scos niciodată din casă. Mama lui mîngîia lemnul lucios.

Îl îngropară luni, în micul cimitir de pe deal, care domină biserica şi casele. Era o zi însorită, şi crizantemele albe se ofileau de căldură.

După această nenorocire, doamna Morel nu mai putu să-şi recapete cheful de vorbă şi vechiul ei interes viu faţă de viaţă. Rămase închistată în ea. Tot drumul în tren, cînd se întorsese de la Londra, îşi spusese în gînd : „De ce nu-s eu în locul lui !“

Cînd Paul sosea acasă seara, o găsea şezînd — după ce mîntuise toate treburile gospodăriei — cu mîinile încrucişate în poala şorţului gros.

Înainte, obișnuise întotdeauna să-și schimbe rochia și să îmbrace un șorț negru. Acum Annie îi servea cina, iar maică-sa ședea cu privirile pierdute și cu buzele strînse. Paul își scormonea creierul ca să-i povestească noutăți.

— Mamă, azi a venit la atelier domnișoara Jordan, și a spus că schița mea cu mina de cărbuni în funcțiune e foarte frumoasă.

Dar doamna Morel nu-i dădea nici o atenție. Seară de seară, Paul se căznea să-i povestească fel de fel de lucruri, cu toate că ea nu-l asculta. Simțea aproape că-și pierde mințile văzînd-o în halul acela. În cele din urmă, o întrebă :

— Ce se întîmplă, mamă ?

Nu-l auzi.

— Ce se întîmplă, stărui el, mamă, ce se întîmplă ?

— Știi bine ce se întîmplă, spuse ea iritată, întorcîndu-i spatele.

Băiatul — avea pe atunci șaisprezece ani — se duse la culcare, răpus. În tot timpul lunilor octombrie, noiembrie și decembrie, fu ținut la depărtare, lucru care-l îndurera profund. Maică-sa făcu eforturi, dar nu izbuti să se redeștepte. Nu putea decît să se gîndească întruna la feciorul ei mort ; fusese lăsat cu atîta cruzime să moară.

În cele din urmă, la 23 decembrie, Paul parcurse orbește drumul spre casă, avînd în buzunar o gratificație de Crăciun de cinci șilingi. Maică-sa se uită la el și inima i se opri în loc.

— Ce-i cu tine ? întrebă.

— Mi-e rău, mamă ! răspunse băiatul. Domnul Jordan mi-a dat cinci șilingi ca gratificație.

Îi întinse banii cu o mînă care tremura. Mama îi puse pe masă.

— Nu prea pari să te bucuri, o mustră el ; dar băiatul tremura din toate mădularele.

— Ce te doare ? întrebă mama descheindu-i haina. Vechea întrebare.

— Mă simt rău, mamă.

Îl dezbrăcă și-l culcă în pat. Avea pneumonie, ba chiar o formă periculoasă, afirmă doctorul.

— Nu-i așa că nu s-ar fi îmbolnăvit, dacă l-aș fi ținut acasă și nu l-aș mai fi lăsat să plece la Nottingham ?

fu una dintre primele întrebări puse de maică-sa.

— Poate că n-ar fi avut o formă atît de gravă, răspunse doctorul.

Doamna Morel rămase învinsă pe propriul ei teren.

„Datoria mea era să veghez asupra celor vii și nu asupra celor morți", își spunea în sinea ei.

Paul era foarte bolnav. Maică-sa se culca noaptea în patul lui ; nu-și putea îngădui să plătească o infirmieră. Băiatul se simțea din ce în ce mai rău, și criza se apropia. Într-o noapte, deși își păstra întreaga luciditate, căzu în acea cumplită, morbidă, senzație de anihilare, cînd toate celulele trupului, prinse într-o intensă trepidație, par să se dezagrege, iar conștiința se zvîrcolește într-o ultimă pîlpîire, asemenea nebuniei.

— Am să mor, mamă ! strigă înălțîndu-se pe pernă, ca să poată respira.

Mama îl sprijini, șoptind cu un fir de voce :

— Oh, fiul meu... fiul meu !

Asta îl făcu să-și revină. O regăsise. Întreaga-i voință se încordă și-l menținu în viață. Își rezemă capul pe pieptul mamei, și se lăsă reconfortat de dragostea ei.

— Din anumite puncte de vedere, comenta mai tîrziu mătușa lui, a fost un noroc de Crăciun cînd s-a îmbolnăvit Paul. Aș zice că prin asta a salvat-o pe maică-sa.

Paul zăcu la pat timp de șapte săptămîni. Cînd se puse pe picioare, era alb la față și fragil. Taică-su îi cumpără un ghiveci cu lalele roșii și aurii. Lalelele aprindeau flăcări în fereastra aurită de soarele de martie, în timp ce băiatul ședea pe sofa, discutînd cu maică-sa. Cei doi se îmbinau într-o intimitate perfectă. Viața doamnei Morel prinse rădăcini noi în viața lui Paul.

William fusese un profet bun. Doamna Morel primi de Crăciun un mic dar și o scrisoare de la Lily. Sora doamnei Morel primi o scrisoare de Anul nou.

„Aseară, am fost la un bal. Se găseau acolo cîteva persoane foarte bine și m-am distrat grozav", grăia scrisoarea. „Am fost invitată la toate dansurile — n-am pierdut unul."

Doamna Morel nu a mai auzit niciodată nimic de ea. Un timp după moartea fiului lor, Morel și soția sa se purtară cu blîndețe unul față de celălalt. El cădea într-un soi de toropeală, cu ochii larg deschiși, pironiți în gol. Pe urmă, se ridica brusc și se ducea grăbit la circiuma „Trei pete", unde își revenea la starea normală. Dar pentru nimica în lume nu l-ar fi purtat pașii în sus pe Shepstone, pe lîngă biroul unde lucrase fiul lui și, cîte zile a mai avut, a evitat să treacă pe lîngă cimitir.

VII

IDILA ADOLESCENTINĂ

În toamna aceea, Paul fusese în mai multe rînduri la ferma Willey. Se împrietenise cu cei doi băieți mai mici. La început, Edgar, fratele cel mare, nici nu se uita la el. Iar Miriam se arăta inaccesibilă. Îi era teamă să nu se simtă umilită, așa cum i se întîmpla în prezența fraților ei. Fata avea suflet romantic. Pretutindeni în jur, nu vedea decît eroine din Walter Scott, adorate de cavaleri cu coifuri și penaje pe cap. Ea însăși era, în închipuirea ei, un fel de prințesă metamorfozată într-o porcăreasă. Și se temea ca nu cumva acest băiat — care avea și el oarecum înfățișarea unui erou din Walter Scott, care picta și vorbea franțuzește și știa ce-i algebra și pleca în fiecare zi cu trenul la Nottingham — să o considere doar o porcăreasă, fără a desluși prințesa din adîncul ei; din această pricină se ținea distantă.

Cea mai bună prietenă a ei era maică-sa. Amîndouă aveau ochi mari, cafenii, erau înclinate spre misticism, femei din acelea care păstrează religia în suflet ca pe o comoară, o topesc în însăși răsuflarea lor și din această pricină văd viața ca printr-un abur. Bunăoară, pentru Miriam, Crist și Dumnezeu alcătuiau o singură uriașă făptură, pe care o adora cu pasiune vibrantă ori de cîte ori un minunat apus de soare învăpăia cerul spre asfințit; și Edith și Lucy și Rowena și Brian De Bois Guilbert, Rob-Roy și Guy Mannering[1] înfiorau tufișurile în faptul

[1] Personaje din romanele lui Walter Scott.

zilei sau, cînd afară ningea, stăteau singuratici şi îndepărtaţi, în odaia ei. Asta însemna viaţa pentru ea. În rest, deretica prin casă, treabă care n-ar fi supărat-o prea rău dacă pardoseala roşie şi curată n-ar fi fost atît de curînd mînjită din nou de cizmele de fermă, butucănoase, ale fraţilor ei. Ar fi vrut nebuneşte ca frăţiorul de patru ani s-o lase să-l cocoloşească şi să-l sufoce cu dragostea ei ; se ducea cucernică la biserică, cu privirile plecate, şi fremăta chinuită de vulgaritatea celorlalte fete din cor şi de vocea grosolană a pastorului ; ţinea piept fraţilor ei pe care-i socotea nişte mitocani brutali, şi nu-şi respecta prea mult tatăl pentru că acesta nu nutrea în suflet idealuri elevate, ci căuta doar să ducă o viaţă cît mai comodă şi să găsească mîncarea gata cînd îi era foame.

Îşi ura starea de porcăreasă. Voia să fie respectată. Voia să înveţe, gîndindu-se că dacă ar putea citi, aşa cum pretindea Paul că citeşte, *Colomba* [1] sau *Voyage autor de ma chambre* [2], lumea ar arăta altfel pentru ea şi ar respecta-o adînc. Nu putea fi prinţesă prin bogăţie şi rang. Aşa că dorea nebuneşte să se poată împăuna cu învăţătura. Pentru că ea era din altă plămadă decît ceilalţi, şi nu se cădea să fie amestecată în aceeaşi oală. Învăţătura era unica distincţie la care putea năzui.

Frumuseţea ei — o frumuseţe de făptură sfielnică, sălbatică, fremătătoare — n-avea nici o valoare pentru dînsa. Nici chiar sufletul — atît de plin de poezie — nu-i era de ajuns. Avea nevoie de ceva care să-i susţină mîndria, întrucît se simţea cu totul deosebită de ceilalţi oameni.

Pe Paul îl privea dusă pe gînduri. În general, disprețuia sexul tare. Dar acum avea de-a face cu un specimen nou, ager, sprinten, mlădios, care ştia să fie blînd, care putea fi trist, care era inteligent şi cunoştea o sumedenie de lucruri, şi care avusese o moarte în familie. Bruma de învăţătură a băiatului îl ridica în ochii ei pînă la ceruri. Şi, totuşi, încercă să-l disprețuiască pentru că nu vedea

[1] Povestire de Prosper Mérimée (1803—1870).

[2] Lucrare, sub forma unui spiritual dialog cu cititorul, aparţinînd scriitorului francez Xavier de Maistre (1763—1852).

în ea prințesa, ci numai porcăreasa. Și abia de-o lua în seamă.

Pe urmă, Paul se îmbolnăvi, și Miriam știu că o să rămînă plăpînd. Deci ea va fi mai puternică decît el. Deci va putea să-l iubească. Dacă ar fi putut să-l domine în slăbiciunea lui, să-l îngrijească, dacă el ar depinde de ea și, mai cu seamă, dacă ar putea să-l aibă în mîini, cum l-ar mai fi iubit!

De îndată ce bolta se limpezi și prunii înfloriră, Paul veni la ferma Willey în căruța grea a fermierului. Domnul Leivers îl dojeni fără răutate, apoi plescăi din limbă către caii care urcau încetișor la deal, în dimineața proaspătă. Nori albi își făceau promenada pe cer, adunîndu-se îndărătul măgurilor care se lăfăiau în primăvară. Apa Nethermere curgea jos, în vale, foarte albastră, în cîmpia încă veștedă, printre mărăcinișuri.

Era un drum de patru mile și jumătate; mugurii gingași din gardurile vii plesneau desfăcîndu-se în rozete; sturzii se chemau, mierlele țipau și trăncăneau. Era o lume nouă, fascinantă.

Miriam, trăgînd cu ochiul pe fereastra din bucătărie, zări calul intrînd pe poarta mare și albă a fermei, care se proiecta pe pădurea de stejari încă golașă. Apoi, un tînăr într-o manta grea sări din căruță și întinse mîinile după biciul și pătura pe care i le zvîrlea fermierul chipeș, roșcovan.

Fata apăru în prag. Avea aproape șaisprezece ani și era foarte frumoasă, cu coloritul ei cald, cu seriozitatea ei, cu ochii care i se dilatau ca în extaz.

— Ia te uită, spuse Paul, dîndu-se sfios în lături. Narcisele voastre au înflorit. Cam timpuriu, nu? Dar par înghețate!

— Înghețate! îl îngînă Miriam cu glasul ei melodios, mîngîietor.

— Bobocii lor verzi... bîigui el, curmîndu-și vorbele.

— Lasă-mă să duc eu pătura, se oferi Miriam, mai mult decît prietenoasă.

— Pot s-o duc singur, răspunse Paul, oarecum ofensat.

Dar se supuse și i-o dădu. Pe urmă își făcu apariția și doamna Leivers.

— Vai, sînt sigură că eşti frînt de oboseală şi că ţi-e rece. Lasă-mă să-ţi scot mantaua. E prea grea. Nu trebuie să mergi mult cu ea.

Îl ajută să-şi scoată mantaua. Paul nu prea era obişnuit cu atîtea atenţii. Doamna Leivers era aproape sufocată de greutatea hainei

— Vai, mamă, e mai mult decît poţi căra tu în spinare, rise fermierul, care intrase în bucătărie, legănîndu-şi bidoanele de lapte.

Doamna Leivers bătu pernele de pe canapea ca să-i fie băiatului mai moale.

Bucătăria era foarte mică şi de formă neregulată. Clădirea fusese, la început, căsuţa unui muncitor agricol. Mobila era veche şi ponosită. Dar lui Paul îi plăcea — îi plăcea sacul pus în chip de scoarţă în faţa căminului şi colţişorul caraghios de sub scară, cu ferestruica lui adîncă, din care, dacă se apleca, putea vedea prunii din grădina din spate şi coamele domoale ale dealurilor din jur.

— Nu vrei să te întinzi puţin, Paul ? îl întrebă doamna Leivers.

— O, nu ; nu sînt obosit. Ce frumos e să ieşi pe afară ! Nu-i aşa ? Am văzut un scaiete înflorit şi o mare de rostopască. Ce bine-mi pare că e soare !

— Pot să-ţi dau ceva să mănînci sau să bei ?

— Nu, mulţumesc.

— Cum se simte mama ta ?

— Cred că e cam ostenită. Are prea multe pe cap. Poate că peste cîtva timp o să plece cu mine la Skegness. Acolo o să se poată odihni. Mi-ar părea bine să poată.

— Da, răspunse doamna Leivers. E de mirare că încă n-a căzut ea la pat.

Miriam se foia primprejur pregătind masa de prînz. Paul urmărea tot ce se întîmplă. Faţa îi era palidă şi trasă, dar ochii păreau mai ageri şi mai vioi ca oricînd. Urmărea felul ciudat, aproape ceremonios în care se mişca fata, ducînd o cratiţă mare la cuptor sau uitîndu-se într-o tigaie. Atmosfera era alta decît la el acasă, unde totul părea atît de banal. Cînd domnul Leivers su-

dui calul, care își întindea gîtul să pască tufișurile de trandafiri din grădină, fata tresări și privi în jur cu ochi negri, mirați, de parcă un element străin îi violase lumea lăuntrică. Interiorul casei și împrejurimile ei îți dădeau o senzație de liniște. Miriam părea să trăiască într-un fel de basm fermecat, o fecioară înlănțuită, al cărei spirit rătăcea pe țărmuri îndepărtate și vrăjite. Iar rochia ei albastră, veche și decolorată, și papucii scîlciați păreau doar zdrențele romantice în care era învești mîntată copila cerșetoare a regelui Cophetua.

Deodată fata își dădu seama că ochii albaștri, pătrunzători ai lui Paul erau pironiți asupra ei măsurînd-o. Brusc, papucii scîlciați și rochia uzată părură s-o ardă. O înciuda faptul că el vede toate astea. Ba știa chiar și că nu-și trăsese ciorapii. O zbughi în spălătorie, cu obrajii în flăcări. Și după aceea, mîinile îi tremurară ușor în tot timpul cît trebălui. Scăpa pe jos aproape orice obiect lua în mînă. Cînd visul ei lăuntric era zgîlțîit, trupul îi reacționa printr-o reală trepidație. Îi purta pică lui Paul că vede atît de mult.

Doamna Leivers mai șezu un timp de vorbă cu băiatul, cu toate că o chemau îndatoririle gospodărești. Era însă prea politicoasă ca să-l părăsească. Pînă la urmă, se scuză și se ridică să plece. După un timp, aruncă o privire în cratița de aluminiu.

— Vai, Miriam dragă, strigă ea, cartofii ăștia nu mai au pic de apă!

Miriam tresări de parc-ar fi fost înțepată.

— Nu mai au, mamă?

— N-ar fi nimic, Miriam, stărui mama, dacă nu ți-aș fi cerut ție să ai grijă de ei.

Se uită din nou în oală. Fata luă o atitudine rigidă, de parcă fusese pălmuită. Ochii întunecați i se dilatară: rămase încremenită, țintuită pe loc.

— Bine, spuse încolțită de rușine, dar nu-s nici cinci minute de cînd m-am uitat la ei.

— Da, o liniști mama, știu că apa scade cînd nici nu gîndești.

— Nu s-au ars prea tare, interveni Paul. N-are mare importanță, nu-i așa?

Doamna Leivers se uită la tînăr cu ochii ei cafenii, îndureraţi.

— N-ar avea importanţă dacă n-ar fi băieţii, îi spuse ea. Numai Miriam ştie ce tărăboi fac dacă găsesc cartofii prinşi la fund.

„În cazul ăsta, îşi spuse Paul, n-ar trebui să le dai voie să facă tărăboi."

După cîtva timp, sosi Edgar. Purta moletiere, iar cizmele îi erau năclăite de noroi. Era scund, şi destul de ceremonios pentru un fermier. Îi aruncă o privire lui Paul, îl salută dînd din cap cu răceală şi întrebă :

— Masa-i gata ?

— Îndată, Edgar, răspunse mama pe un ton de scuză.

— Eu sînt gata să iau masa, replică tînărul luînd ziarul şi aşezîndu-se să citească.

În scurt timp, sosi tropăind şi restul familiei. Masa fu servită. Prînzul se desfăşură destul de brutal. Blîndeţea excesivă şi tonul apologetic al mamei ăţiţa brutalitatea din purtările fiilor. Edgar gustă cartofii, molfăi iute din buze ca un iepure, se uită indignat spre maică-sa şi spuse :

— Cartofii ăştia-s arşi, mamă !

— Da, Edgar, o clipă am uitat de ei. Dacă nu poţi să-i mănînci, ia mai bine nişte pîine.

Edgar privi furios spre Miriam.

— Şi, mă rog, ce-avea de făcut Miriam de n-a putut păzi cartofii ?

Miriam ridică ochii. Buzele i se întredeschiseră, ochii întunecaţi scînteiară şi clipiră, dar nu rosti o vorbă. Îşi înghiţi furia şi indignarea, lăsîndu-şi în pămînt capul brun.

— Fireşte că avea destulă treabă, o apără mama.

— Nu-i în stare nici măcar să fiarbă nişte cartofi, urmă Edgar. La ce bun o mai ţii acasă ?

— Doar ca să înfulece tot ce mai rămîne prin cămară, interveni Maurice.

— Nu pot s-o iert pe Miriam pentru plăcinta aceea de cartofi, rîse tatăl.

Fata era profund umilită. Mama tăcea, suferind ca o sfîntă rătăcită din întîmplare printre nişte ţopîrlani.

Paul era nedumerit. Se mira de ce s-or fi stîrnit atîtea resentimente din pricina citorva cartofi arşi. Doamna Leivers exalta totul — chiar şi o brumă de muncă gospodărească ridicînd-o la proporţiile unei misiuni religioase. Pe băieţi îi agasa acest lucru ; drumurile de acces spre ea le erau tăiate, şi reacţionau cu brutalitate şi cu o aroganţă dispreţuitoare.

Paul se afla la răscrucea dintre copilărie şi adolescenţă. Atmosfera acelei case, în care orice lucru căpăta o valoare mistică, exercită o subtilă fascinaţie asupra lui. Plutea în aer un anumit iz. Mama lui era o femeie prea raţională ; aici era altceva, ceva ce-i plăcea, ceva ce uneori detesta.

Miriam se ciorovăi aprig cu fraţii ei. Mai tîrziu, după-amiază, cînd plecară din nou cu toţii, maică-sa o mustră :

— M-ai dezamăgit azi la masă, Miriam.

Fata lăsă bărbia în piept.

— Sînt nişte *brute* ! strigă brusc, înălţînd o privire scăpărătoare.

— Dar nu mi-ai făgăduit tu că n-ai să le mai răspunzi ? Şi am avut încredere în tine. Nu pot să sufăr cînd vă ciondăniţi.

— Dar sînt îngrozitori ! strigă Miriam şi... şi josnici.

— Da, dragă. Dar de cîte ori ţi-am cerut să nu-i mai răspunzi lui Edgar ? Nu poţi să-l laşi în pace să îndruge tot ce-i trece prin minte ?

— Dar de ce să îndruge tot ce-i trece prin minte ?

— Nu ai tu destulă tărie în tine ca să-l rabzi, Miriam, chiar dacă n-ar fi decît de dragul meu ? Eşti atît de slabă încît trebuie să te iei la harţă cu ei ?

Doamna Leivers avea o neclintită încredere în doctrina : „Întoarce şi obrazul celălalt". Nu izbutise să o infiltreze băieţilor. Cu fetele însă mergea mai uşor, şi Miriam era copilul cel mai apropiat de inima ei. Băieţilor le era silă cînd li se oferea „obrazul celălalt". Miriam era uneori destul de sublimă ca să le întoarcă şi celălalt obraz. Şi atunci ei o scuipau şi o urau. Dar ea îşi purta umilinţa cu mîndrie şi îşi trăia viaţa lăuntrică.

În familia Leivers se făca mereu simţit spiritul de dezbinare şi gîlceavă. Cu toate că băieţii se împotriveau

amarnic acelui permanent apel la simțămintele lor mai adînci, desprins din resemnarea și trufașa umilință a mamei, totuși acestea aveau o înrîurire asupră-le. Nu le era cu putință să lege între ei și un străin acea comună relație omenească, o prietenie obișnuită ; întotdeauna erau în căutarea a ceva mai adînc. Oamenii obișnuiți li se păreau superficiali, triviali și nevrednici de luat în seamă. Și astfel, erau cu totul nefamiliarizați și penibil de stîngaci în cea mai simplă relație socială, măcinîndu-se în ei înșiși și totuși părînd insolenți în superioritatea lor. Și undeva în adînc, tînjeau după acea intimitate sufletească la care nu puteau ajunge, pentru că erau prea ursuzi și orice încercare de apropiere se dovedea frînată de disprețul lor bădăran față de ceilalți oameni. Rîvneau la o intimitate adevărată, dar nu puteau realiza nici măcar o amiciție firească cu cineva, pentru că disprețuiau să facă primul pas, disprețuiau banalitățile care alcătuiesc obișnuitele raporturi sociale.

Paul căzu sub vraja doamnei Leivers. Cînd se afla în preajma ei, totul căpăta un tîlc religios, un înțeles mai profund. Sufletul lui, îndurerat, adînc sensibilizat, avea nevoie de ea ca de hrană. Cînd se găseau împreună, păreau că pot discerne trăirea adevărată de simpla experiență.

Miriam era fata mamei. În după-mesele însorite, mama și fata colindau pe cîmp împreună cu Paul. Căutau cuiburi de păsări. În gardul viu al livezii, își făcuse cuib o pițulice.

— Vreau să-i văd cuibul, spuse doamna Leivers.

Paul se cinchi pe călcîie și-și strecură cu grijă degetele printre mărăcini, în deschizătura rotundă a cuibului.

— E atît de cald, exclamă el, de parcă aș simți înăuntru trupușorul viu al păsării. Se spune că păsările își rotunjesc cuibul ca pe o ceașcă apăsîndu-l cu pieptul. Mă întreb atunci cum de izbutesc să rotunjească și acoperișul.

Pentru cele două femei, cuibul păru să prindă viață. După aceea, Miriam veni în fiecare zi să-l inspecteze. I se părea atît de aproape de sufletul ei ! Cînd se ducea împreună cu fata spre îngrăditurile de gard viu, Paul ob-

serva rostopasca, bănuți de aur împrăștiați pe margine șanțului.

— Îmi plac cînd petalele li se lățesc în lumina soare lui, spunea el. Ai zice că soarele le turteşte la pieptul lui

Și, mereu după aceea, rostopasca o atrăgea pe Mirian ca o vrajă. Animistă cum era, fata îl stimula pe Pau la astfel de aprecieri, și după aceea toate prindeau viață pentru ea. S-ar fi zis că pentru a putea realiza lucrurile trebuia mai întîi ca acestea să-i stîrnească imaginația sau simțirea. Și era despărțită de viața cotidiană prin intensitatea credinței ei religioase, care prefăcea pentru ea lumea cînd într-o grădină de mănăstire ori un eden, unde păcatul și cunoașterea încă nu încolțiseră, cînd într-un locaș al urîțeniei și cruzimii.

Și așa, în această atmosferă de subtilă intimitate, în această întîlnire a simțămintelor lor comune asupra a „ceva" existent în Natură, se înfiripă dragostea lor.

În ceea ce-l privea pe Paul, îi trebui mult timp pînă să-și dea seama. Pentru că, după boala lui, trebui să stea acasă zece luni de zile. Petrecu un răstimp la Skegness, împreună cu mama sa, și se simți perfect fericit. Dar chiar și de pe litoral îi scrise doamnei Leivers lungi scrisori despre coastă și despre mare. Și după aceea, le aduse îndrăgitele lui schițe înfățișînd coasta plată de la Lincoln ; era foarte nerăbdător să le arate. Femeile din familia Leivers se dovediră mai receptive decît maică-sa. Doamna Morel nu se sinchisea de arta lui Paul ; ei îi păsa de dînsul și de ceea ce făcea în viață. Dar doamna Leivers și copiii ei erau aproape discipolii lui Paul. Îl flatau și îl făceau să strălucească în arta lui, în timp ce înrîurirea mamei tindea să-i insufle o calmă hotărîre, să-l facă răbdător, perseverent, neobosit.

Curînd se împrieteni și cu băieții, a căror grosolănie era numai de suprafață. Atunci cînd căpătau încrederea de a se arăta așa cum erau, se vădeau ciudat de drăguți și amabili.

— Vrei să vii cu mine la cîmp ? îl întrebă Edgar cu oarecare șovăială.

Paul se duse cu dragă inimă și își petrecu după-masa ajutîndu-și prietenul la prășit sau la cules napi. Mai tîrziu, obișnuia să zacă laolaltă cu frații în hambar, culcați

în fin, şi să le povestească despre Nottingham şi despre Jordan. Ca răsplată, ei îl învăţară să mulgă, îl lăsară să facă singur unele treburi mărunte — cum ar fi tocatul fînului sau terciuitul napilor — atîta cît avea el chef. Toată vara lucră cu ei la cosit şi începu să-i îndrăgească. Întreaga familie trăia izolată de omenire. Părea, într-un fel, *„Les derniers fils d'une race épuisée“* [1].

Cu toate că băieţii erau robuşti şi sănătoşi, aveau totuşi acea hipersensibilitate şi reţinere care-i făcea atît de singuratici, deşi atunci cînd le cîştigai încrederea, ştiau să fie prieteni cît se poate de apropiaţi şi de delicaţi.

Paul îi iubea din inimă, şi ei îi răspundeau la fel.

Pe Miriam o realiză mai tîrziu. Dar Paul intrase în viaţa ei înainte ca fata să i-o fi marcat în vreun fel pe a lui. Într-o după-amiază posomorîtă, cînd bărbaţii erau la cîmp iar copiii la şcoală, în casă aflîndu-se doar Miriam şi mama ei, fata îl întrebă, după o lungă ezitare :

— Ai văzut leagănul ?

— Nu, răspunse el, unde e ?

— În grajd.

Avea ezitări ori de cîte ori voia să-i ofere sau să-i arate ceva. Bărbaţii au în genere un standard al valorilor cu totul deosebit de cel al femeilor, şi apoi fraţii luaseră în batjocură atîtea din lucrurile dragi ei — din lucrurile preţioase pentru ea !

— Hai să mergem să-l vedem, zise Paul sărind de pe scaun.

Erau două grajduri — cîte unul de fiecare parte a hambarului. În grajdul mai jos şi mai întunecat era loc pentru patru vaci. Cîteva găini o zbughiră pe zidul ieslei, cotcodăcind furios, cînd tînărul şi fata se îndreptară spre funia groasă, care atîrna dintr-o grindă ascunsă sus, în beznă, formînd o buclă cu un capăt aninat într-un cîrlig, în perete.

— E un fel de funie, exclamă el cu curiozitate ; şi se aşeză, grăbit să încerce leagănul.

Dar se ridică pe dată.

[1] Ultimele vlăstare ale unei rase sfîrşite (fr.).

— Hai, dă-te tu întîi, îi spuse fetei.

— Stai puţin, răspunse ea îndreptîndu-se spre hambar. De obicei punem nişte saci cînd vrem să ne dăm în leagăn ; îi aranjă sacii ca scrînciobul să-i fie confortabil.

Îi făcea plăcere să-l servească. El ţinu funia.

— Hai, urcă-te tu întîi, o îndemnă Paul.

— Nu, nu mă urc eu prima.

Stătea deoparte, în felul ei liniştit, distant.

— De ce ?

— Dă-te tu, stărui Miriam.

Aproape pentru prima dată în viaţa ei încerca bucuria de a renunţa la ceva de dragul unui bărbat, bucuria de a-l răsfăţa. Paul se uită la ea.

— Foarte bine, făcu el aşezîndu-se pe saci. Fii atentă !

Îşi dădu vînt şi într-o clipă zbură prin aer, aproape ţîşnind afară pe uşa grajdului, care avea o deschizătură în partea de sus, prin care se vedeau burniţa, curtea murdară, vitele abătute lîngă şopronul negru şi, în fundal, zidul opac, verde-cenuşiu, al pădurii.

Jos, stătea Miriam, cu scufia ei stacojie, şi-l urmărea. Paul privi dedesubt, spre ea, şi fata îi văzu ochii albaştri scînteind.

— E un leagăn grozav ! exclamă el.

— Da.

Se avînta în văzduh, şi fiecare părticică din el se legăna asemenea unei păsări care se lansează numai de dragul zborului. Şi privea în jos spre Miriam. Scufia stacojie îi atîrna peste buclele negre, iar faţa ei, de o calmă frumuseţe, atît de nemişcată şi contemplativă, se înălţa către el. În grajd era întuneric şi frig. Deodată, o rîndunică coborî vertiginos dinspre acoperişul înalt şi se năpusti pe uşă, afară.

— Nu ştiam că ne urmăreşte şi o păsărică, strigă el.

Se legăna nepăsător. Miriam îl simţea avîntîndu-se şi prăbuşindu-se în văzduh, de parcă-l împingea o forţă nevăzută.

— Şi-acum, am să mor, spuse el cu glas detaşat, visător, de parc-ar fi fost contopit cu însăşi mişcarea agonizantă a leagănului. Miriam îl privi fascinată. Brusc, Paul frînă cu piciorul şi sări din leagăn.

— O, ce mult m-am dat! Dar e un leagăn grozav, e într-adevăr un leagăn grozav!

Miriam se amuză văzîndu-l că vorbește cu atîta seriozitate și că se poate entuziasma de un scrînciob.

— Dă-te mai departe tot tu, îl îmbie ea.

— De ce, nu vrei și tu? o întrebă mirat.

— Nu, nu prea rezist. Doar un pic.

Se așeză pe funie, în timp ce el îi ținea sacii în loc.

— Și ce viteză prinde! se miră băiatul, făcînd vînt leagănului. Ridică-ți călcîiele în sus ca să nu te izbești de zidul ieslei.

Miriam simți precizia cu care o prindea, exact la clipa potrivită, și forța matematic proporțională cu care îi făcea vînt; se înspăimîntă. Adînc, în măruntaie, o săgetă unda fierbinte a fricii. Era în mîinile lui. Din nou, fermă și inevitabilă, veni mișcarea de împingere, la momentul precis. Miriam se agăță de funie simțind că o cuprinde leșinul.

— Ha! rîse ea înfricoșată. Nu așa de sus!

— Dar nu ești deloc sus, protestă el.

— Dar nu vreau mai sus!

Paul îi simți frica în glas și se opri. Cînd sosi momentul să-i facă din nou vînt, inima fetei fu inundată de spaimă fierbinte. Dar băiatul o lăsă în voie. Miriam începu să răsufle.

— Într-adevăr, nu mai vrei? întrebă el. Să te opresc?

— Nu, lasă-mă singură.

Paul se dădu într-o parte și o urmări.

— Dar abia te miști, se miră el.

Fata rîse, ușor rușinată, și după o clipă coborî.

— Se spune că dacă te poți da în leagăn, n-ai să suferi de rău de mare, o informă el în timp ce se instala din nou. Eu nu cred c-o să sufăr vreodată de rău de mare.

Și se porni din nou. Pentru Miriam era ceva fascinant în mișcarea lui. În clipa aceea, nu era decît o particulă de materie în legănare. Ultima fibră dintr-însul se legăna. Ea și frații ei n-ar fi putut niciodată să se dăruie astfel. Simțea cum o potopește un val cald. Ca și cum Paul ar fi fost o văpaie care, în timp ce se legăna în văzduh, aprinsese o scînteie și în ea.

Şi, treptat, pentru Paul intimitatea cu familia Leivers se concentră asupra a trei persoane : mama, Edgar şi Miriam. De la mamă primea acea simpatie şi acea chemare care părea să-l atragă magnetic. Edgar era prietenul lui cel mai apropiat. Iar faţă de Miriam se arăta mai mult sau mai puţin înţelegător, pentru că era atît de umilă.

Dar, încetul cu încetul, fata îl făcu să se dezvăluie. Cînd aducea caietul de schiţe, ea era aceea care cumpănea cel mai îndelung asupra ultimului desen. Apoi îşi înălţa privirile către el. Deodată, ochii ei negri se iluminau ca o apă ce răsfrînge în noapte o rază aurie, şi fata întreba :

— De ce oare îmi place atît de mult ?

Paul avea întotdeauna o reţinere în faţa privirilor ei apropiate, intime, uimite.

— De ce îţi place ? întreba.

— Nu ştiu. Pare atît de adevărat !

— E din pricină... din pricină că nu are nici o umbră; e toată numai scînteiere de lumină, de parcă aş fi pictat însăşi protoplasma licăritoare din frunze şi din orice altceva, şi nu forma înţepenită. Forma îmi pare moartă. Numai această luminozitate este adevărata viaţă. Forma este o cochilie încremenită. Lumina trăieşte cu adevărat înăuntru.

Iar fata medita asupra spuselor lui, sugîndu-şi degetul mic. Îi dădeau o senzaţie de reîntoarcere la viaţă, însufleţeau pentru ea lucruri care pînă atunci nu avuseseră nici o însemnătate. Miriam izbutea să găsească înţeles în vorbele lui incoerente, abstracte. Şi acestea alcătuiau pentru ea mediumul prin care putea înţelege lucrurile ce-i erau dragi.

Altădată, într-un amurg, se aşeză alături de el în timp ce picta nişte pini îmbăiaţi în lumina roşie a asfinţitului. Băiatul tăcuse tot timpul.

— Asta-i ! strigă el, deodată. Asta am vrut ! Acum, ia uită-te puţin la ei şi spune-mi : sînt trunchiuri de pin sau tăciuni aprinşi, trîmbe de foc înălţîndu-se în întuneric ? Parcă e pădurea în flăcări a Domnului, pădurea care încă n-a ars de tot.

Miriam privi şi se înfricoşă. Dar trunchiurile de pini i se păreau minunate şi distincte. Paul îşi strînse cutia de culori şi se ridică. Apoi se întoarse brusc spre ea :

— De ce eşti întotdeauna tristă ? o întrebă.

— Tristă ! exclamă privindu-l cu ochi cafenii miraţi şi foarte frumoşi.

— Da, răspunse Paul, eşti mereu, mereu tristă.

— Dar nu sînt... cîtuşi de puţin !

— La tine pînă şi bucuria e ca o flacără ţîşnită din tristeţe, stărui el. Nu eşti niciodată veselă. Nici măcar bine dispusă.

— Adevărat, răspunse ea chibzuind. Mă întreb de ce.

— Pentru că aşa eşti ; pentru că eşti altfel pe dinăuntru, ca un pin din ăştia, şi pe urmă iei foc ; dar nu eşti ca un copac obişnuit, cu frunze foşnitoare, vesel...

Se încîlci în propriile lui cuvinte, dar Miriam medită asupra lor, iar Paul avu o senzaţie stranie, plină de aţîţare, ca şi cum încerca sentimente cu totul noi. O simţea atît de aproape ! Era un stimulent ciudat.

Dar uneori o ura. Frăţiorul ei cel mic avea doar cinci ani. Era un băieţaş firav, cu ochi imenşi cafenii în feţişoara lui curioasă, fragilă — desprinsă parcă dintr-un „cor de îngeri" al lui Reynolds [1], dar cu un vag aer de spiriduş. Adeseori, Miriam îngenunchea şi trăgea copilul spre ea.

— Hubert al meu — cînta cu o voce plină, supraîncărcată de tandreţe. Hubert al meu !

Şi, strîngîndu-l în braţe, se legăna dintr-o parte în alta, covîrşită de atîta pasiune, cu faţa pe jumătate înălţată, ochii pe jumătate închişi şi vocea înecată de dragoste.

— Nu vreau ! striga copilul speriat. Miriam, nu vreau!

— Ba vrei ; doar tu mă iubeşti, nu-i aşa ? murmura cu o voce gîtuită, de parcă vorbea în transă ; continua să se balanseze ca şi cum era cufundată într-un extaz al iubirii.

— Nu vreau ! repeta copilul încreţindu-şi fruntea senină.

— Mă iubeşti, nu-i aşa ? murmura Miriam.

[1] Joshua Roynolds (1723—1792), celebru pictor portretist englez.

— De ce faci atîta dramă ? striga Paul suferind din pricina acestor exaltări. De ce nu te porți firesc cu el ?

Fata dădea drumul copilului și se ridica fără un cuvînt. Asemenea dezlănțuiri de simțăminte, care unui om cu fond normal nu i-ar fi stîrnit nici o emoție, iscau în Paul o furie frenetică. Și acest contact înfricoșător, nud, cu sufletul ei, prilejuit de întîmplări neînsemnate, îl șoca. Era obișnuit cu rezerva mamei lui. Și în astfel de imprejurări se simțea recunoscător în inima și în sufletul său că o avea pe mama lui care era atît de normală și firească.

Toată viața fizică a lui Miriam i se concentra în ochi, care de obicei erau întunecați ca o biserică umbroasă, dar uneori se aprindeau într-un incendiu. În rest, fața ei nu-și schimba aproape niciodată expresia meditativă. Ar fi putut foarte bine să se fi numărat printre femeile care au însoțit-o pe Maria în fața lui Isus, răstignit. Trupul nu-i era flexibil și viu. Avea un mers legănat, mai curînd greoi, cu bărbia în piept, ca și cum reflecta. Nu era stîngace, și totuși nici una dintre mișcările ei nu era mișcarea potrivită. Adeseori, cînd ștergea vasele, rămînea locului încremenită de uimire și mîhnire, pentru că spărsese o ceașcă sau un pahar. S-ar fi părut că în teama și în lipsa ei de încredere în sine, depunea prea mult efort pentru fiecare acțiune. O făptură care nu cunoștea uitarea de sine, abandonul. Totul în ea era crispat, încordat, iar efortul, supraîncăcat de intensitate, se consuma în el însuși.

Arareori își schimba pasul legănat, greu, încordat. Citeodată alerga cu Paul pe cîmp. Atunci ochii ei scînteiau într-un soi de extaz sălbatic, care-l înspăimînta. Dar Miriam cunoștea spaima fizică. Dacă trebuia să sară un pîrleaz, se agăța de mîinile lui, de-a dreptul torturată, și aproape că-și pierdea prezența de spirit. Nu izbuti s-o convingă să sară de la cea mai mică înălțime. Ochii i se dilatau, păreau dezgoliți, palpitau.

— Nu, striga ea, rîzînd, pe jumătate îngrozită. Nu !

— Ba trebuie ! îi porunci el odată și, smucind-o ușor, o făcu să se desprindă de pe un gard. Dar sălbaticul ei „Ah !“ îndurerat, care suna de parcă și-ar fi pierdut cu-

noştinţa, îi sfîşie inima. Ateriză teafără şi după aceea prinse curaj să sară.

Era foarte nemulţumită de soarta ei.

— Nu-ţi place să stai acasă ? o întrebă Paul, surprins.

— Cui i-ar plăcea ? răspunse ea cu o voce joasă şi intensă. Ce înseamnă asta ? Toată ziua stau şi curăţ ceea ce băieţii murdăresc din nou în cinci minute. Nu vreau să rămîn acasă.

— Ce vrei, atunci ?

— Vreau să realizez ceva. Să mi se ofere şi mie o şansă ca oricui altcuiva. De ce oare, pentru că sînt fată, trebuie să fiu ţinută acasă şi nu mi se îngăduie să ajung şi eu ceva ? Ce şanse am eu ?

— De ce fel de şansă vorbeşti ?

— Şansa de a şti ceva, de a învăţa, de a face ceva. Nu e drept, numai fiindcă sînt femeie.

Părea foarte amărîtă. Paul se miră. La ei în casă, Annie se bucura că-i femeie ; avea mai puţine răspunderi, lucrurile erau mai uşoare pentru ea. Niciodată nu şi-ar fi schimbat soarta cu aceea a unui băiat. Dar Miriam dorea cu înverşunare să fi fost băiat. Şi cu toate astea, îi ura pe bărbaţi.

— Da-i la fel de bine să fii femeie ca şi bărbat, spuse Paul, încreţindu-şi fruntea.

— Aiurea ! Bărbaţii au totul.

— Eu cred că femeile ar trebui să fie bucuroase că-s femei, şi, tot aşa, bărbaţii că-s bărbaţi

— Ba nu ! scutură ea din cap. Nu-i adevărat. Bărbaţii au totul !

— Dar ce-ai dori să ai ? o întrebă Paul.

— Vreau să învăţ. De ce trebuie ca eu să nu ştiu nimic ?

— Da ? De pildă, matematică şi franceză ?

— Da. De ce să nu ştiu şi eu matematică ? strigă Miriam cu o expresie de sfidare în ochii-i măriţi.

— Uite, poţi să-nveţi tot atita cît ştiu şi eu. Dacă vrei, te învăţ eu.

Ochii fetei se dilatară. N-avea încredere în el ca profesor.

— Vrei ? o întrebă Paul.

Fata își lăsase capul în piept și-și sugea degetul, dusă pe gînduri.

— Da, răspunse șovăielnic.

Paul obișnuia să-i redea maică-sii toate aceste discuții.

— Încep să-i dau lui Miriam lecții de algebra, o anunță el.

— Treaba ta, răspunse doamna Morel. Să sperăm c-o să-i prindă bine.

Luni seara, cînd porni spre fermă, amurgea. Miriam tocmai mătura în bucătărie și îngenunchease în fața căminului, cînd intră Paul. Era singură acasă. Înălță capul spre el, roșind, iar ochii întunecați îi licăriră pe sub șuvițele de păr care-i cădeau peste față.

— Hello ! îi spuse cu glasul ei catifelat și muzical. Știam că ești tu.

— De unde știai ?

— După mers. Nimeni nu pășește atît de iute și apăsat.

Paul se așeză oftînd.

— Dispusă pentru puțină algebră ? întrebă el scoțînd o cărțulie din buzunar.

— Dar...

O simțea gata să dea înapoi.

— Doar ai spus că vrei, stărui el.

— Dar chiar din seara asta ? bolborosi fata.

— Am venit special pentru lecție. Dacă vrei să înveți, trebuie să începi.

Fata umplu un făraș cu cenușă și se uită la Paul, pe jumătate tremurînd și rîzînd.

— Vreau să-nvăț, dar nu din seara asta. Știi, încă nu m-am hotărît.

— Doamne, Doamne ! Varsă o dată cenușa aceea și vino !

Paul ieși în curticica din spatele casei și se așeză pe banca de piatră unde zăceau la aerisit bidoanele de lapte, cu capacele deșurubate. Bărbații se aflau în grajdul de vaci. Paul putea auzi gîlgîitul laptelui care curgea în găleți. În scurt timp, veni și Miriam aducînd niște mere mari, verzui.

— Astea-s din cele care-ți plac ție, spuse ea.

Băiatul mușcă dintr-un măr.

— Așază-te, îi porunci cu gura plină.

Miriam era puțin mioapă și se zgîia peste umărul lui. Gestul îl irita, îi întinse cartea.

— Uită-te, îi spuse el. Totul e că se pun litere în loc de cifre. Pui „a" în loc de doi sau de șase.

Lucrară de zor, el explicînd, ea stînd cu nasul în carte. Paul era inteligent și rapid. Miriam nu-i răspundea nimic. Din cînd în cînd, o întreba : „Înțelegi ?" Iar ea ridica spre dînsul ochii mari, plini de rîsul acela care izvorăște din teamă.

— Nu înțelegi ? strigă Paul.

Era prea iute pentru ea.

Dar Miriam nu-i spuse nimic. El îi mai puse cîteva întrebări și se înfierbîntă. Îi clocotea sîngele în vine, cînd o vedea acolo, la discreția lui, cu gura căscată, cu ochii măriți, scînteind de un rîs înăbușit care trăda frica, rușinată, stînjenită. Apoi sosi Edgar cu două găleți de lapte.

— Hello ! îi salută el. Ce faceți acolo ?

— Algebră, răspunse Paul.

— Algebră ? repetă Edgar curios.

Apoi trecu mai departe, rîzînd. Paul mai mușcă o îmbucătură din mărul pe care-l dăduse uitării și privi în grădină la verzele prăpădite, ferfenițite de orătănii ; îi veni poftă să le smulgă. După un timp, își întoarse din nou privirea la Miriam. Scruta cartea, părea cu totul absorbită de ea, și totuși tremura de teamă că n-o s-o poată înțelege. Pe Paul îl năpădi furia. Fata arăta rumenă și frumoasă. Și, totuși, sufletul ei părea să se tîrască, implorîndu-l. Simțind că e supărat, Miriam închise cartea de algebră și se făcu mică ; dar, în aceeași clipă, văzînd-o că suferă pentru că nu înțelege, Paul se îmblînzi.

Miriam pricepea lucrurile mai greu. Și cînd își regăsea stăpînirea de sine, arăta atît de umilă, încît Paul își simțea mereu sîngele clocotindu-i în vine. Striga la ea, apoi se rușina, continua lecția, din nou se înfuria și o dojenea. Ea primea totul în tăcere. Cîteodată, foarte rar, se apăra. Ochii ei întunecați și lichizi scăpărau scîntei.

— Nu-mi dai timp să-nvăț, protesta.

— Foarte bine, îi răspundea Paul aruncînd cartea pe masă și aprinzîndu-și o țigară.

După un timp, se întorcea la ea pocăit. Şi aşa, lecţiile mergeau înainte. Paul era fie turbat, fie foarte blajin.

— De ce la lecţie tremură *sufletul* din tine ? îi striga el. Doar nu înveţi algebra cu binecuvîntatul tău de suflet! Nu te poţi apropia de ea numai cu mintea limpede ?

Adeseori, cînd intra din nou în bucătărie, doamna Leivers îi arunca o privire mustrătoare, spunîndu-i :

— Paul, nu fi atît de aspru cu Miriam. Poate că nu-i prea iute la minte, dar se străduie.

— N-am încotro, răspundea el abătut. Îmi ies din fire fără să vreau.

— Nu eşti supărată pe mine, Miriam, nu-i aşa ? o întrebă mai tîrziu pe fată.

— Nu, îl linişti cu glasul ei adînc şi frumos. Nu, nu sînt supărată.

— Trece-mi cu vederea ; e vina mea.

Dar în ciuda propriei lui voinţe, de cîte ori se afla cu ea, simţea că începe să-i clocotească sîngele. Era ciudat că nimeni nu-i mai stîrnise vreodată asemenea furie. Şi se dezlănţuia împotriva ei. O dată îi zvîrli creionul în obraz. Urmă o tăcere. Miriam îşi feri, încet, faţa în lături.

— N-am... începu el, dar nu mai putu continua, simţind o slăbiciune care-l pătrunse pînă-n măduva oaselor.

Miriam nu-i reproşa niciodată nimic şi nici nu se mînia. Paul se simţea deseori îngrozitor de ruşinat. Şi totuşi, mînia lui făcea din nou explozie, ca un balon prea umflat ; şi totuşi, ori de cîte ori îi vedea faţa aprinsă, tăcută, încremenită, simţea nevoia să-i arunce din nou creionul în obraz ; şi totuşi, de cîte ori îi vedea mîna tremurătoare şi buzele întredeschise de suferinţă, simţea că-l frige inima de mila ei. Şi din pricina acestei intensităţi de simţire pe care o stîrnea în el, Paul o căuta pe Miriam.

Dar adeseori o evita şi se ducea cu Edgar. Miriam şi fratele ei se aflau, firește, pe poziţii antagonice. Edgar era un raţionalist, impulsionat de curiozitate, şi privea viaţa cu un soi de interes ştiinţific. Astfel încît Miriam încerca o grea amărăciune cînd se vedea părăsită de Paul pentru Edgar, pe care îl socotea mult mai prejos decît ea. Dar tînărul se simţea foarte fericit în tovărăşia

fratelui ei mai mare. Cei doi petreceau împreună în cîmp după-amieze întregi sau, cînd ploua, se duceau în pod unde făceau tîmplărie. Şi stăteau de vorbă, sau Paul îl învăţa pe Edgar cîntecele pe care le prinsese de la Annie, care le cînta la pian. Şi adeseori, toţi bărbaţii laolaltă, cu domnul Leivers în frunte, purtau dezbateri aprige despre naţionalizarea pămînturilor sau despre alte chestiuni asemănătoare. Paul cunoştea punctul de vedere al maică-sii în această privinţă şi, cum şi-l însuşise, argumenta în numele ei. Miriam era de faţă, ba chiar lua parte la discuţii, dar tot timpul aştepta ca vorbăria să se termine pentru a putea lega cu Paul o comunicare mai personală.

„La urma urmelor, îşi spunea în sinea ei, chiar dacă pămînturile s-ar naţionaliza, Edgar şi cu Paul şi cu mine am rămîne tot la fel.“ Şi-l aştepta pe tînăr să se întoarcă la ea.

Paul făcea studii pentru picturile lui. Îi plăcea să stea acasă, singur cu maică-sa, în noapte, lucrînd de zor. Ea cosea ori citea. Apoi băiatul îşi ridica privirile de pe desen, odihnindu-şi-le o clipă pe faţa ei, care radia de caldă vitalitate ; după aceea îşi relua bucuros lucrul.

— Cele mai bune lucrări le fac cînd te văd şezînd acolo în balansoarul tău, mamă, îi spunea el.

— Nici că mă îndoiesc ! exclama ea, pufnind pe nări cu scepticism prefăcut.

Dar în sinea ei ştia că-i aşa şi inima-i vibra de fericire. Ceasuri la rînd şedea liniştită, lucrînd sau citind o carte, vag conştientă de efortul lui de creaţie. Iar Paul, cu întreaga-i intensitate sufletească concentrată asupra creionului, îi percepea căldura şi o simţea pătrunzîndu-i fiinţa cu un suflu viguros. Amîndoi erau foarte fericiţi, şi inconştienţi de această fericire. Aproape că nici nu au realizat acest răstimp care a însemnat atît de mult şi care a fost o trăire autentică.

Paul devenea conştient de opera lui numai cînd era stimulat. De îndată ce termina o schiţă, se grăbea să o ducă lui Miriam. Şi atunci era stimulat în perceperea conştientă a propriei sale opere, pe care o produsese inconştient. În contact cu Miriam, dobîndea cunoaştere ; viziunea lui căpăta adîncime. De la maică-sa absorbea

căldura vitală şi forţa de a crea ; Miriam prefăcea această căldură în intensitate, ca o lumină incandescentă.

Cînd Paul se reîntoarse la atelier, condiţiile de lucru se îmbunătăţiseră. I se dădu liberă şi după-amiaza de miercuri pentru a se duce la Şcoala de Artă — prin grija domnişoarei Jordan — de unde se întorcea seara. În plus, joia şi vinerea atelierul se închidea la ora şase, în loc de ora opt.

Într-o seară de vară, întorcîndu-se de la bibliotecă spre casă, Paul şi Miriam o luară pe cîmp, pe lîngă ferma Herod. În felul acesta, se aflau la numai trei mile de ferma Willey. Iarba cosită iriza o aureolă gălbuie, iar măcrişul ardea roşu ca jăraticul. Treptat, în timp ce urcau pe cîmp, asfinţitul muiat în aur se însîngera, sîngeriul se topea în stacojiu, pînă cînd albastrul răcoros prinse să stingă lucirile fierbinţi.

Ajunseră pe şoseaua spre Alfreton care şerpuia albă printre cîmpurile vătuite de înserare. Aici, Paul şovăi. Se afla la două mile depărtare de casa lui şi la o milă de cea a lui Miriam. Amîndoi priviră în sus, spre drumul care se pierdea în umbră, acolo unde înceta lumina ultimelor raze dinspre apus.

Pe creasta dealului, mina Selby proiecta pe cer siluetele negre ale clădirilor încremenite şi ale coşurilor ce împungeau văzduhul.

Paul se uită la ceas.

— Nouă ! anunţă el.

Cei doi tineri stăteau locului, strîngîndu-şi cărţile la piept, nevenindu-le să se despartă.

— Pădurea e atît de frumoasă la ceasul ăsta, spuse fata. Aş fi vrut s-o vezi.

O urmă cu paşi înceţi, străbătînd drumul spre portiţa albă.

— Ai mei bombăne cînd mă întorc tîrziu.

— Dar nu faci nimic rău, răspunse ea enervată.

O urmă de-a curmezişul miriştii, afundîndu-se în umbră. Pădurea era scăldată în răcoare, mireasmă de frunze, aromă de caprifoi, amurg. Cei doi tineri înaintau în tăcere. Acolo, prin puzderia de trunchiuri întunecate, noaptea cobora ca un miraj. Paul privi împrejur, în aşteptare.

Miriam dorea să-i arate un tufiș de trandafiri sălbatici pe care-l descoperise ea. Știa bine că-i o frumusețe. Și totuși, pînă ce nu-l vedea și Paul, simțea că sufletul ei nu și-l putea însuși. Numai el putea să i-l dăruie, să i-l facă nemuritor. Era neliniștită.

Roua înserării umezise potecile. În bătrîna pădure de stejari se ridica o pînză de ceață, și Paul șovăi, neștiind dacă o fișie albicioasă pe care o vedea era o zdreanță de pîclă sau licheni albiți de abur.

Cînd ajunseră la pădurea de pini, Miriam se lăsă cuprinsă de nerăbdare și nervozitate. Tufișul de trandafiri putea să fi pierit! Sau poate că ea nu va mai fi în stare să-l regăsească; și îl dorea cu atîta înfocare! Rîvnea aproape cu patimă să se afle alături de Paul, cînd va da cu ochii de flori. Va fi o clipă de comuniune sufletească — ceva ce o înfiora, ceva sacru. Paul mergea lîngă ea în tăcere. Se găseau foarte aproape unul de celălalt. Fata tremura, iar el asculta, vag temător.

Cînd ajunseră la liziera pădurii, zăriră peticul de cer cu reflexe de sidef din fața lui și glia întunecată. De pe ramurile cele mai îndepărtate ale pădurii de pini, caprifoiul exala efluvii de parfum.

— Unde e? întrebă Paul.

— În josul potecii din mijloc, murmură ea tremurînd.

Cînd cotiră pe potecă, fata rămase nemișcată. Cîteva clipe nu putu desluși nimic, privind înfricoșată la drumeagul lat dintre pini; lumina cenușie răpea lucrurilor orice culoare. Apoi își zări tufișul.

— Ah! exclamă repezindu-se într-acolo.

În jur domnea tăcere adîncă. Copăcelul era înalt și răzleț. Își încolăcise tulpinile pe un măceș, și vrejurile lungi și groase se încovoiau, tîrîndu-se pînă în iarbă, împroșcînd umbra din jur cu stele mari, înfoiate, de un alb imaculat. Rozele sclipeau ca niște măciulii de ivoriu, ca stele uriașe ce îmbrebeneau întunericul frunzișului, al tulpinilor și al ierbii.

Paul și Miriam stăteau foarte aproape unul de celălalt, privind în tăcere. Floare de floare, rozele păreau să-și radieze strălucirea și să aprindă tot atîtea lumini în sufletele lor. Întunericul îi împresură ca un fum, dar nu stinse lumina rozelor.

Paul privi în ochii lui Miriam. Era palidă, fremătînd de uimire, cu buzele întredeschise, cu ochii negri, larg deschiși către el. Privirea lui păru să o pătrundă în adîncuri. Sufletul i se înfioră. Era clipa de comuniune pe care ea o visase. Paul se feri în lături, parcă îndurerat. Se întoarse spre tufiș.

— Par gata să-și ia zborul și să-și scuture aripile ca niște fluturi, spuse el.

Fata privi florile. Erau albe, unele cu capul plecat, smerite, altele dăruindu-se, în extaz. Arbustul se decupa întunecat, ca o umbră.

Într-un impuls, Miriam își înălță mîna către flori ; se apropie de ele și le atinse cu adorație.

— Haide să mergem, o îndemnă Paul.

Erau învăluiți de parfumul rece al rozelor de ivoriu — un parfum imaculat, virgin.

Fără să-și dea seama de ce, Paul se simțea îngrijorat și încătușat. Cei doi tineri pășeau în tăcere.

— La revedere, pînă duminică, îi spuse el cu o voce potolită, cînd o părăsi.

Miriam se îndreptă spre casă cu pași înceți, simțindu-și sufletul plin de sanctitatea nopții. El o luă pe potecă, împleticindu-se. Îndată ce ieși din pădure și se găsi în cîmpul deschis, unde putea respira, o luă la fugă cît îl țineau picioarele. Vinele îi pulsau într-un delir încîntător.

Ori de cîte ori ieșea cu Miriam și se întorcea tîrziu, știa că maică-sa era îngrijorată și supărată — și nu putea înțelege din ce pricină. Cînd năvăli în casă zvîrlindu-și șapca, mama se uită la ceas. Îl așteptase, dusă pe gînduri, pentru că o răceală la ochi o împiedica să citească. Simțea cum Paul îi este răpit de această fată. Și nu-i plăcea Miriam. „E una dintre femeile în stare să sugă sufletul dintr-un bărbat, pînă cînd îl pustiesc cu totul, își spunea în sinea ei ; și el e așa de tont încît o să se lase absorbit total. N-o să-i îngăduie niciodată să devină bărbat ; n-o să-i îngăduie.“ Și așa, în timp ce Paul era cu Miriam, doamna Morel se tot monta.

Cînd îl văzu, privi la ceas și-i spuse rece și oarecum ostenită :

— Ai lungit-o cam mult în noaptea asta.

Sufletul băiatului, cald și tandru în urma apropierii de fată, se închistă.

— Se vede că ai condus-o pînă acasă, urmă maică-sa.

Paul nu-i răspunse. Doamna Morel, aruncîndu-i o privire în fugă, îi văzu părul umed lipit de frunte din pricina repeziciunii cu care gonise și-l văzu încruntîndu-se ostil, în felul lui greoi.

— Trebuie să fie teribil de fascinantă, dacă nu te mai poți smulge de lîngă ea și ești gata să alergi opt mile la ora asta din noapte.

Paul era sfîșiat între amintirea clipei de farmec trăită alături de Miriam și gîndul că mama lui se măcina. Avusese de gînd să nu rostească un cuvînt, să refuze a-i răspunde. Dar nu-și putu oțeli într-atîta inima încît s-o ignoreze pe maică-sa.

— Îmi place să stau de vorbă cu ea, îi răspunse iritat.

— Și n-ai pe altcineva cu care să stai de vorbă ?

— Dac-aș fi fost cu Edgar, n-ai fi avut nimic de spus.

— Știi bine c-aș fi avut. Știi bine că, indiferent cu cine ai fi fost, tot aș fi spus că ai mers prea departe și că ai întîrziat prea mult pentru o zi în care ai fost la Nottingham. Și, în afară de asta — aici vocea ei căpătă dintr-o dată o notă de enervare și dispreț — e dezgustător felul ăsta de flirt între niște băiețandri și niște fetișcane.

— Dar nu-i vorba de flirt, protestă Paul.

— Nu știu cum ar putea fi numit altfel.

— Nu-i adevărat ! Crezi că ne drăgostim sau că facem ceva ? Doar atît că discutăm.

— Pînă la nu știu ce oră și pînă la nu știu ce distanță, sună răspunsul sarcastic.

Paul trase furios de șireturile ghetelor.

— Ce te supără atît de rău ? întrebă el. Nu-ți place Miriam, asta e !

— Nu spun că nu-mi place. Dar nu sînt de acord și niciodată n-am fost ca tinerii să umble brambura.

— Dar n-ai nimic împotrivă ca Annie a noastră să iasă cu Jim Inger.

— Ei au mai mult bun-simț decît voi doi.

— De ce ?

— Annie a noastră nu-i o fată din alea „subtile".

Paul nu izbuti să înțeleagă substratul acestei observații. Dar maică-sa arăta istovită. De la moartea lui William nu-și mai revenise în puteri ; și o dureau ochii.

— Ei, spuse el, e așa de frumos la țară. Domnul Sleath a întrebat de tine. Spune că-ți simte lipsa. Te simți mai bine ?

— Ar fi trebuit să mă fi culcat de mult, răspunse ea.

— Cum așa, mamă ? Doar știi bine că niciodată nu te culci înainte de zece și un sfert.

— Ba azi m-aș fi culcat.

— Of, femeiușco, acum, că vrei să mă necăjești, ești în stare să afirmi orice, nu-i așa ?

Paul îi sărută fruntea care îi era atît de familiară : cuta adîncă dintre sprîncene, linia de unde începea părul fin, acum încărunțit, bosele mîndre ale tîmplelor. După ce o sărută, mîna îi întîrzie pe umărul ei. Apoi băiatul se îndepărtă agale, ducîndu-se la culcare. O uitase pe Miriam ; nu avea acum în fața ochilor decît părul mamei lui, felul în care se ondula, degajîndu-i fruntea lată, caldă. Și într-un fel, mama lui suferea.

Data următoare cînd se întîlni cu Miriam, îi spuse :

— Nu-mi mai îngădui să întîrzii astă-seară. Nu mai mult de zece. Maică-mea se necăjește.

Miriam își lăsă bărbia în piept, îngîndurată.

— De ce se necăjește ? întrebă.

— Zice că n-ar trebui să vin tîrziu cînd a doua zi trebuie să mă scol devreme.

— Foarte bine, răspunse Miriam cu un calm străbătut de o ușoară undă de dispreț.

Băiatul se simți atins. Și începu iar să întîrzie.

Nici unul dintre cei doi tineri n-ar fi recunoscut că între ei se înfiripa o idilă de dragoste. Paul se socotea prea cu picioarele pe pămînt pentru asemenea sentimentalisme, iar ea se credea o ființă prea aleasă. Amîndoi se maturizau foarte încet, și dezvoltarea psihică rămăsese în urma celei fizice. Miriam era excesiv de sensibilă, așa cum fusese întotdeauna și mama ei. Cea mai mică grosolănie o făcea să se închidă în ea, torturată. Frații ei erau brutali, dar nu vorbeau niciodată trivial. Toate discuțiile despre fermă se purtau în afara casei. Dar poate că din pricina continuei probleme a prăsilei și a

montei, care e atît de prezentă la orice fermă, Miriam devenise hipersensibilă la această chestiune, şi cea mai vagă aluzie la relaţii de împreunare îi răscolea sîngele pînă la dezgust. Paul lua pildă înaltă de la ea, iar intimitatea lor se desfăşura într-un chip cu totul candid şi cast. Niciodată n-ai fi putut pomeni în faţa lui Miriam că iapa stă să fete.

Cînd împlini nouăsprezece ani, Paul cîştiga numai douăzeci de şilingi pe săptămînă, dar era fericit. De Vinerea mare plănui o plimbare la Hemlock Stone. Din grup făceau parte încă trei băieţi de o seamă cu el, apoi Annie şi Arthur, Miriam şi Geoffrey. Arthur, care făcea ucenicie la un electrician din Nottingham, venise acasă în vacanţă. Morel, ca de obicei, se sculase cu noaptea în cap, şi tăia cu fierăstrăul în curte, fluierînd de zor. La ora şapte, familia îl auzi cumpărînd de trei pence cornuri calde ; stătea de vorbă, plin de chef, cu fetişcana care le adusese, şi căreia i se adresa cu „drăguţa mea". Refuză pe cîţiva băieţi care veniră mai tîrziu cu alte cornuri, spunîndu-le că o fată le-o luase înainte. Apoi se sculă şi doamna Morel, şi întreaga familie se dădu jos din pat. Pentru fiecare dintre ei, lăfăiala în pat mai tîrziu de ora la care se deşteptau în zilele de lucru însemna un mare lux. Iar Paul şi Arthur citiră înainte de micul dejun şi mîncară fără să se fi spălat, şezînd doar în cămaşă, cu mînecile suflecate. Lucrul acesta constituia un alt răsfăţ al zilelor de sărbătoare. În odaie era cald. Orice grijă şi orice temere păreau să se fi spulberat. Şi în casă domnea o atmosferă de belşug.

În timp ce băieţii citeau, doamna Morel ieşi în grădină. Locuiau acum în altă casă, una veche, în vecinătatea celei din Seargill Street, de unde se mutaseră curînd după moartea lui William. Deodată, din grădină ţîşni un strigăt entuziasmat :

— Paule ! Paule ! Vino să vezi !

Era glasul mamei. Paul lăsă cartea din mînă şi ieşi. Grădina avea o formă lunguiaţă şi sfîrşea în cîmp. Era o zi cenuşie, rece, cu un vînt tăios care sufla dinspre Derbyshire. La capătul cîmpiei se desfăşura orăşelul Bestwood, cu îmbulzeala lui de acoperişuri şi case roşii, dintre care izbucneau turnul bisericii şi turla capelei con-

gregaționale. Dincolo de oraș, mijeau pădurile și dealurile, ondulîndu-se pînă spre culmile pîcloase ale Peninilor. Paul se uită în grădină după maică-sa. Îi zări capul răsărind dintre tufele de coacăze.

— Vino aici ! îl strigă ea.

— Dar ce e ?

— Vino să vezi !

Doamna Morel inspectase mugurii de pe arbuștii de coacăze. Paul se îndreptă într-acolo.

— Și cînd te gîndești că s-ar fi putut nici să nu le observ.

Fiul veni lîngă ea. Sub gard, într-un răzor golaș, se vedea o încîlceală de frunze firoase, așa cum răsar din bulbi prea timpurii, și printre fire, trei zambile în plină floare. Doamna Morel arătă spre ciorchinii de flori liliachii :

— Ia te uită numai ! exclamă ea. Tocmai cercetam tufele de coacăze, cînd îmi zic : „Ce s-o fi zărind acolo așa de albastru, o fi un petic din săculețul de zahăr ?“ Și cînd colo, ia te uită ! Săculeț de zahăr ? Trei glorii ale zăpezii, și ce frumusețe ! Dar de unde oare să fi răsărit aici ?

— Nu știu, răspunse Paul.

— Ei bine, e curată minune ! Eu ziceam că știu fiecare buruiană și fiecare teacă din grădina asta. Dar uită-te numai ce bine s-au oploșit ! Înțelegi, tufa asta de coacăze le adăpostește. Nimeni nu le rupe, nu le atinge !

Paul se lăsă pe vine și întoarse în sus clopoțeii de pe ciorchinii albaștri.

— Ce culoare minunată ! exclamă el.

— Nu-i așa ? ! se extazie mama. Cred că vin din Elveția, unde se spune că cresc minunății din astea. Imaginează-ți cum trebuie să arate în zăpadă ! Dar de unde să fi ajuns aici ? Nu se poate ca vîntul să fi adus sămînța, nu-i așa ?

Apoi Paul își aminti deodată că el sădise în locul acela niște bulbi mici.

— Și nu mi-ai spus nimic ? întrebă ea.

— Nu ; ziceam să amîn pînă cînd or da în floare.

— Și acum, ia te uită ! Și era cît p-aci să nu le observ. Niciodată n-am avut în grădina mea zambile.

Era toată numai fierbere și entuziasm. Grădina însemna pentru ea o sursă nesfîrșită de bucurii. Paul se

simţea fericit, de dragul ei, că în sfîrşit se mutaseră într-o casă cu grădină mare, care dădea în cîmp. În fiecare dimineaţă, după gustare, doamna Morel cobora în grădină şi se simţea fericită tîndălind pe acolo. Şi într-adevăr, cunoştea fiecare buruiană şi fiecare fir de iarbă.

Se pregătiră cu toţii pentru excursie. Merindele fură împachetate şi apoi porniră la drum, un grup vesel, încîntat. Se aplecară peste parapetul şuvoiului de apă a morii, aruncară ghemotoace de hîrtie într-o parte a jgheabului şi urmăriră cum erau proiectate de puhoi în cealaltă. Zăboviră pe puntea haltei de căi ferate de la debarcader şi se uitară la sclipirile reci ale şinelor.

— Ar trebui să vedeţi „Scoţianul zburător", cum soseşte la şase jumătate ! spuse Leonard, al cărui tată era acar. Ce mai ! Nu face zgomot aproape deloc !

Micul grup îşi îndreptă privirile de-a lungul şinelor, care duceau într-o parte spre Londra, iar în cealaltă parte spre Scoţia, şi cu toţii se simţiră înfioraţi de magia acestor două locuri.

La Ilkestone, minerii aşteptau prin ganguri ora de deschidere a cîrciumilor. Era un oraş de oameni trîndavi şi de pierde-vară. La Stanton Gate, turnătoria de oţel scotea scîntei. Tinerii comentau fiecare lucru. Ajunşi la Trowell, trecură din nou din Derbyshire în Nottinghamshire, şi sosiră la Hemlock Stone pe la ora prînzului. Cîmpul arăta ca un furnicar de excursionişti din Nottingham şi Ilkestone.

Se aşteptaseră să descopere un monument al naturii venerabil şi impresionant, şi dădură doar peste un colţ de stîncă sărăcăcioasă, ursuză şi strîmbă, ceva ca un fel de ciupercă putredă, înălţîndu-se patetic la o margine de cîmp. Leonard şi Dick purceseră pe dată să-şi graveze iniţialele, „L.W şi R.P.", în piatra veche, roşiatică ; dar Paul se abţinu, pentru că citise în ziare observaţii satirice la adresa creştătorilor de iniţiale, care nu pot găsi nici un alt drum spre nemurire. Apoi toţi băieţii se căţărară pe creasta stîncii, ca să se uite la privelişte.

Plaiul aşternut la poale roia de lucrătoare de fabrică şi băieţi care se ospătau cu merindele de prînz sau se distrau. Dincolo de stîncă se vedea grădina unui vechi

conac, cu garduri vii din tisă și o pajiște mărginită cu tufe dese de șofran.

— Ia te uită ce grădină adormită, îi spuse Paul lui Miriam.

Fata privi tisele umbroase și șofranul auriu, apoi își înălță cu recunoștință ochii spre Paul. În mijlocul celor-lalți, avusese impresia că nu-i mai aparține ; printre ei era altul — nu era Paul al ei care-i înțelegea cel mai ușor freamăt al sufletului, ci un străin vorbind altă limbă decît dînsa. Și cît o duruse acest lucru, care îi amorțea pînă și simțurile. Gîndea că numai cînd se va reîntoarce la ea, lepădîndu-și celălalt eu, minor, numai atunci va putea să simtă din nou că trăiește. Și acum Paul îi ceruse să privească grădina, deci simțise nevoia unui contact sufletesc cu ea. Enervată de priveliștile din cîmp, Miriam se întoarse spre pajiștea liniștită, înconjurată de snopii de șofran. Se simțea de parc-ar fi fost singură cu el în grădina aceea.

Apoi Paul o părăsi din nou și se alătură grupului. În scurt timp, porniră înapoi spre casă. Miriam se răzleți de grup, rămînînd în urmă. Nu se potrivea cu ceilalți ; foarte rar putea lega vreo relație cu alți oameni : așa încît prietenul, tovarășul ei, iubitul ei, era Natura. Privea soarele pierind lent. În gardurile vii, umbroase, răcoroase se rătăciseră cîteva frunze ruginii. Zăbovi să le culeagă cu duioșie, cu pasiune. Iubirea adunată în vîrfurile degetelor ei mîngîia frunzele ; patima din inima ei revărsa ardoare asupră-le.

Deodată se pomeni singură pe un drum străin, și se grăbi să-i ajungă pe ceilalți din urmă. Cotind pe o potecă, dădu peste Paul care sta aplecat peste ceva, concentrat, meșterind răbdător, cu zel, și puțin cam necăjit. Se apropie de el, ezitînd.

Băiatul stătea în mijlocul drumului, absorbit. În spatele lui, un fascicul de lumină aurie, scînteietoare, despicînd înserarea tristă, incoloră, îl detașa în chip de contur negru, reliefat. Îl văzu, grațios și drept, ca și cum l-ar fi dăruit crepusculul. Și în acea clipă Miriam se simți săgetată de o durere adîncă, și știu că-l iubește. Îl descoperise, descoperise în el o rară virtualitate, îi descope-

rise singurătatea. Fremătînd, ca în urma unei revelații divine, porni încet înainte.

În cele din urmă, băiatul ridică ochii.

— Cum așa, exclamă el recunoscător, ai rămas să mă aștepți ?

Fata îi văzu ochii înnegurați de o umbră adîncă.

— Ce este ? întrebă ea.

— S-a rupt arcul, aici : și-i arătă locul unde i se stricase umbrela.

Simțindu-se ușor rușinată, fata știu imediat că nu el făcuse pozna și că vinovatul era fratele ei Geoffrey.

— Dar e o umbrelă veche, nu-i așa ? întrebă Miriam.

Se mira de ce Paul, care de obicei nu se sinchisea de fleacuri, făcea acum din țințar armăsar.

— Da, dar era umbrela lui William, și va trebui să afle și mama, răspunse el cu voce domoală, continuînd să mestereasă răbdător la umbrelă.

Cuvintele lui o tăiară pe Miriam ca un junghi. Asta era, deci, confirmarea viziunii ei asupra lui ! Îl privi. Dar Paul vădea o oarecare rezervă, și fata nu cuteză să-l consoleze, nici măcar să-i vorbească cu blîndețe.

— Hai să mergem, spuse el, nu pot s-o repar ; și o luară la drum în tăcere.

În aceeași seară se plimbau împreună pe sub copaci, lîngă Nether Green. Paul îi vorbea, frămîntîndu-se, și părea că se străduie să se convingă singur.

— Știi, îi spuse el cu efort, cînd cineva iubește, atunci iubește și cel care e iubit.

— Ah, răspunse ea, așa îmi spunea și mama cînd eram mică : „dragostea dă naștere la dragoste".

— Da, așa ceva. Cred că așa ar trebui să fie.

— Nădăjduiesc, căci dacă n-ar fi așa, atunci dragostea ar însemna ceva foarte dureros, spuse ea.

— Dar dragostea este ceva dureros — cel puțin pentru majoritatea oamenilor.

Și Miriam, gîndind că Paul izbutise să înțeleagă adevărul, se simți sigură pe sine. Întîlnirea aceea neașteptată cu el, pe potecă, i-a apărut întotdeauna ca o revelație. Iar discuția din seara aceea i s-a săpat în minte, asemenea slovelor de pe tablele legii.

Acum îi era mereu alături şi-i ţinea partea. Cînd uneori i se întîmpla lui Paul să ofenseze spiritul de familie de la Willey Farm, aducîndu-le cine ştie ce insultă coplesitoare, Miriam era de partea lui, încredinţată că avea dreptate. Pe vremea aceea, îşi făurea visuri legate de el, visuri fermecătoare, de neuitat. Visurile acestea reveniră şi mai tîrziu, transpuse însă la nivelul unui stadiu psihologic mai subtil.

În Lunca Paştilor, acelaşi grup făcu o excursie la Castelul Wingfield. Pe Miriam o emoţiona faptul că trebuiau să prindă un tren la Sethley Bridge, în vălmăşagul grupurilor de excursionişti. Coborîră din tren la Alfreton. Paul era interesat de spectacolul străzii şi de minerii însoţiţi de ciinii lor. Aici întîlnea o rasă nouă de mineri. Miriam nu avu însă senzaţia că trăieşte, pînă cînd nu ajunseră la biserică. Tinerii se simţiră puţin stingheriţi să intre în biserică cu sacoşele lor de mîncare ; le era teamă să nu fie izgoniţi. Leonard, un tip slăbănog şi hazliu, pătrunse primul ; Paul, care mai curînd ar fi primit să moară decît să fie trimis înapoi de la uşă, intră ultimul. Lăcaşul era împodobit pentru Paşti. Sute de narcise albe păreau să fi înflorit în cristelniţă. Lumina înceţoşată se filtra prin vitraliile colorate, iar aerul vibra de mireasma delicată a zambilelor şi a narciselor. În această atmosferă, sufletul lui Miriam cunoscu elevaţii de apoteoză. Paul se temea ca nu cumva să facă ceva ce nu se cuvine ; dar era şi el sensibil la atmosfera lăcaşului. Miriam îşi întoarse privirile spre dînsul. El îi răspunse. Erau împreună. Paul nu îndrăznea să păşească dincolo de locul de împărtăşanie. Miriam îl iubea pentru această delicateţe. Sufletul i se abandona în rugăciune, alături de el. Paul se lăsa pătruns de strania fascinaţie a lăcaşurilor religioase, estompate în clarobscururi. Întregul său misticism latent se trezea la viaţă. Şi Miriam se lăsa atrasă către el. Alcătuiau una şi aceeaşi făptură, contopită în aceeaşi rugă.

Miriam vorbea foarte rar cu ceilalţi băieţi. Aceştia, cînd trebuiau să i se adreseze, deveneau dintr-o dată stîngaci. Aşa încît, de obicei, fata stătea tăcută. Era trecut de amiază cînd urcară poteca povîrnită, spre castel. Întreg cuprinsul răspîndea o strălucire domoală în soarele

cald și înviorător. Rostopasca și violetele înfloriseră. Tinerii excursioniști explodau de fericire. Lucirile verzi ale iederei, cenușiul blînd, afumat de vreme, al zidurilor castelului, liniștea resemnată a tot ce se afla în preajma ruinei erau desăvîrșite.

Castelul era clădit din piatră dură, de un cenușiu șters, cu ziduri exterioare oarbe și calme. Tinerii erau în extaz. Trepidau de nerăbdare, aproape înspăimîntați că li s-ar putea răpi desfătarea explorării ruinelor. În prima curte interioară, împrejmuită de ziduri înalte și năruite, se aflau niște șarete de fermă, cu osiile zăcînd trîndav la pămînt și cu șinele roților strălucind auriu-ruginit. Totul împietrit în tăcere.

Plini de nerăbdare, plătiră taxa de șase pence și păsiră timid pe sub arcada grațios boltită a curții interioare. Se simțeau intimidați. Aici, printre dalele ce pardoseau careul unde fusese cîndva sala mare a castelului, răzbise la suprafață un mărăcine acum înmugurit. În jurul lor, în umbră, se deschideau tot felul de firide ciudate și încăperi dărîmate.

După ce mîncară, porniră să exploreze ruina. De astă dată veniră și fetele cu băieții, care le puteau fi călăuze și le puteau da explicații. Într-un colț, se ridica un turn înalt, cam șubred, unde se spunea că fusese întemnițată regina Mary a Scoției.

— Ia gîndește-te numai la regină, nevoită să urce pînă aici ! șopti Miriam, cu voce joasă, în timp ce se cățăra pe treptele mîncate.

— Dac-o fi putut să urce, pentru c-o fi avut și ea reumatisme, ca tot omul, glumi Paul. Dar ce-i drept, au tratat-o cu cruzime !

— Nu crezi că merita ? întrebă Miriam.

— Nu, nu cred. A fost numai un om cu temperament aprins.

Continuară să urce scara în melc. Trîmbe de vînt, răbufnind prin spărturile din zid, năvăleau în turn și umflau fustele fetelor ca pe niște baloane ; Miriam se simți foarte rușinată, pînă cînd Paul, care urca în urma ei, îi apucă tivul rochiei ținîndu-i-l în jos. Făcu acest lucru cu cea mai firească simplitate, ca și cum i-ar fi cules mănușa căzută. Fata n-a uitat niciodată acest lucru.

Sus, pe muchia prăvălită a turnului, se cățăraseră tufe de iederă, bătrîne și frumoase. Se mai rătăciseră și cîteva garofițe cu boboci palizi, reci. Miriam dădu să se aplece ca să smulgă niște iederă, dar Paul nu-i îngădui. În schimb trebui să aștepte în spatele lui și să accepte fiecare rămurică pe care i-o culegea și i-o întindea în cea mai nobilă manieră cavalerească. Turnul părea să se clatine în vînt. Jos se așterneau mile și mile de ținut împădurit și de cîmpie, ici-colo cu sclipiri aurii de pășune.

Cripta aflată dedesubtul castelului era foarte frumoasă și minunat păstrată. Paul făcu o schiță ; Miriam stătu nemișcată alături de el. Se gîndea la regina Mary a Scoției, o vedea parcă scrutînd zările, cu ochii mijiți, pustiiți de nădejde, ochi care nu puteau înțelege mizeria, și iscodind dealurile de unde nu-i venea nici un ajutor ; sau o vedea în această criptă, unde i se vorbea despre un Dumnezeu la fel de rece ca și sălașul unde se afla.

La înapoiere, porniră veseli, întorcînd capetele spre castelul îndrăgit, care se detașa limpede și semeț pe înălțimea lui.

— Cum ar fi fost dacă ai fi locuit tu, la ferma *asta* ? i se adresă Paul lui Miriam.

— Ei !

— N-ar fi fost minunat să vin să te vizitez ?

Străbăteau acum cîmpia stearpă, pietroasă, care lui îi plăcea și care ei i se părea străină, cu toate că se afla numai la zece mile depărtare de casă. Grupul se răzleți-se. În timp ce parcurgeau un cîmp întins, umbros, urmărind o potecă smălțuită cu nenumărate pietricele minuscule, sclipitoare, Paul, care pășea pe marginea cărării, își împleti degetele în ochiurile sacoșei purtate de Miriam ; pe dată însă, o simți în spate pe Annie, la pîndă, geloasă. Dar cîmpia era aureolată de o lumină strălucitoare, iar poteca părea bătută în nestemate, și-apoi atît de rar îi arăta fetei vreun semn de tandrețe. Miriam își ținea degetele nemișcate printre ochiurile sacoșei și simțea atingerea degetelor lui ; iar universul întreg era de aur, ca un miraj.

În cele din urmă, ajunseră la Crich, sătucul singuratic și cenușiu, cocoțat în vîrf de deal. Dincolo de sat se

înălța vestitul post de observație Crich, pe care Paul îl putea zări din grădina casei lor. Grupul porni să urce. Întinderi nesfîrșite de cîmpie se așterneau de jur împrejur și la poale. Băieții erau nerăbdători să ajungă în vîrful dealului, ce purta în creștet un postament rotund și pe jumătate dărîmat, pe care se înălța un monument vechi, greoi și turtit, ce slujise odinioară pentru semnalizări către ținuturile de șes Nottinghamshire și Leicestershire.

Vîntul sufla atît de vijelios acolo sus, în locul acela dezvelit, încît singurul mijloc de a te simți în siguranță era să te lipești, țintuit de curent, de zidul turnului. La picioarele lor se căsca rîpa din care se extrăgea calcarul. Mai jos era o îmbulzeală de dealuri și cătune : Matlock, Ambergate, Stoney, Middleton. Băieții se munceau să descopere biserica din Bestwood, pierdută prin învălmășeala de acoperișuri din stînga lor. Erau indignați că biserica părea a fi clădită pe un teren atît de plat. Deslușeau dealurile din Derbyshire, estompîndu-se în monotonia landelor care se așterneau departe, înspre sud.

Miriam era înspăimîntată de vînt, dar băieților le plăcea la nebunie. Merseră înainte către Whatstandwell, străbătînd mile și mile de drum. Își consumaseră toate merindele, pe toți îi apucase foamea și bani aveau prea puțini ca să-i țină pînă acasă. Dar făcură ce făcură și-și procurară o pîine și o prăjitură cu stafide, pe care le tăiară bucățele cu briceagele și le mîncară cățărați pe parapetul de lîngă pod, privind cum curge la vale strălucitorul Derwent.

Paul era palid de oboseală. Condusese grupul întreaga zi și acum se simțea istovit. Miriam înțelese și nu se mișcă de lîngă el, iar băiatul i se lăsă în voie.

Avură de așteptat o oră în stația Ambergate. Soseau trenuri încărcate cu excursioniști care se întorceau la Manchester, Birmingham și Londra.

— Am putea s-o pornim și noi într-acolo, nimeni nu s-ar îndoi că nu-i direcția noastră, spuse Paul.

Sosiră acasă îndeajuns de tîrziu. Miriam, întorcîndu-se la fermă însoțită de Geoffrey, privea cum se ridică o lună mare, roșie și voalată. Simțea că ceva se împlinise înlăuntrul ei.

Miriam avea o soră mai mare, Agatha, care era profesoară. Cele două fete erau mereu învrăjbite. Miriam o socotea pe Agatha frivolă. Și apoi ar fi vrut și ea să fie profesoară.

Într-o sîmbătă după-masă, Miriam și Agatha se găseau sus, și se îmbrăcau. Dormitorul lor se afla deasupra staulului de vite. Era o încăpere scundă, nu prea spațioasă și golașă. Miriam agățase pe perete o reproducere după *Sfînta Catherina* de Veronese. Îi plăcea imaginea femeii care ședea în fereastră, visînd. Ferestrele ei erau prea mici ca să poată visa în ele. Dar pe geamul din față picurau franjuri de caprifoi și de iederă, printre care puteai zări vîrfurile stejarilor din pădurea de dincolo de curte, în timp ce ferestruica din spate, nu mai mare decît o batistă, era un ochi către răsărit, către zorii ce se revărsau peste coamele ondulate ale dealurilor.

Cele două surori nu-și prea vorbeau. Agatha, care era blondă, mărunțică și hotărîtă, se răzvrătise împotriva atmosferei din casă, împotriva doctrinei „întoarce și celălalt obraz". Se lansase în lume și izbutise să-și mențină destul de frumos independența. Și insista asupra valorilor lumești : asupra aparențelor, manierelor, poziției sociale, lucruri pe care Miriam le ignora voit.

Cînd sosea Paul, amîndouă fetele preferau să se afle în odaia de sus, și nu în drumul lui. Le plăcea să coboare scările în fugă, să deschidă ușa de jos și să-l vadă la pîndă, așteptîndu-le. Miriam se căznea să-și tragă peste cap un șirag de mătănii, pe care i-l dăruise el. I se agățase într-o șuviță de păr. Dar în cele din urmă izbuti să-l descurce și boabele de lemn roșii-cafenii se reliefau frumos pe gîtul ei neted, arămiu. Era o fată bine dezvoltată și foarte frumoasă. Dar în oglinjoara mică, prinsă în peretele văruit, nu-și putea vedea decît o frîntură de chip. Agatha își cumpărase o oglindă numai pentru ea, pe care o rezemase așa cum îi convenea ei. Miriam se afla lîngă fereastră. Deodată, auzi zăngănitul binecunoscut al lanțului și-l văzu pe Paul deschizînd larg poarta, împingîndu-și bicicleta în curte. Îl urmări cum își înalță privirile spre casă, și se trase îndărăt. Paul avea un mers degajat, și bicicleta îl însoțea, de parcă era o ființă vie.

— A venit Paul ! exclamă ea.

— Şi nu te bucuri ? întrebă Agatha tăios.

Miriam rămase înmărmurită.

— Ei, nu te bucuri ? îşi repetă Agatha întrebarea.

— Ba da, dar n-am de gînd să-l las să vadă şi să creadă că l-am dorit.

Miriam era şocată. Îl auzi pe Paul proptindu-şi bicicleta de zidul grajdului de dedesubt şi vorbindu-i lui Jimmy, care fusese cal de tracţiune la mină, şi ieşise acuma la pensie, rebegit.

— Ei, Jimmy, băiete, ce mai faci tu ? Numai boală şi necazuri pe capul tău ? Vai de mine, dar asta-i o ruşine, măi băiete.

Miriam auzi zgomotul funiei care se freca de verigă, cînd calul priponit îşi înălţă capul, răspunzînd la mîngîierea băiatului. Cum îi mai plăcea să asculte cînd Paul credea că-l aude numai calul ! Dar în edenul ei se strecurase un şarpe. Se iscodea şi-şi scormonea sufletul cu sinceritate pentru a afla dacă-l dorise într-adevăr pe Paul Morel. Simţea că acesta ar fi un lucru ruşinos. Chinuită de simţămintele ei contorsionate, se temea că-l dorise. Se osîndea singură. Iată tortura unei noi ruşini. Se închista în ea, încolăcindu-se în spasmele supliciului. Oare îl dorea pe Paul Morel, şi oare el ştia că îl doreşte ? În ce păienjeniş de infamie se prinsese ! Îşi simţea sufletul zbătîndu-se în ghearele ruşinii.

Agatha isprăvi cu toaleta şi alergă jos. Miriam o auzi salutîndu-l veselă pe băiat şi ştia foarte bine cum i se aprindeau ochii cenuşii cînd vorbea pe tonul acela. Ei i s-ar fi părut provocător să-l salute în asemenea chip. Şi totuşi, ea era cea care se afla acum sub acuzarea de a-l dori, legată la acest stîlp al infamiei. Cuprinsă de o amară nedumerire, îngenunche şi se rugă :

„O, Dumnezeule, fă să nu-l iubesc pe Paul Morel. Fereşte-mă să-l iubesc dacă nu se cuvine a-l iubi."

Ceva nefiresc în ruga ei o făcu să se oprească. Înălţă capul şi cumpăni. De ce să nu se cuvină să-l iubească ? Iubirea era un har divin. Şi totuşi o făcea să se ruşineze. Asta însă din pricina lui, a lui Paul Morel. Dar lucrul ăsta nici nu-l privea pe Paul, era o taină a ei, o taină între ea şi Dumnezeu. Ea urma să se jertfească. Dar era o jertfă pe altarul Domnului, nu o jertfă de dragul lui Paul Morel

sau de al ei. După cîteva minute însă, își îngropă din nou fața în pernă și murmură :

„Dar, Doamne, dacă este voia Ta să-l iubesc, fă-mă să-l iubesc — așa cum l-ar fi iubit Hristos, care a murit întru izbăvirea sufletelor oamenilor. Fă-mă să-l iubesc sublim, pentru că el este fiul Tău."

Rămase îngenuncheată o bucată de timp, neclintită și profund emoționată, cu pletele-i negre revărsate pe pătrățelele roșii, vărgate cu verde, ale păturii. Rugăciunea era aproape vitală pentru ea. După un timp, căzu în acel extaz al jertfei de sine — identificîndu-se cu un Crist sacrificat — extaz din care atîtea suflete omenești își extrag cea mai deplină fericire.

Cînd coborî, Paul ședea tolănit într-un fotoliu, ținîndu-i piept, cu multă vehemență, Agathei, care nu se arăta încîntată de un mic desen pe care-l adusese să i-l arate. Miriam aruncă o privire celor doi și se feri de deșertăciunile lor. Se duse în odaia de primire, ca să fie singură.

Abia la ceai putu să-i vorbească lui Paul și atunci fu atît de distantă, încît băiatul gîndi că o jignise cu ceva.

Miriam renunță la deprinderea de a se duce în fiecare joi seara la biblioteca din Bestwood. După ce întreaga primăvară îl vizitase cu regularitate pe Paul, cu aceste prilejuri, o seamă de incidente neînsemnate și de insulte mărunte din partea alor lui îi deschiseră ochii asupra atitudinii familiei Morel față de ea, și hotărî să nu se mai ducă pe la ei. Așa încît, într-o seară îl anunță pe Paul că în serile de joi nu o să mai vină pe la ei.

— De ce ? întrebă el foarte scurt.

— De nimic, numai că prefer să nu vin.

— Foarte bine.

— Dar, bîigui ea, dacă vrei să te întîlnești cu mine, putem merge împreună.

— Unde să te întîlnesc ?

— Undeva... oriunde vrei tu.

— N-am să mă întîlnesc nicăieri cu tine. Nu văd de ce să nu continui să vii pe la noi. Dar dacă așa ai de gînd, refuz să mă întîlnesc cu tine în altă parte.

Așa încît renunțară la serile de joi care fuseseră atît de prețioase și pentru ea, și pentru el. Paul, în schimb, lucra. Doamna Morel pufni cu satisfacție în fața acestui

nou aranjament. Paul n-ar fi admis cu nici un chip că el și Miriam erau îndrăgostiți. Intimitatea dintre ei se menținuse pe un plan atît de abstract, implicînd o relație în care participa exclusiv sufletul și care se consuma doar în gîndire și într-o chinuitoare strădanie spre luciditate, încît el nu vedea decît o prietenie platonică. Nega cu îndîrjire că ar fi altceva între ei. Miriam tăcea, sau încuviința în tăcere. Paul era un neghiob care nu știa ce se întîmplă cu el ; și, printr-o înțelegere tacită, amîndoi ignorau aluziile și insinuările făcute de cunoștințele lor.

— Nu sîntem îndrăgostiți, sîntem prieteni, o încredința el pe Miriam. Noi doi știm acest lucru. Lasă-i să vorbească ! Ce importanță are ce spun alții ?

Uneori, cînd se plimbau împreună, Miriam își strecura sfioasă brațul pe sub al lui. Dar pe Paul îl supăra întotdeauna gestul, și fata știa. Acest simplu contact dezlănțuia în Paul un conflict violent. Alături de Miriam se afla întotdeauna pe planul elevat al abstracțiunii, unde ardoarea firească a dragostei se sublima în curentul eteric al gîndirii. La urma urmei, ea îl dorea așa. Cînd Paul era glumeț sau, cum îl caracteriza dînsa, superficial, îl aștepta tăcută pînă cînd se regăsea, revenind la dînsa, pînă cînd avea loc în el prefacerea, iar tînărul se încleșta în luptă cu propriul său suflet, înnegurîndu-se în năzuința pătimașă de a înțelege. Și în această pasiune de a înțelege, sufletul fetei i se alătura ; în acele clipe îi aparținea numai ei. Dar pentru asta era necesar ca mai întîi să-l abstractizeze.

Și în acele clipe, dacă își strecura brațul pe sub al lui, îi pricinuia aproape un supliciu. Luciditatea lui abstractă părea să plesnească în mii de țăndări. Locul unde-l atingea fata se înfierbînta ca prin frecare. Era o bătălie zădărnicită, și din această pricină devenea crud cu Miriam.

Într-o seară, în mijlocul verii, Miriam veni la ei acasă, încălzită de urcușul dealului. Paul se afla singur în bucătărie ; maică-sa putea fi auzită robotind pe sus.

— Vino să vezi măzărichea, o îndemnă el pe fată.

Ieșiră în grădină. Cerul, îndărătul orășelului și al bisericii, era de un roșu portocaliu ; grădina de flori era scăldată într-o lumină caldă, stranie, care dădea relief fiecărei frunze. Paul trecu de-a lungul unui strat de mă-

zăriche, rupînd ici-colo cîte o floricică gălbuie. Miriam îl urmă, aspirînd mireasma. Pentru ea, florile erau un element atît de esențial, încît trebuia să le simtă ca făcînd parte din însăși ființa ei. Cînd se înclina ca să miroase o floare, era ca și cum se contopea cu floarea în actul iubirii. Paul detesta la ea acest lucru. Gestul avea un soi de indecență, de intimitate dezgolită.

După ce culese un buchet frumos, se reîntoarseră în casă. Paul trase cu urechea la zgomotele surde făcute de maică-sa sus, apoi îi spuse :

— Vino la mine și lasă-mă să te gătesc.

Îi prinse cu ace vreo două-trei flori în decolteul rochiei, trăgîndu-se din cînd în cînd îndărăt, ca să vadă efectul.

— Știi, îi spuse el scoțînd din gură acul cu gămălie, o femeie ar trebui întotdeauna să-și aranjeze florile în fața oglinzii.

Miriam rîse. Ea gîndea că florile ți le prinzi pe rochie la întîmplare. Faptul că Paul își dădea atîta osteneală să o împodobească era un capriciu al lui.

Rîsul ei îl jigni.

— Unele femei o fac... acelea care arată așa cum se cuvine, îi spuse el.

Miriam rîse din nou, dar fără veselie, auzindu-l cum o amestecă pe ea cu femeile în general. Să o fi spus oricare alt bărbat nu s-ar fi sinchisit. Dar venind de la el, o durea.

Isprăvise aproape să-i împodobească rochia cu flori cînd auzi pe scară pasul mamei lui. Înfipse în grabă ultimul ac în corsajul fetei și se îndepărtă.

— Nu-i spune mamei, îi ceru el.

Miriam își luă cărțile și se retrase în pragul ușii, privind cu amărăciune la frumusețea apusului de soare. Își spunea că n-o să mai vină niciodată la Paul acasă.

— Bună seara, doamnă Morel, rosti ea cu un glas respectuos.

Folosea un ton de parcă n-ar fi avut dreptul să se afle acolo.

— Ah, Miriam, tu ești ? răspunse doamna Morel cu răceală.

Dar Paul ţinea ca toată lumea să accepte prietenia lui cu fata, şi doamna Morel era prea înţeleaptă ca să procedeze la o ruptură deschisă.

Abia cînd Paul împlini douăzeci de ani, familia lui putu să-şi îngăduie pentru prima oară o vacanţă. Doamna Morel, de cînd se măritase, nu plecase niciodată undeva să se odihnească, decît cînd îşi vizitase sora. Acum, în sfîrşit, Paul pusese deoparte destui bani şi se pregăteau de plecare. Urmau să plece în grup : cîţiva prieteni de-ai lui Annie, un prieten al lui Paul, un tînăr care fusese coleg de birou cu William, şi Miriam. Se agitară mult cu scrisorile pentru rezervarea camerelor. Paul dezbătu îndelung chestiunea cu maică-sa. Voiau să închirieze pentru două săptămîni o vilişoară mobilată. Doamna Morel socotea că o săptămînă ar fi fost de ajuns, dar Paul stărui să rămînă două.

În cele din urmă, primiră un răspuns din Mablethorpe ; li se oferea o mică vilă aşa cum doreau ei, în schimbul a treizeci de şilingi pe săptămînă. Bucuria nu mai cunoştea margini. Paul era nebun de fericire de dragul maică-sii. Acum avea să cunoască şi ea o vacanţă adevărată. Scrile, mama şi fiul şedeau împreună, închipuindu-şi cum o să fie. Pe urmă mai veneau şi Annie, Leonard, Alice şi Kitty. Era o încîntare şi o nerăbdare trepidantă. Paul îi aduse vestea lui Miriam. Păru să o cumpănească, dar cu bucurie. Casa Morel zbîrnîia de agitaţie.

Urmau să plece sîmbătă dimineaţa cu trenul de şapte. Paul propuse ca Miriam să doarmă la ei, pentru că altfel ar fi avut prea mult de mers pe jos. Sosi la ora cinci. Cu toţii erau atît de înfierbîntaţi, încît pînă şi Miriam fu acceptată cu căldură. Dar aproape de îndată ce intră ea, atmosfera familiei deveni închisă şi încordată. Paul descoperise un poem de Jean Ingelow[1] în care se pomenea de localitatea Mablethorpe, aşa încît trebuia neapărat să i-l citească lui Miriam. Faţă de familia lui nu s-ar fi arătat niciodată atît de sentimental, încît să le citească

[1] *Jean Ingelow* (1820—1897), poetă şi prozatoare engleză, autoarea unui poem despre coasta Lincoln.

poezii. Dar acum catadicsiră cu toții să-l asculte. Miriam ședea pe canapea, topită după Paul. Cînd Paul era de față, părea întotdeauna topită după el și în el. Doamna Morel, plină de gelozie, ședea în balansoar. Și ea voia să asculte. Țînuseră să fie de față pînă și Annie, și taică-su — Morel, cu capul înclinat pe un umăr, de parcă ar fi ascultat o predică, pătruns de importanța faptului. Paul își cufundă privirile în carte. Avea acum întregul public pe care și-l dorise. Iar doamna Morel și Annie aproape că se luau la întrecere cu Miriam care să-l asculte mai atentă și să-i cîștige favorurile. Băiatul se umfla în pene.

— Spune-mi, îl întrerupse doamna Morel, ce este acea *Mireasă din Enderby* care se desluşeşte în dangătul clopotelor ?

— E o veche melodie pe care obișnuiau s-o cînte în munți ca să-i vestească pe oameni cînd veneau apele. Bănuiesc că Mireasa din Enderby a murit înecată într-un puhoi, răspunse el.

Habar n-avea ce era în realitate, dar nu s-ar fi înjosit niciodată să-și mărturisească ignoranța în fața femeilor. Îl ascultară cu toatele și-l crezură. De altfel se credea și el singur.

— Și oamenii știau ce însemnătate are cîntecul ? întrebă maică-sa.

— Da, întocmai ca scoțienii cînd aud *Floarea din Pădure*, sau cînd obișnuiau să tragă clopotele de-a-ndăratelea ca să dea alarma.

— Cum asta ? se miră Annie. Clopotele sună la fel fie că le tragi din față sau de-a-ndăratelea.

— Ba nu, lămuri el, de-a-ndăratelea înseamnă cînd începi cu clopotul cel mare și ajungi pînă la cel mai cristalin — bang — bang — bang — bang — bang — bang — bang — bang !

Parcurse întreaga gamă de tonuri. Toată lumea socoti demonstrația inteligentă. La fel i se păru și lui. Apoi, după ce aşteptă o clipă, reluă lectura poemului.

— Hm ! exclamă într-un fel ciudat doamna Morel, după ce Paul isprăvi de citit. Aș vrea ca toate lucrurile astea scrise să nu fie așa de triste.

— Io nu-nțeleg de ce s-or fi înecînd, își dădu Morel cu părerea.

Urmă o pauză. Annie se ridică să strîngă masa. Miriam i se alătură ca s-o ajute la spălatul vaselor.

— Lasă-mă să le spăl eu, se oferi ea.

— Pentru nimica în lume. Așază-te la loc. Nu-s multe.

Și Miriam, care nu se pricepea să fie familiară și să insiste, se așeză din nou ca să se uite prin carte împreună cu Paul.

Cînd plecară, tînărul conduse întregul grup ; taică-su nu mai făcea doi bani. Și trecu printr-o adevărată tortură ca nu cumva lada de tinichea să fie coborîtă la Firsby, în loc de Mablethorpe. Și cînd ajunseră, nu fu în stare să găsească o trăsură. Tot viteaza lui mamă izbuti.

— Aici ! strigă ea către un vizitiu. Aici !

Paul și Annie veniră în urma celorlalți, prefăcîndu-se că se prăpădesc de rîs.

— Cît vrei ca să ne duci pînă la Brook Cottage ? întrebă doamna Morel.

— Doi șilingi.

— Cum așa, dar cît e de departe ?

— O bucată bună de drum.

— Nu cred, răspunse ea.

Dar se urcă în trăsură. Se înghesuiră opt persoane într-o rablă de birjă de litoral.

— Știți, spuse doamna Morel, ne revin numai trei pence de persoană, pe cînd dacă luam tramcarul...

Vizitiul dădu bici calului. La fiecare vilă pe lîngă care treceau, doamna Morel striga :

— Asta-i ? Asta trebuie să fie !

Toți așteptau cu răsuflarea tăiată. Dar treceau de vila respectivă, și urma un oftat general de ușurare.

— Ce bine că nu era oribilitatea aia, spunea doamna Morel, mă speriasem rău.

Trăsura îi tot ducea înainte.

În cele din urmă, coborîră în fața unei case care se înălța singuratică la marginea șoselei, dominînd digul. Se stîrni mare fierbere pentru că trebuiră să treacă un podeț, ca să intre în grădina din față. Dar le plăcea casa aceea atît de solitară, mărginită într-o parte de un cîmp semănat cu culturi marine, o întindere mare de pămînt peticit cu lanuri de orz albicios, ovăz galben, grîu roșcat

şi rădăcinoase verzi, casa aceea plată ce părea să atingă cerul.

Paul ţinea socotelile. El şi maică-sa erau figurile centrale. Totalul cheltuielilor — masă, casă — revenea la şaisprezece şilingi de persoană pe săptămînă.

Paul şi Leonard se duceau dimineaţa la scăldat. Morel se scula cu noaptea în cap şi colinda pe ţărm.

— Hei, Paul, îl striga maică-sa din dormitor, vino să mănînci o felie de pîine cu unt.

— Bine ! răspundea el.

Şi cînd intra în casă, o găsea pe maică-sa prezidînd micul dejun. Proprietăreasa era o femeie tînără — bărbatu-su era orb, iar ea spăla cu ziua. Aşa că doamna Morel trebuia întotdeauna să spele vasele la bucătărie şi să facă paturile.

— Spuneai că o să ai şi tu o adevărată vacanţă şi cînd colo munceşti, o dojenea Paul.

— Asta-i muncă ? exclama ea. Ce tot vorbeşti ?

Băiatului îi plăcea să se plimbe cu ea pe cîmp, spre sat şi spre mare. Maică-sa se temea să traverseze podeţele de bîrne, şi băiatul o lua în rîs, spunîndu-i că-i un copil. În general, nu se dezlipea de lîngă dînsa, de parc-ar fi fost doi îndrăgostiţi.

Miriam nu prea avea parte de el, decît, poate, cînd toţi ceilalţi se duceau să-i asculte pe cîntăreţii negri. Miriam îi găsea nesuferit de stupizi pe cîntăreţii negri, aşa încît Paul era convins că la fel îi socoteşte şi el şi îi predica pedant lui Annie despre deşertăciunea de a te duce să-i asculţi. Cu toate astea, el le învăţase pe de rost toate cîntecele şi le cînta în gura mare pe străzi. Şi, uneori, cînd se pomenea că-i ascultă, „stupiditatea“ îi plăcea grozav. Totuşi, îi spunea lui Annie :

— Ce porcărie ! Nu găseşti un grăunte de inteligenţă în cîntecele astea. Numai un om cu minte de lăcustă poate sta să-i asculte.

Iar lui Miriam îi spunea plin de dispreţ la adresa lui Annie şi a celorlalţi :

— Bănuiesc că s-au dus la „negri“ !

Era ciudat s-o auzi pe Miriam cîntînd cîntece negre. Avea o bărbie dreaptă, care cădea perpendicular între

buza de jos și curba gîtului. Lui Paul îi evoca întotdeauna un înger trist de-al lui Botticelli, cînd cînta :

Vino pe poteca îndrăgostiților
Să rătăcim, să ne vorbim.

Numai cînd desena, sau seara, cînd ceilalți se duceau la „negri", Miriam era doar a lui. Îi vorbea la nesfîrșire despre atracția lui pentru liniile orizontale : spațiile drepte, nemărginite, ale cerului și ale pămîntului în Lincolnshire, semnificau pentru el eternitatea voinței umane, tot așa după cum arcadele normande, boltite, ale catedralei, multiplicîndu-se la infinit, îi evocau îndărătnicele opintiri înainte ale sufletului omenesc, mereu și mereu, către cine știe unde ; în contrast cu liniile perpendiculare și ogivele gotice, care, spunea el, se avîntau către ceruri, atingeau extazul și se contopeau în divinitate. El era o arcadă normandă, Miriam era gotică. Fata încuviința și accepta pe deplin pînă și aceasta.

Într-o seară, Paul și Miriam o porniră de-a lungul plajei nisipoase, ondulate, spre Tredlethorpe. Talazurile prelungi se spărgeau de mal într-o spumă clocotindă. Era o seară caldă. Pe îndepărtatele întinderi de nisip nu se zărea țipenie de om, în afară de ei doi, și nu se auzea nici un alt zgomot, decît foșnetul mării. Lui Paul îi plăcea să audă marea biciuind pămîntul. Îi plăcea să se simtă prins între zbuciumul mării și încremenirea țărmului nisipos. Miriam era cu el. Totul căpăta o intensitate neobișnuită. Cînd făcură cale întoarsă, se înnoptase de-a binelea. Drumul spre casă ducea printr-o depresiune cuprinsă între dunele de nisip, și apoi pe o cărare mai înaltă, acoperită cu iarbă, între două diguri. Întreg cuprinsul era înfășurat în beznă și tăcere. De după dune răzbăteau zgomotele mării. Paul și Miriam mergeau fără să vorbească. Deodată, băiatul tresări. Tot sîngele din el părea să fi luat foc și i se tăie respirația. O lună enormă, portocalie, privea la el de pe muchia dunelor de nisip. Rămase locului, cu ochii la lună.

— Ah ! strigă Miriam, cînd dădu cu ochii de lună.

Paul rămase neclintit, cu privirile pironite pe luna uriașă, rumenă, unicul lucru vizibil în întreaga nemărgi-

nire ce întuneric. Inima îi bătea cu putere, mușchii brațelor i se contractară.

— Ce este ? întrebă Miriam, așteptîndu-l.

Paul se întoarse și se uită la ea. Stătea lîngă el, de-a pururi învăluită în umbră. Fața ei, adumbrită de pălărie, îl urmărea, nevăzută. Miriam era îngîndurată. Se simțea ușor speriată — adînc răscolită și evlavioasă. Era starea ei de spirit cea mai înaltă. Cea în fața căreia Paul se simțea neputincios. Sîngele îi dogorea pieptul ca o văpaie. Dar nu putea depăși bariera dintre ei. Sîngele îl săgeta cu ace de foc, dar Miriam nu putea înțelege. Ea se aștepta să-l vadă pierzîndu-se în beatitudine religioasă. Tînjind totuși să-i înțeleagă patima, îl privea tulburată.

— Ce este ? murmură din nou.

— Luna, răspunse el, întunecîndu-se.

— Da, încuviință ea. Nu-i așa că-i minunată ?

Era curioasă să știe ce se întîmplă cu el. Dar criza trecuse.

Nici Paul singur nu știa ce se petrece cu dînsul. Era atît de tînăr și legătura lor atît de abstractă, încît nu-și dădea seama că de fapt jinduiește s-o strivească la pieptul lui ca să-și potolească durerea sfredelitoare. Îi era teamă de ea. Ideea că ar putea să o dorească așa cum dorește un bărbat o femeie îi apărea ca o rușine. În timp ce pe Miriam asemenea gînd o făcea să se crispeze în spasmele și zbaterile torturilor ei sufletești, pe Paul îl afunda în adîncurile ființei lui. Această „puritate" le frînă chiar și primul sărut. S-ar fi spus că Miriam n-ar fi putut rezista șocului iubirii fizice, nici măcar unui sărut pătimaș, și apoi Paul era prea inhibat și prea sensibilizat ca să i-l poată da. Și în timp ce înaintau prin cîmpia mlăștinoasă și întunecată, el își ținea ochii pironiți pe lună și nu rostea un cuvînt. Fata își croia drum pe lîngă dînsul. O ura pentru că, într-un fel, îl făcea să se disprețuiască. Privind drept în față, văzu prima licărire care străpungea bezna, fereastra luminată a vilei lor.

Îl încălzea gîndul la mama lui și la prietenii lor voioși.

— Ei bine, toată lumea s-a întors de mult acasă, le spuse mama cînd intrară pe ușă.

— Şi ce importanţă are ? strigă el iritat. Pot să mă plimb dacă-mi face plăcere, nu-i aşa ?

— Credeam că tot atît de bine poţi să şi vii la cină odată cu ceilalţi, ripostă doamna Morel.

— Fac cum îmi place, îi trînti el. Nu-i tîrziu. Fac cum am chef.

— Foarte bine, răspunse scurt maică-sa. N-ai decît să faci cum îţi place.

Şi toată seara nu-i mai dădu nici o atenţie. Paul se prefăcu că nu observă şi că nu se sinchiseşte, şi-şi petrecu vremea citind. Miriam citi şi ea, uitînd de sine. Doamna Morel o ura pentru înrîurirea pe care o avea asupra fiului ei. Îl urmărea pe Paul cum devine pe zi ce trece irascibil, pedant, melancolic. Şi toate acestea i se datorau lui Miriam. Annie şi prietenele ei făceau front comun împotriva fetei. Miriam nu avea nici un prieten în afară de Paul. Dar nu suferea prea mult, pentru că dispreţuia vulgaritatea celorlalţi.

Iar Paul, la rîndul său, o ura într-un fel, pentru că-l împiedica să se simtă la largul lui, să fie firesc. Şi îl rodea o senzaţie de umilinţă.

VIII

IUBIRE ŞI LUPTĂ

Arthur îşi isprăvi ucenicia şi căpătă o slujbă la uzina electrică a minei Pinton. Cîştiga foarte puţin, dar avea şanse de avansare. Era însă o fire aprigă şi lipsită de astîmpăr. Nu bea şi nu juca. Dar făcea ce făcea şi se vîra în tot felul de încurcături, iscate întotdeauna din nesocotinţa şi din impulsivitatea lui. Ba cutreiera pădurile după iepuri, ca un braconier, ba înnopta la Nottingham, în loc să se întoarcă acasă, ba îşi calcula greşit plonjonul în canalul din Bestwood şi-şi rănea tot pieptul izbindu-se de pietrele colţuroase şi de tinichelele de pe fund.

Abia-şi începuse de cîteva luni noua slujbă, cînd într-o noapte iar nu veni acasă.

— Nu ştii unde-i Arthur ? întrebă Paul la micul dejun.

— Nu ştiu, replică maică-sa.

— I-un nătărău, sări Paul. Dacă măcar ar face ceva, n-aş zice nimic. Dar, pur şi simplu nu se poate desprinde de la o partidă de *whist*, sau zor-nevoie să conducă acasă o fată întîlnită la patinoar, păstrînd însă tot timpul o absolută bună-cuviinţă — şi uite aşa pierde trenul spre casă. I-un nătărău.

— Nu cred că ar fi mai bine dacă ar face *ceva*, şi ne-ar copleşi pe toţi de ruşine, răspunse doamna Morel.

— Mă rog, eu unul l-aş respecta mai mult.

— Mă îndoiesc, îi ripostă maică-sa cu răceală.

Îşi continuă micul dejun.

— Ţii foarte mult la el ? o întrebă Paul pe mama lui.

— De ce pui asemenea întrebare ?

— Pentru că se spune că întotdeauna mamele îl îndrăgesc cel mai mult pe mezin.

— Așa o fi cu alte femei — dar cu mine nu. Nu, pe mine Arthur mă oboseşte.

— Şi ai prefera într-adevăr să fie băiat cuminte ?

— Aş prefera să dea dovadă de puţin bun-simţ.

Paul era aspru şi năbădăios. Şi el o îngrijora adeseori pe maică-sa. Vedea cum păleşte soarele din el şi faptul o necăjea.

Pe cînd îşi terminau micul dejun, sosi factorul poştal cu o scrisoare din Derby. Doamna Morel îşi îngusta pleoapele ca să poată descifra adresa.

— Dă-o încoace, chiorilă ! exclamă Paul, smulgîndu-i-o din mînă.

Mama tresări, şi aproape că-i arse o palmă.

— E de la fiul tău Arthur, o anunţă el.

— Ce mai e ? strigă doamna Morel.

„Scumpa mea mamă, citi Paul, n-aş putea să-ţi explic de ce am procedat ca un zănatic. Vreau să vii şi să mă scoţi de aici. Ieri, în loc să mă duc la slujbă, am venit aici, cu Jack Bredon, şi m-am înrolat în armată. El zicea că s-a săturat să-şi tot roadă fundul de scaun, şi, ca un idiot ce sînt, m-am dus şi eu cu el.

Am primit şilingul care se dă recruţilor, dar poate că dacă vii aici să mă scoţi, or să mă lase să plec cu tine, pentru că am fost nebun cînd am făcut-o. Nu vreau să intru în armată. Mamă iubită, nu-ţi fac decît necazuri. Dar dacă mă scoţi şi din beleaua asta, îţi promit că voi avea mai multă minte şi consideraţie..."

Doamna Morel şedea în balansoarul ei.

— Gata ! strigă ea. Fă-l să tacă !

— Da, răspunse Paul, îl fac să tacă.

Urmă o tăcere. Mama şedea cu mîinile încrucişate în poală, cu faţa serioasă, gînditoare.

— Of, cum m-am mai *săturat* ! strigă ea deodată. Sînt sătulă pînă peste cap !

— Ascultă-mă, o avertiză Paul încercînd să se încrunte, nu care cumva să te văd că-ţi pui la inimă toată povestea asta, mă auzi ?

— Probabil că trebuie s-o privesc ca pe-o binefacere ? se răsti ea întorcîndu-se spre fiu.

— Să nu te prind că faci tragedie din istoria asta !

— Nebunul ! strigă mama. Copilandru nebun !

— O să-i stea bine în uniformă, o zădări Paul.

Maică-sa se întoarse spre el ca o furie.

— O fi ! Dar eu nu vreau să văd așa ceva !

— Ar trebui să intre într-un regiment de cavalerie ; ar duce-o grozav și ar arăta ca un filfizon.

— Filfizon... filfizon... halal filfizon ! Un soldat de duzină !

— Ei, și eu ce alta sînt decît un funcționar de duzină ?

— Ești mult mai mult, băiete ! strigă mama, înțepată.

— Ce-s ?

— În orice caz, ești un *om* și nu un obiect într-o manta roșie.

— Nu m-aș da în lături să fiu într-o manta roșie — sau mi-ar sta mai bine într-una bleumarin — dacă nu m-ar șmotri prea tare cu instrucția.

Dar maică-sa nu-l mai asculta.

— Tocmai cînd se pusese și el pe picioare, sau cînd s-ar fi putut pune și el pe picioare la slujbă... nepricopsitul ăsta de băiat... își distruge viața. Ce-o să se mai aleagă acuma de el, după *asta*, te poți gîndi ?

— Poate c-or să-i bage mințile-n cap.

— Să-i bage mințile-n cap ? Poate c-or să scoată untul din el ! Soldat ! — o simplă cătană — nimic decît un animal care execută niște mișcări cînd aude un strigăt. Frumoasă poveste !

— Nu înțeleg de ce te amărăști !

— Nu, poate că tu nu-nțelegi. Dar eu înțeleg.

Se lăsă pe speteaza balansoarului, cu bărbia proptită în palmă și cotul rezemat în cealaltă mînă, clocotind toată de furie și supărare.

— Și pleci la Derby ? întrebă Paul.

— Da.

— Pleci degeaba.

— De asta o să mă conving acolo.

— Și de ce naiba nu-l lași să putrezească în armată ? Asta-i exact ce-și dorește.

— Desigur, *tu* știi ce-și dorește.

Se pregăti și cu primul tren plecă la Derby unde îl văzu pe fiul ei și pe sergent. Oricum, toate demersurile rămaseră zadarnice.

Seara, în timp ce Morel își lua cina, nevastă-sa glăsui pe neașteptate :

— Azi a trebuit să mă duc la Derby.

Minerul își înălță privirile dînd la iveală albul ochilor, strălucitor în fața înnegrită.

— Zău, fato ? Și ce te-a mînat acolo ?

— Păi, Arthur !

— O ! Și ce mai e cu el ?

— Nimic, numai că s-a înrolat.

Morel puse cuțitul pe masă și se lăsă pe speteaza scaunului.

— Nu ! strigă el. N-a putut face una ca asta !

— Și mîine pleacă la Aldershot !

— Doamne ! exclamă minerul. Ce mai drăcovenie !

Rămase un minut pe gînduri, scoase un „Hm !“ și continuă să mănînce. Deodată, fața i se contractă de mînie :

— Sper că n-o să mai puie vreodată piciorul în casa mea !

— Ce idee ! strigă doamna Morel. Cum îți vine să spui așa ceva ?

— O spun ! repetă Morel. Un nebun, care se face soldat, n-are decît să-și poarte singur de grijă ; eu unul nu mai fac nimic pentru el.

— De parcă pînă acum mare lucru ai făcut !

Lui Morel aproape că-i era rușine să se ducă în seara aceea la circiumă.

Cînd doamna Morel se întorsese de la Derby, Paul o întrebase :

— Ei, ai fost ?

— Am fost.

— Și l-ai putut vedea ?

— Da.

— Și ce-a spus ?

— L-a podidit plînsul.

— Hm !

— M-a podidit și pe mine, așa că nu-i nevoie să faci „Hm !“

Doamna Morel se frămînta din pricina fiului ei. Știa că n-o să-i placă la armată. N-o să se simtă bine. N-ar fi putut să se împace cu disciplina.

— Dar doctorul a spus că-i perfect proporționat, continuă ea cu oarecare mîndrie — întocmai așa : toate măsurătorile au ieșit la milimetru. E un băiat tare chipeș, știi bine.

— E-al naibii de drăguț. Da' nu dă gata fetele așa ca William, nu ?

— Nu ; e altfel de fire. Seamănă mult cu taică-su. E lipsit de simțul răspunderii.

Ca să-și consoleze mama, în zilele acelea Paul nu s-a dus prea des la ferma Willey, iar la expoziția de toamnă a lucrărilor de amatori, care avea loc la Castel, a expus și el două studii : un peisaj în acuarelă și o natură moartă în ulei ; ambele au fost distinse cu premiul întîi. Era foarte emoționat.

— Ia ghici ce premii mi s-au acordat pentru tablourile mele, mamă ? întrebă el într-o seară, de cum intră în casă.

Doamna Morel îi citi bucuria în ochi. Fața i se îmbujoră.

— Ei, de unde vrei să știu, băiete ?

— Premiul întîi pentru urcioarele acelea de sticlă...

— Hm !

— Și premiul întîi pentru schița de la ferma Willey.

— Amîndouă au luat premiul întîi ?

— Da !

— Hm !

Doamna Morel avea o figură roșie și radioasă cu toate că nu scotea un cuvînt.

— E frumos, nu-i așa ? întrebă Paul.

— Este.

— De ce nu mă ridici în slăvi ?

Mama rîse.

— Mi-ar veni greu pe urmă să te cobor la loc.

Cu toate acestea, doamna Morel era transportată de bucurie. William îi adusese trofeele cîștigate la sport. Le păstra încă — și încă nu uitase de moartea lui. Arthur era frumos — cel puțin un specimen reușit — și cu inimă caldă, generoasă, și probabil că pînă la urmă o să se descurce bine. Dar Paul avea să se distingă. Credea cu tărie în el, cu atît mai mult cu cît băiatul era conștient de propriile lui forțe. Avea atîtea resurse ! Viața se des-

chidea plină de făgăduieli pentru doamna Morel. Paul va izbuti să se realizeze ! Lupta ei nu a fost zadarnică.

Cît timp fu deschisă expoziția, doamna Morel se duse de cîteva ori la Castel, fără știrea lui Paul. Se plimba prin sala lungă, privind la celelalte tablouri expuse. Da, erau bune. Dar le lipsea acel ceva menit să-i dea ei satisfacție. Unele dintre tablouri îi stîrneau gelozia — erau atît de izbutite ! Le privea pe îndelete, încercînd să le găsească un cusur. Apoi, deodată, venea un șoc care făcea să-i bată inima. Uite tabloul lui Paul ! Îl știa de parcă era imprimat pe inima ei.

Numele : Paul Morel — premiul întîi.

Pînza lui părea atît de stranie, acolo, în public, pe zidul galeriei de la Castel, unde privise atîtea tablouri în viața ei ! Și se uita în jur, să vadă dacă nu observase lumea că se oprea mereu și mereu în fața aceluiași tablou.

Dar se simțea mîndră. Cînd întîlnea doamne elegante, plimbîndu-se spre parc, le spunea în sinea ei :

„Da, arătați voi foarte bine — dar aș vrea să știu dacă fiii *voștri* au luat două premii întîi la Castel."

Și mergea mai departe, o femeiușcă la fel de orgolioasă ca oricare alta din Nottingham. Paul avea conștiința că făcuse ceva pentru ea, chiar dacă era o nimica toată. Toată munca lui îi aparținea mamei.

Într-o zi, cînd se îndrepta spre Castel, Paul o întîlni pe Miriam. O văzuse duminică, și nu se aștepta să o întîlnească în oraș. Era însoțită de o femeie frapantă, blondă, cu o expresie îmbufnată și o ținută ce părea să sfideze omenirea. Era ciudat cum Miriam, cu mersul gîrbovit și expresia ei meditativă, părea cu totul împuținată pe lîngă femeia aceea cu umeri falnici. Miriam îl iscodi pe Paul din priviri. Ochii lui erau ațintiți asupra străinei, care nici nu-l vedea. Fata simți cum spiritul lui de mascul se trezea.

— Hello, i se adresă el, nu mi-ai spus că vii în oraș.

— Nu, răspunse Miriam, pe jumătate scuzîndu-se. M-a dus tata cu trăsura la tîrgul de vite.

Paul se uită la femeia care o însoțea.

— Ți-am vorbit despre doamna Dawes, continuă Miriam cu glas răgușit ; era nervoasă. Clara, îl cunoști pe Paul ?

— Cred că l-am mai văzut, răspunse cu indiferență doamna Dawes în timp ce-i dădea mîna.

Avea ochi cenușii, dispreţuitori, o piele ca mierea albă, gura cărnoasă, cu buza de sus uşor ridicată, de parcă singură nu ştia dacă se înalţă în semn de dispreţ faţă de toţi bărbaţii, sau din nerăbdare de a fi sărutată, dar, oricum, părea convinsă de prima variantă. Îşi ţinea capul uşor dat pe spate, ca şi cum s-ar fi ferit cu dispreţ, poate de bărbaţi. Purta o pălărie mare, demodată, din castor negru, şi o rochie de o simplitate uşor afectată, care o făcea să pară îmbrăcată într-un soi de sac. Fără îndoială, era săracă şi n-avea prea mult gust. Miriam, ca de obicei, arăta drăguţă.

— Unde m-ai văzut ? o întrebă Paul pe străină.

Îl privi de parcă nu-i venea să-şi dea osteneala de a-i răspunde. Apoi îi zise :

— Pe stradă, cu Louie Travers.

Louie era una dintre fetele de la „Spirală".

— A, o cunoşti ? întrebă el.

Nu-i răspunse. Paul se întoarse spre Miriam.

— Unde te duci ?

— La Castel.

— Cu ce tren te întorci acasă ?

— Mă întorc cu tata cu trăsura. Aş vrea să vii şi tu cu noi. La ce oră eşti liber ?

— Ştii bine că nu înainte de opt, fir-ar să fie !

Cele două femei porniră mai departe.

Paul îşi aminti că doamna Clara Dawes era fiica unei vechi prietene a doamnei Leivers. Miriam o căutase pentru că pe vremuri Clara fusese supraveghetoare la Jordan şi pentru că soţul ei, Baxter Dawes, executa lucrările de fierărie pentru atelier, adică tijele de metal pentru cîrje şi altele de acest fel. Prin ea, Miriam spera să intre în contact direct cu cele ce se petreceau la Jordan, şi să poată aprecia mai bine poziţia lui Paul. Numai că doamna Dawes se despărţise de soţul ei şi se înscrisese la Liga pentru Drepturile Femeii. Se spunea că e inteligentă. Paul simţi interes. Pe Baxter Dawes îl cunoştea şi nu-i plăcea. Fierarul era un om de vreo treizeci şi unu sau treizeci şi doi de ani. Uneori se abătea prin colţul unde lucra Paul — un bărbat voinic, bine făcut, cu o înfăţi-

şare de asemenea neobişnuită, şi frumos. Exista o ciudată asemănare între el şi nevastă-sa. Avea aceeaşi piele albă, cu o nuanţă aurie. Părul de un castaniu catifelat, mustaţa blondă. Şi din ţinuta şi felul lui de a se purta se desprindea aceeaşi notă de sfidare. Dar de aici încolo începeau deosebirile. Ochii lui căprui-închis şi foarte mobili degajau un aer de desfrînare. Erau uşor bulbucaţi, şi pleoapele îi atîrnau într-un fel care sugera şi ură. Gura era senzuală. Întregul lui fel de a fi respira o provocare intimidantă, de parcă era gata în orice moment să doboare pe oricine l-ar fi dezaprobat — poate din pricină că el singur se dezaproba.

Din prima zi cînd îl văzuse pe Paul, îl urîse. Simţind aţintită asupră-i privirea impersonală, deliberată, privirea de artist a băiatului, îl apucaseră toate furiile.

— La ce te tot zgiieşti ? răcni la el, bufnind.

Băiatul îşi întoarse ochii. Fierarul obişnuia să se rezeme de tejghea, flecărind cu domnul Pappleworth. Vorba lui era porcoasă, într-un fel libidinoasă. Şi din nou se trezi cu privirea rece, critică, a băiatului, pironită pe faţa lui. Fierarul se răsuci ca înţepat de-o viespe.

— Ce te tot holbezi, măi ţişt-bîşt de trei parale ? mîrîi el.

Băiatul înalţă uşor din umeri.

— Ia ascultă !... strigă Dawes.

— Lasă-l în pace, spuse domnul Pappleworth cu glasul acela insinuant care voia să subînţeleagă : „E-un papălapte şi n-ai ce-i face !“

De atunci întruna, ori de cîte ori apărea Dawes, Paul obişnuia să-l măsoare cu aceeaşi privire analitică şi curioasă şi-şi întorcea ochii ori de cîte ori îi întîlnea pe ai lui Dawes, care îşi ieşea din sărite. Se urau unul pe celălalt în tăcere.

Clara Dawes nu avea copii. Cînd şi-a părăsit bărbatul, căminul i s-a destrămat cu totul, iar ea a plecat să locuiască la maică-sa. Dawes stătea împreună cu sora lui. În aceeaşi casă mai locuia şi o cumnată, iar Paul aflase că fata aceasta, Louie Travers, era acum amanta lui Dawes. Era o curviştină frumoasă şi insolentă, care-l lua în zeflemea pe Paul, şi totuşi roşea cînd acesta, în drum spre gară, o conducea acasă.

Data următoare cînd se mai duse la Miriam, era într-o sîmbătă seara. Fata aprinsese un foc în odaia de primire şi îl aştepta. Toţi ai casei, în afară de tatăl, mama şi copiii mici, plecaseră, aşa încît tinerii se aflau singuri în încăpere. Era o odaie lungă, joasă, caldă. Pe pereţi atîrnau trei dintre schiţele mai mici ale lui Paul, iar pe poliţa căminului se afla fotografia lui. Pe masă şi pe pianul vechi şi înalt din lemn de trandafir erau vaze cu frunze ruginii. Paul se aşeză în fotoliu, iar fata se cuibări pe covoraşul din faţa sobei, lîngă picioarele lui. Dogoarea focului îi ilumină cald faţa frumoasă, îngîndurată, cînd îngenunche, cu evlavie parcă.

— Ce părere ai despre doamna Dawes? întrebă Miriam cu voce domoală.

— Nu pare prea amabilă.

— Nu, dar nu-i aşa că-i o femeie frumoasă? stărui ea cu intonaţie gravă.

— Da, are o statură frumoasă. Dar nici un pic de gust. Totuşi îmi place cîte ceva la ea. E urîcioasă?

— Nu cred. Aş zice mai curînd că-i nemulţumită.

— Nemulţumită de ce?

— Ei bine, cum ţi-ar plăcea să fii legat pe viaţă de un bărbat ca al ei?

— De ce s-a măritat cu el, dacă avea să i se facă atît de curînd silă?

— Da, de ce s-a măritat? repetă Miriam cu amărăciune.

— Dar aş fi crezut că are destul foc într-însa ca să-i poată ţine piept lui Dawes, spuse Paul.

Miriam lăsă capul în jos.

— Da? întrebă ea, sarcastic. Ce te face să crezi?

— Uită-te la gura ei... făcută pentru pasiune... şi la felul cum îşi înalţă grumazul.

Paul îşi dădu capul pe spate, cu o mişcare sfidătoare, ca a Clarei.

Miriam se frînse şi mai mult.

—Da, răspunse.

Timp de cîteva clipe domni tăcerea, iar gîndurile lui Paul rătăciră spre Clara.

— Şi ce anume îţi place la ea? întrebă Miriam.

— Nu știu... Tenul ei și țesătura pielii... și... nu știu... are pe undeva ceva sălbatic. O apreciez doar ca artist. Și atîta tot !

— Da.

Se mira de ce Miriam se închircea tot mai mult și devenea tot mai straniu îngîndurată. Îl irita.

— Dar ție într-adevăr nu-ți place, nu-i așa ? o întrebă.

Fata îl privi cu ochii ei negri, mari, nedumeriți.

— Ba-mi place, răspunse.

— Ba nu... nu se poate, nu-i adevărat !...

— Și ce-i cu asta ? întrebă ea, încet.

— Ei, nu știu. Poate că-ți place numai fiindcă le poartă pică bărbaților.

Aceasta era, probabil, una dintre rațiunile pentru care doamna Dawes îi plăcea lui Paul. Dar băiatul nu-și dădea seama. Tăcură amîndoi. Pe fruntea lui Paul se ivise acea încruntare a sprîncenelor care ajunsese o deprindere la el, mai cu seamă cînd se afla cu Miriam. Pe fată o sperie și totodată tînjea să-i netezească fruntea. Cuta aceea era pecetea unui bărbat care nu-i aparținea ei în Paul Morel.

Printre crengile din vaze, răsăreau cîteva bobițe roșii. Paul întinse mîna și rupse o rămurică.

— De ce cînd îți pui *tu* boabe roșii în păr, semeni cu o zînă sau cu o vestală și niciodată cu o femeie desfrînată ?

Fata rîse, scoțînd un sunet nud, penibil.

—Nu știu, răspunse.

Mîinile lui viguroase, calde, se jucau, atîtate, cu boabele roșii.

— *Tu* de ce nu poți rîde ? urmă Paul. Niciodată nu rîzi cu un hohot adevărat. Rîzi doar cînd ceva e bizar sau nepotrivit, și atunci dai impresia că rîsul te doare.

Miriam își aplecă și mai mult capul, de parcă primea o dojană.

— Aș vrea ca măcar un minut să rîzi pentru mine — numai un singur minut. Știu că atunci ai cunoaște și tu un soi de descătușare.

— Dar... Miriam își înălță spre el ochii speriați și zbuciumați — pentru tine rîd... rîd.

— Niciodată ! Totdeauna ai un soi de crispare. Cînd tu rîzi, mie îmi vine să plîng ; am senzația că rîsul îți dezgolește suferința. Oh, faci să mi se încrinceneze sufletul în mine și să cad pe gînduri.

Fata își scutură încet capul, cu deznădejde.

— O fac fără să vreau, grăi ea.

— Și relațiile cu *tine* sînt întotdeauna atît de spirituale ! strigă el.

Miriam rămase tăcută, meditativă.

— De ce nu poți să fii altfel ?

Dar îi văzu trupul ghemuit, frînt, și avu senzația că i se despică inima în două.

— Ei, e toamnă, spuse el și ne simțim cu toții ca niște duhuri rătăcitoare.

Urmă o nouă tăcere. Această ciudată melancolie care se lăsase între ei o răscolea pe Miriam pînă-n străfundul sufletului. Și cît de frumos era Paul cu ochii lui întunecați, adînci ca cea mai adîncă dintre fîntîni !

— Tu mă obligi la relații spirituale, se tîngui el. Și eu nu vreau să fiu spiritualizat.

Miriam își scoase degetul din gură, cu un ușor plescăit al buzelor și se uită la el într-un chip aproape provocător. Dar în ochii mari, negri, i se oglindea sufletul despuiat, și din întreaga-i făptură se desprindea aceeași tristă implorare. Dacă ar fi putut să-i dăruie un sărut de o abstractă puritate, Paul ar fi făcut-o. Dar n-o putea săruta în asemenea chip — și un altul părea să nu existe pentru ea. Și totuși tînjea după el.

Paul rîse scurt.

— Haide, îi spuse, adu cartea de franceză și o să facem... o să facem puțin Verlaine.

— Da, răspunse ea pe un ton profund, aproape resemnat.

Se ridică și aduse cărțile. Și mîinile ei roșiatice, nervoase, arătau atît de jalnice, încît Paul simți o dorință nebună s-o sărute și s-o aline. Dar nu cuteza — sau nu putea. Ceva — nu știa ce anume — îl inhiba. Sărutările lui ar fi fost nepotrivite pentru ea. Continuară lectura pînă la zece seara, cînd intrară în bucătărie unde, în prezența tatălui și mamei lui Miriam, Paul deveni din

nou firesc și vesel. Ochii îi scînteiau întunecați ; avea un aer fascinant.

Cînd se duse în șopron să-și ia bicicleta, constată că roata din față avea cauciucul plesnit.

— Adu-mi puțină apă într-un vas, îi ceru lui Miriam. Am să întîrzii, dar trebuie s-o repar.

Aprinse felinarul de vînt, își scoase mantaua, întoarse bicicleta cu roțile în sus, și începu să lucreze în grabă. Miriam aduse vasul cu apă și rămase lîngă Paul, privindu-l. Îi plăcea să-i vadă mîinile în mișcare. Era un tînăr zvelt și viguros ; chiar și în cele mai pripite gesturi avea un aer degajat. Concentrat asupra lucrului, părea să fi uitat de Miriam. Fata îl iubea cu intensitate. Ar fi vrut să-și plimbe mîinile pe spinarea lui. Totdeauna dorea să-l sărute, atîta timp cît el nu o dorea.

— Gata ! strigă Paul ridicîndu-se brusc. Ia spune, tu ai fi putut s-o repari atît de repede ?

— Nu, rîse Miriam.

Băiatul se îndreptă din șale. Stătea cu spatele la ea. Miriam își puse mîinile pe coastele lui și-și lăsă palmele să lunece iute în jos.

— Ești atît de frumos ! exclamă ea.

Paul rîse ; îi detesta intonația aceasta, dar la atingerea mîinilor fetei, sîngele îi luase foc. S-ar fi spus că în toată purtarea ei, Miriam nu ținea deloc seama de *dinsul*. De parcă el ar fi fost un simplu obiect. Nu-și dădea niciodată seama de masculul din el.

Aprinse farul bicicletei, izbi roțile de dușumea, făcîndu-le să salte pentru a controla cauciucurile, și-și încheie mantaua.

— E-n regulă ! declară.

Miriam controlă frînele, știindu-le stricate.

— Le-ai reparat ? îl întrebă.

— Nu !

— De ce ?

— Cea din spate funcționează un pic.

— Dar nu-i prudent.

— Îmi folosesc piciorul în chip de frînă.

— Preferam să le fi reparat, murmură ea.

— Nu te îngrijora — vino mîine la ceai cu Edgar.

— Să venim ?

— Da — pe la patru. Vă ies în întîmpinare.

— Foarte bine.

Miriam era mulțumită. Străbătură curtea întunecată, îndreptîndu-se spre poartă. Privind înapoi către casă, Paul zări prin fereastra fără perdele capetele doamnei și domnului Leivers, în strălucirea caldă a lămpii. Totul părea învăluit într-o atmosferă de tihnă. În față, se așternea drumul străjuit de pini, cufundat în tenebre.

— Pe mîine, o salută Paul sărind pe bicicletă.

— Fii cu băgare de seamă, îl rugă ea.

— Da.

Vocea lui răsună mai slab, înghițită de întuneric. Miriam mai rămase un moment locului, privind cum luminița bicicletei gonea în beznă de-a lungul drumului. Fata se îndreptă agale spre casă. Orion se înălțase peste pădure, iar în urmă-i Ciinele Mare[1] pîlpîia din ce în ce mai stins. În rest, lumea era împovărată de întuneric și de o liniște tulburată doar de răsuflarea vitelor din staul. Miriam se ruga din inimă ca Paul să ajungă teafăr în noaptea aceea. Adesoori, cînd o părăsea, se simțea cuprinsă de temeri și se întreba dacă sosise cu bine acasă.

Paul aluneca pe bicicletă la vale. Cărările erau acoperite de mîzgă, așa încît se lăsa purtat de roți. Îl străbătu un fior de plăcere cînd vehiculul se lansă în cea de-a doua vîlcea, mai povîrnită. „Aici e-aici!“ își spuse. Era riscant, din pricina curbei de la poalele dealului, mascată de întuneric, și din pricina camioanelor cu bere, în care moțăiau camionagii beți. Bicicleta părea să se rostogolească sub el, și senzația îi plăcea. Nesăbuința este într-un fel răzbunarea bărbatului asupra femeii. Bărbatul simte că nu e prețuit cît ar trebui, și riscă să meargă la distrugere numai pentru a-și frustra femeia.

Cînd trecu pe lîngă lac, stelele păreau să salte pe apă ca niște lăcuste, săgetări de argint în negrul dens. Apoi începu urcușul lung spre casă.

— Ține, mamă! i se adresă aruncîndu-i pe masă o mînă de frunze cu bobițe roșii.

[1] Constelație australă.

— Hm ! făcu maică-sa privindu-le și apoi întorcîndu-și din nou ochii.

Ședea de una singură, citind, așa cum făcea întotdeauna.

— Nu-i așa că-s frumoase ?

— Da.

Paul știa că-i supărată pe el. După cîteva minute, adăugă :

— Edgar și Miriam vin mîine la ceai.

Doamna Morel nu răspunse.

— Nu te superi.

Maică-sa continuă să tacă.

— Te superi ?

— Știi foarte bine dacă mă supăr sau nu.

— Nu văd de ce te-ai supăra. Eu iau de nenumărate ori masa la ei.

— Da ?

— Atunci de ce să le iei în nume de rău ceaiul ?

— Ceaiul cui îl iau în nume de rău ?

— De ce ești așa de urîcioasă ?

— Oh, încetează ! Ai chemat-o la ceai. E de-ajuns. O să vină.

Era foarte furios pe maică-sa. Știa că numai cu Miriam avea ea ce avea. Își zvîrli ghetele din picioare și se duse să se culce.

A doua zi după-masă, Paul ieși să-și întîmpine prietenii. Ajunseră acasă pe la patru. Pretutindeni domnea curățenia și liniștea unei după-amiezi de duminică. Doamna Morel era îmbrăcată în rochia ei neagră și încinsă cu șorțul negru. Se ridică în picioare ca să primească musafirii. Față de Edgar se arătă cordială, dar cu Miriam se purtă rece și ostil. Și totuși Paul găsea că fata era atît de drăguță în rochia ei de cașmir cafeniu.

O ajută pe maică-sa să pregătească ceaiul. Miriam și-ar fi oferit cu dragă inimă serviciile, dar se temea. Paul era mîndru de căminul lui. Socotea că locuința lor avea acum un anumit aer de distincție. E adevărat că scaunele erau din lemn, necapitonate, și canapeaua îmbătrînise. Dar covorașul din fața căminului și pernele erau îmbietoare ; pe pereți atîrnau reproduceri alese cu gust ; de pretutindeni se degaja simplitate, și-apoi aveau

o puzderie de carți. Nu se rușina cîtuși de puțin cu casa lui, după cum nici Miriam nu se jena cu a ei ; amîndouă locuințele erau ceea ce trebuiau să fie, și foarte intime. Paul se mai mîndrea și cu masa : serviciul de porțelan era arătos, fața de masă fină. N-avea nici o însemnătate că linguriţele nu erau de argint, ori că mînerele cuțitelor nu erau de fildeș ; totul la un loc arăta ademenitor. Pînă cînd îi crescuseră copiii mari, doamna Morel se descurcase ca prin minune, așa că acum avea de toate.

Miriam discută puțin cu ea despre cărți. Era subiectul în care niciodată nu dădea greș. Dar doamna Morel se menținea țepoasă și se întoarse curînd spre Edgar.

Odinioară, Edgar și Miriam obișnuiau să se așeze la biserică în strana doamnei Morel. Morel nu călca niciodată în biserică, preferînd circiuma. Doamna Morel, ca un mic cap de familie, ședea în față, iar Paul la celălalt capăt al stranei ; și la început, Miriam se așeza lîngă el. Atunci Paul se simțea la biserică tot așa de bine ca acasă. Era un lăcaș plăcut, cu strane umbroase, cu coloane zvelte și elegante, cu flori. Și aceiași oameni ședeau în aceleași locuri încă de cînd fusese el copil. Era atît de dulce și de reconfortant să șadă acolo, timp de un ceas și jumătate, alături de Miriam și de mama lui, împletindu-și cele două iubiri sub vraja acestui sălaș al veneraţiei. Și în clipele acelea, se simțea încălzit și fericit și evlavios în același timp. Și după slujbă se ducea acasă cu Miriam, în timp ce doamna Morel își petrecea seara cu vechea ei prietenă, doamna Burns. În plimbările lui din serile de duminică împreună cu Edgar și Miriam, Paul era foarte vioi. Mai tîrziu, niciodată nu a putut trece seara pe lîngă mină, pe lîngă cabina iluminată a lămpilor, pe lîngă coșurile înalte și negre, pe lîngă șirurile de vagonete, sau pe lîngă ventilatoarele care se roteau încet, ca niște umbre, fără să încerce senzația sfredelitoare, aproape de neîndurat, de a o regăsi în el pe Miriam.

În scurtă vreme, fata nu a mai ocupat strana familiei Morel. Taică-su închirie o strană a lor, sub galeria mică, față-n față cu cea a Morelilor. Cînd doamna Morel și Paul soseau la biserică, strana familiei Leivers era întotdeauna pustie. Paul se temea că Miriam n-o să vină

locuia la asemenea depărtare şi apoi se nimereau atîtea duminici ploioase. Dar după un timp — adeseori cu mare întîrziere — intra Miriam, cu paşii ei mari, capul smerit, faţa adumbrită de pălăria din catifea verde-închis. Cînd se aşeza în strana din faţă, chipul ei se afla întotdeauna în umbră. Dar văzînd-o acolo, Paul încerca o senzaţie vie, de parcă i se răscolea tot sufletul. Nu era impresia de căldură, de fericire şi mîndrie care-l învăluia atunci cînd o avea pe maică-sa în grijă ; era altceva : un sentiment mai încîntător, mai puţin uman, intens pînă la durere, de parcă tînjea după ceva la care nu putea ajunge.

Pe vremea aceea, începuse să pună credinţa sub semnul îndoielii. Avea douăzeci şi unu de ani, şi Miriam douăzeci. Fata se temea de sosirea primăverii : în fiecare primăvară, Paul devenea sălbatic şi o făcea să sufere cumplit. Tot timpul se amuza să-i sfarme — sadic — credinţa. Fapt care-l distra pe Edgar. Tînărul avea simţ critic şi o fire nebîntuită de pasiuni. Dar pe Miriam o chinuia o durere subtilă cînd bărbatul iubit, cu spiritul lui tăios ca un pumnal, sfredelea religia în care dînsa trăia şi respira, şi care era una cu făptura ei. Iar Paul nu o cruţa. Era crud. Şi cînd se aflau singuri era şi mai îndîrjit, de parcă voia să-i ucidă sufletul. Făcea să-i sîngereze credinţa din ea, pînă cînd fata aproape că-şi pierdea cunoştinţa.

Desigur că „exultă — nu mai poate de bucurie că mi-l răpeşte, se tînguia în sinea ei doamna Morel, cînd Paul pleca la Miriam. Ea nu-i genul de femeie obişnuită, care să-mi lase şi mie partea mea din el. Vrea să-l absoarbă în întregime. Vrea să-l sugă şi să-l absoarbă pînă o să-l anihileze, pînă nici el n-o să-şi mai poată aparţine. N-o să ajungă niciodată bărbat pe picioarele lui ; o să-i stoarcă sufletul din el.“

Maică-sa şedea şi se zbuciuma şi se lăsa cuprinsă de gînduri amare.

Iar Paul, cînd se întorcea din plimbările cu Miriam, era torturat. Mergea în goană, muşcîndu-şi buzele, încleştîndu-şi pumnii. Apoi, pomenindu-se în faţa unui pîrleaz, rămînea neclintit timp de cîteva minute. Înaintea lui se căsca un abis de întuneric, pe coastele dealurilor negre se înmănucheau punctişoare luminoase, şi în va-

lea adîncă a nopții tremura o flacără de mină. Cuprinsul era lugubru, înspăimîntător. De ce oare era atît de sfișiat, aproape năuc, împietrit locului ? De ce mama lui ședea acasă și se chinuia ? Știa că suferă înfiorător. Dar de ce să sufere ? Și de ce o ura el pe Miriam, de ce simțea nevoia să fie crud cu ea ori de cîte ori se gîndea la maică-sa ? Din moment ce Miriam o făcea pe mama lui să sufere, el o ura — și-i venea atît de ușor s-o urască. De ce-l făcea Miriam să se simtă nesigur de el, instabil, nedefinit, prea lipsit de pavăză pentru a se putea apăra de noaptea și nemărginirea care năvăleau în el ? Cum o ura ! Și totuși ura îi era muiată de duioșie și umilință !

Deodată, se avînta din nou la drum, gonind spre casă. Mama îi deslușea pe chip urmele torturii și nu spunea nimic. Dar el trebuia s-o facă să-i vorbească. Și atunci se arăta iritată că împingea atît de departe legătura cu Miriam.

— De ce nu-ți place, mamă ? o întreba cu deznădejde.

— Nu știu, băiatule, răspundea ea jalnic. Am încercat s-o îndrăgesc. Am încercat și am încercat, dar nu pot... Nu pot.

Iar Paul, între ele două, se simțea vlăguit și secătuit.

Primăvara era răstimpul cel mai chinuitor. Îl făcea inconsecvent, încordat, crud. Așa încît se hotărî să se țină cît mai departe de fată. Dar veneau ceasurile cînd știa că Miriam îl aștepta. Maică-sa îl urmărea cum se lăsa cuprins de neastîmpăr. Se întrerupea din lucru. Nu mai era bun de nimic. Ca și cum sufletul i-ar fi fost tîrît cu sila către Willey Farm. Atunci își trîntea pălăria pe cap și ieșea fără să rostească un cuvînt. Iar mama știa că era bun dus. Și, de îndată ce se afla pe drum, răsufla ușurat. Și de îndată ce se afla cu Miriam, devenea din nou crud.

Într-o după-amiază de martie, zăcea întins pe malul rîului Nethermere, cu Miriam lîngă el. Era o zi luminoasă, alb-azurie. Nori lătăreți, strălucitori, pluteau agale, în timp ce umbre se furișau pe suprafața apei. Peticele de cer limpede erau de un albastru curat, rece. Paul zăcea pe spate, în iarba uscată, și privea drept în sus. Nu suferea să se uite la Miriam. Fata părea să-l dorească, și el i se împotrivea. Îi opunea tot timpul rezistență. Ar fi

vrut să-i dăruiască pasiune şi tandreţe, dar nu-i era cu putinţă. Simţea că Miriam rîvnea de fapt sufletul din trupul lui şi nu pe el. Îi absorbea toată vigoarea şi energia printr-un canal tainic, care-i unea. Nu dorea să-l întîmpine, astfel încît să rămînă două făpturi distincte, un bărbat şi o femeie. Dorea să-l aspire, să-l topească cu totul în fiinţa ei. Şi dorinţa ei îi stîrnea o aţîţare vecină cu nebunia care, totodată, îl ameţea ca un stupefiant.

Discutau despre Michelangelo. În timp ce-l asculta, fata avea senzaţia că atinge însuşi ţesutul viu, însăşi protoplasma vieţii. Şi-o străbătea un fior de adîncă satisfacţie. Dar în cele din urmă, se înspăimîntă. Îl urmărea în intensitatea incandescentă a căutărilor, iar glasul lui o înfiora treptat, atît era de incolor, aproape inuman, ca în transă.

— Nu mai vorbi, îl rugă încet, punîndu-i mîna pe frunte.

Paul tăcu, aproape incapabil să se mişte. Trupul lui se afla undeva departe, descătuşat.

— De ce ? Eşti ostenită ?

— Da, şi te istoveşti şi tu.

Băiatul rîse scurt, înţelegînd.

— Tu mă istoveşti întotdeauna.

— Fără voia mea, răspunse fata, foarte încet.

— Nu ; întinzi coarda prea mult, pînă simţi şi tu că nu mai poţi îndura... Dar subconştientul tău mă solicită întruna. Şi cred că şi eu doresc să fiu solicitat.

Apoi continuă, cu aceeaşi voce absentă :

— Dacă ai putea să mă doreşti pe mine, şi nu ceea ce mă strădui să exteriorizez din mine, pentru placul tău.

— Eu ! strigă ea cu amărăciune. Eu sînt de vină ? Dar cînd ai să-mi îngădui tu vreodată să te pot socoti al meu ?

— Atunci e vina mea, răspunse Paul şi, recăpătîndu-şi stăpînirea de sine, se ridică şi începu să vorbească despre lucruri lipsite de însemnătate.

Se simţea dematerializat. Şi, într-un fel, o ura pe ea pentru acest simţămînt. Dar ştia că e şi el tot atît de vinovat. Asta, însă, nu-l împiedica s-o urască.

Cam pe atunci, într-o seară, parcurse pe jos împreună cu ea drumul spre casă. Se opriseră la marginea plaiului

care cobora spre pădure, și nu le mai venea să se despartă. Pe măsură ce se iveau stelele, norii se adunau. Din cînd în cînd, către apus, se întrezărea constelația lor, Orion. O clipă, nestematele îi scînteiau, iar Cîinele Mare alerga încet după el, zbătîndu-se să se scuture de spuma unui nor.

Pentru cei doi tineri, Orion era cea mai plină de tîlc dintre constelații. O scrutaseră în ceasurile lor stranii, supraîncărcate de simțire, pînă cînd avuseseră senzația că trăiau în fiecare dintre stele. În seara aceea Paul fusese capricios și perfid. Orion îi apăruse ca o constelație la fel cu toate celelalte. Luptase împotriva farmecului și fascinației pe care o răspîndea. Miriam pîndea cu prudență toanele iubitului ei. Dar Paul nu se trădă cu nimic pînă în clipa despărțirii, cînd privi cu o încruntare mohorîtă la norii împreunați, îndărătul cărora marea constelație își parcurgea traiectoria.

A doua zi urma să dea la el acasă o mică petrecere, la care avea să participe și Miriam.

— N-am să te întîmpin în drum, o anunță el.

— Cum vrei, dar nu-i frumos din partea ta, rosti ea cu încetineală.

— Nu-i vorba de asta — numai că alor mei nu le prea place. Îmi reproșează că țin mai mult la tine decît la ei. Și tu înțelegi, nu-i așa ? Tu știi că între noi nu-i altceva decît o prietenie.

Miriam era mirată și suferea pentru el. Își dăduse seama că mărturisirea aceasta îl costase un efort. Îl părăsi, voind să-i cruțe orice altă umilință. Cînd porni spre casă, o ploaie subțire îi biciui fața. Era rănită adînc, și-l disprețuia pe Paul pentru că se lăsa dominat de orice suflu de autoritate. Dar în inima inimii, simțea, inconștient, că băiatul încerca să se smulgă de sub influența ei. Fățiș, Miriam n-ar fi recunoscut-o niciodată. Îi era milă de el.

Cam pe atunci, Paul deveni un factor important în întreprinderea lui Jordan. Domnul Pappleworth părăsi atelierul pentru a-și înjgheba o afacere pe cont propriu, iar Paul rămase la Jordan ca supraveghetor al secției spirală. Dacă lucrurile mergeau bine, pînă la sfîrșitul anu-

lui salariul avea să-i crească la treizeci de şilingi pe săptămînă.

În serile de vineri, Miriam continua să vină pentru lecţia de franceză. Paul nu se mai ducea decît rar la Willey Farm, şi fata se necăjea la gîndul de a-şi întrerupe învăţătura ; şi apoi le plăcea amîndurora să fie împreună, în ciuda neînţelegerilor. Aşa încît citeau Balzac, făceau compoziţii şi se simţeau la mari înălţimi de cultură.

Vinerea era seara „repartiţiei" pentru mineri. Morel făcea repartiţia — adică împărţea cîştigul între membrii echipei lui — fie la cîrciuma New Inn din Bretty, fie la el acasă, după cum era voia ortacilor. Barker se lăsase de băutură, aşa că acum oamenii îşi făceau socotelile la Morel acasă.

Annie, care predase un timp în alt orăşel, se întorsese acum din nou acasă. Rămăsese tot băieţoasă şi era logodită. Paul studia arta desenului.

În serile de vineri, Morel era în toane bune, cu excepţia săptămînilor în care cîştigul se dovedea prea sărac. Imediat după ce mînca, se grăbea cu spălatul. În timp ce bărbaţii îşi socoteau cîştigurile, se cuvenea ca femeile să nu fie de faţă. Nu se cade ca femeile să-şi vîre nasul într-o treabă atît de bărbătească cum e împărţeala cîştigului, şi nici nu-i nevoie să cunoască suma exactă ce le revenea minerilor pe săptămînă. Aşa încît, în timp ce taică-su se bălăcea şi plescăia în spălător, Annie ieşi să petreacă un ceas cu o vecină. Doamna Morel supraveghea copturile.

— Închide odată uşa aceea ! urlă Morel furios.

Annie trînti uşa în urma ei şi plecă.

— Dacă o mai deschizi o dată cît mă spăl, îţi ard una de să-ţi clănţăne dinţii în cap ! ameninţă el din mijlocul clăbucilor de săpun.

Paul şi mama lui se încruntară auzindu-l.

După puţin, veni în fugă din spălătorie, împroşcînd stropi de apă cu săpun şi dîrdîind de frig.

— Oh ! Înălţimile voastre ! Unde mi-e ştergarul ?

Atîrna pe speteaza unui scaun, în faţa focului, ca să se încălzească ; altminteri ar fi tunat şi fulgerat. Se lăsă pe vine în faţa focului din bucătărie, ca să se usuce.

— F—ff—f ! făcu el, simulînd că tremură de frig.

— Vai de mine, omule, nu te mai răsfăța atîta ! se răsti doamna Morel. Nu-i frig.

— Ia încearcă tu să te dezbraci în pielea goală și să te speli în spălătoria aia, i-o întoarse minerul, în timp ce-și freca părul ; te-ai simți ca într-o ghețărie.

— Și n-aș face atîta tărăboi, i-o reteză nevastă-sa scurt.

— Cred și eu, ai pica degerată, țeapănă ca o clanță de ușă.

— De ce-i clanța ușii mai țeapănă decît alte mortăciuni ? întrebă Paul curios.

— Ei, nu știu, iac-așa se spune, răspunse taică-su. Da-n spălătoria aia i-un curent de-ți suflă printre coaste ca printr-un grătar.

— Nu prea cred că-i ușor să-ți sufle ție vîntul printre coaste, constată doamna Morel.

Morel își analiză coastele cu jale.

— Mie ! exclamă el. Io-s ca o mîță jigărită. Îmi ies ciolanele prin piele.

— Arată-mi și mie unde, dacă nu te superi, i-o trînti nevastă-sa.

— Peste tot. Nu-s decît un sac cu oase.

Doamna Morel rîse. Trupul lui era încă miraculos de tînăr, mușchiulos, fără pic de grăsime. Pielea îi era netedă și curată. L-ai fi putut lua drept trupul unui bărbat de douăzeci și opt de ani, afară doar că avea poate prea multe cicatrice vinete, ca niște tatuaje, acolo unde praful de cărbune i se infiltrase sub piele, și că pieptul îi era prea păros. Morel își trecu amărît mîinile peste coaste. Îi intrase lui în cap că din moment ce nu se îngrășa, arăta scheletic ca un șobolan lihnit.

Paul se uită la mîinile lui taică-su, mîinile acelea butucănoase, pîrlite, pline de cicatrice, cu unghii crăpate, mîinile care frecau coastele netede și fine, și contrastul îl izbi. I se părea ciudat că aparțineau aceluiași trup.

— S-ar zice că pe vremuri ai fost tare arătos, îi spuse el tatălui.

— Ei ! exclamă minerul, privind în jur, impresionat și sfios ca un copil.

— Așa ar fi fost, încuviință doamna Morel, dacă nu s-ar fi ciocnit și izbit atîta de parcă tot încerca să se înghesuie într-un locșor prea strîmt.

— Eu ! strigă Morel. Eu, arătos ! Toată viața mea am arătat ca un schelet.

— Mă, omule ! strigă nevastă-sa, nu mai fi așa tîrîie-brîu !

— Aiurea ! De cînd mă știi tu am arătat de parcă tot stăteam să dau ortu popii.

Doamna Morel rîse.

— Ai avut o constituție de fier, și dacă vigoarea e cea care contează, apoi n-a fost om care s-o pornească mai bine echipat la drum. Să-l fi văzut cum arăta cînd era tînăr, strigă ea brusc către Paul, împieptoșîndu-se ca să imite falnica ținută de odinioară a bărbatului ei.

Morel o privi sfios. Întrezărise o strălfulgerare a pasiunii pe care o avusese cîndva pentru el. O clipă, amintirea o învăpăiase. Morel se simțea stingherit, speriat, umil. Dar vechea lui flacără îi străbătu vinele. Și apoi, într-o clipită, avu viziunea prăbușirii către care se îndreptase singur în toți acești ani. Încercă nevoia să se scuture de această senzație, să fugă de ea.

— Ia spală-mă puțin pe spate, îi ceru nevesti-sii.

Doamna Morel aduse o bucată de flanelă, bine săpunită, și i-o lipi de umeri. Minerul sări în sus.

— Hei, păcătoasă mică și afurisită, îi strigă. E rece ca moartea.

— Tu trebuia să te naști salamandră, rîse ea frecîndu-l pe spate.

Foarte rar îl ajuta în treburi atît de intime. De obicei, copiii îndeplineau asemenea funcții.

— Ție nici în iad n-o să-ți fie destul de cald, adăugă ea.

— Nu, ai să vezi și tu c-o să mă tragă curentul.

Dar doamna Morel isprăvise. Îl șterse pe unde apucă și urcă în odaia de sus de unde reveni cu pantalonii lui de schimb. Apoi, rumen și lustruit, cu părul ca un arici și flaneaua de corp atîrnîndu-i peste pantalonii de mină, stătu în fața focului încălzindu-și straiele în care urma să se schimbe. Le sucea și le răsucea, întorcîndu-le cu căptușeala în afară, și le pîrjolea.

— Îmbracă-te odată, omu lui Dumnezeu ! strigă nevastă-sa.

— Ia să te văd pe tine să intri în niște nădragi reci ca un cazan cu apă înghețată !

În cele din urmă, își scoase pantalonii de mină și-și trase pe el o altă pereche, negri, cuviincioși. Își făcea toată toaleta pe covorașul din fața sobei, și la fel ar fi procedat chiar dacă Annie și prietenele ei ar fi fost de față.

Doamna Morel întoarse pîinea în cuptor. Apoi mai luă o mînă de cocă din cratița de lut roșie, plină cu aluat dospit, care se afla într-un colț, o plămădi un pic pînă îi dădu forma dorită, și o puse într-o tavă. În clipa aceea, Barker bătu la ușă și intră. Era un omuleț liniștit și solid, care arăta parcă gata să treacă printr-un zid de piatră. Părul negru îi era tuns scurt, țeasta osoasă. La fel cu cei mai mulți mineri, avea fața palidă, dar era sănătos tun și zdravăn.

— 'Seara, coană, o salută pe doamna Morel și se așeză scoțind un oftat.

— Bună seara, răspunse ea cu cordialitate.

— Vezi să nu-ți crape călciiele, glumi Morel.

— Nu știu să am așa ceva, replică Barker.

Ședea, ferindu-se, de parc-ar fi vrut să fie cît mai puțin văzut, așa cum se întîmpla întotdeauna cu bărbații în bucătăria doamnei Morel.

— Cum îi merge cucoanei matale ? îl descusu ea.

Cu cîtăva vreme în urmă, el îi spusese : „Știți, așteptăm al treilea plod".

— Ei, răspunse Barker frecîndu-și creștetul, poartă destul de bine, eu așa zic.

— Ia să vedem... pe cînd ?

— Ei, acu așteptăm de pe o zi pe alta.

— Ah ! Și are cineva grijă de ea ?

— Da, are.

— Ăsta-i un noroc, că-i cam plăpîndă.

— Da. Și acu mai făcui și eu o boroboață.

— Ce-ai făcut ?

Doamna Morel știa că Barker nu era în stare să fi făcut ceva prea rău.

— Am plecat fără să iau coșul de piață.

— Îl poți lua pe al meu.

— Nu, o s-aveți nevoie de el.

— N-am nevoie. Eu folosesc întotdeauna o sacoșă de sfoară.

Îl vedea în timpul săptămînii pe micul miner făcînd tîrguieli la băcănie, iar vineri seara luînd carne, și-l admira.

— Barker o fi el pipernicit, da ca om face de zece ori cît tine, îi spunea ea lui bărbatu-su.

Tocmai atunci intră și Wesson. Era un bărbat uscățiv, cu o înfățișare sfioasă, o candoare de băiețandru și-un zîmbet năuc, în ciuda faptului că avea șapte copii. Dar nevastă-sa era focoasă.

— Văd că m-ați așteptat, spuse zîmbind searbăd.

— Da, răspunse Barker.

Noul venit își scoase șapca și șalul mare de lînă. Avea un nas roșu și ascuțit.

— Am impresia că ți-e frig, domnule Wesson, i se adresă doamna Morel.

— Da, cam pișcă afară.

— Atunci vino lîngă foc.

— Nu, stau bine aici unde sînt.

Amîndoi minerii se țineau la distanță. Nu-i puteai convinge să vină în fața sobei. Scoarța din fața căminului e apanajul sacru al familiei.

— Înfundă-te în jilț, strigă Morel vesel.

— Nu, mulțumesc ; stau bine aici.

— Sigur că da, ia loc aici, stărui doamna Morel.

Tînărul se ridică și înaintă stîngaci. La fel de stîngaci se lăsă în jilțul lui Morel. Era un act de prea mare familiaritate. Dar vecinătatea focului îl transporta într-o stare de beatitudine.

— Și cum mai stai cu pieptul ? întrebă doamna Morel.

Zîmbi din nou, cu ochii lui albaștri, însoriți.

— O, destul de bine.

— Da are o gălăgie în piept, de parcă-i o tobă, i-o tăie Barker scurt.

— Tț, tț, tț ! făcu iute din limbă doamna Morel. E gata vesta ceia din flanelă de care spuneai ?

— Încă nu, zîmbi el.

— Și de ce nu ? strigă doamna Morel.

— O să vină, răspunse cu acelaşi zîmbet.

— Vine şi judecata de apoi ! completă Barker.

Pe Barker şi pe Morel Wesson îi irita. Pentru că amîndoi erau, din punct de vedere fizic, tari ca oţelul.

Cînd Morel isprăvi cu îmbrăcatul, îi împinse lui Paul săculeţul cu bani.

— Ia numără-i, băiete, ceru cu glas umil.

Paul îşi lăsă în silă cărţile şi creioanele, şi răsturnă săculeţul cu gura în jos, pe masă. Erau cinci lire în argint, sovereigni şi mărunţiş. Le numără cu iuţeală, cercetă notele — hîrtiile scrise ce indicau cantitatea de cărbune extras — aşeză banii în grămăjoare. După aceea se uită şi Barker la note.

Doamna Morel urcă în dormitor şi cei trei bărbaţi se aşezară la masă ; Morel, ca stăpîn al casei, şedea în jilţ, cu spatele spre focul încins. Scaunele celorlalţi doi erau mai la răcoare. Nici unul dintre ei nu numără banii.

— Cît am spus că-i partea lui Simpson ? întrebă Morel.

Şi minerii se ciorovăiră un moment asupra sumei cuvenite ajutorului zilier. Banii fură puşi deoparte.

— Şi-a lui Bill Naylor ?

Şi banii acestuia fură scoşi din grămadă. Apoi, pentru că Wesson locuia într-o casă a companiei miniere şi chiria îi fusese reţinută din leafă, Morel şi Barker luară jos fiecare cîte patru şilingi şi şase pence. Şi pentru că lui Morel îi sosiseră cărbunii, iar costul îi fusese reţinut, Barker şi Wesson îşi luară jos cîte patru şilingi. După aceea totul decurse simplu. Morel împărţi fiecăruia cîte un sovereign pînă cînd îi termină ; fiecăruia cîte o jumătate de coroană, pînă nu mai rămase nici una ; fiecăruia cîte un şiling pînă isprăvi şi şilingii. Dacă la sfîrşit mai rămînea vreo monedă care nu se putea împărţi, o lua Morel şi dădea de băut.

După aceea, cei trei se ridicară şi ieşiră din casă. Morel o tuli înainte ca nevastă-sa să fi coborît. Cînd auzi uşa închizîndu-se, doamna Morel veni jos. Se duse în grabă să se uite la pîinea din cuptor. Apoi, aruncîndu-şi ochii spre masă, văzu banii care o aşteptau. În tot acest timp, Paul îşi continuase lucrul. Dar acum ştia că maică-sa îşi număra banii pentru cheltuielile săptămînii şi că o apucă furiile.

— Tț, tț, tț ! făcu limba ei neobosită.

Paul își încreți sprîncenele. Nu putea lucra cînd mama era supărată. Doamna Morel numără din nou.

— Niște împuțiți de douășcinci de șilingi ! exclamă ea. Cît a fost chitanța ?

— Zece lire și unșpe, răspunse Paul enervat. Îi era groază de ce avea să urmeze.

— Și mie-mi dă douășcinci de șilingi de mîntuială, plus că săptămîna asta trebuie să-i plătesc asigurările. Las' că știu eu ce coace capul lui. Își zice că dacă *tu* cîștigi, el nu mai are datoria să țină casa... Sigur, tot ce are de făcut cu banii e să-i dea pe git. Da las' că-i arăt eu lui.

— Oh, mamă, nu !

— Ce nu, aș vrea să știu ?

— Nu începe din nou, că mă împiedici de la lucru.

Doamna Morel se îndepărtă fără zgomot.

— Da, toate-s bune și frumoase, urmă ea ; da cum îți imaginezi tu că am s-o pot scoate la capăt ?

— Mă rog, dar nu văd la ce-ți ajută dacă te frămînți.

— Aș vrea să știu ce-ai face tu în locul meu, dac-ar trebui să te descurci cu banii ăștia ?

— N-o să țină mult. Poți lua din banii mei. Dă-l dracului !

Se reîntoarse la lucru iar doamna Morel își înnodă posomorîtă panglicile bonetei. Paul nu putea îndura s-o vadă îngrijorată. Dar acum stăruia ca ea să-i recunoască autoritatea.

— Cele două piini de deasupra or să fie gata în douăzeci de minute, îi atrase ea atenția. Vezi, nu uita de ele !

— În regulă, o liniști fiul.

Și doamna Morel plecă la piață.

Paul rămase singur să lucreze. Dar neastîmpărul începu să-i slăbească concentrarea. Era atent la scîrțiitul portiței. La șapte și un sfert se auzi o bătaie încetă în ușă, și intră Miriam.

— Ești singur ? îl întrebă.

— Da.

Își scoase scufia și pardesiul și le atîrnă în cui, de parc-ar fi fost la ea acasă. Gestul îl emoționă. S-ar fi spus că e casa lor, a lui și a ei. Apoi veni lîngă dînsul și se uită la ce desena.

— Ce-i asta ?

— Modele pentru materiale decorative şi pentru broderii.

Miriam se aplecă peste desen cu ochii ei miopi.

Îl irita faptul că ea îl iscodea în legătură cu tot ce era al lui. Se duse în salon şi se întoarse cu un sul de pînză cafenie. Îl despături cu grijă şi-l întinse pe podea. Era o perdea sau portiere [1], imprimată cu un frumos desen de roze.

— Vai, ce frumuseţe ! strigă fata.

Pînza desfăşurată, pe care se răspîndeau minunatele roze purpurii cu tulpinile lor de un verde închis, atît de simple şi, într-un anumit fel, perfide, se aşternea la picioarele ei. Miriam îngenunche, buclele-i negre lunecîndu-i peste obraji. Paul o văzu prosternată cu voluptate în faţa operei lui şi inima începu să-i bată mai repede. Deodată, fata îşi înălţă ochii.

— De ce îţi dă senzaţia de cruzime ? strigă.

— Ce ?

— Trandafirii ăştia degajă o impresie de cruzime.

— O fi aşa sau nu, pînza e foarte reuşită, răspunse el, împăturindu-şi la loc opera, cu mîini de îndrăgostit.

Miriam se ridică încet, chibzuind.

— Şi ce-ai de gînd să faci cu ea ?

— O trimit la „Liberty". De fapt am făcut-o pentru mama, dar cred că preferă să aibă banii.

— Da, replică Miriam.

În glasul lui Paul răsunase o undă de amărăciune şi Miriam îl compătimea. Pentru ea banii n-ar fi avut nici o însemnătate.

Băiatul duse pînza înapoi în salon. Cînd se întoarse, îi aruncă lui Miriam o bucată mai mică. Era o faţă de pernă, cu acelaşi desen.

— Asta am făcut-o pentru tine.

Fata mîngîie pînza cu mîini tremurătoare şi nu rosti nici un cuvînt. Paul era stînjenit.

— Dumnezeule, piinea ! strigă el.

[1] Draperie (fr.).

Scoase piinile de deasupra, le ciocăni cu energie. Erau coapte. Le așeză pe vatră să se răcească. Apoi se duse în spălător, își clăti mîinile, adună ultimele resturi de aluat alb din cratița de lut și le așeză în tavă. Miriam rămăsese încovoiată peste bucata ei de pînză pictată. Paul își freca degetele pe care se lipiseră fărîme de cocă.

— Îți place ? o întrebă.

Se uită la el, cu văpaia ochilor negri aprinși de dragoste. Băiatul rîse încurcat. Apoi începu să-i vorbească despre modele. Încerca plăcerea cea mai intensă cînd discuta cu Miriam despre lucrul lui. Toată patima din el, tot sîngele care-l dogorea, se transfigurau în convorbirea cu Miriam, cînd îi expunea felul cum își concepea opera. Miriam îi stimula fantezia. O făcea fără să înțeleagă, nu mai mult decît înțelege o femeie cînd coace un prunc în pîntece. Dar pentru ea și pentru el aceasta era viața.

În timp ce discutau. intră în bucătărie o fată tînără, de vreo douăzeci și doi de ani, scundă și palidă, cu ochii înfundați, și totuși cu un aer plin de vioiciune. Era o prietenă a familiei Morel.

— Scoate-ți paltonul, o îndemnă Paul.

— Nu, nu rămîn.

Se lăsă în jilț, în fața tinerilor care ședeau pe canapea. Miriam se trase puțin mai departe de Paul. Camera era încinsă și plutea o aromă de pîine caldă. Pe vatră, se înșirau piini rumene, cu crustă crocantă.

— Nu m-aș fi așteptat să te găsesc în seara asta aici, Miriam Leivers, i se adresă Beatrice cu răutate.

— De ce nu ? murmură Miriam răgușită.

— Cum așa, ia să-ți vedem pantofii !

Miriam păstră o tăcere stingherită.

— Chiar dacă n-ai chef, n-ai încotro, arată-ți picioarele, rîse Beatrice.

Miriam își întinse picioarele mascate de marginea rochiei. Pantofii ei aveau acea înfățișare ciudată, șovăielnică, aproape patetică, din care se desprindea parcă întreaga ei timiditate și lipsă de încredere în sine. Și erau năclăiți de noroi.

— Splendid ! Ești un adevărat munte de glod, exclamă Beatrice. Cine-ți face pantofii ?

— Eu singură.

— Ar trebui să-ți iei o slujbă de lustragiu. Eu cred că pe mine un escadron întreg de bărbați nu m-ar fi făcut s-o întind pînă aici pe-o scară ca asta. Dar dragostea își rîde de glod, nu-i așa, apostole, puișorule ?

— *Inter alia,* răspunse Paul.

— Uf, Dumnezeule ! Acuma ai de gînd să-mi împuiezi capul cu limbi străine ? Ce vrea să spună, Miriam ?

Ultima întrebare era străbătută de un subtil sarcasm, dar Miriam nu-și dădu seama.

— Înseamnă „printre altele", așa cred, răspunse ea smerită.

Beatrice își strecură limba printre dinți și rîse răutăcios.

— „Printre altele", apostole ? repetă ea. Vrei să spui că dragostea își rîde și de mame, de tați, de surori, frați, prieteni și prietene, și chiar de cel iubit ?

Simula o imensă candoare.

— De fapt, dragostea nu-i decît un zîmbet uriaș, replică Paul.

— Pe sub mustață, apostole Morel, crede-mă.

Și Beatrice izbucni într-un hohot de rîs, zeflemitor, liniștit.

Miriam tăcea, pierdută în gîndurile ei. Toți prietenii lui Paul se amuzau să i se arate potrivnici, iar el o lăsa să-i înfrunte singură — ba chiar în asemenea momente părea aproape că într-un fel se răzbună pe ea.

— Mai predai la școală ? o întrebă Miriam

— Da.

— Nu ți-au trimis încă preavizul ?

— Aștept să-mi vină de Paști.

— Vai, e de-a dreptul o rușine să te concedieze numai pentru că ai căzut la examen.

— Nu știu, răspunse Beatrice cu răceală.

— Agatha spune că ești la fel de bună ca toate celelalte profesoare. Mi se pare ridicol. Mă întreb cum de-ai căzut la examen ?

— Minte scurtă, ce zici, apostole ? răspunse Beatrice iute.

— Doar atîta cît să poți mușca, replică Paul rîzînd.

— Răutăciosule ! strigă ea şi, sărind de pe scaun, se repezi la el şi-i trase o palmă.

Avea mîini mici şi frumoase. Paul i le prinse în mîna lui, în timp ce ea se zbătea să se elibereze. În cele din urmă izbuti, şi, înşfăcîndu-i cu amîndouă mîinile chica de păr des, castaniu-închis, începu să-l scuture.

— Beat ! îi strigă el, netezindu-şi părul cu degetele. Te urăsc !

Fata rîse cu încîntare.

— Păzea ! strigă ea. Vreau să stau lîngă tine !

— Mie mi-ar fi mai plăcut să stau lîngă Muma Pădurii, răspunse Paul, dîndu-se totuşi la o parte ca să-i facă loc între el şi Miriam.

— Ia te uită cum i-am zbîrlit părul lui frumos ! strigă Beatrice şi începu să i-l netezească cu pieptenele ei. Vai şi mustăcioara lui frumoasă ! exclamă ea în continuare. Îi împinse capul pe spate şi-i pieptănă mustaţa tînără. Ai o mustaţă parşivă, apostole, adăugă ea. E ca un semnal roşu, de primejdie. Ai o ţigară ?

Paul îşi scoase tabachera din buzunar. Beatrice o deschise şi-i inspectă conţinutul.

— Şi cînd te gîndeşti că i-am luat lui Connie ultima, spuse ea vîrîndu-şi o ţigară între dinţi.

Paul îi întinse un chibrit aprins, şi fata pufăi fumul cu eleganţă.

— Mulţumesc, iubitule, îi spuse zeflemitor.

Simţea o plăcere perversă.

— Miriam, nu găseşti că aprinde încîntător ţigara ?

— Da, foarte ! răspunse Miriam.

Paul luă la rîndul lui o ţigară.

— Un foc, bătrîne ? întrebă Beatrice întinzîndu-i ţigara ei.

Paul se aplecă în faţă, ca să-şi aprindă ţigara de la a ei. În clipa aceea, Beatrice îi făcu cu ochiul. Miriam văzu ochii lui licărindu-i poznaş şi gura plină, senzuală, fremătînd. Nu mai era el însuşi şi Miriam simţea că nu poate suporta. Paul cel de acum nu mai avea nici un fel de comunicare cu ea ; de parcă nici nu mai exista. Îi văzu ţigara dansînd între buzele cărnoase, roşii. Detesta părul lui des, care-i cădea ciufulit pe frunte.

— Ce dulceață de băiat ! îl giugiuli Beatrice ciupindu-l de bărbie și sărutîndu-l ușor pe obraz.

— Îți întorc sărutul, Beat ! o amenință el.

— Nu te cred, chicoti fata sărind și îndepărtîndu-se. Nu-i așa că-i un nerușinat, Miriam ?

— Foarte, încuviință Miriam. Fiindcă veni vorba, Paul, nu cumva ai uitat de pîini ?

— Dumnezeule ! strigă tînărul deschizînd portița cuptorului.

Răbufni o pală de fum albăstrui și un miros de pîine arsă.

— Vai, dragă, strigă Beatrice venind lîngă el.

Paul se ghemui pe vine în fața cuptorului și Beatrice se uită peste umărul lui.

— Așa se întîmplă cînd ești distrat din amor, băiete.

Paul scotea, cu o mină jalnică, pîinile. Una era neagră, carbonizată la fund ; cealaltă, tare ca piatra.

— Biata mama ! se tîngui Paul.

— Trebuie s-o răzuiești. Adu-mi răzătoarea !

Beatrice rîndui celelalte pîini în cuptor. Luă răzătoarea și rase pîinea carbonizată deasupra unui ziar așternut pe masă. Paul deschise larg ușile ca să iasă mirosul de ars. Beatrice răzuia de zor, trăgînd din țigară și îndepărtînd crusta de cărbune a sărmanei pîini.

— Pe cuvîntul meu, Miriam, tu ești vinovată de asta, o dojeni Beatrice.

— Eu ? exclamă Miriam uluită.

— Mai bine ai întinde-o pînă vine maică-sa. Eu *una* știu bine de ce regele Alfred a lăsat prăjiturile să se ardă. Parcă văd ! Apostolul, dacă o să-i meargă, o să ticluiască o poveste cum că s-a luat cu treaba și a uitat de pîini. Dar dacă bătrîna venea ceva mai devreme, ar fi luat-o la palme pe nerușinata cauză care l-a făcut să uite, și nu pe bietul rege Alfred.

Chicoti în timp ce răzuia pîinea. Pînă și Miriam izbucni în rîs fără să vrea. Paul, amărît, atița focul.

Se auzi trîntindu-se portița grădinii.

— Repede ! strigă Beatrice, dîndu-i lui Paul pîinea răzuită. Învelește-o într-un șervet umed.

Paul dispăru în spălător. Beatrice zvîrli repede în sobă resturile de coajă arsă, și se așeză, făcînd o mutră nevi-

novată. Annie dădu buzna pe ușă. Era o tînără impulsivă, destul de drăguță. Clipi în lumina puternică.

— Miroase a ars ! exclamă ea.

— De la țigări, răspunse Beatrice cu afectată inocență.

— Unde-i Paul ?

Leonard intră în urma lui Annie. Avea o față lungulață, comică, și ochi albaștri, foarte triști.

— Bănuiesc că v-a lăsat pe voi două singure ca să vă puteți răfui, spuse el.

Dădu din cap cu simpatie către Miriam, și o tratâ cu amabilitate sarcastică pe Beatrice.

— Ba nu, replică aceasta, a ieșit să se plimbe cu iubita numărul nouă.

— Tocmai am întîlnit-o pe numărul cinci care întreba de el, îi ținu isonul Leonard.

— Da, da... avem de gînd să-l împărțim între noi, ca pe pruncul din judecata regelui Solomon, reluă Beatrice.

Annie rîse :

— Nu zău ? se miră Leonard. Și tu care parte o să iei ?

— Nu știu, ripostă Beatrice. O să le las întîi pe celelalte să aleagă.

— Iar tu rămîi cu resturile, rîse Leonard făcînd o mutră caraghioasă.

Annie examină cuptorul. Miriam ședea uitată de toți. Paul reintră în încăpere.

— Grozav au mai ieșit piinile astea, Paule, observă Annie.

— N-ai decît să stai acasă și să le păzești tu.

— Vrei să spui că *tu* ar trebui să faci ceea ce ți se cere.

— Ar trebui, sigur că ar trebui ! țipă Beatrice.

— Cred că are prea multe pe cap, îl apără Leonard.

— Drumul era tare noroios, nu-i așa, Miriam ? i se adresă Annie.

— Da... dar cum am stat toată săptămîna în casă...

— Ai simțit nevoie de puțină schimbare, e normal, interveni Leonard cu blîndețe.

— Te cred, doar nu te poți închide pe veci în casă, încuviință Annie.

Era binevoitoare.

Beatrice își îmbrăcă paltonul și ieși cu Leonard și cu Annie. Avea întîlnire cu drăguțul ei.

— Nu uita de pîini, Paule ! strigă Annie. Bună seara, Miriam. Nu cred c-o să plouă.

Cînd plecară cu toții, Paul scoase pîinea bandajată, despături șervetul și o cercetă melancolic.

— S-a dus dracului ! conchise.

— Dar la urma urmei nu-i așa mare pagubă, făcu Miriam sîciită. Două pence jumătate !

— Da, da... dar mama ține mult la copturile ei și o să-și pună la inimă. Oricum, n-are rost să ne batem capul.

Duse pîinea înapoi în spălător. Stătea la oarecare depărtare de Miriam. Rămase cîteva momente în picioare în fața ei, chibzuind, revăzînd în minte felul cum se purtase cu Beatrice. Se simțea vinovat, și totuși satisfăcut. Anumite rațiuni obscure îl făcea să simtă că Miriam primise o lecție meritată. Nu se căia deloc. Fata se întreba ce gînduri l-or fi muncind, așa cum sta acolo, parcă în suspensie. Șuvițe de păr des îi cădeau pe frunte. De ce nu putea și ea să i le netezească și să înlăture urmele pieptenului cu care-l ciufulise Beatrice ? De ce nu putea și ea să-și apese mîinile pe trupul lui ? Era un trup atît de ferm și totuși vibrînd de vitalitate pînă la ultima fibră. Pe alte fete le lăsa să-l atingă, dar pe ea de ce nu ?

Brusc, Paul reveni la viață. Miriam tresări de spaimă cînd îl văzu dîndu-și grăbit la o parte părul de pe frunte și îndreptîndu-se spre ea.

— Opt și jumătate ! exclamă el. E timpul să ne apucăm de treabă. Unde-i Franceza ?

Cu sfială și cu amărăciune, Miriam își scoase caietul de exerciții. În fiecare săptămînă, scria pentru dînsul o pagină de jurnal al vieții ei, în franceza ei. Paul ajunsese la concluzia că era singurul mijloc de a o determina să scrie compoziții. Acum urma să i-o citească ; fata simți că, citind-o în actuala lui stare de spirit, avea să-i profaneze povestea sufletului ei. Paul se așeză lîngă dînsa. Miriam nu-și desprindea ochii de la mîna lui, viguroasă și caldă, care sublinia conștiincios pasaje din opera ei. Dar nu citea decît exprimarea în franceză, ignorînd că dedesubt se ascundea însuși sufletul ei. Treptat însă,

mîna lui își uită de datorie. Continuă să citească în tăcere, nemișcat. Miriam tremura.

„Ce matin les oiseaux m'ont éveillé, citi el. *Il faisait encore un crépuscule. Mais la petite fenêtre de ma chambre était blême, et pui jaune, et tous les oiseaux de bois éclatèrent dans un chanson vif et résonnant. Tout l'aube tresaillit. J'avais rêvé de vous. Est-ce que vous voyez aussi l'aube? Les oiseaux m'éveillent presque tous les matins et toujours il y a quelque chose de terreur dans le cri des grives. Il est si clair..."* [1]

Miriam ședea tremurînd, pe jumătate ruşinată. Paul rămase tăcut, încercînd să înțeleagă. Ştia că ea îl iubește. Se temea de dragostea ei. Era prea bună pentru el, nu se simțea pe măsura acestei iubiri. Dragostea lui nu era la înălțime, şi nu a ei. Ruşinat, îi corectă lucrarea, scriind umil peste rîndurile ei.

— Uită-te aici, îi spuse el domol, participiul trecut conjugat cu auxiliarul avoir se acordă cu complementul drept cînd îl precede.

Miriam se aplecă în față, străduindu-se să vadă şi să înțeleagă. Buclele ei fluturînde, mătăsoase, îi gîdilară fața. Paul tresări, înfiorîndu-se, de parcă l-ar fi atins cu fierul roşu. O văzu cu privirile încordate asupra paginii. cu buzele roşii plîngăreț întredeschise, cu şuvițele brune alunecîndu-i peste obrajii rumeni, aurii. Era colorată viu ca o rodie. Privind-o, Paul îşi simți respirația tăiată. Brusc, Miriam ridică ochii spre el. În pupilele negre se oglindeau nud iubirea, teama, dorul. Ochii lui erau întunecați, şi o dureră. Păreau s-o domine. Miriam îşi pierdu cumpătul, i se dezvălui în toată spaima ei. Şi Paul ştiu că înainte de a o putea săruta, ar fi trebuit să smulgă ceva din el însuşi. O undă de ură i se strecură din nou în inimă. Se reîntoarse la exerciții.

[1] În franceza incorectă a lui Miriam: „Azi-dimineață m-au deşteptat păsările. Plutea încă o lumină crepusculară. Dar fereastra mică a camerei mele pălise, apoi se auri şi toate păsările pădurii izbucniră într-un cîntec viu şi răsunător. Zorii tresăriră. Te visasem pe tine. Oare şi tu vedeai aurora? Păsările mă deşteaptă aproape în fiecare dimineață şi întotdeauna în țipătul sturzilor e o notă de spaimă. E atît de limpede..."

Deodată, azvîrli creionul și, dintr-un salt, se repezi la cuptor, unde întoarse pîinile. Era prea iute pentru biata Miriam. Fata tresări violent: o săgetă un junghi de tristețe cu adevărat dureroasă. O durea pînă și felul cum se îndoia în fața cuptorului. Era ceva crud în mișcarea lui, era crud gestul precipitat cu care răsuci pîinile în tăvi și le vîrî apoi din nou în cuptor. Dacă mișcările lui ar fi fost domoale, cîtă plinătate și cîtă căldură ar fi învăluit-o pe Miriam! Dar așa bruște cum erau, o îndurerau.

Paul se întoarse și isprăvi exercițiul.

— Săptămîna asta a mers bine, aprecie el.

Fata își dădu seama că jurnalul ei îl măgulise. Dar faptul acesta nu răscumpăra totul.

— Uneori, într-adevăr, ai un stil înflorit. Ar trebui să scrii poezie, îi spuse el.

Miriam înălță capul plină de fericire, dar apoi îl clătină cu neîncredere.

— Vrei să citim sau e prea tîrziu? întrebă Paul.

— E tîrziu, dar am putea citi numai un pic, se rugă ea.

Absorbea acum hrană sufletească pentru întreaga săptămînă ce urma. O puse să copieze *Le Balcon* de Baudelaire. Apoi i-o citi el. Glasul îi era catifelat și mîngîios, dar treptat se înăspri devenind aproape brutal. Cînd era mișcat, avea un anume fel, pătimaș și amar, de a-și îndepărta buzele și de a-și dezveli dinții. O făcu și acum. Lui Miriam îi dădea senzația că o strivește sub tălpi. Nu îndrăznea să se uite la el și ședea cu bărbia în piept. Nu putea înțelege de ce se lăsa dînsul purtat de atîta tumult și patimă. Se simțea nefericită. Nu-i plăcea Baudelaire — și nici Verlaine.

> Privește singuratica fecioară din munți
> Purtîndu-și cîntarea pe plaiuri.

Asemenea versuri îi încălzeau ei inima. La fel și *Frumoasa Inês*. Sau:

> O seară de vrajă, dulce și înaripată,
> Iar timpul sacru, domol ca o fecioară prea curată.

Asemenea versuri o oglindeau pe ea. Și iată-l pe dînsul, recitînd amar, cu vocea gîtuită:

„Tu te rappelleras la beauté des caresses." [1]

Poemul se încheie ; Paul scoase pîinile din cuptor, așezîndu-le pe cele arse în fundul copăii, iar pe cele bune deasupra. Pîinea carbonizată rămase în spălător, înfășurată.

— Nu-i nevoie ca mama să afle pînă mîine, spuse el. Astă-seară s-ar necăji mai rău.

Miriam se uită prin dulapul cu cărți, cercetă ce scrisori și cărți poștale mai primise, inspectă cărțile aflate acolo. Luă una care-l interesa mult pe el. Apoi Paul stinse gazul și plecară. Nu-și dădu osteneala să încuie ușa.

Nu se întoarse acasă înainte de unsprezece și un sfert. Maică-sa îl aștepta așezată în balansoar. Annie, cu o coamă de păr despletit atîrnîndu-i pe spate, ședea pe un scăunaș în fața sobei, ținîndu-și coatele proptite pe genunchi, cu o mutră posacă. Pe masă se afla pîinea cu pricina, dezbandajată. Paul intră în casă cu respirația aproape tăiată. Nimeni nu scoase o vorbă. Maică-sa citea gazeta locală. Băiatul își dezbrăcă pardesiul și se așeză pe canapea. Doamna Morel se feri, făcîndu-i loc să treacă. Tăcerea continua, neștirbită. Se simțea foarte stingherit. Cîteva minute șezu prefăcîndu-se că citește o fițuică pe care o găsise pe masă. Apoi :

— Am uitat de pîinea aceea, mamă.

Nici una dintre cele două femei nu răspunse.

— Ei, continuă el, nu-i decît o pagubă de două pence și jumătate. Pot să ți-o plătesc !

Mîniat, puse trei pence pe masă și le împinse spre maică-sa. Doamna Morel întoarse capul spre el. Buzele îi erau lipite, țepene.

— Da, rupse Annie tăcerea, tu nici nu știi ce rău îi e mamei.

Fata rămase cu privirile pironite la foc.

— De ce îi e rău ? întrebă Paul cu aroganță.

— Știu eu ? răspunse Annie. Abia a putut ajunge pînă acasă.

[1] Îți vei aduce aminte de frumusețea mîngîierilor.

Paul se uită scrutător la maică-sa. Arăta rău.

— *De ce* n-a putut ajunge pînă acasă ? întrebă el cu aceeași voce tăioasă.

Mama tăcu.

— Am găsit-o șezînd aici, albă ca hîrtia la față, continuă Annie cu vocea vag înlăcrimată.

— Bine, bine, dar de ce ? stărui Paul.

Sprîncenele i se împreunară, pupilele i se dilatară de furie.

— E destul ca să dărîme pe cineva, rosti în sfîrșit doamna Morel, să te cari cu toate pachetoaiele alea în brațe — carne, și zarzavaturi, și două perdele...

— Mă rog, și de ce te-ai cărat cu ele ? Nu era nevoie.

— Și dacă nu m-aș fi cărat eu, cine-ar fi făcut-o ?

— Las-o pe Annie să ia carne.

— Da, aș fi dus eu carnea, da' de unde să fi știut ? Tu erai plecat cu Miriam, în loc să fi fost acasă cînd a venit mama.

— Și ce ai ? o întrebă Paul pe mamă.

— Cred că-i inima.

Într-adevăr, avea un cerc vînăt în jurul gurii.

— Ai mai simțit asta și altă dată ?

— Da, destul de des.

— Și de ce nu mi-ai spus nimic pînă acum ? Și de ce nu te-ai arătat unui doctor ?

Doamna Morel se foi în scaun, iritată de fanfaronada lui.

— Tu niciodată n-ai fi observat, îl mustră Annie. Ție nu-ți arde decît de Miriam.

— Nu zău, mai mult decît îți arde ție de Leonard ?

— Eu la zece fără un sfert eram acasă.

Un timp, în cameră domni o tăcere netulburată.

— N-aș fi crezut că o să te absoarbă pînă-ntr-atît încît să lași să se ardă un cuptor plin cu pîini, îl dojeni cu amărăciune în glas doamna Morel.

— N-a fost numai Miriam aici, a fost și Beatrice.

— Posibil. Dar știm noi de ce s-a ars pîinea.

— De ce ? se răsti Paul.

— Pentru că ți-ai pierdut capul din pricina lui Miriam, replică doamna Morel cu aprindere.

— Oh, foarte bine — atunci află că n-a fost din pricina asta ! strigă el furios.

Era abătut şi nefericit. Înşfăcînd un ziar, începu să citească. Annie, cu bluza descheiată, cu părul lung împletit într-o coadă, se duse la culcare, urîndu-i înţepată noapte bună.

Paul rămase locului, prefăcîndu-se că citeşte. Ştia că maică-sa abia aşteaptă să-l mustruluiască. Şi mai dorea să ştie ce boală anume o supăra, pentru că îl cuprinsese îngrijorarea. Aşa încît, în loc să se ducă la culcare, cum îl trăgea inima, şedea şi aştepta. Liniştea era încordată. Tic-tacul ceasului răsuna puternic.

— Ai face mai bine să te culci înainte de se întoarce taică-tu, îi spuse mama aspru. Şi dacă ai de gînd să mănînci ceva, ai face bine să-ţi iei acum.

— Nu vreau nimic.

Mama obişnuia să-i cumpere cîte ceva special pentru cină în fiecare seară de vineri, seara de răsfăţ a minerilor. Dar Paul era prea mîniat ca să se ducă în cămară şi să descopere ce-i adusese. Doamna Morel se simţi insultată.

— Dacă eu ţi-aş fi cerut să te duci la Selby într-o seară de vineri, îmi închipui ce scenă mi-ai fi făcut. Dar cînd vine *ea* după tine, niciodată nu eşti prea ostenit. Ba mai mult ; nu-ţi mai trebuie nici să mănînci, nici să bei.

— Doar n-o pot lăsa să se întoarcă singură acasă.

— Nu poţi ? Dar de ce, mă rog, vine aici ?

— Nu pentru că-i cer eu.

— N-ar veni dacă tu n-ai dori-o...

— Ei bine, şi ce dacă aş dori-o... ?

— Vai de mine, nimic rău dacă ar fi un lucru chibzuit, rezonabil. Dar ca să frămînţi mile întregi de noroi, întorcîndu-te acasă la miezul nopţii, cînd a doua zi dimineaţa trebuie să pleci la Nottingham...

— Şi dacă n-aş fi condus-o, te-ai fi purtat la fel !

— Da, m-aş fi purtat la fel pentru că e un lucru lipsit de sens. E *atît* de fascinantă încît trebuie să te ţii tot timpul după ea ?

Doamna Morel avea un sarcasm amar. Şedea liniştită, cu faţa întoarsă, mîngîindu-şi cu o mişcare ritmică, spas-

modică, șorțul de satin negru. Gestul îl făcea pe Paul să sufere.

— Îmi place, începu el, dar...

— Îți place ! îi reteză vorba doamna Morel pe același ton mușcător. Mie îmi face impresia că nu te mai interesează nimic și nimeni altcineva. Pentru tine nu mai existăm acum nici eu, nici Annie, nici nimeni.

— Ce nonsens, mamă — știi bine că n-o iubesc... îți... îți spun că *nu* o iubesc... nici măcar nu mă ține de braț cînd o conduc, pentru că eu n-o las.

— Atunci de ce te duci la ea toată ziua bună ziua ?

— Îmi place să stau de vorbă cu ea — asta n-am negat niciodată. Dar *nu* o iubesc.

— Și nu mai ai pe nimeni cu care să stai de vorbă ?

— Nu despre lucrurile pe care le discut cu ea. Există o serie întreagă de lucruri care pe tine nu te interesează, și care...

— Ce lucruri anume ?

Doamna Morel era atît de încordată, încît Paul începu să respire gîfîit.

— Uite... pictura... și cărțile. Pe tine nu te interesează Herbert Spencer.

— Nu, răsună melancolic răspunsul. Și nici pe tine n-o să te intereseze la vîrsta mea.

— Poate, dar acum mă interesează... și la fel pe Miriam...

— Și de unde știi tu că pe *mine* nu m-ar interesa, izbucni doamna Morel sfidătoare. M-ai pus vreodată la încercare ?

— Dar nu te interesează, mamă, știi bine că ți-e totuna dacă un tablou e figurativ sau nu ; nu te sinchisești de *maniera* în care e lucrat.

— De unde știi tu că nu mă sinchisesc ? M-ai pus vreodată la încercare ? Ai stat vreodată de vorbă cu mine despre lucrurile astea, doar așa ca să mă încerci ?

— Dar nu asta are importanță pentru tine, mamă, știi bine.

— Atunci ce, mă rog, ce are importanță pentru mine ?

Paul își îmbină sprîncenele cu tristețe.

— Tu ești bătrînă, mamă. Și noi sîntem tineri.

Urmărea doar s-o facă să înțeleagă că cei din generația *ei* erau interesați de alte lucruri decît cei din generația *lui*. Dar chiar în clipa cînd vorbi, își dădu seama că spusese ce nu trebuia.

— Da, știu bine... sînt bătrînă. Și de aceea trebuie să fiu dată la o parte : nu mai am nimic comun cu tine. Datoria mea e doar să te îngrijesc — restul i se cuvine lui Miriam.

Paul nu mai putea îndura. Instinctiv, își dădea seama că el însemna toată viața ei. Și, la urma urmei, ea însemna pentru el lucrul cel mai de preț, singura valoare absolută.

— Mamă, știi bine că nu-i așa, știi că nu-i așa ! Strigătul lui îi stîrni milă.

— Cam așa pare să fie, băiete, răspunse, simțind că disperarea i se risipise pe jumătate.

— Nu, mamă, realmente, n-o iubesc. Stau doar de vorbă cu ea, și nu doresc decît să mă reîntorc acasă la tine.

Își scoase gulerul și cravata și acum se ridică, cu gîtul descoperit, ca să se ducă la culcare. Cînd se aplecă deasupra maicăi-sii ca s-o sărute, aceasta îi cuprinse grumazul cu brațele, își îngropă fața în umărul lui și se văită cu o voce plîngăcioasă, atît de diferită de glasul ei obișnuit, încît Paul se crispă, torturat :

— Nu pot suporta. Aș accepta orice altă femeie — dar nu pe ea. Ea nu mi-ar mai lăsa și mie loc, nici măcar un locșor...

Și, brusc, Paul o uri cu înverșunare pe Miriam.

— Și eu n-am avut niciodată... știi, Paul... eu nu am avut niciodată un soț adevărat...

Mîna lui mîngîia părul mamei, gura îi săruta gîtul.

— Și ea se bucură să mi te ia... ea nu-i ca celelalte fete.

— Bine, mamă, dar nu o iubesc, murmură aplecîndu-și capul și ascunzîndu-și ochii, îndurerat, în umărul ei.

Maică-sa îi dărui un sărut lung, fierbinte.

— Băiatul meu ! șopti ea cu un glas în care tremura iubirea pătimașă.

Fără să-și dea seama, Paul îi dezmierda ușor fața.

— Hai, du-te şi te culcă, îl îndemnă mama. Mîine dimineaţă ai să fii frînt de oboseală. În timp ce-i vorbea, îl auzi pe bărbatul ei întorcîndu-se acasă. Uite c-a venit taică-tu... du-te.

Deodată, se uită la el aproape cu teamă :

— Poate că sînt egoistă, dacă tu o dorești, ia-ţi-o, băiete !

Mama avea o expresie stranie. Paul o sărută, tremurînd.

— Vai, mamă ! îi spuse cu blîndeţe.

Morel intră clătinîndu-se. Pălăria îi era pleoştită pe-un ochi. Se balansă în pragul uşii.

— Iar pui la cale ticăloşii ? i se adresă veninos.

Tulburarea doamnei Morel se prefăcu subit în ură faţă de beţivanul care năvălise în felul acesta peste ea.

— Oricum, n-o fac la beţie, răspunse ea.

— Hm... ! Hm... ! Hm... ! pufni el.

Se duse în coridor, îşi anină pălăria şi paltonul. Apoi îl auziră coborînd cele trei trepte spre cămară. Se întoarse ţinînd în pumn o bucată de plăcintă cu carne de porc. Era delicatesa pe care doamna Morel o cumpărase pentru fiul ei.

— Asta nu-i cumpărată pentru tine ! Dacă nu-mi poţi da mai mult de douăzeci şi cinci de şilingi, fii sigur că n-am să-ţi cumpăr plăcintă de porc, ca să-ţi îndopi burdihanul după ce ţi l-ai umplut cu bere.

— Ce — e — e... ce — e — e ? mîrîi Morel, împleticindu-se. Ce-i aia că nu-i pentru mine ?

Se uită la bucata de carne cu crustă de aluat şi, deodată, într-un impuls de ură, o zvîrli în foc.

Paul sări în picioare.

— Să nu arunci ce nu-i al dumitale ! strigă el.

— Cum... cum ! zbieră Morel, săltîndu-se şi încleştîndu-şi pumnul. Îţi arăt eu ţie, caraghiosule !

— Foarte bine ! răspunse Paul provocător, lăsîndu-şi capul pe umăr. Arată-mi !

În clipa aceea, grozav ar fi avut chef să izbească în ceva. Morel se lăsase uşor pe vine, cu pumnii ridicaţi, gata să se lanseze. Tînărul aştepta, un zîmbet fluturîndu-i pe buze.

— Hișș, șuieră tatăl, avîntîndu-se cu o lovitură în gol, pe lîngă capul fiului.

Cu toate că se afla atît de aproape, nu cuteza să-l lovească pe băiat, ci sări puțin în lături.

— În regulă ! exclamă Paul cu ochii ațintiți pe colțul gurii lui taică-su, unde, o clipă mai tîrziu, s-ar fi abătut pumnul lui.

Toate fibrele îi zbîrnîiau de dorința de a aplica lovitura. Dar îndărătul lui răsună un geamăt slab. Maică-sa era galbenă ca o moartă și vînătă în jurul gurii. Morel țopăia de pe un picior pe altul, pregătindu-se să-l bușcască din nou.

— Tată ! strigă Paul cu asemenea glas, încît cuvîntul avu ecou.

Morel tresări și rămase cu urechile ciulite.

— Mamă ! se văită băiatul. Mamă !

Doamna Morel începu să lupte pentru a-și reveni în simțiri. Ochii ei deschiși îl urmăreau, deși nu se putea mișca. Încetul cu încetul, își recăpătă cunoștința. O întinse pe canapea, și alergă sus după un strop de whisky pe care, în cele din urmă, izbuti s-o facă să-l soarbă. Pe obrajii lui Paul șiroiau lacrimile. Cînd îngenunche înaintea ei, nu plîngea, dar lacrimile îi alunecau încet pe față. Morel ședea la capătul celălalt al odăii cu coatele pe genunchi, holbîndu-se la ei.

— Ce-i cu ea ? întrebă.

— A leșinat, răspunse Paul.

— Hm !

Bărbatul mai vîrstnic începu să-și deznoade șiretu-rile de la ghete. Se îndreptă spre pat, poticnindu-se. În casa aceasta se dăduse ultima lui bătălie.

Paul rămase îngenuncheat, dezmierdînd mîna mamei.

— Nu te lăsa doborîtă, mamă... nu te lăsa doborîtă ! repeta tot mereu.

— Nu-i nimic, băiete, murmură ea.

În cele din urmă, băiatul se ridică, aduse o brichetă mare de cărbune și înteți focul. Apoi făcu ordine în odaie, puse toate la locul lor, pregăti cele trebuincioase pentru gustarea de dimineață și-i aduse maică-sii lumînarea.

— Poți să mergi pînă la pat, mamă ?

— Da, o să merg.

— Dormi cu Annie, mamă, nu dormi cu el.
— Nu, am să mă culc în patul meu.
— Nu dormi cu el, mamă !
— Am să mă culc în patul meu...

Se ridică în picioare ; Paul stinse lampa cu gaz şi urcă în urma ei, purtînd luminarea. Pe palier o sărută, strîngînd-o la piept.

— Noapte bună, mamă.
— Noapte bună.

Băiatul îşi îngropă faţa în pernă, răvăşit de furie şi de durere. Şi totuşi, undeva în sufletul lui, era împăcat, fiindcă ştia că o iubeşte pe mama lui mai mult decît orice pe lume. Era liniştea amară a resemnării.

Se simţi foarte umilit de strădaniile pe care le făcu taică-su, a doua zi, pentru a-i cîştiga bunăvoinţa.

Toţi încercau să uite cele petrecute.

IX

MIRIAM E ÎNFRÎNTĂ

Paul se simțea nemulțumit de el însuși și de toți ceilalți. Sentimentele lui cele mai adînci i le dăruise mamei. Încerca o suferință de neîndurat ori de cîte ori știa că o îndurerase sau că înjosise prin vreun gest dragostea ce-i purta.

Se desprimăvărase, și lupta dintre el și Miriam pornise iarăși. În acest an, îi fusese foarte ostil. Fata își dădea seama, în chip nelămurit, de împotrivirile lui. Vechiul simțămînt, și anume că trebuia să se jertfească pentru iubirea ei, simțămînt pe care-l încerca de cîte ori se cufunda în rugăciune, i se infiltrase în toată făptura. În străfundul sufletului, nu credea că Paul va fi vreodată al ei. Mai întîi de toate, nu credea în ea însăși ; se îndoia că va izbuti vreodată să fie ceea ce aștepta dînsul. De bună seamă, niciodată nu se închipuia trăindu-și fericită viața alături de Paul. Miriam nu vedea așternîndu-se înaintea ei decît tragedie, durere și jertfă. Și era mîndră în jertfă, puternică în renunțare, pentru că nu se simțea făcută să ducă viața de toate zilele. Ea era pregătită pentru trăiri alese, pentru trăiri profunde, pentru tragedie. Suficiența banalei vieți cotidiene o speria cel mai mult.

Sărbătorile de Paști începură sub auspicii fericite. Paul era din nou el însuși. Totuși, fata presimțea că lucrurile ce vor încurca iar. Duminică după-amiază ședea la fereastra odăii ei, privind la stejarii din pădure, printre ramurile cărora se rătăcise asfințitul, sub calda strălucire a cerului de după-amiază. Sub fereastră atîrnau ghirlande cenușii-verzui de caprifoi, dintre care unele, i se

părea ei, dăduseră muguri. Venise primăvara și Miriam iubea primăvara, dar se temea de ea.

Auzind zgomotul portiței, rămase cu răsuflarea tăiată. Era o după-amiază cenușie dar luminoasă, și Paul intră în curte împingîndu-și bicicleta, care scînteia. De obicei, se îndrepta spre casă clincănind soneria bicicletei și rîzind. Astăzi însă, mergea cu buzele strînse și avea o expresie rece, crudă, pășind ușor încovoiat și disprețuitor. Miriam îl cunoștea foarte bine, și numai după felul cum își purta trupul tînăr, sprinten și mîndru, putea ghici ce se petrece în sufletul lui. În gestul cu care-și propti bicicleta la locul obișnuit era o precizie rece care făcu inima ei să se cutremure.

Miriam coborî scările nervoasă. Purta o bluză nouă, drăguță, de care credea că-i stă bine. Avea un guler înalt, terminat cu o rujă fină, care amintea de Mary, regina Scoției, și o făcea să arate, cel puțin așa găsea ea, minunat de feminină și de distinsă. La douăzeci de ani avea pieptul plin și forme generos modulate. Chipul îi rămăsese imuabil ca o mască fină. Dar ochii, de îndată ce-i ridica, erau fermecători. Se temea de Paul. Avea să-i observe bluza nouă?

Tînărul, aflat într-o dispoziție incisivă, ironică, distra familia, oferindu-le descrierea unei slujbe religioase ce avusese loc la capela metodistă, oficiată de un binecunoscut predicator al sectei. Ședea în capul mesei, iar fața lui mobilă, cu ochii care puteau fi atît de frumoși, licărind de duioșie sau jucînd de voioșie, schimba cînd o expresie, cînd alta, imitînd diferitele persoane de care își bătea joc. Zeflemelele lui o dureau întotdeauna; erau prea aproape de realitate. Paul era prea inteligent și prea crud. Simțea că atunci cînd ochii lui arătau ca în clipa aceasta, încărcați de ură batjocoritoare, nu s-ar fi cruțat nici pe sine și nici pe alții. Dar doamna Leivers își ștergea ochii înlăcrimați de atîta rîs, iar domnul Leivers, care tocmai se deșteptase din primul somn de duminică după-masă, își scărpină amuzat creștetul. Cei trei frați ședeau cu capetele zbîrlite, cu mutrele mahmure și cu mînecile suflecate, scoțînd din cînd în cînd cîte un hohot de rîs. Întreaga familie gusta o „caricatură" mai mult decît orice altceva.

Paul nu-i dădu nici o atenție lui Miriam. Mai tîrziu, fata îl văzu că-i observă bluza cea nouă, că artistul din el aprobă, dar nu smulse de la dînsul nici un licăr de căldură. Era nervoasă, abia de putu să ia ceştile de pe rafturi.

Cînd bărbații se duseră afară la muls, Miriam se încumetă să i se adreseze.

— Ai întîrziat.

— Da ? fu răspunsul.

Apoi urmă o tăcere.

— A fost anevoios drumul pe bicicletă ? urmă ea.

— N-am observat.

Fata continuă, cu gesturi iuți, să pună masa. Cînd termină, încercă iar :

— Ceaiul o să fie gata abia peste cîteva minute. Vrei să ieşim să ne uităm la narcise ?

Paul se ridică în picioare fără să răspundă. Ieşiră în curticica din spate, pe sub prunii înmuguriți. Dealurile și cerul arătau pure și reci. Întreg cuprinsul părea proaspăt spălat și cam aspru. Miriam aruncă o privire spre Paul. Era palid și impasibil. I se păru dureros faptul că ochii și sprîncenele lui, pe care le iubea, puteau s-o rănească în asemenea chip.

— Te-a obosit vîntul ? îl întrebă.

Simțea la el, undeva în adînc, silă.

— Nu, nu cred, îi răspunse.

— Trebuie să fie neplăcut pe drum — pădurea vuiește atît de înfricoşător.

— După nori îți poți da seama că vîntul suflă dinspre sud-vest ; aşa încît n-a putut decît să-mi ajute la drum.

— Știi, eu nu merg pe bicicletă, aşa că nu mă prieep, murmură ea.

— E nevoie să fii ciclist ca să cunoşti atîta lucru ?

Miriam gîndi că sarcasmele lui erau inutile. Continuară să se plimbe în tăcere. În jurul poienii sălbatice, stufoase, din spatele casei, era un gard de mărăcini de sub care își întindeau gîtul nişte narcise galbene, printre mănunchiurile de teci cenușii-verzui. Obrajii florilor erau înverziți de frig. Totuși, cîteva se deschiseseră larg, și aurul petalelor se unduia și strălucea. Miriam îngenunche

în fața unui buchet, luă între mîini o narcisă cu chipul sălbatic, îi întoarse spre ea feţişoara de aur şi se aplecă asupră-i, mîngiind-o cu gura, şi cu obrajii şi cu sprîncenele. Paul rămase deoparte, cu mîinile în buzunare, urmărind-o. Rugătoare, întoarse către el, una după alta, florile galbene, deschise, în acelaşi timp dezmierdîndu-le cu dărnicie.

— Nu-s minunate ? murmură ea.

— Minunate — asta-i cam mult spus. Sînt drăguţe.

Auzindu-şi laudele retezate, Miriam se aplecă din nou asupra florilor. O urmări cum se cuibărea şi sorbea florile cu sărutări febrile.

— De ce trebuie întotdeauna să dezmierzi orice lucru ? o întrebă iritat.

— Îmi place să le simt, răspunse rănită.

— Nu e posibil să-ţi placă lucrurile fără să te cramponezi de ele de parcă ai vrea să le smulgi inima ? De ce n-ai mai multă reţinere, sau rezervă, sau aşa ceva ?

Înălţă spre el o privire îndurerată, apoi continuă să mîngîie cu buzele, încetişor, o floare zbîrlită. Parfumul florilor, pe care-l inspira, era cu atîta mai blînd decît Paul, şi aproape c-o făcea să plîngă.

— Cocoloşeşti toate lucrurile pînă ce sufoci sufletul din ele, urmă el. Eu n-aş cocoloşi niciodată — în orice caz, aş merge pe căi directe.

Aproape că nu ştia ce spune. Toate cele rostite îi veneau mecanic pe buze. Miriam îl privi. Trupul lui părea o armă, îndreptată dîrz şi neîmblînzit împotriva ei.

— Cerşeşti întotdeauna iubire din partea a tot ce există ; eşti o cerşetoare de iubire. Pînă şi la flori, simţi nevoia să te guduri pe lîngă ele.

Ritmic, Miriam legăna şi mîngîia florile cu gura, inhalîndu-le mireasma care, de atunci încolo, ori de cîte ori i-a atins nările, a făcut-o să se cutremure.

— Tu nu vrei să iubeşti — tu jinduieşti, stăruitor şi anormal, doar să fii iubită. Nu eşti pozitivă, eşti negativă. Absorbi, absorbi, trebuie să te îndopi cu iubire, pentru că pe undeva ai un minus.

Miriam era împietrită de cruzimea lui, şi nu-l mai asculta. Iar Paul nu avea nici cea mai vagă noţiune despre cele ce rostea. De parcă sufletul său chinuit, con-

torsionat, arzînd de pasiune zădărnicită, împroşca aceste cuvinte ca pe nişte scîntei electrice. Ea nu mai sesiza nimic din ce-i spunea. Se făcea tot mai mică sub duritatea şi ura lui. Niciodată nu putea să sesizeze lucrurile dintr-o ochire. Trebuia întîi să mediteze şi să mediteze asupra oricărui fleac.

După ceai, Paul stătu cu Edgar şi cu celălalt frate, fără s-o ia în seamă pe Miriam. Fata, extrem de nefericită de această sărbătoare în care-şi pusese atîtea speranţe, îl tot aştepta. În cele din urmă, Paul ceda şi veni la ea. Miriam era hotărîtă să detecteze sursa indispoziţiei lui. N-o socotea altfel decît o indispoziţie trecătoare.

— Mergem puţin prin pădure ? îl întrebă, ştiind că el nu putea refuza niciodată o cerere formulată direct.

Se duseră pînă la crescătoria de iepuri. Pe la jumătatea drumului trecură pe lîngă o capcană, un gărduleţ îngust în formă de potcoavă, împletit din ramuri de brad, pe care atîrnau, în chip de momeală, nişte maţe de iepure. Paul se uită încruntîndu-se. Miriam îi surprinse privirea.

— Nu-i aşa că-i îngrozitor ? îl întrebă.

— Nu ştiu ! E oare mai îngrozitor decît o nevăstuică cu dinţii înfipţi în beregata unui iepure ? O nevăstuică sau cîţiva iepuri ! Trebuie ales între una sau alta.

Suporta greu amărăciunile vieţii. Lui Miriam îi părea rău pentru el.

— Hai să ne întoarcem în casă, îi propuse Paul. Nu vreau să merg mai departe.

Trecură pe lîngă tufişul de liliac, ai cărui muguri de bronz începuseră să plesnească. Din stogul de fîn rămăsese doar frîntură, un monument pătrat, cafeniu, ca un pilon de piatră. Pe jos, era aşternut un culcuş de fîn, rămas de la ultima coasă.

— Hai să ne aşezăm aici o clipă, îi ceru Miriam.

Paul se aşeză în silă, rezemîndu-şi spinarea de pilonul solid de fîn. În faţa lor se desfăşura amfiteatrul dealurilor cu spinări rotunjite, poleite de asfinţit, minusculele ferme albe care ieşeau în relief, plaiurile muiate în aur, pădurile întunecoase şi totuşi încinse de lumină, vîrfurile de copaci, proiectate pe alte şiruri de vîrfuri, distincte în depărtare. Seara se limpezise, şi apusul era fră-

gezit de o irizare roșiatică, sub care se tolănca cîmpul tăcut și mănos.

— Nu-i așa că-i minunat ? se rugă ea.

Dar Paul îi răspunse cu un mîrîit. În clipa aceea ar fi preferat ca totul să fie urît. Tocmai atunci, un dulău mare o zbughi spre ei, cu botul deschis, își propti labele din față pe umerii băiatului și se porni să-i lingă fața. Paul se feri, rîzînd. Bill însemna o mare ușurare pentru el în momentul acela. Îmbrînci cîinele deoparte, dar animalul nu se dădu bătut și dintr-un salt fu iar lîngă el.

— Pleacă, îl goni Paul, sau îți ard una !

Dar cîinele nu se lăsa convins. Așa încît Paul purtă o mică luptă cu el, înghiontindu-l pe Bill, care se opintea înapoi în el, zgomotos, nebun de bucurie. Cei doi se luară la trîntă, omul rîzînd cîinește, cîinele rînjind. Miriam îi urmărea. Omul avea un aer patetic. Dorea cu atîta ardoare să poată iubi, să fie tandru. Gestul viguros cu care răsturna dulăul era realmente un act de dragoste. Bill se ridica, gîfîind de fericire, ochii cafenii i se roteau în fața albă, și apoi se năpustea iar. Îl adora pe Paul. Băiatul se încruntă la el.

— Bill, m-am săturat de tine !

Dar dulăul îi propti în coapse două labe grele, care tremurau de iubire, și-i scuturâ în față o limbă roșie. Paul se feri îndărăt.

— Nu, gata, îmi ajunge !

O clipă mai tîrziu, cîinele se îndepărtă lipăind fericit, ca să mai schimbe direcția.

Paul rămase privind deznădăjduit dincolo de dealurile a căror mută frumusețe îl enerva. Voia să se ducă și s-o pornească împreună cu Edgar pe biciclete. Totuși nu avea curaj s-o părăsească pe Miriam.

— De ce ești trist ? îl întrebă ea umilă.

— Nu sînt trist ; de ce-aș fi ? Sînt numai normal

Fata se întrebă de ce ori de cîte ori se purta urîcios cu ea, pretindea că-i normal ?

— Dar ce s-a întîmplat cu tine ? îl întrebă cu voce rugătoare, lingușindu-se ca să-l îmbuneze.

— Nimic !

— Nu ! murmură ea.

Paul culese o nuielușă și începu să înțepe pămîntul.

— Ar fi mai bine să taci, îi recomandă el.

— Dar vreau să știu...

El rîse în silă.

— Mereu vrei să știi cîte ceva.

— Nu te porți frumos cu mine.

Înțepa, înțepa, înțepa țărîna cu nuielușa ascuțită scurmînd bulgări mici de pămînt, cuprins de o iritare febrilă. Miriam își puse cu blîndețe și fermitate mîna pe încheietura lui.

— Încetează ! Arunc-o !

Zvîrli bețișorul în tufele de coacăze și se lăsă pe spate. Acum își stăpînea emoțiile.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebă ea suav.

Tînărul stătea perfect nemișcat, numai ochii îi erau vii și torturați.

— Știi, îi spuse după un timp, istovit... știi... ar fi mai bine s-o rupem.

De asta se temuse ea. Brusc, totul păru să i se întunece în fața ochilor.

— De ce ? șopti. Ce s-a întîmplat ?

— Nu s-a întîmplat nimic. Doar că ne dăm seama cum stăm, nu are nici un rost...

Miriam aștepta în tăcere, tristă, calmă. Cu el n-avea rost să se arate nerăbdătoare. În orice caz, acum avea să-i spuie ce-l rodea.

— Ne-am înțeles să fim prieteni, continuă Paul cu glas șters, monoton. De cîte ori n-am fost de acord între noi că-i numai prietenie ! Și cu toate astea, nici nu se oprește aici, și nici nu duce nicăieri.

Tăcu din nou. Ea medita. Ce voia să spună ? Era atît de obositor. Mai exista ceva ce nu voia să dezvăluie. Totuși trebuia să aibă răbdare cu el.

— Eu nu-ți pot dărui decît prietenie. Nu sînt capabil de altceva — e un cusur în alcătuirea mea lăuntrică. Și în felul acesta balanța se înclină prea mult într-o singură parte... și detest o balanță lipsită de echilibru. Să-i punem capăt !

Ultimele lui fraze erau pătrunse de ardoarea furiei.

Voia deci să spună că ea îl iubea mai mult decît o iubea dînsul. Poate că nu reușea s-o iubească. Poate că

ei îi lipsea ceea ce dorea dînsul. Această neîncredere în sine era cel mai profund resort al sufletului lui Miriam. Era atît de adînc îngropat, încît nu îndrăznea nici să-l cunoască, nici să-l recunoască. Poate că ea avea o anume deficiență. Acest gînd o inhiba, ca o rușine subtilă. Dacă era așa, atunci o să trăiască fără el. N-o să-și îngăduie niciodată să-l dorească. O să se rezume doar să-l urmărească.

— Dar ce s-a întîmplat ? repetă ea.

— Nimic, totul s-a petrecut în mine, acum iese numai la suprafață. Întotdeauna, de Paști, ne simțim așa.

Se umilea atît de neputincios, încît lui Miriam i se făcu milă de el. Ea, cel puțin, nu se zbătea niciodată în chip atît de jalnic. La urma urmelor, el era cel înjosit.

— Și ce dorești ? îl întrebă.

— Ei, nu trebuie să mai vin atît de des — asta-i tot. De ce să te monopolizez cînd eu nu sînt... Vezi tu, în ceea ce te privește pe tine, eu am o neputință...

Îi spunea deci că nu o iubește, și căuta să-i lase o șansă pentru a cuceri alt bărbat. Cît de prost și de orb și penibil de stîngaci era ! Ce însemnătate aveau pentru ea ceilalți bărbați ? Ce însemnau în general bărbații pentru ea ? Dar el, ah ! Lui îi iubea sufletul ! Avea el vreo neputință ? Poate că avea.

— Dar nu înțeleg, răspunse cu glas răgușit. Ieri...

Pe măsură ce soarele scăpăta, seara îi apărea lui Paul ostilă și crîncenă. Iar Miriam se chircea sub suferința ei.

— Știu, strigă el, n-ai să crezi niciodată ! N-ai să crezi niciodată că nu pot — că e o imposibilitate fizică, așa cum mi-ar fi cu neputință să zbor ca o ciocîrlie...

— Ce anume nu poți ? murmură ea. Îi era groază de răspuns.

— Să te iubesc.

În momentele acelea o ura amarnic pentru că o făcea să sufere. Să o iubească ! Dar Miriam știa că o iubește. Ei îi aparținea cu adevărat. Povestea asta că nu o putea iubi fizic, trupește, nu era decît o perversitate din partea lui, pentru că știa că ea îl iubește. Era naiv ca un copil. Paul era al ei. Sufletul lui o dorea. Dar Miriam simțea că cineva îl influențase. Simțea în el duritatea, răceala unei influențe străine.

— Ce-au spus acasă ? îl întrebă.

— Nu-i vorba de asta.

Şi atunci Miriam ştiu că despre asta era vorba. Îi dispreţuia pe ai lui pentru vulgaritatea lor. Nu înţelegeau care erau adevăratele valori.

În seara aceea, nu-şi mai vorbiră aproape deloc. Pînă la urmă, Paul o părăsi, ca să se plimbe cu Edgar pe biciclete.

Se întoarse la mama lui. Ea constituia legătura cea mai puternică din viaţa sa. Cînd se gîndea la tot ce-l înconjura, chipul lui Miriam se ştergea, undeva în depărtare. Îi stîrnea un simţămînt vag, ireal. Şi nimeni altcineva nu mai conta. O singură prezenţă în lume rămînea concretă şi nu se topea în irealitate : prezenţa mamei lui. Toţi ceilalţi erau evanescenţi, puteau deveni ca şi inexistenţi pentru dînsul ; dar mama rămînea. Era pivotul, pilonul de reazim al vieţii lui, de care nu se putea desprinde ; asta însemna pentru el mama.

Şi în acelaşi fel îl aştepta şi dînsa. În el se statornicise acum întreaga ei viaţă. La urma urmei, tot ce era viaţă în afara lui îi oferea prea puţin doamnei Morel. Îşi dădea seama că şansa ei de *realizare* era în Paul şi realizarea însemna foarte mult pentru dînsa. Paul urma să constituie dovada vie că *ea* avusese dreptate ; urma să ajungă un bărbat ferm pe care nimic nu-l va putea clinti de pe poziţia lui ; şi urma să schimbe faţa lumii, prin ceva esenţial. Oriunde se ducea Paul, simţea că-l însoţeşte şi sufletul ei. Orice făcea, sufletul ei îi era alături, gata, cum s-ar spune, să-i dea uneltele la mînă. Nu putea răbda să-l ştie cu Miriam. Pe William i-l răpise moartea. Va lupta să-l păstreze pe Paul.

Şi Paul se reîntoarse la ea. Iar în inima lui încolţi satisfacţia jertfei de sine, satisfacţia că-i era credincios. Ea îl iubea mai mult decît orice pe lume ; el o iubea mai mult decît orice pe lume. Şi totuşi această iubire nu-i era suficientă. Viaţa lui tînără, atît de viguroasă şi impetuoasă, tînjea după altceva. Ceea ce îi crea un neastîmpăr răscolitor. Mama vedea acest lucru, şi dorea cu amărăciune ca Miriam să fi fost o femeie care să fi putut primi revărsarea lui de viaţă nouă, dar lăsîndu-i

ei rădăcinile. Şi acum, Paul se lupta împotriva mamei lui, aproape aşa cum se luptase împotriva lui Miriam.

Trecu o săptămînă pînă se duse din nou la Willey Farm. Miriam suferise cumplit în acest răstimp, şi se temea să-l revadă. Urma acum să îndure umilinţa de a fi părăsită de el ? Dar asta nu avea să fie decît o stare superficială şi vremelnică. Se va reîntoarce la ea ! Ea, Miriam, păstra cheia sufletului său. Dar pînă atunci, cum avea s-o mai chinuiască cu această luptă împotriva ei ! În faţa perspectivei se contracta toată.

Cu toate acestea, în duminica de după Paşti, Paul sosi la ceai. Doamna Leivers se bucură să-l vadă. Ghicise ea că ceva îl rodea pe băiat, că viaţa era grea pentru el. Şi Paul părea să se îndrepte spre dînsa pentru a găsi alinare. Doamna Leivers era bună cu el. Îi făcea un mare bine prin faptul că-l trata aproape cu reverenţă.

O întîlni în grădina din faţa casei, unde se afla cu copiii mai mici.

— Mă bucur c-ai venit, i se adresă mama lui Miriam, privindu-l cu ochii ei mari, cafenii, calzi. E o zi atît de însorită. Tocmai voiam să ieşim pe cîmp, pentru prima dată în anul ăsta.

Paul simţi că i-ar plăcea să le însoţească, pe ea şi pe Miriam, fapt care avu darul să-l calmeze. Porniră împreună, vorbindu-şi cu simplitate, el blajin şi spăsit. Ar fi putut vărsa lacrimi de recunoştinţă pentru că-l trata cu atîta deferenţă. Se simţea umil. La capătul imaşului, găsiră un cuib de sturz.

— Să vă dau să vedeţi ouăle ? o întrebă el.

— Da. Ouăle sînt semn sigur de primăvară... şi de speranţe.

Dădu într-o parte mărăcinii, şi scoase ouăle, ţinîndu-le în culcuşul palmelor.

— Sînt fierbinţi, cred că pasărea a fugit de pe ele, speriată de noi.

— Vai, sărăcuţa ! exclamă doamna Leivers.

Miriam nu se putu reţine să nu atingă ouăle şi, totodată, mîinile lui, care, gîndea ea, le adăposteau cu atîta grijă.

— Ce căldură ciudată, murmură apropiindu-se de el.

— Căldura sîngelui, răspunse Paul.

Îl urmări în vreme ce le aşeza la loc, lipindu-şi trupul zvelt de gardul viu, îndepărtînd mărăcinii cu un braţ, în timp ce palma făcută căuş ocrotea preţioasele ouă. Era concentrat asupra fiecărei mişcări. Văzîndu-l astfel, Miriam îl iubi ; părea atît de simplu şi împăcat cu el însuşi. Şi ei îi era inaccesibil.

După ceai, se postă, şovăitoare, în faţa raftului de cărţi. Paul alese *Tartarin din Tarascon*. Apoi se trîntiră din nou pe culcuşul de fîn de la poalele stogului. Paul citi vreo două pagini, dar fără nici o tragere de inimă. Ciinele zdupăi năpustindu-se din nou asupră-i, pentru a repeta joaca de data trecută. Îşi împinse botul în pieptul băiatului. Paul se jucă o clipă cu urechea animalului. Apoi îl îmbrînci într-o parte :

— Cară-te, Bill, îi spuse. N-am chef de tine !

Bill o tuli, şi Miriam se întrebă cu spaimă ce-o să urmeze. Băiatul păstra o tăcere care o făcea să încremenească de teamă. Nu furia lui o speria, ci hotărîrile sale mute.

Întorcîndu-şi faţa puţin într-o parte, astfel ca ea să nu-l poată vedea, începu să vorbească rar şi chinuit.

— Crezi că... dacă n-aş mai veni atît de des... ai putea ajunge să îndrăgeşti pe altcineva... un alt bărbat ?

Va să zică iar începea cu povestea asta.

— Dar nu cunosc alţi bărbaţi. De ce mă întrebi ? răspunse ea pe un ton coborît, care ar fi trebuit să implice o mustrare la adresa lui.

— Cum aşa, pentru că mi se spune că n-am dreptul să viu în felul ăsta... dacă n-avem de gînd să ne căsătorim... lăsă Paul să-i scape.

Miriam se indignă la gîndul că cineva, oricine ar fi fost, încerca să forţeze rezultatul relaţiilor dintre ei. Fusese furioasă pe propriul ei tată pentru că insinuase, faţă de Paul, rîzînd, că ştia el de ce vine băiatul atît de des.

— Cine spune asta ? se interesă Miriam, întrebîndu-se dacă ai ei se amestecaseră în vreun fel.

Dar nu o făcuseră.

— Mama... şi ceilalţi. Spun că dacă o ţin aşa, toată lumea mă va considera logodit, şi chiar eu singur ar trebui să mă consider astfel, pentru că altminteri e urît

față de tine. Iar eu am încercat să-mi dau seama... și nu cred că te iubesc așa cum trebuie să-și iubească un bărbat soția. Tu ce părere ai ?

Miriam își înclină capul, îngîndurată. Era furioasă că trebuia să poarte această discuție. Oamenii ar trebui să-i lase în pace, pe el și pe ea.

— Nu știu, murmură.

— Crezi că ne iubim îndeajuns ca să ne putem căsători ? întrebă el deslușit.

Întrebarea o făcu să tremure.

— Nu, răspunse ea cu sinceritate. Nu cred... sîntem prea tineri.

— M-am gîndit, continuă el amărît, că poate tu, cu intensitatea pe care o pui în sentimentele tale, mi-ai dăruit mai mult... decît aș putea eu vreodată să-ți restitui. Și chiar și acum... dacă tu socoți că e mai bine... ne putem logodi.

Lui Miriam îi venea să plîngă. Și era furioasă. Paul era atît de copil, încît oamenii puteau să-l întoarcă după cum pofteau.

— Nu, nu sînt de părere, îi răspunse cu fermitate.

El chibzui un moment.

— Vezi tu... eu sînt așa făcut... încît nu cred că o persoană mă va putea monopoliza vreodată... că va putea însemna totul pentru mine... cred că niciodată.

De astă dată, Miriam nu avu nevoie să rumege spusele lui.

— Nu, murmură ea.

Apoi, după o pauză, se uită la el și ochii negri îi scînteiară.

— Asta-i ideea mamei tale. Știu că nu m-a acceptat niciodată.

— Nu, nu, nu-i adevărat, răspunse el în pripă. De astă dată a vorbit spre binele tău. Mi-a spus numai, că dacă o țin înainte tot așa, ar trebui să mă consider logodit. Urmară cîteva clipe de tăcere. Și dacă am să-ți cer să mai vii pe la noi, n-ai să ai rețineri, nu ?

Miriam nu răspunse. Era foarte furioasă.

— Ei bine, ce trebuie să fac ? spuse răstit. Cred c-ar fi preferabil să lăsăm baltă franceza. Și tocmai începu-

sem să mă descurc binișor. Mă rog, presupun c-o s-o scot la capăt și singură.

— Nu văd de ce-ar fi nevoie. Fără îndoială, pot continua să-ți dau lecții de franceză.

— Bine... și mai sînt serile de duminică. N-am să renunț să mă duc la biserică, în primul rînd pentru că îmi place și pentru că asta-i toată viața de societate de care am eu parte. Dar nu va fi nevoie să mă însoțești acasă. Mă pot întoarce și singură.

— În regulă, răspunse el luat prin surprindere. Dar dacă-i cer lui Edgar, o să vie și el cu noi și atunci nimeni nu va mai putea cîrti.

Urmă iarăși o tăcere. La urma urmei, în cazul acesta nu va pierde prea mult, gîndi Miriam. În ciuda întregii vorbării care avusese loc acolo, la el acasă, deosebirea, în relațiile lor, nu va fi prea mare. Dar ar fi fost mai bine ca oamenii să-și fi văzut de treburile lor.

— Și n-ai să te gîndești tot timpul la lucrurile astea și n-ai să te frămînți, nu-i așa? încercă el să se asigure.

— O, nu! răspunse Miriam fără să-l privească.

Paul tăcu. Miriam își spuse că era instabil. Nu avea un țel statornic, nu avea o ancoră a credinței care să-l fixeze.

— Știi, reluă el, bărbatul o pornește pe bicicletă... se duce la lucru... face ba una, ba alta. Pe cînd femeia stă tot timpul locului și clocește gînduri.

— Nu, n-o să mă frămînt, îl liniști Miriam.

Și o credea cu adevărat. Afară se răcorise. Intrară în casă.

— Ce palid e Paul! strigă doamna Leivers. Miriam, n-ar fi trebuit să-l ții pe afară. Nu cumva ai răcit, Paul?

— O, nu! rîse el.

Dar se simțea vlăguit. Conflictul lui lăuntric îl devora. Acum Miriam îl compătimea. Foarte devreme, înainte de ora nouă, Paul se ridică să plece.

— N-ai de gînd să și pleci acasă, nu-i așa? întrebă doamna Leivers îngrijorată.

— Ba da, răspunse el. Am făgăduit să mă întorc devreme.

Era stînjenit

— Dar e foarte devreme, îl asigură doamna Leivers.

Miriam şedea în balansoar, tăcută. Paul şovăi, aşteptînd-o să se ridice pentru a-l petrece, ca de obicei, pînă la şopron, ca să-şi ia bicicleta. Dar fata nu se urni. Paul era încurcat.

— Ei bine... bună seara, tuturor ! se bîlbîi el.

Miriam îi răspunse un bună seara laolaltă cu ceilalţi. Dar cînd trecu pe sub fereastră, Paul privi înăuntru. Miriam îi zări faţa palidă, cu sprîncenele împreunate în felul acela care în prezenţa ei devenise permanent, şi cu ochii umbriţi de suferinţă.

Se ridică din scaun şi ieşi în prag, ca să-i facă un semn cu mîna, în timp ce ieşea pe poartă. Paul străbătu încet cărarea de sub pini, simţindu-se un laş şi un nevolnic. Bicicleta o pornise pe pantă în jos, la întîmplare. Îşi zicea că ar fi o uşurare să-şi rupă gîtul.

Două zile mai tîrziu, îi trimise o carte cu un bileţel în care-i recomanda să-şi ocupe timpul cu lectura.

În zilele acelea, Paul îşi îndreptă toată prietenia către Edgar. Îi era atît de dragă familia Leivers ; îi era atît de dragă ferma ; pentru el însemna locul cel mai îndrăgit de pe lume. Propriul lui cămin nu i se părea atît de plăcut. E drept, acolo era mama. Dar alături de mama lui ar fi fost la fel de fericit oriunde în altă parte. În timp ce pentru Willey Farm avea o adevărată pasiune. Îi plăcea bucătăria strîmtă, în care tropăiau cizmele bărbaţilor, iar ciinele dormea numai c-un ochi, de teamă să nu fie călcat în picioare ; bucătărioara în care lampa atîrna seara deasupra mesei şi toate erau atît de tihnite. Îi plăcea odaia de primire a lui Miriam, lungă, cu tavanul scund, cu atmosfera ei romantică, florile, cărţile, pianul înalt, din lemn de trandafir. Îi plăceau grădinile şi casele cu acoperiş stacojiu care se înşirau pe marginea golaşă a cîmpului cotind înspre pădure, de parcă ar fi căutat puţină liniştc ; îi plăcea terenul sălbatic care se scobea într-o vale, şi se căţăra apoi, de partea cealaltă, pe dealurile necultivate. Numai să se afle acolo şi însemna pentru el o încîntare şi o bucurie. O iubea pe doamna Leivers, cu firea ei retrasă, cu cinismul ei bizar ; îl iubea pe domnul Leivers, omul acela atît de cald şi de tînăr sufleteşte şi

de simpatic ; îl iubea pe Edgar, care se lumina la față cînd îl vedea, și pe băieți, și pe copii, și pe cîinele Bill — pînă și pe scroafa Circe și cocoșul indian Tippoo. Toate acestea, pe lîngă Miriam. Nu putea să renunțe la ei.

Astfel încît se ducea pe acolo tot mai des, dar de obicei stătea cu Edgar. Numai că seara, întreaga familie, inclusiv tatăl, jucau șarade și alte jocuri de societate. Și mai tîrziu, Miriam îi strînse pe toți la un loc, făcîndu-i să citească *Macbeth*, din ediții ieftine, și să-și împartă rolurile. Toată lumea se agita. Miriam era bucuroasă, și doamna Leivers de asemenea, iar domnul Leivers se distra. Pe urmă învățară cu toții cîntece în solfa tonică [1], și cîntau seara, făcînd cerc în jurul focului. Paul se afla acum foarte rar singur cu Miriam. Ea însă era în așteptare. Cînd se întorcea acasă împreună cu Edgar și cu Paul, venind de la biserică sau de la Societatea Literară din Bestwood, știa că discursurile lui atît de înflăcărate și de neortodoxe îi erau adresate ei. Îl invidia pe Edgar pentru că se plimba cu bicicleta împreună cu Paul, îl invidia pentru serile de vineri, pentru zilele cînd lucra la cîmp. Pentru ea, serile de vineri și lecțiile de franceză luaseră sfîrșit. Era aproape tot timpul singură, plimbîndu-se, meditînd prin pădure, citind, studiind, visînd, așteptînd.

Iar Paul îi scria des.

Într-o seară de duminică, se aflară pe punctul de a atinge din nou vechea și rara lor armonie. Edgar rămăsese cu doamna Morel la împărtășanie — voia și el să vadă cum vine asta. Așa încît Paul se întoarse acasă la el, singur cu Miriam. Se simțea, mai mult sau mai puțin, prins din nou în mrejele ei. Ca de obicei, discutau despre predică. Paul se avînta acum, cu toate pînzele sus, către agnosticism, dar un agnosticism de esență atît de religioasă, încît Miriam nu suferea prea tare. Se aflau la stadiul *Vie de Jésus* a lui Renan. Miriam era treierătoarea prin care se alegeau toate crezurile lui. În timp ce-și cernea ideile prin sufletul ei, adevărul țîșnea din el la lumină. Numai ea îi putea sluji de ciur pentru gîndirea lui. Nu-

[1] Sistem de notație muzicală, în care notele sînt indicate prin litere, iar măsura și accentul prin liniuțe și puncte.

mai ea îl ajuta să poată înțelege. Aproape pasivă, Miriam se supunea tuturor argumentărilor și expunerilor lui. Și, într-un fel, datorită ei, își dădea treptat seama de punctele în care nu avea dreptate. Și ceea ce i se revela lui, i se revela și ei. Simțea că fără ea nu ar putea realiza înțelegerea.

Ajunseră la casa cufundată în tăcere. Paul scoase cheia din fereastra spălătorului și intrară. Nu se întrerupsese nici un moment din argumentație. Aprinse lampa cu gaz, înteți focul, și-i aduse cîteva prăjituri din cămară. Miriam ședea pe canapea, liniștită, cu o farfurie pe genunchi. Purta o pălărie cu boruri largi, albă, împodobită cu niște flori roz. O pălărie ieftină, dar lui îi plăcea. În umbra borului, fața ei era calmă și gînditoare, bronzată și îmbujorată. Urechile i se cuibăreau întotdeauna îndărătul buclelor scurte. Ochii ei îl urmăreau.

Îi plăcea Paul cel de duminică. Purta un costum de culoare închisă, care-i sublinia zvelțețea trupului. Avea o față deschisă, net conturată. Și continua să-și desfășoare gîndurile în fața ei. Deodată, întinse mîna după Biblie. Lui Miriam îi plăcea felul în care întindea mîna după ceva : iute, precis, la țintă. Întoarse paginile cu repeziciune și-i citi un verset din sfîntul Ioan. Cum ședea așa, adîncit în jilț, citind, concentrat, cu un glas ce părea contopit cu însăși gîndirea, fata simțea că se folosește inconștient de ea, așa cum își folosește un meșter diversele unelte cînd e încordat asupra unei munci. Îi plăcea. Iar nota meditativă din glasul lui trăda năzuința de a se îndrepta către ceva, și s-ar fi spus că ea era unealta prin care se străduia să atingă țelul dorit. Miriam se lăsase pe speteaza canapelei, la depărtare de el, dar simțindu-se însuși instrumentul după care dibuia mîna lui. Și-i făcea mare plăcere.

Apoi vocea lui Paul începu să șovăie, se trezi la realitate. Și cînd ajunse la cuvintele : „Femeia, în muncile nașterii, sufere pentru că i-a venit ceasul sorocit", le sări. Miriam îl simțea că era tot mai stingherit. Și cînd binecunoscutele cuvinte fură omise, se ghemui în ea însăși. Paul continuă să citească, dar ea nu-l mai auzea. Necazul și rușinea o făceau să-și plece capul. Cu șase luni în urmă, i-ar fi citit, foarte firesc, pasajul. Acum însă,

se ridicase o stavilă în drumul lui către ea. Miriam simțea că acum încolțise cu adevărat o ostilitate între ei, ceva de care se ruşinau amîndoi.

Îşi mîncă prăjitura cu gesturi automate. Paul încerca să-şi continue expunerea, dar nu mai reuşea să regăsească nota potrivită. Curînd veni şi Edgar. Doamna Morel se dusese în vizită la prieteni. Cei trei tineri porniră spre Willey Farm.

Miriam chibzuia asupra fisurii care intervenise între ei. Paul avea nevoie de altceva. Ea nu-l mai putea satisface, şi de aceea el nu-i va mai putea da liniște. Acum se infiltrase între ei doi o permanentă pricină de ostilitate. Miriam ar fi vrut să-i demonstreze; era încredințată că ea răspundea celei mai de seamă nevoi a vieții lui. Dacă ar putea dovedi acest lucru, atît ei cît şi lui, tot restul ar merge, şi-ar pune toate speranțele în viitor.

Astfel încît, în luna mai, îl chemă la Willey Farm ca să o întîlnească pe doamna Dawes. În felul acesta, îi oferea ceva după care tînjea dînsul. Ori de cîte ori venea vorba despre Clara Dawes, îl vedea stirnit, uşor enervat. Pretindea că nu-i place. Totuşi era avid să afle cît mai multe despre ea. Foarte bine, avea să se pună singur la încercare. Miriam se gîndea că în el se dădea o luptă între dorințele spre țeluri elevate şi dorințele spre lucruri josnice, şi era încredințată că dorințele înalte vor birui. În orice caz, avea datoria să încerce. Miriam uita că noțiunile ei de „elevat" şi de „josnic" erau arbitrare.

Paul era tulburat la gîndul de a o întîlni pe Clara la Willey Farm.

Doamna Dawes venise pentru o zi întreagă. Părul ei greu, blond-cenuşiu, era adunat şi răsucit în creştetul capului. Purta o bluză albă şi o fustă de un albastru-marin : într-un anume fel, oriunde se afla ea, tot ce era în jur devenea şters şi insignifiant. Cînd se afla în bucătărie, încăperea era prea mică şi meschină. Frumoasa cameră de primire a lui Miriam, scăldată în penumbră, apărea îmbîcsită şi searbădă. Toți din familia Leivers se eclipsau ca niște lumînări stinse. Le venea destul de greu să fie la înălțime. Şi totuşi Clara era desăvîrşit de amabilă, dar indiferentă şi destul de dură.

Paul nu sosi decît după-amiază. Venise devreme. Cînd descălecă de pe bicicletă, Miriam îl văzu uitîndu-se cu nerăbdare spre casă. Ar fi fost dezamăgit dacă invitata şi-ar fi amînat vizita. Miriam ieşi să-l întîmpine, plecîndu-şi fruntea, izbită de lumina soarelui. Brînculele îşi scoteau căpşoarele purpurii din umbra verde, răcoroasă, a frunzelor. Fata stătea în prag, cu părul ei negru descoperit, bucuroasă să-l vadă.

— Clara n-a venit ? o întrebă el.

— Ba da, răspunse Miriam cu glas melodios. Citeşte.

Paul împinse bicicleta în şorpon. Îşi pusese o cravată frumoasă, de care se simţea mîndru, şi-şi asortase ciorapi la culoare.

— A venit de dimineaţă ?

— Da, îl informă Miriam, păşind alături de el. Spuneai că-mi aduci scrisoarea aceea a omului de la Liberty. Ţi-ai adus aminte ?

— Of, fir-ar să fie, am uitat ! Dar piseaz-mă pînă ţi-o aduc.

— Nu-mi place să te pisez.

— Fă-o, chiar dacă nu-ţi place. Şi e mai agreabilă ? continuă el.

— Ştii bine că eu o găsesc întotdeauna agreabilă.

Paul tăcea. Evident, noua vizitatoare era pricina pentru care venise atît de devreme astăzi. Miriam şi începu să sufere. Se îndreptară împreună spre casă. El îşi scoase clamele din manşetele pantalonilor, dar îi era prea lene să-şi perie praful de pe pantofi, în ciuda ciorapilor şi a cravatei

Clara şedea în salonul răcoros, citind. Paul îi văzu ceafa albă şi firişoarele fine de păr, scăpate din coafura montantă. Se ridică în picioare cu indiferenţă. Ca să-i dea mîna, îşi întinse tot braţul în faţă, într-un fel care părea să-l pună pe loc la distanţă şi, în acelaşi timp, să-i arunce o provocare. Paul văzu cum i se bombau sînii sub bluză şi cît de frumos i se arcuia umărul, la capătul braţului, sub voalul subţire.

— Ai ales o zi frumoasă de plimbare, îi spuse el.

— Din întîmplare.

— Da ; îmi pare bine.

Clara se așeză, fără să-i mulțumească pentru amabilitate.

— Ce ați făcut toată dimineața ? i se adresă Paul lui Miriam.

— Ei, știi, spuse Miriam tușind răgușită, Clara a venit împreună cu tata... așa că... nu-i chiar de atîta timp aici.

Clara stătea rezemată de masă, distantă. Paul îi observă mîinile mari dar îngrijite. Pielea mîinilor părea aproape grosolană, opacă, albă, acoperită cu perișori fini, aurii. Nu se sinchisea că-l vedea cercetîndu-i mîinile. Avea de gînd să-i arate dispreț. Brațul greu i se sprijinea neglijent pe masă. Își ținea buzele lipite, ca și cum se simțea ofensată, și fața îi era ușor întoarsă.

— Ai fost aseară la întrunirea de la Margaret Bonford ? îi spuse tînărul.

Miriam nu-l cunoscuse pînă acum pe acest Paul curtenitor. Clara îi aruncă o privire.

— Da.

— Dar cum asta, se minună Miriam, de unde știai ?

— Am intrat și eu pentru cîteva clipe, pînă la sosirea trenului.

Clara își răsuci din nou fața, cu dispreț.

— E o femeiușcă foarte simpatică, aprecie Paul.

— Margaret Bonford ! exclamă Clara. E mai deșteaptă decît numeroși bărbați adunați laolaltă.

— Mă rog, n-am afirmat că nu e, protestă Paul. Dar cu toate astea, e simpatică.

— Și, bineînțeles, ăsta-i singurul lucru care contează, rosti Clara nimicitor.

Paul își frecă scăfîrlia, pe jumătate nedumerit, pe jumătate iritat.

— Presupun că asta contează mai mult decît deșteptăciunea ei, care oricum n-o s-o ridice la ceruri, zise el.

— Ea nu dorește să se ridice la ceruri — cred că o interesează mai curînd partea ei dreaptă aici pe pămînt, ripostă Clara.

Vorbea de parcă Paul ar fi fost răspunzător de o frustrare a drepturilor domnișoarei Bonford.

— Bine, adăugă el, eu o găsesc un om cald și foarte drăguț... numai că-i prea fragilă. Mi-ar plăcea s-o știu la un adăpost confortabil, în liniște...

— Cîrpind ciorapii soţului, îi tăie Clara vorba cu sarcasm.

— Sînt convins că n-ar avea nimic împotrivă să cîrpească chiar şi ciorapii mei, susţinu el. Şi sînt sigur că ar face-o cu pricepere ! Tot aşa cum eu n-aş avea nimic împotrivă să-i lustruiesc pantofii, dacă mi-ar cere-o.

Dar Clara refuză să răspundă acestei ieşiri. Un timp, Paul conversă cu Miriam. Prietena ei se ţinea la distanţă.

— Ei bine, zise el în cele din urmă, mă duc să-l caut pe Edgar. E pe cîmp ?

— Cred că s-a dus să încarce nişte cărbuni. Pe urmă se întoarce direct acasă.

— Atunci mă duc să-i ies înainte.

Miriam nu îndrăznea să propună nimic cu privire la ei trei. Paul se ridică şi ieşi. Pe drum, în locul unde înflorise grozama, îl văzu pe Edgar păşind lenevos îndărătul iepei, care-şi clătina în sus şi în jos fruntea însemnată cu o stea albă, în timp ce trăgea încărcătura de cărbuni zuruitori. Cînd îşi zări prietenul, tînărul fermier se însenină. Edgar era un băiat arătos, cu ochi negri, calzi. Purta haine vechi şi cam ponosite, dar călca mîndru.

— Hello ! strigă văzîndu-l pe Paul care ieşise cu capul descoperit. Unde te duci ?

— Am ieşit în calea ta. N-am mai putut-o răbda pe „Niciodată“ [1]

Dinţii lui Edgar scînteiară într-un rîs amuzat.

— Cine-i „Niciodată“ ?

— Cucoana — doamna Dawes — i-ar fi stat mai bine să fie doamna Corb care rosteşte „Niciodată“.

Edgar rîse înveselit.

— Nu-ţi place ?

— Nu prea, răspunse Paul. Dar ţie ?

— Nu ! în răspuns răsună parcă o adîncă notă de convingere. Nu ! Edgar îşi ţuguie buzele. N-aş putea spune că e genul meu. Rămase puţin pe gînduri. Apoi : Dar de ce-i spui „Niciodată“ ?

[1] In engl. *nevermore* — referire la laitmotivul poeziei *Corbul* de E. A. Poe.

— Ei bine, replică Paul, cînd se uită la un bărbat, îl spune cu trufie : „Niciodată", și cînd se uită la propriul ei chip în oglindă, își spune cu dispreț „Niciodată", și cînd se gîndește la trecut o spune cu dezgust și cînd se gîndește la viitor o spune cu cinism.

Edgar chibzui asupra acestui mic discurs, dar nu izbuti să înțeleagă mare lucru. Apoi întrebă rîzînd :

— Crezi că urăște bărbații ?

— Ea crede asta.

— Dar tu nu crezi ?

— Nu.

— Deci nu s-a purtat drăguț cu tine ?

— Ți-o poți imagina purtîndu-se drăguț cu cineva ?

Edgar rîse iar. Descărcară împreună cărbunii în curte. Paul era foarte controlat în mișcări, știind că poate fi văzut de Clara, dacă îi venea să se uite pe fereastră. Dar Clara nu se uită. În după-mesele de sîmbătă, caii erau țesălați și curățați. Paul și Edgar se apucară împreună de această treabă, strănutînd din pricina prafului care se ridica din pielea lui Jimmy și a Floarei.

— Cunoști vreun cîntec nou, să-l pot învăța și eu ? întrebă Edgar.

Continuară cu treaba. Paul îl privea din cînd în cînd pe Edgar : cînd se apleca, i se vedea ceafa roșcovană, iar degetele care țineau peria de țesălat erau butucănoase.

— Să-ți cînt *Marry Morrison ?* sugeră tînărul.

Edgar se declară de acord. Avea o voce frumoasă de tenor și-i plăcea să învețe toate cîntecele pe care le cunoștea Paul, ca să le poată cînta în timp ce cărăușea. Paul avea o voce oarecum de bariton, dar avea o bună ureche muzicală. Oricum, cîntă în surdină, de teamă să nu-l audă Clara. Din cînd în cînd, se opreau amîndoi ca să strănute, și apoi, pe rînd, fiecare își suduia calul.

Pe Miriam o enerva felul de a fi al bărbaților. Aveau nevoie de atît de puțin ca să se amuze — pînă și Paul. Găsea anormal la el că se lăsa atît de absorbit de o muncă trivială.

Se făcuse ora ceaiului cînd isprăviră.

— Ce cîntec ați cîntat ? întrebă Miriam.

Edgar o informă. Conversația se învîrti în jurul cîntatului.

— Cunoaștem niște melodii atît de drăguțe ! îi spuse Miriam.

Doamna Dawes mînca încet și distins. Ori de cîte ori erau de față tinerii, devenea trufașă.

— Îți place cîntatul ? o întrebă Miriam.

— Cînd e de bună calitate.

Paul, desigur, roși.

— Vrei să spui cînd vocea e de prima mînă și cultivată, zise el.

— Cred că o voce trebuie să fie cultivată pentru ca muzica vocală să poată însemna ceva.

— La fel de bine ai putea cere ca glasurile oamenilor să fie cultivate pentru a le îngădui să vorbească, ripostă el. În general, oamenii cîntă pentru propria lor plăcere.

— Și, posibil, spre neplăcerea altora.

— Atunci, acei „alții" n-au decît să poarte dopuri în urechi.

Băieții rîseră. Apoi toată lumea tăcu. Paul se îmbujoră puternic și mîncă fără să scoată o vorbă.

După ceai, cînd toți bărbații, cu excepția lui Paul, se împrăștiară, doamna Leivers o întrebă pe Clara :

— Spune-mi, și acum viața ți se pare mai fericită ?

— Infinit mai fericită.

— Și ești satisfăcută ?

— Atîta timp cît mai pot păstra libertatea și independența.

— Și nu simți un gol în viața dumitale ? continuă doamna Leivers cu blîndețe.

— Am lăsat toate acestea în urmă.

Paul se simți stînjenit în tot cursul discuției. Se sculă în picioare.

— Ai să descoperi că mereu te împiedici de lucrurile pe care le-ai lăsat în urmă, îi spuse el.

Apoi se duse la grajduri. Simțea că fusese spiritual, și orgoliul lui de mascul era gîdilat. În timp ce cobora poteca pavată cu cărămizi, fluiera.

Puțin mai tîrziu, Miriam îl căută pentru a-l întreba dacă vrea să facă o plimbare cu ea și cu Clara. Porniră spre moara de pe ferma Strelley. Mergînd de-a lungul pîrîului, pe partea dinspre rîul Willey, și uitîndu-se printr-o spărtură în verdeață spre liziera pădurii, unde li-

chenii trandafirii sclipeau sub o rază tîrzie de soare, văzură îndărătul trunchiurilor şi a tufişurilor de alun un om care ducea de căpăstru, prin viroagă, un cal mare, roib. Animalul maiestuos, roşcat, părea să danseze romantic prin ceaţa verzui-aurie care se ridica deasupra apei; se pierdu apoi în umbră, ca şi cum s-ar fi destrămat în negurile trecutului, printre violetele veştede care ar fi putut înflori cîndva în calea Deidrei sau a Isoldei.

Cei trei rămaseră locului, vrăjiţi.

— Doamne, să fii un cavaler şi să stăpîneşti un castel prin părţile astea! exclamă Paul.

— Ca să ne poţi fereca în siguranţă? întrebă Clara.

— Da, împreună cu însoţitoarele voastre care cîntă şi brodează. Eu v-aş purta în lupte flamura albă cu însemne verzi şi galbene. Pe scutul meu aş grava W.S.P.U.[1] sub blazonul înfăţişînd o femeie dezlănţuită.

— N-am nici o îndoială că întotdeauna ai prefera să lupţi dumneata pentru o femeie decît s-o laşi să lupte singură pentru drepturile ei.

— Aşa aş face. O femeie cînd luptă singură, seamănă cu un cîine în faţa oglinzii, turbînd de furie la vederea propriei sale imagini.

— Şi dumneata eşti oglinda? întrebă Clara răsfrîngîndu-şi cu dispreţ buza de jos.

— Sau poate imaginea, replică Paul.

— Mi-e teamă că eşti prea deştept.

— Ei bine, în schimb te las pe dumneata să fii *bună*, ripostă el rîzînd. Fii o fecioară bună şi blîndă, iar deşteptăciunea lasă-mi-o *mie*.

Dar Clara se plictisi de trăncăneala lui. Deodată, privind-o, Paul îşi dădu seama că felul semeţ în care îşi ţinea capul trăda nefericire şi nu trufie. Inima i se înduioşă brusc de mila întregii omeniri. Se întoarse spre Miriam şi fu drăguţ cu ea, după ce pînă atunci o neglijase total. La marginea pădurii îl întîlniră pe Limb, un slăbănog oacheş de vreo patruzeci de ani, arendaşul moşiei de la Strelley, pe care o transformase în fermă de vite. Ducea cu nepăsare armăsarul de căpăstru, cu un aer obo-

[1] *Women's Social and Political Union.* (Uniunea Socială şi Politică a Femeilor.)

sit. Cei trei se opriră locului, ca să-i dea întîietate în traversarea primului pîrîu ; omul şi calul trecură sărind peste bolovani. Paul se minună că animalul atît de robust călca pe nişte copite atît de elastice, cu un nesfîrşit exces de prudenţă. Limb trecu înaintea lor.

— Domnişoară Leivers, să-i spui tatălui matale, începu Limb cu un glas curios, piţigăiat, că mînjii lui mi-au rupt gardul din fund, acu trei zile, şi-au fugit.

— Care ? întrebă Miriam cu voce tremurată.

Grandiosul armăsar răsufla puternic, legănîndu-şi crupa roşcată şi privind bănuitor, cu ochii lui mari şi minunaţi, pe sub coama care-i cădea pe capul proptit în piept.

— Vino puţin cu mine şi-o să-ţi arăt, o chemă Limb.

Omul şi armăsarul trecură înainte. Cînd simţi apa, calul dansă în lături, speriat, scuturîndu-şi pintenii albi.

— Fără giumbuşlucuri ! îl mustră omul cu afecţiune.

Traversă cu salturi mărunte pe malul celălalt, apoi intră în cel de-al doilea pîrîu, împroşcînd apa în jur. Clara, păşind într-un soi de îmbufnată uitare de sine, privea calul, jumătate fascinată, jumătate dispreţuitoare. Limb se opri şi arătă spre un gărduleţ de sub sălcii.

— Uite colo, se vede locul pe unde au trecut. Oamenii mei i-au gonit de trei ori.

— Da, răspunse Miriam, roşind de parcă ea ar fi fost vinovată.

— Veniţi înăuntru ? întrebă omul.

— Nu, mulţumim, ne-ar plăcea să ne ducem la iaz.

— Bine, cum poftiţi.

Calul necheza uşor, de bucurie că se afla atît de aproape de casă.

— E vesel că s-a înapoiat, comentă Clara care se arăta foarte interesată de animal.

— Da, azi a făcut un drum lung, nu glumă.

Intrară pe o poartă şi, din clădirea mare a fermei, văzură ieşind şi apropiindu-se de ei o femeie scundă, negricioasă, vioaie, de vreo treizeci şi cinci de ani. Părul îi era brăzdat de şuviţe cărunte, ochii întunecaţi aveau o privire sălbatică. Mergea ţinîndu-şi mîinile la spate. Fratele ei se îndreptă spre dînsa. Cînd dădu cu ochii de

femeie, armăsarul necheză din nou. Femeia veni mai aproape, plină de însufleţire.

— Te-ai întors, băiete ! se adresă plină de tandreţe calului şi nu omului.

Impunătorul animal se agită înclinîndu-şi capul în piept. Ea îi vîrî pe furiş în bot mărul galben, zbîrcit, pe care-l ascundea la spate, şi apoi îl sărută lîngă ochi. Calul scoase un tumultuos oftat de fericire. Femeia îi înconjurase capul cu braţele şi-l lipise de pieptul ei.

— E splendid ! îi spuse Miriam.

Domnişoara Limb ridică privirile. Ochii ei negri priveau drept spre Paul.

— O, bună seara, domnişoară Leivers, spuse ea. Nu te-am mai văzut de secole.

Miriam îi prezentă prietenii ei.

— Calul dumneavoastră e un exemplar superb, i se adresă Clara.

— Aşa e ! încuviinţă domnişoara Limb şi-l sărută din nou. Şi tandru ca un bărbat.

— Aş spune că-i mai tandru decît mulţi bărbaţi, observă Clara.

— E un băiat drăguţ ! strigă femeia sărutînd din nou calul.

Clara, fermecată de animalul maiestuos, se apropie de el şi-i mîngîie grumazul.

— E foarte blînd, spuse domnişoara Limb. Nu găsiţi că aşa sînt de obicei fiinţele cu adevărat mari ?

— E o splendoare ! exclamă Clara.

Voia să i se uite în ochi. Voia ca armăsarul să o privească.

— Păcat, că nu poate vorbi, urmă ea.

— O, dar se exprimă... numai că nu prin cuvinte, răspunse cealaltă femeie.

Fratele ei porni cu calul de căpăstru.

— Nu vreţi să intraţi ? Veniţi înăuntru, domnule... n-am reţinut numele.

— Morel, repetă Miriam. Nu, n-o să intrăm, am vrea să mergem la iazul morii.

— Da, da, duceţi-vă. Pescuiţi, domnule Morel ?

— Nu, răspunse Paul.

— Altfel aţi putea veni aici la pescuit oricînd vă face plăcere, stărui domnişoara Limb. Săptămîni în şir aproape că nu vedem suflet de om pe aici ; v-aş fi recunoscătoare să veniţi.

— Ce peşti are iazul ? întrebă el.

Străbătură grădina din faţa casei, trecură peste stăvilar, şi urcară malul abrupt al iazului, adăpostit în umbră, cu cele două insuliţe împădurite. Paul mergea alături de domnişoara Limb.

— Mi-ar plăcea să înot aici, spuse el.

— Vă rog. Veniţi oricînd vă face plăcere. Fratele meu ar fi încîntat să stea de vorbă cu dumneavoastră. Pare atît de taciturn pentru că nu are pe nimeni cu care să schimbe o vorbă. Veniţi să înotaţi.

Clara se apropie de ei.

— E destul de adînc, şi ce limpezime ! exclamă ea.

— Da, încuviinţă domnişoara Limb.

— Înoţi ? o întrebă Paul pe Clara. Domnişoara Limb tocmai îmi spunea că am putea veni aici oricînd ne face plăcere.

— Dar să ştiţi că pe aici se învîrtesc muncitorii de la fermă, specifică domnişoara Limb.

Mai stătură cîteva minute de vorbă, apoi urcară dealul îmbrăcat în vegetaţie sălbatică, lăsînd jos, pe mal, femeia aceea ciudată, singuratică, cu priviri rătăcite.

Coasta dealului se cocea în lumina asfinţitului. Potopit de o verdeaţă stufoasă, luxuriantă, dealul fusese invadat de iepuri. Cei trei urcau în tăcere. Apoi Paul vorbi :

— Femeia asta mă face să mă simt ştînjenit.

— Te referi la domnişoara Limb ? întrebă Miriam. Aşa-i.

— Da' ce-i cu ea ? S-a ţicnit de atîta singurătate ?

— Da, răspunse Miriam. Nu duce felul de viaţă de care ar fi avut ea nevoie. E o cruzime că trebuie să trăiască îngropată aici. Într-adevăr, ar trebui să mă duc mai des pe la ea. Dar... mă deprimă. Îmi inspiră milă... da, dar mă şi sîcîie.

— Bănuiesc că ar avea nevoie de un bărbat, izbucni subit Clara.

Ceilalţi rămaseră tăcuţi cîteva clipe.

— Da, din pricina singurătăţii s-a smintit.

Clara nu răspunse şi continuă să urce. Mergea cu capul plecat, cu braţele atîrnîndu-i moi, îndepărtînd din cale, cu piciorul, ciulinii uscaţi şi smocurile de iarbă. Trupul ei frumos părea nu să meargă, ci să plutească în sus, pe deal. Paul se simţi străbătut de un val cald. Curiozitatea îi fusese stîrnită. Poate că viaţa fusese crudă şi cu femeia aceasta. Uită de Miriam, care urca pe lîngă el, vorbindu-i. Fata, văzînd că nu-i răspunde, îi aruncă o privire. Ochii lui erau aţintiţi asupra Clarei.

— Continuă să-ţi pară dezagreabilă ? întrebă ea.

Paul nu-şi dădea seama că întrebarea venise pe neaşteptate. Se integra perfect în gîndurile lui.

— Se petrece ceva cu ea, răspunse.

— Da, încuviinţă Miriam.

Pe creastă, descoperiră o poiană sălbatică, ascunsă văzului, străjuită pe două laturi de pădure şi împrejmuită în rest de mărăciniş şi tufe de soc. Printre tufişurile dese se aflau spărturile pe unde ar fi putut trece vitele, dacă s-ar fi găsit vite pe acolo. Iarba era moale şi catifelată, tocită şi răvăşită de iepuri. Poiana părea sălbăticită, năpădită de fire groase şi înalte de ciuboţica-cucului, care nu fuseseră cosite nicicînd. Mănunchiuri de flori perene răsăreau pretutindeni printre tufele de bălării firoase şi foioase. Ai fi zis că te afli într-o radă ticsită de nave înalte, fantomatice.

— Ah ! exclamă Miriam şi se uită la Paul cu ochi negri, dilataţi.

Băiatul zîmbi. Pe amîndoi îi fermeca poiana spuzită de flori. Clara, la oarecare distanţă de ei, privea melancolic firele de ciuboţica-cucului. Paul şi Miriam stăteau foarte aproape unul de celălalt vorbind în şoaptă.

Paul se lăsă într-un genunchi, rupînd cu gesturi repezi cele mai frumoase flori, întinzîndu-se cu neastîmpăr de la un smoc la altul, vorbind tot timpul în şoaptă. Miriam culegea florile drăgăstos, zăbovind asupra lor. Întotdeauna îl găsea pe Paul prea repezit şi o irita precizia lui aproape ştiinţifică. Şi totuşi buclele lui Paul erau mai frumoase decît ale ei. Lui Paul florile îi erau dragi ca şi cum ar fi fost ale lui şi ar fi avut un drept asupra lor. Miriam le nutrea un soi de reverenţă : deţineau ceva ce ea nu putea avea.

Florile erau proaspete și dulci. Paul ar fi vrut să le bea. În timp ce le aduna, le mînca pistilele mici, galbene. Clara continua să se plimbe, nemîngîiată. Îndreptîndu-se spre ea, Paul îi spuse:

— De ce nu culegi cîteva flori?

— Nu cred că florile trebuie culese. Arată mai bine cînd cresc pe tulpinile lor.

— Dar nu ți-ar place să ai cîteva?

— Îmi place mai mult să fie lăsate în pace.

— Nu cred.

— Nu vreau cadavre de flori în jurul meu.

— Asta-i o idee convențională, artificială. Florile nu mor mai repede în apă decît pe rădăcinile lor. Și apoi arată frumos într-o vază — sînt plăcute. Cadavru se numește numai ceea ce arată a cadavru.

— Chiar dacă e sau nu?

— Pentru mine floarea nu e. O floare moartă nu-i un cadavru de floare.

Clara nu răspunse pe moment.

— Și chiar de-ar fi așa, ce drept ai să le smulgi? întrebă după un timp.

— Pentru că îmi plac, și le doresc — și sînt atît de multe.

— Și asta-i de ajuns?

— Da. De ce nu? Sînt sigur că ar răspîndi o mireasmă plăcută în camera dumitale din Nottingham.

— Și aș avea plăcerea să le privesc murind.

— Dar... n-are nici o importanță dacă mor.

După aceste cuvinte o părăsi și se încovoie din nou peste puzderiile de flori învălmășite, care stropeau poiana ca niște bulgărași de spumă, pali și luminoși. Miriam se apropie. Clara îngenunchease și aspira mireasma de ciuboțica-cucului.

— Cred că dacă le tratezi cu dragoste, nu le faci nici un rău. Felul cum le culegi contează, spuse Miriam.

— Ei, făcu el. Le culegi pentru că le dorești, și asta-i tot.

Le arătă buchetul.

Miriam tăcea. Paul mai adăugă cîteva flori.

— Ia uitați-vă la astea! continuă el, vînjoase și grase ca niște copăcei sau ca niște țînci cu picioare durdulii.

Pălăria Clarei zăcea în iarbă, puțin mai încolo. Rămăsese îngenuncheată, cu trunchiul înclinat înainte, ca să miroasă florile. Cînd îi privi gîtul, Paul fu săgetat de un junghi ascuțit, atît era de frumos, deși în clipa aceea nu se înălța semeț. Sînii i se legănau ușor sub bluză. Curba arcuită a spatelui era armonioasă și puternică; nu purta corset. Deodată, fără voie, Paul presără un pumn de flori peste părul și peste gîtul ei, rostind :

Cenușă la cenușă, țărînă la țărînă,
De nu te vrea Domnul, te ia Dracu de mînă.

Florile reci îi înfiorară carnea. Se uită în sus la el, cu ochi cenușii, aproape jalnici, speriați, întrebîndu-se ce are de gînd. Florile îi lunecară pe obraji și Clara închise ochii.

Brusc, așa cum sta aplecat peste ea, Paul se simți buimăcit.

— Am crezut că dorești înmormîntarea florilor, îi spuse intimidat.

Clara rîse ciudat și se ridică în picioare, culegîndu-și firele de ciuboțica-cucului din păr. Apoi își luă pălăria și și-o fixă cu ace. O floare îi rămăsese încîlcită în păr. Paul o văzu, dar nu vru să-i spună. Adună florile pe care le împrăștiase peste ea. Clopoțeii de la marginea pădurii inundaseră poiana ca o revărsare de ape, dar acum începuseră să se ofilească. Clara se duse drept la ei. Paul veni după ea. Îi plăcea clopoțeii.

— Ia privește-i cum au dat buzna afară din pădure !

Clara se întoarse spre el cu o undă de căldură și de gratitudine.

— Da, îi răspunse zîmbind.

Paul simți că-i zvîcnește sîngele.

— Mă poartă gîndul la sălbaticii care trăiesc în inima pădurilor, cît de înspăimîntați ar fi dacă ar da vreodată piept cu spațiile deschise.

— Crezi că și clopoțeii s-au înspăimîntat ? întrebă Clara.

— Mă întreb care dintre bătrînele lor triburi s-o fi speriat mai tare — cel care a izbucnit din întunecimea codrilor răspîndindu-se peste tot acest spațiu de lumină,

sau cei care venind dinspre zarea deschisă au păşit sfios în pădure ?

— Cred că aceştia din urmă.

— Da. Dumneata te simţi o făptură a orizonturilor deschise, încercînd să-şi croiască drum prin beznă, nu-i aşa ?

— Cum aş putea să ştiu ! răspunse ea ciudat.

Discuţia sfîrşi aici.

Seara împresura pămîntul. În vale se adunaseră umbrele. O pată minusculă de lumină mai dăinuia peste drum, la ferma Crossleigh Bark. Peste coamele dealurilor plutea un nimb străveziu. Miriam se apropie încetişor, cu faţa îngropată în buchetul ei mare, lăbărţat, picioarele înfundîndu-i-se pînă la gleznă în spuma risipită a florilor. Îndărătul ei, contururile copacilor se dizolvau în mase de întuneric.

— Ne întoarcem ? întrebă ea.

Cei trei porniră pe drumul de înapoiere. Păstrau tăcere. În timp ce coborau cărarea, puteau vedea drept în faţa lor luminile fermei ; pe coasta dealului din faţă se aşternea o dungă neagră, presărată cu luminiţe, sus, acolo unde satul de mineri atingea cerul.

— A fost frumos, nu-i aşa ? întrebă Paul.

Miriam scoase un murmur de aprobare. Clara tăcu.

— Nu găseşti ? stărui Paul.

Dar femeia păşea cu capul sus, încăpăţînîndu-se să nu răspundă. După felul în care se mişca, de parcă nu s-ar fi sinchisit de nimic, tînărul îşi putea da seama că, de fapt, Clara sufere.

Cam pe atunci, Paul îşi duse mama la Lincoln. Doamna Morel era la fel de însufleţită şi de entuziastă ca întotdeauna, dar stînd în faţa ei, în compartiment, băiatul o găsi tare firavă. O clipă, avu senzaţia că parcă se evapora de lîngă el. Şi atunci vru s-o prindă, s-o ţină locului. Simţea nevoia s-o apuce, s-o reţină cu mîna lui.

Se apropiară de oraş. Amîndoi stăteau la fereastră, ca să vadă catedrala.

— Uite-o colo, mamă ! strigă el.

Văzură impunătoarea catedrală înălţîndu-şi creştetul peste cîmpie.

— Ah ! exclamă doamna Morel. Va să zică asta e !

Paul se uită din nou la mama lui. Ochii ei albaștri contemplau calm catedrala. Părea să fie iarăși departe de el. Ceva din veșnicia de repaus a măreței catedrale, ce se profila albastră și nobilă pe cer, se reflecta și în mama lui ; ceva ce ținea parcă de fatalitate. Ceva ce *era*. Ceva ce nu putea el să modifice, cu toată voința-i tinerească. Se uită la fața ei, cu pielea încă proaspătă, roză și pufoasă, dar în colțurile ochilor i se răsfirase laba gîștei, pleoapele îi erau ușor căzute, buzele încrețite de dezamăgire ; și pe chipul ei plutea acea răsfrîngere de eternitate, de parcă în sfîrșit își cunoscuse soarta. Paul se luptă împotriva impresiei, cu toată vigoarea sufletului său.

— Uite, mamă, uite-o cum domină orașul ! Gîndește-te, sînt străzi întregi dedesubt. Pare mai măreață decît tot orașul la un loc.

— Așa și este ! exclamă mama, prinzînd din nou viață.

Dar o văzu așezîndu-se și privind întruna pe fereastră, la catedrală, cu chipul și ochii încremeniți, reflectînd parcă implacabilitatea vieții. Și cutele din jurul ochilor, și gura strînsă cu atîta îndărătnicie, îl făcură să simtă că-și pierde mințile.

Luară un prînz pe care ea îl socoti mult prea costisitor.

— Să nu-ți închipui că-mi place, spunea în timp ce-și savura cotletul. *Nu*-mi place, sincer. Și cînd te gîndești numai cîți bani irosești !

— Nu te mai sinchisi de banii mei, o domoli Paul. Uiți că sînt un tip care și-a scos drăguța în oraș.

Îi cumpără niște violete albastre.

— Potolește-te, domnule ! porunci mama. Cum pot eu face față ?

— N-ai de făcut nici o față. Stai liniștită.

Și, în mijlocul Străzii Mari, îi înfipse florile în pardesiu.

— Flori, unei babe ca mine ? pufni ea.

— Uite ce-i, vreau ca lumea să ne ia drept niște granguri. Așa că trebuie să arăți tip-top.

— Îți trag o chelfăneală ! rîse ea.

— Păşeşte ţanţoş! comandă Paul. Umflă-te în pene ca un păun!

Le trebui un ceas ca să străbată de la un capăt la celălalt strada. Se opriră la Glory Hole, se opriră în faţă la Stone Bow, se opriră pretutindeni, extaziindu-se. La un moment dat se apropie de ei un bărbat, îşi scoase pălăria şi se înclină în faţa doamnei Morel.

— Îmi daţi voie să vă arăt oraşul, doamnă?

— Nu, mulţumesc, mă conduce fiul meu.

Paul se înfurie pe ea că nu răspunsese cu mai multă demnitate.

— Ia scuteşte-mă! strigă ea. Ha! Asta-i templul evreiesc. Îţi aduci aminte de predica aceea, Paul?

Urcă anevoie dealul catedralei. Pe moment, Paul nu-şi dădea seama, apoi, deodată, observă că nu mai putea vorbi. O duse într-o cîrciumă, unde se odihni un pic.

— Nu-i nimic, îl linişti ea. Inima mea a cam îmbătrînit; era de aşteptat.

Paul nu răspunse, dar se uită fix la ea. Îşi simţea din nou inima zdrobită. Îi venea să urle, îi venea să arunce şi să facă ţăndări lucrurile din jur, de furie.

Porniră din nou, încet de tot. Şi fiecare pas era ca o piatră pe sufletul lui. Avea impresia că-i plesneşte inima. În cele din urmă, ajunseră în vîrf. Doamna Morel rămase ca vrăjită, privind la poarta castelului, la frontonul catedralei. Aproape că uitase de dînsa.

— E mai frumos decît mi-am închipuit că poate fi! exclamă ea.

Dar Paul ura totul. O urma pretutindeni, dus pe gînduri.

Intrară împreună în catedrală şi asistară la o mică slujbă. Doamna Morel era intimidată.

— Bănuiesc că e mereu deschisă, pentru toată lumea? îl întrebă ea.

— Da. Doar nu ţi-ai închipuit cumva că ar fi putut avea nerușinarea să ne trimită înapoi!

— Mă rog, sînt sigură că ar fi făcut-o dacă ţi-ar fi auzit limbajul.

În timpul slujbei, chipul ei păru din nou să se lumineze de bucurie şi pace. Şi în tot acest timp, Paul simţea nevoia să urle, să spargă şi să plîngă.

Mai tîrziu, cînd stăteau rezemați de parapet privind în jos panorama orașului, el se pomeni deodată vorbind :

— De ce nu poate avea omul o mamă *tînără* ? La ce servește bătrînețea ?

— Ei, rîse ea, o mamă n-are cum să evite bătrînețea.

— Și de ce n-am fost eu primul tău fiu ? Uite, vezi, se zice că fiii mai mici au mai multe avantaje, dar în schimb cei mai mari au mamă tînără. Ar fi trebuit ca eu să fiu primul tău născut.

— N-a depins de mine, protestă ea. Dacă stai să te gîndești, și tu ești în aceeași măsură de vină.

Paul se întoarse spre ea, alb la față, cu ochii scăpărînd de mînie.

— De ce ai îmbătrînit ? strigă el turbat de neputință. De ce nu poți merge ? De ce nu poți colinda cu mine prin diverse locuri ?

— Pe vremuri aș fi putut urca dealul ăsta mult mai iute decît tine.

— Și la ce-mi folosește asta *mie* ? țipă el izbind cu pumnul în zid. Apoi începu să se tînguie. E foarte urît din partea ta să fii bolnavă. Pe scurt, e...

— Bolnavă ! îl întrerupse ea. Am cam îmbătrînit și tu trebuie să te împaci cu gîndul, asta-i tot.

Rămaseră tăcuți. Era tot ce puteau face. La ora ceaiului, se înveseliră din nou. Pe cînd hoinăreau pe lîngă Brayford, privind vapoarele, Paul îi povesti despre Clara. Maică-sa îi puse nenumărate întrebări.

— Și atunci cu cine locuiește ?

— Cu mama ei, la Bluebell Hill.

— Și le ajunge ca să se întrețină ?

— Nu prea cred. Mi se pare că se ocupă cu croșetăria.

— Și în ce constă farmecul ei, fiule ?

— Nu știu dacă-i vorba de farmec, mamă. Dar e drăguță. Și pare onestă, știi — fără rafinamente, nici un pic.

— Dar e mult mai în vîrstă decît tine !

— Are treizeci de ani, și eu merg pe douăzeci și trei.

— Încă nu mi-ai spus ce-ți place la ea.

— Pentru că nu știu — are un fel de a se purta sfidător... un aer furios.

Doamna Morel chibzui. Ar fi fost bucuroasă ca fiul ei să se îndrăgostească acum de o femeie care ar putea fi...

nici ea nu știa ce. Dar era atît de schimbăcios, se înfuria atît de repede și apoi devenea iar melancolic. Ar fi dorit să cunoască o femeie drăguță... Nu știa nici ea singură ce-ar fi dorit, lăsa totul în voia soartei. Oricum, nu-i era ostilă Clarei.

Annie urma să se mărite. Leonard plecase să lucreze la Birmingham. O dată, cînd venise acasă la sfîrșitul săptămînii, doamna Morel îi spusese :

— Nu prea arăți bine, băiete.

— Nu știu, răspunsese el. Mă simt nu știu cum, într-un fel, sau mai bine zis, în nici un fel, ma.

Îi zicea „ma" în felul lui strengăresc.

— Ești sigur că locuința-i bună ?

— Da... da. Numai că-ți vine nu știu cum cînd trebuie să-ți torni singur ceaiul — și nimeni nu te bombănc cînd îl verși în farfuricară și-l sorbi de acolo. În felu' ăsta îșl pierde din gust.

Doamna Morel rîse.

— Și asta te amărăște ?

— Nu știu. Vreau să mă însor, declară el, răsucindu-și degetele și privindu-și vîrfurile ghetelor.

Urmă o tăcere.

— Dar parcă ziceai că mai aștepți un an, exclamă doamna Morel.

— Da, așa ziceam, replică el îndărătnic.

Doamna Morel rămase iar pe gînduri.

— Știi, începu ea, Annie e cam risipitoare. N-a strîns mai mult de unsprezece lire. Și știu, băiete, că tu nu prea ai avut noroc.

Leonard roși, pînă-n vîrful urechilor.

— Am treișpatru de lire, afirmă el.

— Nu-i prea mult.

Băiatul nu răspunse nimic, ci continuă să-și răsucească degetele.

— Și mai știi, urmă doamna Morel, eu n-am nimic...

— N-am nevoie, ma ! strigă el, roșu ca un rac, suferind, și, totodată, plin de dojană.

— Știu, băiete, știu. Numai că aș fi dorit să fi avut ceva. Dacă scazi cinci lire pentru nuntă și altele — îți rămîn douășnouă. Nu-ți slujesc la mare lucru.

Leonard își răsucea într-una degetele, neputincios, încăpățînat, fără să ridice ochii.

— Dar vrei cu adevărat să te însori ? întrebă mama. Simți tu c-așa-i bine ?

Îi aruncă o căutătură directă, cu ochii lui albaștri.

— Da, sună răspunsul.

— Atunci, spuse ea, trebuie să facem cu toții tot ce putem.

Cînd își ridică din nou privirile spre ea, ochii îi erau plini de lacrimi.

— Nu vreau ca Annie să se zbată de la început în greutăți, rosti el luptîndu-se cu sine.

— Ascultă-mă, băiete, începu mama, tu ești un om dîrz, ai o slujbă cinstită. Dacă un bărbat ar fi avut *nevoie* de mine, m-aș fi măritat cu el numai pe simbria din ultima săptămînă. Poate că lui Annie o să-i pară cam greu s-o pornească de la sărăcie. Așa sînt fetele tinere. Visează la căminele frumoase pe care-și închipuie ele c-o să le aibă. Eu una am avut la început mobilă scumpă. Dar nu asta-i totul.

Și nunta avu loc curînd după această discuție. Arthur veni în permisie, superb în uniforma lui. Annie arăta foarte drăguță, într-o rochie de un cenușiu ca gușa porumbelului, pe care putea apoi s-o poarte duminicile. Morel îi spunea că-i o proastă că se mărită și se purta rece cu ginerele. Doamna Morel își pusese panglicuțe albe la bonetă și niște garnituri albe la bluză, iar cei doi fii o tachinau pentru că-și închipuia că-i impunătoare. Leonard se arăta bine dispus și cordial și se simțea un dobitoc sinistru. Paul nu putea înțelege de ce voia Annie să se mărite. Ținea mult la soră-sa, și ea îl îndrăgea deopotrivă. Cu toate acestea, nădăjduia, într-un chip mai curînd lugubru, că lucrurile aveau să iasă bine. Arthur era frumos de-ți lua ochii în uniforma lui stacojie cu galben, și știa foarte bine acest lucru, dar în sinea lui se rușina de uniformă. Annie vărsă potop de lacrimi la bucătărie, pentru că se despărțea de maică-sa. Doamna Morel plînse și ea un pic, apoi o bătu pe spate, consolînd-o :

— Nu plînge, fetițo, o să fie bun cu tine.

Morel izbi din picior și-i spuse că era idioată să se bage de bunăvoie la jug. Leonard arăta palid și istovit. Doamna Morel cuvîntă :

— Ți-o încredințez, băiete, și te țin răspunzător de ea.

— Fii pe pace, răspunse el pe jumătate frînt sub povara atîtor încercări.

Și totul se isprăvi.

Cînd Morel și Arthur se duseră la culcare, Paul rămase de vorbă cu maică-sa, așa cum făcea adeseori.

— Nu te supără că s-a măritat, nu-i așa, mamă ?

— Nu mă supără că s-a măritat... dar... mi se pare ciudat că a plecat de lîngă mine. Aproape mă doare că a preferat să plece cu Leonard. Uite așa sînt mamele... știu că-i o prostie.

— Și acuma ai să suferi din pricina ei ?

— Cînd mă gîndesc la ziua nunții mele, începu ea, nu pot decît să sper că viața ei va fi altfel decît a mea.

— Dar ai încredere în Leonard că o să se poarte frumos ?

— Da, da. Lumea spune că nu-i destul de bun pentru ea. Dar eu zic că dacă un om e *onest*, așa cum e băiatul ăsta, și o fată ține la el — atunci o să iasă bine. E tot așa de bun ca și ea.

— Așadar n-ai nimic împotrivă ?

— N-aș fi îngăduit niciodată fetei mele să se mărite cu un om pe care nu l-aș fi simțit că-i onest din cap pînă-n picioare. Și totuși, acum c-a plecat, mi-a lăsat un gol.

Erau amîndoi triști și ar fi vrut-o înapoi. Lui Paul i se păru că maică-sa arăta tare singuratică în bluza ei nouă, din mătase neagră cu garnituri albe.

— Oricum, mamă, eu n-o să mă însor niciodată, declară el.

— Da, toți băieții spun asta, fiule. Încă n-ai întîlnit pe cine trebuie. Mai așteaptă tu un an sau doi, și-om vedea.

— Dar n-am să mă însor, mamă. Am să stau cu tine și-o să ne luăm o servitoare.

— Ei, băiete, ușor de spus ! Las' că vedem noi cînd vine vremea.

— Care vreme ? Am aproape douăzeci și trei de ani.

— Da, tu nu eşti omul care să se însoare de tînăr. Dar peste vreo trei ani...

— O să fiu cu tine, aşa ca acum

— O să vedem, băieţaş, o să vedem.

— Doar nu doreşti să mă însor ?

— Nu mi-ar plăcea să te ştiu ducîndu-ţi viaţa fără să ai alături pe cineva care să-ţi poarte de grijă şi să... nu !

— Şi crezi c-ar trebui să mă însor ?

— Mai devreme sau mai tîrziu, orice bărbat trebuie s-o facă.

— Dar ai prefera să fie mai tîrziu.

— Ar fi greu pentru mine... chiar foarte greu. Ştii cum se spune :

Un fiu îţi este fiu, pîn'se căpătuieşte.
Dar fiica ţi-este fiică, atîta cît trăieşte.

— Şi crezi că aş putea lăsa vreo femeie să mă rupă de tine ?

— Ei, doar n-ai să-i ceri să se mărite şi cu maică-ta, zîmbi doamna Morel.

— O să facă ce-o să creadă ; dar nu va avea voie să se amestece între noi doi.

— N-o să se amestece — pînă o să pună zdravăn mîna pe tine. Pe urmă ai să vezi tu.

— N-o să văd niciodată. Atîta timp cît te am pe tine, nu mă-nsor, nu mă-nsor, şi pace !

— Dar nu mi-ar plăcea să te las fără nimeni alături, fiule, strigă ea.

— N-ai să mă laşi deloc. Cîţi ani ai ? Cincizeci şi trei ! Ai să trăieşti ca nimica pînă la şaptezeci şi cinci. Ei poftim, atunci o să fiu un grăsan de patruzeci şi patru de ani. Şi-o să mă însor c-o „persoană stătută". Vezi !

Maică-sa rîse.

— Du-te la culcare, îl îndemnă. Du-te la culcare !

— Şi-o să avem o căsuţă drăguţă, numai tu cu mine şi c-o servitoare, şi-o să fie grozav ! Poate că eu o să mă îmbogăţesc de pe urma picturii.

— Du-te şi te culcă !

— Şi-atunci o să ai o trăsură cu un ponei. Te vezi... o mică regina Victoria plimbîndu-te de jur împrejurul proprietăţilor ?

— Îţi spun să te duci la culcare, repetă ea rîzînd.

O sărută şi se duse. Planurile lui de viitor erau mereu aceleaşi.

Doamna Morel rămase dusă pe gînduri — se gîndea la fiica ei, la Paul, la Arthur. O rodea c-o pierde pe Annie. Ei erau o familie foarte legată. Şi simţea că acum *trebuie* să trăiască, să fie împreună cu copiii ei. Viaţa i se îmbogăţise atît de mult ! Paul avea nevoie de ea, la fel şi Arthur.

Arthur nici nu-şi dădea seama cît de profund se ataşase de maică-sa. El era omul trăirilor de moment, nu fusese încă niciodată nevoit să se descopere pe sine. Armata îi disciplinase trupul, dar nu şi sufletul. Avea o sănătate de fier şi era foarte frumos. Părul negru, viguros, îi stătea lipit de ţeasta micuţă. Nasul lui avea ceva copilăresc, ochii albastru-închis o privire de fetişcană. Dar gura, cu buze pline şi roşii, era virilă sub mustaţa castanie, iar maxilarul puternic. Avea gura tatălui său ; numai nasul şi ochii aminteau de familia maică-sii — oameni puri, cu principii. Doamna Morel era îngrijorată de soarta lui. Odată ce îmbrăcase uniforma era în siguranţă. Dar pînă unde ? Armata nu-i făcuse cine ştie ce bine. Nu se putea învăţa cu autoritatea ofiţerilor mărunţi. Detesta să li se supună de parc-ar fi fost o vită, dar avea prea multă minte ca să zvîrle din copite. Aşa încît, se străduia să scoată maximum dintr-un minimum. Ştia să cînte, era băiat de viaţă ; adeseori dădea de belea, dar era vorba de încurcături din acelea bărbăteşti, care se trec lesne cu vederea. Aşa că petrecea cît îi putea pielea, în timp ce respectul de sine era pus sub obroc. Avea încredere că obrazul lui frumos şi silueta atrăgătoare, rafinamentul, educaţia solidă pe care o primise, aveau să-i dobîndească tot ce-şi dorea, şi nu se înşelase. Totuşi, îl muncea un neastîmpăr. S-ar fi zis că-l macină ceva pe dinăuntru. Nu era niciodată liniştit, niciodată sigur. Faţă de maică-sa se arăta mai curînd umil. Pe Paul îl admira, îl iubea şi vag îl disprefuia.

Doamna Morel avea o mică sumă pe care i-o lăsase moştenire tatăl ei, şi hotărî să-şi răscumpere feciorul din armată. Arthur era nebun de fericire. Se simţea acum ca un şcolar în vacanţă.

Îi plăcuse întotdeauna Beatrice Vyld, şi acum, în timpul permisiei, reluă legătura cu ea. Fata se înzdrăvenise şi plesnea de sănătate. Cei doi tineri făceau adeseori plimbări lungi, Arthur ţinînd-o de braţ într-o manieră soldăţească, rigidă. Ea îl acompania la pian, cînd cînta. Arthur îşi descopcia atunci gulerul tunicii, obrajii i se împurpurau, ochii îi străluceau, şi cînta cu o vibrantă voce de tenor. După aceea, se aşezau împreună pe canapea. El părea să se umfle în pene — iar ea era conştientă de pieptul lui vînjos, de coapsele care se modelau sub pantalonii strîmţi.

Cînd vorbea cu ea, lui Arthur îi plăcea s-o dea pe argou. Uneori fumau împreună. Citeodată, Beatrice trăgea doar cîteva fumuri din ţigara lui.

— Ioc, o opri el într-o seară cînd întinse mîna să-i ia ţigara. Să nu te prind ! Dacă vrei, îţi dau fumul printr-o sărutare.

— Vreau un fum, nu o sărutare.

— Bun, ai să tragi şi un fum odată cu sărutul.

— Vreau să trag din ţigara ta, strigă ea, dînd să i-o înşface dintre buze.

Arthur şedea cu umărul lipit de ea. Fata era iute ca fulgerul. Abia de putu să se ferească.

— Îţi dau fumul într-o sărutare.

— Eşti un pisălog, Arty Morel, spuse ea lăsîndu-se pe spate.

— Vrei o sărutare cu fum ?

Soldatul se aplecă peste ea, zîmbind. Faţa lui era foarte aproape de a ei.

— Să n-o faci ! răspunse Beatrice întorcîndu-şi capul.

Arthur trase adînc din ţigară, îşi ţuguie buzele şi le lipi de ale ei. Mustaţa castanie, tunsă scurt, îi stătea în sus, ţepoasă ca o perie. Fata se uită la buzele roşii, pungite, şi-i smulse brusc ţigara dintre degete, zbughind-o de pe canapea. Arthur, ajungînd-o dintr-un salt, îi scoase pieptenele din coc. Ea se răsuci şi zvîrli cu ţigara în el. Băiatul prinse ţigara, o vîrî din nou în gură şi se aşeză.

— Netrebnicule ! strigă ea. Dă-mi pieptenele !

Se temea că părul, aranjat special pentru el, avea să i se despletească. Își ținea cocul cu mîinile. Arthur ascunsese pieptenele între genunchi.

— Nu-l am !

În timp ce vorbea, îl umfla rîsul și țigara îi tremura între buze.

— Mincinosule ! strigă fata.

— Să nu mă scol de aici, se jură el rizînd, arătîndu-i mîinile.

— Diavol neobrăzat ! exclamă Beatrice repezindu-se la el și scotocind după pieptenele pe care băiatul îl vîrîse între pulpe. În timp ce se hîrjonea cu dînsul, trăgîndu-l de genunchii netezi, prinși în pantalonii strîmți, Arthur rîdea, pînă cînd se lăsă pe spate, scuturat de hohote. Țigara îi căzu din gură, gata să-l frigă pe gît. Sub pielița obrajilor ușor pîrliți de soare, năvăli sîngele ; și continuă să rîdă pînă cînd ochii albaștri i se împăienjeniră, pînă cînd i se umflă beregata, aproape să se sufoce. Atunci se ridică. Beatrice își înfigea pieptenele în păr.

— M-ai gîdilat, Beat, îi spuse cu o voce lipicioasă.

Mîna ei albă se repezi ca un fulger și-i pălmui fața. Arthur tresări, zgîindu-se la ea. Stăteau față-n față, privindu-se fix. Încet, obrajii fetei fură cuprinși de roșeață, își plecă întîi ochii, apoi capul. El se așeză, îmbufnat. Beatrice intră în spălător, ca să-și aranjeze părul. Acolo, pe furiș, vărsă cîteva lacrimi, nici ea nu știa de ce.

Cînd se întoarse, părea strîns închistată în carapace. Dar totul nu era decît un paravan menit să mascheze focul din ea. Arthur, cu părul ciufulit, ședea morocănos pe canapea. Ea se înfundă în jilț, în fața lui ; nici unul nu scoase o vorbă. Tic-tacul ceasului spărgea tăcerea, ca niște lovituri.

— Ești o pisicuță, spuse el în cele din urmă, pe un ton oarecum de scuză.

— Ei, tu nu trebuia să fii neobrăzat.

Urmă din nou o tăcere. Arthur fluiera ca omul întărîtat, care sfidează. Deodată, Beatrice se duse la el și-l sărută.

— Iaca am făcut-o, nenorocitule ! îl ironiză.

Își înălță fața spre ea, zîmbind curios.

— Încă un sărut ! o invită.
— Să îndrăznesc ?
— Dă-i înainte ! o somă, întinzîndu-i gura.

Pe îndelete, şi cu un bizar surîs fermecător care părea să i se răspîndească în tot trupul, îşi lipi gura de gura lui. Pe dată îi simţi braţele încolăcindu-i-se în jurul trupului. Cînd sărutul lung se isprăvi, ea îşi dădu capul pe spate şi-şi lăsă degetele gingaşe să alunece pe gîtul lui, prin gulerul descheiat. Apoi închise ochii şi i se lăsă în voie, într-un sărut. Acţiona conştient, din voinţa ei. Făcea ceea ce voia să facă, şi nu avea să tragă pe nimeni la răspundere.

Paul simţea cum se transformă viaţa în jurul lui. Adolescenţa se spulberase. Acum, căminul lui devenise o casă de adulţi. Annie era femeie măritată, Arthur îşi vedea de plăcerile lui într-un chip străin familiei. Vreme îndelungată, viaţa lor se desfăşurase înăuntru, în casă, şi pe afară căutau numai distracţiile. Dar acum, pentru Annie şi pentru Arthur viaţa se desfăşura în afara căminului mamei lor. Veneau acasă doar în vacanţe, şi pentru odihnă. Aşa încît în odăi plutea un simţămînt straniu, de semipustietate, ca şi cum păsările îşi părăsiseră cuibul. Paul deveni din ce în ce mai instabil. Annie şi Arthur plecaseră. Îl muncea dorul de a-i urma. Şi totuşi, pentru el, căminul era alături de mama lui. Dar mai era ceva, ceva dinafară, ceva ce-i lipsea.

Începu să fie tot mai neliniştit. Miriam nu-l satisfăcea. Vechea lui nevoie febrilă de a se afla împreună cu ea slăbise. Uneori o întîlnea pe Clara la Nottingham, cîteodată mergea împreună cu ea la întruniri, alteori o întîlnea la Willey Farm. Dar în aceste din urmă împrejurări, situaţia era încordată. Între Paul, Clara şi Miriam se crease un triunghi de antagonisme. Faţă de Clara adopta un ton îndrăzneţ, monden, şăgalnic, foarte potrivnic lui Miriam, indiferent de cum se purtase cu ea pînă în acel moment. Puteau să fi stat împreună, în caldă intimitate ; de cum apărea Clara, toată atmosfera se destrăma şi Paul părea să fie noul-sosit.

Odată, Miriam petrecu o seară frumoasă, împreună cu el în fîn. Paul fusese la ţesălatul cailor şi, isprăvind

treaba acolo, veni s-o ajute la strinsul fînului în căpiţe. Apoi îi vorbi despre nădejdile şi disperările care-l frămîntau, şi întregul său suflet păru să se ofere, despuiat, fetei. Miriam avea senzaţia că asistă la însuşi clocotul substanţei vitale din el. Se ivi luna ; porniră alături spre casă ; s-ar fi zis că venise la ea mînat de o nevoie arzătoare, iar Miriam îl asculta, îi dăruia toată dragostea şi încrederea ei. Simţea că-i dăduse ei în păstrare tot ce era mai bun în el, şi că întreaga viaţă ea avea să vegheze asupra acestei comori. Nu, cerul nu-şi păzea stelele mai statornic şi mai veşnic decît avea să păstreze ea ce era mai bun în sufletul lui Paul Morel. Intră în casă singură, într-o stare de exaltare, fericită în evlavia ei.

Şi, a doua zi, veni Clara. Urmau să ia ceaiul pe pajiştea cu fîn. Miriam urmărea cum se topea seara în aur şi în umbre. Şi tot timpul, Paul se zbengui cu Clara. Clădea căpiţe de fîn din ce în ce mai înalte, peste care săreau. Pe Miriam n-o amuza jocul ăsta şi stătea deoparte. Edgar, Geoffrey, Maurice, Clara şi Paul săreau. Paul cîştigă, fiind cel mai suplu. Clara era aţiţată. Alerga ca o amazoană. Lui Paul îi plăcea felul hotărît în care-şi făcea vînt spre căpiţă şi sărea, aterizînd de cealaltă parte, cu sînii zvîcnind şi părul bogat despletit.

— Ai atins vîrful ! Te-ai atins ! strigă el.

— Nu-i adevărat ! izbucni tînăra întorcîndu-se către Edgar. Nu m-am atins, nu-i aşa ? N-a fost clar ?

— N-aş putea să spun, rîse Edgar.

Nici unul dintre ei nu putea spune.

— Ai atins vîrful, susţinea Paul. Te-am bătut !

— *N-am* atins.

— Limpede ca lumina zilei.

— Trage-i o palmă în numele meu, îi strigă Clara lui Edgar.

— Nu, rîse Edgar. N-am curaj. Trebuie să i-o tragi singură.

— Nimic nu poate schimba faptul că ai atins vîrful, o necăji Paul.

Era furioasă pe el. Micul ei triumf asupra acestor tineri şi copilandri se mistuise. Prinsă de joc, uitase de ea însăşi. Şi acum Paul o umilea.

— Ești odios ! exclamă.

Și din nou Paul rîse într-un fel care o tortura pe Miriam.

— Eu *știam* că n-ai să poți sări la înălțimea aceea, o zgîndări el.

Clara îi întoarse spatele. Totuși, oricine putea vedea că singura persoană pe care o asculta, sau de a cărei prezență părea conștientă, era Paul, după cum și Paul era la fel față de ea. Băieților le plăcea să asiste la bătălia dintre ei. Dar pentru Miriam era un supliciu. Îl vedea pe Paul gata să aleagă ce era mai josnic în loc de ce era mai înalt. Era în stare să-și fie necredincios lui însuși, să fie necredincios față de adevăratul, profundul Paul Morel. Exista pericolul să devină ușuratic, să alerge după plăceri, ca orice Arthur, sau ca tatăl lui. Era amar pentru Miriam să-și spună că el ar fi în stare să uite de sufletul lui, pentru această relație superficială și vulgară cu Clara. Mergea singură cu amărăciunea și cu tăcerea ei, pe cînd ceilalți doi se alăturau, iar Paul se distra.

Și după aceea, el nu voia să recunoască, se rușina de el însuși și se prosterna în fața lui Miriam. După care se răzvrătea din nou.

— A fi religios nu înseamnă să fii religios, spunea el. Bănuiesc că după tine și cioara e religioasă, pentru că zboară pe cer. Dar zboară numai fiindcă pe acolo e drumul ei, unde s-o fi ducînd, și nu pentru că ar fi în căutarea eternității.

Dar Miriam știa că în toate trebuie să fii religios și să-l simți pe Dumnezeu — indiferent care Dumnezeu — prezent în toate.

— Nu cred că Dumnezeu cunoaște prea multe despre el însuși, striga Paul. Dumnezeu nu *cunoaște* ceea ce există, el *este* ceea ce există. Sînt convins că nu-i capabil de emoții.

Lui Miriam i se părea că Paul pledează pentru un Dumnezeu al lui, și aceasta întrucît voia o anumită viață a lui și plăcerile lui. Urmă o luptă lungă între ei. Îi era necredincios chiar de față cu ea ; pe urmă se rușina ; pe urmă se căia ; pe urmă o ura ; și pe urmă lua totul de la început. Și așa întruna.

Miriam îl făcea să se sfîrtece în adîncurile sufletului. Era mereu aceeași : tristă, contemplativă, o idolatră. Iar dînsul o făcea să sufere. Jumătate din timp se necăjea din pricina ei, jumătate din timp o ura. Ea simboliza conștiința lui ; și, într-un fel, Paul simțea că are o conștiință care-i depășește puterile de îndurare. Nu putea s-o părăsească, pentru că, într-o măsură, ea deținea ce era mai bun în el. Și nu putea să rămînă cu ea, pentru că nu deținea și restul, care însemna trei sferturi din ființa lui. Așa încît se biciuia singur pînă ajungea la carne vie.

Cînd Miriam împlini douăzeci și unu de ani, Paul îi scrise o scrisoare care-i putea fi adresată numai ei.

„Lasă-mă să-ți vorbesc această ultimă oară, despre vechea, despre istovita noastră iubire. Și ea s-a schimbat, nu-i așa ? Spune, nu-i așa că a murit trupul acestei iubiri și ți-a lăsat doar sufletul ei invulnerabil ? Vezi tu, eu îți pot dărui o iubire spirituală, aceea pe care ți-am dăruit-o în tot acest lung, lung răstimp ; dar nu și pasiune trupească. Știi, tu ești o călugăriță. Și ți-am dat ceea ce-aș fi dăruit unei călugărițe preacucernice — m-am purtat asemenea unui călugăr evlavios față de o călugăriță evlavioasă. Desigur că tu prețuiești aceasta. Și totuși regreți — ba nu, ai regretat — iubirea cealaltă. În relațiile noastre trupul nu are ce căuta. Cu tine nu comunic prin simțuri, ci prin spirit. De asta nu ne putem iubi în înțelesul comun. Afecțiunea noastră nu este dintre acelea pe care le întîlnești la tot pasul. Și totuși sîntem muritori de rînd, și a trăi unul alături de celălalt ar fi cumplit, deoarece cu tine nu pot fi carnal și, știi tu, a vieții de-a pururi mai presus de această stare a muritorului de rînd ar însemna s-o pierzi cu totul. Dacă oamenii se căsătoresc, ei trebuie să trăiască împreună ca două făpturi care se îndrăgesc, și nu ca două suflete, ceea ce înseamnă că pot fi oameni de rînd unul față de celălalt fără să se simtă stingheriți. Așa simt eu lucrurile.

Ar trebui oare să-ți trimit această scrisoare... mă îndoiesc. Și totuși... e mai bine să înțelegi. *Au revoir*".

Miriam citi scrisoarea de două ori, după aceea o sigilă în plic. Un an mai tîrziu rupse sigiliul, ca să i-o arate mamei ei.

„Tu ești o călugăriță... tu ești o călugăriță.“ Cuvintele o tăiau în inimă, iarăși și iarăși. Nimic din ce-i spusese vreodată nu se împlîntase în ea atît de adînc, și atît de neîndurător, ca o rană mortală.

Îi răspunse la două zile după petrecere :

„Legătura noastră ar fi fost foarte frumoasă, dacă n-ar fi existat undeva o mică greșeală. Să fi fost greșeala mea ?“

Aproape imediat, el îi răspunse din Nottingham, trimițîndu-i în același timp un volumaș cu catrenele lui Omar Khayyam.

„Mă bucur că mi-ai răspuns, ești atît de calmă și de naturală încît mă faci să mă rușinez. Ce fanfaron sînt ! Adeseori nu izbutim să ne înțelegem unul pe celălalt. Dar în lucrurile fundamentale, cred că vom fi de-a pururi împreună.

Trebuie să-ți mulțumesc pentru înțelegerea pe care o acorzi picturilor și desenelor mele. Multe dintre schițele mele îți sînt dedicate. Aștept cu înfrigurare criticile tale, care, spre rușinea și gloria mea, sînt întotdeauna foarte elogioase. Asta e o glumă drăguță. *Au revoir.*“

Acesta a fost sfîrșitul primei faze a iubirii lui Paul. Avea acum douăzeci și trei de ani și cu toate că era încă virgin, instinctul sexual pe care Miriam i-l sublimase atîta amar de vreme devenise extrem de puternic. Adeseori, în timp ce sta de vorbă cu Clara, îl inunda acea congestionare și pulsație năvalnică a sîngelui, acea ciudată concentrare în piept, ca și cum ar fi fost ceva viu acolo, un alt eu, sau un nou centru de conștiință care-l prevestea că, mai devreme sau mai tîrziu, va trebui să se îndrepte către o femeie ori alta. Dar el îi aparținea lui Miriam. Convingerea ei în această privință era atît de imuabilă, încît Paul îi îngăduia anumite drepturi asupră-i.

X

CLARA

Cînd împlini douăzeci şi trei de ani, Paul trimise la expoziţia de iarnă de la Castelul Nottingham un tablou înfăţişînd un peisaj. Domnişoara Jordan îi purta foarte mult interes şi îl invitase la ea acasă unde cunoscuse alţi artişti. Ambiţia începea să crească în el.

Într-o dimineaţă, tocmai cînd se spăla, sosi factorul poştal. Deodată o auzi pe maică-sa scoţînd un chiot de bucurie. Alergă în bucătărie şi o găsi în picioare pe covoraşul din faţa sobei, fluturînd în mînă o scrisoare şi strigînd „Urraaa!" de parcă-şi pierduse minţile. Paul fu şocat şi speriat.

— Mamă, ce este ? întrebă.

Se repezi la el, îl strînse o clipă în braţe, apoi flutură iar scrisoarea strigînd :

— Ura, băiete ! Ştiam că dăm noi lovitura !

Paul se sperie de ea — de femeia aceasta micuţă, severă, cu părul cărunt, care fusese cuprinsă de asemenea acces de frenezie. Poştaşul veni îndărăt în fugă, temîndu-se că s-a întîmplat ceva. Îi văzură şapca ţuguiată apărînd pe deasupra perdelei scurte. Doamna Morel alergă la uşă.

— Fred, tabloul lui Paul a luat premiul întîi şi a fost vîndut cu douăzeci de guinee.

— Pe cuvîntul meu, asta e ceva ! se minună tînărul poştaş pe care-l cunoscuseră de mic copil.

— Şi l-a cumpărat maiorul Moreton ! strigă ea.

— Asta o fi fiind cineva, nu-i aşa, doamnă Morel ? întrebă factorul cu ochi albaştri, scînteietori.

Era bucuros că adusese o scrisoare cu veşti atît de fericite. Doamna Morel intră iar în casă şi se aşeză, tremurînd. Paul se temea că poate maică-sa nu citise bine scrisoarea şi că pînă la urmă ar putea avea o dezamăgire. O parcurse atent o dată, de două ori. Da, se convinse că era adevărat. Apoi se aşeză, cu inima bătînd să-i spargă pieptul.

— Mamă ! exclamă el.

— Nu ţi-am spus *eu* că dăm lovitura ? zise mama pretinzînd că nu plînge.

Paul luă ceainicul de pe foc şi amestecă ceaiul.

— Da' nu te-ai gîndit la asta, mamă... începu el s-o provoace.

— Nu, fiule... chiar la atîta nu m-am gîndit... dar mă aşteptam la mult.

— Dar nu chiar la atîta, stărui el.

— Nu... nu... dar ştiam eu c-o să izbîndim.

Îşi recăpătă stăpînirea de sine, cel puţin în aparenţă. Paul şedea cu cămaşa descheiată, care-i dezgolea gîtul tînăr ca de fată, cu prosopul în mînă, cu părul ud şi ciufulit.

— Douăzeci de guinee, mamă ! Exact cît îţi trebuie ca să-l răscumperi pe Arthur. Acum nu mai ai nevoie să împrumuţi nimic. Îţi ajunge exact.

— Nu pot să iau totul, zău aşa !

— De ce ?

— Pentru că nu se poate.

— Bine, atunci tu iei douăsprezece, şi eu păstrez opt.

Se ciondăniră cum să-şi împartă cele douăzeci de guinee. Doamna Morel nu voia să accepte decît cele cinci lire care-i lipseau la sumă. Paul nici nu voia să audă. Aşa încît, tot ciorovăindu-se, biruiră încordarea emoţiei.

Seara, Morel sosi acasă de la mină, spunînd :

— Mi-au spus că Paul a luat premiu întîi pe tabloul lui şi că l-a vîndut lordului Henry Bentley pe cinzeci de lire.

— Doamne, ce mai baliverne născocesc oamenii !

— Ha ! am zis eu că sigur că-i scorneală. Da' ziceau că tu i-ai spus lui Fred Hodgkinson.

— Cum aveam să-i îndrug eu asemenea gogoşi ?

— Ha ! încuviinţă minerul.

Cu toate astea era dezamăgit.

— E adevărat că a luat premiul întîi, începu doamna Morel.

Minerul se lăsă greoi în jilțul lui.

— A luat, șmecherul ! exclamă el.

Își pironi privirile drept în față.

— Cît despre cincizeci de lire — ce aiureală ! Păstră tăcerea cîteva clipe. Maiorul Moreton l-a cumpărat pe douăzeci de guinee, asta e adevărat.

— Două j' de guinee ! Nu mai spune ! exclamă Morel.

—Da, și merita atîta.

— Sigur, asta nu pun la îndoială. Da' două j' de guinee p-un petic de pictură pe care-l dă gata într-un ceas or două !

Îi pierise graiul de atîta îngîmfare pe seama lui fiu-su. Doamna Morel pufni pe nări ca și cum n-ar fi fost cine știe ce scofală.

— Și cînd pune mîna pe bani ? întrebă minerul.

— Asta n-aș putea să-ți spun. Cînd tabloul va fi trimis la domiciliul cumpărătorului, probabil.

Urmă un răgaz de tăcere. Morel, în loc să mănînce, se uita fix la zaharniță. Brațul lui negru, cu mîna bătătorită de muncă, zăcea pe masă. Nevastă-sa se făcea a nu observa că-și freacă ochii cu dosul palmei și nici dîrele apărute în praful de cărbune care-i mînjea fața.

— Da, și feciorul celălalt ar fi făcut treabă tot așa de bună, dacă nu l-ar fi omorît, rosti el încet.

Gîndul la William o împunse pe doamna Morel ca un vîrf de cuțit. O făcu să simtă că e obosită și că ar avea nevoie de odihnă.

Paul era invitat la cină la domnul Jordan. Cînd se întoarse, îi spuse :

— Mamă, aș avea nevoie de un costum de seară.

— Da, mă gîndeam eu c-o să ai nevoie. Se bucura. Tăcu o clipă sau două. Este costumul ăla a lui William, urmă ea. Știu că l-a costat patru lire și zece și nu l-a purtat decît de trei ori.

— Ți-ar plăcea să-l port eu, mamă ?

— Da, cred că ți-ar veni bine, cel puțin haina. Pantalonii trebuie scurtați.

Paul se duse sus și îmbrăcă surtucul și vesta. Cînd coborî, arăta ciudat, într-o cămașă de flanelă cu guler moale și cu o haină și vestă de seară. Îi erau cam largi.

— Croitorul ți le poate ajusta, îl asigură ea netezindu-i umărul. E o stofă frumoasă. Nu-mi venea niciodată să-l las pe taică-tu să poarte pantalonii, și acum mă bucur că nu l-am lăsat.

Și cînd își trecu dosul palmei peste reverele de mătase, gîndul o purtă la fiul ei mai mare. Dar fiul din fața ei era viu în hainele celuilalt. Își lăsă mîna pe spinarea lui, ca să-l simtă. Era viu și era al ei. Celălalt era mort.

Paul ieși de multe ori la cină, în oraș, îmbrăcat în costumul de seară care-i aparținuse lui William. De fiecare dată, mamei lui îi creștea inima de mîndrie și bucurie. Băiatul se lansase. Butonii pe care ea și copiii îi cumpărașeră pentru William, erau acum înfipți în pieptarul lui; purta una din cămășile de seară ale lui William. Avea o siluetă elegantă și un chip cu trăsături aspre, dar cu o expresie caldă și plăcută. Nu arăta propriu-zis a gentleman, dar doamna Morel găsea că arată a bărbat.

Îi povestea tot ce se întîmplase pe unde fusese, tot ce se discutase. Și ea avea impresia că se află acolo, de față. Paul murea de dorința să o prezinte acestor prieteni noi, care luau cina la ora șapte treizeci precis.

— Vezi-ți de treabă! protestă ea. Ce-i interesează pe ei să mă cunoască?

— Îi interesează, striga băiatul indignat. Dacă vor să mă cunoască pe mine — și așa pretind ei — atunci îi interesezi și tu, pentru că ești tot atît de deșteaptă pe cît sînt și eu.

— Vezi-ți de treabă, copilule, rîdea ea.

Dar începu să-și mai cruțe mîinile. Îi deveniseră noduroase de atîta muncă, pielea era lustruită de apa fierbinte, încheieturile umflate. Începu să și le ferească de sodă. Îi părea rău după mîinile ei de odinioară — atît de mici și delicate. Și cînd Annie stărui să-și facă niște bluze mai elegante, potrivite cu vîrsta ei, se supuse. Ba merse chiar pînă acolo încît acceptă un rulou de catifea neagră pe păr. După aceea pufni în felul ei sarcastic și se declară convinsă că arată ca o sperietoare de ciori.

Paul o asigură însă că arată ca o *lady*, în aceeași măsură ca și doamna maior Moreton, ba chiar mult, mult mai drăguță. Familia prospera. Numai Morel rămînea neschimbat, sau, mai curînd, decădea încetul cu încetul.

Paul și mama lui purtau acum lungi discuții despre viață. Religia căzuse pe planul al doilea. El dăduse deoparte toate crezurile care-l stînjeneau, curățase terenul și, mai mult sau mai puțin, ajunsese la miezul de stîncă al credinței, anume că binele și răul le simți în tine, și că trebuie să ai răbdare de a-ți descoperi treptat Dumnezeul. Acum, viața i se părea mai interesantă.

— Știi, îi spunea el mamei sale, nu vreau să fac parte din clasa burgheziei înstărite. Îmi plac mai mult oamenii mei de jos. Eu aparțin oamenilor de jos.

— Dar dacă ți-ar spune altcineva lucrul ăsta, băiete, te-ai simți jignit. Știi bine că acum te consideri deopotrivă cu orice gentleman.

— Prin mine însumi, dar nu prin clasa, educația sau manierele mele. Prin mine însumi, așa sînt.

— Foarte bine, atunci de ce vorbești despre oamenii de jos ?

— Pentru că deosebirile dintre indivizi nu țin de clasă, ci de ei înșiși. De la burghezie extragi ideile, iar de la cei de jos — însăși seva vitală, căldura. Pe ei îi simți că urăsc și iubesc.

— Astea toate-s foarte frumoase, băiete, dar atunci de ce nu te însoțești cu ortacii lui taică-tu ?

— Ăștia-s altfel.

— Deloc. Sînt oameni de jos. La urma urmei, dintre oamenii de jos, cu cine ai tu acum de-a face ? Doar cu acei care gîndesc și fac schimburi de păreri, asemenea burgheziei. Restul nu te interesează.

— Dar... e vorba de vitalitate...

— Nu cred că poți găsi o fărîmă de vitalitate în plus la Miriam decît la oricare fată cultivată... să spunem la domnișoara Moreton. *Tu* afișezi snobism de clasă.

Dorea sincer ca el să se cațere în mijlocul burgheziei, ceea ce nu i se părea foarte greu de înfăptuit. Și mai dorea ca pînă la urmă să se însoare cu o *„lady."*

Începu să lupte împotriva neastîmpărului și neliniștii lui. Tot mai menținea legătura cu Miriam, nu putea nici

să se descătușeze total de ea și nici să se încătușeze printr-o logodnă. Și această nehotărîre părea să-l secătuiască de vlagă. Pe de altă parte, maică-sa îi bănuia o slăbiciune, nerecunoscută, pentru Clara, și cum aceasta era femeie măritată, ar fi preferat să-l știe îndrăgostit de una dintre fetele de condiție mai bună. Dar Paul era neghiob, și ar fi refuzat să iubească sau chiar să admire prea mult o fată, numai pe criteriul că-i era superioară ca rang social.

— Băiatul meu, pledă maică-sa, cu toată deșteptăciunea ta, cu toate că ai rupt cu tot ce-i învechit și că ți-ai luat viața în mîini, nu s-ar putea spune că ești prea fericit.

— Ce înseamnă fericirea ? strigă el. Pentru mine nu înseamnă nimic. Ce ar trebui să *fac* eu ca să fiu fericit ?

Întrebarea bruscă o tulbură.

— Asta trebuie s-o știi tu, copile. Dar dacă ai întîlni o femeie *bună*, care te-ar *face* fericit — și te-ai gîndi să-ți statornicești viața — în momentul în care ai dispune de mijloace — încît să poți lucra fără toată această frămîntare — ar fi mult mai bine pentru tine.

Paul se încruntă. Mama lui tăia în carnea vie a rănii provocate de Miriam. Își dădu la o parte de pe frunte șuvițele ciufulite, ochii îi scînteiau plini de ardoare și suferință.

— Iei lucrurile prea ușor, mamă, strigă. Asta-i întreaga concepție de viață a unei femei : calm sufletesc și confort fizic. Iar eu disprețuiesc toate astea.

— Nu zău ? îl ironiză maică-sa. Și ți se pare că nemulțumirea ta e de esență divină ?

— Da. Dar nu mă sinchisesc de divinitatea ei. Afurisită fie, însă, fericirea, așa cum o concepi tu. Atîta timp cît duci o viață plină, nu are importanță dacă e fericită sau nu. Mi-e teamă că fericirea pe care o vezi tu, m-ar plictisi de moarte.

— Nu s-ar spune că ai făcut vreo încercare s-o guști. Deodată, toată furia ei înăbușită țîșni la suprafață. Fericirea are mare importanță. Și tu ar *trebui* să fii fericit. Cum aș putea suporta eu ideea că viața ta nu va fi fericită !

— Viața ta a fost destul de amărită, mater. Dar nu s-a soldat cu nimic mai rău decît a celor care au dus o viață mai fericită. Consider c-ai realizat tot ce trebuia realizat. Și eu sînt la fel. N-o duc eu destul de bine ?

— Nu, băiete. Te zbați... te zbați... și suferi. Atîta cît îmi pot eu da seama, asta-i tot ce faci.

— De ce nu, draga mea ? îți spun că este cea mai bună...

— Nu este. Și un om *trebuie* să fie fericit, *trebuie*.

Doamna Morel tremura violent. Adeseori aveau loc conflicte de acest fel între ea și fiu, conflicte în care i se părea că luptă pentru însăși viața acestuia, împotriva voinței lui de a muri. Paul o cuprinse în brațe. Era bolnavă și-i stîrnea milă.

— N-are nici o importanță, mititico, murmură el. Atîta timp cît nu simți că viața-i josnicie și mizerie, restul nu mai are nici o importanță, fericire sau nefericire.

Mama-l strînse la piept.

— Dar vreau ca tu să fii fericit, rosti patetic.

— Ei, drăguțo, spune mai bine că vrei să-mi trăiesc viața.

Doamna Morel simți că-i sfîșie inima. Știa că în felul acesta Paul n-o să trăiască. Avea acea dureroasă indiferență față de sine însuși, față de suferințele lui, de viața lui, care-i o formă de sinucidere lentă. Aproape că o zdrobea. O ura pe Miriam cu toată patima firii ei dîrze pentru că subminase fericirea fiului ei. Că Miriam o făcuse fără voie, nu avea nici o importanță pentru doamna Morel. Era opera lui Miriam, și o ura. Dorea din toată inima să-l vadă îndrăgostit de o fată care să i se potrivească — o fată puternică și cultivată. Dar Paul nu s-ar fi uitat la nici o fată superioară ca poziție socială. Se părea că-i place doamna Dawes. În orice caz, ăsta era un sentiment sănătos. Mama se ruga și se ruga pentru el, să nu-și irosească viața. Pentru asta se ruga — nu pentru sufletul lui, nu ca s-o apuce pe calea cea dreaptă, ci ca să nu se irosească. Și în vreme ce băiatul dormea, ea stătea ceasuri întregi gîndindu-se și rugîndu-se pentru el. Imperceptibil, Paul se rupea de Miriam, fără să-și dea măcar seama că o face.

Arthur părăsi armata ca să se însoare. Copilul se născu la șase luni după nuntă. Doamna Morel îi găsi o slujbă la firma unde mai lucrase, cu douăzeci și unu de șilingi pe săptămînă. Cu ajutorul mamei lui Beatrice, îi mobilă o căsuță de două camere. Se prinsese în laț. Oricît se zbătea și zvîrlea din picioare, era priponit. Un timp fu mînios, se arătă îmbufnat față de tînăra lui soție, îndrăgostită de el; aproape că se înfuria cînd copilașul, care era plăpînd, țipa sau îl necăjea. Ore întregi o bombănea pe maică-sa. Ea îi răspundea doar atît:

— Ei bine, băiete, ți-ai făcut-o cu mîna ta, și acum nu-ți rămîne decît să scoți maximum cu putință din situația existentă.

Și după un timp, răbufni curajul din el. Se apucă serios de muncă, își luă răspunderile în serios, acceptă gîndul că aparținea soției și copilului său, și scoase maximum cu putință din situația existentă. Nu fusese niciodată prea adînc integrat în familia Morel. Acum se desprinse cu totul.

Lunile se scurgeau cu încetineală. Datorită cunoștinței cu Clara, Paul pătrunsese mai mult sau mai puțin în cercurile socialiștilor, sufragetelor, unitariștilor din Nottingham. Într-o zi, un prieten din Bestwood, al lui și al Clarei, îi ceru să-i transmită un mesaj doamnei Dawes. Seara, se duse la Bluebell Hill, străbătînd piața Sneinton. Găsi casa pe o stradă sordidă, pavată cu pietre de granit și avînd drept trotuare niște lespezi albastre, șănțuite. Ușa de intrare se înălța pe o treaptă, deasupra acestui pavaj rudimentar, pe care pașii trecătorilor hîrșîiau și bocăneau. Vopseaua cafenie de pe ușă era atît de veche, încît printre scorojeli apărea lemnul gol. Paul rămase pe trotuar și bătu în ușă. Se auzi un pas greoi înăuntru, apoi o femeie voinică, trupeșă, de vreo șaizeci de ani, se înalță deasupra lui. De pe trotuar, Paul privi în sus spre ea. Avea o față severă.

Îl pofti în camera de primire, care dădea direct în stradă. Era o încăpere mică, îmbîcsită, moartă, încărcată cu mobilier de mahon și niște sinistre copii mărite, desenate în cărbune, după fotografiile celor răposați. Doamna Radford îl lăsă singur. Era masivă, aproape marțială. O

clipă mai tîrziu, apăru Clara. Cînd dădu cu ochii de el, roşi puternic, iar Paul se fîstîci. S-ar fi zis că nu-i plăcea să fie descoperită în condiţiile ei de viaţă de acasă.

— Îmi spuneam că nu se poate să fie vocea ta, spuse ea.

Îl scoase din salonul mausoleu, invitîndu-l în bucătărie.

Şi bucătăria era mică şi întunecoasă, dar înecată în dantele albe, croşetate. Mama se aşeză din nou lîngă bufet, şi începu să depene fîşii dintr-o vastă ţesătură dantelată. Un maldăr de fire scămoşate şi încîlcite zăcea în dreapta ei, un morman de fîşii înguste de dantelă în stînga, în vreme ce în faţa ei se înălţa un munte de croşetărie, îngrăbădit pe scoarţa de la gura sobei. Fire creţe de bumbac se prizăreau printre kilometrii de dantelă, se răspîndeau pe apărătoarea de foc şi pe sobă. Paul nu cuteza să înainteze, de teamă să nu calce pe nămeţii albi.

Pe masă se afla o vîrtelniţă pentru înfăşurat dantela, un teanc de cartoane pe care se înfăşura, o cutiuţă de ace, iar pe canapea, un vraf de dantelă desfăşurată.

Încăperea plutea toată în dantelă ; era întuneric şi cald, încît zăpada aceasta albă şi pufoasă apărea cu atît mai distinctă.

— Dacă vrei să intri, nu trebuie să te sinchiseşti de lucrul nostru. Ştiu că sîntem împotmolite. Dar ia loc.

Clara, foarte încurcată, îi oferi un scaun la perete, în faţa maldărelor albe. Apoi se aşeză şi ea pe canapea, ruşinată.

— Vrei să bei o sticlă de bere neagră ? întrebă doamna Radford. Clara, dă-i o sticlă de bere neagră.

Paul protestă, dar doamna Radford stărui.

— După cum arăţi, cred că nu ţi-ar strica deloc. N-ai niciodată mai multă culoare în obraji ?

— Am pielea groasă şi nu se străvede sîngele de sub ea, răspunse băiatul.

Clara, ruşinată şi supărată, îi aduse o sticlă de bere şi un pahar. Paul îşi turnă puţin din lichidul negru.

— În sănătatea dumneavoastră, spuse el ridicînd paharul.

— Mulţumesc, răspunse doamna Radford.

Bău o înghiţitură.

— Şi poţi să-ţi aprinzi o ţigară, atîta timp cît n-ai de gînd să dai foc casei.

— Mulţumesc.

— Nu, n-ai de ce să-mi mulţumeşti. M-ar bucura să mai simt puţin miros de ţigară în casa asta. O casă locuită numai de femei e la fel de moartă ca un cămin fără foc, după părerea mea. Eu nu-s păianjen ca să am nevoie de un colţişor numai al meu. Mie-mi place să fie un bărbat în casă, măcar ca să ai la cine te burzului.

Clara începu să lucreze. Vîrtelniţa se rotea cu un zumzăit domol ; dantela albă luneca printre degetele ei, înfăşurîndu-se pe carton. Un ghem era gata ; tăie fişia şi prinse cu un ac capătul pe dantela înfăşurată. După aceea, aşeză un nou cartonaş. Paul o urmărea. Stătea dreaptă şi impozantă. Gîtul şi braţele îi erau descoperite. Sîngele îi pulsa încă în lobii urechilor ; îşi înclina capul, copleşită de umilinţa ei. Faţa îi era concentrată asupra lucrului. Pe sub dantela albă, braţele-i apăreau sidefii şi pline de viaţă ; mîinile ei mari, îngrijite, lucrau cu gesturi echilibrate, de parcă nimic n-ar fi putut să le zorească. Paul, fără să-şi dea seama, o urmărea tot timpul. Îi privea linia arcuită dintre gît şi umăr, cînd îşi înclina capul. Îi privea rotogolul de păr cînepiu ; îi privea braţele strălucitoare, în continuă acţiune.

— Clara mi-a povestit cîte ceva despre dumneata, spuse mama. Lucrezi la Jordan, nu-i aşa ?

Toate astea în timp ce depăna fără întrerupere dantela.

— Da.

— A, bine, mi-l amintesc pe Thomas Jordan cînd se ţinea de mine să-i dau o guriţă.

— Zău ? rîse Paul. Şi-o căpăta ?

— Uneori da, uneori nu. Mai ales în ultima vreme. Pentru că-i tipul de bărbat care trăncăneşte şi te bagă-n belea, aşa-i sau aşa era.

— Eu găsesc că-i foarte la locul lui, afirmă Paul.

— Da ? Bine, mă bucur s-o aud.

Doamna Radford pironea asupra lui o privire fermă. Avea un aer hotărît, care lui Paul îi plăcea. Faţa-i era cam fleşcăită, dar ochii te priveau calm, şi emana din ea un soi de vigoare care te împiedica să o socoteşti bătrînă.

Zbîrciturile şi obrajii căzuţi erau un simplu anacronism. Avea vlaga şi sîngele rece al unei femei în floarea tinereţii. Continua să depene dantela, cu mişcări lente şi demne. Banda nesfîrşită i se căţăra întruna în poală; mormanul imens de dantelă zăcea pe jos, lîngă ea. Braţele ei erau frumos modelate, dar lucioase şi gălbui ca fildeşul vechi. Nu aveau acel reflex cald care-o făcea pe Clara atît de fascinantă pentru el.

— Şi te-ai ţinut cu Miriam Leivers ? întrebă mama.

— Mă rog... începu el.

— Da, e o fată drăguţă. E foarte drăguţă, da-i puţin cam prea de pe altă lume, ca să fie pe gustul meu.

— Cam aşa e, încuviinţă el.

— Asta n-o să fie mulţumită pînă n-o să-i crească aripi ca să se poată ridica deasupra capetelor tuturor, spuse bătrîna.

Clara îi curmă vorba, iar Paul îi transmise mesajul care-l adusese aici. Fata îi vorbea umil. O surprinsese în mijlocul corvezilor ei. Şi faptul de a o descoperi umilă îl făcea să simtă că încolţeşte în el speranţa.

— Îţi place să tragi la vîrtelniţă ? o întrebă.

— Ce altceva poate să facă o femeie ? răspunse ea cu amărăciune.

— E o muncă foarte exploatată ?

— Mai mult sau mai puţin. Ca toate muncile efectuate de femei. Asta-i o altă şmecherie născocită de bărbaţi, din momentul în care ne-am impus şi noi pe piaţa de producţie.

— Ei, ia mai lasă poveştile astea cu bărbaţii, se oţărî maică-sa. Dacă femeile n-ar fi nişte idioate, bărbaţii nu s-ar purta rău, eu aşa zic. N-a fost bărbat să se poarte rău cu mine şi să n-o încaseze peste bot ! Dar că bărbaţii îs soi spurcat, asta-i drept.

— Cu toate astea-s simpatici, nu-i aşa ? întrebă Paul.

— Mă rog, îs cam altfel decît femeile.

— N-ai vrea să te întorci la Jordan ? o întrebă Paul pe Clara.

— Nu prea cred.

— Ba da, ar vrea, strigă maică-sa. Ar mulţumi cerului dac-ar lua-o înapoi. Nu te potrivi la ce-ţi spune ea. Se ţine grozav de măreaţă în şa, dar mîrţoaga de sub

ea i-așa de jigărită și de lihnită că într-o bună zi o să crape în două.

Clara suferea cumplit din pricina mamei ei. Paul avea senzația că acum i se deschid ochii. Va să zică nu trebuia să ia prea „în serios" diatribele Clarei. Fata își vedea neabătută de lucru. Paul fu străbătut de un fior de bucurie la gîndul că s-ar putea să aibă nevoie de el... Părea renegată și frustrată de atîtea ! Iar brațul i se mișca mecanic, brațul acela care n-ar fi trebuit niciodată supus unui gest mecanic, și capul i se înclina peste dantelă, capul care n-ar fi trebuit să se încline niciodată. Așa cum lucra acum la vîrtelniță, părea să fi eșuat pe acest țărm, printre epavele zvîrlite de fluxul vieții. Și era trist să se simtă zvîrlită, ca și cum viața n-ar mai fi avut nevoie de ea. Nu-i de mirare că protesta.

Îl petrecu pînă la ușă. Paul se afla acum jos, în străduța meschină, privind în sus, către ea. Avea o statură și o ținută atît de impozante, încît îi amintea de Junona detronată. Și cum stătea în prag, se dădu un pas îndărăt, ferindu-se de stradă, de cei din vecinătate.

— Și ai să te duci cu doamna Hodgkisson la Hucknall ?

Îi vorbea la întîmplare, dar fără s-o slăbească din priviri. În cele din urmă, ochii ei cenușii îi întîlniră pe ai lui. În privire îi licărea o umilință mută, implorarea unei dureri captive. Paul se simți impresionat și buimăcit. O socotise trufașă și puternică.

Cînd se despărți de ea, îi veni s-o ia la fugă. Se duse la gară, mergînd ca în transă, și se pomeni acasă fără să-și fi dat măcar seama că se urnise de pe strada ei.

Avea el impresia că Susan, supraveghetoarea fetelor de la secția spirală, era pe cale să se mărite. A doua zi o întrebă :

— Ia ascultă, Susan, mi-a ajuns la urechi o șoaptă că ai de gînd să te măriți. Ce-ai de zis ?

Susan se îmbujoră pînă la rădăcina părului.

— Cine ți-a spus ?

— Nimeni. Mi-a ajuns la ureche că ai de gînd...

— Ei bine, așa e, dar nu-i nevoie să bați toba. Mai ales că aș fi preferat să n-o fac.

— Ei, Susan, doar n-o să cred una ca asta.

— Nu ? Află că poți să crezi. Aș prefera de o mie de ori să rămîn aici.

Paul era tulburat.

— De ce, Susan ?

Obrajii fetei dogoreau, ochii aruncau scîntei.

— Uite de asta !

— Și trebuie să te măriți ?

Drept răspuns se uită la el. Paul avea o candoare și o blîndețe care determinau femeile să-i acorde încredere. Înțelese.

— Ah, îmi pare rău, o mîngîie el.

Ochii Susanei se umplură de lacrimi.

— Dar ai să vezi că lucrurile or să ia o întorsătură bună. Ai să scoți și tu ce-i mai bun din căsnicie, urmă Paul dus pe gînduri.

— Ce altceva aș putea face ?

— Ai putea scoate ce-i mai rău. Încearcă și fă să fie bine.

Curînd găsi un nou prilej să-i facă o vizită Clarei.

— Ia spune-mi, o întrebă, ai vrea să te întorci la Jordan ?

Tînăra lăsă dantela din mînă, își rezemă pe masă brațele frumoase și se uită la Paul fără să răspundă. Treptat, roșeața îi cuprindea obrajii.

— De ce ? întrebă în cele din urmă.

Paul se simți stînjenit.

— Uite, pentru că Susan are de gînd să ne părăsească.

Clara continuă să împingă la vîrtelniță. Dantela albă se înfășura pe carton cu salturi mici și cu smucituri. Paul aștepta răspunsul. În cele din urmă, fără să-și ridice capul, Clara rosti cu o voce ciudat de joasă :

— Ai mai vorbit cuiva despre asta ?

— În afară de tine, n-am mai schimbat o vorbă cu nimeni.

Urmă o nouă tăcere prelungită.

— Cînd o să se dea un anunț, am să fac o ofertă.

— Ai să faci oferta înainte. Am să te înștiințez cînd e momentul.

Clara continuă să-și învîrtă mașina, fără să i se împotrivească. Fu angajată la Jordan. Cîteva dintre fetele mai vechi, Fanny printre ele, își aduceau aminte de ve-

chea ei șefic și nu păstrau o amintire plăcută. Clara fusese întotdeauna „înțepată", rezervată, afișînd aere de superioritate. Nu se amesteca niciodată cu fetele, făcîndu-le să simtă că nu-i de-a lor. Cînd prindea vreo greșeală, le anunța cu răceală și cu o politețe desăvîrșită, ceea ce pentru persoana în culpă era o insultă mai tăioasă decît ar fi însemnat o izbucnire de furie. Față de Fanny, sărmana cocoșată hipersensibilă, Clara se purtase întotdeauna cu neclintită compasiune și bunătate, ceea ce o făcea pe infirmă să verse lacrimi mult mai amare decît în urma vorbelor aspre ale celorlalte supraveghetoare.

Era în Clara ceva ce-i displăcea lui Paul, ceva ce-l șoca. Cînd se găsea în preajma ei, îi observa întotdeauna grumazul puternic, sau ceafa pe care cădeau șuvițele blonde, lungi și mătăsoase. Pielea feței și a brațelor era aurită de un puf fin, aproape imperceptibil ; dar din clipa în care-l percepu, continuă să-l vadă mereu.

După mesele, cînd Paul picta, Clara obișnuia să vină și să stea lîngă el, perfect nemișcată. Iar el îi simțea cu toți porii prezența, deși nu i se adresa, nici nu-l atingea. Chiar dacă se oprea la un metru distanță, Paul avea senzația apropierii, contactului ei. Și atunci nu mai putea picta. Își zvîrlea penelul și se întorcea spre Clara să-i vorbească.

Uneori îi lăuda lucrările ; alteori era critică și rece.

— În tabloul ăsta ești efectat, îi spunea, și cum în aprecierea ei exista o sămînță de adevăr, Paul își simțea sîngele fierbîndu-i de mînie.

Sau altădată :

— Ce părere ai de schița asta ? o întreba plin de entuziasm.

— Hm ! făcea ea cu îndoială. Nu prea îmi stîrnește interes.

— Pentru că nu o înțelegi.

— Atunci pentru ce-mi ceri părerea ?

— Pentru că am crezut c-ai s-o înțelegi.

Clara înălța din umeri disprețuitor. Îl scotea din minți. Paul turba de furie. Începea s-o ocărască și să-i lămurească pătimaș ce voise să spună în tabloul lui. Ceea ce o amuza și o stimula pe Clara. Dar niciodată n-ar fi admis că greșise.

În timpul celor zece ani cît făcuse parte din cercurile feministe, dobîndise oarecare cultură și, fiind și ea în bună parte însuflețită de pasiunea lui Miriam de a se instrui, învățase singură franceza și putea citi, cu unele opinteli, în această limbă. Se socotea drept o femeie aparte, și mai cu seamă deosebită de femeile din clasa ei. Fetele de la secția spirală proveneau toate din familii mai bune. Era o meserie care presupunea oarecare specializare și avea o oarecare distincție. Atmosfera celor două săli putea fi socotită mai rafinată. Dar Clara se arăta distantă și față de tovarășele ei de muncă.

Totuși lui Paul nu-i dezvălui nimic din toate acestea. Nu era ea femeia care să facă destăinuiri. O învăluia o aură de mister. Era atît de ascunsă, încît Paul simțea că are, probabil, multe de ascuns. Povestea ei era limpede la suprafață, dar tîlcurile adînci rămăseseră îngropate. Era tulburător. Și, uneori, o surprindea privindu-l pe sub sprîncene, scrutîndu-l pe furiș, cu o căutătură posomorîtă, ceea ce-l făcea să se foiască stînjenit. Adeseori ochii li se întîlneau. Dar de fiecare dată, privirile ei erau voalate, și nu dezvăluiau nimic. Atunci îi dăruia un zîmbet slab, indulgent. Femeia aceasta însemna o extraordinară provocare pentru Paul, prin profunda cunoaștere a vieții pe care părea să o posede, prin acele roade acumulate ale experienței, la care el nu avea acces.

Într-o zi, luă de pe măsuța ei un exemplar din *Lettres de mon Moulin*.

— Citești în franceză ? se miră Paul.

Clara privi cu indiferență în jur. Țesea un ciorap elastic din mătase verzuie, răsucind mașina spirală cu mișcări calme, echilibrate, aplecîndu-se din cînd în cînd ca să-și admire opera sau să potrivească acele. De cîte ori se înclina, ceafa ei frumoasă, cu puțulețul și șuvițele fine de păr, scînteia ca neaua pe mătasea lucioasă de culoarea lavandei. Mai roti de cîteva ori mașina și se opri.

— Ce-ai spus ? întrebă zîmbind suav.

Ochii lui Paul scăpărară în fața indiferenței ei.

— Nu știam că citești în franceză, îi repetă foarte politicos.

— Nu știai ? răspunse cu un surîs vag, sarcastic.

— Ce aere împuțite ! murmură el, destul de tare însă pentru a fi auzit.

Își înțepeni buzele, furios, și o măsură. Clara părea să disprețuiască munca mecanică pe care o făcea ; și totuși ciorapul țesut de ea era aproape fără cusur.

— Nu-ți place munca la spirală, observă Paul.

— Ei, orice muncă e muncă, răspunse ea de parcă știa tot ce se putea ști în această privință.

Băiatul se minuna de atîta răceală. Tot ce întreprindea dînsul, era pornit din ardoare. Se vede că ea era din altă plămadă.

— Ce ți-ar plăcea să faci în viață ? o întrebă.

Rîse cu indulgență și răspunse :

— E atît de improbabil că voi avea vreodată de ales, încît nu mi-am pierdut vremea nici măcar gîndindu-mă la asemenea lucru.

— Aiurea ! făcu Paul, de astă dată arborînd el atitudinea de dispreț. Spui așa numai pentru că ești prea mîndră ca să mărturisești ceea ce dorești și nu poți obține.

— Văd că mă cunoști foarte bine, îi răspunse cu răceală.

— Știu că te crezi grozavă și că trăiești sub eterna insultă de a trebui să lucrezi într-un atelier.

Era foarte furios și foarte grosolan. Ea se mulțumi să-i întoarcă spatele cu dezgust. Paul se îndepărtă fluierînd, apoi flirtă și rîse cu Hilda.

Mai tîrziu, se dojeni singur.

„De ce-oi fi fost atît de neobrăzat față de Clara ?“ Era supărat pe el însuși, dar în același timp se bucura : „Las' c-așa-i trebuie ! Plesnește de atîta trufie !“ își dădu tot el răspunsul, înfuriat.

După-masă, coborî la ea. Simțea o greutate pe inimă, și voia s-o înlăture. Se gîndi că cel mai bine ar izbuti acest lucru oferindu-i niște bomboane de șocolată.

— Ia una, o îmbie. Am cumpărat o mulțime ca să mă mai îndulcesc un pic.

Spre marea lui ușurare, Clara acceptă. Se așeză pe bancă, lîngă mașina ei, și-și răsuci o fișie de mătase în jurul degetelor. Clarei îi plăceau mișcările lui iuți, neașteptate, ca ale unui animal tînăr. În timp ce ședea gînditor, picioarele i se bălăbăneau. Pusese bomboanele pe

bancă. Clara se aplecă deasupra mașinii care țăcănea ritmic, apoi se îndoi ca să se uite la ciorapul ce atîrna dedesubt, tras de propria-i greutate. Paul își plimbă ochii de la curba frumoasă a spatelui ei, la panglicile șorțului care se încolăceau pe podea.

— Tu pari întotdeauna să aștepți ceva, începu el. Indiferent cu ce te îndeletnicești, gîndul tău nu se află acolo : aștepți — asemenea Penelopei în timp ce-și țesea pînza. Nu-și putu reține un impuls de răutate : Am să-ți spun Penelopa.

— Și ce schimbi cu asta ? întrebă ea, înlocuind cu mare atenție unul din ace.

— N-are importanță, atîta timp cît mă amuză. Dar știi, se pare că tu uiți că-ți sînt șef. Uite, abia acum îmi dau eu seama.

— Și ce vrei să spui ? întrebă ea la fel de rece.

— Vreau să spun că am dreptul să te șefesc.

— Ai vreun motiv să te plîngi de mine ?

— Ei, nu-i nevoie să fii uricioasă, izbucni enervat.

— Nu știu ce vrei, replică ea continuînd să-și vadă de treabă.

— Vreau să te porți cu mine frumos și respectuos.

— Poate vrei să-ți spun „*sir*“ ?

— Da, să-mi spui *sir*. Mi-ar plăcea.

— Atunci, *sir*, aș dori să vă duceți înapoi, sus la dumneavoastră.

Paul amuți și fața i se înnegură. Sări brusc de pe bancă.

— Ești mult prea superioară pentru orice încercare.

Se apropie de celelalte fete. Se simțea mult mai furios decît era necesar să fie. De fapt, se cam temea că face puțină paradă. Dar dacă așa avea chef, atunci n-are decît să facă ! Clara îl auzi rîzînd cu fetele din cealaltă sală într-un fel pe care-l detesta.

Seara, după plecarea fetelor, cînd trecu prin atelier, își văzu bomboanele zăcînd neatinse pe banca din fața mașinii la care lucra Clara. Le lăsă acolo. Dimineața se aflau tot în același loc, în timp ce Clara lucra. Mai tîrziu, Minie, o brunetă micuță pe care o alinta zicîndu-i Pussy, îi strigă :

— Hei, n-ai cumva vreo bomboană ?

— Îmi pare rău, Pussy, răspunse el. Am vrut să vi le ofer pe astea ; pe urmă am plecat şi am uitat de ele.

— Cred.

— Am să-ţi aduc după-amiază. Nu cred că le vrei pe astea, după ce-au zăcut aici, nu-i aşa ?

— O, nu-s prea pretenţioasă.

— Nu, nu, o opri el. S-or fi umplut de praf.

Se îndreptă spre banca pe care şedea Clara.

— Scuză-mă c-am lăsat gunoiul ăsta aici.

Clara se făcu roşie ca para focului.

Paul adună bomboanele în palmă.

— Or fi pline de praf. Ar fi trebuit să le mănînci. Mă mir că nu le-ai luat. Avusesem de gînd să-ţi spun că le poţi lua.

Zvîrli bomboanele pe fereastră, în curtea de jos. Furişă spre ea o privire scurtă. Clara se feri de ochii lui.

După-masă, aduse o altă pungă cu dulciuri.

— Vrei să iei cîteva ? spuse, oferindu-le în primul rînd Clarei. Astea sînt proaspete.

Clara luă o bomboană şi o aşeză pe bancă.

— Ia mai multe... poartă noroc.

Clara mai luă două şi le puse tot pe bancă. Apoi, încurcată, se reîntoarse la lucrul ei. Paul se duse în celălalt capăt al încăperii.

— Poftim, Pussy ! să nu fii lacomă.

— Toate astea-s numai pentru ea ? strigară celelalte fete înconjurîndu-l.

— Bineînţeles că nu.

Fetele făceau larmă în jur. Pussy se smulse dintre tovarăşele ei.

— Vino-ncoa ! strigă ea. Eu trebuie să aleg prima, nu-i aşa, Paul ?

— Fii drăguţă cu ele, îi recomandă, îndepărtîndu-se.

— Eşti o comoară ! strigară fetele.

— De zece pence, replică Paul.

Trecu pe lîngă Clara fără să-i adreseze un cuvînt. Fata simţea că cele trei bomboane cu cremă de şocolată ar arde-o dacă le-ar atinge. Trebui să-şi adune tot curajul ca să le vîre în buzunarul şorţului.

Fetele îl iubeau şi se temeau de el. Ştia să fie tare drăguţ, cînd era drăguţ, dar cînd se simţea ofensat, deve-

nea distant, se purta cu ele de parcă nu însemnau mai mult decît bobinele de aţă. Şi cînd deveneau impertinente le spunea liniştit :

— N-aţi vrea să vă vedeţi de lucru ? şi stătea în spatele lor, supraveghindu-le.

Cînd îşi sărbători împlinirea a douăzeci şi trei de ani, peste întreaga familie se abătuseră necazuri. Arthur tocmai se pregătea de însurătoare. Mama nu se simţea bine. Taică-su, bătrîn şi beteag din pricina accidentelor, fusese dat la o muncă nenorocită, murdară. Miriam constituia pentru el un etern reproş. Paul simţea că-i aparţine şi totuşi nu putea să i se dăruiască. De altminteri, familia avea nevoie de sprijinul lui material. Se simţea tras în toate direcţiile. Nu încerca nici o bucurie de ziua lui. Dimpotrivă, era amărît.

Se duse la slujbă la opt. Cei mai mulţi dintre funcţionari încă nu-şi făcuseră apariţia. Fetele începeau munca la opt şi jumătate. În timp ce-şi schimba surtucul, auzi o voce în spatele lui :

— Paul, Paul, trebuie să-ţi spun ceva !

Era Fanny, cocoşata, aflată în capul scărilor, radiind toată de bucurie pentru că deţinea un secret. Paul o privi mirat.

— Trebuie să-ţi spun ceva !

Rămase locului încurcat.

— Vino aici, îl îndemnă. Vino înainte de a începe corespondenţa.

Cobori cele şase trepte care-l despărţeau de camera ei de „finisaj", uscată şi îngustă. Fanny păşea înaintea lui : pieptarul ei negru era scurt — talia îi ajungea la subsuori — iar fusta de caşmir negru-verzui părea să atîrne foarte lungă, în timp ce cobora cu paşi largi în faţa tînărului atît de graţios. Se îndreptă spre locul ei, de la capătul mai strîmt al încăperii, lîngă fereastra care dădea spre coşuri. Paul îi urmări mîinile uscăţive şi încheieturile turtite şi roşii, în vreme ce femeia îşi mototolea nervoasă şorţul alb, întins pe banca din faţa ei. Şovăia.

— Nu cumva ţi-ai închipuit că te-am uitat ? îl întrebă cu mustrare în glas.

— De ce ?

Uitase singur că-i ziua lui.

— Auzi, „de ce ?“ întreabă „de ce !“ Ia te uită aici ! Îi arătă calendarul şi văzu că cifra 21 era înconjurată de sute de cruciuliţe negre.

— Ah, astea-s sărutări pentru ziua mea, glumi el. De unde ai ştiut ?

— Tare te mai interesează, nu-i aşa ? îl luă peste picior Fanny, care nu mai putea de fericire. Uite, aici e cîte o sărutare de la fiecare fată — în afară de Lady Clara — şi unele ţi-au trimis chiar două. Dar n-am să-ţi spun cîte cruciuliţe am pus eu.

— Las' că ştiu eu, tu eşti moartă după mine !

— Aici te înşeli ! strigă ea cu indignare. Niciodată n-aş putea fi aşa de bleagă !

Avea un glas adînc, de contralto.

— Mereu pretinzi că eşti o cochetă cu inima de piatră, rise Paul. Şi cînd colo, ştii bine că eşti la fel de sentimentală ca...

— Mai bine să fiu sentimentală decît o halcă de carne îngheţată, tună Fanny.

Paul ştia că face aluzie la Clara, şi zîmbi.

— Aşa lucruri urîte spui tu despre mine ? întrebă el amuzîndu-se.

— Nu, puişorule, nu de tine-i vorba, răspunse cocoşata cu risipă de tandreţe.

Avea treizeci şi nouă de ani.

— Nu, puişorule, urmă ea, pentru că tu nu te consideri o statuie de marmură, în vreme ce noi, toate celelalte, nu sîntem decît nişte gunoaie. Şi eu sînt om ca tine, nu-i aşa, Paul ?

Întrebarea o umplu de încîntare.

— Păi sigur, nici un om nu-i mai breaz ca altul.

— Dar şi eu îs om ca tine, nu-i aşa Paul ? stărui ea.

— Sigur că da. Şi dacă-i vorba de bunătate, eşti mai de preţ ca mine.

Fanny era aproape înspăimîntată de situaţie. Se temea să nu facă o scenă de isterie.

— M-am gîndit să vin înaintea celorlalte — acu or să spună că-s şmecheră. Închide ochii... îi ceru.

— Şi deschide gura şi aşteaptă să vezi ce-ţi pică din cer, continuă el, potrivindu-şi gestul cu vorba, în aşteptarea unei bucăţi de şocolată.

Auzi însă foşnetul şorţului şi un uşor zăngănit metalic.

— Să ştii că mă uit, o avertiză.

Deschise ochii. Fanny, cu faţa ei lunguiaţă în flăcări, cu ochii albaştri scînteietori, se uita la el. Pe banca din faţa lui, se afla o grămadă de tuburi cu vopsele de pictură. Paul îngălbeni.

— Nu, Fanny ! spuse cu răsuflarea tăiată.

— Din partea noastră a tuturora, răspunse ea în grabă.

— Nu, dar...

— Sînt ce ai tu nevoie ? întrebă femeia legănîndu-se de fericire.

— Dumnezeule ! Sînt cele mai bune din catalog.

— Dar sînt ce ai tu nevoie ? strigă ea.

— Erau trecute pe lista lucrurilor pe care o să mi le cumpăr cînd o să-mi sosească corăbiile în port.

Îşi muşcă buza. Fanny era copleşită de emoţie. Trebuia neapărat să întoarcă vorba.

— Toate fetele ardeau de nerăbdare, şi toate au contribuit cu partea lor, în afară de regina din Saba.

Regina din Saba era Clara.

— Ea n-a vrut să contribuie ? întrebă Paul.

— Nu i s-a dat prilejul, nu i-am suflat o vorbă ; doar n-aveam s-o lăsăm pe ea să dea dispoziţii în treaba asta. N-am vrut noi ca să contribuie şi dînsa.

Paul rîse. Era foarte mişcat... În cele din urmă, trebui să plece. Fanny se găsea foarte aproape de el. Deodată, îşi zvîrli braţele pe după gîtul lui şi-l sărută violent.

— Astăzi am dreptul să te sărut, spuse ea în chip de scuză. Arătai atît de palid, că mă durea inima pentru tine.

Paul o sărută şi se îndepărtă. Braţele ei erau atît de scheletice şi de jalnice încît şi pe el îl durea inima de mila ei.

În ziua aceea se întîlni cu Clara pe scări, cînd alerga să-şi spele mîinile înainte de masa de prînz.

— Ai rămas aici la masă ? exclamă Paul

Era un lucru neobişnuit pentru Clara.

— Da, şi am impresia că am înghiţit un stoc de obiecte tehnico-sanitare. *Trebuie* să ies puţin la aer că altfel am să mă simt căptuşită pe dinăuntru numai cu cauciuc vechi.

Clara rămase locului. Brusc, Paul îi sesiză intenţia.

— Te duci undeva ? o întrebă.

Urcară împreună la Castel. Cînd ieşea în oraş, Clara se îmbrăca întotdeauna foarte urît, aproape lipsit de gust ; numai cînd se afla în interior arăta foarte drăguţă. Mergea alături de Paul, cu paşi şovăielnici, încovoiată şi ţinîndu-se la distanţă de el. Îmbrăcată şleampăt, gîrbovită, arăta foarte prost. Cu greu îi putea recunoaşte trupul robust, care părea întotdeauna să vibreze de forţă latentă. Acum i se părea aproape ştearsă, aşa cum îşi împuţina statura, gîrbovindu-se pentru a se feri de ochii lumii.

Pajiştile castelului erau verzi şi fragede. În timp ce urcau cărarea povîrnită, Paul rîdea şi sporovăia, dar Clara era tăcută, ca şi cum o muncea un gînd. Nu prea aveau timp să pătrundă în interiorul clădirii masive, pătrate, care încununează stînca ripoasă. Se rezemară de parapetul de sub care zidul stîncos se precipită abrupt, pînă în parc. Dedesubt, prin grotele mărunte săpate în gresie, porumbeii se împieptoşau, uguind dulce. Departe, jos, pe bulevardul aşternut la poalele stîncii, copacii minusculi se scăldau în propriile lor lacuri de umbră, şi oameni minusculi se învălmăşeau şi se agitau dîndu-şi o grotescă importanţă.

— Ai senzaţia că i-ai putea aduna cu linguroiul ca pe nişte brotăcei şi apoi să-i joci în palmă, observă Paul.

Clara rîse, replicînd :

— Da, nu-i nevoie să mergi prea sus ca să realizezi proporţiile noastre reale. Copacii au dimensiuni mult mai importante.

— Numai în cantitate.

Îi răspunse cu un rîs cinic.

În depărtare, dincolo de bulevard, panglici subţiri de metal şerpuiau pe terasamentul de cale ferată, înţesat pe margini cu stive de lemne, pe lîngă care evoluau, fumegînd, locomotive pitice. Mai departe, şuviţa de argint a canalului se desfăşura la întîmplare printre mormane negre. Şi mai în fund, aşezările, foarte îmbulzite pe malul plat al rîului, păreau desişuri de ierburi negre, otrăvitoare, înghesuite în şiruri dense şi în straturi ticsite, întinzîndu-se pînă hăt departe, întrerupte ici-colo de plante mai zvelte, în locurile unde rîul descria un hieroglif sclipitor de-a

curmezișul cîmpiei. Stîncile ascuțite și abrupte, care se povîrneau peste rîu, arătau pirpirii. Petice late de cîmpie, întunecate de copaci sau vag iluminate de lanuri, se înșirau în fundal, înspre perdeaua de ceață din care se decupau dealurile albăstrii pe cerul cenușiu.

— Îți face bine să vezi că orașul se isprăvește acolo. Că deocamdată nu-i decît o rană mică pe fața cîmpiei, remarcă doamna Dawes.

— O mică cicatrice.

Clara se învioră. Ura orașul. Așa cum privea mohorîtă spre cîmpia care nu-i era îngăduită, chipul ei impasibil, palid și ostil îi evocă lui Paul unul dintre îngerii izgoniți, amar, și chinuit de remușcări.

— Dar nu-i nimic rău cu orașul, spuse el: orașul e vremelnic. E doar o soluție improvizată, brută, stîngace, pe care o practicăm pînă cînd vom ajunge să înțelegem esența ideii. Orașul se va rezolva în chip fericit.

În buzunarele stîncii, printre smocurile de ierburi agățătoare, porumbeii gungureau satisfăcuți. În stînga, maiestuoasa biserică Sfînta Maria se avînta în spațiu, dominînd, în tovărășia castelului, vălmășagul de nimicnicie a orașului. Fața doamnei Dawes, privind spre cîmpie, se lăsă luminată de un zîmbet.

— Mă simt mai bine, mărturisi Clara.

— Mulțumesc, e un mare compliment.

— Oh, semenul meu! urmă ea rîzînd.

— Hm! Asta înseamnă să iei înapoi cu mîna stîngă ceea ce ai oferit cu dreapta. Fără greș!

Rîse din nou, amuzată.

— Dar ce s-a întîmplat cu tine? întrebă Paul. Mi-am dat seama că erai preocupată de o chestiune specială. Ți se citește încă pe față.

— Nu cred c-o să-ți spun despre ce-i vorba.

— Foarte bine, adăpostești taina la sîn.

Clara roși și-și mușcă buza.

— Nu; e în legătură cu fetele.

— Ce-i cu fetele?

— De o săptămînă încoace urzesc ceva, și astăzi mi se pare că nu-și mai încap în piele de bucurie. Toate-s la fel; mă insultă prin misterele și fereala lor.

— Da? întrebă el cu interes.

— N-am nimic împotriva faptului că nu-mi spun totul în față, continuă ea pe un ton metalic, adică a faptului că au un secret.

— Așa-s femeile, comentă el.

— Dar satisfacția asta a lor pe ascuns e josnică, urmă Clara cu încredere.

Paul tăcu. Știa foarte bine de ce se bucurau fetele pe ascuns. Îi părea rău că el constituia pricina acestei noi disensiuni.

— N-au decît să aibă toate secretele din lume, continuă Clara muncită de gînduri ; dar ar trebui să-și înfrîneze încîntarea asta deșănțată care mă face să mă simt mai ruptă de ele ca oricînd. E... e aproape de nesuportat.

Paul rămase cîteva momente pe gînduri. Era foarte tulburat.

— Am să-ți spun despre ce-i vorba, rosti în cele din urmă, palid și nervos. E ziua mea de naștere și mi-au cumpărat un frumos set de vopsele, au contribuit cu toatele. Sînt geloase pe tine — o simți luînd o atitudine țeapănă la auzul cuvîntului „geloase" — numai din pricină că uneori îți aduc cîte o carte, adăugă el, vorbind rar. Dar înțelegi, e vorba de o nimica toată. Nu trebuie să te mai frămînte faptul că — rîse — ei bine, ce-ar zice fetele dacă ne-ar vedea acum împreună, aici, în ciuda victoriei lor ?

Pe Clara o înfurie aluzia stîngace la intimitatea lor din clipa aceea. Și totuși, Paul era atît de senin, încît îl iertă, dar cu efort.

Mîinilor lor se odihneau pe piatra poroasă a parapetului de la Castel. Paul moștenise de la maică-sa finețea contururilor, astfel încît mîinile lui erau mici și viguroase. Ale ei erau mari, așa cum îi erau și picioarele, dar albe și puternice. În timp ce se uita la mîinile ei, Paul o ghici : „Are nevoie de cineva care să i le cuprindă în pofida disprețului ei pentru noi, bărbații !" Iar Clara nu vedea altceva decît mîinile lui calde și vii, care păreau să trăiască pentru ea. Paul se lăsase acum furat de gînduri, și măsura zarea cu privirile pierdute, pe sub sprîncenele întunecate. Vaga, interesanta diversitate de reliefuri din decor se estompase cu totul ; ce mai rămăsese nu era decît o vastă, opacă masă de durere și tragedie, aceeași

în toate casele, şi pe malurile rîului, şi în oameni, şi în păsări ; turnată doar în tipare felurite. Acum, cînd contururile se dizolvaseră, nu mai rămăsese decît materia amorfă din care e plămădită privelişte a, o magmă neagră, de zbucium şi durere. Atelierul, fetele, mama lui, biserica grandioasă, avîntată, pădurea de case a oraşului, totul înmuiat în aceeaşi atmosferă — sumbră, ameninţătoare şi îndurerată pînă-n cea mai infimă particulă.

— A bătut clopotul ora două ? întrebă doamna Dawes surprinsă.

Paul tresări, şi toate lucrurile de pe lume reintrară brusc în vechile contururi, îşi redobîndiră individualitatea, nepăsarea, veselia.

Se întoarseră grăbiţi la atelier.

În timp ce Paul dădea zor cu pregătirea curierului de seară, examinînd piesele sosite din sala lui Fanny, mirosind proaspăt a fier de călcat, apăru factorul poştal.

— Pentru domnul Paul Morel, spusé el zîmbind şi înmînîndu-i lui Paul un pachet. Scris de femeie ! Bagă de seamă să nu te vadă fetele !

Poştaşul, el însuşi un favorit, era încîntat să facă haz de afecţiunea fetelor pentru Paul.

Pachetul cuprindea un volum de versuri şi un bilet scurt :

„Dă-mi voie să-ţi trimit o atenţie, şi în felul acesta să ies din izolarea mea. Şi eu îţi port simpatie şi îţi doresc numai bine.

C.D.

Paul se aprinse la faţă.

Dumnezeule mare ! Doamna Dawes ! Şi doar nu-şi putea permite ! Dumnezeule mare, cine ar fi crezut !

Se simţi brusc copleşit de emoţie. Îl năpădi un val de duioşie. Cuprins de febrilitate, aproape că o simţea prezentă, alături — îi simţea braţele, umerii, sînii, îi vedea, îi percepea senzorial, aproape că îi cuprindea în el.

Gestul Clarei spori inimitatea dintre ei. Celelalte fete remarcaseră că, ori de cîte ori o întîlnea pe doamna Dawes, Paul îşi ridica privirile şi-o întîmpina cu salutul acela luminos şi grăitor, lesne de interpretat. Ştiind că Paul nu era conştient de expresia feţei lui, Clara nu

răspundea în nici un fel, doar că uneori, cînd îl vedea venind spre ea, își întorcea capul în lături.

În pauza de prînz, se plimbau foarte des împreună ; era un lucru fățiș, franc. Toată lumea își putea da seama că Paul își ignora propriile lui sentimente, și că între ei nu era nimic rău. Îi vorbea acum Clarei cu ceva din vechea fervoare cu care-i vorbea odinioară lui Miriam, numai că se sinchisea mai puțin de discuție ; nu-și bătea capul să ajungă la concluzii.

Într-o după-masă de octombrie, se duseră să ia ceaiul la Lambley. Ajunși pe creasta dealului, se opriră brusc. El se cățără și se așeză pe gard, ea se rezemă de pîrleaz. Era o după-masă calmă, ușor voalată de o ceață prin care sclipeau snopii galbeni. Amîndoi erau liniștiți.

— Cîți ani aveai cînd te-ai măritat ? o întrebă Paul cu glas domol.

— Douăzeci și doi.

Vocea ei era potolită, aproape supusă. Acum avea să-l povestească totul.

— Adică în urmă cu opt ani ?

— Da.

— Și cînd l-ai părăsit ?

— Acum trei ani.

— Deci cinci ani de căsnicie ! L-ai iubit cînd l-ai luat de bărbat ?

Un răstimp se feri să vorbească ; apoi răspunse rar :

— Am crezut că-l iubesc — mai mult sau mai puțin. Nu m-am gîndit prea mult la asta. Iar el mă dorea. Eram foarte pudică pe atunci.

— Și într-un fel ai plonjat cu ochii închiși.

— Da. Se pare că aproape toată viața mea am fost adormită.

— Somnambulă ? Dar... cînd te-ai deșteptat ?

— Nu știu dacă m-am deșteptat vreodată... de cînd eram copil.

— Dormeai în timp ce te prefăceai în femeie ? Ce curios, și el nu te-a trezit ?

— Nu, niciodată n-a pătruns pînă acolo.

Păsări cafenii se năpusteau pe gardurile de verdeață printe care se iveau boabele de măceș, nude și rubinii.

— N-a pătruns pînă unde ? întrebă Paul.

— Pînă la mine. Niciodată n-am ținut la el cu adevărat.

După-amiaza era blajină, călduță și învăluitoare. Acoperișurile roșii ale căsuțelor ardeau prin ceața albăstruie. Paul îndrăgea ziua. Izbutea să simtă cele ce-i spunea Clara, dar nu putea să le înțeleagă.

— Dar de ce l-ai părăsit ? S-a purtat urît cu tine ?

O străbătu un fior.

— El... într-un fel mă degrada. Încerca să mă tiranizeze pentru că nu-i aparțineam. Și atunci am simțit nevoia să evadez, de parc-aș fi fost legată și încătușată. Și-apoi făcea impresia că-i impur.

— Înțeleg...

Dar nu înțelegea de fel.

— Și era întotdeauna impur ?

— Oarecum, răspunse ea încet. Și apoi se părea că într-adevăr nu putea să pătrundă pînă la mine. Și-apoi a devenit brutal — *era* brutal.

— Dar pînă la urmă pentru ce l-ai părăsit ?

— Pentru că... pentru că mi-era necredincios...

Amîndoi rămaseră tăcuți o bucată de vreme. Clara se legăna pe gard, sprijinindu-se cu mîna de poartă. Paul își lăsă mîna peste a ei. Inima îi bătea cu furie.

— Dar i-ai dat... ai fost vreodată... I-ai dat vreodată vreo șansă ?

— Vreo șansă ? Ce fel ?

— De a se apropia de tine.

— M-am măritat cu el... Și eram doritoare...

Amîndoi se luptau să-și stăpînească tremurul din voce.

— Eu cred că te iubește, spuse Paul.

— Așa s-ar părea.

Paul ar fi vrut să-și retragă mîna, dar îi era cu neputință. Îl salvă Clara, retrăgîndu-și-o pe a ei. După un răstimp de tăcere, tînărul începu din nou.

— Și l-ai părăsit, ignorîndu-l în tot acest timp ?

— El m-a părăsit pe mine.

— Bănuiesc că nu a izbutit să *devină* totul pentru tine ?

— A încercat să-mi forțeze sentimentele.

Discuția îi răvășise pe amîndoi pînă în străfunduri. Deodată, Paul sări de pe gard.

— Să mergem, o îndemnă el. Haide să mergem să luăm un ceai.

Descoperiră o cabană şi se aşezară în salonul umbros. Clara îi turnă ceaiul. Era foarte stăpînită. Paul o simţi că se îndepărtează din nou de el. După ceai, rămase cu privirile ţintite în ceaşcă, răsucindu-şi tot timpul verigheta. Absentă, îşi scoase verigheta din deget, o aşeză pe muchie şi o învîrti pe masă ca pe un titirez. Aurul se prefăcu într-un globuleţ diafan, strălucitor. Inelul rămase culcat pe tăblia mesei, vibrînd. Îl roti iar şi iar. Paul o urmărea fascinat.

Dar Clara era o femeie măritată, iar el credea în prietenia pură. Şi considera că avea o purtare perfect onorabilă în ceea ce o privea. Nu era la mijloc decît o prietenie între un bărbat şi o femeie, aşa cum se poate închega între doi oameni civilizaţi.

Paul gîndea ca mulţi alţi tineri de vîrsta lui. Problema sexuală devenise atît de complexă în el, încît ar fi negat cu tărie că a putut-o dori vreodată pe Clara, sau pe Miriam, sau pe orice altă femeie *cunoscută*. Dorinţa trupească era ceva abstract, care nu se aplica unei femei anume. Pe Miriam o iubea cu sufletul. Cînd se gîndea la Clara se înfierbînta, se ciondănea cu ea, îi cunoştea rotunjimile sînilor şi ale umerilor de parcă ar fi fost întipărite în el ; şi totuşi nu o dorea concret. Ar fi negat aşa ceva în vecii vecilor. Se credea într-adevăr legat de Miriam. Dacă avea să se căsătorească vreodată, cîndva, într-un viitor îndepărtat, datoria lui era s-o ia de nevastă pe Miriam. Îi dădu a înţelege acest lucru şi Clarei, iar ea nu-i spuse nimic, ci-l lăsă să-şi urmeze căile. Se ducea la doamna Dawes ori de cîte ori putea, dar în acelaşi timp îi scria regulat lui Miriam, şi-i făcea din cînd în cînd cîte o vizită. În acest, fel, se scurse şi iarna ; părea însă mai puţin frămîntat. Maică-sa îşi simţea inima mai uşoară : gîndea că se eliberează de Miriam.

Aceasta din urmă ştia ce atracţie puternică exercita Clara asupra lui Paul ; dar stăruia în credinţa că pînă la urmă partea mai bună din el va triumfa. Simţămintele lui pentru doamna Dawes, care de altfel era o femeie măritată, nu puteau fi decît superficiale şi trecătoare

în comparație cu dragostea pe care i-o nutrea ei. Avea să se întoarcă la ea, era convinsă ; poate cu ceva mai puțină prospețime tinerească, dar tămăduit de dorința pentru grațiile minore pe care i le puteau oferi alte femei. Miriam avea tăria să rabde totul atîta timp cît știa că el își este fidel lui însuși, și că, deci, va trebui să se reîntoarcă la ea.

Paul nu vedea anomalia propriei sale poziții. Miriam era vechea lui prietenă și iubită, care ținea de Bestwood, de casă, de adolescență. Clara era o prietenă mai nouă, care ținea de Nottingham, de viață, de lume. Totul i se părea perfect limpede. Între doamna Dawes și Paul interveneau numeroase perioade de răceală, cînd se vedeau rar ; dar întotdeauna se regăseau.

— Te-ai purtat rău cu Baxter Dawes ? o întrebă.

Era o chestiune care părea să-l preocupe.

— În ce fel ?

— O, nu știu. Dar nu te-ai purtat rău cu el ? N-ai făcut ceva care să-l fi doborît ?

— Ce anume, mă rog ?

— Nu l-ai făcut cumva să simtă că e un nimic ?... știu *eu* cum.

— Ești foarte deștept, prietene, răspunse ea distant.

Discuția se curmă aici. Dar Clara continuă cîtva timp să manifeste răceală.

Acum se vedea foarte rar cu prietena ei Miriam. Amiciția dintre ele două nu se rupse, dar pălise simțitor.

— Vrei să vii sîmbătă după-masă la concert ? îl întrebă Clara, curînd după Crăciun.

— Am promis să mă duc la Willey Farm.

— A, foarte bine.

— Nu te superi, nu-i așa ?

— De ce m-aș supăra ?

Răspuns care-l irită pe Paul.

— Știi, reluă el, eu și Miriam am însemnat foarte mult unul pentru celălalt, încă de cînd aveam șaisprezece ani... asta face șapte ani.

— E un timp îndelungat.

— Da ; dar într-un fel ea... lucrurile nu merg bine.

— Cum adică ?

— S-ar părea că mă absoarbe, și mă absoarbe cu totul, și n-ar îngădui ca un singur firicel de păr de-al meu să cadă și să zboare în altă parte... le-ar păstra ea pe toate.

— Dar îți place să fii păstrat.

— Nu, nu-mi place. Aș dori să existe între noi relații firești — eu îți dau ție, tu îmi dai mie — așa cum sînt între mine și tine. Vreau ca o femeie să mă păstreze, dar nu în buzunarul ei.

— Dar dacă o iubești, nu se poate să existe între voi relații firești, ca între mine și tine.

— Ba da ; și aș iubi-o cu atît mai mult. Dar ea mă cere atît de total, încît nu mă pot da.

— Adică ce vrea de la tine ?

— Vrea sufletul din trupul meu. Și nu mă pot împiedica să mă feresc de ea.

— Și totuși o iubești ?

— Nu, n-o iubesc ! Nici n-am sărutat-o vreodată.

— De ce nu ?

— Nu știu.

— Bănuiesc că ți-e teamă.

— Nu mi-e. Dar ceva din mine se ferește de ea ca de diavol — e atît de bună, și eu nu sînt bun.

— De unde știi cum e ?

— Știu. Știu că dorește un soi de comuniune sufletească.

— Dar de unde știi ce vrea ?

— Am fost doar împreună timp de șapte ani.

— Și n-ai descoperit lucrul cel mai elementar în legătură cu ea.

— Și anume ?

— Că nu dorește nici un fel de comuniune sufletească cu tine. Asta-i propria ta fantezie. Miriam te vrea pe tine.

Paul chibzui asupra acestor cuvinte. Poate că se înșelase.

— Dar pare că... începu el.

— N-ai încercat niciodată, îi răspunse Clara.

XI

MIRIAM E PUSĂ LA ÎNCERCARE

Odată cu primăvara, se porni iar vechea nebunie şi vechea luptă. Acum ştia că va trebui să o caute pe Miriam. Dar de unde această lipsă de chef ? îşi spuse că atît la ea cît şi la el, acţiona o virginitate supraîncordată, pe care nici unul din ei doi nu o putea depăşi. Ar fi trebuit s-o ia de nevastă ; dar împrejurările de acasă îngreunau această posibilitate şi, de altfel, nu dorea să se căsătorească. Cununia era un contract pe viaţă şi, pentru faptul că ea şi el fuseseră prieteni foarte apropiaţi, nu vedea ce ar fi trebuit să ajungă, în mod inevitabil, soţ şi soţie. Nu simţea vreo dorinţă să se însoare cu Miriam. Ar fi vrut să dorească aşa ceva. Şi-ar fi dat şi inima din el numai să se simtă însufleţit de necesitatea trepidantă de a se căsători cu ea şi de a o poseda. Şi de ce nu-şi putea realiza dorinţa ? Exista un obstacol. Dar în ce consta obstacolul ? În legătura fizică. Se temea de contactul fizic. Dar de ce ? Simţea că de Miriam era legat numai lăuntric. Nu izbutea să iasă din el însuşi şi s-o întîmpine. Ceva se lupta în el, dar nu putea răzbi pînă la ea. De ce ? Miriam îl iubea. Clara afirmase că îl şi doreşte ; atunci de ce nu se putea apropia de ea, de ce n-o putea dezmierda, săruta ? Ba mai mult, cînd îşi strecura sfioasă braţul pe sub al lui, în timpul plimbărilor, îşi simţea stîrnită brutalitatea, şi îi venea să bată în retragere ! Era al ei ; şi voia să-i aparţină. Poate că nevoia de a da înapoi şi de a se feri de ea constituia prima fază, de înfrigurată modestie, a iubirii. Nu simţea aversiune faţă de Miriam. Nu, dimpotrivă ; se încleştau în el o dorinţă viguroasă cu o şi mai puternică timiditate şi cu stavila

virginității. Se părea că virginitatea era o forță de sine stătătoare, care se împotrivea și triumfa în ei amîndoi. Și cînd era vorba de Miriam, simțea că e cumplit de greu să depășească această forță ; totuși, de Miriam se simțea cel mai aproape, și numai împreună cu ea ar fi putut să se descătușeze în mod deliberat. Și apoi, el îi aparținea lui Miriam. În cazul acesta, dacă vor izbuti să îndrepte lucrurile, se vor căsători ; dar el nu se va însura pînă nu va izbuti să simtă, limpede, gustul fericit al căsătoriei — nu, altfel niciodată ! N-ar fi putut să mai dea ochi cu mama lui. Avea impresia că dacă s-ar sacrifica, lansîndu-se într-o căsnicie pe care n-ar dori-o, ar însemna să se degradeze, și-ar nărui viața, s-ar nimici. Va încerca să vadă ceea ce se *poate* face.

Și simțea o mare tandrețe față de Miriam. Era mereu tristă, visînd la religia ei ; iar el aproape că însemna o religie pentru Miriam. N-ar fi putut îndura să dea greș cu ea, dar dacă încercau, poate că totul avea să iasă bine. Se gîndi la cunoscuții lui. O sumedenie de tineri, dintre cei mai drăguți pe care-i cunoștea, erau tot ca el, încătușați de propria virginitate, din care nu se puteau smulge. Se purtau cu atîta sensibilitate față de femeile din jur, încît ar fi preferat să se rupă de ele, să trăiască de-a pururi singuri, decît să le facă cel mai mic neajuns, cea mai măruntă neplăcere. Fiind fiii unor mame ai căror soți călcaseră în picioare, cu brutalitate, tot ce era sacru în feminitatea lor, deveniseră neîncrezători și sfioși. Ar fi fost gata să treacă în orice moment peste ei înșiși decît să-și atragă vreun reproș din partea unei femei, pentru că orice femeie era ca mama lor, și imaginea mamei îi inhiba pînă la refuz. Ar fi ales mai curînd tristețea celibatului, decît să rîște a provoca o suferință unei femei.

Se întoarse la Miriam. Cînd o privea, un nu știu ce anume din fața asta îi aducea aproape lacrimile în ochi. Într-o zi, stătea lîngă ea în timp ce cînta. Annie o acompania la pian. Gura lui Miriam, modulînd cîntecul, vibra deznădăjduită. Ai fi spus că-i o călugăriță înălțînd imnuri către cer. Îi evoca în chip impresionant gura și ochii unui personaj dintr-un tablou de Botticelli, care cîntă, pierdut, la picioarele Madonei — atîta părea de spiritualizată. Și din nou, ca un fier înroșit, îl străpunse durerea. De ce

era nevoit să ceară de la ea altceva decît spirit ? De ce i se împotrivea sîngele ? Ar fi fost gata să-şi jertfească braţul drept numai să fi putut fi întotdeauna blînd şi duios cu ea, respirînd laolaltă atmosfera reveriilor şi meditaţiilor pioase. Era crud să o îndurereze. În jurul lui Miriam plutea un nimb de eternă neprihănire ; şi cînd se gîndea la mama ei, îi revedea ochii mari cafenii, ochii de fecioară speriată şi zdruncinată în virginitatea ei din care încă nu fusese cu totul clintită, în pofida celor şapte copii cărora le dăduse viaţă ! Copiii veniseră pe lume fără să ştirbească făptura ei lăuntrică, se zămisliseră nu din ea, ci peste ea. Aşa încît nu se putea niciodată despărţi de ei, deoarece nu-i aparţinuseră niciodată.

Doamna Morel văzu că începuse din nou să o viziteze cu asiduitate pe Miriam şi se minună. Paul nu-i spuse nimic mamei sale. Nu se justifică, nu se scuză. Cînd venea tîrziu acasă şi mama îl mustra, băiatul se încrunta şi se dezlănţuia împotrivă-i, copleşind-o cu furia lui.

— Mă întorc acasă cînd am chef. Nu mai sînt copil.

— Şi-i musai să te ţie pîn'la ora asta ?

— Rămîn la ea pentru că aşa doresc eu.

— Şi ea îţi îngăduie ? Foarte bine.

Doamna Morel se ducea la culcare lăsînd uşa descuiată, pentru Paul ; dar stătea la pîndă, cu urechile ciulite, pînă cînd se întorcea el, şi încă multă vreme după aceea. Faptul că revenise la Miriam însemna o mare amărăciune pentru mamă. Îşi dădea însă seama că orice nouă intervenţie din partea ei ar fi fost zadarnică. Acum, Paul se întorsese la Willey Farm sub chipul unui bărbat, şi nu al unui adolescent. Nu mai avea nici un drept asupra lui. Între ei se statornici răceala. Băiatul aproape că nu-i mai povestea nimic. Deşi respinsă, continua să-l îngrijească, să-i facă de mîncare, şi-i era drag să-l slujească ; dar faţa îi împietrise ca o mască. Paul nu-i mai lăsase ei nimic decît treburile gospodăreşti ; pentru tot restul se îndreptase către Miriam. Doamna Morel nu putea să-l ierte. Miriam secătuia veselia şi căldura din el. Fusese întotdeauna un băieţandru plin de voioşie şi de caldă afecţiune ; acum devenea din ce în ce mai rece, mai irascibil şi mai posomorît. Îi amintea de William ; dar cu Paul lucrurile stăteau şi mai rău. El depunea mai multă

intensitate în tot ce făcea, era mai conștient de actele sale. Miacă-sa știa cum se chinuiește din lipsa unei femei, și totuși îl vedea ducîndu-se la Miriam. Și cînd Paul își vîra ceva în cap, nimic pe lume nu l-ar fi urnit. Doamna Morel ostenise. În cele din urmă, începu să renunțe ; se isprăvise cu ea, îi stătea în cale.

Paul nu se lăsa abătut din drumul lui, deși, mai mult sau mai puțin, își dădea seama de simțămintele mamei. Acestea nu făceau decît să-i înăsprească sufletul. Se arăta dur față de ea, dar era ca și cum s-ar fi arătat dur față de propria lui sursă vitală. Se prăbușea vertiginos ; dar persista.

Într-o seară, zăcea tolănit în balansoar, la Willey Farm. Timp de cîteva săptămîni discutase întruna cu Miriam, fără să fi atins punctul nevralgic. De astă dată, începu brusc.

— Am aproape douăzeci și patru de ani.

Fata se lăsase furată de gînduri, și acum ridică brusc ochii, surprinsă.

— Da. Ce te face să-mi spui asta ?

În atmosfera încărcată plutea ceva de care el se temea.

— Sir Thomas Morus spune că la douăzeci și patru de ani te poți însura.

Miriam rîse ciudat, replicînd :

— Crezi că e nevoie ca acest act să fie sancționat de Thomas Morus ?

— Nu ; dar e vîrsta la care un om ar trebui să se însoare.

— Da, răspunse ea meditativ, apoi așteptă.

— Nu pot să mă însor cu tine, continuă Paul încet, cel puțin nu încă, pentru că nu avem bani și ai mei depind de mine.

Miriam așteptă, ghicind în parte ce avea să urmeze.

— Dar vreau să mă căsătoresc acum...

— Vrei să te căsătorești ? repetă ea.

— Adică, o femeie... știi ce vreau să spun.

Miriam nu răspunse.

— Acum, în sfîrșit, trebuie.

— Da.

— Tu mă iubești.

Fata rîse cu amărăciune.

— De ce te ruşinezi de acest lucru ? În faţa Domnului nu te-ai ruşina, de ce să te ruşinezi în faţa oamenilor ?

— Nu, nu mă ruşinez, răspunse ea cu glas adînc.

— Ba da ; şi asta-i din vina mea. Dar tu ştii prea bine că eu nu pot fi altfel... decît aşa cum sînt... ştii, nu-i aşa ?

— Ştiu că nu poţi fi altfel.

— Te iubesc foarte mult... dar undeva, lipseşte ceva.

— Unde ? întrebă ea privindu-l.

— O, înăuntru, în mine. Eu ar trebui să mă ruşinez... sînt un olog psihic. Şi mi-e ruşine. E o grozăvie. De ce oare trebuie să fie aşa ?

— Nu ştiu.

— Nici eu nu ştiu. Nu crezi cumva că am fost prea neînduplecaţi în ceea ce se numeşte „castitate" ? Nu crezi că a te teme de dragoste şi a i te împotrivi în asemenea măsură constituie un soi de întinare a castităţii ?

Miriam îl privi cu ochi negri speriaţi.

— Tu te-ai ferit din răsputeri de orice relaţie de acest fel, continuă Paul, iar eu am preluat impulsul de la tine, şi m-am ferit la rîndul meu, poate chiar cu mai multă străşnicie.

Un răstimp, se înstăpîni tăcerea.

— Da, aşa e, spuse în cele din urmă Miriam.

— Dar pe noi ne leagă toţi aceşti ani de intimitate. Eu n-am nici un fel de ascunziş faţă de tine. Înţelegi ?

— Cred că da.

— Şi mă iubeşti ?

Fata rise.

— Nu fi amară, o rugă el.

Miriam se uită la el şi se simţi cuprinsă de milă ; ochii lui oglindeau tortura. Îi părea rău de Paul ; dragostea aceasta denaturată îl chinuia mai mult pe dînsul decît pe ea, care n-ar fi fost niciodată aptă pentru o unire firească. El era neliniştit, îmboldit de dorinţe, căutînd zbuciumat o ieşire. Dar putea proceda oricum dorea şi obţine de la dînsa orice îi făcea plăcere.

— Nu, îi răspunse cu duioşie, nu sînt amară.

Simţea că ar fi fost în stare să îndure orice de dragul lui ; să sufere în locul lui. Cînd îl văzu aplecîndu-se înainte cu balansoarul, îi puse mîna pe genunchi. Paul îi luă mîna şi i-o sărută ; dar gestul îl duru. Simţea că se

rupe de el însuşi. Stătea acolo, sacrificat în ochii purităţii ei, anulat. Cum ar fi putut să-i sărute mîna cu pasiune, cînd însuşi acest gest ar fi anihilat-o şi n-ar fi lăsat în locul ei nimic decît durerea ? Şi totuşi, o trase încet spre dînsul şi o sărută.

Se cunoşteau prea bine unul pe celălalt pentru a recurge la prefăcătorie. În timp ce o săruta, Miriam îi urmări ochii ; scrutau încăperea cu o strălucire bizară şi întunecată care o fascina. Rămase perfect nemişcată. Simţea cum inima lui îi zvîcnea cu putere în piept.

— La ce te gîndeşti ? îl întrebă.

Strălucirea din ochii lui Paul palpită, deveni incertă.

— Mă gîndeam tot timpul că te iubesc. Am fost îndărătnic.

Miriam îşi rezemă capul pe pieptul lui.

— Da, şopti.

— Asta-i tot, spuse Paul, iar glasul îi sună ferm, în timp ce buzele lui o sărutau pe gît.

Apoi Miriam îşi înălţă fruntea şi i se uită în ochi cu o privire plină de dragoste. Lumina din ochii lui pîlpîi iar, păru a se feri de ea, apoi se stinse. Paul îşi întoarse brusc capul. Urmă o clipă de spaimă.

— Sărută-mă, murmură ea.

Paul închise ochii şi o sărută, iar braţele lui o cuprinseră din ce în ce mai strîns.

Cînd îl însoţi spre casă, pe cîmp, Paul îi spuse :

— Mă bucur că m-am întors la tine. Alături de tine mă simt atît de simplu... ca şi cum n-aş avea nimic de ascuns. O să fim fericiţi !

— Da, şopti ea, şi ochii i se umplură de lacrimi.

Se opriră sub măceşul boltit de la marginea drumului, o sărută, în noapte, şi degetele-i lunecară pe obrajii ei. Învăluit de întuneric, neputînd-o vedea ci numai simţi, se lăsă inundat de pasiune. O strînse la piept înfocat.

— Cîndva, ai să mă vrei al tău ? murmură îngropîndu-şi faţa în umărul ei.

Îi venea atît de greu.

— Nu încă, răspunse Miriam.

Speranţele şi inima i se prăbuşiră. Oboseala se lăsă peste el.

— Nu, repetă Paul.

Îmbrățișarea lui slăbi.

— Îmi place să-ți simt brațul aici, spuse Miriam apăsîndu-i mîna în dreptul mijlocului ei. Mă odihnește.

Îi strînse mijlocul, ca s-o odihnească.

— Sîntem unul al celuilalt ?

— Da.

— Atunci de ce să nu ne aparținem pe de-a-ntregul ?

— Dar... șovăi ea.

— Știu că-ți cer foarte mult, dar nu e un risc prea mare pentru tine... adică nu în sensul păținiei cu Gretchen, fetița din pădure. Ai încredere în mine în această privință ?

— O, am încredere în tine. Răspunsul țîșni prompt și ferm. Nu-i vorba de asta... nu-i vorba deloc de asta... dar...

— Dar ce ?

Își lipi fața de gîtul lui, cu un strigăt stins, de suferință.

— Nu știu ! țipă.

Părea cuprinsă de o ușoară isterie, în care se amesteca însă oroare. Paul simți că moare inima în el.

— Nu cumva gîndești că e un lucru urît ?

— Nu, acum nu mai gîndesc. Tu m-ai *învățat* că nu e.

— Ți-e teamă ?

Se stăpîni în grabă.

— Da, mi-e numai teamă.

O sărută cu duioșie.

— N-are nici o importanță. O să fie cum vrei tu.

Deodată, Miriam îi încleștă brațele care o încolăceau, și își înțepeni tot trupul.

— O să mă ai, șopti printre dinții strînși.

Inima lui reîncepu să bată cu furie. O îmbrățișă mai puternic, își lipi gura pe gîtul ei. Miriam nu putu suporta. Se smulse. El slăbi strînsoarea.

— N-ai să ajungi prea tîrziu acasă ? îl întrebă cu blîndețe.

Paul oftă, de-abia auzind ce-i spune. Fata rămase în așteptare, dorind să-l vadă plecînd. În cele din urmă, o sărută în grabă și sări gardul. Privind în urmă, îi văzu fața ca o pată albă în întuneric, sub pomul cu ramuri boltite. Nu mai rămăsese din ea decît pata aceea albă.

— La revedere ! îi spuse încet.

Trupul i se mistuise, nu mai era decît glas și un obraz nedesluşit, în beznă. Paul se întoarse și începu să alerge, cu pumnii încleştaţi ; şi cînd ajunse la zidul de lîngă iaz, se rezemă de el aproape încremenit, privind la apa neagră.

Miriam străbătu păşunile, îndreptîndu-se spre casă. Nu se temea de oameni, de ce-ar putea spune ; dar îi era groază de ceea ce urma să fie între ei. Da, i se va dărui, dacă stăruia s-o aibă. Dar cînd se gîndi mai tîrziu la acest lucru, îşi simţi inima frîntă. Paul va fi dezamăgit, nu o să afle împlinire alături de ea şi o s-o părăsească. Totuşi el era atît de stăruitor şi, din pricina acestui lucru, care ei i se părea lipsit de orice însemnătate, dragostea lor era pe cale să se destrame. La urma urmelor, era şi el la fel cu ceilalţi bărbaţi, urmărind plăcerea. O, dar în el mai exista şi altceva, ceva mai adînc ! Şi putea avea încredere în acel „ceva", în ciuda tuturor dorinţelor lui trupeşti. Paul afirma că actul posesiunii însemna un moment suprem în viaţă. În el se concentrau toate emoţiile puternice. Poate să fi fost aşa. Afirmase că actul avea în el ceva divin ; aşadar se va supune, cu pietate, acestui sacrificiu. Va fi a lui. Dar la acest gînd, se crispa toată, fără voie, încrîncenată de parcă s-ar fi împotrivit cuiva ; viaţa îi cerea să treacă şi pe sub această poartă a durerii, şi se va supune. Oricum, însemna că el va avea ceea ce-şi dorea, şi aceasta era năzuinţa ei cea mai caldă. Se cufundă în gînduri, şi medită, şi medită, străduindu-se să-l accepte.

Paul îi făcea acum curte ca un îndrăgostit. Adeseori, cînd îl vedea înfierbîntîndu-se, Miriam îi îndepărta faţa, ţinîndu-i-o între mîini şi privindu-l în ochi. Atunci el nu-i putea susţine privirea. Ochii ei întunecaţi, înecaţi de iubire, sinceri şi întrebători, îl sileau să şi-i întoarcă pe-ai lui. Nici o clipă Miriam nu-i dădea răgaz să uite. Iarăşi şi iarăşi îl făcea să se tortureze cu simţul răspunderilor faţă de el şi de ea. Nici o clipă de relaxare, nici o clipă de total abandon în foamea nestăvilită, în depersonalizarea pasiunii ; era readus întruna la fiinţa raţională înzestrată cu gîndire. Din leşinul pasiunii, era rechemat la micimea relaţiilor personale conştiente. Nu putea îndura. Ar fi voit să-l strige : „Dă-mi pace ! dă-mi pace !" dar Miriam dorea să fie privită cu ochi înduioşaţi de iubire

pioasă. Ochii lui în care ardea focul întunecat, impersonal, ai dorinței, nu-i aparțineau.

Recolta de cireșe de la fermă era foarte îmbelșugată. Pomii din spatele casei, robuști și înalți, se încărcaseră de boabe purpurii și rubinii, adăpostite printre frunzele umbroase. Într-o seară, Paul și Edgar culegeau cireșe. Fusese o zi de zăpușeală, și acum norii se adunau pe cer, plumburii și calzi. Paul se cățără în vîrful pomului, deasupra acoperișurilor roșii ale clădirilor. Vîntul stîrnit din plin legăna copacul, imprimîndu-i o mlădiere subtilă, atîtătoare, care-i răscolea sîngele. Tînărul, cocoțat instabil pe ramurile mai suple din vîrf, se legănă pînă se simți vag îmbătat, apoi se aplecă spre crengile din care atîrna bogăția de cireșe bombate, sîngerii, și rupse pumni întregi de boabe lucioase, cu carne răcoroasă. Cînd se apleca, rotunjimile cireșelor îi mîngîiau urechile și gîtul, și atingerile lor reci îi săgetau fiori prin trup. Toate nuanțele de roșu, de la un porfiriu aurit pînă la stacojiu-aprins, licăreau și cochetau cu ochii lui, pe sub umbrarele de frunziș.

Soarele, apunînd, prinse curînd în mreje de aur bucățile de nori frînți. Maldăre uriașe de nori aurii își revărsară strălucirea dinspre miazăzi și răsărit, inundînd cerul în dulci luciri galbene, scînteietoare. Lumea, pînă atunci mohorîtă și cenușie, răsfrînse, uluită, ploaia de aur. Pretutindeni, copacii, și iarba, și apa ce curgea în depărtare, păreau să se fi deșteptat din crepuscul și să răspîndească lumini orbitoare.

Miriam ieși din casă, minunîndu-se.

— Oh, ce splendoare ! îi auzi Paul glasul molatic.

Privi în jos. Pe fața ei catifelată, ridicată înspre el, se aprinse o licărire de aur.

— La ce înălțime te afli ! exclamă ea.

Alături de ea, pe tufele de revent, se vedeau patru păsări moarte, dăunătoare, care fuseseră împușcate. Paul observă, atîrnînd pe codițe, printre ramuri, cîțiva sîmburi de cireașă, lemnoși, albiți, ca niște schelete de pe care fusese ciugulită toată carnea. Se uită din nou la Miriam.

— Norii au luat foc ! îi strigă.

— Ce frumos ! exclamă ea.

Părea atît de micuță, de fragilă, de tandră, acolo jos! Îi azvîrli un pumn de cireșe. Miriam tresări speriată. Paul rise cu un sunet jos, gîlgîit, și începu s-o bombardeze. Fata alergă să se adăpostească, prinzînd din zbor cîteva cireșe.

Își atîrnă pe urechi, în chip de cercei, cîte două cireșe frumoase, îngemănate; apoi se uită din nou în sus, spre el.

— Nu te-ai săturat încă?

— Aproape. Aici sus, mă simt ca pe un vapor.

— Și cît ai de gînd să mai stai?

— Pînă se stinge asfințitul.

Miriam se duse lîngă gard și se așeză, privind cum se desfăceau norii de bronz, prăvălindu-se ca niște imense ruine trandafirii, către întunecime. Auriul se încinsese în roșu-incandescent, asemenea durerii cînd atinge culmile intensității. Apoi roșul se stinse în roz, rozul în portocaliu, și patima aprinsă se mistui de pe cer. Întreaga lume era mujată acum în cenușiu-mohorît. Paul coborî iute din pom, cu coșulețul, și-și agăță o mînecă de la cămașă, sfîșiind-o.

— Ce frumoase sînt! exclamă Miriam, jucînd cireșele printre degete.

— Mi-am rupt mîneca.

Îi pipăi ruptura triunghiulară și spuse:

— Va trebui s-o cîrpesc.

Cămașa se rupsese lîngă umăr. Miriam își strecură degetele prin spărtură:

— Ce cald ești! murmură.

Paul rîse. În glasul lui vibra o notă stranie și nouă, ceva ce făcu să i se taie răsuflarea.

— Rămînem afară? întrebă el.

— Crezi că o să plouă?

— Nu, haide să ne plimbăm puțin.

— Coborîră pe pajiște înspre desișul de brazi și de pini.

— Ne afundăm printre copaci? întrebă el.

— Vrei?

— Da.

Era foarte întuneric printre brazi, și acele ascuțite le împungeau fețele. Miriam era speriată, Paul tăcut și ciudat.

— Îmi place întunericul, spuse el. Aş fi vrut să fie mai dens — un întuneric compact, de tăiat cu cuţitul.

Părea nici să nu-şi dea seama de prezenţa ei, ca persoană : pentru el, în clipele acelea, nu era decît femeie. Lui Miriam i se făcu frică.

Paul se rezemă de trunchiul unui pin şi o luă în braţe. I s-a dăruit, dar a fost un sacrificiu care i-a inspirat. ceva asemănător cu oroarea. Omul acesta cu voce sugrumată, inconştient de tot ce-l înconjura, era un străin pentru ea.

Mai tîrziu, se porni ploaia. Brazii exalau o aromă înţepătoare. Paul zăcea întins, cu capul pe pămîntul înveşmîntat în ace moarte de brad, şi asculta ţiriitul molcom al ploii — un zgomot consecvent, pătrunzător. Inima-i era prăbuşită, grea. Îşi dădea seama că ea nu fusese alături de dînsul, că sufletul ei stătuse deoparte, cuprins de un soi de groază. Trupeşte se simţea destins, dar numai trupeşte. Cu inima cernită, foarte mohorît, foarte tandru, îşi plimba degetele, plin de milă, pe obrajii ei. Acum, Miriam îl iubea din nou cu ardoare. Era duios şi minunat.

— Plouă ! spuse el.

— Da... te udă ?

Îşi puse mîinile pe el, pe părul lui, pe umeri, ca să simtă dacă îl ajungeau stropii de ploaie. Îl iubea cu tandreţe. Iar el, cu faţa culcată în acele moarte de brad, se simţea neobişnuit de împăcat. Nu-i păsa că-l nimereau picăturile de ploaie ; ar fi zăcut acolo pînă ar fi fost ud leoarcă ; simţea că nimic nu mai avea însemnătate, ca şi cum fiinţa i s-ar fi anihilat, contopindu-se cu neantul, un neant apropiat şi mîngîietor. Această senzaţie, această blîndă proiectare către abisul morţii, era cu totul nouă pentru el.

— Trebuie să plecăm, spuse Miriam.

— Da, răspunse, fără să se urnească din loc.

Viaţa părea acum o nălucă — ziua era doar o nălucă albă ; noaptea şi moartea şi tăcerea şi nemişcarea, acestea păreau să însemne adevărata *trăire*. A fi viu, a fi activ şi perseverent — aceasta însemna de fapt *a nu fi*. Cea mai înaltă dintre simţiri ar fi fost să te destrami în întunecime, şi să pluteşti în nefiinţă, contopit cu fiinţa supremă.

— Ne-a ajuns ploaia, spuse Miriam.

Paul se ridică, ajutînd-o şi pe ea.

— E păcat, rosti.

— Ce anume ?

— Că trebuie să plecăm. Mă simt atît de liniştit.

— Liniştit ! repetă ea.

— Mai liniştit decît m-am simţit vreodată în viaţa mea.

Mergeau mînă în mînă. Ea îi strîngea degetele, uşor înspăimîntată. Îl simţea că trecuse dincolo de ea ; se temea să nu-l piardă.

— Brazii sînt ca nişte prezenţe în întuneric : fiecare dintre ei e doar o simplă prezenţă.

Era înfricoşată şi nu răspunse nimic.

— Simţi înmărmurirea ? Noaptea se minunează toată şi doarme ; cred că aşa e cînd murim — adormim minunîndu-ne.

Înainte o înspăimîntase bruta din el ; acum o înspăimînta misticul. Păşea alături, în tăcere. Ploaia cădea ca un „Ssstt !“ greu pe copaci. În cele din urmă, ajunseră la şopron.

— Să ne adăpostim aici, ceru el.

De jur împrejur se auzea răpăitul ploii, absorbind orice alt sunet.

— Mă simt atît de straniu şi de liniştit, aşa cum e întreg pămîntul.

— Da, răspunse ea cu înţelegere.

Părea din nou inconştient de făptura ei, deşi îi strîngea mîna în mîna lui.

— Să te descătuşezi de propria-ţi individualitate, care înseamnă voinţa ta, truda ta — să trăieşti fără nici o străduinţe, ca într-un somn conştient — e minunat, cred ; aceasta este viaţa noastră de dincolo — nemurirea noastră.

— Da ?

— Da — şi e atît de frumos s-o dobîndeşti.

— De obicei nu gîndeşti aşa.

— Nu.

Peste puţin intrară. Toţi ai casei le aruncară priviri curioase. Paul păstra încă expresia liniştită, profundă, în ochi, şi şoapta domoală în glas. Instinctiv, toţi se feriră de el.

Cam pe atunci, bunica lui Miriam, care locuia într-o căsuță la Woodlinton, se îmbolnăvi, și fata fu trimisă la ea să vadă de gospodărie. Era un loc tare frumos. Căsuța avea în față o grădină mare, împrejmuită de ziduri din cărămidă roșie, de-a lungul cărora se înșirau, pironiți parcă la gard, prunii. În spatele clădirii, o altă grădină se întindea pînă în cîmp, de care era despărțită printr-un gard viu, vechi și înalt. O privelițe foarte plăcută. Miriam nu avea cine știe ce treabă, așa încît găsi timp pentru îndrăgitele ei lecturi și pentru a scrie acele compoziții introspective, care o atrăgeau.

La vremea sărbătorilor, bunica, simțindu-se mai întremată, fu condusă la Derby, să stea o zi-două cu o fiică a ei. Dar bătrîna era năzuroasă și s-ar fi putut să se întoarcă chiar a doua sau a treia zi ; așa încît Miriam rămase s-o aștepte în căsuță, ceea ce iarăși îi plăcea.

Paul obișnuia să vină des pe acolo cu bicicleta, și petreceau de obicei clipe de calm și fericire. N-o sîciia prea mult ; dar în lunea Paștilor, avea să rămînă întreaga zi cu ea.

Era o vreme încîntătoare. O părăsi pe maică-sa, spunîndu-i unde se duce. Doamna Morel urma să stea singură întreaga zi. Gîndul acesta arunca o umbră peste bucuria lui ; dar avea trei zile de vacanță, numai ale lui, și voia să-și facă toate chefurile. Era atît de plăcut să străbată pe bicicletă poienile răcorite în prospețimea dimineții.

Ajunse la căsuță pe la ora unsprezece. Miriam pregătea masa de prînz. Îmbujorată și aferată, se potrivea de minune în decorul bucătărioarei. O sărută și se așeză, urmărind-o din priviri. În odăiță domnea tihna. Canapeaua era acoperită cu o cuvertură de pînză în pătrate roșii și albastru-pal, veche, cam ștearsă de atîta spălat, dar veselă. Pe dulap, într-un colț, se afla o bufniță împăiată, așezată într-o cutie. Soarele se filtra printre frunzele mușcatelor parfumate din fereastră. Miriam prepara o găină în onoarea lui. Era căsuța lor, în ziua aceea, și ei erau soț și soție. Paul o ajută, bătînd ouăle și curățind cartofii. Gîndi că Miriam avea darul de a crea o atmosferă de intimitate a căminului, ca și mama lui ; și nici o femeie nu putea

arăta mai frumoasă decît ea, cu buclele răvăşite şi obrajii încinşi de dogoarea focului.

Prînzul fu un mare succes. El împărţi găina, cum se cuvine unui tînăr soţ. Tot timpul pălăvrăgiră cu o poftă neobosită. După aceea, Paul şterse vasele spălate de Miriam, şi o porniră pe cîmp. Se afla în apropiere un pîrîiaş zglobiu, care sfîrşea într-o mlaştină la poalele unui dîmb foarte povîrnit. Într-acolo colindară, culegînd în drum gălbinele de baltă şi o sumedenie de nu-mă-uita, mari şi albastre. Apoi Miriam se aşeză pe mal, cu mîinile încărcate de flori, mai ales de gălbinelele aurii. Cînd îşi îngropă faţa în ele, o strălucire gălbuie îi polei chipul.

— Faţa ta radiază lumină, e o transfigurare ! exclamă Paul.

Îl privi întrebătoare. El rîse, cuprinzîndu-i mîinile. Îi sărută degetele, pe urmă îi sărută faţa.

Întregul univers era îmbibat de soare şi de linişte, dar nu dormita, ci vibra într-un soi de aşteptare.

— Niciodată n-am văzut o privelişte mai frumoasă, şopti Paul.

Şi în tot acest timp îi ţinea mîinile în mîna lui.

— Şi apa, în timp ce curge, îşi cîntă singură la ureche — îţi place ?

Înălţă către el priviri pline de iubire. Ochii lui erau foarte întunecaţi, foarte scînteietori.

— Nu-i aşa că-i o zi mare ? întrebă el.

Miriam murmură aprobator. Era fericită, şi el îşi putea da seama.

— E ziua noastră, o împărţim numai între noi doi.

Mai zăboviră un timp. Apoi se ridicară pe culcuşul înmiresmat de cimbru, iar el o privi cu simplitate.

— Vrei ? o întrebă.

Se întoarseră la căsuţă, mînă în mînă, tăcuţi. Puii îi întîmpinară, venind fuguţa pe cărare. Paul încuie uşa. Şi căsuţa a fost numai a lor.

Nu avea să uite niciodată chipul ei, pe pat, în timp ce el îşi descheia gulerul. La început îl izbi numai frumuseţea, şi nu putu să mai vadă nimic altceva. Avea cel mai frumos trup pe care şi l-ar fi închipuit vreodată. Rămase împietrit, fără să se poată mişca sau vorbi, privind-o cu un uşor zîmbet uimit. Şi apoi o dori, dar cînd se aplecă

asupră-i, mîinile ei se înălțară într-un mic gest de implorare ; îi privi fața și se opri. Ochii ei mari, cafenii, îl urmăreau liniștiți, resemnați, iubitori ; zăcea pe pat, consimțind să se dăruiască sacrificiului : îi jertfea trupul ei ; dar expresia din străfundul ochilor, privirea victimei așteptînd să fie supusă la cazne, îl stăvili și întreaga ardoare din sînge i se stinse.

— Ești sigură că mă dorești ? o întrebă, simțind cum o umbră rece se lasă asupră-i.

— Da, sînt sigură.

Era foarte liniștită, foarte calmă. Își dădea seama doar de un singur lucru : că face ceva pentru el. Paul aproape că nu putu suporta. O vedea zăcînd acolo, gata să se sacrifice, pentru că îl iubea atît de mult. Și era nevoit să o sacrifice. O clipă, își dori să fi fost asexuat sau mort. Apoi închise ochii, și sîngele începu să-i zvîcnească iar.

După aceea o iubi — o iubi pînă și cu ultima fibră a ființei lui. O iubi, dar, într-un fel, îi venea să plîngă. Era ceva cu care nu se putea împăca de dragul ei. Rămaseră împreună pînă tîrziu în noapte.

Cînd se întoarse acasă, pe bicicletă, simți că, în sfîrșit, se inițiase în tainele dragostei. Nu mai era un adolescent. Dar de ce-și simțea sufletul atît de apăsat ? De ce gîndul la moarte, la veșnicie, părea atît de dulce și de alinător ? Petrecu întreaga săptămînă cu Miriam și o istovi cu pasiunea lui. Dar era mereu nevoit să facă abstracție de ea, în chip deliberat, și să acționeze în virtutea forței brute a instinctelor. Și n-o putea face prea des, dar de fiecare dată rămînea cu gustul amar al ratării și al morții. Ca să o simtă cu adevărat alături, trebuia să facă abstracție de el și de dorința lui. Iar cînd voia s-o aibă, trebuia să facă abstracție de ea.

— Cînd mă apropii de tine, nu mă dorești, nu-i așa ? o întrebă cu ochi întunecați de suferință și rușine.

— Ba da, sosi iute răspunsul.

O privi.

— Nu-i adevărat.

Miriam începu să tremure.

— Vezi tu, murmură ea, luîndu-i fața în mîini și lipind-o de umărul ei, ca să nu i se uite în ochi, vezi tu...

așa cum sîntem acum... cum m-aș putea obișnui ? Ar fi cu totul altfel dacă am fi căsătoriți.

Paul își îndepărtă fața și o privi.

— Vrei să spui că așa cum e acum... te șochează ?

— Da... și...

— Ești totdeauna crispată.

Tremura de tulburare.

— Vezi tu, spuse ea, nu am fost obișnuită cu gîndul...

— În ultima vreme te-ai obișnuit.

— Da, dar întreaga mea viață, mama mi-a spus mereu : „în căsătorie există un singur lucru îngrozitor, dar trebuie să-l suporți". Și am crezut-o.

— Și o mai crezi și acum.

— Nu, se apără ea cu grabă. Cred și eu tot ca tine că dragostea, chiar și felul *ăsta* este apogeul vieții.

— Lucrul acesta nu schimbă faptul că niciodată nu mă *dorești.*

— Nu, se tîngui Miriam cuprinzîndu-i capul cu brațele și legănîndu-i-l cu disperare. Nu spune asta ! Tu nu înțelegi. Îl legăna cu deznădejde. Crezi că nu doresc copiii tăi ?

— Da, dar nu pe mine.

— Cum poți spune așa ceva ? Dar ca să avem copii trebuie să ne căsătorim.

— Atunci vrei să ne căsătorim ? Eu doresc să ai copiii mei.

Îi sărută mîna cu reverență. Ea rămase pe gînduri, întristată, urmărindu-l din priviri.

— Sîntem prea tineri, spuse în cele din urmă.

— Douăzeci și patru și douăzeci și trei de ani...

— Nu încă, stărui Miriam, legănîndu-se doborîtă.

— Cînd vei dori.

Miriam își lăsă bărbia în piept, cu gravitate. Tonul disperat cu care vorbea Paul despre aceste lucruri o rănea adînc. Era o chestiune ratată între ei. Accepta în tăcere ceea ce simțea el.

Și după o săptămînă de dragoste, într-o duminică seară, Paul îi declară brusc maică-sii, exact în momentul cînd se pregăteau de culcare :

— N-am să mă mai duc atît de des la Miriam, mamă.

Doamna Morel fu surprinsă, dar nu-i puse nici o întrebare.

— Cum dorești, îi răspunse.

Se duse la culcare. Mama își dădea seama de calmul cu totul nou care-l învăluise, și se mira. În parte ghicise pricina. Oricum, se ferea să-l sîciie. Dacă ar fi forțat lucrurile, ar fi putut să strice totul. Îl urmărea cum se zbătea în singurătatea lui, și se întreba unde o să sfîrșească. Era bolnav și mult prea calm pentru firea lui. Și-și împreuna întruna sprîncenele, deprindere pe care o avusese în copilărie, dar de care se dezvățase de mulți ani încoace. Acum îi revenise iar. Și nu-l putea ajuta cu nimic. Trebuia să-și vadă singur de drum, să răzbească de unul singur.

Paul continua să-i fie devotat lui Miriam. O singură dată izbutise s-o aibă cu toată făptura lui ; dar această împlinire nu s-a mai putut repeta. Senzația de ratare devenea tot mai puternică. La început l-a încolțit tristețea. Pe urmă a simțit că nu poate merge mai departe. Voia să fugă, să evadeze, orice. Treptat, încetă să-i ceară să i se mai dea. În loc să-i fi unit, dragostea fizică îi despărțise. Apoi deveni conștient că totul era lipsit de rost. Ar fi fost zadarnic să mai încerce : între ei doi iubirea fizică nu avea să se realizeze nicicînd.

De cîteva luni încoace, o văzuse foarte rar pe Clara. Din cînd în cînd, se plimbaseră împreună cîte o jumătate de oră, la vremea prînzului. Dar în tot acest timp se păstrase pentru Miriam. Oricum însă, cînd se afla alături de Clara, fruntea i se însenina și se înveselea iar. Ea îl trata cu indulgență, ca pe un copil, iar Paul avea impresia că lucrul acesta nu-l supără. Dar adînc, dincolo de suprafață, îl rodea.

Uneori, Miriam îl întreba :

— Ce-i cu Clara ? N-am mai auzit nimic de ea în ultima vreme.

— Ieri am făcut împreună o plimbare de douăzeci de minute, răspunse el.

— Și despre ce ți-a vorbit ?

— Nu știu. Cred că tot timpul am trăncănit eu — de obicei așa se întîmplă. Cred că i-am vorbit despre grevă, și despre felul cum au privit-o femeile.

— Da.

În felul acesta își relata el simțămintele. Dar, fără să-și dea seama, căldura pe care i-o nutrea Clarei îl îndepărta în chip perfid de Miriam, de care se simțea răspunzător și căreia știa că-i aparține. Își închipuia că-i este foarte fidel. Nu-i ușor să cîntărești cu precizie intensitatea și căldura sentimentelor nutrite unei femei, decît în clipa cînd s-au spulberat.

Începu să acorde mai mult timp prietenilor. Printre aceștia se numărau Jessop de la Școala de artă, Swain, de la laboratorul de chimie al universității, Newton, care era profesor; în afară de Edgar și de frații mai mici ai lui Miriam. Pretextînd că are de lucru, făcea schițe și studia împreună cu Jessop. Se ducea pe la universitate să-l caute pe Swain, și cei doi tineri dădeau împreună „o raită" prin oraș. Întîlnindu-se cu Newton în trenul spre casă, poposeau împreună la „Lună și stele", unde jucau o partidă de biliard. Se simțea absolut justificat cînd îi oferea lui Miriam scuza că-și petrecuse timpul cu prietenii. Maică-sa încerca o ușurare. Îi povestea întotdeauna pe unde fusese.

În timpul verii, Clara purta uneori o rochie dintr-o pînză moale cu mîneci largi. Cînd își înălța mîinile, mînecile i se ridicau pînă la umăr, dezgolindu-i brațele frumoase și puternice.

— O secundă, strigă el. Stai cu brațele așa!

Făcu cîteva schițe ale mîinilor și brațelor ei, iar desenele respirau ceva din fascinația pe care o încerca în fața modelului viu. Miriam, care-i cerceta întotdeauna cu conștiinciozitate cărțile și hîrtiile, văzu desenele.

— Clara are brațe atît de frumoase, explică Paul.

— Da. Cînd i le-ai desenat?

— Marți, în atelier. Știi, am acolo un colțișor unde pot desena. Deseori, izbutesc să termin cu toate lucrările secției înainte de prînz. Atunci, după-mesele lucrez pentru mine, și seara controlez numai.

— Da, răspunse ea răsfoind caietul de schițe.

De multe ori o ura pe Miriam. O ura cînd o vedea aplecîndu-se și cercetîndu-i iscoditor lucrările. Ura felul ei de a-l calcula într-una, cu răbdare, de parc-ar

fi fost o coloană nesfîrșită de cifre psihologice. Cînd erau împreună, o ura pentru că-l cucerise, și pentru că nu-l cucerise, și o tortura. Își spunea că Miriam lua totul și nu dădea nimic. Cel puțin, nu dădea căldură umană. Nu era niciodată vie, nu emana viață. A o căuta, însemna să cauți ceva ce nu exista. Miriam nu era decît conștiința lui, și nu perechea lui. O ura violent, și era cu atît mai crud față de ea. În felul ăsta se tîrîră pînă în vară. Pe Clara o vedea din ce în ce mai des.

În cele din urmă, vorbi. Într-o seară, rămăsese acasă pentru a lucra. Între el și maică-sa se închegase atmosfera aceea ciudată, specifică oamenilor nemulțumiți unul de celălalt. Doamna Morel era din nou tare pe situație. Va să zică, Paul n-avea de gînd să se lipsească de Miriam. Foarte bine ; atunci o să se țină dîrză pînă cînd o să-i împărtășească și ei ce-l muncea. De multă vreme mocnea în el această furtună, care avea să i-l aducă înapoi.

În seara aceea, plutea între ei o stranie încordare. Paul lucra fervent și mecanic, evadînd astfel din el însuși. Se făcuse tîrziu. Prin ușa deschisă se furișa parfumul crinilor, tainic, de parc-ar fi dat tîrcoale casei. Brusc, Paul se ridică și ieși afară.

Frumusețea nopții îl duru de-i venea să strige. O jumătate de lună, din aur mat, se cufunda pe după sicomorul negru din capătul grădinii, rumenind cerul. Ceva mai aproape, un șirag de crini de un alb tulbure străbătea grădina, iar aerul din jur pulsa de parfum, de parc-ar fi fost viu. Se îndreptă spre răzorul cu garoafe, a căror mireasmă pătrunzătoare răzbea prin parfumul greu, fremătător, al crinilor ; rămase neclintit, lîngă hotarul alb al florilor. Se încovoiau molatic, de parcă respirau anevoie. Miresmele îl îmbătau. Coborî în cîmp să vadă cum se pierde luna. Un cristei chema nostalgic dinspre căpițele de fîn. Luna se lăsa cu repeziciune la vale, îmbujorîndu-se. În spatele lui florile mari își întindeau lujerele, de parcă și ele chemau. Și deodată, o aromă nouă îi izbi nările, ca un șoc, un miros aspru și grosolan. Căutînd în jur, descoperi irișii roșii, și le atinse gîturile cărnoase și degetele hulpave. Oricum, găsise ceva. Străjuiau încremeniți în întuneric, și exalau un parfum brutal. Luna

se turtea pe creasta dealului. Pieri ; totul deveni negru. Şi cristeiul chema întruna.

Smulgînd o garoafă, intră în casă.

— Vino, băiete, îi spuse mama. E vremea să te culci.

Rămase locului, strivind garoafa pe buze.

— Am s-o rup cu Miriam, mamă, îi răspunse calm.

Se uită la el peste ramele ochelarilor. Paul îi întoarse privirea, fără să clintească. Mama îi cercetă o clipă ochii, apoi îşi scoase ochelarii. Băiatul era palid. Masculul se deşteptase trufaş în el. Doamna Morel nu ţinea să-l vadă prea limpede.

— Dar credeam că... începu ea...

— Ei bine, nu o iubesc. Nu vreau să mă însor cu ea... Aşa că va trebui să termin.

— Dar am avut impresia că în ultima vreme te hotărîseşi s-o iei, aşa că n-am mai spus nimic, exclamă maică-sa mirată.

— Am... am dorit... dar acum nu mai doresc. N-are nici un rost. Duminică rup cu ea. Trebuie s-o fac, nu-i aşa ?

— Tu ştii mai bine. Şi mai ştii că de mult ţi-am spus şi cu acelaşi lucru.

— Nu mai am ce face acum. Duminică rup cu ea.

— Mă rog, ripostă maică-sa. Cred că-i mai bine aşa. Dar în ultima vreme am crezut că vrei s-o iei, aşa că n-am mai spus nimic, şi nu ţi-aş fi spus nimic. Acum însă, repet ce-am afirmat întotdeauna, *nu cred* că-i potrivită pentru tine.

— Duminică rup cu ea, spuse el din nou, mirosind garoafa.

Îşi vîrî floarea în gură. Fără să-şi dea seama, împreună dinţii şi-i încleştă încet peste floare, umplîndu-şi gura cu petale. Le scuipă în foc, o sărută pe maică-sa şi se duse la culcare.

Duminică, porni spre fermă devreme după-masă. Îi scrisese lui Miriam că vor face o plimbare pe cîmp, spre Hucknall. Maică-sa se arătă foarte tandră cu el. Paul nu-i adresă nici un cuvînt, dar doamna Morel îşi dădea seama de efortul care-l măcina. Expresia ciudată întipărită pe faţa lui o tulbură.

— N-are nici o importanță, băiete, îl încurajă ea. Ai să vezi ce bine ai să te simți cînd o să se termine totul.

Paul îi aruncă maică-sii în fugă o privire surprinsă și plină de resentiment. Nu simțea nevoie de compătimire.

Miriam îl întîmpină la capătul aleii. Purta o rochie nouă, din voal imprimat, cu mîneci scurte. Minecuțele și brațele arămii, care i se iveau din mîneci — brațele acele cumințele și resemnate — îl împungeau cu o durere atît de sfredelitoare, încît îl ajutau să fie crud. Se gătise și se străduise să arate cît mai frumoasă și mai proaspătă pentru el. Părea să fi înflorit numai de dragul lui. De cîte ori se uita la ea— văzînd-o că acum arăta ca o tînără femeie împlinită, frumoasă, în rochia cea nouă — suferea atît de intens, încît avea senzația c-o să i se spargă inima din pricina efortului de a se struni. Dar hotărîrea lui fusese luată, și era irevocabilă.

Cînd ajunseră pe colnic, se trîntiră pe jos ; își rezemă capul în poala ei, lăsînd-o să-și treacă degetele prin părul lui. Miriam simțea că Paul „era absent", după cum obișnuia ea să se exprime. Adeseori, cînd erau împreună, Miriam îl căuta și nu-l putea afla. Dar în după-masa aceasta nu fusese pregătită să nu-l găsească.

Se făcuse aproape cinci, cînd Paul îi mărturisi adevărul. Erau așezați la marginea unui rîu, și buza ierboasă a malului se încovoia peste o mică văgăună scobită în argila gălbuie ; Paul scormonea pămîntul cu un bețișor, așa cum făcea ori de cîte ori era tulburat și crud.

— M-am gîndit bine, începu el ; trebuie s-o rupem.

— De ce ? strigă Miriam surprinsă.

— Pentru că n-are nici un rost să continuăm.

— De ce n-are rost ?

— Pentru că nu are. Nu vreau să mă însor. Aș dori să nu mă însor niciodată. Și dacă nu ne căsătorim, n-are nici un rost să continuăm.

— Și de ce-mi spui asta acum ?

— Pentru că am luat hotărîrea.

— Și cum rămîne cu toate lunile astea din urmă și cu toate lucrurile pe care mi le-ai înșirat ?

— N-am ce face ; nu vreau să mai continuăm.

— Te-ai săturat de mine ?

— Vreau s-o rupem, tu să te eliberezi de mine, eu de tine.

— Şi cum rămîne cu lunile din urmă ?

— Nu ştiu. Tot ce ţi-am spus atunci era adevărat.

— Dacă-i aşa, de ce te-ai schimbat acum ?

— Nu m-am schimbat. Sînt acelaşi, numai că-mi dau seama că n-are rost să continuăm.

— Încă nu mi-ai explicat de ce n-are rost.

— Pentru că nu mai doresc să continui... şi nu doresc să mă însor.

— Dar de cîte ori nu mi-ai vorbit tu de căsătorie şi eu eram aceea care refuza ?

— Ştiu, dar doresc să isprăvim.

Urmară două-trei momente de tăcere, în timp ce el scurma pămîntul cu sete. Miriam îşi lăsă capul în jos, împovărată de gînduri. Îl socotea un copilandru nesăbuit. Era asemenea unui ţînc care, după ce-şi astîmpără setea, zvîrle ceaşca din care a băut şi o face ţăndări. Îl măsură cu privirea, simţind că ar trebui să-l înşface şi să-l stoarcă pînă ar scoate puţină consistenţă din el. Dar era neputincioasă. După un timp, îi strigă :

— Spuneam uneori că eşti ca un puşti de paisprezece ani — dar eşti ca unul de patru.

El continua să înţepe, crud, pămîntul. O auzise.

— Eşti ca un copil de patru ani, repetă ea cu furie.

Nu-i răspunse, dar în inima lui rosti : „Foarte bine ! Dacă sînt un copil de patru ani, atunci de ce mă mai vrei? N-am nevoie de încă o mamă.“ Dar nu rosti nimic cu glas tare şi urmă un nou răstimp de tăcere.

— Le-ai spus alor tăi ? întrebă ea.

— I-am spus mamei.

Din nou un răgaz de linişte.

— Şi atunci, ce *vrei* ? întrebă iar Miriam.

— Cum asta ? Vreau să ne despărţim. Toţi anii aceştia am trăit unul prin celălalt. Haide să punem capăt ! Eu am să-mi văd de drumul meu fără tine, şi tu de-al tău fără mine. Vei avea o viaţă a ta, independentă.

În spusele lui era un sîmbure de adevăr, pe care, în ciuda amărăciunii, Miriam nu se putu opri să nu-l recunoască. Ştia că se află înlănţuită într-un soi de robie, pe

care o ura pentru că nu o putea stăpîni în nici un fel. Din momentul în care iubirea pe care i-o purta lui Paul începuse s-o depășească, o urîse. Și adînc, în străfundurile sufletului, îl ura pe Paul pentru că îl iubea și o domina. Se împotrivise dominației lui. Se zbătuse să-și păstreze libertatea, să se mențină independentă de el. Și *era* independentă, chiar mai independentă decît era Paul față de ea.

— Fiecare dintre noi, continuă el, va rămîne întotdeauna, mai mult sau mai puțin, opera celuilalt. Eu îți datorez foarte mult ție și tu mie. Haide să începem acum a trăi prin noi înșine.

— Și ce-ai de gînd să faci ? întrebă ea.

— Nimic... doar să fiu liber.

Și totuși, în inima ei, Miriam știa că influența Clarei era cea care-l va elibera. Dar nu făcu nici o remarcă.

— Și mamei mele ce va trebui să-i spun ?

— Pe mama mea am anunțat-o doar că am terminat — scurt și cuprinzător.

— Eu nu le spun alor mei nimic.

— Cum dorești, răspunse Paul întunecîndu-se.

Știa bine că o vîrîse în necazuri și că o părăsea la nevoie. Și gîndul îl irita.

— Spune-le că nu ai de gînd și nu vrei să te măriți cu mine, și că, prin urmare, am rupt-o. E destul de aproape de adevăr.

Miriam își mușcă degetul, abătută. Se gîndea la tot ce se petrecuse între ei. Știuse că așa avea să sfîrșească ; tot timpul își dăduse seama. Lucrurile se potriveau cu așteptările ei cele mai amare.

— Așa a fost întotdeauna ! strigă fata. Între noi n-a fost decît o nesfîrșită luptă — tu zbătîndu-te mereu ca să te rupi de mine.

Ideea aceasta i se luminase pe neașteptate, ca o străfulgerare. Dar el rămase calm. Va să zică așa vedea ea situația ?

— Dar am petrecut împreună *unele* ceasuri minunate, am trecut prin minunate răgazuri de liniște, cînd ne simțeam alături unul lîngă celălalt.

— Niciodată ! strigă ea din nou. Niciodată ! Întotdeauna te luptai împotriva mea.

— Nu întotdeauna — la început, nu.

— Întotdeauna, de la începutul începuturilor, a fost mereu la fel !

Spusese tot ce avea de spus, dar se vlăguise. Şedea cuprinsă de groază. El ar fi voit să-i strige : „Ce a fost, a fost frumos, dar s-a încheiat". Şi ea — ea în a cărei dragoste crezuse în clipele cînd se disprețuia pe sine — ea nega că iubirea lor fusese vreodată iubire. Oare într-adevăr se luptase mereu să se smulgă de ea ? Atunci totul trebuie să fi fost monstruos. Înseamnă că între ei n-a fost niciodată nimic real, înseamnă că în tot acest timp fusese ceva care de fapt nu era nimic. Iar ea ştiuse. Ştiuse atît de mult, şi lui îi spusese atît de puțin. Ştiuse în tot acest timp. În tot acest timp închisese în ea asemenea taină !

Şedea tăcut şi mîhnit. În cele din urmă, întreaga situație îmbrăca un aspect cinic. De fapt, Miriam îl amăgise pe el, şi nu invers. Ascunsese faptul că-l condamna, îl adulase şi, de fapt, îl disprețuise. Îl disprețuia şi acum. Paul deveni lucid şi crud.

— Ar trebui să te măriți cu un om care să te venereze ; atunci l-ai putea juca pe degete după placul tău. Mulți bărbați te-ar venera, dacă te-ai putea strecura, punînd stăpînire pe colțişoarele tainice ale firii lor. Cu un asemenea bărbat ar trebui să te măriți. Nu s-ar lupta niciodată să se elibereze de tine.

— Mulțumesc. Dar nu-mi mai oferi sfaturi să mă mărit cu altcineva. Ai mai făcut-o şi altă dată.

— Foarte bine. Atunci n-am s-o mai repet.

Stătea liniştit, simțind că, în loc să lovească, el fusese cel lovit. Cei opt ani ai lor de prietenie şi de iubire, *cei opt ani* din viața lui, fuseseră reduşi la nimic.

— Şi cînd ai luat hotărîrea asta ? îl întrebă.

— Hotărîrea definitivă am luat-o în noaptea de joi.

— Ştiam că se apropie.

Afirmația îi produse o bucurie amară. „Foarte bine ! Dacă ştiuse, înseamnă că nu fusese o surpriză pentru ea."

— Şi i-ai şoptit ceva şi Clarei ?

— Nu ; dar am să-i spun acum.

Urmă o pauză.

— Îți amintești de cele ce mi-ai îndrugat acum un an, în casa bunicii mele — ce spun eu acum un an, chiar și în urmă cu o lună!

— Da, îmi amintesc! Și eram sincer. Ce pot face dacă totul a dat greș?

— A dat greș pentru că tu dorești acum altceva.

— Ar fi dat greș și într-un caz și în altul. *Tu* n-ai crezut niciodată în mine.

Miriam rîse cu un sunet straniu. Paul păstră tăcerea. Îl sfredelea senzația că fusese amăgit. El gîndise că Miriam îl idolatrizează și de fapt ea îl disprețuise. Îl lăsase să spună tot felul de lucruri nereale, fără să-l contrazică. Îl lăsase să lupte de unul singur. Dar cel mai mult îi stătea în gît faptul că-l disprețuise în vreme ce el fusese încredințat că-l venerează. Din moment ce era nemulțumită, ar fi trebuit să-i spună și lui. Fusese lipsită de onestitate. O ura. În toți acești ani îl tratase ca pe un erou și în sinea ei îl privise ca pe un țînc, un puști nesocotit. Atunci de ce lăsase pe acest puști nesocotit să se afunde în nesocotința lui? Își oțeli inima împotriva ei.

Miriam ședea pierită de durere. Știuse, o, cît de bine știuse că așa va fi! În tot timpul cît stătea departe de el, îi făcuse inventarul sufletesc; îi cunoștea micimea, meschinăria, iresponsabilitatea. Ba chiar își ferecase sufletul împotriva lui. Acum nu era zguduită, nici doborîtă, nici măcar foarte rănită. Știuse. Dar de ce oare, așa cum stătea acolo. Paul continua să-și păstreze ciudata-i dominare asupră-i? Pînă și mișcările lui o fascinau, de parc-ar fi fost hipnotizată. Și totuși era mîrșav, fals, inconsecvent și josnic. În ce își avea sursa robia ei? De ce simpla mișcare a brațului său o tulbura cum nimic pe lume n-ar fi putut s-o tulbure? De ce era atît de înlănțuită de el? De ce, chiar și acum, ar fi fost de ajuns să-i arunce doar o privire și să-i poruncească, pentru ca ea să i se supună? S-ar fi supus oricăreia dintre dorințele lui minore. Dar, în clipa în care i se supunea, îl avea în puterea ei, știa bine, și ar fi putut face din el tot ce-ar fi vrut! Era sigură de puterile ei. Numai că acum se strecurase între ei o nouă înrîurire! Ah, nu era bărbat! Era un bebeluș

care țipa după jucăria mai nouă! Și întreaga legătură sufletească dintre ei n-ar fi izbutit să-l țină locului. Foarte bine, n-avea decît să plece. Dar la ea se va întoarce cînd va fi sătul de noile senzații.

Paul răscoli țărîna cu bețișorul, pînă cînd i se făcu lehamite. Miriam se ridică. El continua să zvîrle bulgărași de pămînt în rîu.

— Vrei să luăm ceaiul aici? întrebă Paul.

— Da.

În timpul ceaiului, discutară diverse fleacuri. El îi perora despre gustul pentru ornamentații — sala de mese a cabanei îi sugerase subiectul — și raportul acestora cu estetica. Miriam era rece și tăcută. În drum spre casă, îl întrebă:

— Și n-o să ne mai vedem?

— Nu... sau foarte rar, decretă el.

— Și nici n-o să ne scriem? urmă ea cu o notă aproape sarcastică în glas.

— Cum dorești tu. Nu sîntem străini — și nu vom fi niciodată, orice s-ar întîmpla. Din cînd în cînd am să-ți scriu. Liniștește-te.

— Înțeleg! răspunse ea tăios.

Dar el ajunsese la un stadiu de carecare oțelire împotriva suferinței. În viața lui se petrecuse o mare ruptură. Avusese un șoc cumplit cînd Miriam îi revelase faptul că iubirea lor fusese doar un neîntrerupt conflict. Nimic altceva nu mai avea importanță. Dacă această iubire nu însemnase niciodată mare lucru, atunci nu era necesar să se frămînte din pricină că se sfîrșise.

O părăsi la capătul aleii. În timp ce Miriam se îndrepta spre casă, singuratică, în rochia ei cea nouă, trebuind, odată ajunsă la celălalt capăt, să dea ochi cu ai ei, Paul rămase pe șosea, țintuit de rușine și de durere, gîndindu-se la suferința pe care i-o pricinuise.

Ca o reacție, în strădania de a-și restabili respectul de sine, se duse să ia o băutură la Salcia. La o masă se aflau patru fete, pornite să-și petreacă ziua la aer liber, și care acum se cinsteau cu un modest pahar de porto. Aveau în față cîteva bomboane de șocolată. Paul se așeză la o masă alăturată, cu paharul lui de whisky.

Observă că fetele șușoteau și-și făceau semne. La un moment dat, una dintre ele, o brunetă bine făcută și impertinentă, se aplecă spre el întrebîndu-l :

— Dorești o bomboană ?

Celelalte chicotiră în gura mare.

— Da, răspunse Paul. Dă-mi una tare — cu alune, nu-mi plac cele cu cremă.

— Poftim — s-a nimerit una cu migdale, special pentru dumneata.

Întinse spre el degetele între care ținea bomboana. Paul deschise gura. Fata îi vîrî bomboana între buze, și se aprinse la față.

— Ești drăguță ! îi declară Paul.

— Ei, făcu ea, ne spuneam că arăți cam mofluz, și fetele m-au provocat să-ți ofer o bomboană.

— N-aș refuza dacă mi-ai mai oferi una — dar de alt soi.

Se porniră laolaltă pe rîs.

Cînd ajunse acasă, erau ceasurile nouă și se întunecase. Intră în casă pe tăcute. Maică-sa, care-l aștepta, se ridică îngrijorată.

— I-am spus, o anunță el.

— Mă bucur, răspunse doamna Morel ușurată.

Paul își atîrnă șapca în cui, cu un gest obosit.

— I-am spus că între noi s-a sfîrșit totul.

— Așa e bine, fiule. Acum, desigur, trece prin cîteva clipe grele, dar e mult mai bine pentru viitorul ei. Știu ce-ți spun. Nu erai potrivit pentru ea.

Paul se așeză rîzînd cu poftă.

— M-am distrat așa de bine cu niște fete la circiumă !

Maică-sa îl cîntări din priviri. Părea s-o fi uitat pe Miriam. Îi povesti despre fetele întîlnite la Salcia. Doamna Morel continuă să-l măsoare. Veselia asta a lui era artificială. Sub ea se ascundeau mult prea multă spaimă și chin.

— Haide să mănînci ceva, îl îndemnă cu blîndețe.

Mai tîrziu, Paul i se adresă, îngîndurat :

— Niciodată nu a crezut că o să mă aibă, mamă, a știut de la bun început, așa că nu-i prea dezamăgită.

— Mi-e teamă, răspunse mama, că încă nu a renunțat cu totul la tine.

— Nu, poate că nu.
— Ai să-ți dai seama că ai procedat bine rupînd cu ea.
— Nu știu, răspunse el cu disperare.
— Ei, haide, las-o să se descurce singură.

Și el o lăsă să se descurce, și ea fu foarte singură. Puțini oameni se sinchiseau de ea, iar Miriam, la rîndu-i, se sinchisea de prea puțini. Așa încît rămase singură cu ea însăși, așteptînd.

XII

PASIUNE

Încetul cu încetul, Paul se străduia să-şi cîştige existenţa prin talentul său. Fabrica Liberty achiziţionase cîteva din modelele lui imprimate pe diferite materiale ; reuşise să mai plaseze în două-trei locuri desene pentru broderii, pentru podoabe bisericeşti şi altele de acelaşi gen. Deocamdată nu cîştiga cine ştie ce, dar cu timpul avea şanse să-şi extindă profiturile. De asemenea, se împrietenise cu un desenator de la un atelier de olărie, şi se alegea cu noi cunoştinţe de pe urma acestei relaţii. Îl interesa foarte mult arta aplicată. Dar între timp, lucra pe îndelete la tablouri. Îi plăcea să picteze forme vaste, în plină lumină, dar nu alcătuite structural doar din reflexe de lumini şi umbre, ca figurile impresioniştilor ; siluetele lui aveau contururi definite, dar o anumită luminozitate interioară, ca unele dintre personajele lui Michelangelo. Şi îşi integra figurile într-un peisaj, realizînd ceea ce credea el a fi proporţiile reale. Lucra mult din memorie, folosind ca model chipurile tuturor celor pe care-i cunoştea. Credea cu tărie că munca lui era bună şi valoroasă. În ciuda acceselor de depresiune, cînd nega şi se dezicea de orice, continua să creadă în arta lui.

Împlinise douăzeci şi patru de ani, cînd îi făcu maică-sii prima confidenţă artistică :

— Mamă, îi spuse, am de gînd să realizez un tablou care să le rupă gura la toţi.

Doamna Morel pufni pe nări, în felul ei caracteristic. Era ca şi cum ar fi înălţat, cu oarecare satisfacţie, din umeri.

— Foarte bine, băiete. Să te vedem !

— Ai să vezi, porumbița mea ! Ai să vezi tu dacă n-ai să te umfli în pene, nu peste mult timp.

— Mă bucur, băiețaș, îi zîmbi ea.

— Dar o să trebuiască să te mai schimbi și tu puțin ; de pildă, în purtarea cu Minnie !

Minnie era mica lor slujnică în vîrstă de paisprezece ani.

— Ce-i cu Minnie ? întrebă doamna Morel plină de demnitate.

— Am auzit-o cum îți spunea azi-dimineață, cînd ai ieșit tu în ploaie ca să iei niște cărbuni : „Vai, doamnă Morel, tocmai mă gîndeam să aduc eu !“ Asta dovedește că te pricepi grozav să conduci servitoarele.

— Ei, a fost doar o drăgălășenie din partea fetei !

— Și tu care ai început să te scuzi : „Nu poți face două lucruri deodată, Minnie, nu-i așa ?“

— Era ocupată cu spălatul, se apără doamna Morel.

— Și ce ți-a răspuns ea ? „Puteați să mai așteptați o clipă, la uitați-vă ce v-ați mai bălăcit în noroi !“

— Ei da, așa a fost — obrăznicătură nerușinată ce ești !

Se uită rîzînd la maică-sa. Era din nou caldă și îmbujorată de dragoste pentru el. De parcă, o clipă, soarele și-ar fi revărsat toate razele asupra ei. Paul continuă să lucreze cu inima plină de bucurie.

Cînd era fericită mama lui arăta atît de bine, încît nu-i mai vedea părul cărunt.

Și în anul acela, o luă cu el în vacanță la Isle of Wight. A fost un răstimp de mari emoții și de mare frumusețe pentru amîndoi. Doamna Morel nu mai contenea să se bucure și să se minuneze. Dar Paul o silea să meargă cu el mai mult decît o țineau puterile. Avu o criză cu leșinuri. Fața i se făcu ca scrumul, și gura i se învineți. Băiatul trecu prin chinurile agoniei. Avea senzația că cineva îi împlîntă un cuțit în piept. Pe urmă, doamna Morel își reveni, și Paul uită. Dar îngrijorarea zvîcnea în el, ca o rană care nu se închide.

După ce o părăsise pe Miriam, se dusese drept la Clara. În lunea care urmă rupturii, coborî în atelier la ea. Clara înălță privirile și-i zîmbi. Fără ca nici unul dintre

ei să-și dea seama, deveniseră foarte intimi. Femeia simți la el o nouă strălucire.

— Ei bine, regină din Saba ! i se adresă el zîmbind.

— De ce-mi spui așa ?

— Pentru că ți se potrivește. Ai o rochie nouă !

Roși, întrebîndu-l :

— Și ce-i cu asta ?

— Îți stă de minune. Aș fi putut să-ți desenez *eu* o rochie.

— Și cum ar fi fost ?

Se postă în fața ei, cu priviri scăpărătoare, în timp ce-i explica modelul. I se uita drept în ochi. Apoi brusc, o trase spre el. Clara dădu să se ferească. Paul îi strînse stofa corsajului, lipindu-i-l de trup și netezindu-i-l peste sîni.

— Ar fi fost mai *așa*, o lămuri el.

Dar amîndoi aveau obrajii încinși ca para focului ; se îndepărtă în fugă. O atinsese. Tot trupul îi tremura, aținat de noua senzație.

Se statornici o înțelegere mută între ei. În cea de a doua seară, se duseră împreună la cinematograf, în scurtul răgaz pe care-l avea pînă la sosirea trenului. În timp ce ședeau, îi văzu mîna foarte aproape de a lui. Cîteva clipe nu îndrăzni să i-o atingă. Imaginile filmului se legănau și îi dansau în fața ochilor. Apoi îi luă mîna într-a lui. Era o mînă robustă și fermă, care-i umplea toată strînsoarea palmei. O încleștă cu putere. Clara nu se clinti, nu-i dădu nici un semn. Cînd ieșiră din cinematograf, se apropiase minutul de sosire a trenului. Paul șovăi.

— Noapte bună, îi spuse în cele din urmă, și trecu pe trotuarul de peste drum.

A doua zi se duse din nou la ea. Clara se arătă cam distantă.

— Vrei să facem luni o plimbare ? o întrebă.

Clara își întoarse fața în lături.

— Ai să-i spui lui Miriam ? răspunse sarcastic.

— Am terminat cu ea.

— Cînd ?

— Duminica trecută.

— V-ați certat ?

— Nu ! Eu luasem hotărîrea mai dinainte. I-am spus răspicat că mă consider liber.

Clara nu-i răspunse nimic, şi el se întoarse la masa lui de lucru. Era atît de liniştită şi de mîndră !

Simbătă seara o invită la o cafea într-un restaurant, după terminarea lucrului. Apăru cu o înfăţişare foarte rezervată şi distantă. Paul mai avea trei sferturi de oră pînă la plecarea trenului.

— Vrei să ne plimbăm puţin ? o întrebă.

Ea încuviinţă şi porniră împreună, pe lîngă castel, în parc. Se simţea speriat. Păşea alături de dînsul, îmbufnată, exprimînd parcă şi prin mers indignare, repulsie, furie. Se temea să-i cuprindă mîna.

— Încotro mergem ? o întrebă cînd se cufundară în întuneric.

— Mi-e totuna.

— Atunci hai să urcăm treptele.

Deodată Paul se răsuci pe călcîie. Trecuseră de treptele parcului. Clara rămase nemişcată, şiciită de subita lui schimbare de direcţie. Paul întinse mîinile după ea. Îşi păstra atitudinea trufaşă. O strînse brusc în braţe, rămase o clipă încordat, apoi o sărută. După aceea îi dădu drumul.

— Hai să mergem, îi ceru pocăit.

Îl urmă. Paul îi luă mîna şi-i sărută vîrfurile degetelor. Înaintau în tăcere. Cînd ieşiră la lumină, îi eliberă mîna. Nu scoaseră nici o vorbă pînă cînd ajunseră la gară. Acolo se priviră în ochi.

— Noapte bună, îi spuse Clara.

Paul se îndreptă spre tren. Acţiona absolut mecanic. Oamenii îi vorbeau. Auzea ecoul slab al răspunsurilor lui. Era în delir. Simţea că dacă nu se face repede luni, înnebuneşte. Luni avea s-o vadă din nou. Şi toată făptura lui era concentrată acut în acel singur punct, înainte. Dar se interpunea duminica. Nu putea să îndure. Şi n-o putea vedea pînă luni. Şi se interpunea o întreagă duminică — ceas după ceas de tensiune. Îi venea să se dea cu capul de uşa vagonului. Dar rămase nemişcat. În drum spre casă, luă un whisky, însă prin asta nu făcu decît să înrăutăţească lucrurile. Nu trebuia s-o necăjească pe maică-sa, era lucrul cel mai important. Se prefăcu a fi

vesel și se duse repede la culcare. Complet îmbrăcat, se așeză la fereastră, cu bărbia proptită de genunchii înălțați, cu privirile pierdute în depărtare, spre dealul pe care se aprisese o jerbă de lumină. Nu gîndea, nu dormea, ci ședea nemișcat, scrutînd noaptea. Și cînd, în cele din urmă, frigul îl readuse în simțiri, văzu că ceasul i se oprise la două și jumătate. Acum era trecut de trei. Se simțea istovit, dar mai presus de toate îl chinuia gîndul că e duminică dimineața. Se vîrî în pat și dormi. Apoi porni pe bicicletă și pedală întreaga zi pînă cînd se slei vlaga din el. Dar aproape că nici nu știa pe unde fusese. A doua zi însă, avea să fie luni. Dormi pînă la patru dimineața. După aceea, zăcu treaz în noapte, gîndind. Se simțea acum mai aproape de el însuși — se putea vedea aievea, undeva în fața lui. După-masă aveau să facă împreună o plimbare. După-masă! Părea să mai fie ani pînă atunci!

Ceasurile se tîrau cu încetineală. Se deșteptă și taică-su; Paul îl auzi bocănind în jur. Apoi minerul plecă spre mină, tîrîndu-și ciubotele grele. Cocoșii se porniră să cînte. O căruță hodorogi pe drum. Se sculă și maică-sa. Ațință focul. Pe urmă îl strigă încetișor. Îi răspunse ca și cum ar fi fost încă adormit. Această nălucă a lui se comporta destul de verosimil.

Mărșăluia spre gară — încă o milă! Trenul se apropia de Nottingham. Oare avea să oprească la intrarea în tunel? Dar n-avea însemnătate; pînă-n prînz, tot sosește el. Iată-l ajuns la Jordan. Clara avea să apară peste o jumătate de oră. Oricum ar fi, o va simți în preajmă. Isprăvise corespondența. Clara trebuie să fi sosit. Dar poate că nu a venit. Se repezi în sălile de jos. Ah! o zărise prin ușa de sticlă. Umerii ei ușor gîrboviți peste mașina de cusut îl făcură să simtă că nu se mai poate struni; nu mai putea rezista. Intră. Era palid, nervos, stînjenit și înghețat. Oare ea o să-l judece greșit? Prin această falsă carapace nu putea să transpară eul lui adevărat.

— Azi după-masă... ai să vii? izbuti el să îngăime.

— Cred că da, murmură Clara.

Stătea în fața ei, incapabil să scoată o vorbă. Clara își ferea fața în lături. Paul avu din nou senzația că-și pierde

cunoștința. Își încleștă dinții și se întoarse sus la el. Pînă acum se comportase corect, și așa avea să se poarte în continuare. Întreaga dimineață, tot ce-l înconjura i se părea a fi la mare depărtare, așa cum îi apar lucrurile unui om narcotizat cu cloroform. El însuși se simțea legat de mîini și de picioare. Dar pe de altă parte exista eul lui, celălalt eu, acela pe care-l vedea la depărtare, înscriind date într-un registru, și-și urmărea cu grijă acest eu, ca nu cumva să facă vreo greșeală.

Dar cazna și tensiunea acestei stări nu mai puteau continua. Lucra fără întrerupere. Și totuși nu erau decît orele douăsprezece. Stătea nemișcat la birou și lucra de parcă era bătut în ținte; se canonea din răsputeri. Se făcu unu fără un sfert; putea, în sfîrșit, să-și strîngă lucrurile. Apoi alergă într-un suflet jos.

— Ne întîlnim la fîntînă la ora două, îi spuse.

— Nu pot fi acolo înainte de două și jumătate.

— Da! făcu el.

Clara îi văzu ochii negri, demenți.

— Am să încerc să fiu la două și un sfert.

Trebui să se mulțumească cu atît. Se duse și înbucă ceva. Dar tot timpul se afla sub narcoză, și fiecare minut se lungea la infinit. Parcurse mile, străbătînd străzi în lung și-n lat. Apoi se temu că o să întîrzie la întîlnire. Se înființă la fîntînă la două și cinci. Următorul sfert de oră a însemnat un supliciu subtil: chinul de a-și îmbina eul adevărat cu eul aparent. Apoi o zări. Venise! Și el se afla acolo!

— Ai întîrziat, îi spuse.

— Numai cu cinci minute.

— Eu n-aș fi fost niciodată în stare să-ți fac ție una ca asta.

Era îmbrăcată într-un taior bleumarin. Paul îi privi trupul frumos.

— Ai nevoie de cîteva flori, îi spuse, îndreptîndu-se spre cea mai apropiată florărie.

Ea îl urmă în tăcere. Îi cumpără un buchețel de garoafe roșii-cărămizii. Și i-l prinse la jachetă, roșind.

— Ce culoare frumoasă au! observă el.

— Aș fi preferat o culoare mai potolită.

Paul rîse.

— Te simți ca o pată de carmin ambulantă ?

Clara își lăsă capul în jos, ferindu-se de oamenii cu care se întîlneau. El îi arunca, pe furiș, priviri piezișe. Jos, pe linia dintre obraz și gît, lîngă lobul urechii, era un locșor tainic pe care jinduia să-l atingă. Și se desprindea din făptura ei o anumită plinătate, plinătatea spicului de grîu care se ondulează ușor în vînt, sub greutatea rodului, o plinătate care lui îi stîrnea vîltori în creier. Părea că merge pe stradă cuprins de vîrtej, și toate se roteau în jurul lui.

Cînd se așezară în tramcar, Clara își rezemă de el umărul greu. Paul îi luă mîna într-a lui. Avea senzația că, în sfîrșit, iese din păienjenișul narcozei, că începe să respire. Urechea ei, cuibărită printre buclele blonde, aproape că-i atingea buzele. Ispita de a o săruta era copleșitoare. Dar se mai aflau și alți călători pe platforma tramcarului. Totuși dorința de a o săruta nu-i dădea astîmpăr. La urma urmei, nu mai era el însuși, nu era decît un element complementar al ei, asemenea luminii soarelui care o învăluia.

Aruncă o privire fugară pe fereastră. Plouase. Faleza stîncoasă pe care era cățărat castelul se înălța, vrîstată de ploaie, dominînd întinderea plată a orașului. Traversară spațiul larg și negru al căilor ferate Midland, și trecură de țarcul de vite, care se detașa alb. Apoi o luară de-a lungul sărăcăcioasei Wilford Road.

Clara se legăna ușor, în ritmul hurducăturilor tramcarului, și cum se rezema de Paul, se apleca peste el. Paul era un tînăr viguros, zvelt, însuflețit de o nesecată energie. Avea o față aspră, cu trăsături cioplite dur, ca ale oamenilor de rînd ; dar ochii adînciți pe sub sprîncenele groase erau atît de plini de viață, încît o fermecau. Păreau să danseze, și totuși erau calmi, gata să palpite la cel mai infim strop de veselie. Gura lui, de asemenea, părea gata-gata să izbucnească într-un rîs de triumf, și totuși nu rîdea. Plutea în jurul lui un aer de intensă așteptare. Clara își mușcă buzele, întunecată. Mîna lui îi încleșta cu tărie mîna. Plătiră taxa de doi penny la portița turnantă și trecură pe pod. Apele rîului Trent erau umflate. Șerpuiau pe sub pod, tăcute și perfide, împreunîndu-se într-un trup molatic, călător. Plouase mult. Malurile

rîului erau presărate cu ochiuri licăritoare de apă revărsată. Cerul se întindea plumburiu, cu luciri de argint, ici colo. În cimitirul Wilford, daliile erau muiate de ploaie — șomoioage ude, de un roșu întunecat. Pe poteca ce străbătea cîmpia verde de pe malul rîului, alungindu-se pe sub colonadele ulmilor, nu se afla țipenie de om.

Deasupra apelor argintii-neguroase tremura un abur diafan, iar cîmpul verde și ulmii erau stropiți cu paiete de aur. Rîul aluneca pe lîngă ei, compact, tăcut și repede, întrețesîndu-se în propria-i împletitură, ca o ființă complexă, subtilă. Clara pășea alături, posacă.

— De ce ai părăsit-o pe Miriam ? îl întrebă în cele din urmă, pe un ton discordant.

Paul se încruntă.

— Pentru că am dorit s-o părăsesc.

— De ce ?

— Pentru că nu am mai dorit să continui legăturile cu ea. Și nu doresc să mă însor.

Cîteva clipe nu-i răspunse. Își alegeau drumul pe cărarea noroioasă. De pe frunzele ulmilor picurau stropi de ploaie.

— N-ai vrut să te însori cu Miriam sau nu vrei să te însori deloc ?

— Și una și alta, răspunse Paul. Și una și alta.

Din pricina smîrcurilor, trebuiră să facă ocoluri ca să ajungă la pîrleaz.

— Și ea ce-a spus ? întrebă Clara.

— Miriam mi-a declarat că sînt un plod de patru ani și că m-am luptat întotdeauna ca să scap de ea.

Clara cumpăni un timp asupra acestor cuvinte.

— Dar erați împreună de o bună bucată de vreme ?

— Da.

— Și acum nu vrei s-o mai vezi ?

— Nu ! Știu bine că n-are nici un rost.

Chibzui din nou.

— Nu socotești că te-ai purtat destul de urît cu ea?

— Ba da. Ar fi trebuit să rup cu ea, cu ani în urmă. Dar acum ar fi fost lipsit de sens să merg mai departe. Două lucruri greșite nu fac împreună un lucru drept.

— Cîți ani ai tu ? îl întrebă Clara.

— Douăzeci și cinci.
— Și cu am treizeci.
— Știam.
— Împlinesc în curînd treizeci și unu — sau i-am și împlinit ?
— Nu știu și nici nu-mi pasă. Ce importanță are ?

Se găseau la marginea cîmpului. Cărarea udă, roșiatică, năclăită de pe acum de frunze veștede, lipicioase, urca pieptiș dîmbul abrupt, croindu-și drum printre ierburi. De o parte și de alta era mărginită de ulmii drepți ca niște columne în jurul unui naos, arcuindu-și coroanele și împletindu-și-le într-o boltă din care picau frunze moarte. Cît cuprindeai cu ochii, întinderea era pustie, tăcută și udă. Clara se cățărase pe pîrleaz, iar el îi ținea ambele mîini. I se uita în ochi, rîzînd. Apoi sări jos. Sînii i se lipiră de pieptul lui ; o strînse în brațe și-i acoperi fața cu sărutări.

Începură să urce cărarea lunecoasă, povîrnită și ruginie. După un timp, ea îi descleștă mîna de pe braț și și-o trecu singură pe după mijloc.

— Îmi apăsai venele brațului, așa de tare mă stringeai, îi spuse.

Urcau mai departe. Simțea în vîrfurile degetelor tremurul sînilor ei. Totul în jur era pustiu, cufundat în liniște. În stînga, prin ferestruicile și spărturile dintre crengile ulmilor, se zărea ogorul arămiu și îmbibat de apă. La dreapta, cînd se uitau în jos, puteau vedea crestele copacilor urcînd de departe, din vale ; din cînd în cînd, prindeau șopotul apei. Ici-colo, se întrezăreau jos, în căușul văii, fulgerări ale apelor pline și molcome ale rîului Trent, și sclipiri de cîmpie verde, smălțuită de minuscule turme albe.

— Cred că locurile nu s-au prea schimbat din vremea cînd White [1] venea pe aici, spuse el.

Dar nu-și desprindea ochii de la gîtul ei, acolo sub lobul urechii, unde îmbujorarea i se topea în auriu de miere ; și de la gura ei, care se țuguia într-un botișor

[1] *Gilbert White* (1720—93), preot și naturalist englez, autor al unui *Tratat de istorie naturală*.

mofluz. Se freca de el în timp ce urca, iar trupul lui era o coardă întinsă la maximum.

La jumătatea drumului de sub colonadele ulmilor, acolo unde păduricea se cațără pînă la punctul cel mai de sus deasupra rîului, urcușul lor pieptiș păru să se fi poticnit. O duse prin iarbă, sub copaci, la marginea cărării. Stînca roșiatică se precipita vertiginos, printre arbuști și mărăcinișuri, drept spre rîul care sclipea, întunecat de umbrele frunzișurilor. Jos, departe, malurile netede erau de un verde intens. Paul și Clara rămaseră lipiți unul de celălalt, tăcuți, speriați, fiecare fibră din trup atingîndu-li-se. De jos, le ajungea la urechi clipocitul iute al apei.

— De ce l-ai urît pe Baxter Dawes ? o întrebă într-un tîrziu.

Se întoarse către dînsul cu o splendidă mișcare. Gura și gîtul i se ofereau, pleoapele îi erau pe jumătate lăsate, sînii i se sumețeau spre el, chemîndu-l parcă. Paul scăpără într-un rîs scurt, închise ochii și o întîlni într-un sărut lung, deplin. Gura ei se topi într-a lui ; trupurile li se încătușară, fuzionară. Trecură cîteva minute pînă se desprinseră unul de celălalt. Se găseau lîngă cărare.

— Vrei să coborîm la rîu ? o întrebă.

Ea îl privi, lăsîndu-i-se în voie. Paul trecu pragul malului rîpos și începu să-și dea drumul la vale.

— E alunecos, o preveni.

— Nu face nimic.

Clisa roșiatică se precipita aproape perpendicular. Paul se lăsă să alunece, apucîndu-se de cîte un smoc de iarbă, agățîndu-se de tufișuri, făcîndu-și cîte o mică platformă dintr-o rădăcină de copac. Din loc în loc o aștepta, rîzînd întărîtat. Pantofii ei erau năclăiți de glod roșu. Îi venea destul de greu. Paul se încruntă. În cele din urmă o prinse de mînă, iar ea se opri alături. Stînca urca pieptiș deasupra lor și se prăvălea povîrnit sub ei. Obrajii Clarei erau aprinși ca focul, ochii îi scînteiau. Paul privi la rîpa care se căsca dedesubt.

— E riscant, comentă el, sau, în orice caz, neplăcut. Vrei să ne întoarcem ?

— Dacă o faci pentru mine, nu vreau.

— Bine. Vezi, n-am cum să te ajut, mai rău te-aș împiedica. Dă-mi pachețelul ăsta și mănușile. Vai, sărmanii tăi pantofi!

Stăteau cocoțați pe o muchie a surpăturii, sub un pîlc de copaci.

— Ei bine, eu pornesc iar, o anunță.

Își dădu drumul din nou, alunecînd, împleticindu-se, glisînd pînă la primul copac de care se izbi cu o bufnitură ce-i tăie aproape răsuflarea. Clara venea după dînsul, precaută, ținîndu-se de crengi și de tufișuri. Astfel coborîră, bucată cu bucată, pînă la marginea rîului. Acolo, spre neplăcerea lui, constatară că apele revărsate înghițiseră cărarea și că povîrnișul de clisă roșie cădea retezat de-a dreptul în apă. Paul se propti în călcîie, stăvilindu-și brusc înaintarea. Sfoara pachețelului plesni cu un pocnet sec; pachețelul ambalat în hîrtie cafenie îi scăpă din mînă și sări drept în apă, unde pluti lin la vale. Paul se prinse de copacul de alături.

— Fir-aș al naibii să fiu! strigă mînios.

Apoi rîse.

Clara aluneca primejdios la vale.

— Fii atentă! o avertiză el.

Se rezemă cu spinarea de copac, așteptînd-o.

— Dă-ți drumul, îi strigă, deschizîndu-și larg brațele.

Își dădu drumul în jos, alergînd. O prinse în brațe, și rămaseră înlănțuiți privind apele negre care scurmau marginea zdrențuită a malului. Pachețelul pierise din văz.

— Nu face nimic, îl consolă ea.

O strînse mai puternic și o sărută. Nu aveau mai mult spațiu să se miște decît încăpea sub tălpile lor.

— Asta-i curată pungășie! strigă el. Dar făgașul e călcat de piciorul omului, așa că dacă înaintăm puțin, cred, că o să redescoperim poteca.

Rîul clocotea, încolăcindu-și curbele voluminoase. Pe malul celălalt, vitele pășteau întinderile pustii. În dreapta, stînca se înălța amețitor. Stătură rezemați de copac, împresurați de tăcerea apelor.

— Hai să încercăm să înaintăm, îi ceru el.

Începură să se afunde prin glodul roșu al urmelor scobite de bocancii cu ținte ai unui om. Erau înfierbîn-

taţi şi îmbujoraţi. Pantofii încleiaţi de noroi le îngreunau paşii. În cele din urmă, găsiră poteca surpată de inundaţie. Era presărată cu o puzderie de gunoaie lăsate de ape, dar în orice caz, acum le venea mai uşor.

Îşi curăţară pantofii frecîndu-i cu rămurele. Inima lui bătea cu furie, năvalnic.

Deodată, în timp ce se apropiau de şes, zăriră doi bărbaţi stînd liniştiţi chiar la marginea apei. Îi sări inima în piept. Cei doi pescuiau. Paul se întoarse spre Clara şi-şi ridică mîna în chip de avertisment. Ea şovăi, îşi închise pardesiul. Porniră înainte, împreună.

Pescarii întoarseră capetele, curioşi să-i urmărească pe cei doi intruşi care le tulburaseră tihna şi singurătatea. Aprinseseră un foc, care acum se stinsese aproape complet. Totul era învăluit într-o linişte nepămîntească. Oamenii îşi văzură mai departe de pescuit, înfipţi ca nişte statui la marginea rîului cu luciri cenuşii. Clara păşi înainte, cu capul plecat, roşind ; Paul rîdea în sinea lui. Curînd ieşiră din văzul celor doi oameni şi se pierdură pe după sălcii.

— Ei, acu ar trebui să-i înecăm, spuse Paul cu voce domoală.

Clara nu-i răspunse. Se căzneau să înainteze pe o cărăruie îngustă, chiar pe muchia malului. Deodată, cărarea pieri. În faţa lor, malul nu mai era decît lut roşu cleios, coborînd abrupt în apă. Paul se opri înjurînd printre dinţii strînşi.

— E imposibil, răspunse Clara.

Paul stătea ţeapăn, rotindu-şi privirile.

Drept în faţă, în rîu, se iveau două insuliţe acoperite cu papură, dar păreau inaccesibile. Deasupra capului stînca ripoasă cobora ca un zid retezat. În spate, la mică depărtare, se aflau pescarii. Dincolo de rîu, vitele îndepărtate păşteau molcom, în după-amiaza pustie. Paul înjură din nou pe sub mustaţă, cu obidă. Privi în sus, la faleza alunecoasă, perpendiculară. Oare să nu fi existat altă scăpare decît aceea de a se căţăra înapoi pînă la cărarea obişnuită ?

— Aşteaptă o clipă, îi ceru el şi, proptindu-şi călciiele lateral în argila roşie, începu să se caţere sprinten.

Se uita cu luare-aminte la fiecare rădăcină de copac și în cele din urmă găsi ceea ce căuta. Doi fagi îngemănați, împlîntați pe coasta dealului, încadrau între rădăcinile lor o porțiune de pămînt plan. Era căptușită toată cu frunze căzute, și putea sluji ca loc de repaus. Pescarii, de bună seamă, nu-i mai puteau vedea. Își așternu pe jos mantaua de ploaie, și-i făcu semn și ei să vină. Clara se căzni să-l ajungă. Cînd se află lîngă dînsul, îi aruncă o privire grea, mută, și-și lăsă capul pe umărul lui. Paul o strînse la piept și iscodi atent împrejurimile. Nu i-ar fi putut vedea nimeni în afară de vacile costelive singuratice, de dincolo de rîu. Își îngropă gura în gîtul ei, în locul unde putea simți cu buzele bătăile grele ale pulsului. Totul în jur era perfect nemișcat. În după-amiază nu mai exista nimic în afară de ei doi.

Cînd Clara se ridică, Paul, care în tot acest timp se aflase răsturnat cu fața în jos, văzu risipite pe rădăcinile umede ale fagilor o sumedenie de petale de garoafe roșii, ca niște stropi de sînge ; și aceste lacrimi însîngerate picurau din pieptul ei, lunecîndu-i pe rochie, la picioare.

— Ți-am strivit florile, îi spuse.

Îl privi cu același ochi grei, în timp ce-și netezea părul. Deodată Paul, își plimbă vîrfurile degetelor pe obrazul ei.

— De ce ți-e inima împovărată ? o întrebă cu dojană în glas.

Clara îi zîmbi trist, ca și cum în adîncul ei s-ar fi simțit singură. El îi dezmierdă obrajii și o sărută.

— Nu ! îi spuse. Nu trebuie să te amărăști.

Ea îi cuprinse strîns degetele cu care o mîngîie și rise nesigur. Apoi își lăsă mîna în jos. Paul îi dădu la o parte șuvițele de păr de pe frunte, alintîndu-i tîmplele, atingîndu-i-le cu buzele.

— Nu trebuie să te necăjești, îi spuse blînd, rugător.

— Nu, nu mă necăjesc, rîse ea, tandru și resemnat.

— Ba da ! Dar nu te necăji, o imploră, dezmierdînd-o.

— Nu, îl consolă ea, sărutîndu-l.

Se opriră într-un urcuș greu, pînă cînd izbutiră să ajungă din nou sus. Se canoniră un sfert de oră. Cînd ajunseră din nou pe platoul ierbos, Paul își scoase șapca, își șterse fruntea îmbrobonită de sudoare și oftă.

— Ei, acum ne aflăm iarăşi la nivelul normal.

Clara se aşeză, gîfîind, în iarba stufoasă. Obrajii îi erau încinşi. Paul o sărută, şi ea se lăsă în voia bucuriei.

— Acum o să-ţi curăţ pantofii şi o să-ţi fac picioarele vrednice de a fi privite de oameni respectabili.

Îngenunche la picioarele ei şi se porni pe curăţat cu un beţişor şi cu pămătufuri de iarbă. Clara îi trecu mîinile prin păr, îi trase capul spre ea şi-l sărută.

— Ce fac eu acuma, lustruiesc pantofi sau sădesc iubiri ? întrebă uitîndu-se la ea şi rîzînd. Răspunde-mi la această întrebare.

— Faci care din două îţi place mai mult.

— În clipa asta sînt lustragiul tău şi nimic altceva !

Dar rămaseră ochi în ochi, rîzînd. Apoi se sărutară, ciugulindu-se şi muşcîndu-se.

— Tţ, tţ, tţ ! plescăi el din limbă, aşa cum obişnuia maică-sa. Am spus eu, cînd e o femeie la mijloc nu reuşeşti să duci nimic la capăt.

Reîncepu să-i cureţe pantofii fredonînd încetişor. Clara îi mîngîia părul des, şi el îi săruta degetele. Dar continuă să-i frece încălţămintea. În cele din urmă, încălţările ei arătau destul de prezentabile.

— Ei, poftim, ia te uită ! Să mai spui că nu mă pricep să-ţi restaurez respectabilitatea ! Ridică-te ! Arăţi la fel de ireproşabilă ca însăşi Marea Britanie !

Îşi curăţă un pic şi ghetele lui, apoi îşi spălă mîinile într-o băltoacă, fredonînd. Coborîră în satul Clifton. Paul se simţea îndrăgostit nebuneşte ; fiecare mişcare a ei, fiecare cută a rochiei îl sulițau cu flori fierbinţi şi i se păreau încîntătoare.

Bătrîna proprietăreasă a cabanei unde luară ceaiul se veseli la vederea lor.

— Mi-ar fi plăcut dac-aţi fi avut o zi cu vreme mai bună, le spuse ea, făcîndu-şi treabă prin preajmă.

— Nu, rîse Paul. Noi tocmai ziceam ce frumos e !

Bătrîna îl privi curios. Emana o strălucire şi un farmec ciudat. Ochii îi mocneau întunecaţi, plini de rîs. Paul îşi frecă mustaţa cu un gest viol.

— Chiar aşa ziceaţi ? întrebă patroana, şi în ochii ei bătrîni se aprinse o luminiţă.

— Zău! rîse el.

— Atunci m-ați convins și pe mine că e vreme frumoasă, răspunse ea.

Se tot învîrtea prin jur și nu-i venea să-i părăsească.

— Nu știu dacă v-ar plăcea niște ridichi, i se adresă Clarei ; am cîteva în grădină — și un castravete.

Clara roși. Era foarte frumoasă.

— Mi-e poftă de ridichi, răspunse.

Bătrîna se zori, plină de bucurie.

— Dac-ar ști adevărul! șopti Clara.

— Ei bine, nu-l știe ; și asta dovedește că, în orice caz, arătăm destul de bine. Tu ai putea fermeca și ochii unui arhanghel, iar eu simt că arăt destul de inofensiv — așa încît dacă pe tine te face frumoasă, și pe cei din jur îi face bucuroși să ne aibă în preajmă, și pe noi ne face fericiți — asta înseamnă că nu înșelăm pe nimeni cu nimic.

Continuară să mănînce. La plecare, bătrîna veni timidă spre ei, ținînd în mînă trei dalii micuțe, feciorelnice, în plină floare, stropite cu pete roșii și albe. Se opri încîntată în fața Clarei, spunîndu-i :

— Nu știu dacă... și-i întinse mîna zbîrcită care ținea florile.

— Vai, ce frumoase sînt! exclamă Clara, acceptînd darul.

— I le dați ei pe toate? o întrebă Paul pe bătrînă, mustrător.

— Da, i le dau ei pe toate, răspunse aceasta radiind de bucurie. Dumneata ți-ai avut partea de frumusețe.

— A, să știți c-am să-i cer să-mi dea și mie una, o necăji el.

— O să facă cum i-o fi ei drag, răspunse bătrîna zîmbind.

Și, plină de veselie, le făcu o mică plecăciune.

Clara era liniștită și nestînjenită. Pe drum, Paul îi spuse :

— Nu ai senzația că ai comis o crimă, nu-i așa?

Îl privi cu ochi cenușii, mirați.

— O crimă? Nu.

— Dar ai senzația că ai săvîrșit un păcat, așa s-ar spune.

— Nu. Mă gîndesc numai : „Dac-ar şti lumea !"

— Dac-ar şti, probabil că s-ar face că nu înţelege. Deşi oamenii înţeleg asemenea lucruri şi le agreează. Dar ce importanţă are lumea ! Aici, acum, cînd nu ai în jur decît copacii şi pe mine, nu simţi că ai păcătuit, nu-i aşa ?

O luă de braţ, o întoarse cu faţa spre el, privind-o drept în ochi. Ceva îl neliniştea.

— Nu sîntem păcătoşi, nu-i aşa ? o întrebă cu o uşoară încruntare stingherită.

— Nu, răspunse Clara.

O sărută rîzînd.

— Şi ţi-e drag micul tău păcat, aşa cred. Eu bănuiesc că Evei nu i-a displăcut prea tare cînd, cu spinarea încovoiată, a părăsit paradisul.

Clara radia o calmă strălucire, care îl bucura. Cînd se pomeni singur în vagonul trenului, se simţi năpădit de o fericire tumultoasă, oamenii i se părură excesiv de simpatici, noaptea minunată, totul desăvîrşit.

Acasă, o găsi pe doamna Morel citind. Se mai întremase un pic, dar faţa ei căpătase o paloare de ivoriu, aparută nu-şi dădea seama cînd, dar pe care mai tîrziu, nu avea s-o mai uite. Mama nu-i vorbea niciodată despre sănătatea ei şubredă. La urma urmelor, îşi spunea ea, nu era cine ştie ce.

— Ai întîrziat ! observă, cercetîndu-l din priviri.

Ochii îi scînteiau ; faţa îi strălucea. Îi zîmbi :

— Am fost cu Clara la Clifton.

Maică-sa îl măsură din nou.

— N-or să înceapă oamenii să cleveteasc ?

— De ce ? Doar ea e cunoscută ca sufragetă şi nu mai ştiu ce. Şi ce dac-or să cleveteasc ?

— Desigur, n-aţi făcut nimic rău. Dar ştii cum sînt oamenii, şi odată ce intră în gura lumii...

— Mă rog, n-am ce-i face. În fond, gura lumii n-o astupă nici moartea...

— Cred că ar trebui să ţii seama de Clara.

— Aşa şi fac ! Şi ce pot oamenii să trăncănească ? — Că am făcut o plimbare împreună. Cred mai curînd că tu eşti geloasă.

— Ştii bine că m-aş bucura, dacă n-ar fi vorba de o femeie măritată.

— Bine, dragă, dar e despărțită de soțul ei și are o anumită platformă de gîndire; așa că oricum e detașată de turmă, și, din cînt îmi dau seama, n-are mare lucru de pierdut. Nu; pentru ea, propria ei viață nu înseamnă absolut nimic; și ce valoare are nimicul? Dar în clipa cînd e împreună cu mine — toate încep să capete o însemnătate. Pentru asta va trebui să plătească — amîndoi vom plăti. Oamenii în general se tem să plătească; mai curînd flămînzesc și crapă, decît să plătească.

— Bine, fiul meu! Vom vedea cum se vor sfîrși lucrurile.

— Bine, mama mea! Voi rămîne pe poziție pînă la sfîrșit!

— Vom vedea.

— Și e... e teribil de drăguță, mamă; e într-adevăr. Nici nu știi!

— Asta nu-i totuna cu a te căsători cu ea.

— Poate că e mai bine așa.

Un răstimp, domni tăcerea. Paul voia s-o întrebe ceva pe maică-sa, dar se temea.

— Ai vrea s-o cunoști? spuse în cele din urmă, șovăitor.

— Da, răspunse doamna Morel cu răceală. Aș vrea să văd și eu ce fel de om e.

— E drăguță, mamă, zău! Și cu totul ieșită din comun.

— N-am insinuat niciodată c-ar fi altfel.

— Dar pari să gîndești că-i altfel... că nu-i la fel de bună ca... e mai bună decît nouăzeci la sută dintre oameni, îți spun eu! E mai bună, așa e! E sinceră, e onestă, e corectă! Nu are nici un fel de gînd ascuns sau fumuri de superioritate. Nu fi meschină cu ea!

Doamna Morel roși.

— Te asigur că nu sînt meschină. Pate că e așa cum spui tu, dar...

— Dar tu nu ești de acord.

— Și te-ai aștepta să fiu? întrebă rece.

— Da!... Da! Dac-ai avea un pic de simțire în tine, te-ai bucura. Vrei s-o cunoști?

— Ți-am spus că vreau.

— Atunci am s-o aduc... să o aduc aici?

— Cum dorești.

— Atunci am s-o aduc... într-o duminică... la ceai. Dacă ai să gîndeşti vreun lucru urît în legătură cu ea, n-am să-ţi iert niciodată.

Maică-sa rise.

— De parcă asta ar schimba ceva!

Paul ştiu că triumfase.

— Dar e aşa de plăcut, mamă, cînd sînt cu ea! În felul ei, e o regină.

Uneori, se întorcea de la biserică împreună cu Miriam şi cu Edgar. La fermă nu se mai ducea. Oricum, Miriam se purta cu el întocmai ca şi pînă atunci, aşa încît nu se simţea stînjenit în prezenţa ei. Într-o seară, cînd o conduse, se nimeri să fie numai ei doi. Începură să vorbească despre cărţi; era tema care nu lipsea niciodată dintre ei. Doamna Morel spusese cîndva că legătura dintre el şi Miriam era ca un foc alimentat cu cărţi — dacă s-ar isprăvi cărţile, s-ar stinge şi focul. La rîndul ei, Miriam se măgulea că poate citi în Paul ca într-o carte deschisă, că în orice clipă poate pune degetul pe capitolul şi pe paragraful la zi. El, credul, gîndea că Miriam îl cunoaşte într-adevăr ca nimeni altcineva pe lume. Aşa, încît, îi făcea plăcere să-i vorbească despre dinsul, ca orice egoist elementar. Curînd, discuţia devie spre arta lui. Îl flata teribil să se vadă obiectul unui asemenea interes.

— Ce-ai mai lucrat în ultima vreme?

— O, nu mare lucru. Am schiţat o vedere generală a Bestwoodului privit din grădină; mi-a ieşit aproape bine, pînă la urmă. E a suta încercare.

Continuară discuţia. La un moment dat, ea îl întrebă:

— Aşadar n-ai prea ieşit în ultima vreme?

— Ba da; luni după-masă am urcat cu Clara la Clifton Grove.

— Nu prea era vreme bună, nu-i aşa?

— Dar am ţinut să urcăm, şi a fost destul de bine. Apele Trentului sînt umflate.

— Şi aţi fost la Barton?

— Nu; am aluat ceaiul la Clifton.

— Da? Trebuie să fi fost frumos.

— Aşa a fost. Un deliciu de bătrînică. Ne-a dăruit nişte dalii globulare, cele mai frumoase pe care ţi le poţi închipui.

Miriam își lăsă bărbia în piept, dusă pe gînduri. Paul nu era conștient că-i ascunde ceva.

— Dar ce-a făcut-o să vă dăruiască flori ? întrebă.

Paul rîse.

— Pesemne că i-am plăcut — pentru că eram veseli, așa cred.

Miriam începu să-și sugă degetul.

— Te-ai întors tîrziu acasă ?

În sfîrșit, se simți zădărît de tonul ei.

— Am prins trenul de șapte treizeci.

— Aha !

Continuară să meargă fără să-și vorbească. Paul era furios.

— Și ce mai face Clara ?

— Foarte bine, cred.

— Mă bucur, răspunse cu o undă de ironie. Pentru că veni vorba, ce mai e cu soțul ei ? Niciodată nu se aude nimic de el.

— Trăiește cu altă femeie, și e foarte bine la rîndul lui. Cel puțin așa cred.

— Înțeleg... nu știi precis ! Nu găsești că poziția Clarei e foarte dificilă pentru o femeie ?

— A naibii de dificilă.

— Și e atît de nedrept ! Bărbatul face ce-i place...

— Așa încît și femeia poate să facă la fel, completă Paul.

— Dar cum ar fi posibil ? Și dacă ar face-o, în ce poziție s-ar afla ?

— În ce poziție ?

— Vai, dar ar fi imposibil ! Nu-ți dai seama ce consecințe ar avea pentru o femeie...

— Nu, nu-mi dau seama. Și dacă o femeie nu se poate nutri cu altceva decît cu o reputație nepătată, atunci are parte de-o hrană foarte inconsistentă, de pe urma căreia ar crăpa de foame și un măgar.

Miriam îi înțelegea justificările morale și știa că Paul avea să procedeze în concordanță cu acestea. Nu-i puse niciodată vreo întrebare directă, dar izbuti să afle îndeajuns.

Într-o altă zi cînd se întîlni cu Miriam conversația se învîrti în jurul căsătoriei în general, și apoi a căsătoriei Clarei cu Dawes.

— Vezi, spuse el, Clara nu a sesizat covîrșitoarea importanță a căsătoriei. A gîndit că-i în firea lucrurilor — că-i ceva ce trebuie să vină — și atunci de ce nu cu Dawes? — pentru care o mulțime de femei și-ar fi dat și sufletul să-l poată cuceri. Apoi s-a pomenit că-i o *femme incomprise* [1], și s-a purtat cu el foarte rău, pun rămășag.

— Și l-a părăsit pentru că nu o înțelegea?

— Presupun că da. Presupun că n-a avut încotro. Nu-i numai o chestiune de înțelegere, e o chestiune de viață. Alături de el, Clara era doar pe jumătate vie, în rest era amorțită, toropită. Și femeia amorțită era acea *femme incomprise*, și simțea nevoia să se trezească.

— Și ce-i cu el?

— Nu știu. Cred că o iubește atîta cît poate el iubi, dar e un dobitoc.

— E ceva în genul căsniciei dintre mama ta și tatăl tău, observă Miriam.

— Da; dar cred că, la început, maică-mea a cunoscut o satisfacție reală alături de taică-meu. Cred că ea a avut o adevărată pasiune pentru el; de asta nu l-a părăsit. Pînă la urmă, erau adînc legați de celălalt.

— Da, rosti Miriam.

— Cred că-i necesar să existe acest element — flacăra adevărată a pasiunii, harul de a trăi prin altă ființă — o dată, măcar o dată, chiar dacă nu-i dat să dureze mai mult de trei luni. Vezi tu, mama mea arată ca o femeie căreia i-a fost hărăzit tot ceea ce îi era necesar pentru viața și pentru propășirea ei. Din ea nu se desprinde nici cea mai vagă urmă de sterilitate.

— Nu, rosti Miriam.

— Cu tatăl meu, la început, a trăit viața adevărată. Și ea o știe; a participat din plin. Simți lucrul acesta la ea, și la el, și la sute de oameni pe care-i întîlnești la tot pasul; și, odată ce-ai cunoscut această împlinire, pe urmă poți răbda orice, continuînd să rodești.

[1] Femeie neînțeleasă (fr.).

— Dar în ce anume constă lucrul ăsta ? întrebă Miriam.

— E greu de spus, dar e ceva mare şi intens, care te preface pe dinăuntru din clipa în care într-adevăr te împreuni cu o altă fiinţă. S-ar putea spune că-ţi fertilizează sufletul şi te face să poţi propăşi, să poţi da rod.

— Şi crezi că mama ta a cunoscut aşa ceva alături de tatăl tău ?

— Da ; şi în adîncul ei îi este recunoscătoare că i-a dăruit această trăire, îi este recunoscătoare chiar şi acum, cu toate că se găsesc la depărtări de mile unul faţă de altul.

— Şi bănuieşti că Clara n-a cunoscut niciodată această trăire ?

— Sînt convins.

Miriam cumpăni pe îndelete. Îşi dădea seama că el era în plină fermentare... trecea printr-un fel de botez al focului în pasiune. Era conştientă că nu va fi niciodată satisfăcut pînă ce nu-l va consuma cu totul. Poate că era esenţial pentru el, ca şi pentru alţi bărbaţi, să-şi vînture tinereţea ; şi după aceea, după ce avea să se satisfacă, n-o să-l mai muşte neastîmpărul, ci o să se aşeze şi o să-şi încredinţeze viaţa în mîinile ei. Ei bine, dacă îi era necesar să se cheltuiască, n-are decît s-o facă cu vîrf şi îndesat — „ceva mare şi intens“ — aşa se exprimase el. În orice caz, cînd va dobîndi acest ceva, n-o să-l mai dorească — asta spusese şi dînsul.; atunci va dori altceva, şi anume ceea ce putea ea să-i dăruiască. Va dori să fie posedat, să aparţină cuiva, ca să se poată realiza în artă. I se părea crud că trebuia să-l lase să plece, dar, aşa cum l-ar fi lăsat să intre într-un birt ca să bea un whisky, tot aşa îl lăsa la Clara, atîta timp cît aceasta îi astîmpăra o necesitate, lăsînd-o pe ea liberă să-l posede.

— I-ai povestit mamei tale despre Clara ?

Ştia că prin aceasta supunea la probă seriozitatea sentimentelor lui faţă de Clara ; dacă i-a vorbit de ea mamei sale, însemna că legătura cu Clara răspunea unei nevoi vitale şi că nu se ducea la ea numai pentru plăcere, aşa cum merg bărbaţii la prostituate.

— I-am povestit, şi vine duminică la ceai.

— La voi ?

— Da, vreau s-o cunoască şi mama.

— Ah !

Urmă din nou o tăcere. Lucrurile se precipitaseră mai mult decît gîndise ea. Se simţi cuprinsă de o bruscă tristeţe, văzînd că o putuse părăsi atît de repede şi atît de total. Şi oare familia Morel, care ei îi fusese profund ostilă, o va accepta pe Clara ?

— S-ar putea să trec şi cu pe la voi cînd mă duc la biserică. N-am mai văzut-o pe Clara de un car de vreme.

— Foarte bine, răspunse Paul mirat şi ros de furie inconştientă.

Duminică după-masă, se duse la Keston ca s-o întîmpine pe Clara la gară. În timp ce aştepta pe peron, încerca să se analizeze dacă-l munceşte vreun presentiment.

„Oare simt că vine ?“ se întreba încercînd să se scruteze. Îl stăpînea o senzaţie ciudată, de inimă strînsă, ceea ce i se părea un semn prevestitor de rele. Pe urmă avu într-adevăr presimţirea că n-o să vină. Atunci de ce mai făgăduise, dacă nu-şi putea respecta făgăduiala ? Poate că pierduse trenul — şi el scăpa mereu trenurile — dar asta nu era o raţiune ca şi ea să fi pierdut acest tren anume. Era supărat pe Clara ; îl cuprinse furia.

Deodată, văzu trenul tîrîndu-se, şerpuind pe după cotitură. Uite, trenul venea, dar, desigur, ea nu sosise. Locomotiva verde pufăi cînd ajunse în dreptul peronului, şirul de vagoane cafenii se opri cu o smucitură, cîteva uşi se deschiseră. Nu, nu venise ! Nu ! Ba da ! Ah, uite-o c-a venit ! Purta o pălărie mare, neagră. Într-o clipă fu lîngă ea.

— Credeam că n-ai să vii, îi spuse.

Ea rîse cu răsuflarea tăiată, întinzîndu-i mîna ; privirile li se întîlniră. O conduse cu iuţeală de-a lungul peronului, vorbind repede, ca să-şi mascheze sentimentele. Era frumoasă. Pe borul pălăriei îşi prinsese nişte roze de mătase, de culoarea aurului mat. Taiorul din stofă neagră îi mula frumos sînii şi umerii. Se simţi mîndru că o însoţea. Ştia că oamenii din gară, care-l cunoşteau, îl urmăreau cu priviri pline de respect şi admiraţie.

— Eram sigur că n-ai să vii, rise el, vorbind cu o voce tremurîndă.

Îi răspunse tot printr-un rîs, aproape ca un uşor strigăt.

— Iar eu mă întrebam tot timpul în tren ce mă fac dacă nu mă aştepţi în gară.

Îi strînse impulsiv mîna, şi porniră împreună de-a lungul şanţului îngust. Luară drumul spre Nuttall, străbătînd ferma Casei de conturi. Era o zi senină, blîndă. Pretutindeni se aşternuse un covor de frunze ruginite ; mărgele roşii de măceş se iveau prin gardurile vii din preajma pădurii. Culese cîteva ca s-o împodobească.

— Cu toate că n-ar trebui să mă laşi să le rup, din pricina păsărilor, spuse el în timp ce i le potrivea la piept. Dar prin locurile astea păsările nu se prea bat pe boabele de măceş, pentru că au hrană berechet. Adeseori, primăvara, găseşti boabele putrezite.

Turuia de zor, fără să prea ştie ce spune, conştient numai că-i prindea boabe roşii în pieptul jachetei, în timp ce ea stătea locului, aşteptîndu-l cu răbdare. Şi Clara îi privea mîinile agere, atît de pline de viaţă, şi avea senzaţia că pînă atunci nu *văzuse* nimic ! Pînă atunci, totul fusese confuz.

Se apropiară de mină. Se înălţa încremenită şi neagră printre lanurile de grîu, cu uriaşu-i morman de zgură, care ţîşnea de-a dreptul dintre spice.

— Ce păcat că-i o mină aici, în peisajul ăsta frumos ! exclamă Clara.

— Găseşti ? Vezi, eu sînt atît de obişnuit cu ea, încît îi-aş simţi lipsa dacă n-ar mai fi ! Nu ; îmi plac minele risipite ici şi colo. Îmi plac şirurile de vagonete şi coşurile, şi fumul care se înalţă ziua, şi luminile noaptea. Cînd eram copil, gîndeam că mina este o coloană de nori ziua şi o coloană de foc noaptea, mina cu fumul ei, cu luminile, cu măruntaiele fierbinţi — şi mă gîndeam că Dumnezeu se află întotdeauna sus la mină.

Pe măsură ce se apropiau de casă, Clara devenea mai tăcută şi părea să-şi încetinească paşii. Paul îşi strînse apăsarea degetelor pe braţul ei. Clara se aprinse la faţă, dar nu-i răspunse.

— Nu te bucuri că vii la mine acasă ? o întrebă.

— Ba da, mă bucur că vin.

Lui Paul nu-i trecea prin cap că poziția ei, la dînsul acasă, ar fi ciudată și neplăcută. Pentru el, lucrurile stăteau la fel ca și cum s-ar fi pregătit să-i prezinte maică-sii pe unul dintre băieții cu care se împrietenise, numai că un prieten mai drăguț.

Casa familiei Morel era clădită pe o stradă urîtă, care cobora în pantă repede. Strada în sine era hidoasă, casa însă arăta mai acătării decît majoritatea celorlalte locuințe. Era veche, afumată, cu un bovindou spațios, semidetașată de alte clădiri, dar cu o înfățișare posomorîtă. Însă Paul deschise poarta grădinii, și dintr-o dată totul se transformă. După-amiaza însorită se cuibărise toată în grădină, ca într-un al doilea lăcaș. Pe marginile aleii principale creșteau dafini și arbuști pitici. În fața ferestrei, era o peluză acoperită cu iarbă îmbăiată în soare, înconjurată de bătrîne tufe de liliac. Și grădina se întindea, în strălucirea caldă, presărată cu buchete de crizanteme ciufulite, pînă jos, în dreptul sicomorului și pînă mai departe, în cîmp, dincolo de care, dacă priveai peste acoperișurile roșii ale cîtorva vilișoare, vedeai ondulîndu-se coamele dealurilor suflate în aurul după-mesei de toamnă.

Doamna Morel, îmbrăcată cu bluza de mătase neagră, ședea în balansoar. Își strînsese lins părul cărunt, lăsîndu-și liberă fruntea și tîmplele ; fața îi era palidă. Clara, chinuită, îl urmă pe Paul în bucătărie. Doamna Morel se ridică în picioare. Clara găsi că arăta ca o adevărată doamnă, deși cam rigidă. Femeia tînără se simțea foarte nervoasă. Avea o expresie aproape melancolică, aproape resemnată.

— Mamă... Clara, spuse Paul.

Doamna Morel îi întinse mîna și-i zîmbi.

— Paul mi-a vorbit o mulțime despre dumneata.

Clarei îi năvăli sîngele în obraji.

— Sper că nu aveți nimic împotriva faptului că am venit aici, îngăimă ea.

— Am fost bucuroasă cînd Paul mi-a spus c-o să te aducă.

Paul, martor la scenă, simți că i se închirceşte inima de durere. Mama lui arăta atît de puțintică, de galbenă şi de ofilită pe lîngă luxurianta Clara.

— E o zi foarte frumoasă, mamă ! interveni Paul. Şi am văzut o gaiță.

Mama îşi privi fiul ; se întorsese cu fața spre ea. Doamna Morel îşi spuse că Paul arăta a bărbat în toată puterea cuvîntului în hainele lui de culoare închisă, bine croite. Era palid şi detaşat ; va fi greu, pentru orice femeie, să-l poată reține. Brusc, simți că-i creşte inima de bucurie ; şi, în cazul ăsta, îi părea rău pentru Clara.

— N-ai vrea să te faci comodă şi să-ți laşi lucrurile în salon ? se adresă cu amabilitate doamna Morel tinerei femei.

— O, vă mulțumesc.

— Vino cu mine, o pofti Paul şi o conduse în mica odaie din față, cu pianul, cu mobila ei de mahon, cu polița căminului din marmură îngălbenită.

În sobă fusese aprins focul ; peste tot erau răspîndite cărți şi planşete de desen.

— Eu îmi las lucrurile pe unde apuc, se scuză el. E mult mai simplu aşa.

Clarei îi plăcea talmeş-balmeşul lui artistic, şi cărțile, şi fotografiile de familie. În curînd îi dădea explicații : ăsta era William, şi aici e iubita lui William în rochie de seară, ăştia-s Annie şi soțul ei, ăsta-i Arthur cu soția lui şi copilul. Clara se simțea parcă inclusă în familie. Îi arătă fotografii, cărți, schițe, şi stătură de vorbă o bucată de vreme. Apoi se întoarseră în bucătărie. Doamna Morel îşi lăsă cartea deoparte. Clara purta o bluză dintr-un şifon fin, mătăsos, cu dungi înguste albe şi negre ; părul îi era pieptănat simplu şi împletit în creştetul capului. Arăta maiestuoasă şi rezervată.

— Locuieşti jos, pe bulevardul Sneiton ? o întrebă doamna Morel. Cînd eram fată — ce spun eu fată ! — cînd eram tînără măritată am locuit în Minerva Terrace.

— Da ? se miră Clara. Am o prietenă care stă la numărul 6.

Conversația se declanşase. Discutară despre Nottingham şi despre oamenii de acolo ; era un subiect care le interesa pe amîndouă. Clara era mai curînd nervoasă ;

doamna Morel se păstra însă demnă. Rostea cuvintele foarte clar şi răspicat. Dar Paul îşi dădu seama că aveau să se înţeleagă bine.

Doamna Morel se măsura cu femeia mai tînără şi nu-i fu greu să descopere că e mai puternică. Clara era respectuoasă. Cunoştea surprinzătoarea consideraţie pe care Paul o purta mamei sale şi se temuse de această întîlnire, aşteptîndu-se să aibă de-a face cu o persoană aspră şi rece. Era uimită să vadă că femeia aceasta măruntă şi vioaie sporovăia cu atîta tragere de inimă ; dar simţi că, aşa cum se întîmpla şi cu Paul, nu i-ar fi plăcut să stea în calea doamnei Morel. Era în mama lui ceva atît de net şi de precis, de parcă niciodată, în viaţa ei, nu avusese vreo şovăială. După un timp, coborî şi Morel, zbîrlit şi căscînd mahmur după somnul de după-masă. Veni scărpinîndu-şi creştetul cărunt şi tropăind cu picioarele încălţate numai în ciorapi ; vesta îi atîrna descheiată peste cămaşă. Arăta nepotrivit în cadrul acela.

— Tată, ţi-o prezint pe doamna Dawes.

Morel îşi revizui grabnic ţinuta. Clara recunoscu felul lui Paul de a se înclina şi de a strînge mîna.

— Oh, într-adevăr ! exclamă Morel. Îmi pare bine de cunoştinţă, vă asigur că-mi pare bine. Dar nu vă deranjaţi. Nu, nu, simţiţi-vă ca la dumneavoastră acasă şi fiţi binevenită.

Clara se minună de acest aflux de ospitalitate din partea bătrînului miner. Era atît de curtenitor, atît de galant !Îl găsi fermecător.

— Şi veniţi de departe ? o întrebă.

— Doar din Nottingham.

— Din Nottingham. Atunci aţi călătorit pe o zi frumoasă.

Apoi se duse cu paşi nesiguri în spălător, să-şi clătească faţa şi mîinile şi, în virtutea deprinderii, se întoarse cu prosopul în faţa sobei, ca să se usuce.

La ceai, Clara simţi rafinamentul şi degajarea acestei case. Doamna Morel era la largul ei. Turna ceaiul şi îl servea cu mişcări detaşate, fără să se întrerupă din vorbă. Masa ovală era spaţioasă ; serviciul de porţelan albastru-închis, cu desene închipuind sălcii, arăta frumos pe faţa de masă satinată. La mijloc, se găsea un bol mic cu cri-

zanteme galbene. Clara avea senzația că întregea cercul familial, și aceasta îi făcea plăcere. Dar o înspăimînta acea stăpînire de sine a Morelilor, tatăl și restul familiei. Își însuși tonul lor ; îi dădea un simț de echilibru. Era o atmosferă rece, clară, în care fiecare era el însuși și toți se armonizau. Clarei îi plăcea, dar, adînc în ea, încolți teama. Paul strînse masa, în timp ce musafirul și mama lui stăteau de vorbă. Clara era conștientă de trupul lui sprinten și viguros, care se ducea și venea, mlădiat parcă de un vînt iute. Ca o frunză desprinsă pe neașteptate și răsucită de o trîmbă de vînt, pe o parte și pe alta, încoace și încolo. Și cea mai adîncă parte din făptura ei era împreună cu el, în acest du-te-vino. Aparent, ședea ușor aplecată în față, de parc-ar fi ascultat. Doamna Morel își dădea seama însă că, în timp ce vorbea, gîndurile îi rătăceau aiurea, și femeii mai vîrstnice i se făcu din nou milă de ea.

Terminînd cu strînsul mesei, Paul ieși să dea o raită prin grădină, lăsînd cele două femei să tăifăsuiască. Era o după-amiază voalată, însorită, blîndă și învăluitoare. Clara furișă o privire pe fereastră, urmărindu-l cum hoinărea printre crizanteme. Se simțea încătușată de el prin ceva aproape tangibil ; și totuși, dînsul părea atît de degajat în mișcările-i indolente, pline de grație ; părea atît de detașat în timp ce lega și fixa pe tulpini ramurile prea încărcate de floare, încît, copleșitor de singură, îi venea să strige.

Doamna Morel se ridică.

— Îmi dați voie să vă ajut la spălatul vaselor ? întrebă Clara.

— Ei, sînt atît de puține, n-o să-mi ia mai mult de un minut !

Totuși, Clara se îndeletnici cu ștersul serviciului de ceai, și se bucură că se află în termeni atît de buni cu mama lui ; dar o tortura faptul că nu-l putea urma în grădină. În cele din urmă, își îngădui să iasă și ea ; avea senzația că, în sfîrșit, fusese tăiată funia care-i zdrobise încheieturile.

După-amiaza se tolănise, aurie, pe dealurile din Derbyshire. Paul se afla în grădina laterală, lîngă un tufiș de margarete tomnatice, pale, și urmărea ultimele albine

care se strecurau în stup. Cînd o auzi venind, se întoarse spre ea cu o mişcare agilă, spunîndu-i :

— S-a zis cu domnişoarele astea, îşi fac ultimul tur.

Clara se opri lîngă el. Dincolo de zidul scund şi roşu din faţa lor, se întindea cîmpul cu dealurile estompate în zare de ceaţa cu reflexe de bronz.

În clipa aceea intră în grădină Miriam. O văzu pe Clara ducîndu-se spre el, îl zări pe Paul răsucindu-se spre ea, îi văzu oprindu-se alături. Ceva din perfecta lor izolare o făcu să simtă că între ei se consumase totul, că erau, aşa cum se exprima ea, soţ şi soţie. Înaintă, foarte încet, pe cărarea de zgură a grădinii. Clara rupsese o capsulă de nalbă, pe care o despica pentru a scoate seminţele. Florile roz se îndoiau deasupra capului ei aplecat, voind parcă s-o apere. Cele din urmă albine se adăposteau în stup.

— Îţi numeri banii, rîse Paul cînd o văzu desfăcînd seminţele plate, una cîte una, din fişicul cilindric.

Clara ridică ochii spre el.

— Sînt bogată, îi zîmbi ea.

— Cît ai ? Pff ! pocni din degete. Pot să ţi le prefac în aur ?

— Mi-e teamă că nu poţi, răspunse ea rîzînd.

Se priviră în ochi, continuînd să rîdă. În acel moment deveniră conştienţi de prezenţa lui Miriam. Fu ca un ţăcănit, care schimbă faţa lucrurilor.

— Bună, Miriam, i se adresă el. Îmi spuseseşi c-ai să vii.

— Da. Ai uitat ?

Dădu mîna cu Clara, spunîndu-i :

— Mi se pare ciudat că te văd aici.

— Da, răspunse cealaltă. E ciudat să mă aflu aici.

Urmă o ezitare.

— E frumos, nu-i aşa ? întrebă Miriam.

— Da, îmi place foarte mult.

Apoi Miriam îşi dădu seama că pe Clara o acceptaseră cu toţii, într-un fel cum pe ea n-o acceptaseră niciodată.

— Ai venit singură ? o întrebă Paul.

— Da ; am luat ceaiul la Agatha. Ne ducem la biserică. Am trecut doar pentru o clipă, ca s-o văd pe Clara.

— Ar fi trebuit să iei ceaiul la noi.

Miriam rise scurt, iar Clara, iritată, își întoarse capul în lături.

— Îți plac crizantemele ? urmă Paul.

— Da ; sînt foarte frumoase.

— Care soi îți place cel mai mult ?

— Nu știu ; cred că alea bronz.

— Nu cred că ai văzut toate soiurile. Vino să te uiți. Clara, vino și vezi care sînt favoritele *tale*.

Le însoți pe cele două femei înapoi în grădina din față, unde tufele zbîrlite, cu flori de toate culorile, se aliniau, zdrențuite, de-a lungul cărării, pînă spre cîmp. Atît cît își putea da seama, Paul nu se simțea de fel încurcat.

— Ia te uită, Miriam ; astea-s crizantemele albe pe care le-am transplantat de la tine din grădină. Nu arată la fel de frumoase aici, nu ?

— Nu, răspunse Miriam.

— Dar sînt mai robuste. La voi e prea adăpostit ; florile cresc înalte și fragile, și pe urmă mor. Astea mici galbene îmi plac mie. Vrei cîteva ?

Clopotele bisericii porniră să dăngănească, răspîndind peste oraș și cîmp efluvii de sunet. Miriam își înălță privirea spre turla care se ţuguia semeață printre acoperișurile îmbulzite, și își aminti de schițele pe care i le aducea el. Pe atunci era cu totul altfel ; dar încă nu o părăsise definitiv. Îi ceru să-i împrumute o carte. Paul alergă în casă.

— Ce ! A venit Miriam ? întrebă maică-sa cu răceală.

— Da ; m-a anunțat că o să treacă pe aici s-o vadă pe Clara.

— Asta înseamnă că tu i-ai spus ! sună răspunsul sarcastic.

— Da ; de ce să nu-i fi spus ?

— Într-adevăr, nu exista nici o rațiune ca să-i fi ascuns, comentă doamna Morel, reluîndu-și lectura.

Ironia maică-sii îl făcu să se crispeze ; se încruntă enervat, gîndind : „De ce nu sînt lăsat să procedez așa cum găsesc eu de cuviință ?“

— N-ai mai văzut-o niciodată pe doamna Morel ? o întrebă Miriam pe Clara.

— Nu ; dar e atît de drăguță !

— Da, răspunse Miriam, lăsîndu-şi capul în piept; într-un anumit fel, e foarte distinsă.

— Aşa gîndesc şi eu.

— Paul ţi-a vorbit mult despre ea ?

— Mi-a vorbit foarte mult.

— Aha !

Nu mai schimbară nici un cuvînt, pînă reapăru Paul cu cartea.

— Cînd vrei să ţi-o dau înapoi ?

— Cînd doreşti.

Clara se întoarse ca să intre în casă, în timp ce Paul o petrecea pe Miriam pînă la poartă.

— Cînd mai vii pe la Willey Farm ? îl întrebă Miriam pe Paul.

— N-aş putea spune.

— Mama mi-a cerut să-ţi spun că ar fi bucuroasă să te vadă, oricînd ţi-ar face plăcere să vii.

— Mulţumesc ; mi-ar face plăcere, numai că nu pot preciza cînd.

— O, foarte bine ! exclamă Miriam cu amărăciune, întorcîndu-i spatele.

Coborî cărarea, ţinîndu-şi gura îngropată în florile pe care i le dăruise Paul.

— Eşti sigură că nu vrei să intri în casă ? o întrebă

— Nu, mulţumesc.

— Mergem şi noi la slujbă.

— Da ? Atunci o să ne vedem.

Era foarte amară.

— Da.

Se despărţiră ; Paul era năpădit de un sentiment de vinovăţie. Miriam se simţea lovită şi-l dispreţuia. Îi aparţinea încă ei, aşa gîndea şi, cu toate acestea, el o putea avea pe Clara, o aducea la ei acasă, avea să stea alături de ea în biserică, lîngă maică-sa, avea să-i dea aceeaşi carte de rugăciuni pe care i-o dăduse şi ei cu ani în urmă. Îl auzi alergînd grăbit spre casă.

Dar Paul nu intră direct înăuntru. Oprindu-se pe peluza de iarbă de sub fereastră, auzi glasul mamei lui şi apoi răspunsul Clarei :

— Detest la Miriam felul ei de a fi ca un copoi.

— Da, răspunse maică-sa prompt, da ; nu-i aşa că te face s-o urăşti ?

Simţi cum se încinge sîngele în el şi se înfurie pe cele două femei pentru că vorbeau fata de rău. Ce drept aveau să spună ce spuneau ? Dar, pe de altă parte, ceva din chiar spusele lor îi aţîţa flacăra urii împotriva lui Miriam. Pe urmă însă, simţi inima răzvrătindu-i-se mînioasă împotriva Clarei care-şi lua libertatea de a o bîrfi pe Miriam. La urma urmei, dintre ele două, Miriam valora mai mult, dacă-i vorba de valoare. Intră în casă. Maică-sa arăta agitată. Bătea darabana cu degetele în rezemătoarea canapelei, aşa cum fac femeile cînd sînt epuizate. Niciodată nu putea îndura gestul acesta. În cameră domnea tăcerea, pe care o sparse el începînd să vorbească.

La biserică, Miriam îl văzu deschizînd cartea de rugăciuni a Clarei la imnul din seara aceea, întocmai cum făcea odinioară pentru ea. Iar în timpul predicii, Paul o privea pe Miriam, cu faţa întunecată de borul pălăriei. Ce simţea oare, văzîndu-l împreună cu Clara ? Nu se putea împiedica să nu se gîndească la asta. Socotea că fusese crud faţă de Miriam.

După slujbă, se duse cu Clara pe dealul Pentrich. Era o seară întunecoasă, de toamnă. Îşi luaseră la revedere de la Miriam, şi simţise un pumnal în inimă cînd o lăsă pe fată să se întoarcă acasă singură. „Dar aşa-i trebuie !“ îşi spunea în sinea lui, şi aproape că încercă o satisfacţie să defileze pe sub ochii ei alături de cealaltă femeie frumoasă.

Întunericul era pătruns de aroma frunzelor umede. În timp ce mergeau, Clara îşi lăsase mîna caldă şi inertă în mîna lui. În Paul se dădea un conflict. Bătălia dezlănţuită în el îl secătuia. Cînd începură să urce dealul Pentrich, Clara se rezemă de el. Paul îi încolăci mijlocul cu braţul. Simţind sub braţ unduirile trupului ei în mers, încordarea din piept, pricinuită de Miriam, i se topi, şi sîngele îi invadă fierbinte vinele. O cuprinse din ce în ce mai strîns.

Apoi ea vorbi :

— Tot mai continui legătura cu Miriam.

— Discuții. Niciodată între noi n-a fost altceva decît discuții, rosti el amar.

— Mama ta n-o înghite.

— Nu. Altfel poate că m-aș fi căsătorit cu ea. Dar totul s-a sfîrșit, într-adevăr.

Deodată, în glasul lui colcăi ură pătimașă.

— Dacă m-aș afla acum cu ea, ar turui de zor despre *Misterul creștin*, sau de altceva cam tot pe-acolo. Slavă Domnului că nu-s cu ea !

Cîtva timp urcară fără să-și vorbească.

— Totuși, nu poți renunța cu desăvîrșire la ea, reîncepu Clara.

— Nu renunț la ea, pentru că realmente n-am la ce renunța.

— Dar mai e și ea în joc.

— Nu văd de ce eu și ea nu am putea rămîne toată viața prieteni ? Atît și nimic mai mult.

Clara se smulse de lîngă Paul, ferindu-se de atingerea lui.

— De ce te-ai îndepărtat de mine ?

Nu-i răspunse, dar se feri și mai mult.

— De ce vrei să mergi singură ?

Iarăși nici un răspuns. Mergea alături, bosumflată, cu capul în jos.

— Pentru că ți-am spus că aș vrea să fiu prieten cu Miriam ?

Se încăpățîna să nu-i răspundă.

— Îți repet că între noi doi nu există altceva decît vorbe, stărui el, încercînd s-o înlănțuie din nou.

Clara opuse rezistență. Brusc, Paul făcu un pas înainte, barîndu-i calea.

— Fir-ar să fie ! Ce mai e acum ?

— Mai bine te-ai duce după Miriam ! îl luă Clara în zeflemea.

Sîngele îi pulsa iar fierbinte în trup. Rămase locului rînjind. Clara se înclină, posacă. Poiana era cufundată în întuneric, pustie. Paul o prinse brusc în brațe, se întinse înspre dînsa și-și lipi gura de fața ei într-un sărut pătimaș. Ea se zbătu frenetic ca să-l evite. Dar o ținea strîns. Dîrză și neînduplecată, gura lui îi căuta gura. Sînii

o dureau, striviți de duritatea pieptului lui. Neputincioasă, i se lăsă moale în brațe, și el o sărută, o sărută...

Auzi oameni venind pe deal.

— Ridică-te, ridică-te ! îi spuse cu voce groasă, înșfăcînd-o de braț pînă cînd simți c-o doare.

Dacă i-ar fi dat drumul, s-ar fi prăbușit din nou la pămînt. Clara suspină și o porni amețită alături de el. Mergeau tăcuți.

— O s-o luăm peste cîmp, îi spuse ; și atunci se deșteptă și ea.

Se lăsă ajutată să sară peste pîrleaz și se îndreptă în tăcere, alături de el, spre prima pajiște întunecată. Era drumul spre Nottingham și spre gară. El părea să caute ceva în jur. Urcară pe un platou golaș, pe care se contura silueta neagră a unei mori de vînt, părăginite. Acolo se opriră. Stătură unul lîngă celălalt, sus, în întuneric, privind la luminițele împrăștiate în noaptea de la poalele lor, de parcă cineva zvîrlise pumni întregi de punctișoare luminoase — cătune risipite în sus și-n jos, la întîmplare, în beznă.

— Parc-am păși printre stele, spuse el cu un rîs tremurat.

Apoi o luă iar în brațe și o ținu strîns. Ea își eliberă gura ca să întrebe cu voce joasă, îndărătnică :

— Cît e ceasul ?

— N-are nici o importanță, se rugă dînsul cu glas lipicios.

— Ba are — ba da ! Trebuie să plec !

— E încă devreme.

— Cît e ceasul ? stărui Clara.

Cît cuprindeau cu ochii se așternea noaptea neagră, împroșcată și presărată cu luminițe.

— Nu știu.

Clara îi puse mîna pe piept, pipăind după ceasornicul de buzunar. Paul își simți toate articulațiile topindu-i-se, cuprins de vîltoare. Scotoci în buzunarul vestei, în vreme ce el sta gîfîind. În întuneric, putea deslușî cadranul alb și rotund, dar nu și cifrele. Se aplecă spre ceas, să vadă mai bine. Paul gîfîia de nerăbdare s-o cuprindă iar în brațe.

— Nu pot să văd, se plînse Clara.

— Atunci lasă-l în plata Domnului !

— Așa și fac ; plec ! hotărî, întorcîndu-i spatele.

— Așteaptă ! Stai să mă uit eu !

Dar nici el nu putu desluși nimic.

— O să aprind un chibrit !

Spera în taină că se făcuse prea tîrziu ca să mai poată prinde trenul. Clara îi văzu scoica palmelor iluminată, în timp ce adăpostea flacăra chibritului ; o clipă, ca într-o scăpărare, se ivi fața lui cu ochii ațintiți pe ceas. Brusc totul se cufundă iar în beznă. Întreg cuprinsul i se întunecă în fața ochilor ; doar la picioare, licărea slab un chibrit înroșit. Unde era el ?

— Ce e ? întrebă înspăimîntată.

— Nu mai poți pleca, răspunse glasul lui din întuneric.

Urmă un răgaz de tăcere. Se afla în puterea lui. Îi sesizase inflexiunea din voce. O speria.

— Cît e ceasul ? întrebă calmă, hotărîtă, deznădăjduită.

— Nouă fără două minute, răspunse el, luptîndu-se să spună adevărul.

— Pot să ajung în paisprezece minute de aici pînă la gară ?

— Nu. În orice caz...

Putea din nou distinge silueta lui întunecată, la un metru sau doi depărtare. Voia să scape.

— Nu crezi c-aș reuși ? insistă ea.

— Dacă te grăbești, îi răspunse cu brutalitate. Dar ai putea face cu ușurință drumul pe jos ; nu-s decît șapte mile pînă la tramcar ! Te-aș însoți.

— Nu ; vreau să prind trenul.

— Dar de ce ?

— Așa... vreau să prind trenul.

Brusc, tonul lui se schimbă.

— Foarte bine, răspunse uscat și dur. Atunci, vino !

Se afundă în întuneric. Ea fugi după el, gata să plîngă. Acum se purta aspru și crud cu ea. Alerga în spatele lui peste hîrtoapele întunecate, abia trăgîndu-și sufletul, gata să se prăbușească. Dar șirul dublu de felinare din fața gării se apropia. Deodată, Paul o luă la fugă, strigînd :

— Uite-l că vine !

Se auzea un slab zăngănit de fiare. În dreapta lor, trenul se tîra în noapte, ca o omidă luminoasă. Zăngănitul încetă.

— Acum e pe viaduct. Îl prinzi la țanc.

Clara alergă cu sufletul la gură și, în ultimul moment, se aruncă în tren. Locomotiva șuieră. Paul dispăruse. Plecase ! — iar ea se afla într-un vagon de cale ferată înțesat de lume. Totul i se părea urîcios.

Paul se întoarse și o porni glonț spre casă. Înainte de a-și da seama de ce se întîmplă cu el, se și pomeni înăuntru, în bucătărie. Era forte palid. Ochii îi erau negri și scăpărau amenințător, de parc-ar fi fost beat. Maică-sa îl măsură.

— Ia te uită în ce hal îți sînt ghetele ! exclamă ea.

Paul își privi picioarele, apoi își smulse pardesiul de pe el. Mama se întrebă dacă nu cumva băuse.

— A prins trenul ?

— Da.

— Sper că picioarele ei nu erau tot atît de înnoroiate. Nu-mi dă prin minte pe unde ai putut s-o cari !

Cîtva timp Paul rămase tăcut și nemișcat.

— Îți place ? întrebă în cele din urmă, morocănos.

— Da, mi-a plăcut. Dar ai să te saturi de ea, fiule ; știi bine că ai să te saturi.

Nu răspunse. Doamna Morel observă că respira cu greutate.

— Ai alergat ? îl întrebă.

— Am alergat după tren.

— Du-te și întinde-te. Ai face bine să bei puțin lapte cald.

Era cel mai bun calmant pe care l-ar fi putut lua, dar refuză și se duse la culcare. Zăcu în pat, cu fața în jos, și vărsă lacrimi de furie și de durere. Îl încerca o durere fizică ce-l făcea să-și muște buzele pînă la sînge, iar haosul din el îl împiedica să gîndească, ba chiar să și simtă.

„Așa înțelege să se poarte cu mine", își repeta iar și iar, apăsîndu-și fața în plapumă. Și o ura. Revedea iarăși scena și din nou o ura.

A doua zi adoptă o atitudine distantă. Clara era foarte drăguță cu el, aproape iubitoare. Dar el o trată cu supe-

rioritate şi cu o notă de dispreţ. Clara oftă, continuînd să se poartă drăguţ. Cu timpul, Paul îşi reveni.

Într-o seară din săptămîna aceea, Sarah Bernard urma să joace la Theatre Royal din Nottingham, în *La Dame aux Camélias*. Paul dorea s-o vadă pe bătrîna şi celebra actriţă, şi-i ceru Clarei să-l întovărăşească. O anunţă pe maică-sa să-i lase cheia în fereastră.

— Să reţin locuri ? o întrebă pe Clara.

— Da. Şi să îmbraci un costum de seară. Nu te-am văzut niciodată în haine de gală.

— Dar, Clara, pentru numele lui Dumnezeu ! Gîndeşte-te numai ce mutră am să fac *eu* la teatru, în haine de seară ! protestă Paul.

— Preferi să vii îmbrăcat simplu ?

— Mă îmbrac de gală dacă *ţii* tu : dar am să mă simt idiot.

Clara rîse de el.

— Atunci simte-te idiot de dragul meu, vrei ?

Cererea ei îi aprinse sîngele.

— Presupun că n-am încotro.

— De ce-ţi iei cu tine o valiză ? îl întrebă mama în ziua spectacolului.

Paul roşi de furie.

— Clara mi-a cerut... începu el.

— Ce fel de locuri ai luat ?

— Balcon unu — trei şilingi şi şase fiecare.

— Mă rog, eram convinsă ! exclamă sarcastic maică-sa.

— Se întîmplă o dată în Paşti, se indignă Paul.

Se îmbrăcă la Jordan, îşi puse un pardesiu şi o şapcă, şi se întîlni cu Clara într-o cafenea. Ea era împreună cu una dintre prietenele ei, sufragete. Purta o mantilă lungă, care nu-i venea bine, şi un mic şal pe cap, care lui i se păru odios ! Toţi trei se duseră la teatru împreună.

Pe trepte, Clara îşi scoase mantila şi Paul descoperi că purta o rochie de semigală. care-i lăsa decoltate braţele, gîtul şi parte din piept. Părul îi era pieptănat cu gust. Rochia simplă, din crep verde, îi stătea bine. Îşi spuse că arăta ca o mare doamnă. Îi putea desluşi formele prin mătasea strîns mulată pe corp. Numai cît o privea,

și parcă simțea carnea tare și catifelată a trupului ei statuar. Încleștă pumnii.

Și întreaga seară avea să stea alături de brațul ei frumos, gol, privindu-i gîtul plin, care se înălța din pieptul plin, privindu-i sînii sub mătasea verde și curba coapselor modelate de rochia strîmtă. Ceva din el o ura din nou pentru că-l supunea torturii acestei apropieri. Și o iubea, cînd o vedea îndreptîndu-și capul și privind drept în față, bosumflată, tristă, imobilă, de parcă s-ar fi lăsat pradă soartei, pentru că nu-i mai putea ține piept. Era neputincioasă, se afla prinsă în gheara a ceva mult mai puternic decît dînsa. Și ceva din expresia ei, sugerînd veșnicia, de parc-ar fi fost un sfinx îngîndurat, îi stîrnea dorința inexorabilă de a o săruta. Lăsă să-i scape programul, și se aplecă să-l ridice, ca să-și poată atinge buzele de mîna și de încheietura brațului ei. Frumusețea Clarei îl chinuia. Clara ședea imobilă. Numai în clipa cînd se stinseră luminile, se lipi ușor de Paul, care cu vîrful degetelor îi dezmierdă mîna și brațul. Parfumul ei îi umplea nările. Și tot timpul își simțea sîngele năvălindu-i în valuri fierbinți, care pentru o clipă îi întunecau cunoștința.

Pe scenă, drama continua să se desfășoare. Paul vedea totul ca de la mare distanță, ceva ce se petrecea undeva aiurea; nu știa unde, dar i se părea că undeva adînc în el. El era brațul alb și plin al Clarei, gîtul ei, pieptul ei fremătător. Toate acestea păreau să fie el însuși. Și apoi, undeva departe, continua piesa, și se identifica și cu aceasta. Dînsul, ca ființă, se mistuise. Și nu mai exista nimic decît ochii cenușii întunecați ai Clarei, pieptul ei care se apleca peste al lui, brațul ei pe care-l strîngea între degete. Și se simți pierdut și neajutorat, strivit de întreaga ei măreție.

Numai în pauze, cînd se aprindeau luminile, îl încerca o durere care putea fi exprimată. Ar fi vrut să fugă oriunde, pînă avea să se facă din nou întuneric. Cu mintea împăienjenită, ieșea să bea ceva. Apoi luminile se stingeau iar, și strania, morbida realitate a Clarei și a dramei puneau din nou stăpînire asupră-i.

Piesa continua. Dar el era obsedat de dorința de a săruta vinișoara albastră care se cuibărea în curbura bra-

ţului ei. Aproape că o simţea. Întreaga lui viaţă părea să atîrne de clipa cînd îşi va lipi buzele de locul acela. Trebuia s-o facă. Dar lumea din jur! În cele din urmă se aplecă iute şi o atinse cu buzele. Mustaţa lui înţepă pielea delicată. Clara fu străbătută de un fior, şi-şi retrase braţul.

Cînd totul se termină, cînd luminile se aprinseră şi lumea aplaudă, îşi reveni în simţiri şi se uită la ceas. Trenul îi plecase.

— Va trebui să mă întorc acasă pe jos.

Clara se uită la el.

— S-a făcut prea tîrziu?

Paul dădu din cap şi o ajută să-şi îmbrace mantila.

— Te iubesc! Eşti minunată în rochia asta, îi murmură peste umăr, în forfota mulţimii care se îmbulzea.

Ea nu răspunse. Ieşiră împreună din teatru. Paul văzu trăsurile care aşteptau, oamenii care treceau. Avu senzaţia că întîlnise privirea a doi ochi cafenii care-l urau. Dar nu ştia. Dădu colţul, împreună cu Clara, îndreptîndu-se mecanic în direcţia gării.

Trenul plecase. Va trebui să meargă zece mile pe jos.

— Nu face nimic, o asigură el. Va fi plăcut.

— N-ai vrea să dormi la mine în noaptea asta? îl întrebă ea roşind. Eu pot să mă culc în patul mamei.

Paul o privi şi ochii li se întîlniră.

— Şi ce-ar spune maică-ta?

— N-ar avea nimic împotrivă.

— Eşti sigură?

— Foarte.

— Să vin?

— Dacă vrei.

— Foarte bine.

Se întoarseră iar. La prima staţie, luară tramcarul. Vîntul le sufla în faţă, înviorîndu-i. Oraşul era întunecat; tramcarul grăbit îi hurduca. Paul îi ţinea strîns mîna în mîna lui.

— Maică-ta s-o fi culcat? o întrebă el.

— S-ar putea. Sper să nu se fi culcat.

Străbătură grăbiţi ulicioara tăcută şi neagră: erau singurii oameni aflaţi afară din case, la ora aceea. Clara intră repede în casă. El şovăi.

— Vino înăuntru, îl chemă ea.

Sări treptele și intră în casă. Mama ei apăru, masivă și ostilă, în ușa interioară.

— Pe cine ai adus acolo ? întrebă ea.

— E domnul Morel ; a pierdut trenul. M-am gîndit că l-am putea adăposti pentru o noapte, ca să-l scutim s-o întindă zece mile pe jos.

— Hm ! făcu doamna Rodford. Asta te privește pe tine ! Din partea mea, dacă l-ai invitat, e binevenit. Doar tu ții casa.

— Dacă nu vă e pe plac, pot să plec, interveni Paul.

— Nu, nu, nu-i nevoie ! Vino înăuntru ! Nu prea știu ce-ai să gîndești de cina pe care ți-o pot oferi.

Cina consta dintr-o grămăjoară de cartofi prăjiți și o bucată de jambon. Masa era pusă grosolan, pentru o singură persoană.

— Niște jambon pot să-ți mai tai, urmă doamna Radford. Dar mai mulți cartofi prăjiți nu-ți pot da.

— Vai, ce rușine să vă deranjez atîta !

— Hai, nu te mai scuza ! La *mine* nu se prinde. Dumneata ai tratat-o cu bilete de teatru, nu-i așa ?

Întrebarea avea o notă ironică.

— Ei și ? rîse Paul stînjenit.

— Ei și, o bucată de jambon ce contează ? Scoate-ți pardesiul.

Femeia planturoasă, înfiptă, încerca să cîntărească situația. Se îndreptă spre bufet. Clara îi luă pardesiul. Cămăruța era foarte caldă și intimă în lumina lămpii.

— Dumnezeule mare ! exclamă doamna Radford, da spilcuiți mai sînteți amîndoi, nimic de zis ! Da' ce v-a venit să vă mascați așa ?

— Cred că nici noi nu știm, răspunse Paul, simțindu-se o victimă.

— În casa asta nu-i loc pentru sclivisiți de-alde voi, cu aere de nu le poți ajunge cu prăjina la nas ! îi luă ea în tărbacă.

Oricum, era o lovitură urîtă. Paul în smoking și Clara în rochia ei verde, cu brațele dezgolite păreau încurcați. Simțeau nevoia să se ocrotească unul pe celălalt, acolo, în bucătărioara aceea.

— Şi ian te uită la arătarea asta, urmă doamna Radford cu ochii pe Clara. Da' ce-i în mintea ei de s-a gătit aşa ?

Paul o privi pe Clara. Era aprinsă ; gîtul i se încălzise din pricina roşeţii. Urmă un moment de aşteptare.

— Dar vă place să vă uitaţi la ea ? întrebă tînărul.

Se aflau în puterea bătrînei. Lui Paul îi bătea inima cu furie, era încordat şi plin de îngrijorare. Avea să-i ţină piept !

— Mie, să-mi placă să mă uit la ea ? exclamă femeia. De ce mi-ar place s-o văd cum face pe caraghioasa ?

— Am văzut oameni făcîndu-se şi mai caraghioşi, răspunse el.

Clara era acum sub protecţia lui.

— Nu zău ? Şi cînd mă rog ? sună replica sarcastică.

— Cînd încercau să bage lumea în sperieţi.

Doamna Radford, mare şi ameninţătoare, rămase pironită pe scoarţa din faţa sobei, cu furculiţa în aer.

— Şi unii şi alţii-s caraghioşi, răspunse într-un tîrziu, întorcîndu-se spre grătar.

— Ba nu, continuă el lupta cu dîrzenie. Oamenii trebuie să se străduiască să arate cît mai bine.

— Şi asta numeşti dumneata „a arăta bine" ? strigă mama îndreptîndu-şi, plină de dispreţ, furculiţa spre Clara. Asta — asta arată de parcă nici n-a apucat să se îmbrace ca lumea.

— Cred că sînteţi geloasă pentru că nu vă puteţi împăuna şi dumneavoastră ca dînsa, răspunse Paul rîzînd.

— Eu ! Eu aş fi putut să merg oricînd în rochie de seară, dac-aş fi avut chef, sosi riposta dispreţuitoare.

— Şi de ce n-aţi avut chef ? întrebă el cuviincios. Sau aţi purtat totuşi rochie de seară ?

Urmă o pauză lungă. Doamna Radford întoarse felia de jambon pe grătar. Lui îi bătea inima să-i spargă pieptul, de teamă că o ofensase.

— Eu ! exclamă bătrîna în cele din urmă. Nu, n-am purtat. Şi cînd am fost în serviciu, şi vedeam pe vreuna din fetele-n casă ieşind cu umerii goi, ştiam îndată că-i soi rău şi că se duce la dansurile acelea cu şase penny intrarea.

— Şi dumneavoastră eraţi mai presus de dansurile cu şase penny intrarea ?

Clara şedea cu capul în piept. Ochii lui Paul erau întunecaţi şi scînteietori. Doamna Radford luă grătarul de pe jăratic şi se apropie de el, punîndu-i felia de jambon în farfurie.

— Iaca o felie bine rumenită.

— Nu-mi daţi mie ce-i mai bun !

— Ea a avut ce şi-a dorit, sună răspunsul.

În tonul femeii răsuna o notă de îngăduinţă dispreţuitoare, care-l făcu pe Paul să înţeleagă că se mai muiase.

— Dar gustă şi tu ! se adresă el Clarei.

Îşi ridică spre el ochii cenuşii, umilită şi părăsită.

— Nu, mulţumesc, îi zise.

— De ce nu vrei ? stărui el cu glas mîngîios.

Îşi simţea din nou vinele pulsînd înfierbîntate. Doamna Radford se aşeză, voluminoasă, impunătoare şi trufaşă. Paul o lăsă pe Clara să o servească pe maică-sa.

— Se zice că Sarah Bernard ar avea cincizeci de ani, începu el conversaţia.

— Ce cincizeci ! Are şaizeci bătuţi pe muchie, se repezi doamna Radford cu scîrbă.

— Ei, nu s-ar spune ! M-a făcut şi acum s-o aclam.

— Aş vrea să mă văd şi pe mine aclamînd-o pe babornița aia ! se stropşi doamna Radford. Ar fi timpul să se considere bunică şi nu un catamaran care urlă.

Paul rîse.

— Catamaranul e o corabie malaieză.

— E un cuvînt pe care *eu* îl folosesc.

— Şi mama îl foloseşte uneori, degeaba îi tot atrag atenţia, observă Paul.

— Cred că-ţi mai arde cîte una, spuse doamna Radford înveselită.

— I-ar plăcea, şi zice mereu c-o să-mi ardă, dacă-i dau un scăunaş ca să ajungă pînă la mine.

— Asta-i necazul cu maică-mea, interveni Clara. Ea n-are niciodată nevoie de un scăunaş.

— Dar adeseori nu poate ajunge pînă la *această* doamnă nici c-o prăjină, vorbi doamna Radford adresîndu-se lui Paul.

— Cred că nu-i nevoie s-o ajungeți c-o prăjină, se amuză el. Eu unul n-aș face-o.

— Poate că v-ar face bine la amîndoi să vă atingă careva cu una la scăfîrlie, spuse mama cu un rîs brusc.

— De ce sînteți așa de bătăioasă cu mine ? întrebă Paul. Doar n-am furat nimic de la dumneavoastră.

— Nu ; pîndesc eu să nu se întîmple una ca asta, rîse bătrîna.

Curînd isprăviră cina. Doamna Radford stătea de veghe în scaunul ei. Paul aprinse o țigară. Clara se duse sus, de unde se întoarse cu o pijama, pe care o întinse pe apărătoarea de foc, ca s-o aerisească.

— Vai de mine, am și uitat de asta ! sări doamna Radford. De unde au mai răsărit ?

— Din scrinul meu.

— Hm ! Le-ai cumpărat pentru Baxter, și el n-a vrut să le poarte, nu-i așa ? Apoi adăugă rîzînd : Zicea că se poate descurca el în pat și fără pantaloni. După care se întoarse spre Paul și-i spuse pe un ton confidențial : nu putea să sufere bazaconiile astea de pijamale.

Tînărul ședea liniștit, scoțînd colaci de fum.

— Mă rog, fiecare cu gustul lui, replică rîzînd.

Urmă o mică discuție asupra meritelor pijamalelor.

— Maică-mea mă place în pijama. Zice că arăt ca un Pierrot.

— Cred că-ți vine bine, își dădu doamna Radford cu părerea.

După un timp, Paul aruncă o privire la cesulețul care ticăia pe polița căminului. Era douăsprezece și jumătate.

— E curios, zise el, după o piesă de teatru îți trebuie ore întregi pînă să te poți decide să adormi.

— Ar fi timpul să încerci, îl povățui doamna Radford strîngînd masa.

— Ești obosită ? o întrebă pe Clara.

— Cîtuși de puțin, răspunse aceasta, ferindu-se să-i întîlnească privirea.

— Vrei să jucăm o partidă de *cribbage* ?

— Am uitat cum se joacă.

— Las' că te învăț eu din nou. Ne dați voie să jucăm o partidă de *crib*, doamnă Radford ?

— Faceți cum vreți, dar e destul de tîrziu.

— O partidă, două, tocmai o să ne facă poftă de somn.

Clara aduse cărțile de joc și, în timp ce Paul le amesteca, ea își făcu verigheta titirez. Doamna Radford spăla vasele. Pe măsură ce se scurgea timpul, Paul simțea că situația devenea tot mai stînjenitoare.

— Cinzejdoi, cinzeșpatru, cinzeșase, și opt...

Ceasul sună ora unu. Totuși jocul continua. Doamna Radford isprăvise toate micile preparative care preced culcarea, încuiase ușa și umpluse ceainicul. Totuși Paul continua să se afereze și să numere. Era obsedat de gîtul și de brațele Clarei. Avea impresia că zăreşte punctul de unde izvora șănțulețul dintre sînii ei. N-o putea lăsa să plece. Ea îi urmărea mîinile, și mișcările lor iuți o moleșeau toată. Era atît de aprope de el ; avea impresia chiar c-o atinge, dar nu cu totul. Ardoarea îi era stîrnită. O ura pe doamna Radford. Ședea acolo picotind, dar hotărîtă și nemișcată pe scaunul ei. Paul se uită la ea, apoi la Clara. Tînăra îi întîlni ochii mînioși, batjocoritori și duri ca oțelul. Îi răspunse cu o privire rușinată. Paul știa că ea, cel puțin, voia ce voia și dînsul. Continuară să joace.

În cele din urmă, doamna Radford se ridică țeapănă și le spuse :

— N-ar fi timpul să vă gîndiți și voi doi la culcare ?

Paul își continua jocul fără să răspundă. O ura într-atita, încît ar fi putut s-o ucidă.

— O juma de minut, se rugă.

Femeia mai bătrînă se ridică și navigă îndărătnică pînă la spălător, de unde se întoarse cu lumînarea ei, pe care o depuse pe polița căminului. Apoi se așeză din nou. Ura îl pîrjolea în asemenea măsură, încît Paul scăpă cărțile din mînă.

— Atunci ne oprim aici, spuse cu o voce în care suna încă sfidarea.

Clara îi văzu gura cu buzele încleștate. Se uită din nou la ea. Se stabilise un fel de înțelegere între ei. Ea se aplecă peste cărți, tușind ca să-și limpezească gîtlejul.

— Ei, mă bucur că ați isprăvit, le spuse doamna Radford. Uite, ia-ți lucrurile — îi aruncă pijamaua încălzită — și asta ți-e lumînarea. Camera dumitale e cea de deasupra ăsteia ; nu-s decît două camere, așa că nu

te poți înșela prea tare. Ei, noapte bună. Sper să te poți odihni bine.

— Sînt convins : întotdeauna dorm bine.

— Așa se și cuvine la vîrsta dumitale.

Îi ură Clarei noapte bună și urcă. Scările în melc, din lemn alb, bine frecat, scîrțîiau și bocăneau la fiecare pas. Se duse sus, îmbufnat. Cele două uși se aflau față-n față. Intră în odaia lui și împinse ușa fără s-o zăvorască.

Era o încăpere mică, cu un pat spațios. Pe toaletă, se găseau cîteva ace de păr ale Clarei și peria de cap ; într-un colț, după o perdea, atîrnau rochiile ei și cîteva fuste. Pe un scaun se găsea o pereche de ciorapi. Paul exploră camera. Văzu pe poliță două cărți ale ei. Se dezbrăcă, își împături hainele și se așeză pe pat, ascultînd. Apoi suflă în lumînare, se întinse și în două minute fu aproape adormit. Dar deodată, tac ! — fu treaz de-a binelea, zvîrcolindu-se chinuit. Era ca și cum, în clipa cînd se lăsase furat de somn, îl mușcase ceva și turbase. Se ridică în capul oaselor și se uită prin cameră, în întuneric; își strînse picioarele sub el și rămase perfect nemișcat, ascultînd. Undeva, afară, se auzi o pisică ; apoi de jos pasul greoi, măsurat, al mamei ; după care glasul distinct al Clarei :

— Vrei să-mi deschei rochia ?

Un timp nu se mai auzi nimic. În cele din urmă, mama se stropși :

— Ce tot faci acolo ? Nu vii sus ?

— Nu, mai rămîn un pic, răspunse fata cu voce potolită.

— O, foarte bine ! Dacă ți se pare că încă nu-i destul de tîrziu, n-ai decît să mai stai. Te poftesc numai să nu mă trezești taman cînd adorm.

— Nu zăbovesc mult.

Puțin după aceea, Paul o auzi pe bătrînă urcînd încet scara. Cînd trecu prin fața odăii lui, o rază de lumină se prizări prin crăpătura canatului și rochia bătrînei mătură lemnul ușii. Paul își simți inima sărindu-i din loc. Apoi fu din nou întuneric și se auzi zăngănitul clanței de la odaia ei. Bătrîna își tărăgănea cît mai mult pregătirile de culcare și, după un lung răstimp, se înstăpîni iar liniștea. Paul stătea pe pat cu toți nervii încordați, tremurînd

ușor. Ușa lui era ușor crăpată. Cînd Clara va urca, avea s-o prindă. Aștepta. Totul în jur încremenise într-o liniște de moarte. Ceasul bătu ora două. Auzi zornăitul ușor al apărătoarei de foc, de jos. Acum nu se mai putea stăpîni. Tremura din toate mădularele. Simțea că de nu se duce la ea, moare.

Cobori din pat și rămase un moment locului, dîrdîind. Apoi se îndreptă spre ușă. Se străduí să calce ușurel. Prima treaptă trosni ca o împușcătură. Rămase să asculte. Bătrîna se foi în pat. Scara era în beznă. O fișie de lumină se strecura pe sub ușa de la piciorul scării, care ducea în bucătărie. Stătu o clipă nemișcat. Apoi continuă să coboare, automat. La fiecare pas, scara scîrțiia, și-l treceau fiori prin șira spinării de teamă că ușa de la odaia bătrînei se va deschide acolo sus, peste capul lui. Bîjbîi la ușa de la piciorul scării. Clanța cedă cu un țăcănit gălăgios. Intră în bucătărie și închise cu zgomot ușa în urma lui. Acum, bătrîna n-o să se mai încumete să coboare.

Apoi rămase țintuit locului. Clara, în genunchi pe un mic morman de rufărie albă, se încălzea în fața focului, cu spatele spre el. Nu întoarse capul, ci rămase ghemuită pe călcîie, arcuindu-și spatele frumos și ascunzîndu-și fața. Se consola încălzindu-și trupul la văpaia focului. Jumătate din cap îi strălucea în dogoarea trandafirie a flăcărilor, jumătate era învăluită în umbra caldă. Brațele îi atîrnau molatic.

Paul fu scuturat de un tremur violent și-și încleștă dinții și pumnii ca să se poată stăpîni. Apoi se duse spre ea. Cu o mînă îi cuprinse umărul iar cu degetele celeilalte mîini îi ridică bărbia. La atingerea lui, o trecu un fior convulsiv, scuturînd-o o dată sau de două ori. Continua să-și țină capul plecat.

— Îmi pare rău, murmură Paul dîndu-și seama că mîinile lui erau foarte reci.

Își înălță capul spre el, înspăimîntată, ca o făptură care se teme de moarte.

— Mîinile mele sînt reci, șopti el.

— Îmi place, susură ea închizînd ochii.

Suflarea cuvintelor ei îi mîngîia buzele. Brațele ei îi cuprindeau genunchii. Șnurul pijamalei i se bălăbă-

nea gîdilînd-o și înfiorînd-o. Pe măsură ce-l pătrundea căldura, tremurul i se mai potolea.

În cele din urmă, o luă în brațe și Clara își îngropă capul în umărul lui. Mîinile lui o căutau cu mîngîieri de infinită tandrețe. Ea se lipea de el, încercînd să se ascundă într-însul. O îmbrățișă foarte strîns. Clara îl învălui într-o privire mută, rugătoare, căutînd să știe dacă trebuie să se rușineze.

Ochii lui erau întunecați, foarte adînci, foarte liniștiți. De parcă faptul de a-i poseda frumusețea îl durea, îl întrista. O privea cu o ușoară suferință și se temea. Era umil în fața ei. Clara îi sărută cu fervoare ochii, întîi unul, apoi celălalt, și-l cuprinse la piept. I se lăsă în voie. O strivi în îmbrățișarea lui. Intensitatea clipei era vecină cu agonia.

Îl lăsă s-o adore, să tremure de plăcerea pe care i-o da trupul ei. Îi alina mîndria rănită. O alina și pe ea ; îi dădea fericire. O făcea să se simtă din nou demnă și mîndră. Mîndria îi fusese terfelită. Ea însăși fusese înjosită. Acum radia din nou de bucurie și mîndrie. Însemna reabilitarea și recunoașterea ei.

Apoi Paul o privi, cu fața plină de strălucire. Își ri-seră unul altuia, și el o strînse la piept. Clipele zburau în tictacul ceasului, minutele se furișau, și cei doi rămîneau încleștați, contopiți, gură-n gură, ca o statuie tăiată într-un singur bloc de piatră.

Și din nou degetele lui începură s-o caute neliniștite, rătăcitoare, înfometate. Sîngele înfierbîntat urca în el, undă cu undă. Clara își rezemă capul de umărul lui.

— Vino în odaia mea, îi murmură Paul.

Ea îl privi și clătină din cap, cu gura bosumflată și ochii grei de pasiune. Se uită la ea fix.

— Ba vino, îi ceru.

Scuturâ iarăși din cap.

— De ce nu ?

Îl privi cu aceiași ochi grei, triști, și din nou clătină capul. Privirile lui deveniră dure și brațele-i slăbiră strînsoarea.

Cînd, mai tîrziu, se află din nou în pat, se întrebă de ce oare refuzase să vină la dînsul, fățiș, așa încît să afle și mama ei. Oricum, în cazul acesta lucrurile ar fi

fost lămurite. Şi ar fi putut petrece noaptea cu dînsul, fără să mai fie nevoită să se întoarcă în patul mamei. Era ciudat, şi nu putea înţelege. Dar aproape pe dată îl fură somnul.

Dimineaţa, îl deşteptă un glas care-i vorbea. Deschizînd ochii, o văzu pe doamna Radford, trupeşă şi semeaţă, uitîndu-se de sus în jos la el. Ţinea în mînă o cană cu ceai.

— Ai de gînd să dormi pînă la judecata de apoi ?

Paul izbucni în rîs.

— Nu cred să fie mai tîrziu de cinci.

— Află că-i şapte şi jumătate, fie că-ţi place, fie că nu. Uite, ţi-am adus un ceai.

Îşi frecă faţa, îşi dădu la o parte de pe frunte părul răvăşit şi se ridică în capul oaselor.

— Da' de ce-i aşa de tîrziu ? bombăni.

Îi era ciudă că-l deşteptase. Faptul o distra pe bătrînă. Îi văzu gîtul ieşind din vesta pijamalei de flanea, alb şi rotund ca al unei fete. Îşi freca furios părul.

— Degeaba te scarpini în cap. Asta n-o să întoarcă ceasul îndărăt. Ia te uită, da' cît îţi închipui c-am să stau cu ceaşca asta în mînă ?

— Oh, dă-o naibii de ceaşcă !

— N-aveai decît să te fi culcat mai devreme.

Se uită la ea, rîzînd nerușinat.

— Eu m-am culcat înaintea *dumitale*.

— Da, puişorule, aşa ai făcut.

— Ce curios, să mi se aducă ceaiul la pat ! exclamă el amestecînd de zor cu linguriţa. Maică-mea ar gîndi că m-am nenorocit pe viaţă.

— Nu ţi-l serveşte niciodată la pat ?

— Mai curînd şi-ar da duhul.

— Eh, eu întotdeauna i-am răsfăţat pe-ai mei. De asta au ieşit aşa de răi.

— N-o ai decît pe Clara. Şi pe domnul Radford în ceruri. Aşa că nu văd cine altul a putut ieşi rău, în afară de dumneata.

— Eu nu-s rea ; eu îs numai prea moale, spuse bătrîna în timp ce ieşea din dormitor. Io-s numai o bleagă, asta sînt !

La gustarea de dimineață, Clara se arătă foarte calmă, dar arbora un aer de proprietate asupra lui, care pe Paul îl încînta. Se vedea bine că doamna Radford nu mai putea după el. Începu să-i povestească despre pictura lui.

— La ce bun să te zbați, să te frămînți, să te canonești și să trudești la picturile alea ? La ce mă rog îți ajută, aș vrea să știu ? Mai bine în timpul ăsta ai petrece.

— Cum așa, dar anul trecut am scos peste treizeci de guinee din pictură.

— Zău ? Mă rog, asta e ceva, dar tot nu înseamnă nimic față de timpul pe care l-ai pierdut.

— Și mai îmi datorează cineva patru lire. Un individ a zis că-mi dă cinci lire dacă-l pictez pe el, pe nevastă-sa, cîinele și casa. Dar în loc de cîine, am pictat păsările din curte, și așa i-a sărit tipului mustarul, că a trebuit să-i mai las o liră din preț. Mi-era lehamite și nu puteam suferi cîinele. Dar am făcut tabloul. Cînd îmi dă cele patru lire, ce să fac cu ele ?

— Ei asta-i ! Tu știi mai bine ce să faci cu banii tăi, spuse doamna Radford.

— Am de gînd să fac praf astea patru lire. Plecăm pentru o zi-două la mare ?

— Cine ?

— Dumneata, Clara și cu mine.

— Cum, pe banii tăi ? exclamă bătrîna aproape mîniată.

— De ce nu ?

— Tu ți-ai rupe gîtul în doi timpi și trei mișcări la o cursă cu obstacole.

— Atîta timp cît pot alerga pe banii mei, nu-mi pasă. Accepți ?

— Nu ; asta aranjați-o între voi doi.

— Și dumneata ești de acord ? întrebă el uluit și încîntat.

— Chiar dacă sînt și chiar dacă nu sînt de acord, pînă la urmă ai să faci tot ce te taie pe tine capul, răspunse doamna Radford.

XIII

BAXTER DAWES

Într-o zi, la scurt timp după ce Paul fusese cu Clara la teatru, tocmai se afla cu niște prieteni la un pahar, la Cupa cu punci, cînd intră Baxter Dawes. Soțul Clarei se buhăise ; pleoapele îi cădeau moi peste ochii căprui ; mușchii își pierduseră duritatea sănătoasă, fleșcăindu-se. Evident, apucase pe panta declinului. Se certase cu soră-sa și se mutase într-o odaie cu chirie mică. Amanta îl părăsise, pentru unul care o lua de nevastă. Zăcuse o noapte la arest, pentru că se încăierase la o beție și era amestecat într-o poveste suspectă cu niște pariuri.

Paul și cu el erau inamici declarați, și totuși exista între ei acea ciudată senzație de intimitate, de tainică apropiere, care se înfiripă uneori între doi oameni, deși nu și-au vorbit niciodată. Paul se gîndea adeseori la Baxter Dawes ; adeseori ar fi vrut să se apropie de dînsul, să se împrietenească. Știa că și Dawes se gîndea de multe ori la el, și că se simțeau atrași unul de celălalt printr-un soi de ciudat magnetism. Cu toate acestea, nu schimbau între ei decît priviri ostile.

Întrucît Paul avea o slujbă mai înaltă la Jordan, era de datoria lui să-i ofere lui Dawer o băutură.

— Vrei să bei un pahar cu noi ? îl întrebă.

— Cu o lipitoare ca tine, nu ! ripostă omul.

Paul se întoarse ridicînd din umeri cu un ușor dispreț, gest menit să-l întărîte pe celălalt.

— Aristocrația, își continuă el perorația, este o instituție pur militară. Să luăm, de pildă, Germania. Acolo există mii de aristocrați pentru care armata constituie unicul mijloc de existență. Sînt săraci lipiți pămîntului,

și viața se scurge pentru ei cumplit de monoton. Așa încît își pun speranțele într-un război. Pentru ei războiul înseamnă un prilej de promovare. Atîta timp cît nu-i război, nu sînt decît niște pierde-vară, lipsiți de orice valoare. Odată cu războiul, devin lideri și comandanți. Prin urmare asta-i — ei *doresc* războiul.

Paul nu prea era apreciat ca orator de cîrciumă, fiind repezit și sîcîitor. Pe cei mai vîrstnici îi irita prin felul lui sentențios și prin infatuare. Îl ascultau în tăcere și nu regretau cînd isprăvea.

Dawes îi curmă fluxul de elocință întrebînd cu voce tare și rînjind :

— Astea toate le aflași deunăzi la teatru ?

Paul se uită la el ; privirile li se încrucișară. În clipa aceea, știu că Dawes îl văzuse ieșind cu Clara de la teatru.

— Hei, ce mai e și cu teatrul ? întrebă unul din partenerii lui Paul, bucuros să mai pună stavilă logoreei băiatului și mirosind o istorioară picantă.

— Oh, să-i fi văzut moaca sclivisită la patru ace, cu haină cu coadă, și cu dama lîngă el, rînji Dawes plin de dispreț, arătînd cu capul spre Paul.

— Asta-i tare de tot ! exclamă prietenul comun. Cu damă și cu tot dichisul ?

— Și încă ce damă ! strigă Dawes.

— Dă-i drumul ! Să auzim tot !

— Ai auzit, răspunse Dawes, și cred c-a auzit și domnul Morelly și ăilalți.

— Mă, să fiu al naibii ! exclamă amicul. Și era dama-n toată regula ?

— Damă, pe Dumnezeul meu, asta-i !

— Da' de unde știi ?

— Ehe ! urmă Dawes, ș-aș zice c-a petrecut noaptea...

Se făcu mare haz pe socoteala lui Paul.

— Da cine-i ? O știi ? întrebă prietenul comun.

— Or c-o știu ! răspunse Dawes.

Cuvintele lui stîrniră un nou val de veselie.

— Atunci scuipă tot ce știi !

Dawes clătină din cap și trase o dușcă de bere.

— De mirare că nu și-a dat el încă drumu la gură. Las' că-ndată se pornește să se umfle-n pene.

— Haide, Paul, stărui prietenul ; n-are nici un rost să taci ! Ai face mai bine să mărturiseşti.

— Ce să mărturisesc ? Că am invitat întîmplător o prietenă la teatru ?

— A, bine, dacă totu-i în regulă, atunci spune-ne cine e, insistă prietenul.

— Ea e damă-n regulă, preciză Dawes.

Paul spumega de furie. Dawes îşi ştergea cu degetele mustaţa blondă, rînjind.

— Nu mă-nnebuni ! Chiar una din alea ? se extazie prietenul. Paul, băiete, m-ai dat gata ! Şi tu o cunoşti, Baxter ?

— Aşa, nitel.

Făcu din ochi către ceilalţi.

— Bine, spuse Paul. Eu plec.

Amicul comun îl opri, punîndu-i mîna pe umăr.

— Stai ; nu scapi tu aşa uşor, băiete. Nu-ţi dau drumu pînă nu spui tot.

— N-ai decît să-l întrebi pe Dawes.

— Omule, nu-i frumos să-ţi cocoloşeşti faptele, îl dojeni amicul.

În clipa aceea, o remarcă a lui Dawes îl făcu pe Paul să-i arunce-n obraz berea dintr-un pahar pe jumătate plin.

— Vai, domnule Morel ! strigă fata de la bar şi sună după „evacuator".

Dawes scuipă şi se repezi să-l înşface pe Paul. În aceeaşi secundă, interveni un individ musculos, cu mînecile suflecate şi pantalonii lipiţi de coapse.

— Binişor, binişor, mîrîi el, umflîndu-şi pieptul drept în faţa lui Dawes.

— Ia arată-te încoa ! strigă Dawes.

Paul, alb ca varul şi tremurînd tot, se rezema de bara de alamă a tejghelei. Îl ura pe Dawes, ar fi dorit să vadă pămîntul căscîndu-se şi înghiţindu-l acolo pe loc ; şi totuşi, văzîndu-i părul umed lipit de frunte, gîndi că omul avea o înfăţişare patetică. Nu se clinti.

— Fă-te-ncoa ! strigă Dawes.

— Ajunge, Dawes, se amestecă fata de la bar.

— Binişor, binişor, îl îndemnă „evacuatorul" cu binevoitoare insistenţă ; ai face mai bine s-o iei din loc.

Şi silindu-l pe Dawes să se dea îndărăt pentru a se feri de ameninţătoarea-i vecinătate, îi îndreptă paşii spre uşă.

— Asta-i nemernicul care a pornit scandalul, strigă Dawes oarecum intimidat, arătînd cu degetul spre Paul Morel.

— Vai, ce tot îndrugi, domnule Dawes ? protestă fata de la bar. Ştii bine că dumneata l-ai aţiţat tot timpul.

„Evacuatorul" continua să se împieptoşeze în faţa lui, şi Dawes continua să se retragă de-a-ndăratelea, pînă se găsi în prag şi pe treptele de-afară. Acolo întoarse spatele.

— Las' că-ţi arăt eu ţie ! strigă el mişcînd din cap în direcţia rivalului său.

Paul fu năpădit de o curioasă senzaţie de milă, aproape de afecţiune, amestecată cu o ură violentă împotriva nenorocitului aceluia. Uşa vopsită se trînti în urma lui Dawes, aşa încît în bar se aşternu tăcerea.

— Aşa-i trebuie ! comentă fata.

— Da' nu-i deloc plăcut să te trezeşti cu bere în ochi, interveni amicul comun.

— Ba mie-mi pare foarte bine că s-a întîmplat aşa, reluă fata de la bar. Doriţi o altă bere, domnule Morel ?

Cu o privire întrebătoare, luă paharul lui Paul. Acesta încuviinţă din cap.

— Baxter Dawes ăsta i-un om căruia nu-i pasă de nimic ! Îl doare-n cot de toate, zise careva.

— Pfui ! Aşa crezi ? continuă fata de la bar. Are o gură spurcată, asta-i cu el, şi mereu dă de bucluc. Dar mie numai omu cu vorbă dulce îmi poate cădea cu tronc.

— Ei, Paul, băiete, interveni iar amicul, o vreme o să cam trebuiască să-ţi păzeşti pielicica.

— Va trebui să nu-i mai daţi ocazia să se lege de dumneavoastră, asta-i tot, comentă fata de la bar.

— Ştii să boxezi ? îl întrebă un al treilea.

— Habar n-am, răspunse Paul, încă foarte alb la faţă.

— Ţia-ş putea da o lecţie, două, se oferi celălalt.

— Mulţumesc, dar n-am timp.

După un timp, se pregăti să plece.

— Domnu Jenkinson, du-te cu el, șopti fata de la bar, făcîndu-i domnului Jenkinson semn cu ochiul în direcția lui Paul.

Omul aprobă din cap, își luă pălăria, strigă un inimos: „Bună seara la toată lumea!“ și ieși după Paul, chemîndu-l:

— Așteaptă o clipă, bătrîne. Cred c-avem același drum.

— Lui domnu Morel nu-i place chestii d-astea, spuse în urma lor fata. O să vedeți, nu mai calcă el multă vreme pe aici. Și-mi pare rău, că e băiat simpatic. Baxter Dawes ar trebui băgat la zdup, asta-i trebuie!

Paul ar fi preferat mai curînd să moară decît să-i ajungă maică-sii la ureche ceva din toată tărășenia. A îndurat adevărate chinuri de umilință și de timiditate. Acum exista o întreagă parte a vieții sale despre care nu-i putea vorbi mamei. Avea o viață a lui proprie, distinctă de a ei: viața sexuală. Tot restul îi aparținea mamei. Dar simțea că trebuie să se ascundă de ea, și faptul îl sîcîia. Intervenise între ei o oarecare rezervă, și Paul intuia că rezerva îl obliga să ia poziție defensivă: simțea că maică-sa îl condamnă. Uneori o ura și atunci smucea de căpăstru. Viața lui cerea să se descătușeze de dînsa. Se învîrtea ca într-un cerc în care viața se întorcea mereu la propria-i sursă, și nu putea merge mai departe. Mama îl zămislise, îl iubise, îl crescuse, și dragostea lui se întorcea mereu la dînsa, așa încît nu-și găsea libertatea de a merge singur înainte pe calea propriei sale vieți, libertatea de a iubi cu adevărat o altă femeie. În acele zile, fără să-și dea seama, se împotrivise influenței mamei. Îi ascunsese o serie de lucruri, între ei se crease o distanță.

Clara era fericită și aproape sigură de Paul. Îl simțea în sfîrșit al ei. Și apoi, deodată, nesiguranța încolți iar. Paul îi povesti, făcînd haz, de ciocnirea cu bărbatul ei. Obrajii Clarei se aprinseră, ochii cenușii scăpărară scîntei.

— Asta-i seamănă leit, strigă ea, se poartă ca un marinar beat. Nu-i făcut să se amestece printre oameni cuviincioși.

— Și totuși te-ai măritat cu el.

Faptul că-i reamintea mereu de acest lucru o înfuria.

— M-am măritat cu el. Dar cum puteam să știu?

— Cred că la început trebuie să fi fost un om drăguț.

— Vrei să spui că din cauza *mea* a ajuns în halul ăsta ?

— Nu ! S-a degradat singur. Dar are ceva în el...

Clara își privi iubitul cu luare-aminte. Detesta la el un anume criticism, foarte detașat, în ceea ce o privea pe ea, o răceală care făcea ca sufletul ei de femeie să se închisteze împotriva lui.

— Și ce-ai de gînd să faci ? îl întrebă.

— Cum adică ?

— Cu Baxter !

— Ce pot să fac ? Absolut nimic.

— Bănuiesc că te simți în stare să te bați cu el, dacă va fi nevoie ?

— Nu ; n-am nici cea mai vagă idee despre bătaia cu pumnii. E caraghios. Majoritatea oamenilor au instinctul încleștării pumnului. Eu nu-l am. Ca să pot lupta, eu aș avea nevoie de un cuțit, sau de un pistol, sau de așa ceva.

— Atunci ai face mai bine să porți o armă la tine.

— Nu, rîse el. Nu sînt cuțitar.

— Dar Baxter o să te atace. Nu-l cunoști.

— Foarte bine ; o să vedem.

— Și ai să-l lași ?

— Poate că da, dacă n-am să pot evita situația.

— Și dacă te omoară ?

— Mi-ar părea rău, pentru el și pentru mine.

Clara rămase o clipă tăcută.

— Mă amărăști cumplit ! exclamă în cele din urmă.

— Asta nu-i o noutate.

— Dar cum poți fi așa de prostănac ? Nu știi de ce-i în stare.

— Și nici nu vreau să știu.

— Da, dar nu-mi închipui că ai de gînd să lași un om să te măcelărească după cum i-ar veni pofta ?

— Și ce-ar trebui să fac ?

— Să porți la tine un revolver. Sînt convinsă că Baxter e primejdios.

— Revolverul ar putea să-mi pîrlească degetele.

— N-ai de gînd să-ți iei unul ?

— Nu.

— Și nici o altă armă ?

— Nu.

— Şi vrei să-l laşi să...
— Da.
— Eşti nebun.
— Exact.
Clara îşi strînse dinţii de furie.
— Îmi vine să te bat! strigă în cele din urmă, tremurînd de enervare.
— De ce?
— Să laşi pe un om ca *ăsta* să facă ce-o vrea cu tine?!
— Dacă învinge, te poţi întoarce la el.
— Vrei să mă determini cu orice chip să te urăsc?
— Ei, n-am făcut decît să ţi-o spun.
— Şi *pretinzi* că mă iubeşti! exclamă ea cu o voce scăzută şi indignată.
— Ca să-ţi fiu ţie pe plac, ar trebui să-l căsăpesc! Dar dacă aş face-o, gîndeşte-te numai ce superioritate ar avea asupră-mi.
— Mă crezi nebună?
— Absolut deloc. Numai că tu nu mă înţelegi, draga mea.
Discuţia se întrerupse pentru cîteva clipe.
— Dar n-ar trebui să te expui, reluă ea cu glas rugător.
Paul ridică din umeri:

„Omul ce ţine calea cea dreaptă,
Şi ştie-a trăi neprihănit,
N-are a se teme de ce-l aşteaptă,
Nici de otravă, nici de cuţit".

recită el.
Clara îi aruncă o privire iscoditoare.
— Aş dori să te pot înţelege.
— De fapt nu e nimic de înţeles, răspunse el rîzînd.
Îşi înclină capul, îngîndurată.
Cîteva zile, Paul nu-l mai văzu pe Dawes; apoi, într-o dimineaţă, cînd urca în fugă scările venind de la secţia spirală, aproape că se izbi nas în nas cu fierarul cel vînjos.
— Ia uite-l pe... strigă acesta.
— Scuză-mă, spuse Paul, şi trecu înainte.
— *Scuză-mă!* îl îngînă Dawes cu dezgust.
Paul fluiera printre dinţi *Lăsaţi-mă între fete.*

— Las'că-ți amuțesc eu fluieru'ăla, filfizonule, strigă Dawes.

Celălalt nu-l luă în seamă.

— Ai să dai socoteală pentru chestia din seara aia !

Paul se duse la biroul lui, așezat în colț, și începu să răsfoiască filele registrului.

— Du-te și spune-i lui Fanny să-mi trimită imediat comanda numărul 097 ! îi ceru Paul ajutorului său.

Dawes se înfipse în prag, masiv și amenințător, privind drept în creștetul lui Paul.

— Șase și cu cinci, unșpe, unu și cu șase, șapte, socoti Paul cu voce tare.

— Mă auzi ce-ți spun ? continuă Dawes.

— Cinci șilingi nouă pence ! Scrise o cifră. Ce-o fi asta ! se miră.

— Îți arăt eu ție ce-i asta ! strigă fierarul.

Celălalt continuă să adune cu voce tare.

— Tîrîtură împuțită... nici nu-ndrăznești măcar să mă înfrunți !

Paul înșfăcă la iuțeală rigla cea grea. Dawes tresări. Tînărul trase cu rigla cîteva linii în registru. Bărbatul mai vîrstnic spumega.

— Așteaptă numai să pun eu mîna pe tine, oriunde-o fi să fie ! Piftie te fac, porcule !

— Foarte bine, răspunse Paul.

La aceste cuvinte, fierarul se urni din prag, greoi. În aceeași clipă, tăcerea fu ruptă de un șuierat strident. Paul desprinse tubul acustic.

— Da, răspunse el, după o secundă de ascultare. Da — da ! Mai ascultă, apoi rîse. Cobor imediat ! E cineva la mine în vizită.

După ton, Dawes știu că vorbise cu Clara. Făcu un pas înainte.

— Mă, spurcăciune ! Îți arăt eu ție vizită cît ai zice pește ! Crezi c-am să te las să te sclifosești pe-aicea ?

Funcționarii din jur ridicară capetele. Ajutorul lui Paul apăru în ușă, ținînd în mînă o piesă albă.

— Fanny zice că dacă-i spuneați, v-o aducea de aseară.

— Bine, bine, făcu Paul examinînd ciorapul. Ia-l de aici.

Dawes stătea locului, frustrat, înnebunit de furie. Paul se întoarse spre el.

— Scuză-mă o clipă, îi spuse și dădu să alerge jos.

— Să fiu al naibii dacă nu-ți rup picioarele, răcni fierarul apucîndu-l de braț.

Celălalt se răsuci iute.

— Hei ! Hei ! strigă alarmat băiețandrul lui Paul.

Thomas Jordan ieși din ghișeul lui de sticlă și veni în grabă spre ei.

— Ce-nseamnă asta, ce-i tărăboiul ăsta ? țipă cu voce ascuțită bătrînul.

— Am de gînd să-l pun la punct pe țîngăul ăsta — asta-i tot ! strigă Dawes cu disperare.

— Ce s-a-ntîmplat ? se zbori Thomas Jordan.

— N-aș putea să vă spun, răspunse Paul, clătinînd din cap și înălțînd din umeri.

— N-ai putea, n-ai putea ? zbieră Dawes împingîndu-și spre el fața frumoasă, descompusă de furie, și ridicînd pumnul.

— Termină odată ! strigă bătrînul, proțăpindu-se în fața lui. Du-te la treburile tale, și nu mai îmi veni aici cherchelit dis-de-dimineață !

— Cherchelit ! Cine-i cherchelit ? Nu-s mai cherchelit decît dumneata !

— Am mai auzit cîntecul ăsta ! îl repezi bătrînul. Hai, cară-te imediat ! Auzi dumneata, să vii aici să faci scandal !

Fierarul îi aruncă patronului o privire plină de dispreț. Mîinile lui mari, mînjite și totuși frumos modelate, i se frămîntau fără astîmpăr. Paul își aminti că erau mîinile soțului Clarei, și se simți străpuns de tăișul urii.

— Ieși de-aici pînă nu te dau afară ! strigă Thomas Jordan.

— Ce, ai de gînd să mă dai afară ? rînji Dawes.

Domnul Jordan tresări, se îndreptă țanțoș spre fierar, își propti mica sa persoană în fața acestuia și făcîndu-i semn cu mîna să se îndepărteze, îi spuse răspicat :

— Ieși afară din atelierul meu — afară !

Îl prinse pe Dawes de braț și-l smuci.

— Ia te uită ! exclamă fierarul, și dintr-o mișcare a cotului îl azvîrli cît colo pe micul patron, care se împletici de-a-ndăratelea.

Înainte ca să-i fi putut sări cineva în ajutor, Thomas Jordan fu proiectat în ușa șubredă, care se deschise și bătrînul se rostogoli pe cele șase trepte ce duceau în atelierul lui Fanny. Urmă o a doua explozie de uimire ; se repeziră cu toții. Dawes rămase o clipă nemișcat, holbîndu-se cu amărăciune, apoi plecă.

Thomas Jordan era zdruncinat și se lovise, dar fără nici o consecință serioasă.

Îl concedie pe Dawes din serviciul lui și-l dădu în judecată pentru asalt cu violență.

La proces, Paul Morel trebui să se înfățișeze ca martor. Întrebat cum s-a iscat neînțelegerea, răspunse :

— Dawes ne-a insultat, pe doamna Dawes și pe mine, pentru că într-o seară am însoțit-o la teatru ; drept care i-am aruncat un pahar cu bere în obraz și acum caută să se răzbune.

— *Cherchez la femme !* zîmbi magistratul.

Cazul fu clasat, după ce judecătorul îi aruncă în obraz lui Dawes că e un ticălos.

— Procesul ăsta tu l-ai îngropat, îi reproșă domnul Jordan lui Paul.

— Nu cred, replică acesta din urmă. Și apoi nici dumneavoastră n-ați fi vrut să-l vedeți condamnat, nu-i așa ?

— Da'de ce-ți închipui că l-am dat în judecată ?

— Îmi pare rău dacă am spus ceea ce nu trebuia.

Clara era la rîndul ei foarte supărată.

— De ce a trebuit să fie amestecat și numele meu ? întrebă ea.

— Mai bine să fie rostit deschis, decît șoptit pe la spate.

— N-ar fi trebuit să fie pomenit în nici un fel.

— N-ai pierdut nimic, răspunse el cu indiferență.

— Poate că *tu* n-ai pierdut nimic.

— Și tu ?

— Eu n-ar fi trebuit să fiu amestecată în nici un fel.

— Îmi pare rău !

Dar din tonul lui nu s-ar fi spus că-i părea rău. Își spunea nepăsător : „O să-i treacă !"

Și într-adevăr îi trecu.

Paul îi povesti mamei sale despre căzătura domnului Jordan și despre chemarea lui Dawes în fața justiției. Doamna Morel îl privi cu luare-aminte.

— Și tu ce părere ai de toate astea ? îl întrebă.

— Cred că-i un nătărău.

Cu toate astea se simțea foarte stînjenit.

— Te-ai gîndit vreodată cum o să se termine ? adăugă maică-sa.

— Nu ; lucrurile se aranjează întotdeauna de la sine.

— De obicei se aranjează într-un fel care nu ne convine !

— Și în cazul ăsta trebuie să le luăm așa cum sînt.

— Ai să-ți dai seama că nu le poți lua chiar atît de ușor cum ți se pare.

Paul continuă să lucreze cu repeziciune la desenul lui.

— Ei îi ceri vreodată părerea ? îl întrebă mama după un răstimp.

— În legătură cu ce ?

— În legătură cu tine și cu toată istoria voastră.

— Nu mă interesează părerea ei. E foarte îndrăgostită de mine, dar nu e un sentiment prea adînc.

— La fel de adînc ca și sentimentul tău pentru ea.

Paul o măsură pe maică-sa curios.

— Da. Știi, mamă, cred că e ceva cu mine, cred că *nu pot* să iubesc. Cînd e lîngă mine, o iubesc sincer, ori de cîte ori văd în ea numai *femeia*, o iubesc, mamă ; dar cînd începe să vorbească și să critice, de multe ori nici n-o ascult.

— Și totuși e la fel de deșteaptă ca și Miriam.

— Poate că da ; și o iubesc mai mult decît pe Miriam. Dar *de ce* nu poate nici una să mă rețină ?

Întrebarea era aproape o lamentare. Mama își întoarse fața de la el, și rămase cu privirile pierdute, foarte liniștită, gravă, cu o undă de resemnare.

— Dar n-ai dori să te căsătorești cu Clara ?

— Nu ; poate că la început aș fi dorit. De ce — de ce oare nu doresc să mă însor nici cu ea, nici cu alta ? Uneori simt că-mi nedreptățesc femeile, mamă.

— Cum le nedreptățești, fiule ?

— Nu știu.

Continuă să picteze cu deznădejde ; pusese degetul pe însuși miezul suferinței lui.

— Cît despre căsătorie, adăugă maică-sa, mai ai timp berechet.

— Nu-i așa, mamă. Pe Clara o iubesc, și am iubit-o și pe Miriam ; dar ca să mă dăruiesc lor prin căsătorie, n-aș putea. N-aș putea să simt că le aparțin. Se pare că ele mă vor pe *mine*, și eu nu le pot da nimic.

— N-ai întîlnit femeia potrivită.

— Și nici n-am s-o întîlnesc atîta vreme cît trăiești tu.

Doamna Morel rămase foarte calmă. Începu să se simtă iar ostenită, de parcă i se mistuise toată vlaga.

— Om trăi și om vedea, fiule.

Senzația că viața lui se învîrtește în cerc îl înnebunea.

Clara era într-adevăr îndrăgostită pătimaș de dînsul, după cum și el era robit, în ceea ce privește pasiunea trupească. Peste zi, uita însă de ea. Lucrau în aceeași clădire, dar Paul parcă nici nu-și dădea seama. Era ocupat, și existența ei acolo n-avea nici un fel de însemnătate pentru dînsul. În schimb, Clara, tot timpul cît se găsea în camera mașinilor spirale, era pătrunsă de simțul prezenței lui în sala de sus, percepea fizic existența lui în aceeași clădire. Secundă de secundă îl aștepta să apară pe ușă și cînd, în sfîrșit, se ivea, încerca un șoc. De multe ori era repezit cu ea și brutal. Îi dădea dispoziții pe un ton oficial, colțos. Ea îl asculta, concentrîndu-și toată rațiunea pe care o mai putea aduna. Pentru nimic în lume nu trebuia să înțeleagă greșit sau să uite ceva, dar încordarea o tortura. Ar fi vrut să-i atingă pieptul. Știa exact cum era alcătuit torsul lui, sub vestă, și jinduia să-l mîngîie. Înnebunea auzindu-i vocea care dădea dispoziții mecanice în legătură cu lucrul. Ar fi vrut să-i sfîșie această mască, să sfarme oribilul înveliș profesional care-l înconjura cu duritate, să pătrundă din nou pînă la bărbatul din el ; dar se temea și, înainte de a-i fi putut simți măcar o scînteie de căldură, Paul dispărea, și ea rămînea iar să tînjească.

Paul știa că în serile în care nu-l vedea era mihnită, așa încît îi dăruia o mare parte din timpul lui liber. Adeseori, zilele însemnau pentru Clara un adevărat supliciu; dar serile și nopțile erau pentru amîndoi o beție de fericire. Ceasurile acelea le petreceau în tăcere. Ore întregi ședeau împreună, sau se plimbau pe întuneric, vorbindu-și foarte puțin, cuvinte aproape fără înțeles. Dar îi simțea mîna în mîna lui, și sînii ei își lăsau căldura în pieptul lui, dîndu-i un sentiment de plinătate.

Într-o seară se plimbau împreună de-a lungul canalului, și el părea hărțuit de gînduri. Clara îl simțea departe. Și tot timpul fluiera încetișor și încăpățînat. Îl asculta, știind că poate afla mai multe din fluieratul lui decît din vorbe. Era o melodie de nostalgică nemulțumire — o melodie care o făcea să simtă că nu va rămîne al ei. Clara pășea alături, tăcută. Cînd ajunseră la pod, Paul se așeză pe stîlpul cel gros și privi la stelele care se oglindeau în apă. Era foarte departe de ea. În Clara mocnea un gînd.

— Ai intenția să rămîi definitiv la Jordan ? îl întrebă.

— Nu, răspunse el fără să ezite. Nu; am de gînd să părăsesc Nottinghamul și să plec altundeva — curînd.

— Să pleci ! De ce ?

— Nu știu ! Mă macină un neastîmpăr.

— Și ce-ai să faci acolo ?

— Mai întîi trebuie să realizez cîteva tablouri serioase și să le vînd. Treptat, treptat, îmi croiesc drum. Știu bine.

— Și cînd crezi să pleci ?

— Nu știu. N-o să plec pentru multă vreme — atîta timp cît o am pe mama.

— N-ai putea s-o părăsești ?

— Nu pentru multă vreme.

Clara se uita și ea la stelele aprinse în apa neagră. Zăceau acolo, foarte albe, privind curioase. Convingerea că avea s-o părăsească era o adevărată agonie, dar prezența lui însemna o agonie și mai cumplită.

— Și dacă ai să strîngi o sumă mare de bani — ce ai de gînd să faci ?

— Am să mă mut împreună cu mama într-o căscioară drăguță lîngă Londra.

— Înțeleg.

Urmă un lung răgaz de tăcere.

— Aș putea veni din cînd în cînd să te văd. Nu știu. Nu mă întreba ce am să fac ; nu știu.

Din nou tăcere. Stelele tremurară și se sparseră în apă. Se iscase un vînticel. Paul se apropie brusc de ea și îi puse o mînă pe umăr.

— Nu mă întreba nimic despre viitor, o rugă trist. Nu știu nimic. Vrei să fii cu mine acum, în prezent, indiferent de ce s-ar întîmpla ?

Îl cuprinse în brațe. La urma urmelor, ea era o femeie măritată și nu avea dreptul nici măcar la ce-i dăruia dînsul acum. Dar știa cîtă nevoie avea Paul de ea. Clara îl strîngea la piept, și Paul suferea. Și atunci îl învălui cu căldura trupului ei, îl alină, îl iubi. Avea să trăiască doar bucuria clipei prezente.

După o secundă, Paul înălță capul, vrînd să vorbească.

— Clara... spuse, luptîndu-se cu sine.

Îl strînse pătimaș și-i apăsă capul pe pieptul ei. Nu putea îndura să-i audă suferința din glas. Era înspăimîntată. Era gata să-i dea totul — totul ; dar nu voia să *știe* nimic. Simțea că n-ar putea suporta. Voia să-l aline — să-l aline în trupul ei. Îl strîngea convulsiv la piept, mîngîindu-l, iar el devenise ceva necunoscut ei, ceva aproape misterios. Voia să-l aline pînă-l cufunda în uitare. Și curînd, în sufletul lui lupta se istovi... și uită. Dar Clara nu exista pentru el, ci numai o femeie, o văpaie, ceva ce iubea și căruia aproape că i se prosterna acolo, în întuneric. Dar nu era Clara ; iar ea i se supunea. Foamea lui de ea, brutală și inexorabilă, o senzație cruntă, oarbă și necruțătoare în primitivismul ei, făcea ca ceasul acela să fie dureros pentru Clara. Știa cît de inflexibil și de singur era dînsul, și simțea importanța faptului că se îndreptase către ea ; și îl primea numai pentru că nevoia lui era mai puternică și decît el și decît ea, iar sufletul ei rămăsese încremenit în adîncuri. I se dăruia pentru el, pentru nevoia lui de ea și pentru că îl iubea, chiar dacă avea s-o părăsească.

În tot acest timp, de pe cîmp răsunau țipete de nagîț. Cînd își reveni în simțiri, Paul se întrebă ce unduia în fața ochilor lui, pulsînd de viață în întuneric, și ce glas

îl chema. Apoi, își dădu seama că era iarba și chemarea nagîțului. Căldura ce-l învăluise era răsuflarea care înălța pieptul Clarei. Își ridică ușor capul și îi privi ochii. Erau negri, strălucitori și stranii, un crîmpei de viață sălbatică și primară privind în propria lui viață, străină lui și totuși întîmpinîndu-l; temător, își îngropă fața afund, în pieptul ei. Ce era ea? O viață puternică, ciudată, sălbatică, respirînd odată cu viața lui, în bezna acelui ceas. Și totul era atît de imens prin comparație cu ei doi, încît rămase mut de uimire. Se întîlniseră, și în împreunarea lor fusese cuprins și impulsul vital al miriadelor de fire de iarbă, și țipătul nagîțului, și rotirea stelelor.

Cînd se ridicară în picioare, văzură și alte perechi de îndrăgostiți furișîndu-se de ocalaltă parte a gardului viu. Era firesc să se afle acolo; păreau să alcătuiască însuși conținutul nopții.

După o asemenea seară, amîndoi erau foarte tăcuți, întrucît se pătrunseseră de imensitatea pasiunii. Se simțeau mărunți, oarecum speriați, copilăroși, și se minunau, ca Adam și Eva în clipa cînd își pierduseră inocența și-și dăduseră seama de măreția forței care-i izgonea din paradis în marea noapte și în marea zi a umanității! Fiecare dintre ei trăia o inițiere și o satisfacție. A fi conștienți de propria lor nimicnicie, a fi conștienți de tumultuosul flux de viață în voia căruia se lăsau purtați, le dădea putința unei împăcări lăuntrice. Dacă îi stăpînea o forță atît de gigantică și de sublimă, identificîndu-i cu ea însăși, astfel încît deveneau doar un grăunte în imensul flux care împingea afară din glie fiece fir de iarbă, făcîndu-l să-și înalțe mica siluetă în văzduh, și fiece copac, și fiece viețuitoare, atunci de ce să se mai zbuciume? Se puteau lăsa purtați orbește de viață, și fiecare dintre ei își afla pacea în celălalt. Trăiseră împreună un soi de verificare. Și nimic n-ar fi putut-o anula, nimic nu le-ar fi putut-o lua; devenise aproape credința lor în viață.

Dar Clara nu era liniștită. Acolo, în clipa aceea, pulsa ceva măreț; se cufunda în ceva măreț. Dar era ceva ce nu putuse reține. Dimineața totul avea să fie altfel. Ei doi ajunseseră la *cunoaștere*, dar clipa nu putea fi prinsă. Și o dorea din nou; dorea o permanență. Nu o realizase în plenitudinea ei. Avea impresia că-l dorește pe el. Dar

el însemna o încertitudine. Ceea ce se făurise între ei s-ar putea să nu se mai repete niciodată ; s-ar putea ca el s-o părăsească. Nu era al ei ; ea nu ajunsese la realizare. Fusese acolo, dar nu izbutise să sesizeze acel ceva — ceva — nu știa ce — ceva după care tînjea nebunește.

Dimineţile, Paul era liniştit şi împăcat cu el însuşi. De parcă pasiunea l-ar fi făcut să treacă prin botezul focului, lăsîndu-l apoi domolit. Dar nu Clara era pricina acestei liniști. Era ceva ce se petrecea datorită Clarei, dar nu ea. Şi nu se simţeau cu nimic mai apropiaţi unul de celălalt. Totul se întîmplase de parcă amîndoi ar fi fost agenţii orbi ai unei forţe uriaşe.

Cînd îl văzu a doua zi la atelier, inima ei se muie ca o picătură de ceară în flacără. Trupul lui, sprîncenele lui ! Văpaia i se înteţi în piept. Trebuia să-l reţină. Dar el, foarte calm, foarte potolit în această dimineaţă, continua să împartă instrucţiuni. Se duse după el în subsolul sumbru şi urît şi-şi înălţă braţele către dînsul. Paul o sărută, şi tăria patimii se reaprinse în el. Cineva umbla la uşă. Paul fugi sus ; ea se reîntoarse în atelier, păşind ca-n vis.

După aceasta, focul începu, încetul cu încetul, să se stingă. Paul simţea tot mai mult că experienţa lui fusese impersonală, că nu fusese Clara. O iubea. Îi nutrea o mare tandreţe, ca unui partener împreună cu care încercase o mare emoţie ; dar nu era ea aceea care-i putea potoli sufletul. Dorise ca ea să fie ceva ce nu putea fi.

Şi Clara îl dorea cu o pasiune dementă. Nu-l putea vedea, fără să simtă nevoia de a-l atinge. În atelier, în timp ce dînsul îi vorbea despre ciorapii ţesuţi la spirală, Clara îşi trecea în taină mîna de-a lungul coastelor lui. Se furişa după el în subsol, ca să-i smulgă un sărut în fugă. Îşi pironea în ochii lui privirile mute şi lacome, încărcate de patimă neînfrînată. Paul se temea pentru ea, ca nu cumva să se trădeze vizibil în faţa celorlalte fete. La pauza de prînz, îl aştepta, invariabil, ca să-i fure o îmbrăţişare înainte de a pleca. O simţea cu totul neputincioasă, aproape ca o povară pentru el, şi-l irita.

— De ce doreşti în orice clipă din zi şi din noapte sărutări şi îmbrăţişări ? o întreba. De bună seamă, fiecare lucru trebuie făcut la timpul său.

Clara îl privi, și în ochi i se aprinse ura.

— Doresc într-adevăr în orice clipă să te sărut ?

— Întotdeauna, chiar cînd vin să te întreb despre munca ta. Cînd lucrez, nu vreau să se amestece dragostea. Munca-i muncă...

— Și ce-i dragostea ? întrebă Clara. Dragostea trebuie să aibă ore speciale ?

— Da ; în afara orelor de muncă.

— Și deci trebuie reglementată după orariul de închidere al domnului Jordan ?

— Da : și în funcție de timpul liber lăsat de orice altă ocupație.

— Deci existența ei trebuie limitată numai la orele libere ?

— Exact, și nici măcar atunci întotdeauna — cel puțin nu dragostea cu pupături.

— Asta-i tot ce gîndești despre iubire ?

— E de-ajuns.

— Mă bucur că gîndești așa.

Un timp se arătă rece față de el — îl ura ; și cît timp Clara fu distantă și disprețuitoare, Paul nu-și află liniștea pînă nu-l iertă iar. Dar cînd porniră din nou, nu se simțiră cu nimic mai apropiați. Paul o robea prin faptul că nu o mulțumea niciodată.

În primăvară plecară împreună la mare. Închiriară camere într-o vilișoară lîngă Theddlethorpe, și trăiră acolo ca soț și soție. Din cînd în cînd, venea și doamna Radford să stea cu ei.

În Nottingham se știa că Paul Morel ieșea cu doamna Dawes, dar cum lucrurile se petreceau cu discreție, cum Clara fusese întotdeauna o persoană foarte solitară, iar Paul părea atît de modest și de inocent, situația nu stîrni mare vîlvă.

Lui îi plăcea ţărmul din Lincolnshire, iar Clara iubea marea. Foarte des, porneau în fapt de ziuă la scăldat. Lumina spălăcită a zorilor, întinderile dezolante ale ținutului mlăștinos, spuzit încă de iarnă, cîmpiile cotropite de ierburi sălbatice, arătau destul de aride ca să-i bucure sufletul. Cînd traversau podețul de scînduri, ieșind în șosea, și îmbrățișau cu privirea nesfîrșita monotonie a planurilor — pămîntul ceva mai întunecat decît cerul,

marea ușor scobită îndărătul dunelor — Paul își simțea inima oțelită de fluxul implacabil al vieții. Și atunci, Clara îl iubea. Era singur și puternic, și ochii lui radiau lumină.

Dîrdîiau de frig ; și el o fugărea tot drumul, pînă la pajiștea cu gazon verde. Clara știa să alerge. Culoarea i se reaprindea în obraji, gîtul îi strălucea gol, ochii îi scînteiau. Paul o iubea pentru că era atît de voluptuos abundentă și totuși atît de sprintenă. El era mlădios ; Clara fugea cu mișcări frumoase. Se încălzeau și o porneau mînă în mînă.

O pală de lumină roșiatică rumenea cerul, iar luna clorotică, aflată la jumătatea drumului spre apus, se cufunda în neant. Pe landa împînzită de umbre, contururile începeau să prindă viață ; plantele cu frunze lătărețe se decupau distinct. Străbătură o trecătoare ce se strecura printre dunele mari și reci și ieșiră pe plajă. Deșertul lunguieț zăcea gemînd sub scalda zorilor și a valurilor ; oceanul se așternea ca o pînză întinsă, cernită, tivită cu festoane albe. Deasupra mării smolite, cerul se încendiase, roșu. Deodată, izbucni o pălălaie care sparse norii, împrăștiindu-i. Purpuriul se dizolvă în portocaliu, portocaliul în bronz și, filfiindu-și o trenă de aur, soarele se înălță pe cer, cernînd în valuri o puzderie de bănuți de foc, ca și cum cineva ar fi trecut peste pînzele apei, purtînd un pocal din care picura lumină. Talazurile spumegînde se rostogoliră pe mal, lovind prelung, cu zgomot răgușit. Pescărușii minusculi, ca niște stropi de spumă, se rotiră pe coamele valurilor. Scoteau țipete ce păreau mai consistente decît însăși făptura lor. Coasta se întindea la nesfîrșire, topindu-se în albul dimineții, iar dunele ierboase păreau să se fi aplatizat, făcîndu-se una cu plaja. În dreapta, mijea Mablethorpe. Și întreg ținutul era numai al lor : nemărginirea coastei, marea, soarele care răsărea, clipocitul valurilor, țipetele ascuțite ale pescărușilor.

Aveau o văgăună a lor într-o dună, un loc cald, unde nu răzbea vîntul. Paul ședea privind pierdut marea.

— E frumoasă, șopti el.

— Nu te lăsa furat de sentimentalism.

O irita să-l vadă privind marea, ca un personaj solitar și poetic. Paul rîse, iar Clara se dezbrăcă în grabă.

— Astăzi sînt valuri umflate, spuse ea cu un aer de triumf.

Era o înotătoare mai bună decît dînsul ; Paul rămase locului, privind-o lenevos.

— Nu vii ?

— Într-o clipă.

Clara avea o carnație albă catifelată și umeri plini. O briză ușoară, venind dinspre mare, îi înfioră trupul și-i răvășește părul. Dimineața avea o limpezime aurie. Giulgiuri de umbră se destrămau spre nord și spre sud. Clara frisonă ușor la adierea vîntului, încolăcindu-și părul. Ierburile marine se înălțau îndărătul siluetei ei albe. Privi spre mare, apoi spre Paul : o urmărea cu ochii aceia întunecați pe care ea îi iubea și nu-i putea înțelege. Își cuprinse sînii cu brațele, ghemuindu-se și rîzînd :

— Brrr, ce rece o să fie !

Paul se aplecă peste ea, o sărută, apoi o strînse brusc la piept și o sărută din nou. Femeia rămase în așteptare. Paul i se uită drept în ochi, apoi își întoarse privirile spre nisipurile palide.

— Du-te ! îi spuse liniștit.

Clara îi zvîrli brațele în jurul gîtului, îl trase spre dînsa, îl sărută cu patimă, și se îndepărtă, întrebînd :

— Dar vii și tu ?

— Într-o clipă.

Se îndepărta călcînd greu pe nisipul moale ca o catifea. De pe dună el o privea cum se contopește cu coasta albicioasă. Deveni din ce în ce mai mică, își pierdu proporțiile, se ivi doar ca o pasăre mare, albă, spintecînd țărmul. „O pietricică albă pe plajă, un fulg de spumă rupt de vînt și depus pe nisip ; nu e nimic mai mult", își spuse în sinea lui.

Clara părea să înainteze foarte lent pe coasta vastă și plină de ecouri. Tot urmărind-o din priviri, o pierdu. I-o răpise din văz strălucirea orbitoare a soarelui. Apoi o zări din nou, o infimă licărire albă, purtată de-a lungul țărmului alb, vuitor.

„Iat-o cît e de minusculă ! își spuse iar. Pierdută ca un grăunte de nisip pe plaja nemărginită — o picătură

concentrată, suflată de ici-colo, o buclă de spumă albă, aproape un nimic pe fundalul dimineții. Și de ce mă absoarbe oare în asemenea măsură ?"

Omogenitatea dimineții fu știrbită ; Clara intrase în apă. De jur împrejur, plaja, dunele de nisip albăstrii, apa scînteietoare, sclipeau laolaltă într-o imensă și plenară solitudine.

„Și ce-i ea, la urma urmei ? continua să se întrebe Paul. Iată dimineața aceasta marină, nețărmurită, veșnică și frumoasă ; și iat-o pe ea, frămîntată, mereu nemulțumită, efemeră ca un bulgăre de spumă. Și, la urma urmei, ce înseamnă ea pentru mine ? Reprezintă ceva dintr-un tot, după cum și un bulgăre de spumă reprezintă marea. Dar ea în sine ce este ? Nu pe *ea* o iubesc."

Șocat de propriile lui gînduri, care păreau să se articuleze atît de distinct încît aproape puteau fi auzite de urechile dimineții, se dezbrăcă și alergă pe nisip, în jos, spre țărm. Clara îl aștepta. Brațele ei, chemîndu-l, săgetară strălucitor văzduhul, trupul i se înălță pe un val, apoi se scufundă, cu umerii muiați într-un eleșteu de argint lichid. Paul se avîntă spintecînd talazurile și într-o clipă mîna ei i se odihnea pe umăr.

El era un înotător slab și nu rezista să rămînă mult timp în apă. Clara plescăia triumfătoare în jurul lui, fălindu-se cu superioritatea pe care Paul i-o invidia. Razele soarelui străpungeau adînc transparența apelor. Se vînzoliră în apă un minut sau două, apoi se fugăriră unul pe altul înapoi spre dune.

În timp ce se uscau, gîfîind din greu, el îi privi fața iluminată de rîs, cu răsuflarea tăiată, și umerii sidefii, și sînii care i se legănau, speriindu-l cînd o vedea cum îi freca și gîndi iar :

„Dar e magnifică, e chiar mai grandioasă decît dimineața și decît marea. Oare ea e... ? Oare ea e ... ?

Clara, văzîndu-i ochii negri fixați asupră-i, se întrerupse, rîzînd, din îndeletnicirea ei.

— La ce te uiți așa ?

— La tine, răspunse el rîzînd.

Ochii ei întîlniră ochii lui, și, o clipă mai tîrziu, Paul îi săruta „pielea de gîscă" de pe umeri, spunîndu-și :

„Ce-i ea ? Ce-i ea ?"

Dimineţile, Clara îl iubea. Dimineaţa, sărutările lui aveau ceva detaşat, dur şi primar, de parcă în acele clipe era conştient doar de voinţa lui, şi cu totul inconştient de ea şi de dorinţele ei.

Mai tîrziu, peste zi, Paul ieşi să deseneze.

— Tu du-te cu maică-ta la Sutton. Eu sînt prea monoton.

Clara rămase, privindu-l. Paul ştia prea bine că ar fi vrut să-l însoţească, dar prefera să fie singur. Cînd era ea de faţă, avea senzaţia că e întemniţat, de parcă nu izbutea să respire o gură de aer curat sau parcă îi atîrna ceva deasupra capului. Iar Clara îi simţea dorinţa de a se elibera de ea.

Seara se reîntoarse la dînsa. Se plimbară de-a lungul ţărmului, în întuneric, apoi se aşezară la adăpostul dunelor de nisip.

— S-ar părea... spuse Clara în timp ce scrutau marea neagră ca smoala, pe care nu se zărea nici o sclipire de lumină — s-ar părea că nu mă iubeşti decît noaptea, iar peste zi nu mă iubeşti.

Paul cernu nisipul rece printre degete, cu un sentiment de vinovăţie.

— Nopţile sînt ale tale, îi răspunse. În timpul zilei vreau să fiu singur cu mine.

— Dar de ce ? De ce şi acum, cînd ne aflăm în această scurtă vacanţă ?

— Nu ştiu. Ziua, giugiulelile mă sufocă.

— Dar nu-i neapărat nevoie de giugiuleli.

— Ştii bine că aşa sfîrşim ori de cîte ori ne aflăm împreună.

Clara se simţi mîhnită.

— Ţi-ar fi plăcut să te măriţi cu mine ?

— Dar ţie să te însori cu mine ?

— Da, da ; mi-ar fi plăcut să avem copii împreună, răspunse Paul înmuindu-şi glasul.

Clara şedea cu capul plecat, jucîndu-se cu nisipul.

— Dar nu te gîndeşti să divorţezi de Baxter ? Nu-i aşa ?

Trecură cîteva minute pînă să-i răspundă.

— Nu, rosti foarte cumpănit ; nu cred c-o doresc.

— De ce ?

— Nu știu.
— Simți că-i aparții ?
— Nu ; nu cred.
— Atunci ce e ?
— Cred că el îmi aparține.

Rămase cîteva clipe tăcut, ascultînd vaierul vîntului suprapunîndu-se peste huietul spart al mării de catran.

— Și n-ai simțit niciodată că-mi aparții mie ?
— Ba da, îți aparțin ție.
— Nu, din moment ce nu dorești să divorțezi.

Era un nod încîlcit, pe care ei doi nu-l puteau dezlega, așa încît renunțară ; luau atît cît puteau dobîndi și ignorau ceea ce le era inaccesibil.

— Cred că te-ai purtat urît cu Baxter, îi zise altă dată.

Aproape că se aștepta din partea Clarei să-i răspundă cum i-ar fi răspuns maică-sa :

„Tu vezi-ți de treburile tale, și nu te mai amesteca atît în ale altora.“ Dar, spre surprinderea lui, ea îl luă în serios.

— De ce spui asta ?

— Presupun că ai văzut în el crinul din mocirlă, așa că l-ai cules, l-ai sădit într-un ghiveci și l-ai cultivat cum se cuvine. Ți-ai vîrît în cap că e un crin, și nu-i servea la nimic, bietul de el, că nu era decît un fir de urda-vacii. Tu nu voiai să accepți realitatea.

— De bună seamă, n-am văzut niciodată în el crinul din mocirlă.

— Ai văzut în el ceva ce nu era. Asta-i caracteristic pentru femei. Femaia gîndește că știe mai bine ce-i trebuie unui bărbat, și face tot ce se poate ca să-i ofere acest lucru ; și atîta timp cît e al ei și-i dă ceea ce crede ea că-i trebuie, nu-i pasă dacă el e lihnit și țipă să-și astîmpere foamea.

— Și tu ce faci ?

— Mă gîndesc pe ce ton să țip de foame.

În loc să-i ardă o palmă, Clara chibzui serios la spusele lui.

— Insinuezi că îți dau doar ce cred eu că-ți trebuie ție ? îl întrebă.

— Aşa nădăjduiesc ; dar iubirea ar trebui să inspire un simţ al libertăţii şi nu al întemniţării. Miriam mă făcea să mă simt legat ca un măgar priponit de un par. Eram obligat să pasc numai pe fişia ei de iarbă şi nicăieri altundeva. E greţos.

— Tu ai lăsa o femeie să facă ce-i place ?

— Da ; dar aş avea grijă să-i placă să mă iubească pe mine. Şi dacă nu-i place — mă rog, eu n-o reţin cu sila.

— Dac-ai fi chiar atît de minunat pe cît spui...

— Aş fi miracolul care sînt, completă el rîzînd.

Urmă un răgaz de tăcere în care se detestară unul pe celălalt, deşi rîdeau.

— Dragostea-i cîinele ce păzeşte turma.

— Şi care dintre noi e cîinele ? întrebă Clara.

— Ei, fără îndoială că tu.

Şi aşa se desfăşura bătălia dintre ei. Clara ştia că Paul nu-i aparţinuse niciodată în întregime. Exista în el o anumită parte, profundă şi vitală, asupra căreia ea nu avea nici o putere ; nici nu încercă să răzbată pînă la această parte, sau măcar să-şi dea seama ce anume era. Iar Paul ştia într-un fel că ea se considera încă doamna Dawes. Nu-l iubea pe Dawes şi nu-l iubise niciodată ; dar era încredinţată că dînsul o iubea, sau că, cel puţin, depindea de ea. În ce-l privea pe Dawes, Clara încerca o anumită certitudine, pe care Paul Morel nu i-o inspira niciodată. Pasiunea pentru acest tînăr îi potopise sufletul, îi dăduse o certă satisfacţie, o eliberase de neîncredere în sine, de îndoieli. Indiferent de ce s-ar mai fi schimbat, în forul ei lăuntric avea o asigurare. De parcă s-ar fi redobîndit pe *sine*, conturul ei distinct, plenitudinea. Îşi căpătase confirmarea ; dar niciodată nu socotise că viaţa ei îi aparţine lui Paul Morel, după cum nici viaţa lui nu-i aparţinea ei. Pînă la urmă, avea să se despartă, şi tot restul vieţii o să tînjească după dînsul. Dar orice ar fi fost, acum *ştia*, era sigură de ea însăşi. Şi acelaşi lucru se putea spune şi despre el. Primiseră împreună botezul vieţii, fiecare prin celălalt, dar de aici înainte menirile lor erau distincte. Acolo unde voia el să ajungă, ea nu-l putea însoţi. Mai devreme sau mai tîrziu, vor trebui să se despartă. Chiar dacă s-ar fi căsătorit, fiindu-şi credin-

cioşi unul altuia, el totuşi ar fi trebuit s-o părăsească, să meargă singur înainte, în timp ce ea ar fi trebuit doar să-l aştepte să revină. Dar acest lucru nu era cu putinţă. Fiecare dintre ei avea nevoie de un tovarăş de drum cu care să înainteze alături.

Clara plecase cu mama ei la Mapperly Plains. Într-o seară, pe cînd se plimba împreună cu Paul pe Woodborough Road, se întîlniră cu Dawes. Lui Morel i se păru cunoscut mersul omului care se apropia, dar în clipa aceea se afla prea absorbit de gîndurile lui, astfel încît numai ochiul său de artist desluşi silueta străinului. Apoi, deodată, se întoarse rîzînd către Clara şi-i puse o mînă pe umăr, spunîndu-i :

— Uite, acum mergem unul lîngă celălalt, şi totuşi eu sînt la Londra, discutînd cu un Orpen imaginar ; şi tu pe unde te afli ?

Chiar în secunda aceea, Dawes trecu pe lîngă ei, aproape atingîndu-l pe Morel. Tînărul îi aruncă o privire, îi văzu ochii întunecaţi, arzînd de ură mocnită, şi totuşi vlăguiţi.

— Cine a fost ăsta ? o întrebă pe Clara.

— Baxter.

Paul îşi luă mîna de pe umărul ei şi privi în spate ; văzu din nou, desluşit, silueta, ca în clipa cînd se apropiase de el. Dawes mergea încă ţanţoş, cu umerii traşi îndărăt, cu faţa ridicată ; dar ochii îşi furişau privirea, dîndu-ţi impresia că încearcă să se strecoare neobservat de oamenii pe lîngă care trecea, măsurîndu-i bănuitor, pentru a vedea ce gîndeau despre el. Iar mîinile păreu că încearcă să se ascundă. Purta haine ponosite, pantalonii îi erau roşi la genunchi şi basmaua legată în jurul gîtului era murdară ; dar şapca o purta încă tuflită sfidător pe un ochi. Cînd îl văzu, Clara se simţi vinovată. Faţa lui avea o expresie de istovire şi de deznădejde, care o făcu să-l urască pentru că o îndurera.

— Arată rău, observă Paul.

Dar nota de milă din glasul lui îi sună a mustrare şi o îndîrji împotrivă-i.

— Iese la suprafaţă adevăratul lui fond de trivialitate.

— Îl urăşti ?

— Tu vorbeşti despre cruzimea femeilor ; aş vrea să cunoşti cruzimea bărbaţilor în forţa lor brută. Pur şi simplu nu au habar că femeia există şi ea.

— Nici *eu* nu am habar ?

— Nu ai.

— Eu nu am habar că tu exişti ?

— Nu ştii nimic despre *mine*, replică ea cu amărăciune — despre *mine*.

— Cu nimic mai mult decît Baxter ?

— Poate că nici atît.

Paul se simţea nedumerit, neajutorat şi furios. Iat-o mergînd alături, necunoscută, deşi parcurseseră împreună atîta experienţă de viaţă.

— Dar în ce mă priveşte pe *mine*, tu cunoşti destule.

Clara nu-i răspunse.

— Pe Baxter îl cunoşteai tot atît de bine ca şi pe mine ?

— El nu-mi îngăduia să-l cunosc.

— Şi eu ţi-am îngăduit ?

— Asta-i lucrul pe care bărbaţii nu te lasă să-l realizezi. Nu-ţi lasă prilej să te apropii cu adevărat de ei.

— Nici eu nu te-am lăsat ?

— Ba da, răspunse ea, rostind cuvintele rar ; în schimb, tu nu te-ai apropiat niciodată de mine. Tu nu poţi ieşi din tine însuţi, nu poţi. Baxter reuşea acest lucru mai bine decît tine.

Paul mergea înainte, cufundat în gînduri. Era supărat pe ea că i-l prefera pe Baxter.

— Acum, că nu-l mai ai, începi să-l preţuieşti pe Baxter.

— Nu ; reuşesc doar să văd în ce anume se deosebea de tine.

Dar Paul simţea că lui îi purta pică.

Într-o seară, în timp ce se întorceau acasă, străbătînd cîmpul, Clara îi puse o întrebare care l-a surprins :

— Tu socoteşti că latura... latura sexuală are vreo valoare ?

— Vorbeşti despre actul sexual în sine ?

— Da ; pentru tine ce valoare are ?

— Dar cum l-ai putea separa de rest ? Este o apoteză a întregii iubiri. Toată intimitatea dintre noi culminează prin acest act.

— Pentru mine, nu.

Paul rămase tăcut. Îl împungea un ghimpe de ură împotriva ei. Va să zică, pînă la urmă era nemulțumită de el pînă și în această latură în care el socotea că se întrecea de minune. Dar în sinea lui, gîndea ca și dînsa.

— Simt, continuă Clara încet, că eu nu izbutesc să te am, că tu nu participi total, cu toată ființa ta, și că atunci cînd mă posezi, nu pe *mine* mă iei...

— Dar pe cine ?

— Ceva menit să te satisfacă. A fost bine, așa încît nici să nu ne mai gîndim. Dar de dorit, mă dorești pe *mine* sau acest *ceva ?*

Îl năpădi iar sentimentul de culpabilitate. Oare nu ținea seama de persoana Clarei și poseda în ea doar femeia ? Dar se încredință că asta însemna să despici firul în patru.

— Cînd îl aveam pe Baxter, îl aveam cu adevărat, și simțeam realmente că-mi aparține în întregime.

— Și era mai bine ?

— Da, da ; era mai total. Asta nu înseamnă că tu nu mi-ai dat mai mult decît mi-a dat el vreodată.

— Sau decît îți putea da.

— Da, poate că așa e ; dar pe *tine* nu mi te-ai dat niciodată.

Paul își încruntă mînios sprîncenele.

— Cînd încep să fac dragoste cu tine, mă las pur și simplu purtat, ca o frunză în vînt.

— Fără să ții deloc seama de persoana mea.

— Și deci actul de dragoste nu înseamnă nimic pentru tine ? întrebă el aproape țeapăn de indignare.

— Ba înseamnă ; și uneori m-ai făcut să mă simt transportată... Să uit de mine... Știu... și... mă închin ție pentru asta... dar...

— Fără nici un dar, îi curmă el vorba, sărutînd-o în grabă și simțind cum un val de foc îi inundă vinele.

Ea i se supuse în tăcere.

Ceea ce-i spusese el era adevărat. Cînd se dezlănțuia în actul dragostei, emoția era atît de năvalnică, încît îl

transporta cu totul — raţiune, suflet, trup — prinse în aceeaşi vîltoare, aşa cum rîul Trent se pierde fizic în propriile-i învolburări şi vîrtejuri. Încetul cu încetul, micile nemulţumiri, micile senzaţii se topeau, gîndirea se mistuia la rîndu-i, toate înecate în iureşul aceluiaşi torent. Omul înzestrat cu raţiune se prefăcea doar într-un gigantic instinct. Mîinile-i prindeau viaţă, făpturi în sine; mădularele, trupul, erau numai vibraţie şi cunoaştere, desferecate de voinţa lui, vii prin ele însele. Ca şi dînsul, tăriile stelelor glaciale păreau să palpite de viaţă. În el şi în stele se infiltrase fluxul aceluiaşi foc, şi aceeaşi bucurie a vigorii, care ţinea dreaptă frunza de ferigă în faţa ochilor lui, îi înviora şi propriu-i trup ca şi cum el şi stelele, ierburile întunecate şi Clara ar fi fost înghiţiţi de aceeaşi imensă limbă de foc, care izbucnea drept în sus şi drept în faţă, cuprinzînd tot universul în vîltoare. Viaţa ţîşnea din tot ce era în jur; fiecare lucru era nemişcat, perfect în esenţa sa, şi prins totodată în tumultul care-l mîna şi pe el. Şi această mirifică nemişcare a fiecărui lucru în sine, în timp ce se lăsa purtat de însuşi extazul trăirii, părea a fi zenitul beatitudinii.

Clara ştia că era unica legătură dintre ei, aşa încît îşi sădea întreaga încredere în pasiune. Totuşi, foarte des, încrederea îi era înşelată. Nu izbuteau decît rareori să atingă culmile din noaptea în care-i chemaseră ţipetele de nagîţ. Treptat, dragostea lor era viciată de un impuls mecanic sau, cînd existau momente de sublim, le trăiau fiecare dintre ei separat, nesatisfăcător. Aşa încît el părea adesea să se avînte înainte de unul singur; şi, de multe ori, îşi dădeau seama că rataseră, că nu aveau ceea ce doriseră.

O lăsa din braţe cu senzaţia că acea anume seară nu însemnase decît o fisură între ei. Iubirea lor devenea din ce în ce mai automată, văduvită de aura miracolului. Treptat, începură să introducă mici inovaţii, în străduinţa lor de a retrăi vechiul simţămînt de plenitudine. Uneori se iubeau foarte aproape, primejdios de aproape de rîu, încît apele negre spumegau chiar lîngă faţa lui, înfiorîndu-l; sau, alteori, făceau dragoste într-o mică depresiune de sub gardul ce străjuia drumul de la marginea oraşului, pe unde treceau din cînd în cînd oameni; şi auzeau paşi

apropiindu-se — aproape că simțeau vibrația pămîntului călcat de tălpi omenești — și ascultau ce spuneau trecătorii — mici lucruri ciudate, menite a nu atinge nici o ureche străină. Și după aceea se ruşinau și unul și altul, și toate acestea creau o depărtare între ei. Începu să o dispreţuiască uşor, ca și cum Clara își merita soarta.

Într-o seară, o părăsi ca să se ducă la gara Daybrooke, trecînd peste cîmp. Era foarte întuneric și parcă sta să ningă, deşi se aflau în plină primăvară. Morel se grăbea ; plonjă în noapte. Orașul sfîrșește abrupt, la marginea unei văi povîrnite : acolo pe muchie, casele își înalță luminile galbene, profilîndu-se în beznă. Paul sări pîrleazul, și se lăsă iute în jos, spre cîmpul din vale. La ferma Swinestead, în spatele livezii, strălucea o fereastră cald iluminată. Se uită împrejur. În spate, casele vegheau cocoțate pe marginea rîpei, conturîndu-se negre pe cer, ca niște fiare sălbatice, scrutînd cu ochi galbeni, curioși, întunericul. Orașul, în spatele lui, părea sălbatic și straniu, decupat pe fundalul de nori. O mogîldeață se mișcă pe sub sălciile de lîngă iazul fermei. Era însă prea întuneric ca să poată desluși ceva.

Se apropiase de al doilea pîrleaz, cînd zări o siluetă neagră sprijinită de gard. Omul se feri în lături.

— Bună seara ! îi spuse.

— Bună seara, răspunse Morel fără să-i acorde atenție.

— Paul Morel ? întrebă omul.

În clipa aceea știu că era Dawes. Îi barase calea.

— Am pus mîna pe tine, așa-i ? întrebă cu stîngăcie.

— Am să scap trenul, răspunse Paul.

Nu putea distinge fața lui Dawes. Se părea însă că-i clănțăneau dinții în timp ce vorbea.

— Acum ai să-ți primești lecția, îl amenință Dawes.

Morel încercă să înainteze ; celălalt i se propti în față.

— N-ai de gînd să-ți scoți pardesiul ăsta de pe tine, sau vrei să zaci pe el ?

Paul se temu că omul e nebun.

— Dar eu nu mă pricep să lupt, îi spuse.

— Atunci e-n regulă, răspunse Dawes și înainte ca tînărul să-și dea seama ce se întîmplă cu el se și pomeni zburînd îndărăt în urma unei lovituri primite peste față.

Noaptea se făcu toată neagră în fața ochilor lui Paul. Își smulse pardesiul și haina de pe el și, ferindu-se de o nouă lovitură, își zvîrli veșmintele în capul lui Dawes. Acesta din urmă înjură cu necaz. Morel, cu mînecile de la cămașă suflecate, stătea la pîndă furios. Își simțea trupul ca o gheară ieșită din teacă. Nu știa să lupte, așa încît trebuia să-și folosească mintea. Începu să-și vadă mai deslușit rivalul; îi putea distinge mai ales piepții cămășii. Dawes se împletici în hainele lui Paul, apoi se repezi la acesta. Tînărul sîngera la gură. Înnebunea de dorința de a-l lovi și pe celălalt peste gură, de-a dreptul îl tortura această nevoie. Sări iute pîrleazul și cînd Dawes se năpusti după el, Paul se întoarse și-l pocni fulgerător peste gură. Îl cuprinse un tremur de plăcere. Dawes înainta încet, scuipînd. Paul era înspăimîntat; se răsuci ca să se întoarcă iar la pîrleaz. Deodată, fără să-și dea seama de unde, un pumn greu îi izbi urechea trîntindu-l la pămînt, neputincios. Auzi gîfîiala lui Dawes grea ca a unui animal sălbatic; apoi încasă o lovitură peste genunchi, atît de dureroasă, încît îl făcu să sară în sus și, orbește, se avîntă drept în poziția de apărare a inamicului. O ploaie de pumni și de lovituri se prăvăli asupră-i, dar nu-l mai duru. Se încleștase de celălalt ca o pisică sălbatică, pînă cînd Dawes își pierdu echilibrul și se prăbuși cu un zgomot surd. Paul căzu odată cu el. Un instinct elementar îi împinse mîinile spre beregata dușmanului, și înainte ca Dawes, în zvîrcolirile agoniei, să se poată elibera din strînsoare, Morel își înfipsese pumnii în eșarfa lui și-i apăsa grumazul cu încheieturile degetelor. În momentele acelea nu era decît instinct pur, golit de rațiune și de simțire. Trupul lui, viguros și elastic, încleșta trupul celuilalt care se zbătea; și nici o fibră nu-și slăbea încordarea. Morel era inconștient, doar trupul lui își luase asupră-și misiunea de a-l ucide pe celălalt. În ce-l privea, tînărul nu simțea și nu gîndea nimic. Zăcea apăsîndu-și toată greutatea asupra adversarului, ajustîndu-și mișcările în vederea scopului unic și pur de a-l înăbuși p omul celălalt, opunînd, exact la momentul potrivit, cantitatea de forță exact potrivită pentru a paraliza zvîrcolirile vrăjmașului, înfigîndu-și încheieturile, încet, tot mai adînc, tăcut, încordat, neclintit, simțind

cum lupta victimei devine tot mai sălbatică și mai frenetică. Mai intensă, și mai intensă devenea presiunea corpului său, ca un șurub care se strînge treptat, pînă cînd ceva plesnește.

Apoi deodată se relaxă, plin de uimire și de teamă. Dawes cedase. Cînd deveni conștient de ce era pe cale să săvîrșească, Morel își simți trupul arzînd de durere; era năucit. Zbaterile lui Dawes se reînnoiră într-un spasm de furie. Mîinile lui Paul fură smucite, smulse din eșarfa în care se încîlciseră, și el tot fu zvîrlit cît colo, neputincios. Auzi horcăitul oribil al respirației celuilalt, dar rămase împietrit; după aceea, buimac încă, se simți izbit cu piciorul și-și pierdu cunoștința.

Dawes, mugind de durere ca o fiară, trăgea cu piciorul în corpul căzut în nesimțire al rivalului său. Deodată, tăcerea fu destrămată de șuieratul trenului care trecea dincolo de lanuri. Dawes se răsuci pe călcîie și-și holbă ochii, bănuitor. Ce venea? Luminile trenului îi străpunseră cîmpul vizual. Avu impresia că se apropie oameni. O zbughi pe cîmp spre Nottingham, și în timp ce fugea, în conștiința lui împăienjenită i se păru că simte, în vîrful piciorului, locul unde gheata i se izbise de un os al băiatului. Lovitura părea să-și reverbereze ecoul înlăuntrul lui; grăbi pasul ca să scape de chinuitoarea senzație.

Morel își reveni treptat în simțiri. Știa unde se găsește și știa ce i se întîmplase, dar nu voia să se miște. Zăcea nemișcat, și fulgi de zăpadă diafani îi gîdilau fața. Era plăcut să zacă liniștit, liniștit. Timpul trecea. Fulgii de zăpadă îl deșteptau, acum cînd nu voia să fie deșteptat. În cele din urmă, voința i se declanșă în acțiune.

„Nu trebuie să zac aici, își spuse, e idiot."

Și totuși nu se urni din loc.

„Am spus că trebuie să mă scol, repetă el. De ce n-o fac?"

Și totuși trecu o bună bucată de timp, pînă să-și poată aduna îndeajuns forțele ca să se miște, apoi, încetul cu încetul, se ridică. Durerea îl ameția și-i stîrnea greață, dar mintea îi era clară. Cu capul în vîrtej, dibui după haine, și le îmbrăcă, încheindu-și pardesiul pînă sub bărbie. Dură cîtva timp pînă-și găsi șapca. Nu știa dacă fața îi mai sîngerează sau nu. Călcînd orbește, frîn-

gîndu-se de durere la fiecare pas, se întoarse la iaz şi-şi spălă faţa şi mîinile. Apa rece ca gheaţa îl ustură, dar îl ajută să-şi revină. Se tîrî pe deal spre tramcar. Voia să ajungă la mama lui — trebuia să ajungă la mama lui — era unica intenţie care-l mîna, oarbă. Îşi acoperi faţa pe cît putu şi se strădui cu chin să înainteze. Pe măsură ce mergea, avea senzaţia că pămîntul îi fuge de sub tălpi şi se simţea căzînd în gol cu o senzaţie ameţitoare ; şi aşa, ca într-un coşmar, făcu drumul pînă acasă.

Toată lumea era culcată. Se privi în oglindă. Faţa îi era lividă şi mînjită de sînge, aproape ca faţa unui mort. Se spălă bine şi se vîrî în pat. Noaptea trecu într-un soi de delir. Dimineaţa se trezi cu maică-sa care îl cerceta. Ochii ei albaştri — asta era tot ce-şi dorea să vadă ! Se afla acolo — era în mîinile ei.

— Nu-i cine ştie ce, mamă, îi spuse. Baxter Dawes.

— Arată-mi unde te doare, îi ceru calm.

— Nu ştiu — umărul. Mamă, să spui că am avut un accident de bicicletă.

Nu putea mişca braţul. După puţin, Minnie, mica lor slujnică, veni sus şi-i aduse ceaiul.

— Mama dumneavoastră m-a băgat în sperieţi — a leşinat, îl anunţă ea.

Paul simţi că nu mai poate îndura. Maică-sa îi dădea îngrijiri. El îi povesti totul.

— Şi acuma, eu în locul tău, aş isprăvi cu toate, îl povăţui ea, domol.

— Aşa am să fac, mamă.

Îl acoperi.

— Şi nu te mai gîndi la toate astea, încearcă să dormi. Doctorul nu vine înainte de ora unsprezece.

Avea un umăr luxat, iar a doua zi se declară o bronşită acută. Maică-sa arăta acum palidă ca moartea la faţă şi slăbise îngrozitor. Stătea şi se uita la el, şi pe urmă rămînea cu privirile pierdute în gol. Era între ei ceva de care nici unul, nici altul nu se încumeta să pomenească. Clara veni să-l vadă. După ce plecă, Paul îi spuse maică-sii :

— Mă oboseşte, mamă.

— Da ; aș vrea să nu mai vină, răspunse doamna Morel.

În altă zi veni Miriam, dar i se păru aproape străină.

— Știi, mamă, m-am săturat de ele.

— Mi-e teamă că așa e, fiule, răspunse ea cu tristețe.

Toată lumea știa că avusese un accident de bicicletă. Curînd fu în stare să se întoarcă iar la lucru, dar acum în permanență îl ricîia și îl rodea ceva. Se duse pe la Clara, dar era ca și cum n-ar fi fost nimeni acolo. Nu mai putea lucra. În relațiile cu maică-sa păreau să se evite unul pe celălalt. Exista între ei o taină pe care nu o puteau suporta. Și el nu era conștient de acest lucru. Știa numai că viața lui părea să-și fi pierdut echilibrul, și că era gata să se prăbușească, făcîndu-se țăndări.

Clara nu înțelegea ce se petrece cu el. Vedea numai că părea inconștient de prezența ei. Chiar cînd venea la dînsa, nu-i lua în seamă prezența ; mereu părea că se află cu spiritul în altă parte. Se crampona de dînsul, și el era în altă parte. O tortura, așa încît și ea îl tortura la rîndu-i. Timp de o lună îl ținu la distanță. Paul ajunsese aproape s-o urască, și totuși, în pofida voinței, se simțea împins către ea. Ieșea mai mult în tovărășia bărbaților și era mereu la barul George sau la White Horse. Maică-sa era bolnavă, retrasă, tăcută, înnegurată. Paul se simțea îngrozit de ceva ; nu îndrăznea să se uite la ea. Ochii mamei păreau din ce în ce mai întunecați, iar fața îi era ca de ceară ; totuși se tîra la muncile gospodăriei.

De Rusalii, anunță că pleacă pe patru zile la Blackwood, cu prietenul său, Newton. Acesta din urmă era un tînăr robust și jovial, cu o notă de vulgaritate. Paul îi ceru maică-sii să se ducă la Sheffield să stea o săptămînă cu Annie, care locuia acolo. Poate că schimbarea o să-i facă bine. Doamna Morel consulta un medic de femei în Nottingham. Acesta îi spusese că nu stătea bine cu inima și cu digestia. Consimți să plece la Sheffield, deși n-avea nici un chef ; dar acum făcea tot ce-i cerea fiul. Paul îi făgădui că va veni s-o ia în cea de a cincea zi și că va rămîne și el în Sheffield pînă la sfîrșitul sărbătorilor. Se înțeleseră în felul ăsta.

Cei doi tineri plecară bucuroși la Blackwood. Doamna Morel se arătă foarte vioaie cînd Paul o sărută și-și luă

rămas bun. De cum ajunse la gară, băiatul uită de toate. Patru zile de relaxare — fără griji şi fără gînduri. Fiecare dintre cei doi prieteni gusta tovărăşia celuilalt. Paul se comporta ca orice bărbat : se scuturase de tot — nu mai exista nici Clara, nici Miriam, nici maică-sa, nimic care să-l frămînte. Le scrise la toate trei, şi maică-sii îi trimise scrisori lungi, dar în acelaşi timp hazoase, ca s-o facă să rîdă. Se distra de minune, aşa cum e firesc pentru un tînăr într-un loc ca Blackwood. Dar adînc, sub toate celelalte, stăruia o umbră de îngrijorare pentru mamă.

Paul era încîntat, ba chiar aţiţat la gîndul că o să stea cîtva timp cu mama lui la Sheffield. Şi tînărul Newton avea să petreacă o zi cu ei. Trenul sosi cu întîrziere ; glumind, rîzînd, cu pipele între dinţi, prietenii îşi cărăbăniră valizele din tren în tramcar. Paul îi cumpărase maică-sii un guler de dantelă fină şi abia aştepta s-o vadă purtîndu-l, ca s-o poată tachina.

Annie locuia într-o casă drăguţă şi avea o slujnică tinerică. Paul urcă sprinten scările ; se aşteptă s-o găsească pe maică-sa în hol rîzînd, dar uşa fu deschisă de Annie. I se păru distantă, şi o clipă rămase locului, consternat. Annie se lăsă sărutată pe obraz.

— Mama e cumva bolnavă ? o întrebă.

— Da, nu se simte prea bine. Să n-o necăjeşti.

— E la pat ?

— Da.

Şi atunci avu iar senzaţia stranie că lumina soarelui se stinge peste tot, şi universul se afundă în beznă. Zvîrli valiza din mînă şi alergă sus. Codindu-se, deschise uşa. Mama şedea în pat, în capul oaselor, purtînd un halat de casă vechi, de un roz fanat. Se uită la el parcă ruşinată, cu o privire umilă, care-şi cerea scuze. Paul îi observă culoarea cenuşie a feţei.

— Mamă ! strigă.

— Credeam că nu mai vii odată ! răspunse ea veselă.

Dar băiatul căzu în genunchi la marginea patului şi îşi îngropă faţa în aşternut, tînguindu-se :

— Mamă — mamă — mamă !

Îi mîngîie părul cu mîna ei străvezie.

— Nu plînge, îl rugă. Nu plînge, nu-i nimic !

Paul simțea însă cum însuși sîngele i se preface în lacrimi și plînse de spaimă și de durere.

— Nu plînge, nu plînge, bolborosea mama.

Continua să-i mîngîie încetișor părul. Zguduit, tînărul vărsa lacrimi care îi izvorau dureros din fiecare fibră a trupului. Brusc își curmă plînsul, dar nu cuteză să-și ridice fața din așternut.

— Ai întîrziat. Unde ai fost ? îl întrebă bolnava.

— Trenul a avut întîrziere, i se auzi glasul înfundat dintre cearșafuri.

— Da ; cursa asta infectă ! A venit și Newton ?

— Da.

— Sînt sigură că vă e foame. V-am așteptat cu masa.

Cu o smucitură își înălță capul spre ea.

— Mamă, ce ai ? întrebă cu brutalitate.

Ea își feri privirea și răspunse :

— O mică tumoare, băiete. Nu trebuie să te sperii. E aici — creșcătura — de multă vreme.

Ochii i se umplură din nou de lacrimi. Mintea îi era limpede, lucidă, dar trupul îi plîngea.

— Unde e ? o întrebă.

Mama își duse mîna într-o parte.

— Aici. Dar știi bine că tumorile se resorb.

Stătea lîngă ea, simțindu-se buimac și neajutorat, ca un copil. Se gîndi că poate era într-adevăr așa cum îi spunea dînsa. Da ; se încredință singur că așa stăteau lucrurile. Dar în tot acest timp, sîngele și inima lui știau cu certitudine adevărul. Se așeză pe pat și-i luă mîna. Toată viața ei nu purtase decît un singur inel — verigheta de cununie.

— Cînd te-ai simțit rău ? o întrebă.

— Ieri a început, răspunse supusă.

— Dureri ?

— Da ; dar nu mai puternice decît am avut de multe ori acasă. Cred că doctorul Ansell e un alarmist.

— N-ar fi trebuit să călătorești singură, spuse mai mult pentru sine decît pentru ea.

— De parcă asta ar avea vreo legătură cu boala ! se grăbi să-l liniștească.

Cîtva timp nu-și mai vorbiră.

— Acum du-te și mănîncă. Trebuie să-ți fie foame.

— Tu ai mîncat ?

— Da ; o porție bună de pește. Annie se poartă frumos cu mine.

Mai discutară un pic, apoi Paul coborî. Era palid și încordat. Newton îi arătă o tristă compătimire.

După dejun, se duse în spălătoria de vase s-o ajute pe Annie. Slujnica plecase după niște cumpărături.

— E într-adevăr o tumoare ? o întrebă.

Annie se porni pe plîns.

— Ce dureri a avut ieri ! În viața mea n-am văzut pe cineva chinuindu-se în halul ăsta, se văicări fata. Leonard a fugit ca un nebun să-l aducă pe doctorul Ansell, și cînd s-a vîrît în pat, mama mi-a spus : „Annie, ia uită-te la bulfa asta. Oare ce o fi ?“ M-am uitat și mă mir cum de n-am căzut jos. Paul, așa cum te văd, i-o creștătură de două ori mai mare ca pumnul meu. I-am zis : „Pentru Dumnezeu, mamă, de cînd ai asta ?“ „Vai, fetițo, mi-a răspuns, de multă vreme.“ Paul, am crezut că mor, zău așa ! De luni de zile au chinuit-o durerile astea cumplite și un cîine nu s-a uitat la ea.

Ochii lui Paul se umeziră din nou, apoi se uscară.

— Da' se tot ducea la un doctor în Nottingham — și nu mi-a spus niciodată nimic.

— Dacă aș fi fost eu acasă, îmi dădeam singură seama.

Paul se simțea ca un om prins în miezul unor irealități. După-masă, se duse să-l vadă pe doctor — un tip șmecher, simpatic.

— Dar ce boală are ?

Doctorul îl privi și își împreună degetele.

— E posibil să fie un chist care s-a format în membrană, spuse el rar, și care s-ar putea resorbi.

— Dar s-ar putea s-o operați ?

— În locul acela tumoarea e inoperabilă.

— Sînteți sigur ?

— Absolut.

Paul chibzui un pic.

— Sînteți sigur că-i o tumoare ? De ce nu și-a dat seama de acest lucru doctorul Jameson din Nottingham ? Săptămîni de-a rîndul s-a dus la el și a tratat-o de inimă și de indigestie.

— Doamna Morel nu i-a spus niciodată doctorului Jameson despre excrescență.

— Și dumneavoastră știți că-i o tumoare ?

— Nu, nu sînt sigur.

— Ce altceva ar putea fi ? Ați întrebat-o pe sora mea dacă au fost cazuri de cancer în familie ? Ar putea fi cancer ?

— Nu știu.

— Și ce veți face ?

— Aș dori să fac un consult cu doctorul Jameson.

— Atunci faceți-l.

— Dumneata trebuie să aranjezi asta. Onorariul lui nu poate fi mai mic de zece guinee, dacă-l aduci din Nottingham pînă aici.

— Cînd doriți să vină ?

— Am s-o văd din nou astă-seară, și o să stabilim și chestiunea consultului.

Paul plecă de la el mușcîndu-și buzele. Medicul spusese că maică-sa putea să coboare la ceai. Fiul urcă la ea ca s-o ajute. Purta vechiul capot roz, pe care Leonard i-l dăruise lui Annie, și cum obrajii i se coloraseră ușor, părea din nou tînără.

— Arăți bine în rochia asta, îi spuse Paul.

— Da ; atita mă împopoțonează ăștia, că nu mă mai recunosc.

Dar cînd făcu cîțiva pași, culoarea îi pieri din obraji. Paul o ajută, purtînd-o aproape pe sus. Cînd ajunse în capul scării, puterile o părăsiră cu totul. O ridică în brațe și o transportă iute jos, unde o întinse pe sofa. Era ușoară și fragilă. Fața-i era ca o mască mortuară, cu buzele vinete și încleștate. Deschise ochii — ochii ei de un albastru nesecat — și se uită la el rugătoare, ca și cum i-ar fi cerut s-o ierte. Paul îi duse puțin coniac la buze, dar gura îi rămase tot încleștată. În tot acest timp, ochii ei îl urmăreau cu priviri încărcate de iubire. Suferea numai de dragul lui. Pe fața lui Paul nu se clintea nici un mușchi, dar lacrimile îi șiroiau necontenit. Se străduia să-i picure puțin coniac între buze ; după cîtva timp, doamna Morel se simți în stare să înghită o linguriță de alcool. Se lăsă pe spate, istovită. Lacrimile continuau să brăzdeze obrajii lui Paul.

— O să-mi treacă, reuşi ea să spună răsuflînd sacadat. Nu plînge !

— Nu plîng, răspunse băiatul.

După un timp, îşi mai reveni în puteri. Paul îngenunchease lîngă sofa. Se priveau ochi în ochi.

— Nu vreau să te necăjeşti atîta din pricina mea, îi ceru mama.

— Nu, mamă, va trebui să stai foarte liniştită şi... şi-ai să te întremezi în curînd.

Dar era palid la faţă de i se albiseră şi buzele ; iar ochii lui şi ai mamei, în timp ce se uitau unul la celălalt, ştiau totul. Ochii mamei erau atît de albaştri — un albastru de nu-mă-uita, minunat ! Paul simţea că dacă ochii aceia ar fi avut altă culoare, i-ar fi venit mult mai uşor să suporte totul. Avea senzaţia că inima i se rupe încet în piept. Îngenunche din nou lîngă ea, ţinîndu-i mîna, şi nici unul nu rosti vreun cuvînt. Puţin mai tîrziu, intră Annie.

— Te simţi mai bine ? murmură timid către maică-sa.

— Desigur, răspunse doamna Morel.

Paul se aşeză şi începu să-i povestească despre Blackwood. Îl asculta curioasă.

O zi sau două mai tîrziu, plecă la Nottingham să aranjeze consultul cu doctorul Jameson. Paul n-avea o para chioară, dar putea să împrumute.

Maică-sa obişnuia să se ducă la consultaţiile publice de sîmbătă dimineaţa, cînd îl putea vizita pe doctor pentru o sumă fixă. Paul se duse în aceeaşi zi. Sala de aşteptare era ticsită de femei sărace, care şedeau cu răbdare pe băncile fixate de jur împrejurul pereţilor. Tînărul se gîndi la maică-sa, în rochia ei neagră, de cîte ori o fi stat la fel, aşteptînd. Doctorul întîrzia. Femeile arătau speriate. Paul îi ceru sorei să-l cheme la doctor de îndată ce acesta sosește, şi i se făgădui. Femeile care aşteptau cu răbdare pe băncile fixate în pereţi îl urmăriră cu ochi curioşi pe tînăr.

În sfîrşit, sosi şi doctorul. Era un om de vreo patruzeci de ani, bine făcut, cu ten smead. Soţia lui murise, şi doctorul, care fusese foarte ataşat de ea, se specializase în boli de femei. Paul îşi spuse numele lui şi pe al mamei. Doctorul nu-şi amintea de dînsa.

— Numărul patruzeci și șase, litera M, spuse sora, și doctorul își căută însemnările în registru.

— Are o umflătură mare, care s-ar putea să fie o tumoare, spuse Paul. Dar doctorul Ansell avea de gînd să vă trimită o scrisoare.

— Ah, da, făcu doctorul, scoțînd scrisoarea din buzunar.

Era foarte prietenos, afabil, aferat, prevenitor. Promise să vină a doua zi la Sheffield.

— Cu ce se ocupă tatăl dumitale ? întrebă.

— Miner, răspunse Paul.

— Și nu prea cu dare de mînă — presupun.

— Cît despre asta... asta cade în sarcina mea.

— Și dumneata cu ce te ocupi ? întrebă doctorul zîmbind.

— Sînt funcționar la atelierul de articole chirurgicale Thomas Jordan.

Doctorul îi zîmbi iar.

— Așa... ei, pentru vizita la Sheffield, chibzui el unindu-și vîrfurile degetelor și privindu-l cu ochi surîzători, opt guinee !

— Vă mulțumesc, spuse Paul roșind și ridicîndu-se de pe scaun. Și veniți mîine ?

— Mîine-i duminică ? Da ! Îmi poți spune la ce oră am un tren de după-masă ?

— E o cursă locală care sosește la patru și cincizeci de minute.

— Și există vreun mijloc de locomoție pînă la domiciliul pacientei ? Sau va trebui să merg pe jos ? zîmbi doctorul.

— Există un tramcar. Tramcarul pentru Western Park.

Doctorul își făcu o însemnare.

— Mulțumesc, îi spuse el, strîngîndu-i mîna.

Apoi Paul se repezi pînă acasă, să-l vadă pe taică-su, care fusese lăsat în grija lui Minnie. Walter Morel încărunțise aproape de tot ; Paul îl găsi săpînd în grădină. Îi trimisese o scrisoare. Dădu mîna cu tatăl lui.

— Bună, băiete ! Va să zică ai aterizat acasă ?

— Da, dar mă întorc diseară înapoi.

— Zău! se miră minerul. Şi ai pus ceva în gură?
— Nu.
— Asta-ţi seamănă. Vino înăuntru!
Taică-su se temea să pomenească ceva de nevastă-sa. Cei doi bărbaţi intrară în casă. Paul mîncă în tăcere; tatăl, cu mîinile pline de pămînt şi mînecile cămăşii suflecate, şedea în faţa lui în jilţ, uitîndu-se la el.
— Şi cum se simte? întrebă minerul într-un tîrziu, cu voce scăzută.
— Se poate ridica; poate fi transportată jos la ora ceaiului.
— Ei, asta-i bine! Atuncea sper că în curînd o s-o avem înapoi acasă. Şi doctorul ăla din Nottingham ce spune?
— Mîine vine s-o examineze.
— Nu zău? Asta trebuie să coste, nu glumă!
— Opt guinee.
— Opt guinee! Minerului i se tăie răsuflarea. Ei, trebuie să facem rost de undeva.
— Suport eu cheltuiala.
Pentru cîtva timp se aşternu între ei tăcerea.
— Mama speră că te descurci bine cu Minnie.
— Da, o duc bine, şi-aş vrea să fie şi ea bine, răspunse Morel. Da. Minnie i-o fată bună, bat-o norocul s-o bată!
Şedea c-o mutră tare posomorîtă.
— La trei şi jumătate trebuie să plec, îl anunţă Paul.
— E greu pentru tine, băiete! Opt guinee! Şi cînd crezi c-o să poată veni acasă?
— Să vedem ce spun mîine doctorii.
Morel scoase un oftat adînc. Casa părea straniu de pustie, şi Paul gîndi că taică-su arăta pierdut, neajutorat şi bătrîn.
— Săptămîna viitoare o să trebuiască să vii s-o vezi, tată.
— Da' eu cred că pînă atunci se-ntoarce acasă.
— Dar dacă nu se întoarce, trebuie să vii.
— Nu ştiu de unde am să pot scoate banii.
— Am să-ţi scriu ce-a spus doctorul.
— Da, da' tu scrii într-un fel de nu înţeleg nimic.
— Bine, am să-ţi scriu desluşit.

N-avea nici un rost să-i ceară lui Morel să răspundă, pentru că minerul abia de se pricepea să-şi scrie numele.

A doua zi sosi doctorul. Leonard simţi că-i de datoria lui să-l aştepte la gară cu o trăsură. Examenul nu ţinu mult. Annie, Arthur, Paul şi Leonard aşteptau în salon cu sufletul la gură. Doctorii coborîră. Paul încercă să le scruteze feţele. Nici un moment nu nutrise speranţe, decît cînd încerca să se amăgească singur.

— S-ar *putea* să fie un simplu chist ; trebuie să aşteptăm să vedem cum evoluează, le spuse doctorul Jameson.

— Şi dacă este, puteţi face să se resoarbă ? întrebă Annie.

— Probabil că da.

Paul puse pe masă opt sovereigni şi jumătate. Doctorul îi numără, scoase din portmoneu un florin şi-l puse înapoi pe masă.

— Mulţumesc, spuse. Îmi pare rău că doamna Morel e atît de bolnavă. Dar trebuie să vedem ce se poate face.

— Nu s-ar putea s-o operaţi ? întrebă Paul.

Doctorul clătină din cap.

— Nu ; chiar dacă s-ar putea, nu i-ar rezista inima la o operaţie.

— Stă rău cu inima ? continuă Paul să întrebe.

— Da ; trebuie să fiţi foarte atenţi.

— E grav ?

— Nu — hm — nu, nu ! Dar să fiţi atenţi.

Şi doctorul plecă.

Paul o transportă pe maică-sa jos. Zăcea cuminte, ca un copil. Dar cînd începu să coboare scările cu ea, doamna Morel îi cuprinse gîtul, agăţîndu-se de el.

— Mi-e atît de teamă de scările astea blestemate, spuse ea.

Şi el se temea. Se gîndi că altă dată o să-l pună pe Leonard s-o ajute. Simţea că nu poate s-o ducă.

— Doctorul crede că-i un simplu chist ! strigă Annie către maică-sa. Şi poate să-l facă să se resoarbă.

— Ştiam eu că poate, replică doamna Morel cu dispreţ.

Se prefăcea a nu observa că Paul ieşise din cameră. Tînărul şedea în bucătărie şi fuma. Apoi încercă să-şi

scuture niște scrum de pe haină. Se uită mai atent. Nu era scrum, ci un fir de păr cenușiu al mamei lui. Era atît de lung! Îl ținu o clipă între degete și-l îndreptă spre vatră. Îi dădu drumul. Firul lung, cenușiu, pluti o clipă și pieri în întunecimea vetrei.

A doua zi, înainte de a se înapoia la lucru, își luă rămas bun de la ea, sărutînd-o. Era foarte devreme, dimineața, și se aflau singuri.

— Să nu te perpelești, băiete!

— Nu, mamă.

— Nu; ar fi o prostie. Și ai grijă de tine.

— Da, o asigură el. Apoi, după un răgaz, adăugă: cînd vin sîmbăta viitoare, să-l aduc și pe tata?

— Cred că vrea și el să vină, răspunse ea. Oricum, dacă vrea, va trebui să-l lași să vie.

O sărută din nou și-i mîngîie părul de pe tîmple, blînd, duios, ca un îndrăgostit.

— Să nu întîrzii, murmură ea.

— Plec, răspunse Paul cu voce foarte scăzută.

Totuși mai rămase cîteva minute, mîngîindu-i șuvițele castanii și argintii de pe tîmple.

— N-ai să te simți mai rău, mamă?

— Nu, fiule.

— Îmi promiți?

— Da; n-o să mă simt mai rău.

O sărută, o ținu o clipă îmbrățișată, și plecă. Alergă în dimineața însorită, plîngînd tot drumul pînă la gară; plîngea fără să știe de ce. Iar ochii ei albaștri erau larg deschiși, în timp ce-l urmărea în gînd.

După-masa, făcu o plimbare împreună cu Clara. Se opriră în păduricea presărată cu viorele. Paul îi luă mîna.

— Ai să vezi că nu se mai însănătoșește, îi spuse Clarei.

— O, nu poți să știi.

— Ba știu!

Ea îl strînse impulsiv la piept.

— Încearcă să uiți, iubitule; încearcă să uiți.

— Am să încerc.

I se oferea pieptul ei, cu toată căldura păstrată numai pentru dînsul; mîinile Clarei îi mîngîiau părul.

Era reconfortantă, şi-şi înnodă braţele în jurul ei. Dar nu putu să uite. Doar că se mulţumea să-i vorbească despre altceva. Şi aşa se întîmpla mereu. Cînd Clara simţea durerea urcînd în el, îi striga :

— Nu te mai gîndi, Paul ! Gîndeşte-te la altceva, iubitule !

Şi-l strîngea la piept, îl legăna, îl dezmierda ca pe un copil. Şi de dragul ei, îşi lăsa la o parte suferinţa, pentru a o regăsi de îndată ce era singur. Dar tot timpul lacrimile îi ţîşneau automat. Creierul şi mîinile îi erau ocupate, iar el plîngea, şi nu ştia de ce. Plîngea sîngele din el. Se simţea la fel de singur fie că era cu Clara sau cu prietenii la White Horse. El singur şi greutatea dintr-însul erau tot ce exista pe lume. Uneori citea. Trebuia să-şi ţină tot timpul mintea preocupată. Iar Clara însemna un mijloc de a-şi ocupa gîndurile.

Sîmbătă, Walter Morel plecă la Sheffield. Arăta pierdut, de parcă era copilul nimănui. Paul se repezi în fugă pe scări.

— A venit tata, strigă el, sărutînd-o pe maică-sa.

— Da ? răspunse ea obosită.

Bătrînul miner intră aproape speriat în odaie.

— Cum îţi merge, fato ? zise el înaintînd şi sărutînd-o pripit şi sfielnic.

— Ei, destul de bine.

— Văd asta, îi răspunse.

Stătea, uitîndu-se în jos la ea. Apoi îşi şterse ochii cu batista. Neajutorat, de parc-ar fi fost copilul nimănui, aşa arăta bătrînul.

— Te-ai descurcat bine singur ? întrebă nevastă-sa, ostenită, ca şi cum făcea un efort să i se adreseze.

— Da. Ei, cîteodată a mers treaba mai greu, ştii tu cum vine.

— Îţi pregăteşte masa la timp ?

— Ei, o dată sau de două ori a trebuit să strig la ea.

— Dacă masa nu-i gata la timp, *trebuie* să strigi la ea. Aşa-i fata asta, lasă totul pe ultimul minut.

Îi mai dădu cîteva instrucţiuni. Morel stătea, uitîndu-se la ea, de parcă era o străină în faţa căreia se simţea stîngaci şi umil ; părea că-şi pierduse stăpînirea

de sine și c-ar fi vrut s-o rupă la fugă. Și senzația c-ar vrea s-o ia la fugă, că stătea ca pe ghimpi, neștiind cum să scape dintr-o situație covîrșitoare, și că totuși trebuia să mai zăbovească pentru că așa se cuvenea, făcea ca prezența lui acolo să fie atît de apăsătoare. Își încruntă disperat sprîncenele, își încleștă pumnii pe genunchi, simțindu-se tare stînjenit ca în fața unui greu impas.

Starea doamnei Morel nu părea să se amelioreze. Cel mult, după două luni de zăcut la pat, se mai înrăutăți. Dar voia să se întoarcă acasă. Annie trebuia să-și vadă de copiii ei. Doamna Morel voia să plece la ea acasă. Așa încît închiriară o mașină din Nottingham — era prea bolnavă ca să poată fi transportată cu trenul — și o porni cu mașina în plin soare. Era august, și întreaga fire se scălda în lumină și căldură. Cînd o văzură la lumina cerului liber, cu toții își putură da seama că trăgea să moară. Cu toate astea, se arătă mai veselă decît fusese în ultimele săptămîni. Și toți din jur vorbeau și rîdeau.

— Annie, strigă ea, am văzut o șopîrlă zbughind-o pe stînca aia de colo !

Avea ochi atît de ageri ; era încă plină de vitalitate.

Morel știa că se întoarce. Deschisese ușa din față ; toți vecinii ardeau de nerăbdare. Se adunase jumătate din stradă. Se auzi zgomotul mașinii. Doamna Morel, cu zîmbetul pe buze, străbătu strada, în automobil, pînă-n ușa casei.

— Ia te uită cum s-au strîns cu toții să mă vadă ! Ei, da' la fel aș fi procedat și eu. Ce mai faci, doamnă Matthews ? Cum mai merge, doamnă Harrison ?

Nici una dintre ele n-o putea auzi, dar o văzură zîmbind și dînd din cap. Și toate citiră pe fața ei osînda de moarte, așa aveau să spună mai tîrziu. Era un mare eveniment pe strada lor.

Morel ar fi vrut s-o poarte în brațe înăuntru, dar era prea bătrîn. Arthur o duse ca pe un copil. Îi aranjaseră un fotoliu mare și comod lîngă sobă, acolo unde stătea înainte balansoarul ei. După ce o dezbrăcară și o instalară în fotoliu, și după ce sorbi un strop de coniac, privi în jurul ei.

— Să nu crezi, Annie, că nu mi-a plăcut la tine ; dar tare-i plăcut să mă aflu din nou în casa mea.

Şi Morel îi răspunse răguşit :

— Aşa-i, fato ; aşa-i.

Iar Minnie, slujnicuţa nostimă, adăugă :

— Şi noi ne bucurăm să vă avem aici.

În grădină se vedea un frumos răzor galben, de floarea-soarelui. Privi pe fereastră.

— Uite florile mele ! exclamă.

XIV

ELIBERAREA

— Apropo, i se adresă într-o seară doctorul Ansell lui Paul cînd acesta se afla la Sheffield. Avem la spitalul de boli infecțioase un pacient din Nottingham — unul Dawes. Nu prea s-ar zice că s-a chivernisit pe lumea asta.

— Baxter Dawes ? întrebă Paul.

— Ăsta-i — trebuie să fi avut o constituție de fier, așa s-ar părea. În ultima vreme, a cam dat de necazuri. Îl cunoști ?

— Lucra pe vremuri la firma unde lucrez eu.

— Da ? Știi ceva despre el ? ar fi putut să se facă bine pînă acum, dacă n-ar fi într-un asemenea hal de deprimare.

— Nu știu nimic despre condițiile lui de viață, decît că e despărțit de soție și că în ultimul timp era cam la pămînt. Dar spuneți-i despre mine, dacă vreți. Spuneți-i că o să vin să-l văd.

Cînd îl mai întîlni pe doctor, Morel îl întrebă :

— Ce se mai aude cu Dawes ?

— L-am întrebat : „Cunoști un tînăr din Nottingham pe care-l cheamă Morel ?“ și mi-a aruncat o privire de parcă era gata să mă strîngă de gît. Așa că am adăugat : „Văd că numele ți-e cunoscut ; de Paul Morel e vorba“. Pe urmă i-am spus că dorești să-l vizitezi și a bombănit un : „Ce vrea de la mine ?“ de parc-ai fi fost de la poliție.

— Și-a zis că vrea să mă vadă ?

— El nu zice niciodată nimic — nici da, nici ba, nici mi-e totuna.

— De ce ?

— Tocmai asta aș vrea și eu să știu. Cîtu-i ziua de lungă, zace locului morocănos și îmbufnat. Nici cu arcanul nu poți să-i scoți o vorbă.

— Credeți că mă pot duce să-l văd ?

— Te poți duce.

De cînd se bătuseră, între cei doi rivali se statornicise un simț de solidaritate mai puternic decît oricînd. Într-un fel, Morel încerca un sentiment de vinovăție față de celălalt, și se simțea mai mult sau mai puțin răspunzător. Aflîndu-se și el acum într-o stare sufletească disperată, se găsea dureros de apropiat de Dawes, care la rîndul lui suferea ca un disperat. În plus, se ciocniseră la extremitatea urii nude, și lucrul acesta îi lega. Omul primar din fiecare dintre ei îl întîlnise pe celălalt.

Se duse la secția de izolare a spitalului, înarmat cu o carte de vizită a doctorului Ansell. Sora, o irlandeză tînără și rumenă, îl conduse în salon.

— Ți-a venit un musafir, Jim Crow [1].

Dawes se răsuci brusc, cu un mormăit speriat.

— Ce ?

— Crow ! îl zeflemisi fata. El nu știe decît să croncăne : „crrr !“ Ți-am adus un domn care dorește să te vadă. Acum te poftesc să spui „Mulțumesc !“ și să arăți că știi să te porți.

Ochii întunecați, speriați, ai lui Dawes furișară o privire spre Paul, care se afla în spatele sorei. O privire încărcată de teamă, neîncredere, ură și suferință. Morel întîlni ochii posomoriți, fugitivi și șovăi. Cei doi bărbați se temeau de bestiile instinctuale sub care se înfățișaseră unul față de altul.

— Doctorul Ansell mi-a spus că te afli aici, spuse Paul întinzîndu-i mîna.

Dawes îi strînse mîna e-un gest automat.

— Așa că m-am gîndit să vin să te văd.

— Spune : „Crrr !“, rîse sora de el. Jim Crow, spune : „Crrr !“

— Se simte bine ? se interesă Paul.

[1] Poreclă dată negrilor — literal Jim Cioroiul.

— Sigur că da! Zace aici şi şi-a băgat în cap că trage să moară, şi nu scoate o vorbă să-l tai!

— Or dumitale ţi-ar trebui cineva cu care să mai schimbi o vorbuliţă? rîse Morel.

— Exact, rîse sora. N-am aici decît doi moşnegi şi un băiat care scînceşte tot timpul. Grea soartă! Mor să-i aud glasul lui Jim Crow, şi el nu face decît: „Crrr!"

— Biata fată!

— Nu-i aşa?

— Bănuiesc că eu sînt un trimis al Domnului.

— Picat de-a dreptul din ceruri.

După puţin, îi lăsă pe cei doi singuri. Dawes slăbise şi era din nou frumos, dar viaţa din el părea vlăguită. Aşa cum spusese doctorul, avea o cumplită stare depresivă, care-i împiedica evoluţia spre convalescenţă. S-ar fi zis că-i îmbibat de ură pînă-n ultima fibră.

— Ţi-a fost tare rău? i se adresă Paul.

Brusc, Dawes îl privi din nou:

— Ce cauţi în Sheffield? îl întrebă.

— Mama, care se afla în vizită la sora mea, pe Thurston Street, s-a îmbolnăvit. Dar dumneata ce cauţi aici?

Nu primi nici un răspuns.

— De cînd eşti aici? întrebă iar Morel.

— Nu ştiu exact, bombăni Dawes ursuz.

Zăcea privind fix zidul din faţă, ca şi cum încerca să se convingă că Morel nu se afla acolo. Paul îşi simţea inima înăsprindu-se şi închizîndu-se.

— Doctorul Ansell mi-a spus că te afli aici, repetă cu răceală.

Celălalt nu-i răspunse.

— Febra tifoidă e tare păcătoasă, stărui Paul.

Deodată Dawes vorbi:

— De ce ai venit?

— Pentru că doctorul Ansell mi-a spus că nu ai pe nimeni aici. Aşa e?

— Nu am pe nimeni nicăieri.

— Mă rog, răspunse Paul, asta-i situaţia pentru că aşa doreşti.

Urmă iar o tăcere.

— Cît de curînd s-o putea, o transportăm pe mama acasă, reluă Paul.

— Ce are ? întrebă Dawes cu interesul bolnavului care aude de răul altuia.

— Cancer.

Tăcură din nou.

— Dar vrem s-o ducem acasă. O să luăm o maşină.

Dawes zăcea, gîndind.

— De ce nu-i ceri lui Thomas Jordan să-ţi împrumute maşina lui ?

— Nu-i destul de încăpătoare.

Dawes clipea des, continuînd să chibzuiască.

— Atunci cere-i lui Jack Pilkington ; o să ţi-o împrumute la sigur. Îl cunoşti doar.

— Cred că o să închiriem una.

— Asta ar fi o tîmpenie.

Bolnavul arăta din nou suplu şi frumos. Lui Paul îi era milă de el, văzîndu-i ochii stinşi.

— Ai căpătat o slujbă aici ? întrebă tînărul.

— Începusem doar de o zi sau două, cînd am căzut la pat.

— Ar trebui să intri într-un sanatoriu de convalescenţi.

Faţa celuilalt se înnegură iar.

— Nu intru în nici un sanatoriu.

— Tatăl meu a fost internat într-unul la Seathorpe, şi s-a simţit foarte bine. Doctorul Ansell ar putea să-ţi dea o recomandare.

Dawes continua să stea pe gînduri. Era limpede că nu avea curaj să înfrunte lumea din nou.

— Ar fi foarte nimerit să pleci acum la mare, persistă Morel. Cu soarele, cu dunele, cu valurile atît de aproape !

Celălalt nu răspundea.

— Zău aşa ! încheie Paul, prea abătut ca să se mai străduie mult ; e aşa de bine să-ţi poţi spune că ai să începi din nou să umbli şi să înoţi !

Dawes îi aruncă o privire în fugă. Ochii lui întunecaţi se temeau să întîlnească orice alţi ochi. Dar suferinţa reală şi neputinţa din glasul lui Paul îi dădeau o senzaţie de uşurare.

— Şi boala-i avansată ? întrebă.

— Se topește ca o lumînare, răspunse Paul ; dar e voioasă — plină de viață !

Își mușcă buzele. După o clipă se ridică.

— Bine, mă duc. Îți las o jumătate de coroană.

— N-am nevoie ! mormăi Dawes.

Morel nu răspunse, dar lăsă moneda pe masă.

— Așa, urmă el. Cînd mai vin prin Sheffield, am să mai trec să te văd. Îl cunoști cumva pe cumnatul meu ? Lucrează la Pyecrofts.

— Nu-l cunosc.

— E un băiat bun. Să-i spun să treacă pe aici ? Ar putea să-ți aducă niște ziare să te mai uiți peste ele.

Dawes nu răspunse. Paul plecă. Strădania de a-și înfrînge emoția puternică stîrnită de Dawes în inima lui îl făcea să tremure.

Maică-sii nu-i povesti nimic, dar a doua zi îi relată Clarei întrevederea. Era în pauza de prînz. Cei doi nu mai ieșeau acum prea des împreună, dar în ziua aceea îi ceruse Clarei să urce cu el la Castel. Se opriră sus, înconjurați de mușcatele roșii și de calceolariile galbene care străluceau în soare. Clara avea acum față de el o atitudine în parte ocrotitoare, în parte înciudată.

— Știai că Baxter e internat cu febră tifoidă la spitalul din Sheffield ?

Se uită la el cu ochi cenușii, șocați, și obrajii îi păliră.

— Nu, răspunse speriată.

— Se simte mai bine. Am fost ieri să-l văd... Doctorul mi-a spus.

Vestea păru s-o uluiască.

— E foarte rău ? întrebă covîrșită de un sentiment de vinovăție.

— I-a fost foarte rău. Acum merge spre vindecare.

— Și ce ți-a spus ?

— O, nimic. Stă tot timpul posac.

Se aflau la depărtare unul de celălalt. Paul îi mai dădu cîteva informații.

Clara continua să fie rezervată și tăcută față de el. Data următoare cînd mai ieșiră împreună la o plimbare, își eliberă brațul de sub strînsoarea lui și se îndepărtă,

păstrînd o distanță între ei. Paul simțea însă o teribilă nevoie de reconfortările Clarei.

— Nu vrei să fii bună cu mine ?

Nu-i răspunse.

— Ce s-a întîmplat ? o întrebă cuprinzîndu-i umerii cu brațul.

— Lasă-mă ! ceru ea, degajîndu-se.

Nu mai insistă și se întoarse la gîndurile lui.

— Baxter te neliniștește ? o întrebă într-un tîrziu.

— Am fost *rea* cu el !

— Ți-am spus eu de multe ori că nu te-ai purtat cu el cum trebuie.

Între ei se instalase ostilitatea. Fiecare își urma șuvoiul propriu de gînduri.

— M-am purtat cu el... ba nu, m-am purtat urît cu el. Și acum tu te porți urît cu mine. Îmi primesc pedeapsa.

— Ce înseamnă că mă port urît cu tine ?

— Îmi primesc pedeapsa, repetă Clara. Totdeauna l-am desconsiderat, și acum tu mă desconsideri pe *mine*. Dar e o lecție meritată. El m-a iubit de o mie de ori mai mult decît m-ai iubit tu vreodată.

— Nu-i adevărat ! protestă Paul.

— Ba da. În orice caz a avut respect pentru mine, ceea ce tu nu ai.

— Te-a respectat ! exclamă Paul.

— Da ! Și l-am făcut să sufere cumplit — știu că așa a fost. Tu m-ai învățat asta. Și m-a iubit de o mie de ori mai mult decît tine.

— Foarte bine.

Acum nu mai dorea decît să fie lăsat în pace. Avea propriile sale supărări, care aproape că-i depășeau puterea de îndurare. Clara nu făcea decît să-l chinuiască și să-l obosească. O părăsi fără strîngere de inimă.

Cu primul prilej, Clara plecă la Sheffield să-și vadă soțul. Întîlnirea n-a fost prea reușită. Dar i-a lăsat trandafiri, fructe și bani. Voia să-l despăgubească. Nu din pricină că-l iubea. Cînd îl privise, așa cum zăcea acolo, inima ei nu se umpluse de duioșie. Simțea însă nevoia să se umilească în fața lui, să îngenuncheze în fața lui.

O muncea nevoia sacrificiului de sine. Nu izbutise să-l facă pe Paul Morel s-o iubească ; era înspăimîntată moraliceşte ; voia să facă penitenţă. Aşa încît se umilea în faţa lui Dawes, şi faptul acesta îi inspira bărbatului o subtilă plăcere. Dar depărtarea dintre ei era încă foarte mare — prea mare. Pe el îl speria ; ei aproape că-i făcea plăcere. Îi făcea bine să simtă că-l slujeşte pe deasupra unei prăpăstii de nebiruit. Îi reda mîndria de sine.

Morel s-a mai dus la Dawes o dată sau de două ori. Se legase un fel de prietenie între aceşti doi bărbaţi, care, în acelaşi timp, rămîneau duşmani de moarte. Dar niciodată nu pomeneau numele femeii care se afla între ei.

Starea doamnei Morel se înrăutăţea din ce în ce. La început, se deprinseseră s-o transporte jos, uneori chiar în grădină. Stătea imobilizată în fotoliul ei, zîmbind, şi atît de drăguţă ! Pe mîna-i albă strălucea verigheta de aur, părul îi era periat cu grijă. Şi urmărea cum se ofileau zbîrlitele floarea-soarelui, cum înfloreau crizantemele şi daliile.

Se temea de Paul, şi Paul se temea de ea. Şi el şi ea ştiau că e condamnată, dar amîndoi se prefăceau a fi bine dispuşi. În fiecare dimineaţă, cînd se scula, Paul, în pijama, se ducea la dînsa.

— Ai dormit, scumpa mea ?

— Da.

— Dar nu prea bine ?

— Ei, aşa şi aşa.

Şi el ştia că zăcuse trează toată noaptea. Îi vedea sub cuvertură mîna, apăsînd locul dureros.

— Te-a durut rău ?

— Nu. A durut puţin, dar nu cine ştie ce.

Şi pufnea pe nări, dispreţuitoare, după vechiul ei obicei. Întinsă în pat, arăta ca o fetişcană. Şi tot timpul îl urmăreau ochii ei albaştri. Dar suferinţa le săpase în jur cearcăne negre, care-l îndurerau.

— E o zi însorită, îi spunea Paul.

— E frumos.

— Ai vrea să fii dusă în grădină ?

— Văd eu mai tîrziu.

Apoi Paul se ducea să-şi ia gustarea de dimineaţă. Întreaga zi, nu se gîndea decît la maică-sa. Era o durere continuă, care-l fierbea. Şi seara, cînd se întorcea acasă, se uita pe fereastra bucătăriei. Nu se afla acolo ; însemna că nu se sculase din pat.

Alerga sus la ea şi-o săruta. Aproape că se temea s-o întrebe :

— Nu te-ai dat jos, porumbiţo ?

— Nu, din cauza morfinei ; mă sleieşte.

— Cred că-ţi dă doze prea mari.

— Aşa cred şi eu.

Se aşeza lîngă patul ei, răpus. Doamna Morel avea un fel de a sta pe o parte, încovrigată, care o făcea să arate ca un copil. Şuviţele castanii-cărunte îi cădeau, desprinse, pe ureche.

— Nu te gîdilă părul ăsta ? o întrebă Paul dîndu-i-l la o parte.

— Ba da.

Aproape că-i atingea faţa cu obrajii lui. Ochii ei albaştri îl priveau drept în ochi, surîzîndu-i — ochi de fetişcană, calzi, veseli, radiind de iubire tandră. Făceau să i se taie respiraţia de groază, de tortură şi dragoste.

— Trebuie să-ţi împletesc coada. Stai liniştită.

Şi trecînd în spatele ei, îi despletea părul, cu grijă, apoi i-l peria. O revărsare fină, mătăsoasă, castaniu-argintie. Îşi ţinea capul ghemuit între umeri. În timp ce-i peria lin părul şi i-l împletea la loc, îşi muşca buzele, năucit. Totul i se părea ireal, nu izbutea să înţeleagă.

Seara, adeseori lucra în odaia ei, înălţîndu-şi tot mereu privirile. Şi cît de des îi afla ochii albaştri aţintiţi asupra lui ! Iar cînd li se întîlneau privirile, îi zîmbea. El continua să deseneze mecanic, creînd lucruri frumoase, fără să ştie însă ce face.

Citeodată intra în odaie, foarte palid şi tăcut, cu priviri concentrate, năprasnice, ca un om beat mort. Amîndoi se temeau să spintece vălurile dintre ei.

Atunci, ea se prefăcea că se simte mai bine, sporovăia veselă, făcea mare caz de cine ştie ce fleac de noutate. Amîndoi ajunseseră la starea în care erau nevoiţi să exploateze la maximum lucrurile neînsemnate, ca să nu

lase loc pentru adevăratul lucru însemnat, nimicindu-şi în felul acesta independenţa. Erau speriaţi, aşa încît făceau mare caz de mărunţişuri şi se veseleau.

Cîteodată, în timp ce o privea zăcînd, Paul ştia că se gîndeşte la trecut. Treptat, buzele i se strîngeau pînă alcătuiau o linie subţire. Îşi impunea rigiditate, ca să poată muri fără să dea glas strigătului sfîşietor care se rupea din adîncurile ei. Paul n-avea să uite niciodată încleştarea aceea a buzelor, dură, încăpăţînată, trădînd atîta singurătate — încleştarea care a persistat săptămîni la rînd. Uneori, cînd îi era mai uşor, vorbea despre bărbatul ei. Acum îl ura. Nu-l ierta. Nu-l putea suporta în odaie. Şi cîteva întîmplări, întîmplările care fuseseră cele mai amare din viaţa ei, îi reveneau în minte cu atîta tărie, încît îi ţîşneau de pe buze şi i le istorisea fiului.

Şi Paul simţea cum se năruie viaţa în el, bucată cu bucată. Adeseori izbucnea în lacrimi. Alerga la gară, şi lacrimile îi picurau pe caldarîm. De multe ori nici nu izbutea să-şi vadă de lucru. I se oprea condeiul în loc. Rămînea cu privirile fixe, aproape inconştient. Şi cînd îşi revenea, se simţea rău şi îi tremurau mîinile şi picioarele. Nu se întreba niciodată ce se întîmplă cu el. Mintea lui nu încerca să analizeze sau să înţeleagă. Se supunea cu ochii închişi ; treacă grozăvia peste dînsul !

Mama lui făcea la fel. Se gîndea numai la dureri, la morfină, la ziua următoare ; şi aproape niciodată la moarte. Se apropia, ştia bine. Şi trebuia să i se supună. Dar niciodată nu avea s-o cheme sau să se împrietenească cu ea. Mulţeşte, cu faţa împietrită şi oarbă, se lăsa împinsă, încet, către uşă. Şi zilele se scurgeau, adunîndu-se în săptămîni, în luni.

Cîteodată, în după-amiezele însorite, părea aproape fericită.

— Încerc să mă gîndesc la zilele frumoase cînd am fost împreună la Mablethorpe, şi la Robin Hood's Bay, şi la Shanklin. La urma urmei, nu mulţi au văzut frumuseţile astea de locuri ! Încerc să mă gîndesc la asta, şi la nimic altceva.

Şi-apoi din nou nu mai scoteau amîndoi nici un cuvînt, întreaga seară. Stăteau împreună, rigizi, îndărătnici, muţi. În cele din urmă, Paul se ducea în odaia lui

să se culce, şi se rezema, ca paralizat, de canatul uşii, incapabil să înainteze un pas. Cunoştinţa părea să i se spulbere. O furtună vijelioasă, nu ştia anume ce, părea să-l devasteze. Stătea rezemat de uşă, supunîndu-se, fără să întrebe nimic.

Dimineaţa erau iarăşi normali amîndoi, deşi faţa ei arătă cenuşie din pricina morfinei, iar trupul îi era ca de scrum. Cu toate astea, păreau voioşi. De multe ori, în special cînd veneau pe acolo Annie sau Arthur, o neglija. Pe Clara nu o prea vedea. Căuta mai mult tovărăşia bărbaţilor. De obicei, era ager, activ şi vioi ; dar cînd prietenii îi vedeau faţa pălind pînă la rădăcina părului şi ochii devenindu-i întunecaţi şi scăpărători, încercau o anumită fereală faţă de el. Uneori se ducea la Clara, care se purta aproape rece cu el.

— Ia-mă ! o ruga cu simplitate.

Din cînd în cînd îl accepta. Dar era înspăimîntată de el. Cînd o avea, era ceva în atitudinea lui care o făcea să se teamă — ceva nefiresc. Ajunse să-i fie groază de el. Era atît de calm şi atît de straniu. Se temea de bărbatul care nu era niciodată acolo lîngă ea, dar pe care-l simţea îndărătul acestui amant artificial ; era un personaj sinistru, care o umplea de groază. Începu să simtă un soi de oroare faţă de el. Ca şi cum ar fi avut de-a face cu un criminal. O dorea — o poseda — şi-i dădea senzaţia că însăşi moartea o strînge în gheară. I se dăruia cu oroare. Nu era posedată de o fiinţă umană. Ajunse aproape să-l urască. Şi uneori, mijeau muguri de tandreţe. Dar nu se încumeta să-l compătimească.

Dawes se internase în clinica Colonel Seely, lîngă Nottingham. Paul îl vizita uneori, şi Clara venea întîmplător. Prietenia dintre cei doi bărbaţi evoluase în chip bizar. Dawes, care se întrema foarte încet şi era încă foarte slăbit, părea să se lase cu totul în mîinile lui Morel.

La începutul lui noiembrie, Clara îi aminti lui Paul că era ziua ei de naştere.

— Aproape că mi-a ieşit din cap, exclamă el.

— Aşa mi-am spus şi eu.

— Nu se poate. Vrei să petrecem *week-end*-ul la mare ?

Plecară la mare. Era frig și dezolant. Clara se aștep-tase ca el să arate cald și tandru, și cînd colo nici n-o lua în seamă. În tren, stătuse tot timpul cu ochii ațintiți pe geam și tresărise ori de cîte ori ea i se adresase. Nici măcar nu era adîncit în gînduri.

Lucrurile din jur păreau pur și simplu nici să nu existe pentru el. Clara încercă o apropiere :

— Ce-i cu tine, dragule ?

— Nimic ! Nu-i așa că morile astea de vînt sînt mo-notone ?

Ședea, ținîndu-i mîna. Nu putea nici vorbi, nici gîndi. Oricum era o mîngîiere să-i țină mîna. Clara se simțea nemulțumită și deprimată. Paul nu era cu ea ; nici nu exista pentru dînsul.

Seara se așezară între dune, privind marea întune-cată și grea.

— N-o să abdice de la viață, spuse el molcom.

Clara simți că i se frînge inima.

— Nu, replică ea.

— Există felurite căi de a muri. Oamenii din tagma tatălui meu sînt speriați și trebuie izgoniți cu brutalitate din viață către moarte, tîriți de ceafă ca niște vite duse la abator ; dar oamenii de felul mamei mele sînt împinși din spate, centimetru cu centimetru. Sînt oameni încă-pățînați, care nu vor să moară.

— Da, întări Clara.

— Și ea n-o să moară. Nu poate. Domnul Renshaw, pastorul, a venit ieri pe la noi. Îi spunea mamei : „Gîn-diți-vă numai că acolo, pe lumea cealaltă, o să vă întîlniți cu mama, tatăl, surorile și fiul dumneavoastră.“ Și ce crezi că i-a răspuns mama ? „Am reușit să trăiesc atîta amar de vreme fără ei, încît aș mai putea rezista fără să-i văd. Doresc tovărășia celor vii, părinte, nu a morților.“ Chiar și în starea asta se mai cramponează de viață !

— O, ce îngrozitor ! exclamă Clara, prea înspăimîn-tată ca să mai poată vorbi.

— Și nu mă slăbește din ochi, și dorește să fie întruna cu mine, continuă Paul cu glas monoton. Are o asemenea voință, încît se pare că n-o să se stingă — n-o să se stingă niciodată !

— Nu te mai gîndi la asta ! strigă Clara.

— Şi doar era credincioasă — şi acum mai crede încă — dar nu-i este de nici un folos. Pur şi simplu nu vrea să abdice. Şi ştii, joi i-am spus : „Mamă, eu dac-ar trebui să mor, aş muri. Aş dori să mor." Iar ea mi-a răspuns tăios : „Şi ce, eu nu trebuie să mor ? Crezi că poţi muri cînd îţi place ?"

Vocea i se sugrumă. Nu plîngea, continua doar să vorbească foarte monoton. Clarei îi venea să fugă. Privi în jur. Cît cuprindeai cu ochii, nu vedeai decît ţărmul negru, care reverbera sunetele, şi cerul de smoală. Se ridică în picioare, înspăimîntată. Voia să se ducă undeva unde era lumină, unde erau oameni. Undeva, departe de el. Paul şedea cu capul în piept şi pe faţă nu i se clintea nici un muşchi.

— Nu vreau ca să se hrănească, şi ea ştie asta. Cînd o întreb : „Doreşti să mănînci ceva ?" aproape că se teme să-mi răspundă : „Da". Îmi zice : „Aş lua o ceaşcă de Benger." Iar eu îi răspund : „N-o să facă decît să-ţi înmoaie puterile", la care îmi spune aproape plîngînd : „Da, dar cînd nu iau nimic în gură, mă macină aşa de rău pe dinăuntru. Nu pot să suport !" Aşa că mă duc şi-i prepar hrana. De fapt cancerul o macină pe dinăuntru, nu foamea. Aş vrea să moară !

— Haide ! spuse Clara cu asprime. Eu plec !

O urmă peste nisipurile întunecate. Nu se apropia de ea. Părea nici să nu fie conştient de prezenţa ei. Iar Clarei îi inspira teamă şi dezgust.

Se întoarseră la Nottingham, împotmoliţi în aceeaşi năuceală. Paul era mereu aferat, mereu preocupat de lucru, mereu împreună cînd cu unul, cînd cu altul dintre prietenii lui.

Luni se duse să-l vadă pe Baxter Dawes. Apatic şi palid, bolnavul se ridică să-l salute, ţinîndu-se cu o mînă de scaun, în timp ce-i întindea cealaltă mînă.

— Nu trebuie să te ridici în picioare, îi spuse Paul.

Dawes se aşeză greoi, privindu-l pe Morel cu ochi bănuitori.

— Nu-ţi pierde vremea cu mine, dacă ai ceva mai bun de făcut !

— Am ţinut să vin. Uite ! Ţi-am adus nişte dulciuri.

Bolnavul le puse deoparte.

— *Week-end*-ul acesta n-a fost cine știe ce !

— Ce face mama ? întrebă Dawes.

— Nici o schimbare.

— Mi-a fost teamă că se simte mai rău, văzînd că n-ai venit duminică.

— Am fost plecat la Skegness, spuse Paul. Simțeam nevoia de o variație.

Celălalt îl măsură cu ochi întunecați. Părea să aștepte, neîndrăznind să întrebe, avînd însă încredere că o să i se spună.

— Am fost cu Clara, urmă Paul.

— Mi-am închipuit, răspunse Dawes liniștit.

— Îi promisesem de mult.

— Fă cum îți place.

Era pentru prima oară cînd numele Clarei fusese clar rostit între ei.

— Nu, răspunse Morel rar, s-a săturat de mine !

Dawes îl privi din nou.

— Încă din august a început să dea semne de oboseală, repetă Morel.

Cei doi bărbați ședeau împreună, foarte liniștiți. Paul propuse să joace dame. Își văzură de joc în tăcere.

— Cînd o să moară mama, plec în străinătate.

— În străinătate ? repetă Dawes.

— Da ; mi-e totuna ce-o să fac.

Continuară jocul ; Dawes îl bătea.

— Va trebui s-o iau de la capăt, într-un fel sau altul, urmă Paul ; și dumneata la fel, bănuiesc.

Luă una din piesele lui Dawes.

— Dar nu știu de la care capăt să încep, spuse acesta din urmă.

— Lucrurile se desfășoară de la sine, comentă Morel. N-are nici un rost să te frămînți... cel puțin... nu, nu știu. Dă-mi o caramea !

Cei doi bărbați rontăiră acadele și începură o partidă nouă de dame.

— De unde ai cicatricea aia de la gură ? întrebă Dawes.

Paul își duse iute mîna la buze și-și mută privirea spre grădină.

— Am avut un accident de bicicletă.

Mîna lui Dawes tremură în timp ce mișcă o piesă.

— N-ar fi trebuit să rîzi de mine, rosti cu voce foarte scăzută.

— Cînd ?

— În seara aceea, pe Woodborough Road, cînd ați trecut pe lîngă mine și țineai mîna pe umărul ei.

— N-am rîs niciodată de dumneata, afirmă Paul.

Dawes ținea piesa de joc încleștată între degete.

— Nici nu mi-am dat seama că erai dumneata pînă în secunda cînd ai trecut de noi.

— Rîsul ăla m-a scos din minți, repetă Dawes cu voce la fel de joasă.

Paul mai luă o caramea.

— N-am rîs de dumneata, numai că eu rîd întruna.

Terminară jocul.

În seara aceea, Morel făcu pe jos drumul din Nottingham pînă acasă, numai ca să aibă ceva de făcut. Flacăra cuptoarelor aprindea un nimb roșu peste Bulwell ; norii negri atîrnau într-un tavan jos. În timp ce străbătea cele zece mile de drum, prins între planurile negre ale cerului și pămîntului, Paul avea senzația că parcurge calea ce duce afară din viață. Dar, la capătul ei, nu-l aștepta decît odaia bolnavei. Chiar dac-ar fi mers și-ar fi tot mers pe vecie, la capăt nu putea ajunge decît în același loc.

Cînd se apropie de casă, nu se simțea obosit — sau poate că era și nu știa. Încă de pe cîmp, putu vedea lumina roșie a focului dansînd în fereastra camerei ei.

„Cînd o să moară, își spuse Paul, o să se stingă și focul ăsta."

Se descălță fără zgomot și urcă scările. Ușa de la odaia mamei lui era larg deschisă, pentru că încă dormea singură. Focul arunca reflexe rubinii pe palier. Ușor ca o nălucă, aruncă o privire din prag.

— Paul ! murmură bolnava.

Inima lui păru din nou să se sfărîme. Intră și se așeză lîngă pat.

— Ce tîrziu ai venit ! șopti mama.

— Nu e foarte tîrziu.

— Cum așa, cît e ceasul ? murmurul suna tînguitor și jalnic.

— Abia a trecut de unsprezece.

Nu era adevărat ; se făcuse aproape unu.

— O, se scuză ea ; credeam că-i mai tîrziu.

Paul cunoştea chinul de negrăit al nopţilor ei, care nu se mai sfîrşeau.

— Nu poţi dormi, porumbiţo ?

— Nu, nu pot, gemu mama.

— Nu-i nimic, mielușico ! i se adresă el gîngurind. Nu face nimic, dragostea mea. Stau cu tine o jumătate de oră, porumbiţa mea ; pe urmă, poate că ai să te simţi mai bine.

Se aşeză lîngă pat, mîngîindu-i cu vîrfurile degetelor, încet, ritmic, sprîncenele, dezmierdîndu-i pleoapele închise, liniştind-o, strîngîndu-i degetele cu mîna liberă. Din camera alăturată se auzea răsuflarea celor care dormeau.

— Acum du-te la culcare, îi murmură mama dăruindu-se liniştită mîngîierilor şi iubirii lui.

— Ai să dormi ? o întrebă.

— Da, cred că da.

— Te simţi mai bine, mielușica mea, nu-i aşa ?

— Da, răspunse ea, ca un copil neastîmpărat, pe jumătate domolit.

Şi totuşi zilele şi săptămînile se scurgeau. Acum abia de-o mai vedea pe Clara. Dar rătăcea neliniştit de la un om la altul, în căutarea unui suport moral, şi nimeni nu-i oferea nimic. Miriam îi scrisese tandru. Se duse s-o vadă. Inima ei se muie de tristeţe cînd îl văzu palid, supt, cu ochii întunecaţi şi nedumeriţi. Mila îi ţîşni din adîncuri şi o duru, pînă cînd nu mai putu îndura.

— Cum se simte ? întrebă.

— La fel, la fel ! răspunse Paul. Doctorul spune că nu mai poate dura, dar eu ştiu c-o să reziste. O să mai fie cu noi şi de Crăciun.

Miriam se cutremură. Îl trase spre ea ; îl cuprinse la piept : îl sărută, şi-l sărută. El se supuse, dar era o tortură. Nu-i putea săruta durerea din el. Aceasta rămînea distinctă, aparte. Îi săruta faţa şi-i aţîţa sîngele, în timp ce sufletul lui era departe, zvîrcolindu-se în chinurile agoniei. Şi-l sărută, şi-şi plimba degetele pe trupul lui, pînă cînd, în cele din urmă, simţind că-şi iese din minţi, se smulse de lîngă ea. În clipa aceea, nu de asta avea

nevoie — nu de asta ! Iar Miriam își spuse că-l potolise și că-i făcuse bine.

Veni decembrie, și căzu puțină zăpadă. Acum stătea aproape tot timpul acasă. Nu-și puteau îngădui să angajeze o infirmieră. Venea Annie și o veghea pe maică-sa ; infirmiera parohiei, care le era tare dragă, venea dimineața și seara. Îngrijirea mamei era împărțită între Annie și Paul. Uneori, seara, cînd soseau prieteni în vizită, stăteau cu toții în bucătărie și rîdeau — se tăvăleau de rîs. Era ca un soi de reacție. Paul era atît de comic și Annie atît de nostimă ! Rîdeau cu toții pînă le dădeau lacrimile, dar încercau să înăbușe zgomotul. Iar doamna Morel, zăcînd singură în camera ei, în întuneric, îi auzea, și un suflu de ușurare îi străbătea durerea.

După aceea, Paul urca scările tiptil, cu un sentiment de vinovăție, vrînd să constate dacă auzise.

— Să-ți dau puțin lapte ? o întreba.

— O picătură, răspundea bolnava cu glas plîngăreț.

Și Paul i-l îndoia cu puțină apă, pentru ca laptele să n-o hrănească. Și totuși ținea la ea mai mult decît la propria-i viață.

Noapte de noapte i se făcea morfină, și inima îi deveni tot mai agitată. Annie dormea lîngă ea. Paul intra disde-dimineață, cînd soră-sa se trezea. Maică-sa era răvășită și aproape pămîntie la față din cauza morfinei. Ochii îi deveneau din ce în ce mai întunecați de atita chin, pupila devorînd irisul. Dimineața, sfîrșeala și durerea ajungeau aproape insuportabile. Și totuși nu putea — sau nu voia — să plîngă sau să se văicărească.

— Ai dormit ceva mai tîrziu în dimineața asta, mielușico, îi spunea Paul.

— Zău ? răspundea ea plină de o istovită agitație.

— Da ; e aproape opt.

Paul rămînea cu privirile pierdute pe fereastră. Sub zăpadă, cîmpul era sterp și livid. O clipă mai tîrziu, îi cerceta pulsul. O bătaie puternică urmată de una slabă, ca un sunet cu un ecou lung. Se părea că ăsta este semnul sfîrșitului. Maică-sa îl lăsa să-i pipăie încheietura mîinii, știind prea bine ce așteaptă.

Uneori se priveau în ochi. În clipele acelea s-ar fi spus că stabilesc o înțelegere între ei. De parcă i-ar fi

declarat că e gata să moară și dînsul ; dar ea nu accepta moartea, nu o voia. Trupul îi era devastat, redus la țărînă. Ochii îi erau opaci și plini de chin.

— Nu-i puteți da ceva să-i scurtați suferința ? îl întrebă în cele din urmă Paul pe doctor.

Dar doctorul clătină din cap.

— Acum nu mai poate rezista mult, domnule Morel.

Paul intră în casă și i se adresă lui Annie :

— Eu nu mai pot îndura ; o să înnebunim cu toții.

Ședeau amîndoi în fața gustării de dimineață.

— Minnie, du-te și stai cu ea cît mîncăm noi, îi ceru Annie.

Dar fata se temea.

Paul cutreieră cîmpul, pădurile, frămîntă zăpezile. Observa urmele iepurilor și ale păsărilor în omătul alb. Colindă mile întregi. Un asfințit roșu-fumuriu se lăsa încet, dureros, lenevos. Își spuse că în ziua aceea mama lui avea să moară. Maculînd zăpada de la marginea pădurii, își făcu apariția un măgăruș, care se apropie, își lăsă capul pe el și porni să-l însoțească. Paul înconjură cu brațele capul măgărușului și-și frecă obrajii de urechile lui.

Maică-sa, tăcută, era încă în viață, cu buzele încleștate într-o linie severă, cu ochii — singura parte vie din trupul ei — înnegurați de suferință.

Se apropia Crăciunul ; ninsoarea căzuse mai deasă. Annie și Paul simțeau că nu mai pot rezista. Dar ochii ei întunecați erau încă vii. Morel, mut și înspăimîntat, își pierdea uneori stăpînirea de sine. Intra în odaie ca să se uite la muribundă. Apoi se retrăgea îndărăt, buimăcit.

Se crampona de viață. Minerii făcuseră o grevă și se întorseseră la lucru cu vreo două săptămini înainte de Crăciun. Minnie urcă la bolnavă ducîndu-i cana cu supă. Era la două zile după ce minerii își reluaseră lucrul.

— Minnie, s-au plîns minerii că-i dor mîinile ? întreba doamna Morel cu firul acela de voce stinsă și plîngăreață, care nu voia să se curme.

Minnie tresări surprinsă.

— După cîte știu eu, nu, doamnă Morel.

— Pun rămăşag că-i dor mîinile, spuse muribunda întorcîndu-şi capul, cu un suspin ostenit. Oricum, săptămîna asta vor trebui cumpărate o grămadă de lucruri. Nu lăsa să-i scape nimic.

— Annie, hainele de mină ale lui taică-tu trebuie puse la aerisit, îi spuse cînd minerii se întorseseră la lucru.

— Lasă, dragă, nu-ţi bate capul cu asta, o potoli Annie.

Într-o seară, Annie şi Paul erau singuri, jos. Cu bolnava stătea infirmiera.

— O să treacă şi peste Crăciun, ai să vezi, spuse fata. Amîndoi erau îngroziţi.

— O să se termine, răspunse el posac. Am să-i dau morfină.

— Cum ?

— Toată morfina care ne-a sosit din Sheffield.

— Vai, fă-o ! spuse Annie.

A doua zi, Paul picta în dormitor. Maică-sa părea adormită. Paul păşea uşor în faţa şevaletului, apropiindu-se şi depărtîndu-se de pînză. Deodată, firicelul ei de voce se tîngui :

— Paul, nu te mai foi atîta !

Privi spre pat. Ochii ei, ca două globuri negre, îl fixau.

— Nu, iubito, îi spuse blînd.

În inima lui, plesni încă o coardă.

În seara aceea, Paul luă toate pilulele de morfină din casă, şi le duse jos. Le pisă cu grijă într-o pulbere fină.

— Ce faci ? întrebă Annie.

— I le torn în cana cu lapte.

Şi amîndoi rîseră ca doi copii care pun la cale o năzbîtie. Peste toată groaza lor, fulgeră acest mic moment de veselie.

În seara aceea, infirmiera nu veni ca s-o pregătească pe doamna Morel pentru noapte. Paul îi duse sus cana cu lapte cald. Era ora nouă.

Şedea ridicată în pat, în capul oaselor ; Paul îi purtă ceaşca la buzele pentru care şi-ar fi dat şi viaţa ca să le cruţe de orice durere. Doamna Morel sorbi o înghiţitură, apoi împinse la o parte marginea ceştii, uitîndu-se la el cu ochi negri, miraţi. Paul îi întoarse privirea.

— Vai, Paul, dar ce amar e ! spuse ea făcînd o mică strîmbătură.

— E un somnifer nou pe care mi l-a dat doctorul pentru tine. Zice că n-o să te mai simți atît de rău dimineața.

— Sper să fie așa, răspunse ea, docilă ca un copil. Și mai bău puțin din lapte.

— Dar e infect ! se plînse din nou.

Îi văzu degetele fragile strîngînd ceașca și buzele mișcîndu-se.

— Știu că-i amar — l-am gustat și eu, îi spuse. Dar după asta am să-ți dau puțin lapte dulce.

— Da, se rugă ea, continuînd să înghită somniferul. Asculta de el ca un copil. Paul se întrebă dacă bănuia ceva. Îi vedea gîtul descărnat, mișcîndu-se în timp ce înghițea cu dificultate. Apoi alergă jos să mai ia niște lapte. Pe fundul cănii nu rămăsese nici o urmă de pulbere.

— A băut ? șopti Annie.

— Da, și-a spus că-i amar.

— Oh ! rîse Annie mușcîndu-și buza de jos.

— Și i-am spus că-i un somnifer nou. Unde-i laptele ăla ?

Urcară amîndoi.

— Mă întreb de ce n-o fi venit sora să mă pregătească pentru noapte ? se plînse mama, amărîtă ca un copilaș.

— Spunea că se duce la un concert, iubito, răspunse Annie.

— Da ?

Toți trei tăcură o clipă. Doamna Morel sorbea cele cîteva înghițituri de lapte dulce.

— Annie, somniferul acela a fost îngrozitor !

— Zău, iubito ? Las' că nu face nimic.

Mama suspină din nou, istovită. Pulsul îi bătea foarte neregulat.

— Hai să te pregătim noi pentru noapte. Poate că sora o să întîrzie.

— Da, încuviință mama. Încercați.

Îi întoarseră cearșafurile. Paul o văzu pe maică-sa ca pe o fetiță, încovrigată în cămașa de flanelă. Făcură repede jumătate de pat, o mutară acolo, aranjară și cea-

laltă jumătate, îi neteziră cămaşa peste picioarele micuţe, o învelită.

— Aşa ! zise Paul mîngiind-o încet. Aşa ! — acuma ai să dormi.

— Da, răspunse ea. Nici n-aş fi crezut că o să puteţi face patul atît de bine, adăugă aproape veselă.

Apoi se întoarse, îşi culcă obrazul pe-o mînă, şi-şi ghemui capul între umeri. Paul îi trecu pe umăr coada lungă şi subţire de păr argintiu, şi o sărută.

— Dormi, dragostea mea.

— Da, răspunse doamna Morel încrezătoare. Noapte bună.

Stinseră lampa, şi întreaga casă se cufundă în tăcere.

Morel era în pat. Sora nu veni. Pe la unsprezece, Annie şi Paul intrară în cameră să se uite la bolnavă. Părea să doarmă ca de obicei după morfină. Gura îi era uşor întredeschisă.

— Să o veghem ? întrebă Paul.

— Rămîn eu cu ea, ca întotdeauna. S-ar putea deştepta.

— Bine. Strigă-mă dacă observi vreo schimbare.

— Da.

Mai zăboviră în faţa focului din dormitor, copleşiţi de senzaţia nopţii imense, negre şi iernatice, de afară, şi de existenţele lor, singure pe lume. În cele din urmă, Paul se duse în odaia de alături şi se culcă.

Adormi aproape în aceeaşi clipă, dar somnul îi era mereu curmat de deşteptări. După un timp, îl cuprinse un somn profund. Tresări numai cînd o auzi pe Annie şoptind : „Paul, Paul !“ O văzu pe sora lui detaşîndu-se în întuneric, în cămaşă de noapte albă, cu părul lung împletit într-o coadă lăsată pe spate.

— Ce e ? murmură el, sculîndu-se.

— Vino să te uiţi la ea.

Paul coborî din pat. În odaia bolnavei pîlpîia un mugure de flacără de gaz. Maică-sa zăcea în aceeaşi poziţie ca şi la culcare, cu trupul încovrigat şi obrazul sprijinit în mînă. Dar gura îi era larg căscată, şi respira cu horcăieli răguşite, la intervale rare, de parcă sforăia.

— Se stinge, murmură Paul.

— Da, răspunse Annie.

— De cînd e în starea asta ?

— Acum m-am deşteptat şi eu.

Annie se înfăşură într-un halat de casă. Paul se înfofoli într-o pătură cafenie. Erau orele trei. Înteţi focul, apoi se aşezară amîndoi, aşteptînd. Suflarea prelungă, horcăită era trasă în piept — reţinută un timp — şi expirată. Apoi urma o pauză — un spaţiu lung, neclintit. După care tresăltau amîndoi. Respiraţia lungă, sforăitoare, reîncepea. Paul se aplecă peste muribundă şi o privi de aproape.

— E îngrozitor ! şopti Annie.

Dădu din cap. Se aşezară din nou, neputincioşi. Din nou se auzi horcăitul prelungit, sforăitor. Din nou o clipă de suspensie. Din nou expiraţia lungă, hîrîită. Sunetul acela atît de neregulat, venind la intervale atît de rare, umplea întreaga casă. Morel, în odaia lui, dormea netulburat. Paul şi Annie stăteau chirciţi, ghemuiţi, nemişcaţi. Sforăiala cumplită, horcăitoare, reîncepu — clipa interminabilă cît aerul era reţinut în piept — apoi iar hîrîiala expiraţiei. Se scurgea minut după minut. Paul se uită din nou la muribundă, aplecîndu-se mult asupră-i.

— Poate să mai zacă aşa mult şi bine, spuse.

Apoi rămaseră amîndoi tăcuţi. Paul se uită pe fereastră şi putu să desluşească neclar zăpada care vătuia grădina.

— Du-te şi culcă-te în patul meu, îi ceru lui Annie. Rămîn eu.

— Nu, stau şi eu cu tine.

— Aş prefera să te duci.

În cele din urmă, Annie se strecură afară din odaie şi Paul rămase singur. Se înfăşură mai strîns în pătura lui cafenie şi se chinci în faţa maică-sii, urmărind-o. Arăta înfiorătoare, cu fălcile căscate. Continuă s-o privească. Uneori îşi spunea că imensul horcăit n-o să reînceapă. Aşteptarea i se părea de neîndurat. Apoi, deodată, făcîndu-l să tresară, se auzea iar ralul agonizant. Aţiţă focul, fără să facă zgomot. Nu trebuia s-o tulbure. Şi minutele continuau să treacă. Noaptea se mistuia, horcăit cu horcăit. Şi de fiecare dată cînd zgomotul acela sfîrteca tăcerea, îl simţea răsucindu-se în măruntaiele lui, pînă cînd, în cele din urmă, aproape că-i amorţi simţirea.

Se deșteptă și taică-su. Paul îl auzi pe miner trăgîndu-și ciorapii, căscînd. Apoi intră, în ciorapi și cămașă.

— Ssst ! făcu Paul.

Morel rămase locului, privind. Apoi, îngrozit și pierdut, se uită la fii-su :

— Zic că-i mai bine să stau acasă, șopti.

— Nu. Du-te la lucru. Mai ține așa pînă mîine.

— Nu cred.

— Ba da. Du-te la lucru.

Minerul se uită din nou la el, cu teamă, și ieși din odaie, supus. Paul îi văzu bretelele de elastic atîrnîndu-i pe spate și lovindu-i-se de picioare.

După o jumătate de oră, Paul coborî și bău o ceașcă de ceai, apoi se reîntoarse. Morel, gata echipat pentru mină, veni iar sus.

— Să mă duc ? întrebă.

— Da.

După cîteva minute, Paul auzi pașii bolovănoși ai lui taică-su bătătorind zăpada moale. Minerii se strigau în drum, tropăind în timp ce se adunau în grupuri. Oribila respirație prelungă continua — hor — hor — hor, se înălța — apoi o lungă pauză — apoi oh — oh — hh — hh — hh ! ieșea. Afară, departe, peste întinderile de omăt, răsunau sirenele uzinelor. Una după alta bîzîiau și vuiau, cîte unele subțiri și îndepărtate, altele puternice și apropiate, chemările minelor și ale altor fabrici. Apoi se țesea la loc tăcerea. Paul înteți focul. Horcăielile destrămau mereu liniștea — starea muribundei nu se modificase cu nimic. Îndepărtă puțin storul și se uită afară ; întunericul încă nu se risipise ; poate că se mai subțiase ; poate că zăpada era mai albăstruie. Ridică storul și se îmbrăcă. Apoi, dîrdîind, bău o gură de coniac din sticla de pe lavoar. Da, zăpada se albăstrea. O căruță hodorogea pe drum. Da, erau orele șapte și se crăpa de ziuă. Auzi larmă de glasuri. Lumea se deștepta. Zori leșioase, livide, se tîrau pe zăpadă. Da, putea deslușî conturul caselor. Aprinse gazul. În casă era foarte întuneric. Horcăielile continuau, dar aproape că se obișnuise cu ele. Acum o vedea. Aceeași stare. Se întrebă dacă n-ar putea face să înceteze oribilele sforăieli îngrămădindu-i cîteva pături grele pe cap. Se uită la ea. Nu, asta nu era mama lui —

nicidecum. Dacă ar îngrămădi pătura şi nişte haine grele peste ea...

Deodată se deschise uşa şi intră Annie. Îi aruncă o privire întrebătoare.

— Nici o schimbare, îi răspunse calm.

Şuşotiră cîteva clipe între ei, apoi coborî să-şi ia gustarea. Era opt fără douăzeci. În scurt timp veni şi Annie jos.

— E înfiorător ! Şi ce îngrozitor arată ! murmură buimăcită de groază.

Paul încuviinţă din cap.

— Din moment ce arată aşa... începu Annie.

— Bea puţin ceai ! o îndemnă Paul.

Urcară din nou împreună. Curînd, apărură vecinii cu întrebarea lor speriată :

— Cum îi mai este ?

Starea era neschimbată. Zăcea cu obrazul pe mînă, cu gura căscată, iar horcăielile imense, lugubre, alternau cu pauzele de suspensie.

La ora zece sosi infirmiera. Arăta stranie şi copleşită de calamitate.

— Soră, strigă Paul, poate să mai ţie aşa zile întregi !

— Nu se poate, domnule Morel, nu se poate !

Apoi nu mai vorbiră.

— Ce groaznic ! se văită sora. Cine ar fi crezut că o să mai poată rezista ? Duceţi-vă jos, domnule Morel, duceţi-vă jos !

În cele din urmă, pe la unsprezece, Paul coborî şi se duse în casa unor vecini. Şi Annie se afla jos. Infirmiera şi Arthur stăteau cu bolnava. Paul zăcea cu capul în mîini, cînd deodată Annie străbătu curtea alergînd şi strigînd ca scoasă din minţi :

— Paul, Paul — a murit !

Cît ai clipi, Paul se şi înapoie acasă şi se repezi sus. Zăcea liniştită, cu trupul încovrigat şi obrazul rezemat de mînă, iar sora îi ştergea gura. Paul îngenunche, îşi lipi faţa de faţa ei şi o cuprinse cu braţele :

— Iubita mea... iubita mea... oh, iubita mea ! şoptea întruna, întruna. Iubita mea... oh ! iubita mea !

Apoi o auzi pe soră în spatele lui, plîngînd şi spunîndu-i :

— E mai bine așa, domnule Morel, e mai bine.

Cînd își dezlipi obrazul de pe fața caldă a mamei sale moarte, coborî în bucătărie și începu să-și văcsuiască ghetele.

Erau o sumedenie de lucruri de făcut, scrisori de scris și multe altele. Sosi și doctorul, aruncă o privire decedatei și oftă :

— Oh ! Biata de ea ! exclamă, apoi plecă. Vino la cabinet în jurul orei șase, pentru certificat.

Tatăl se întoarse acasă de la lucru pe la patru. Se strecură mutește înăuntru și se așeză. Minnie se agita să-i servească prînzul. Obosit, minerul își trînti brațele negre pe masă. Aveau mîncare de gulii, și lui îi plăcea. Paul se întrebă dacă știa. Trecuse un răstimp lung, și nimeni nu scoase o vorbă. Într-un tîrziu, fiul i se adresă.

— Ai observat că storurile sînt trase ?

— Nu, răspunse minerul. De ce... s-a dus ?

— Da.

— Cînd ?

— Azi-dimineață, pe la douăsprezece.

— Hm !

Minerul rămase o clipă nemișcat, apoi începu să mănînce. Ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Își mestecă guliile în tăcere. După aceea se spălă și se duse sus să se îmbrace. Ușa dormitorului ei era închisă.

— Ai văzut-o ? îl întrebă Annie cînd coborî din nou.

— Nu, răspunse tatăl.

După puțin, ieși în oraș. Annie plecă, și Paul începu să colinde la dricar, la preot, la doctor, la notar. Era o treabă anevoioasă. Se întoarse acasă pe la opt. Antreprenorul de pompe funebre trebuia să vină să ia măsurile pentru coșciug. În casă nu mai era nimeni în afară de ea. Paul luă o lumînare și se duse sus.

Odaia care atîta amar de vreme fusese caldă, acum era rece. Flori, sticluțe, farfurioare, toată harababura dintr-o cameră de bolnav fusese înlăturată, totul era acum rigid și auster. Fusese înălțată pe pat, iar faldurile cearșafului cădeau ca o draperie de zăpadă, tăcută. Zăcea ca o fată adormită. Paul, cu lumînarea în mînă, se aplecă asupră-i. Ca o fetișcană adormită, visîndu-și iubitul. Gura era ușor întredeschisă, mirîndu-se parcă de cît suferise,

dar fața era tînără, fruntea senină și albă de parcă viața n-o prihănise nicicînd. Îi privi din nou sprîncenele, nasul mic, fermecător, ușor strîmb. Era din nou tînără. Numai părul, care i se arcuia atît de grațios la tîmple, era presărat cu argint, iar cele două cozi simple, care-i odihneau pe umeri, păreau filigrane de castaniu și argint. O să se trezească. O să-și deschidă pleoapele. Era încă alături de el. Se aplecă și o sărută cu pasiune. Dar gura lui întîlni materie rece. Își mușcă buzele cu oroare. O privea și simțea că niciodată, niciodată, n-o va putea lăsa să plece. Nu ! Îi mîngîia părul, îndepărtîndu-i-l de pe tîmple. Și tîmplele erau reci. Îi privi gura amuțită, mirîndu-se de atîta durere. Apoi se ghemui pe jos, șoptindu-i :

— Mamă, mamă !

Acolo îl găsiră băieții de la pompele funebre, tineri care fuseseră colegi de școală cu Paul. O atinseră cu respect într-un fel calm, profesional. Nu se uitară la moartă. Paul îi urmărea cu gelozie. El și Annie o vegheaseră cu străşnicie, și nu lăsaseră pe nimeni să vină s-o vadă, iar străinii se simțiseră ofensați.

După un timp, Paul ieși din casă și se duse să joace cărți la un prieten. Se întoarse la miezul nopții. Cînd îl văzu intrînd, taică-su se ridică de pe canapea și începu să se tînguie :

— Credeam că nu mai vii odată, băiete !

— Nu m-am gîndit c-ai să stai treaz.

Taică-su părea pierit. Toată viața lui, Morel nu cunoscuse frica — pur și simplu nu-i era teamă de nimeni. Paul își dădu seama cu un șoc că bătrînului îi fusese frică să se ducă la culcare, singur cu moarta în casă. Îi părea rău pentru el.

— Am uitat că ești singur, tată.

— Vrei să îmbuci ceva ?

— Nu.

— Stai jos, ți-am făcut un pic de lapte cald. Dă-l pe gît ; e destul de frig.

Paul bău.

— Mîine trebuie să mă duc la Nottingham, îi spuse.

După cîtva timp, Morel se duse la culcare. Trecu iute pe lîngă ușa închisă și lăsă larg deschisă ușa odăii lui. Curînd urcă și Paul. Intră la ea să-i dea sărutul de

noapte bună, ca de obicei. În odaie era rece și întuneric. Ar fi dorit să fi putut ține focul aprins. Ea continua să-și țească reveriile de adolescentă. Dar ce rece trebuia să-i fie !

— Scumpa mea, îi șopti Paul. Scumpa mea !

N-o sărută, de teamă să n-o găsească rece și străină. Îl îmbărbăta faptul că o vedea dormind atît de frumos. Închise ușa încetișor în urma lui, ca să n-o trezească, și se duse la culcare.

Dimineața, Morel, auzind-o pe Annie trebăluind jos și pe Paul tușind în camera lui, își luă inima în dinți. Deschise ușa încetișor și intră în camera întunecată. În penumbra încăperii zări forma albă, înălțată, dar nu avu curaj să se uite la ea. Năuc, prea speriat ca să mai fie stăpîn pe facultățile lui, o zbughi afară din cameră. Și nu a mai intrat s-o vadă. Nu o mai văzuse de luni de zile pentru că nu se încumetase să se uite la ea. Și doar arăta din nou ca soția lui în tinerețe !

— Ai văzut-o ? îl întrebă tăios Annie, după ce-și luase gustarea.

— Da.

— Așa-i că arată frumos ?

— Da.

Curînd plecă de acasă. Și tot timpul părea că se prelinge pe lîngă ziduri, evitînd ceva.

Paul colinda din loc în loc, îndeplinind formalitățile decesului. În Nottingham se întîlni cu Clara, și luară împreună ceaiul într-o cafenea, unde izbutiră să fie din nou veseli. Clara simțea o infinită ușurare văzîndu-l că nu lua lucrurile în tragic.

Mai tîrziu, cînd începură să sosească rudele pentru înmormîntare, întreaga situație deveni publică, iar copiii, ființe sociale. Se țineau departe. O îngropară pe o zi de furtună, cu ploaie și vînt. Țărîna udă era alunecoasă, florile albe muiate. Annie se agăță de brațul lui Paul și se aplecă peste groapă. Jos, în adîncime, zări un colț negru din coșciugul lui William. Lada de stejar se cufundă rapid. Se dusese. Ploaia șiroia în groapă. Convoiul negru, cu umbrelele-i lucioase, făcu cale întoarsă. Cimitirul rămase pustiu sub ploaia rece, care te pătrundea pînă la os.

Paul se întoarse acasă şi-şi trecu timpul servind musafirilor băuturi. Taică-su şedea în bucătărie cu neamurile doamnei Morel, oameni „superiori", şi plîngea, şi spunea ce fată bună a fost ea, şi cum a încercat el să facă tot ce-a putut pentru dînsa — totul. S-a străduit din răsputeri întreaga lui viaţă să facă tot ce putea pentru ea, şi acum n-avea nimic să-şi reproşeze. Ea s-a stins, dar el a făcut totul pentru ea. Îşi ştergea ochii cu batista albă. Nu, nu avea absolut nimic să-şi reproşeze în legătură cu ea, repeta întruna. Toată viaţa s-a străduit la maximum pentru binele neveste-sii.

Şi-n felul acesta încerca să se descotorosească de moartă. Nici un moment nu se gîndea la dînsa. Nega tot ce era adînc înrădăcinat în el. Paul îl detesta pe taică-su pentru aceste revărsări de sentimentalism. Ştia că la fel avea să sentimentalizeze şi la circiumă. Dar adevărata tragedie se desfăşura adînc în Morel, fără voia lui. Mai tîrziu i se întîmpla uneori să vină jos, după somnul de după-amiază, alb la faţă şi ghemuit de frică :

— Am visat-o pe maică-ta, spunea c-un fir de voce.

— Zău, tată ? Mie-mi apare în vis numai aşa cum arăta cînd era sănătoasă. O visez des, şi totu-i frumos şi firesc de parcă nimic nu s-a schimbat.

Dar Morel, covîrşit de frică, se chircea în faţa focului.

Una după alta, săptămînile se înşirau, parcă pe jumătate ireale, fără prea multă suferinţă, fără prea mult din nimic, poate cu un dram de uşurare, adeseori cu cîte o *nuit blanche* [1]. Paul, devorat de nelinişti, cutreiera din loc în loc. De cîteva luni, de cînd starea mamei lui se înrăutăţise, nu se mai apropiase fiziceşte de Clara. Ea se arăta posacă, distantă. Dawes o vedea din cînd în cînd, dar cei doi nu izbuteau să micşoreze nici c-o palmă depărtarea dintre ei. Şi toţi trei se lăsau purtaţi înainte.

Dawes se însănătoşea foarte încet. De Crăciun, se găsea în sanatoriul de convalescenţă de la Skegness, aproape tămăduit. Paul plecă pentru cîteva zile la mare. Taică-su se dusese la Annie, la Sheffield. Dawes veni şi el la pensiunea lui Paul ; stagiul în sanatoriu i se terminase.

[1] Noapte albă (fr.).

Cei doi bărbați, între care se așternuse o uriașă rezervă, își erau credincioși unul celuilalt. Dawes era acum dependent de Morel. Știa că, practic, Paul și Clara erau despărțiți.

A treia zi după Crăciun, Paul urma să se înapoieze la Nottingham. Cu o seară înainte ședea împreună cu Dawes, la gura sobei, fumînd.

— Știi că mîine vine Clara aici, pentru o zi ?

Dawes îi aruncă o privire.

— Da, mi-ai spus.

Paul dădu pe gît ce mai rămăsese în paharul cu whisky.

— Am anunțat-o pe proprietăreasă că sosește soția ta.

— Așa i-ai spus ? întrebă Dawes, strîngîndu-se în el, dar lăsîndu-se aproape cu totul în mîinile celuilalt.

Se ridică în picioare, cam țeapăn, și întinse mîna după paharul lui Morel.

— Lasă-mă să ți-l umplu.

Paul sări de pe scaun.

— Stai locului liniștit ! îi ceru.

Dar Dawes, cu mîna tremurîndă, continua să amestece băutura.

— Spune-mi cînd e de ajuns, stărui.

— Mulțumesc, răspunse Paul. Dar nu trebuia să te ridici.

— Las' că-mi face bine, băiete, încep și eu să cred că sînt iarăși om întreg.

— Ești, știi bine.

— Sînt, sigur că sînt, întări Dawes, dînd din cap.

— Și Len zice că-ți poate găsi de lucru în Sheffield.

Dawes îi aruncă din nou o privire, cu ochii aceia întunecați, care încuviințau tot ce spunea Paul, fiind poate ușor dominați de el.

— E ciudat cînd o iei de la capăt, urmă Morel. Eu mă aflu într-un impas mai mare decît tine.

— În ce fel, băiete ?

— Nu știu. Nu știu. Mă simt prins într-o capcană complicată, prins într-o vizuină întunecoasă și oribilă, fără nici o cale de scăpare, nicăieri.

— Știu... înțeleg, răspunse Dawes, întărindu-și spusele cu o mișcare a capului. Dar ai să vezi că pînă la urmă toate or să se rezolve.

Vorbea cu un glas mîngîios.

— Bănuiesc că așa o să fie, replică Paul.

Dawes își desfunda pipa cu un gest deznădăjduit.

— Tu nu te-ai prăbușit, așa ca mine, zise el.

Morel îi văzu încheietura și mîna albă apucînd țeava pipei și scuturînd cenușa, cu mișcarea omului care se dă bătut.

— Cîți ani ai ? îl întrebă.

— Treizeci și nouă, răspunse Dawes, privindu-l.

Ochii aceia cafenii, întristați de conștiința ratării, cerșind parcă o asigurare, implorînd ajutorul cuiva care să reînvie bărbatul din el, să-i dea căldură, să-i redea vigoare, îl tulburau pe Paul.

— Ești ca în prima tinerețe, îl încredință Morel. Nu s-ar zice că s-a irosit multă viață din tine.

Ochii celuilalt scînteiară subit.

— Așa și e. Toată energia e încă înăuntru.

Paul se uită la el și rîse.

— Amîndoi avem încă destulă viață în noi, ca să dăm aripi omenirii.

Ochii li se întîlniră ; schimbară o privire. Recunoscînd fiecare tăria pasiunii în celălalt, își goliră paharele de whisky.

— Da, pe Dumnezeul meu !

Urmă un interval de tăcere.

— Și nu văd, reluă Paul, de ce n-ai începe iarăși de acolo de unde te-ai oprit.

— Ce vrei să... începu Dawes.

— Da... să-ți reclădești vechiul cămin.

Dawes își ascunse fața și clătină din cap.

— Asta nu se mai poate, spuse el, privindu-l cu un zîmbet ironic.

— De ce ? Pentru că nu vrei ?

— Poate că da.

Fumară în tăcere. Dawes își dezgolea dinții, înfigîndu-i în mușțiucul pipei.

— Insinuezi că nu o mai dorești ? întrebă Paul.

Dawes, arborînd o expresie caustică, își pironi privirile pe un tablou.

— Zău dacă știu, spuse el.

Fumul plutea ușor deasupra lor.

— Cred că ea te vrea, spuse Paul.

— Așa crezi ? ripostă celălalt, moale, ironic, abstract.

— Da. De fapt, niciodată nu s-a atașat cu adevărat de mine — undeva, în spate, erai mereu prezent tu. De asta nici nu s-a gîndit să divorțeze.

Dawes continua să fixeze cu priviri ironice tabloul de pe poliția căminului.

— Așa-s toate femeile față de mine, urmă Paul. Mă doresc nebunește, dar nu vor să-mi aparțină cu adevărat. Iar dînsa ți-a *aparținut* ție, tot timpul. O știu.

În Dawes se stîrnea masculul triumfător. Își arătă dinții.

— Poate că am fost un prost, spuse.

— Un prost cît toate zilele, îl asigură Paul.

— Dar *atunci* poate că tu ai fost un prost și mai mare, îl ironiză Dawes, cu o notă de triumf și de maliție ziitate în ton.

— Așa crezi ? întrebă Paul.

Cîtva timp nu-și mai vorbiră.

— Oricum, eu mîine o șterg, reluă Morel.

— Înțeleg.

După aceea nu mai schimbară nici o vorbă. Instinctul de a se ucide unul pe celălalt reînviase. Aproape că se evitară.

Împărțeau același dormitor. Cînd se duseră la culcare, Dawes părea absent, dus pe gînduri. Se așeză pe marginea patului, numai în cămașă, și-și privi picioarele.

— Nu ți-e rece ? îl întrebă Morel.

— Mă uitam și eu la picioarele astea.

— Ce-i cu ele ? Arată foarte bine, răspunse Paul din pat.

— Arată bine. Dar mai au încă apă în ele.

— Și ce-i cu asta ?

— Vino să vezi.

Paul se dădu în silă jos din pat ca să se uite la picioarele destul de frumos modelate ale lui Dawes, acoperite cu fire de păr strălucitoare, de un auriu întunecat.

— Ia uită-te aici, spuse Dawes arătînd cu degetul la fluierul piciorului. Uite cum se vede dedesubt apa.

— Unde ? întrebă Paul.

Omul apăsă cu vîrfurile degetelor. Rămîneau adînciturl mici care se umpleau la loc foarte încet.

— Nu-i nimic, îl liniști Paul.

— Ia pune mîna, îl îmbie Dawes.

Paul apăsă cu degetele. Rămaseră gropițe.

— Hm ! făcu el.

— Păcătos, nu ?

— De ce ? Nu-i cine știe ce.

— Nu prea-i mare lucru de capul cuiva cu apă în picioare.

— Nu văd ce importanță are. Uite, eu am plămîni slabi.

Se întoarse în patul lui.

— Da' cred că-n rest sînt sănătos, se consolă Dawes și stinse lumina.

A doua zi ploua. Morel își făcu bagajele. Marea era plumburie, colțoasă și deprimantă. Paul avea senzația că se detașează din ce în ce mai mult de viață. Și lucrul acesta îi dădea o plăcere ascunsă.

Cei doi bărbați o așteptară la gară. Clara coborî din tren și înaintă de-a lungul peronului, foarte dreaptă și cu o rece stăpînire de sine. Purta un pardesiu lung și o pălărioară de tweed. Amîndoi bărbații o urau pentru calmul ei deplin. Paul dădu mîna cu ea peste bară. Dawes, rezemat de tejgheaua cu cărți, îi privea. Își încheiase pardesiul negru pînă sub bărbie, din cauza ploii. Arăta palid, și în atitudinea lui liniștită avea aproape o notă de noblețe. Înaintă spre ei, șchiopătînd ușor.

— S-ar fi cuvenit să arăți mai zdravăn, îi spuse Clara.

Toți trei păreau cam încurcați. Femeia îi ținea alături de ea pe cei doi bărbați șovăitori.

— Să mergem direct la pensiune ? întrebă Paul. Sau să ne ducem în altă parte ?

— Mai bine acasă, zise Dawes.

Paul mergea la marginea trotuarului, lîngă el venea Dawes, și lîngă acesta, Clara. Susținea o conversație politicoasă.

Sufrageria vilei dădea spre marea ale cărei talazuri cenușii și furioase clocoteau nu departe. Morel răsuci fotoliul cel mare.

— Ia loc, Jack, glumi el.

— Nu vreau jilțul ăsta, ripostă Dawes.

— Ia loc, repetă Morel.

Clara se dezbrăcă și-și lăsă haina pe canapea. Avea un aer ușor țîfnos. Netezindu-și cu degetele părul înălțat, se așeză, distantă și controlată. Paul coborî grăbit, ca să discute cu gazda.

— Cred că ți-e rece, se adresă Dawes nevestei lui. Vino mai aproape de foc.

— Mulțumesc, mi-e foarte cald.

Clara se uită pe fereastră la ploaie și la mare.

— Cînd te întorci ? îl întrebă.

— Mă rog, camerele sînt plătite pînă mîine, așa că Paul dorește să mai rămîn. El pleacă în seara asta.

— Și după aceea te gîndești să te întorci la Sheffield ?

— Da.

— Te simți destul de zdravăn ca să te apuci de muncă ?

— Am de gînd să reîncep.

— Și ai găsit într-adevăr o slujbă ?

— Da, încep de luni.

— Nu arăți prea în puteri.

— De ce ?

În loc să-i răspundă, Clara se uită din nou pe fereastră.

— Și ai găsit locuință în Sheffield ?

— Da.

Din nou își lăsă privirile să-i alunece spre fereastră. Greamurile erau aburite de ploaie.

— Și poți să te descurci ?

— Așa zic. Va trebui s-o fac.

Cînd Morel se reîntoarse, îi găsi tăcuți.

— Plec la patru și douăzeci, îi anunță cînd intră.

Nimeni nu-i răspunse.

— Aș vrea să-ți scoți ghetele, îi ceru Clarei. Ai să găsești o pereche de papuci de casă, ai mei.

— Mulțumesc, ghetele nu mi-s ude, răspunse ea.

Paul îi puse papucii lîngă picioare. Clara îi simțea acolo.

Morel se așeză. Amîndoi bărbații arătau neajutorați, și fiecare dintre ei avea o înfățișare chinuită. Dar Dawes se purta potolit, dînd impresia că se predă, în timp ce Paul era tot mai încordat. Clara gîndi că niciodată nu i se păruse mai mărunt și mai meschin. De parcă se căznea să se îndese în perimetrul cel mai strîmt cu putință. Și în timp ce se agita, orînduind cîte ceva ici și colo, sau discutînd de zor, degaja o impresie de artificial și discordant. Urmărindu-l, fără ca el să-și dea seama, Clara își spuse că era cu totul lipsit de stabilitate. Era plăcut în felul lui, pasionat și capabil s-o facă să soarbă înghițituri de viață pură, cînd voia el. Dar acum i se părea sordid și insignifiant. Nu avea nimic statornic în el. Soțul ei avea mai multă demnitate masculină. În orice caz *el* nu se mlădia după orice vînt. Paul avea într-însul ceva evanescent, își spuse ea, ceva schimbător și fals. Niciodată nu va oferi teren sigur unei femei. Îl disprețuia pentru faptul că se micșora, se împuțina. Soțul ei, cel puțin, era bărbat, și cînd se știa învins, se pricepea să renunțe. Dar ăstălalt nu s-ar recunoaște niciodată învins. S-ar suci și s-ar răsuci, s-ar învîrti de jur împrejur, s-ar face și mai mic. Îl disprețuia. Și totuși pe el îl urmărea mai curînd decît pe Dawes, și s-ar fi spus că destinele acestor trei oameni erau în mîna lui. Și pentru asta îl ura.

Se părea că acum știa mai multe despre bărbați, despre ceea ce ar putea sau ar fi în stare să facă. Era mai puțin speriată de ei, mai sigură pe ea. Și faptul că nu erau egoiștii mărunți pe care și-i imaginase că sînt, o făcea să se simtă mai bine. Învățase o sumedenie de lucruri — aproape atîta cît dorise să învețe. Cupa ei se umpluse. Era încă plină vîrf — exact cît putea ea să ducă. La urma urmelor, n-o să-l regrete cînd o să plece.

Luară masa, apoi se așezară în fața focului, mîncînd nuci și bînd. Nu se rostise între ei nici o vorbă serioasă. Totuși Clara simțea că Morel se retrăgea din cercul lor, lăsîndu-i alegerea de a rămîne sau nu cu soțul ei. O irita acest lucru. Era un individ josnic ; în fond, luase de la ea ce-i plăcuse și acum o restituia. Nu-și amintea că și ea avusese ce-i plăcuse și că, de fapt, în străfundul inimii, dorea să fie restituită.

Paul își simțea sufletul zbîrcit și singuratic. Mama fusese într-adevăr suportul vieții lui. O iubise ; de fapt, ei doi înfruntaseră împreună lumea. Acum mama plecase și îndărătul ei se căscase un gol în existență pe vecie ; era ruptura prin care viața părea să se scurgă încet, împingîndu-l ușurel spre moarte. Avea nevoie de ajutorul cuiva dăruit cu libertatea de inițiativă caracteristică lui și mamei lui. Începuse să îndepărteze din preajmă lucrurile minore, de teama acelui lucru major, lunecarea spre moarte, care urma firesc după priveghiul iubitei sale. Clara nu putea însemna un punct de reazem pentru el. Îl dorea, dar nu dorea să-l și înțeleagă. Simțea că ea dorește doar bărbatul de la suprafață și nu eul lui adevărat care se zbătea în suferință. Ar fi însemnat prea multă frămîntare pentru ea, și nu îndrăznea să i-o impună. Clara nu ar fi putut să se arate la înălțimea lui. Gîndul acesta îl făcea să se rușineze. Și așa, rușinîndu-se în taină pentru că se afla în asemenea impas, pentru că ancorarea lui în viață era atît de instabilă, pentru că nimeni nu-i slujea de suport, simțindu-se inconsistent, imaterial, de parc-ar fi ocupat un spațiu prea neînsemnat în lumea aceasta concretă, se retrăgea în el, închircindu-se din ce în ce. Nu voia să moară ; n-o să se lase biruit. Dar nu era nici speriat de moarte. Și dacă nimeni n-o să-i ofere sprijin în drum, o să meargă înainte de unul singur.

Dawes fusese împins către limita extremă a vieții, pînă cînd îl cuprinsese spaima. Putuse înainta pînă la marginea morții, putuse să zacă acolo la buza hăului și să privească în jos. Dar după aceea, îngrozit, înspăimîntat, trebuise să se tîrască îndărăt și, asemenea unui milog, să primească pomana ce i se oferea. Dar toate acestea căpătaseră o patină de noblețe. Așa cum observase Clara, se știa învins și se dorea reprimit în viață, indiferent sub ce chip. Și asta Morel putea face pentru el.

Era ora trei.

— Plec cu trenul de patru și douăzeci, spuse Paul din nou, adresîndu-se Clarei. Vii și tu cu același tren, sau te întorci mai tîrziu ?

— Nu știu, răspunse ea.

— Am întîlnire cu taică-meu la cinci și un sfert, în Nottingham.

— Atunci cu o să vin cu alt tren.

Dawes tresări brusc, de parcă încordarea lui depășise un punct de maximă intensitate. Se uită pe fereastră, la mare, dar fără să vadă nimic.

— Acolo, în colț, găsiți cîteva cărți, le spuse Paul. Eu le-am citit.

Pe la patru se ridică să plece.

— Vă văd pe amîndoi mai tîrziu, le spuse el strîngîndu-le mîinile.

— Presupun, răspunse Dawes. Și... poate că... într-o zi... am să-ți pot da înapoi banii care...

— Am să vin eu singur să ți-i cer, ai să vezi, glumi Paul. Nu mai trece mult și ajung la sapă de lemn.

— Vai... bine... bîigui Dawes.

— La revedere, îi spuse Paul Clarei.

— La revedere, răspunse aceasta întinzîndu-i mîna.

Apoi îi aruncă o ultimă privire, mută și umilă.

Plecase. Dawes și soția sa se așezară din nou.

— Păcătoasă vreme de plecat la drum, spuse bărbatul.

— Da, încuviință ea.

Discutară, într-o doară, pînă se lăsă întunericul. Proprietăreasa le aduse ceaiul. Dawes își trase scaunul la masă, fără a aștepta să fie poftit, asemenea unui soț. Apoi se așeză smerit, așteptîndu-și ceașca. Clara îl servi după cum crezu ea de cuviință, asemenea unei soții, fără să-l mai întrebe ce și cum preferă.

După ceai, cum se apropia de ora șase, Dawes se duse la fereastră. Afară era un întuneric compact. Marea mugea.

— Mai plouă, constată el.

— Da ?

— Nu pleci în noaptea asta, nu-i așa ? întrebă el, cu glas șovăielnic.

Clara nu răspunse. Dawes așteptă.

— Eu unul n-aș pleca pe asemenea ploaie, reluă el.

— *Dorești* să rămîn ?

Mîna cu care Dawes ținea perdeaua întunecată tremură.

— Da.

Rămase cu spatele la ea. Clara se ridică și se apropie încet de dinsul. Dawes lăsă să-i scape perdeaua din mînă și se întoarse, ezitînd, spre ea. Stătea în fața lui, cu mîinile încrucișate la spate, uitîndu-se la el cu o privire grea, impenetrabilă.

— Mă vrei, Baxter ?

Vocea lui sună răgușit cînd o întrebă :

— Vrei să vii înapoi, la mine ?

Clara scoase un geamăt, își înălță brațele, îi încolăci gîtul și-l trase spre ea. Baxter își îngropă fața în umărul ei, îmbrățișînd-o strîns.

— Ia-mă înapoi ! murmură ea ca în extaz. Ia-mă înapoi, ia-mă înapoi ! și își trecu degetele prin părul lui frumos, fin, gata parcă să-și piardă cunoștința.

El o strînse și mai puternic.

— Mă mai vrei ? șopti, pierit.

XV

PĂRĂSIT

Clara plecă la Sheffield cu soțul ei, și Paul aproape că nici n-o mai văzu.

Necazurile păreau să-l fi covîrșit pe Walter Morel, și iată-l înfundat în mîl, ca și mai înainte. Între tată și fiu nu exista aproape nici o legătură, în afară de faptul că fiecare simțea că trebuie să-l ferească pe celălalt de grijile materiale propriu-zise. Cum nimeni nu se mai preocupa de gospodărie și cum nici unul dintre ei nu putea îndura pustietatea casei, Paul își închirie o cameră în Nottingham, și Morel se mută la o familie de prieteni, la Bestwood.

Pentru Paul, toate păreau să se fi prăbușit. Nu mai putea picta. Tabloul isprăvit în ziua morții mamei lui — cel care-l satisfăcuse — era ultimul pe care-l mai putuse lucra. La atelier, Clara nu mai era. Cînd venea acasă, nu mai putea pune mîna pe penel. Nu-i mai rămăsese nimic.

Și de aceea întîrzia în oraș, într-un loc sau altul, bînd sau colindînd străzile în tovărășia cunoscuților. O viață care-l sleia. Glumea cu fetele de la bar, stătea de vorbă aproape cu orice femeie, dar în ochi îi stăruia aceeași privire neguroasă, încordată, de parcă s-ar fi aflat în continuă căutare, de parcă hăituia ceva.

Toate păreau atît de schimbate, atît de ireale. Nu exista nici o rațiune pentru care oamenii să circule pe străzi, pentru care casele să se înalțe în lumina zilei. Nu exista nici o rațiune pentru care toate aceste obiecte să ocupe spațiul în loc de a-l lăsa vid. Prietenii îi vor-

beau ; percepea sunetele și le răspundea. Dar pentru ce era nevoie de acest zgomot al vorbirii, nu înțelegea.

Cel mai mult se regăsea cînd era singur sau cînd muncea concentrat, dar absolut mecanic, la atelier. În acest din urmă caz, era vorba doar de o uitare de sine, o alunecare din zona conștientului. Dar toată această stare trebuia să sfîrșească într-un fel. Suferea atît de dureros, încît lucrurile din jur își pierduseră realitatea. Căzură primii fulgi. Văzu picăturile minuscule, perlate, argintînd cenușiul. Odinioară, l-ar fi însuflețit, inspirîndu-i o vie emoție. Acum, venise prima zăpadă, dar părea să nu mai însemne nimic. Peste cîteva clipe, fulgii se vor topi, și nu va rămîne decît spațiul gol care i-a adăpostit. Tramcare înalte, lucitoare, străbăteau străzile în noapte. Părea o minune că-și mai dădeau osteneala să se hurduce dintr-o parte în alta. „De ce s-or mai fi canonind să coboare pînă la podurile de pe Trent ? se întreba în sinea lui, privind tramcarele. S-ar zice că la fel de bine ar putea și să *nu* existe."

Lucrul cel mai real părea să fie întunericul, întunericul dens al nopții. Acesta îi părea complet, inteligibil și reconfortant.

Întunericului i se putea lăsa în voie. Uneori, brusc, un ghemotoc de hîrtie se mișca lîngă piciorul lui și se lăsa rostogolit de vînt, de-a lungul străzii. Paul rămînea locului, rigid, cu pumnii încleștați, și flacăra agoniei îi pîrjolea măruntaiele. Vedea odaia de suferință, pe mama, ochii ei. În subconștient fusese tot timpul cu ea, fusese în tovărășia mamei. Saltul brusc al ghemotocului de hîrtie îl trezise, aducîndu-i aminte că mama nu mai era. Dar pînă atunci fuseseră împreună. Ar fi vrut să nu se urnească nimic în jur, ca să poată fi din nou împreună cu ea.

Treceau zilele, săptămînile. Dar toate păreau să se fi amestecat, să se fi învălmășit într-un conglomerat amorf. Nu putea distinge o zi de alta, o săptămînă de alta, un loc de altul. Nimic nu era distinct sau vrednic a fi distins. Adeseori pierdea cîte un ceas întreg, fără să-și poată aminti după aceea ce anume făcuse.

Într-o seară, veni acasă, la pensiunea lui, mai tîrziu ca de obicei. Focul ardea mocnit ; toată lumea se culcase.

Mai aruncă niște cărbuni pe foc, furișă o privire spre masă și hotărî că nu are chef să mănînce. Se cufundă în fotoliu. Peste tot domnea o liniște perfectă. Nu era conștient de nimic, dar vedea șuvița de fum unduind în sus, spre coș. La un moment dat, se iviră doi șoareci, foarte precauți, rontăind firimiturile împrăștiate pe jos. Îi urmări ca de la nemărginită depărtare. Ceasul bătu ora două. Undeva, departe, se auzea zuruitul aspru al vagoanelor pe șine. Nu, de fapt vagoanele nu erau atît de departe. Erau acolo, la locul lor. Dar unde era el ?

Timpul se lungea. Cei doi șoareci, în febrilă activitate, se cățărau nerușinați pe papucii lui. Nici un mușchi nu i se clinti. Nu voia să se miște. Nu se gîndea la nimic. Îi venea mai ușor așa. Era scutit de zbuciumul cunoașterii. Dar, din cînd în cînd, o frîntură de conștiință, acționînd mecanic, îl străpungea cu tăișul întrebărilor.

— Ce fac ?

Și din torpoarea semiconștientă, urca răspunsul :

— Mă distrug.

Și apoi un simțămînt greu dar sfredelitor, care se mistui în chiar aceeași clipă, îi șopti că nu era drept. Dar după un timp, se iscă și întrebarea :

— De ce să nu fie drept ?

Și din nou nu găsi nici un răspuns, dar un val de aprigă îndărătnicie i se stîrni în piept, împotrivindu-se la anihilarea propriei lui persoane.

De pe drum răzbi uruitul unui car greu. Deodată lumina se stinse ; în automatul unde trebuia vîrît un penny pentru gaz, se auzi un zornăit surd. Nu se urni, ci rămase cu privirile pironite în gol. Numai șoarecii o zbughiră ; focul ardea cu văpăi roșii în odaia cufundată în beznă.

Și atunci, în mod mecanic, dar foarte deslușit, se declanșă dialogul său lăuntric.

— Ea a murit. Și la ce-a fost bună toată truda ei ?

Acesta era glasul disperării care-l împingea să ia urmele mamei lui.

— Tu trăiești !

— Dar ea, nu.

— Ba trăiește și ea în tine.

Deodată se simți istovit de povara gîndurilor.

— Trebuie să continui să trăiești de dragul ei, rosti în el voința.

Ceva se pleoștea într-însul și nu mai voia să se înalțe.

— Trebuie să duci viața ei mai departe și să continui ceea ce a făurit ea.

Dar nu voia. Ar fi dorit să se dea bătut.

— Poți merge mai departe cu pictura, rostea în el voința. Sau poți procrea copii. Și una și cealaltă ar însemna o continuare a strădaniei ei.

— A picta nu înseamnă a trăi.

— Atunci trăiește-ți viața !

— Cu cine să mă însor ? Șișni întrebarea ursuză.

— Cu cine-i mai bine.

— Miriam ?

Dar nu avea încredere în gîndul acesta.

Se ridică brusc și se duse drept la culcare. Cînd intră în dormitor și închise ușa în urmă-i, rămase locului, cu pumnii strînși.

— Mater, scumpa mea... începu cu toată vigoarea sufletului său.

Apoi se opri. Nu, nu va rosti aceste cuvinte. Nu va recunoaște că dorește să moară, să isprăvească. Nu va admite că viața l-a biruit, sau că moartea l-a biruit.

Vîrîndu-se fără întîrziere în pat, adormi pe dată, abandonîndu-se somnului.

Și săptămînile treceau. Mereu singur, sufletul lui pendula întîi către moarte, apoi către viață, cu monotonă stăruință. Adevărata agonie consta în faptul că nu avea nici un loc unde să se ducă, nimic de făcut, nimic de spus, iar el însuși *era* nimic. Uneori bătea străzile ca ieșit din minți ; alteori era chiar nebun de-a binelea ; nimic nu exista pentru el de partea asta a vieții, totul era de partea cealaltă. Se înăbușea. Uneori se așeza la tejghea în cîrciumă, și cerea o băutură. Și deodată, toate păreau să se distanțeze de el. I se năluceau, la imensă depărtare, fața fetei de la bar, băutorii care pălăvrăgeau între ei, propriul lui pahar pe tejgheaua de mahon, înclinată. Se interpunea ceva între el și toate celelalte din jur. Nu se putea apropia de ele. Nu le voia ; nu-și voia nici băutura. Întorcîndu-se brusc, ieșea din cîrciumă. În prag se oprea, măsurînd din priviri strada iluminată.

Dar strada nu ținea de el și nici el de ea. Ceva îi separa. Tot ce trecea pe acolo, pe sub felinarele aprinse, se închidea în fața lui. Toate îi erau inaccesibile. Simțea că n-ar putea atinge stîlpii felinarelor, chiar dacă ar întinde mîna. Încotro să apuce? Nu se putea duce nicăieri, nici înapoi în cîrciumă, nici într-alt loc. Se simțea sufocat. Pentru el nu exista nici un loc. Era tot mai încordat: avea senzația că o să plesnească în bucăți. „Nu trebuie!" își spunea și, răsucindu-se orbește pe călcîie, reintra în cîrciumă și se apuca de băut.

Cîteodată, băutura îi făcea bine; alteori îi făcea mai rău. Colinda nebunește pe străzi. Măcinat continuu de neliniște, se îndrepta ba ici, ba colo, pretutindeni. Luă hotărîrea să reînceapă lucrul. Dar după șase pete de culoare, începu să urască violent pensula, se ridică, o porni aiurea, grăbindu-se spre un club unde putea juca biliard sau cărți, sau spre un local unde putea flirta cu fata de la bar, care nu însemna pentru el nimic mai mult decît robinetul de alamă pe care-l mînuiau degetele ei. Ajunsese sfrijit, cu obrajii scofîlciți. Nu îndrăznea să-și întîlnească propriii ochi în oglindă; nu se privea niciodată. Dorea să fugă de el însuși, dar nu avea nimic către care să se îndrepte. În deznădejde, se gîndi la Miriam. Poate că... poate că...?

Și atunci, din întîmplare, ducîndu-se într-o duminică seară la Biserica Unitariană, în clipa cînd credincioșii se ridicară să intoneze cel de-al doilea imn, o văzu în fața lui. În timp ce cînta, lumina îi aprindea un licăr pe buze. După cum arăta, s-ar fi zis că dobîndise ceva; poate că o speranță în viața cerească, dacă nu în cea pămîntească. Mîngîierea și viața ei păreau să se fi strămutat pe tărîmurile de dincolo. Paul se simți năpădit de un simțămînt cald, puternic. În timp ce cînta, fata părea să tînjească după mister și după alinare. Paul își sădi iar speranțele în ea. Dorea să se termine mai repede predica, pentru ca să-i poată vorbi. La ieșire, puhoiul de oameni o purtă mult în fața lui. Abia de putu s-o ajungă. Miriam nu știa că Paul se afla în urma ei. El îi privi ceafa arămie, smerit plecată, care se străvedea printre buclele negre. O să se lase în voia ei. Ea era mai bună și mai puternică

decît dînsul. O să i se subordoneze şi o să depindă de ea.

Miriam porni, dibuind orbeşte, aşa cum îi era obiceiul, printre cetele de credincioşi aflaţi în faţa bisericii. Întotdeauna cînd se găsea printre oameni, arăta pierdută şi nelalocul ei. Paul făcu un pas înainte şi-i puse o mînă pe braţ. Fata tresări violent. Ochii mari, cafenii, i se dilatară de spaimă, apoi, recunoscîndu-l, luară o expresie întrebătoare. Paul se feri puţin de ea.

— N-am ştiut... îngăimă Miriam.

— Nici eu, răspunse el.

Privirea îi lunecă în lături. Speranţa bruscă, arzătoare, i se frînse din nou.

— Ce faci în oraş ? o întrebă.

— Stau la verişoara Annie.

— A ! Pentru mai mult timp ?

— Nu ; numai pînă mîine.

— Şi acum trebuie să te duci direct acasă ?

Miriam se uită la el, apoi îşi ascunse faţa sub borul pălăriei.

— Nu, zise ; nu, nu-i absolut necesar.

Paul se întoarse, şi Miriam veni cu el. Se strecurară prin şuvoiul de lume ieşită din biserică. La St. Mary, orga continua să se audă. Prin uşile iluminate se furişau siluete întunecate ; oamenii coborau treptele. Ferestrele mari, colorate, străluceau în noapte. Biserica părea un lampion uriaş, suspendat. Porniră pe Hollow Stone în jos, şi luară tramcarul pentru Bridges.

— Ai să iei masa cu mine, îi spuse Paul, şi după aceea te însoţesc acasă.

— Foarte bine, îi răspunse cu voce scăzută şi răguşită.

În tramcar, abia de schimbară cîteva cuvinte. Rîul Trent se învolbura negru şi umflat pe sub pod. Înspre Colwick, totul era cuprins de noaptea neagră. Paul locuia în jos, pe Holme Road, la marginea despuiată a oraşului, într-o casă cu faţada spre malul rîului, spre Sneinton Hermitage şi coasta povîrnită a pădurii Colwick. Apele se revărsaseră. În stînga lor, pînă departe, se aşterneau apele tăcute şi întunericul. Aproape înspăimîntaţi, o porniră cu paşi repezi pe lîngă case.

Cina era pregătită. Paul trase draperia peste fereastră. Pe masă se afla un vas cu frezia și anemone roșii. Miriam se aplecă deasupra lor. Atingîndu-le cu vîrfurile degetelor, își înălță privirea spre el, întrebîndu-l :

— Nu-i așa că sînt frumoase ?

— Da. Ce vrei să bei... cafea ?

— Aș dori.

— Atunci scuză-mă o clipă.

Se duse la bucătărie.

Miriam se dezbrăcă și se uită împrejur. Era o cameră golașă, severă. Pe perete, fotografia ei, a Clarei, a lui Annie. Aruncă o privire spre planșeta de desen, să vadă ce mai lucra. Nu văzu decît niște linii trase fără noimă. Cercetă ce cărți citea. Evident, un roman de duzină.

Inspectă și scrisorile de pe policioară și văzu că erau de la Annie, Arthur și de la niște persoane pe care nu le cunoștea. Examină, absorbită, tot ce atinsese el, tot ce venea cît de cît în contact cu persoana lui. Fusese atîta amar de vreme departe de ea, încît voia să-l redescopere, pe el, poziția lui, ceea ce era dînsul acum. Dar în cămăruța aceea nu găsea prea multe elemente care s-o ajute. Nu făcea decît s-o dezoleze, atît era de aridă și lipsită de confort.

Cînd Paul reveni în cameră, o găsi cercetînd curioasă un caiet de schițe.

— Nu-i nimic nou în el și nimic prea interesant, o avertiză.

Așeză tava jos și se apropie să privească peste umărul ei. Miriam întorcea paginile încet, examinînd totul cu atenție.

— Hm ! făcu Paul, cînd o văzu oprindu-se asupra unei schițe. De asta uitasem. Nu-i rea, sau cum ți se pare ?

— Nu, răspunse fata. Dar n-o înțeleg deloc.

Luă caietul din mîna ei și începu să-l parcurgă. Emise din nou un sunet curios de surpriză și de plăcere.

— Cîteva de aici nu-s prea rele.

— Deloc rele, încuviință ea cu voce gravă.

Paul o simți din nou interesată de munca lui. Sau nu cumva de dînsul ? De ce oare întotdeauna era interesată mai mult de felul cum apărea dînsul în munca lui ?

Se așezară la masă.

— Ia spune-mi, parc-am auzit că ai început să-ți cîștigi existența ?

— Da, răspunse Miriam aplecîndu-și brusc capul peste ceașcă.

— Și ce anume faci ?

— Urmez timp de trei luni colegiul agricol din Broughton, și probabil că la sfîrșit voi fi reținută acolo ca profesoară.

— Nu mai spune — asta pare ceva foarte nimerit pentru tine.

— Da.

— De ce nu mi-ai spus și mie ?

— Numai săptămîna trecută am aflat.

— Dar eu am auzit de acum o lună.

— Da, dar nu era încă nimic sigur.

— Aș fi crezut că ai să-mi împărtășești măcar intenția.

Miriam mînca în felul ei tacticos, stingherit, aproape de parcă se ferea de faptul că era nevoită să săvîrșească un act atît de public.

— Îmi închipui că te bucuri, urmă Paul.

— Foarte mult.

— Da... asta înseamnă ceva.

Se simțea mai curînd dezamăgit.

— Cred că va însemna foarte mult, răspunse ea aproape cu aroganță și cu pică.

Paul rise scurt.

— De ce te îndoiești ? îl întrebă.

— Eh, nu cred că va însemna chiar atît de mult. Doar c-ai să descoperi că a-ți cîștiga existența nu înseamnă totul.

— Nu, răspunse ea înghițind cu dificultate ; nu cred că înseamnă totul.

— Presupun că munca *poate* însemna aproape totul pentru un bărbat, urmă Paul, deși în cazul meu lucrurile nu stau așa. Dar cînd e vorba de o femeie, în procesul muncii nu participă decît o parte din ea. Partea reală și vitală se ține deoparte.

— Dar un bărbat se poate dărui întru totul unei munci ?

— Practic, da.

— În timp ce femeia dăruieşte numai partea cea mai neesenţială din ea ?

— Aşa e.

Se uită la el cu ochii lărgiţi de furie.

— Atunci, dacă aşa stau lucrurile, e o ruşine !

— Aşa e. Dar eu nu ştiu chiar totul, o potoli Paul.

După cină, se retraseră la gura sobei. El aranjă un scaun drept în faţa lui şi se aşezară. Miriam purta o rochie vişiniu-închis, care se potrivea cu tenul ei smead şi cu trăsăturile-i mari. Buclele îi erau la fel de mătăsoase şi de neastîmpărate, dar faţa i se maturizase şi gîtul i se subţiase. I se părea bătrînă, mai bătrînă decît Clara. Floarea tinereţii i se veştejise repede ; se lăsase asupră-i un soi de rigiditate lemnoasă. Mai meditä un timp, apoi i se adresă, întrebîndu-l :

— Şi cum stau lucrurile cu tine ?

— Destul de bine.

Se uită la el, rămînînd în aşteptare.

— Nu-i adevărat, spuse Miriam cu voce foarte joasă.

Îşi ţinea mîinile arămii, nervoase, încleştate peste genunchi. Mîinile ei păstrau aceeaşi lipsă de încredere, aceeaşi nelinişte, aceeaşi tensiune aproape isterică. Se cutremură privindu-le. Apoi rîse, lipsit de veselie. Miriam îşi vîrî degetul între buze. Trupul lui slab, negru, torturat, zăcea nemişcat pe scaun. Miriam îşi scoase brusc degetul din gură şi se uită la Paul.

— Ai rupt cu Clara ?

— Da.

Trupul lui zăcea ca un obiect părăsit, rătăcit.

— Ştii, adăugă ea, cred că ar trebui să ne căsătorim.

Paul deschise ochii mari, pentru prima oară după multe luni, şi o privi cu respect.

— De ce ? întrebă.

— Nu vezi cum te iroseşti ? Te-ai putea îmbolnăvi, ai putea şi muri, fără ca eu să ştiu măcar — de parcă nici nu te-aş fi cunoscut vreodată.

— Şi dacă ne-am căsători ?

— Oricum, te-aş putea împiedica să te iroseşti sau să cazi pradă altei femei de felul... de felul Clarei.

— Pradă ? repetă el zîmbind.

Miriam își înclină capul în tăcere. Paul simțea cum îl invadează din nou disperarea.

— Nu sînt sigur dacă însurătoarea mi-ar fi de mare folos.

— Mă gîndesc numai la tine, replică ea.

— Știu asta. Dar... tu mă iubești atît de mult încît ai vrea să mă vîri în buzunarul tău. Și acolo aș muri sufocat.

Miriam își aplecă din nou capul, puse degetul între buze, în timp ce amarul îi înecă inima.

— Și altfel ce-ai să faci ?

— Nu știu... presupun că am să merg înainte. Poate că o să plec în curînd în străinătate.

Încăpățînarea disperată din tonul lui o făcu să se lase în genunchi, în fața focului, foarte aproape de dînsul. Se ghemui de parcă o strivea o povară grea și nu-și mai putea înălța capul. Mîinile lui zăceau încrîncenate pe rezemătoarele scaunului. Miriam le simțea prezența. Simțea că acum Paul era la cheremul milei ei. Dacă s-ar fi putut ridica, dacă l-ar fi putut strînge în brațe, spunîndu-i : „Ești al meu", atunci el i s-ar fi dăruit cu totul. Dar va cuteza s-o facă ? Ar fi putut oricînd, cu ușurință, să i se jertfească. Dar nu se încumeta să-și afirme personalitatea. Era conștientă de trupul lui pirpiriu, îmbrăcat în negru, care părea o izbucnire de viață zvîrlită în scaunul de lîngă ea. Dar nu, nu îndrăznea să-l cuprindă în brațe, să-l preia, și să spună : „E al meu acest trup, e al meu ! Lasă-l în seama mea". Și ar fi dorit s-o poată face. Întregul ei instinct de femeie era stîrnit. Dar continua să stea toropită și nu îndrăznea să acționeze. Se temea că el o s-o respingă. Se temea că ar fi prea mult. Și zăcea acolo trupul lui abandonat. Știa că ar trebui să-l preia, să-l reclame, să pretindă orice drept asupră-i. Dar — ar fi oare în stare s-o facă ? Neputința ei în fața lui, în fața chemării puternice a necunoscutului din el, era limita ei extremă. Mîinile îi tremurară ; își înălță capul pe jumătate. Ochii înfiorați, rugători, aproape rătăciți, se ridicară cu implorare spre dînsul. Paul simți cum mila îi moaie inima. Îi luă mîinile, o trase spre el, o mîngîie.

— Mă vrei, vrei să te măriți cu mine ? o întrebă cu glas foarte scăzut.

Oh, de ce n-o lua ? Sufletul ei îi aparținea pînă în cea din urmă fibră. De ce nu-și lua ce era al lui ? Îndurase atîta amar de vreme cruzimea de a ști că-i aparține și de a nu fi cerută de el. Acum o chinuia din nou. Și era mai mult decît putea suporta. Își dădu capul pe spate, îi luă fața în mîini și-l privi în ochi. Nu, era neînduplecat. El dorea altceva. Îl implora tăcut, cu toată dragostea din ea, să nu lase totul la alegerea *ei*. Nu putea înfrunta alegerea, nu-l putea înfrunta pe el, nu putea înfrunta nimic. Era încordată, gata să se frîngă.

— Vrei ? îl întrebă cu gravitate.

— Nu prea, îi răspunse dureros.

Miriam își feri fața în lături ; apoi, îndreptîndu-și spatele cu demnitate, îi lipi capul de pieptul ei și începu să-l legene încetișor. Deci nu-i era dat să-l aibă ! Așadar, îl putea îmbărbăta.

Își trecu degetele prin părul lui. Ei îi rămînea doar voluptatea torturantă a sacrificiului de sine. Lui, scîrba și mizeria unei noi ratări. Paul nu putea suporta — nu putea suporta acest piept cald, care îl obläduia, fără să-i ușureze însă apăsarea durerii. Ar fi vrut atît de mult să se fi putut relaxa de-adevăratelea prin ea, încît acest simulacru de relaxare de-a dreptul îl chinuia.

Se trase îndărăt.

— Și fără căsătorie nu se poate nimic între noi ?

Buzele lui erau întredeschise de durere, dezgolindu-i dinții. Miriam începu să-și sugă degetul mic.

— Nu, răspunse cu o voce joasă ca un dangăt de clopot. Nu, cred că nu.

Așadar, acesta era sfîrșitul legăturii lor. Ea nu-l putea prelua și despovăra de responsabilitatea propriei sale persoane. Nu putea decît să i se sacrifice — să se sacrifice pentru el, zi de zi, cu bucurie. Or, aceasta Paul nu putea dori. Ar fi dorit ca Miriam să-l ia în mîini și să-i spună cu degajare, dar și cu autoritate : „Pune capăt acestor neliniști și zbateri împotriva morții ! Tu ești al meu, perechea mea firească". Dar Miriam nu avea puterea s-o facă. Sau poate că ea dorea într-adevăr un soț ? Sau căuta un Hristos în persoana lui !

Părăsind-o, Paul simțea că o frustra de viață. Dar știa că, rămînînd cu ea, înăbușindu-și făptura lăuntrică și deznădăjduită, și-ar fi negat propria lui viață. Și nu spera că, anihilîndu-și viața lui, va putea să-i insufle ei viață.

Miriam ședea foarte liniștită. Paul aprinse o țigară. Fumul se înălța, vălurind. Se gîndea la mama lui și uitase de Miriam. Fata se uită brusc la dînsul. Suferința ei țîșnea la suprafață. Așadar, jertfa era inutilă. Aparent, Paul zăcea acolo, dar se afla departe și nu se sinchisea de ea. Deodată, avu din nou revelația lipsei lui de credință, a instabilității sale necurmate. Se va distruge singur, ca un copil năzuros. Foarte bine, n-are decît.

— Cred că trebuie să plec, spuse moale.

Paul înțelese din tonul ei că-l disprețuia. Se ridică în picioare, cu mișcări domoale.

— Vin cu tine, îi răspunse.

Miriam stătea în fața oglinzii, înfigîndu-și acele în pălărie. Cît de crud, ce negrăit de crud era faptul că Paul îi respingea jertfa! Privind înainte, la viața care o aștepta, totul i se părea mort, o cenușă în care scînteia se stinsese. Își îngropă obrazul în flori — freziile atît de dulci și de primăvăratice, și anemonele purpurii, care-și etalau splendoarea pe masă. Era caracteristic pentru el să aibă asemenea flori.

Paul se mișca prin cameră cu gesturi precise, agere, lipsite de astîmpăr și tăcute. Miriam știa că nu l-ar fi putut stăpîni. I-ar fi scăpat din mîini ca o nevăstuică. Și cu toate acestea, fără dînsul, viața ei se va tîrî înainte, moartă. Îngîndurată, mîngîie florile.

— Ia-le, o îndemnă Paul.

Scoase florile din vas cu apa picurînd din cozi, și se duse cu ele la bucătărie.

Miriam îl aștepta, luă florile, și ieșiră împreună, el discutînd, ea simțind că era moartă. Se despărțea de dînsul. În durere, se rezemă de el, în timp ce ședeau în tramcar. Paul rămase nereceptiv.

Încotro va apuca el? Care-i va fi sfîrșitul? Nu putea îndura, nu putea îndura golul acela în locul în care ar fi trebuit să se afle el. Era atît de nesăbuit, atît de răvășit, niciodată împăcat cu el însuși. Și acum, încotro

se va îndrepta ? Şi ce-i păsa lui că-i pustia ei viaţa ? El era lipsit de credinţă ; nu se sinchisea decît de bucuria momentului prezent şi de nimic alta, de nimic mai adînc. Ei bine, ea avea să aştepte, să vadă cum se vor desfăşura lucrurile cu el. Cînd o să se satură, o să se reîntoarcă la ea.

Îşi strînseră mîinile şi o părăsi în faţa casei verişoarei ei. Cînd se întoarse să plece, Paul simţi că ultimul său reazim se năruise. Oraşul, văzut din tramcar, aşternea un abur de lumini peste golful şinelor de fier. Dincolo de oraş, cîmpia presărată cu micile muşuroaie ale altor oraşe — apoi marea — apoi noaptea — mai departe, şi mai departe, şi mai departe ! Şi în tot acest spaţiu imens nici un loc pentru el ! Pe oricare petic de pămînt s-ar fi oprit, s-ar fi aflat tot singur. Din pieptul lui, de pe buzele sale, ţîşnea nemărginirea care se întindea în faţă, îndărătul lui, peste tot. Oamenii care forfoteau pe străzi nu opuneau nici o stavilă vidului care-l cuprindea pe el. Erau umbre străvezii ale căror paşi şi ale căror glasuri puteau fi auzite, dar în fiecare dintre ei se întindea aceeaşi noapte, aceeaşi tăcere. Coborî din tramcar. Cîmpul era înfăşurat într-o linişte mortuară. Puzderie de stele sclipeau sus departe ; puzderie de stele spuzeau apele revărsate, alcătuind firmamentul de jos. Peste întreg cuprinsul, se aşternuseră pustietatea şi spaimele nopţii gigantice, noaptea vremelnic înviorată şi tulburată de trecătoarea zi, noaptea care apoi se reîntorcea însă, şi care, în cele din urmă, va dura, neştirbită, una cu veşnicia, închizînd în tăcerea ei, în inima tristeţii ei, totul. Nu există Timp, există numai Spaţiu. Cine ar putea spune că mama lui trăise, că nu mai trăia? Fusese într-un loc, şi acum era în altul ; la asta se mărginea toată schimbarea. Iar sufletul lui nu o putea părăsi, oriunde s-ar fi aflat. Acum se răspîndise adînc în noapte, dar el îi era alături. Erau împreună. Şi totuşi, iată trupul lui, pieptul lui care se rezema de pîrleaz, iată mîinile lui pe drugul de lemn. Părea să existe aievea. Unde era el ? — o particulă verticală de materie, mai puţin decît un spic de grîu rătăcit pe cîmp. Nu putea îndura. Uriaşa tăcere neagră părea să-l apese din toate părţile, pe el, această infinitezimală scînteie pe cale să se stingă ; şi

totuşi nu putea fi stins. Noaptea, care dizolva lumea, se întindea tot mai departe, dincolo de stele şi de soare. Stele şi soare, nişte grăunţe de lumină ce se fugăresc în cer, de spaimă, şi se prind în braţe, acolo, în tenebrele care le cuprind şi le împresoară, lăsîndu-le pierdute şi înfricoşate. Aşa ca şi pe el, particulă infinitezimală, clădită pe un miez de nimic, şi totuşi fiind altceva decît nimicul.

— Mamă, şopti. Mamă !

Mama fusese singurul pilon care-l susţinuse, care-l făcuse să fie el, în mijlocul a tot ce-l înconjura. Şi plecase, se mistuise. Ar fi dorit să o mai poată simţi, să-l ia şi pe el alături.

Dar nu, nu avea să se lase înfrînt. Întorcîndu-se brusc, se îndreptă spre fosforescenţa de aur a oraşului. Pumnii îi erau încleştaţi, dinţii strînşi. Nu, nu în direcţia tenebrelor avea să se îndrepte, ca s-o urmeze pe ea. Porni cu paşi repezi către oraşul care răspîndea murmur şi lumină.

CUPRINS

Partea întîi

I Începuturile vieţii conjugale a familiei Morel . . . 5
II Venirea lui Paul pe lume, şi încă o bătălie . . . 38
III Morel e alungat din inimă — William îi ia locul . . 61
IV Adolescenţa lui Paul 76
V Paul se lansează în viaţă 108
VI Moarte în familie 145

Partea a doua

VII Idilă adolescentină 180
VIII Iubire şi luptă 226
IX Miriam e înfrîntă 269
X Clara 314
XI Miriam e pusă la încercare 344
XII Pasiune 372
XIII Baxter Dawes 420
XIV Eliberarea 464
XV Părăsit 500

Apărut 1973. Hîrtie tipar înalt B sul 54/63. Coli editoriale 20,40. Coli tipar 32,5. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.
Tiraj : 107600 broşate + 3700 legate

Tiparul executat sub comanda nr. 30 143 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1
Bucureşti
Republica Socialistă România

Lei 21,50

David Herbert Lawrence (1885—1930) s-a născut, ca și eroul romanului *Fii și îndrăgostiți*, într-un ținut minier, în apropierea orașului Nottingham.

Dintre celelalte opere care i-au asigurat celebritatea citãm: *Amantul doamnei Chatterley*, *Femei îndrăgostite*, *Curcubeul*, *Șarpele cu pene*.

... Este poate cel mai bun roman al lui Lawrence ... în care acesta nu urmărește să susțină o teză sau să ducă o luptă, ci istorisește cu simplitate, amestecînd în povestire numeroase detalii autobiografice, o experiență umană, trăită intens și dureros.